

Zabiják

Émile Zola

OBSAH

1	6
2	37
3	68
4	102
5	133
6	169
7	203
8	244
9	284
10.....	325
11.....	364
12.....	407
13.....	441

1

Gervaisa čekala na Lantiera do dvou hodin do rána. Až nakonec, celá roztřesená, jak stála jen v nočním kabátku v chladném vzduchu u otevřeného okna, padla napříč přes postel a usnula, s tvářemi mokrymi od slzí, horečným spánkem. Celý týden už ji posílal s dětmi spát, sotva vyšli z hostince U Dvouhlavého telete, kde každý den večereli, a sám se vracel až pozdě v noci; tvrdil, že hledá práci. Dnes večer, když ho vyhlížela, jestli se už nevrací, se jí zdálo, že ho vidí vcházet do tančírny U Velkého balkonu, odkud se z deseti rozzářených oken rozlévala záplava světla na černý asfalt okrajových bulvárů, a hned nato zahlédla mladou Adélku, leštičku stříbra, která večerívávala ve stejném hostinci jako oni, jak jde pár kroků za ním a neví co s rukama, jako by se ho právě pustila, aby je nebylo vidět spolu zavřené v prudkém světle kulatých svítlen nad vchodem.

Když se Gervaisa kolem páté probudila, celá ztuhlá a v kříži jako rozlámaná, dala se nahlas do pláče. Lantier ještě nebyl doma. Tohle se stalo poprvé, že zůstal celou noc pryč. Posadila se na kraji postele pod cárem vybledlé kartounové záclonky, která visela z tyče přivázané provázkem ke stropu. A pomalu se usazenými očima rozhlížela po nuzném pokoji, který měli najatý i s nábytkem: stál tam ořechový prádelník, kterému chyběla jedna zásuvka, tři židle vypletené slámou, malý usmolený stolek a na něm otlučená konev na vodu. Pro děti sem přistavili železnou postel, která zatarasovala prádelník a zabírala dvě třetiny celé místnosti. V koutě stál Gervaisin a Lantierův velký kufr, dokořán otevřený a zející prázdnotou, jen na dně se mezi špinavými košilemi a ponožkami válel starý pánský klobouk; na věšácích na zdi a na opěradlech židlí visely zablácené kalhoty a děravá šála, poslední hadry, které už žádný vetešník nechtěl koupit. Uprostřed na krbové římse mezi dvěma

zinkovými svícný, každým jiným, ležel balíček světlerůžových lístků ze zastavárny. Byl to nejlepší pokoj z celého hotelu, v prvním patře a s vyhlídkou na bulvár.

Obě děti mezitím pořád ještě spaly s hlavami těsně vedle sebe na jednom polštáři. Osmiletý Klaudius měl ruce vystrčené zpod přikrývky a pomalu oddechoval; mladší, teprve čtyřletý Štěpán držel bratra kolem krku a usmíval se. Když na nich matka spočinula usazenými očima, přepadl ji nový záchvat pláče a musela si zacpat ústa kapesníkem, aby utlumila deroucí se vzlyky. Ani ji nenapadlo obout si trepky, které jí spadly z nohou, a bosa přeběhla zpátky k oknu: vyklonila se ven a dál pátravě vyhlížela po chodnících táhnoucích se do dálky.

Hotel stál na bulváru Chapelle nalevo od Poissonnièrské brány. Byl to dvoupatrový starý barák s hnědočervenou fasádou a okenicemi zpuchřelými od deště. Nad lucernou s vytlučeními skly se mezi dvěma okny dalo ještě přečíst: Hotel Boncoeur, majitel Marsoullier; stálo to tam napsáno velkými žlutými písmeny, z nichž už celé kusy opadaly spolu se zvětralou omítkou. Gervaisa, s kapesníkem na ústech, vystoupila na špičky, protože jí lucerna překážela v rozhledu. Podívala se napravo směrem k Rochechouartskému bulváru, kde před jatkami postávaly hloučky řezníků v zakrvácených zástěrách a chladný větřík sem odtud chvílemi zanášel silný zápach, barbarický zápach zabitých zvířat. Pak se rozhlédla nalevo po celé délce široké hlavní třídy a na chvíli se její pohled zastavil skoro naproti na bílé budově Lariboisièrovy nemocnice, která se tehdy právě dostavovala. Pomalu přehlížela zeď potravní čáry¹, táhnoucí se od jednoho konce obzoru k druhému, za níž v noci slýchala občas křik, jak někoho vraždili. Snažila se proniknout zrakem všechny odlehlé kouty, všechna temná zákoutí, zčernalá vlhkem a špínou, a měla

1 Hranice tzv. potravní daně, tedy daně z dovozu potravin do velkých měst. *Pozn. red.*

strach, že tam někde uvidí ležet Lantierovo tělo s probodaným břichem. Když se podívala výš, nad tu nekonečnou šedivou zeď, obepínající celé město pustým pruhem, uviděla velkou záři, ranní opar, prosvětlený vycházejícím sluncem a plný už ruchu a shonu probouzející se Paříže. Ale pořád se musela vracet k Poissonnièrské bráně a s nataženým krkem až do otupění pozorovala, jak se mezi oběma zavalitými pavilony akcízu² valí nepřetržitý proud lidí, tažných zvířat i vozů, pospíchající od návrší Montmartru a Chapelle. Bylo to jako utíkající stádo, lidský dav, chvílemi zůstávající náhle stát a rozlévající se jako velká kaluž po jízdni dráze, nekonečný proud dělníků, jdoucích do práce s náradím přes rameno a s vekou chleba pod paží; celý ten zástup se vléval do Paříže a bez ustání se v ní ztrácel. Když se Gervaise chvílemi zdálo, že mezi tou tlačenicí poznává Lantiera, vykláněla se ještě víc, div nevypadla, ale pak jen vždy přitiskla kapesník k ústům ještě silněji, jako by do nich chtěla zatlačit zpátky tu svou bolest.

Najednou se otočila dovnitř, protože za sebou uslyšela svěží a veselý hlas: „Tak co, mladá paní, ten váš mužský není doma, vidíte?“

„Není, není, pane Coupeau,“ odpověděla a pokusila se pousmát.

Byl to klempířský tovaryš, který bydlel až nahoře v podkrovním pokojíku za deset franků. Přes rameno měl brašnu s náradím. Když viděl, že je ve dveřích klíč, zastavil se tu na kus řeči jako starý známý.

„Vidíte,“ pokračoval, „já teďko dělám tamhle na nemocnici... To máme pěkný máj, co? Že to ale dneska ráno zebe!“

A podíval se Gervaise do obličeje, zarudlého pláčem. Když viděl, že postel není ani rozestlaná, pokýval zvolna hlavou. Pak došel až k druhé posteli, kde pořád ještě spaly děti s růžovými tvářemi jako andílkové, a ztišil hlas: „Aha, pán nechce sekát dobrotu, co...? Inu, jen se kvůli tomu netrapte, paní Lantierová! On teď hodně dělá do politiky, tak to víte. Tuhle, jak se volilo pro Eugèna Sua – prý to má

2 Stanoviště daňové kontroly, kde se platila daň z dovozu potravin. *Pozn. red.*

být nějaký správný chlapík –, to vyváděl jako blázen. Dost možná, že dneska proseděl celou noc s kumpány a nadával na toho lotra Bonaparta.“

„I ne,“ zašeptala s námahou, „kvůli tomu nepláču. To já vím, kde Lantier je... Mám jen trochu starosti, to víte, jako každý.“

Coupeau zamrkal, aby ukázal, že na takovou báchorku hned tak nenaletí. Pak se ještě nabídl, že by jí došel pro mléko, jestli se jí nechce chodit na ulici, taková hodná a hezká ženská jako ona prý se na něho může vždycky spolehnout, kdyby někdy byla v nesnázích; a odešel. Sotva za ním zapadly dveře, vyklonila se Gervaisa zase z okna.

Kolem akcízu pořád proudily davy v ranním chladu. Už zdálky bylo možno poznat zámečníky podle modrých kazajek, zedníky podle bílých halen i natěrače podle volných tříčtvrtečních kabátů, pod nimiž jim vyčuhovaly dlouhé pracovní pláště. Zdálky splýval celý ten zástup v rozmazanou hmotu neurčité barvy, v níž převládala vybledlá modř a špinavá šed'. Každou chvíli se některý dělník zastavil a zapaloval si vyhaslou dýmku, zatímco ostatní šli pořád dál; nikdo se nezasmál, nikdo ani slovo nepromluvil, tváře měli všichni popelavé a oči upřené k Paříži, která je jednoho po druhém jako otevřenými ústy pohlcovala zející ulicí Faubourg-Poissonière. Na obou nárožích Rybářské ulice, před vchody do obou vináren, kde právě vytahovali rolety, někteří mužští zpomalovali krok; než vešli dovnitř, postávali ještě chvíli na kraji chodníku a po očku se dívali k Paříži s rukama nerozhodně svěšenýma, jak je přemáhalo pokušení nejít na sichtu. Uvnitř u nálevních pultů si už dělníci navzájem připíjeli, tlačili se v hloučcích, plnili sál, plivali, chrchlali a proplachovali si krk skleničkou kořalky.

Gervaisa se dívala nalevo k výčepu starého Colomba, protože se jí zdálo, že tam zahlédla Lantiera, když tu na ni zprostřed ulice zavolala jakási prostovlasá tlustá ženská v zástěře:

„Koukejme se, paní Lantierová, vy jste si dneska nějak přivstala!“

Gervaisa se vyklonila ven: „Aha, to jste vy, paní Bochová! Inu, to víte, čeká mě dneska tolik práce!“

„Tak, tak. Nikdo to za nás neudělá, vid'te.“

A mezi oknem a chodníkem se rozpředl rozhovor. Paní Bochová byla správcovou v domě, kde byl v přízemí hostinec U Dvouhlavého telete. Několikrát už čekala Gervaisa na Lantiera u ní ve vrátnici, aby nemusela sedět sama v hospodě se všemi těmi mužskými, kteří tam večeřeli. Domovnice teď vykládala, že běží jen kousek za roh do Uhlířské ulice, aby tam chytila ještě v posteli jednoho zřízence, z něhož prý manžel nemůže vypáčit peníze za správkou kabátu. Pak se rozpovídala o tom, jak si prý včera večer jeden nájemník přivedl domů ženskou a dělal tam s ní takový kravál, že až do tří hodin do rána nemohl nikdo spát. Ale při řeči si zvědavě prohlížela Gervaisu, jako by se sem byla přišla postavit pod okno jen proto, aby něco vyslídila.

„A pan Lantier ještě spí?“ zeptala se najednou.

„Ano, ještě spí,“ odpovíděla Gervaisa a musela se začervenat.

Paní Bochová viděla, jak se jí nahrnulý slzy do očí, a to jí zřejmě stačilo; šla dál a přitom nahlas hudrovala na mužské, jací jsou to všichni budižkničemové a flákači; najednou se ještě vrátila zpátky a křikla: „Dneska ráno jdete do prádelny, vid'te? Já mám taky něco na praní, tak vám budu držet místo vedle sebe a popovídáme si.“

A v náhlém návalu soucitu ještě dodala: „Chudinko malá, udělala byste líp, kdybyste pořád nestála u toho vokna, můžete si ještě něco uhnat... Jste už celá fialová!“

Ale Gervaisa se nehnula od okna ještě celé dvě úmorné hodiny, až do osmi. Mezitím se otevřely obchody a krámy. Proud dělnických halen, valící se z okolních návrší, už ustal; jen pár opozdilců ještě spěšnými kroky procházelo akcízem. Ve vinárnách pořád ještě postávali stejní mužští, popíjeli, pokašlávali a plivali. Po dělnících se na vnějších bulvárech objevily cupitající dělnice, leštičky stříbra, modistky a květinářky, choulící se v tenkých šatičkách; šly v hloučcích

po třech nebo po čtyřech, živě se bavily, uchichtávaly a pokukovaly kolem sebe svítícíma očima; tu a tam přešla některá z nich podél městské zdi úplně sama, pohublá, s bledou a vážnou tvář, vyhýbajíc se vytékající špíně. Pak začali chodit zřízenci a úředníci, dýchající si na zkřehlé prsty a žvýkající za chůze housku; vytáhli mladíci v příliš krátkých šatech, s kruhy pod očima a ještě celí rozespali, anebo scvrklí stařečkové, kolébavě šourající, s popelavými obličej, unavenými věčným vysedáváním v kancelářích, a všichni se dívali na hodinky, aby nepřišli ani o vteřinu pozdě. A potom zavládl na bulvárech obvyklý dopolední klid; penzisté ze sousedství se procházeli na sluníčku, rozcuchané matky ve špinavých sukních kolébaly v náručí nemluvnata a převinovaly je na lavičkách a na chodnících se s vřeštěním, smíchem a pláčem hemžilo a strkalo celé hejno usmrkaných rozedraných dětí. Najednou měla Gervaisa pocit, že se zadusí, taková na ni padla v té chvíli úzkost a beznaděj; zdálo se jí, že je všemu konec, nenávratně konec dosavadnímu životu, že se už Lantier nikdy nevrátí. Bloudila nepřítomným pohledem od starých zčernalých jatek s jejich zabíjením a puchem až k nové, siale bílé nemocnici, v níž bylo řadou zejících okenních otvorů, ještě nezasklených, vidět do holých sálů, v nichž bude kosit smrt. A přímo naproti, za městskou zdí, ji oslňovala obloha ozářená vycházejícím sluncem, které rostlo a stoupalo nad obrovským procitáním Paříže.

Gervaisa seděla na židli s bezvládně svěšenýma rukama a neschopná už ani plakat, když tu najednou klidně vešel Lantier.

„To jsi ty! Už jsi přišel!“ vykřikla a chtěla se mu vrhnout kolem krku.

„Ano, už jsem přišel! A co má být?“ odpověděl. „Doufám, že nezačneš zase vyvádět!“

Odstrčil ji. Potom mrzutě odhodil černý plstěný klobouk velkým obloukem na prádelník. Byl to šestadvacetiletý mladý muž, malý, snědý a černovlasý, s hezkým obličejem a tenkým knírem, který si pořád navyklým pohybem kroutil. Měl na sobě modré plátěné

dělnické kalhoty a starý špinavý svrchník, stažený v pase; mluvil s nápadným jihofrancouzským přízvukem.

Gervaisa klesla zas zpátky na židli a tiše, přerývaně bědovala: „Celou noc jsem oka nezamhouřila... Myslela jsem, že ti někde něco udělali... Kdes byl? Kdes byl celou noc? Proboha tě prosím, už to nikdy nedělej, zbláznila bych se... Řekni, Auguste, kde jsi byl?“

„Tam, kde jsem měl co dělat, sakra!“ řekl a pokrčil rameny. „V osm hodin jsem šel do Ledárenské ulice k tomu kamarádovi, co si chce zařídit továrnu na klobouky. Zdržel jsem se tam. A tak jsem u něho radši zůstal na noc... A vůbec, já nemám rád, když mě někdo špehuje. Dej mi pokoj!“

Mladá žena se znovu rozplakala. Křikem a dupáním Lantiera, který ve vzteku převracel židle, se nakonec probudili oba chlapci. Posadili se polonazí na posteli a drobnýma ručkama si přečesávali vlasy; když slyšeli, jak matka pláče, začali také ukrutně vřeštět a z očí, ještě zalepených spánkem, se jim koulely slzy.

„Aha, tak už zase začíná muzika!“ rozkřikl se vztekle Lantier. „Povídám vám, buďte zticha, nebo se zase seberu a půjdu! A tentokrát už zmizím doopravdy... Tak nebudete zticha? Maucta! Jdu zas tam, odkud jsem přišel.“ Bral už si z prádelníku zase klobouk. Ale Gervaisa se na něho pověsila a zajíkávě koktala: „Ne! Prosím tě, ne!“

Potom se snažila plačící děti uchlácholit mazlením. Líbala je na vlásky, něžně jim domlouvala a ukládala je zpátky do postele. Malí chlapci se rázem utišili, smáli se v poduškách a navzájem se poštuchovali. Otec si mezitím, tak jak byl, v botách, lehl na postel; vypadal vyčerpaně a obličej měl křídově bledý po probdělé noci. Neusnul, zůstal ležet s očima dokořán a rozhlížel se po pokoji.

„Je tady čisto, jen co je pravda!“ zabručel.

Pak se na chvíli podíval na Gervaisu a zlomyslně dodal: „Ty už se teda ani nemeješ?“

Gervaise bylo teprve dvaadvacet. Byla velká, trochu hubená, rysy v obličejí měla jemné, jen už poněkud unavené těžkým životem. Jak

tu stála rozrucovaná, jen v pantoflích a roztřesená zimou v bílém kabátku, na němž nábytek už zanechal četné stopy prachu i mastné špíny, vypadala o deset let starší, zestárlá těmi dlouhými hodinami strachu a pláče, které právě prožila. Lantierova slova ji konečně vytrhla z bojácné rezignace.

„Jsi trochu nespravedlivý!“ řekla, jako by se začínala rozehřívat. „Víš dobře, že já dělám, co můžu. Mou vinou to není, že jsme to takhle dopracovali... Chtěla bych tě vidět se dvěma dětma v jediný místnosti, kde nejsou ani kamna, aby si člověk mohl ohřát teplou vodu... Hned jak jsme přijeli do Paříže, měli jsme si zařídit pořádný byt, jak jsi mi to sliboval, a ne všechny tvoje peníze projíst!“

„A hele!“ rozkřikl se. „Dyt' si ty prachy probendila se mnou! A teď najednou bys mi chtěla vyčítat, že jsme si něco užili!“

Ale Gervaisa mluvila dál, jako by ho ani neslyšela: „Však se z toho s troškou štěstí můžeme ještě vyhrabat... Mluvila jsem včera večer s paní Fauconnierovou, co má prádelnu v Nové ulici; v pondělí u ní můžu nastoupit. Jestli se dáš do party s tím tvým kamarádem z Ledárenské ulice, budeme do půl roku zase nad vodou, jen co se zas trochu vohadříme a najdeme si nějaký kumbál, kde budeme aspoň doma... To víš, budeme muset pracovat, hodně pracovat...“

Lantier se otráveně otočil ke zdi. Tu teprve se Gervaisa jaksepatří rozčilila:

„Jo, to je vono, já už dávno vím, že tobě dou ručičky trochu vod práce. Pyšnej seš až hanba, chtěl by ses voblíkat jak milostpán a vodit se s děvkama v hedvábnejch sukních. Že jo. Já už ti nejsem dost dobrá, když už jsi mi všechny šaty vodnes do zastavárny... Hele, Auguste, nechtěla jsem ti to říkat, byla bych ještě počkala, ale já vím, kde jsi dneska v noci byl. Viděla jsem tě, jak jsi šel k Velkému balkonu s tou courou Adélou. No, to sis teda uměl vybrat! To je pěkný číslo, jen co je pravda! Ta se má proč tvářit jako princezna... Vychrápala se už s celou hospodou!“

Jediným skokem byl Lantier z postele. Oči mu v bledém obličejí ztemněly jako uhly. Vztek celou jeho malou postavou přímo lomcoval.

„Ano, je to pravda, s celou hospodou!“ opakovala mladá žena. „Však je taky paní Bochová vyhodí z domu obě, i s tou její vykutálenou sestrou, protože na schodech div nestojí mužský ve frontě...“

Lantier napřáhl obě pěsti; ale vzápětí v sobě přemohl chuť ji zbít, jen ji popadl za ramena, prudce jí zalomcoval a mrštil ji na postel k dětem, které se znovu daly do křiku. Pak si zase lehl a jen vztekle zablábolil se zuřivým výrazem jako člověk, který konečně pojal rozhodnutí, k němuž se už delší dobu stále nemohl odhodlat: „Tohle jsi neměla dělat, Gervaiso... Budeš toho litovat, však uvidíš.“

Chvilí bylo slyšet jen vzlykání dětí. Matka zůstala klečet, jak se zhroutila na postel, a držela je obě v náručí; bez ustání opakovala bezvýrazným hlasem stále stejnou větu:

„Ach, kdybyste vy tady nebyly, moje malý ubožátka! Kdybyste vy tady nebyly! Kdybyste vy tady nebyly!“ Lantier už vůbec neposlouchal; ležel bez hnutí na zádech, díval se nahoru na vybledlý kretonový cár a přemílal v hlavě utkvělou myšlenku. Zůstal tak ležet skoro hodinu a neusnul, třebaže se víčka klížila únavou. Když se konečně otočil a povytáhl na lokti, s tvrdým a odhodlaným výrazem v obličejí, Gervaisa zrovna dokončovala ranní úklid pokoje. Ustýlala postel po dětech, které už umyla a oblékla. Díval se na ni, jak zametá a utírá prach. Pokoj zůstal i potom černý a vypadal žalostně s tím začouzeným stropem, tapetami odchlíplými vlhkostí, třemi rozviklanými židlemi a otlučeným prádelníkem, kde se všude tvrdošijně držela špína a pod hadrem se jen rozmazávala. Potom, když se začala mýt a sepnula si vlasy do uzlu před kulatým zrcátkem, které měl on na holení a které si teď pověsila na kliku u okna, prohlížel si její holý krk, nahé paže, všechnu tu nahotu, kterou bylo vidět, jako by to všechno s něčím srovnával. A znechuceně se ušklíbl. Gervaisa napadala na pravou nohu, ale nebylo to téměř znát, jen

když byla někdy příliš zmožená, necítila únavou kyčle a poddávala se tomu. Dnes ráno po té úmorné noci skoro vláčela nohu za sebou a musela se opírat o zed'.

Bylo ticho, nepromluvili už na sebe ani slovo. Lantier jako by pořád na něco čekal. Gervaisa pospíchala; uvnitř se trápila, ale navenek se snažila zachovat lhostejný obličej. Když si balila do rance prádlo, pohozené v koutě za kufrem, otevřel konečně ústa a zeptal se: „Co děláš...? Kam jdeš?“

Zpočátku mu neodpověděla. Až když se vztekle zeptal ještě jednou, konečně: „To snad vidíš, ne...? Jdu tohle všechno vyprat... Děti nemůžou žít takhle zasviněný.“

Počkal, než sebrala další dva nebo tři kapesníky. Pak, po chvíli ticha, promluvil znovu: „Máš peníze?“

Rázem se vztyčila a podívala se mu přímo do obličeje; v ruce přitom držela špinavé dětské prádlo.

„Peníze? Kde bych je vzala, copak kradu...? Však víš, že mi dali předevečirem tři franky za tu mou černou sukni. Za to jsme dvakrát vobědvali, a když člověk jí samý uzeniny, tak je to rychle pryč... Ne, to teda ne, peníze nemám. Mám akorát čtyři pěťáky na prádelnu... Neumím je vydělávat jako některý jiný ženský.“

Nepozastavil se ani nad tou narážkou. Slezl mezitím z postele a přehlížel těch několik hadrů, rozvěšených kolem dokola po pokoji. Nakonec sebral z hřebíku kalhoty a šálu, otevřel prádelník, přidal k tomu kazajku a dvě ženské košile, pak to všechno hodil Gervaise do náručí a řekl:

„Tumáš, dej to do frcu.“

„A nechtěl bys třeba, abych tam vodnesla taky děti?“ zeptala se. „Jo, kdyby se taky děti mohly dát do zastavárny, to by bylo něco pro tebe!“

Ale přece jen do té zastavárny šla. Když se asi za půl hodiny vrátila, položila na krbovou římsu pětifrank a stvrzenku přidala k ostatním na hromádku mezi dvěma svícný.

„Tohleto mi dali!“ řekla. „Chtěla jsem šest franků, ale nedalo se nic dělat. Jo, ti se nepředají...! A přitom je tam pořád takovýho lidstva!“

Lantier nesebral pětifrank hned. Byl by raději počkal, až ho Gervaisa rozmění, aby jí z toho také něco nechal. Ale když viděl, že na prádelníku leží v papíru zbytek šunky od včerejška a kus chleba, rozhodl se a zastrčil pětifrank do kapsičky u vesty.

„K mlíkařce jsem ani nešla, protože jsme jí dlužni za celý týden,“ vysvětlovala Gervaisa, „ale vrátím se brzo a ty, zatímco tu nebude, můžeš dojít pro chleba a smažený kotlety a naobědváme se... Přines taky flašku vína.“

Nenamítal nic. Zdálo se, že mezi nimi zase zavládl mír. Mladá žena balila špinavé prádlo do uzlu. Ale když chtěla vzít z kufru Lantierovy košile a ponožky, křikl na ni, aby na to nesahala.

„Moje prádlo tady nech, rozumíš? Já nechci!“

„A co nechceš?“ zeptala se a napřímila se. „Přece si na sebe nechceš vzít takovouhle špinu? Musím to přece vyprat.“

A znepokojeně se na něho podívala; uviděla v jeho frajerském obličejí zas ten tvrdý odhodlaný výraz, jako kdyby ho teď už nic nemohlo obměkčit. Vztekla jí vytrhl prádlo z rukou a hodil je zpátky do kufru.

„Heršoftnomol! Budeš mě taky jednou poslouchat? Říkám ti, že nechci.“

„Ale proč?“ zeptala se znovu a celá zbledla; napadlo ji hrozné podezření. „Teď přece košile nepotřebuješ, nikam nejdeš... Tak co ti může vadit, když je vezmu s sebou?“

Chvilí váhal v rozpacích před jejíma planoucíma očima, které se na něho upíraly.

„Proč? Proč?“ zakoktal. „No přece proto, že pak budeš všude vykládat, že mě vydržuješ, že na mě pereš, spravuješ. No, a to mě právě dožírá, vidíš! Starej se vo sebe, já se vo sebe postarám taky... Pradleny tady nejsou jen tak pro nic.“

Prosila ho a vymlouvala mu to, že si přece nikdy nestěžovala; on však přibouchl kufr, posadil se na něj a křikl jí přímo do obličeje: „Ne!“ Může si přece dělat se svými věcmi, co chce, ne? Pak, aby unikl před vyčítavými pohledy, kterými ho pronásledovala, si šel zas lehnout na postel, prohlásil, že se mu chce spát, a ať už prý ho přestane pořád otravovat. A tentokrát se opravdu zdálo, že usnul.

Gervaisa zůstala chvíli nerozhodně stát. Byla v pokušení odkopnout ten balík prádla, posadit se v pokoji a šít. Ale Lantierovo pravidelné oddechování ji nakonec uspokojilo. Vzala si modřidlo a kousek mýdla, který jí zbyl od posledního prádla, přistoupila k dětem, které si pokojně hrály u okna se starými špunty, políbila je a řekla jim potichu: „Bud'te tady hodný a nedělejte rámus. Tatínek spí.“

Když odcházela, ozýval se v hlubokém tichu pokoje pod zčernalým stropem jen Klaudiův a Štěpánův tlumený smích. Bylo deset hodin. Pootevřeným oknem svítil dovnitř proužek slunečního světla.

Na bulváru zabočila Gervaisa vlevo a pustila se Novou a Zlatnickou ulicí. Když procházela kolem krámků paní Fauconnierové, pokývla jí hlavou na pozdrav. Prádelna stála asi uprostřed ulice, v místech, kde začínala stoupat do kopce. Nad domem s rovnou střechou se tyčily tři kulaté šedivé nádrže na vodu, obrovské válce z pozinkovaného plechu, důkladně snýtované; za nimi stála sušárna, vysoká nástavba ve druhém poschodí, ze všech stran uzavřená žaluziemi z tenkých příček, jimiž províval vítr; štěrbinami bylo uvnitř vidět prádlo, rozvěšené na mosazných drátech. Napravo vedle nádrží se z úzkého komínu parního stroje ustavičně valily bílé chumáče kouře, jak stroj pravidelně a těžce oddechoval. Gervaisa vešla do průjezdu, plného kbelíků s louhem, a ani si nevykasala sukně, jako žena, která je na louže zvyklá. Zнала se už s majitelkou prádelny, drobnou křehkou ženou s nemocnými očima, která seděla v zasklené kanceláři a měla před sebou účetní knihy, kolem sebe na policích kostky mý-

dla, plechovky s modřidlem a půlkilové balíčky sody. Stavila se u ní pro plácačku a kartáč, které si tu nechala v úschovně od posledního praní, potom si vzala číslo a vešla dovnitř.

Byla to obrovská kůlna s rovným stropem a nezakrytými trámy, podepřenými železnými pilíři; po stranách byly řady širokých světlých oken. Kalné denní světlo volně pronikalo oblaky horké páry, vznášející se ve vzduchu jako mléčná mlha. Z některých koutů se valila pára, rozplývala se do šíře a zahalovala celé pozadí namodralým závojem. Vlhkost se tu všude srážela a vzduch byl plný mýdlového pachu, mdlé, všudypřítomné a vlhké vůně; chvílemi ji překrývaly pronikavější závaný louhu. U dlouhých lavic po obou stranách prostřední uličky stály v řadě ženské s pažemi obnaženými až po ramena, rozhalenými blůzami a podkasanými sukněmi, že jim bylo vidět barevné punčochy a hrubé šněrovací botky. Tloukly zuřivě do prádla, smály se, zakláněly a vykřikovaly do okolního kraválu všelijaké žerty, nakláněly se nad neckami a káděmi, byly sprosté, hrubé, roz dováděné, promočené jako při lijáku, ze zarudlé kůže se jim kouřilo. Kolem nich a pod nimi tekly celé potoky, ustavičně se tu nosily kbelíky horké vody a jediným rázem vylévaly, z kohoutků tekla z výšky studená voda a rozstříkovala se, od plácaček šplíchala voda, z máchaného prádla kapala voda, všude se čvachtalo v kalužích vody, která odtékala potůčky po svažujících se dlaždicích. A do toho křiku, pravidelného bouchání plácaček a splývavého šumění šplíchající vody, do toho hromového rachotu, stoupajícího k vlhkému stropu, bez ustání funěl a supěl parní stroj stojící napravo, celý bíle orosený drobnými kapičkami vody, a pravidelným otáčením obrovského setrvačníku jako by udával rytmus celé té nesmírné vřavě.

Gervaisa šla drobnými krůčky prostřední uličkou a rozhlížela se napravo i nalevo. V podpaží nesla ranec prádla, podpírala jej bokem a kulhala ještě víc; každou chvíli do ní vrazila některá z praden pobíhajících sem a tam.

„Haló, tady! Tady jsem, děvenko!“ ozval se pronikavý hluboký hlas paní Bochové.

A když ji mladá žena našla, až na konci nalevo, spustila domovníce proud řeči, neustávajíc v práci; drhla zuřivě ponožku a mluvila při tom krátkými větami:

„Postavte se tady, držela jsem vám místo... Já už budu brzo hotová. Ten můj to skoro vůbec neušpiní... A co vy? Taky vám to nebude moc dlouho trvat, vidíte? Máte jen takovej malej raneček. Před polednem jsme s tím hotovy a pak můžeme jít na oběd... Já jsem si dávala prádlo k jedný pradleně do ulice Poulet, ale byla by mi to všechno rozežrala tím svým chlórem a rozedřela rejžákem. A tak si peru sama. Jeden to má, jako kdyby to našel. Stojí mě to jen to mýdlo. Poslouchejte, ty košilky jste si měla dát odmočit. Jo, tyhle děti, namouduši, jako kdyby to mělo na zadnici samý saze!“

Gervaisa rozvázala balík a rozkládala košilky obou kluků; když jí paní Bochová radila, aby na to vzala kbelík vody s louhem, odpověděla: „Ale ne, stačí horká voda... V tom já se vyznám!“

Roztřídila prádlo a dala stranou pár barevných kusů. Potom si nalila do necek čtyři kbelíky studené vody, kterou natočila u kohoutku za sebou, namočila hromádku bílého prádla, pak si vykasala sukni, sepnula si ji mezi stehny a stoupla si do dřevěné bedny, postavené na výšku, která jí sahala až do pasu.

„Tak vy se v tom vyznáte?“ opakovala paní Bochová. „To jste asi u vás doma byla pradlenou, ne, děvenko?“

Gervaisa si vyhrnula rukávy, odhalila krásné paže plavovlásky, ještě mladistvě svěží, jen na loktech trochu zarůžovělé, a začala prádlo odepírat. Rozprostřela košili po úzkém prkně, které už bylo celé uhlazené a vybělené od stálého praní, namydčila ji, obrátila a namydčila i na druhé straně. Dřív než odpověděla, popadla do ruky plácačku a začala tlouci. Vykřikovala jednotlivé věty mezi pravidelnými mohutnými údery, jako by si udávala takt: „Ano, pradlenou... Už v deseti letech... Takže je to dvanáct let... Chodily

jsme k řece... Vonělo to tam líp než tady... To byste viděla, taková tůňka mezi stromy... tekla tam čistá voda... Víte, v Plassansu... Neznáte Plassans...? U Marseille?“

„Zatracená ženská, ta se ale umí ohánět!“ rozkřikla se nadšeně paní Bochová nad takovými pádnými ranami plácačkou. „Jako vítr! Má to ručičky jako slečinka, ale roztloukla by vám železo na placku!“

A hovor pokračoval. Musely na sebe křičet a domovnice se chvílemi musela naklánět blíž, protože neslyšela. Všechno bílé prádlo bylo vytlučeno, a jak důkladně! Gervaisa ho znovu namočila do necek, vyťahovala kus za kusem, podruhé mydlila a drhla kartáčem. Jednou rukou přidržovala prádlo na prkně, ve druhé držela krátký rejšák a rozháněla po prádle špinavé mydlinky, které po stranách odkapávaly dlouhými čůrky. Za tichého šustění kartáče k sobě popošly blíž a mohli si popovídat důvěrněji.

„Ne, svatbu jsme neměli,“ vykládala Gervaisa dál. „Já se s tím před nikým netajím. Lantier není tak hodnej člověk, abych toužila po tom být jeho ženou. Kdyby nebylo těch dětí... Bylo mi čtrnáct let a jemu vosumnáct, když se nám narodil první. Druhej kluk přišel za čtyři roky po něm... Stalo se to, inu, jak se to vždycky stává. Nebyla jsem doma šťastná. Táta, starý Macquart, mi pro každou hloupost vždycky nakopal. No a tak, to víte, člověk se hledí povyrazit venku. Byli by nás oddali, ale já už nevím, rodiče nějak nechtěli.“

Otřepala si ruce, celé zarudlé pod bílou pěnou. „Voda je tu v Paříži ale sakramentsky tvrdá!“ prohodila.

Paní Bochová prala, už jen aby se neřeklo. Často ustávala v práci a dávala si s mydlením načas, jen aby mohla ještě zůstat a dovědět se konečně celou tu historii, pro kterou se už čtrnáct dní trápila zvědavostí. Ústa měla v tlustém obličejí pootevřená, vykulené oči jí zvědavostí jen svítily. Myslela si v duchu, celá spokojená, že to uhodla: „Aha, holka má povídkovou náladu, to byl určitě doma binec.“

A nahlas řekla: „Tak on není hodný?“

„Ani mi o něm nemluvte!“ odpověděla Gervaisa. „Tam u nás na mne býval moc hodný, ale teď co jsme v Paříži, nevím si s ním vůbec rady... Abyste totiž věděla, loni mu umřela matka a nechala mu nějaké peníze, asi sedmnáct set franků. Chtěl do Paříže. A protože mě starý Macquart pořád jenom na potkání fackoval, svolila jsem, že odjedu s ním. Vzali jsme obě děti a jeli. Tvrdil, že mi tu pořídí prádelnu a sám bude dělat řemeslo, je totiž vyučený kloboučník. Byli bychom si šťastně a spokojeně žili... Ale víte, Lantier je strašně domýšlivý a vyhazovačný chlap, který myslí jenom na zábavu. Zkrátka, nestojí za moc... Ubytovali jsme se tady v hotelu Montmartre v Montmartreské ulici. A to byly samý večere, kočáry, divadla, sobě koupil hodinky, mně zas hedvábný šaty; protože on nemá v jádře špatný srdce, když je při penězích. Rozumíte, a tak to šlo dokola, až jsme za dva měsíce neměli nic. A tak jsme se přestěhovali do hotelu Boncoeur a začal tenhle psí život...“ Zarazila se, jak se jí najednou sevřelo hrdlo, a musela polykat slzy. Všechno prádlo už měla kartáčem vydrhnuté.

„Musím si dojít pro teplou vodu,“ zašeptala.

Ale paní Bochové bylo velmi nemilé, že by to důvěrné svěřování mělo teď v nejlepším přestat, a tak zavolala na posluhu, který šel zrovna kolem: „Karlíčku, buďte prosím vás tak hodný a přineste tady paničce horkou vodu, ona moc pospíchá!“

Posluha vzal kbelík a přinesl ho zpátky plný. Gervaisa zaplatila; jeden kbelík stál pětník. Vylila horkou vodu do necek, naposledy namydčila prádlo a propírala je rukama; nahýbala se přes prkno v oblacích páry, která se jí usazovala ve světlých vlasech v podobě šedivých chomáčků.

„Tumáte, nasypete si tam sodu, mám jí tady trochu,“ nabízela ochotně domovnice.

A vysypala Gervaise do necek celý zbytek pytlíku, který si přinesla. Nabídla jí také trochu louhu, ale Gervaisa odmítla; to prý je dobré jen na skvrny od mastnoty a od vína.

„Zdá se mi, že je tak trochu na ženské, ne?“ převáděla Bochová řeč zpátky na Lantiera, aniž ho jmenovala.

Gervaisa, nakloněná nad prádlem a s rukama zaťatýma v mýdlové vodě, na to jen neurčitě pokývala hlavou.

„Ano, ano,“ pokračovala domovnice, „ledacos už jsem si taky všimla...“

Ale když se Gervaisa najednou prudce napřímila, celá bledá, a upřeně se na ni podívala, začala Bochová honem ujišťovat: „Ne ne, kdepak, já nic nevím! Myslím jenom, že se asi rád pobaví, to je všechno... Jako například s těma dvěma holkama, Adélou a Virgínií, co bydlejí u nás v domě, však je znáte; no, zašpásuje si s nima, ale víc nic, ba ne, to určitě ne!“

Mladá žena před ní pořád stála vzpřímená, z pocené v obličejí, z rukou se jí řinula voda, a pořád se na ni dívala upřeným a pronikavým pohledem. Tu se domovnice dohřála, uhodila se pěstí do prsou, jako že mluví pravdu pravdoucí, a rozkřikla se: „Když vám povídám, že namouduši nic nevím!“

Pak se uklidnila a dodala sladounkým hlasem, jakým domlouváme člověku, kterému je lepší pravdu zatajit: „A vůbec, mně se na něm líbí, že má takový upřímný voči... Však von si vás nakonec vezme, děvenko, nebojte se, určitě si vás vezme!“

Gervaisa si mokrou rukou utřela čelo. Pak vytáhla z vody další kus prádla a znovu jen pokývala hlavou. Chvíli obě mlčely. Prádelna kolem nich mezitím ztichla. Odbilo jedenáct. Polovina pradelen už seděla na krajíčku necek, u nohou měly každá odzátkovanou láhev vína a jedly salám v rozkrojených houskách. Jedině hospodyňky, které si sem přišly vyprat menší raneček prádla, pospíchaly s prací a dívaly se na kulaté hodiny, visící nad kanceláří. Tu a tam se ještě ozvaly ojedinělé údery plácaček do tichého smíchu a hovoru, přecházejícího v mlaskavé zvuky žvýkajících čelistí. Jen parní stroj běžel pořád a bez oddechu dál, jeho pronikavý hukot a šupot naopak jako by ještě zesílil a rozléhal se celou obrovskou místností. Ale

žádná z ženských už jej ani nevnímala; jako by to sama prádelna oddechovala horkým dechem, srážejícím se pod stropními trámy ve věčná oblaka páry. Horko začínalo být k nesnesení. Zleva pronikaly dovnitř řadou vysokých oken pruhy slunečního světla a zbarvovaly valící se páru jemnými odstíny do šedorůžova a šedomodra. A protože se začaly ozývat výkřiky, jak si pradelny stěžovaly, chodil posluha Karel od okna k oknu a stahoval plátěné záclony; potom přešel na druhou stranu, která byla ve stínu, a zotvíral všechny průduchy. Ženské si to pochvalovaly a tleskaly mu; rozhostila se veselá, rozpustilá nálada. Za chvílku umlkly i poslední pláčačky. Pradelny s plnými ústy mávaly už jen otevřenými kapesními noži v rukách. Nastalo teď takové ticho, že bylo až z druhého konce slyšet skřípání lopaty, jak topič nabíral černé uhlí a přikládal do pece parního stroje.

Gervaisa zatím prala barevné prádlo v horké mýdlové vodě, která jí zbyla z bílého prádla. Když byla hotová, přitáhla si dřevěnou kozu a přehodila přes ni všechny kusy, pod nimiž se na zemi dělaly namodralé louže. Za ní tekla z kohoutku studená voda do veliké kádě, zapuštěné do podlahy a přepažené dvěma dřevěnými tyčemi na položení prádla. Nahoře ve vzduchu visely další dvě latě, na nichž se prádlo nechávalo odkapávat.

„Tak už s tím budeme hotovy; zaplaťpánbůh!“ ozvala se paní Bochová. „Zůstanu tu ještě a pomůžu vám to všechno vyždímat.“

„Ale vždyt' to není ani třeba, děkuju vám!“ odpověděla mladá žena, která oběma rukama vymačkávala a máchala barevné prádlo v čisté vodě. „Kdybych měla prostěradla, neřekla bych.“

Přece jen však musela od domovnice přijmout pomoc. Ždímalý zrovna spolu, každá na jednom konci, Gervaisinu sukni, sepraný vlněný cár neurčité hnědé barvy, z něhož crčela nažloutlá voda, když tu paní Bochová najednou vykřikla: „I koukejme se! Dlouhá Virginie...! Co tahle tady chce? Jde si sem vyprat těch svejch pár hadříků, co se jí vejdu do svázanýho kapesníku?“

Gervaisa rychle zvedla hlavu. Virgínie byla si tak stejně stará, ale větší než ona, černovlasá a hezká, třebaže měla trochu protáhlý obličej. Měla na sobě staré černé šaty s volány a na krku červenou stužku; vlasy měla pečlivě načesané do drdolu přichyceného modrou žinylkovou sítkou. Uprostřed uličky se na chvíli zastavila a přivřela oči, jako by někoho hledala; když uviděla Gervaisu, prošla kolem ní s nosem vzhůru, vyzývavě se pohupujíc v bocích, a postavila se do stejné řady jen o pět míst dál.

„Co tak najednou!“ pokračovala Bochová potichu. „Jakživa si sama nevypere ani límeček... Však to je taky plundra líná, to vám teda povím! Švadlena, ale nezašije si ani bačkoru! A ta její sestra, Adéla, leštička stříbra, jakbysmet! Chodí do práce jednou za uherskej měsíc! Přišlo to bůhvíodkud, nemá to ani tátu, ani mámu, bůhvíčím se to živí, a kdybych vám měla povídat... Co to tam jenom drbe? Aha, spodničku! Člověku by se z toho udělalo nanic. Ta už toho asi musela zažít, ta její spodnička!“

Bochová se pochopitelně chtěla Gervaise zavděčit. Ale pravda bylo, že se často nechávala od Adély a Virgínie hostit kávou, když měly holky peníze. Gervaisa na to nic neřekla; pospíchala, ruce jí horečně pracovaly. Rozdělala si právě modřidlo v malém škopku stojícím na třech nohách. Namáčela bílé kusy a chvíli je každý máchala ve zbarvené vodě, jejíž hladina se leskla jako nalakovaná; potom je lehce vyždímala a přehazovala vedle sebe přes dřevěné latě. Po celou tu dobu se schválně obracela k Virgínii zády. Ale slyšela, jak se jí zlivě pochichtává, a cítila v zádech její vyzývavé pohledy. Virgínie ji sem zřejmě přišla jen dráždit. Jednu chvíli se Gervaisa otočila a obě se na sebe upřeně podívaly.

„Nechte ji být!“ zašeptala paní Bochová. „Přece si s ní nejedete do vlasů...! Vždyť vám povídám, že to nestojí za rozčilování. Tahleta, to přece není vona!“

Tu najednou, když už Gervaisa věšela poslední kus prádla, se u vchodu do prádelny ozval smích.

„Nějací dva kluci se tady shánějí po mamince!“ křikl ode dveří Karel.

Všechny ženské se otočily. Gervaisa poznala Klaudia a Štěpána. Jakmile ji uviděli, rozběhli se k ní přímo přes louže a capali po dlaždicích podpatky nedošněrovaných bot. Starší Klaudius vedl mladšího bratříčka za ruku. Pradleny na ně mazlivě volaly, jak šli kolem, trochu ustrašení, ale přesto se pokoušející usmívat. Když došli k matce, zůstali před ní stát a zvedli k ní plavé hlavičky; pořád se drželi za ruce.

„To vás posílá tatínek?“ zeptala se Gervaisa.

Ale když se shýbla, aby zavázala Štěpánovi tkaničky, uviděla, že Klaudius houpá na prstě klíčem, na němž visel měděný štítek s číslem jejich pokoje.

„Tak ty mi neseš klíč?“ podivila se. „A pročpak?“

Když viděl chlapec klíč, jako by se teprve upamatoval, proč vlastně přišel, a řekl nahlas pronikavým hláskem: „Tatínek je pryč.“

„To asi šel pro něco k obědu a poslal vás sem pro mne, vid’?“

Klaudius se podíval na bratříčka a zaváhal, jako by najednou nevěděl, jak dál. Pak ze sebe jedním dechem vychrlil: „Tatínek je pryč... Vyskočil z postele, dal si všechny věci do kufru, kufr odnes dolů do kočáru a odjel...“

Gervaisa, skrčená na bobku, pomalu vstala, v obličeji bílá jako stěna; přitiskla si ruce na tváře a na spánky, jako by se jí měla hlava rozskočit. Nemohla ze sebe vypravit jediné souvislé slovo, jen pořád vzdychala stále stejným tónem: „Ach, bože můj...! Ach, bože...! Ach, bože můj...!“

Paní Bochová mezitím zpovídala chlapce sama, celá šťastná, že se přinatrefila k takovéhle události.

„No tak, chlapečku, musíš pěkně říct, jak to bylo... To on zamkl dveře a poslal vás s tím klíčem, vid’?“ A potichu pošeptala Klaudiově do ucha: „Seděla tam v kočáře nějaká paní?“

Ale kluk byl celý popletený. Jen ještě jednou opakoval vítězoslavně všechno od začátku: „Vyskočil z postele, zabalil si všechno do kufru a potom odjel...“

Paní Bochová ho tedy nechala být; Klaudius odvedl bratříčka ke kohoutku a oba si tam začali hrát, zavírali a pouštěli vodu.

Gervaisa nebyla schopná ani plakat. Myslela, že se snad zadusí; stála zády opřená o kád' a ruce měla pořád na obličejí. Tělo se jí otrásalo krátkými záchvěvy. Chvillemi se jí vydral z hrudi dlouhý vzdech. Tiskla si stále silněji pěsti na oči, jako by chtěla, aby všechno zahalila tma zapomnění. Připadalo jí, jako by padala do černé jámy.

„No tak, děvenko, no tak!“ domlouvala jí paní Bochová.

„Kdybyste věděla!“ vypravila ze sebe konečně Gervaisa potichu. „Kdybyste věděla! Poslal mě dneska ráno vodnýst do zastavárny mou šálu a mou košili, tak to aby moh zaplatit ten kočár...“

A rozplakala se. Ta vzpomínka na zastavárnu jí vybavila celý ranní výstup v novém světle a uvolnila průchod vzlykům, které se jí až dosud dusily v hrdle.

Ta ranní cesta do zastavárny pro ni byla největší pohana, nejbolestivější připomínka v celém jejím beznadějném zármutku. Slzy se jí řinuly po bradě, kterou si už předtím smáčela mokrýma rukama, a nepomyslela ani na to, vytáhnout kapesník.

„Mějte rozum a buďte zticha, dívají se na vás!“ opakovala pořád paní Bochová a horlivě ji utěšovala. „Copak to stojí za to, takhle se trápit kvůli jednomu mužskému...? Tak vy jste ho, chudinko, měla pořád ráda, vidíte? Ještě před chvílí jste na něho byla tak nabroušená, a teď ho najednou oplakáváte, div že vám to srdce neutrhne... Božítku, jsme my to ženský hloupý!“

Pak se snažila být mateřská: „Taková mladá a hezká holka jako vy, že se nestydíte...! No, tak teď už vám můžu povědět všechno, vidíte? Když jsem byla dneska ráno u vás pod oknem, pamatujete se, tak to už jsem něco takovýho tušila... Představte si, včera v noci, když šla Adéla domů, slyšela jsem s ní taky nějaký mužský kroky. To

se ví, chtěla jsem vědět, kdo to je, a tak jsem vykoukla na schodiště. Ta vosoba už byla ve druhým poschodí, ale poznala jsem s určitostí svrchník pana Lantiera. Dneska ráno na něho číhal můj manžel a viděl ho, jak jde klidně dolů... S Adélou, rozumíte. Virgínie má teď nákýho lepšího pána a chodí k němu dvakrát za tejden. Jenomže mi to stejně neštymuje, nic pořádnýho v tom nebude, protože holky mají dohromady jen jeden pokoj s přístěnkem a nevím, kde ta Virgínie mohla spát.“ Na chvilku zmlkla, ohlédla se a hned zas tlumeně pokračovala tím svým hrubým hlasem: „Má z toho legraci, když vás vidí plakat, ohava jedna bezcitná! Krk bych na to vsadila, že to její praní je jenom komedie... Posadila je voba do kočáru a teď se sem přišla podívat, aby jim mohla povědět, jak jste se na to tvářila.“

Gervaisa si odkryla oči a podívala se. Když před sebou uviděla Virgínií uprostřed hloučku ženských, jak jim potichu něco říká a přitom se na ni vyzývavě dívá, dostala najednou šílený vztek. Natáhla ruce a zatápala kolem sebe po zemi, jako by něco hledala; po celém těle se třásla; udělala pár kroků, nahmatala plný kbelík, popadla jej oběma rukama a vší silou ho vychrstla na Virgínií.

„Co to děláš, děvko ztřeštěná!“ křikla dlouhá holka. Uskočila nazpátek, takže jí to postříkalo jen boty. Mezitím se však celá prádelna, už chvíli vzrušená Gervaisiným výbuchem pláče, shlukla kolem nich; všechny ženské chtěly vidět, jak se budou prát. Pradleny, dojídající svačinu, vylezly na okolní kádě. Přibíhaly další, s rukama od mýdla. Utvořil se kruh.

„Děvko jedna!“ opakovala dlouhá Virgínie. „Co ji to popadlo, ženskou bláznivou!“

Gervaisa stála s vysunutou bradou a křečovitým obličejem, staženým vzteky; nezmohla se na odpověď, protože se ještě nenaučila mít pařížskou proříznutou vyřídilku. Dlouhé Virgínií jela huba dál: „I heleme se! Už jí to nevoní běhat po venkově, nebylo tomu ani dvanáct, a už se to válelo s vojákama, nechalo to jednu nohu doma na vesnici... Uhníla jí asi na hnoji, ta noha...“

Ozval se smích. Virgínie, rozpálená tím úspěchem, popošla o dva kroky blíž, vypjala se v celé své výšce a vykřikovala ještě hlasitěji: „No, pojd' jenom blíž, ať ti to ukážu! Já s tebou zatočím! Di si votravovat jinam, a ne tady nás... Dyt' já ji vůbec neznám, tudle ženskou! Ale kdyby se do mě byla strefila, to byste koukaly, jak bych jí vyhrnula sukně. Dyt' sem jí nic neudělala. Ať řekne, co sem jí udělala... No, uličnice, co ti kdo udělal?“

„Jen nepovídejte!“ vykoktala ze sebe Gervaisa. „Však vy dobře víte... Viděli včera večer mýho muže... A buďte zticha, nebo vás zaškrťm, to vám přísahám!“

„Prej jejího muže! No to se teda povedlo...! Tadle panička a muže! Jako dyby takovýhle nemehlo mohlo mít nákýho muže... Copak já za to můžu, že tě nechal? Eště řekni, že sem ti ho ukradla. Můžeš mě prohledat... Chceš teda, abych ti to řekla? Měl tě už plný zuby, ten tvůj mužskej! Byl na tebe až moc hodnej... Měl aspoň známku na vobojku? Nenašel tady někdo muže týdletý paničky...? Poctivej nálezce dostane vodměnu...“

Znovu se ozval smích. Gervaisa opakovala skoro šeptem pořád jenom: „Však vy dobře víte... Však vy dobře víte... To vaše sestra za to může, ale já ji zaškrťm...“

„Jo, eště si bude votírat hubu vo moji sestru!“ pokračovala posměšně Virgínie. „Aha, tak prej za to může moje sestra! Nakonec je to možný, moje sestra je jiná štábajzna než ty... Ale co je mi do toho? To už si tady člověk nemůže ani v klidu vyprat prádlo? A vůbec, dej mi pokoj, rozumíš, protože ted' už toho mám akorát dost.“

Ale po několika úderech plácačkou se sama zas vrátila zpátky, unesená vztekem, zpitá nadávkami. A po krátkém odmlčení spustila potřetí: „No tak, prosím, je to moje sestra. Už seš teda spokojená...? Můžou na sobě voči nechat. Dybys je viděla, jak se cukrujou...! A tebe nechal i s těma parchantama. Jo, pěkný hajzlíci, ve ksichtu je to samej strup! Jednoho máš s četníkem, žejo? A tři další jsi nechala pochcípát, abys toho sem nemusela tolik tahat s sebou... To všechno

víme vod toho tvýho Lantiera. A povídal eště jiný pěkný věci, jen co je pravda, dyť už tě měl plný zuby!“

„Svině! Svině! Svině!“ zaječela Gervaisa, bez sebe vzteky, a celým tělem jí znovu zalomcovala zuřivost.

Otočila se, znovu zatápala po zemi, ale nahmátla jen malý škopek, popadla jej tedy za nohy a vychrstla modrou vodu Virgínii přímo do obličeje.

„Mrcha! Dyť mi zničila šaty!“ křičela Virgínie, která měla celé rameno zmáčené a levou ruku nabarvenou na modro. „Počkej, ty jedna kanálie!“

A také popadla kbelík a vychrstla ho na Gervaisu. Tak začala strašná bitva. Běhaly obě podél řady necek, sbíraly všechna plná vědra, vracely se zpátky a vylévaly si je na hlavu. A každou tu potupu doprovázely křikem a nadávkami. Ted' už i Gervaisa oplácela stejnou mincí: „Tumáš, ty cundro! Aspoň ti to zchladí ten tvůj zadek, nebudeš s ním tolik vrtět!“

„Mrcho vyválená v močůvce! Já ti poleju tu tvou špínu! Aspoň se jednou v životě umeješ!“

„Jo, jo, však já tě vopláchnu, ty bidlo nevymáchaný!“

„A tumáš taky na tu svou hubu, ať si ji vyrácháš, než pudeš večír postávat na roh a čekat na mužský!“

Nakonec si běhaly pro vodu ke kohoutkům, a než se jim kbelíky naplnily, pokřikovaly na sebe dál sprosté nadávky. První kbelíky, špatně mířené, šly skoro vedle. Ale pomalu dostávaly obě cvik. Virgínie první dostala plný zásah přímo do obličeje. Voda jí stekla za krk, řinula se jí po prsou a po zádech a dole jí crčela zpod sukní. Ještě se z toho nevzpamatovala, když už ji druhý proud zasáhl ze strany jako veliká facka na levé ucho a promáčel jí drdol, který se rozmotal jako provázek. Gervaisa dostala nejprve zásah do nohou, jedno vědro jí zalilo vodou boty a vyšpláchlo až na stehna; dvě další jí celou promáčely v bocích. Ostatně brzo se už zásahy nedaly ani počítat. Obě byly promáčené od hlavy až k patě, blůzky se jim lepily

na ramena a sukně měly připláclé na bocích, vypadaly najednou hubené, byly celé zkřehlé, zuby jim drkotaly a ze všech stran z nich crčela voda jako z deštníků při lijáku.

„Že sou ale legrační, co?“ ozval se chraplavý hlas jedné pradleny.

Celá prádelna se ohromně bavila. Ženské trochu ustoupily, aby je to náhodou nepostříkalo také, a do šplouchavých zvuků vylévaných věder se ozývalo povzbuzování, potlesk a všelijaké vtipy. Po zemi už kaluže nestačily odtékat a obě ženy se brodily po kotníky ve vodě. Najednou se Virgínie pokusila o zrádnou léčku; popadla kbelík vařící vody na praní, kterou si dala přinést jedna její sousedka, a celý ho vychrstla. Ozval se výkřik. Všichni mysleli, že je Gervaisa celá opařená. Ale šplíchlo jí to jen trochu na levou nohu. Gervaisa, rozzuřená tou bolestí, za to hodila prázdný kbelík, který držela v ruce, vší silou Virgínii pod nohy, až upadla.

Všechny pradleny začaly křičet jedna přes druhou: „Dyt' jí zlá-mala nohu!“

„Má recht! Však ji ta druhá chtěla voparit!“

„A nakonec je vlastně ta blondýna v právu, jestli jí dovopravdy přebralý mužskýho!“

Paní Bochová se křižovala a spínala ruce. Z opatrnosti zalezla mezi dvoje necky a oba chlapci, Klaudius i Štěpán, se jí drželi za sukně; byli k smrti vyděšeni, zalykali se pláčem a ustavičně volali hlasem přerývaným vzlyky: „Maminko! Maminko!“ Když Bochová viděla, že Virgínie leží na zemi, přiběhla k Gervaise, táhla ji za sukni pryč a domlouvala jí: „Prosím vás, pojd'te domů, mějte rozum... Jsem už z toho celá pryč, namouduši! Kdo to jaktěživ viděl, takhle se rvát.“

Ale ucouvla a honem se zas běžela i s dětmi schovat mezi necky. Virgínie totiž vstala a skočila na Gervaisu. Popadla ji za krk a chtěla ji zaškrtit. Gervaisa se prudkým trhnutím vyprostila a pověsila se jí na rozmotaný drdol, jako by jí chtěla utrhnout hlavu. A rvačka se rozpoutala znovu, tentokrát mlčky, bez jediného výkřiku, bez nadávek. Nepopadly se do křížku, ale zaťatými prsty si útočily na

obličej, štípaly a škrábaly všechno, co jim přišlo do ruky. Červená stužka a modrá žinylková síťka dlouhé Virgínie spadly urvané na zem, živůtek u krku jí praskl a ukázala se nahá kůže, celý kus ramene. Gervaisa už měla utržený celý rukáv u bílého kabátku, nevěděla ani jak, a velkou trhlinou v košili jí bylo vidět rýhu na holých zádech. Cáry létaly kolem dokola. Krev se objevila nejdřív na Gervaise, od úst se jí až pod bradu táhly tři dlouhé škrábance; chránila si oči a při každé ráně je přivírala, aby jí je ta holka nevyškrábala. Virgínii ještě krev netekla. Gervaisa jí mířila především na uši a soptěla už vzteky, že ji za ně pořád nemůže chytit, když se jí konečně podařilo popadnout jednu z náušnic, hruškovitý přívěšek ze žlutého skla; zatáhla za ni a roztrhla sokyni celé ucho. Vytryskla krev.

„Dyt' se zabijou! Vodtrhněte je vod sebe, kočky zuřivý!“ ozvalo se několik hlasů.

Pradleny mezitím popošly blíž. Utvořily se dva tábory. Jedny je štvaly proti sobě ještě víc, jako kdyby se tu rvaly čubky; druhé, slabších nervů, se celé třásly a odvracely hlavy, že už to nemůžou snést a že se jim z toho dozajista udělá nanic. A málem došlo k všeobecné rvačce; začaly si navzájem nadávat, že jsou necity, nebo zas panenky z cukrkandlu, hrozivě se napřáhlo pár nahých paží, pleskly tři pohlavky.

Paní Bochová mezitím sháněla posluhu z prádelny.

„Karle! Karle...! Kde jenom je?“

Nakonec ho našla v první řadě, jak stojí se založenýma rukama a přihlíží. Byl to statný chlap s tlustým býčím krkem. Smál se na celé kolo a mlsně vyhlížel každý kousek nahé kůže, který obě ženské tu a tam ukazovaly. Ta blondýnka je všude pěkně zakulacená, jen do ní kousnout. To by byla psina, kdyby se jí ta košile roztrhla celá!

„Hele!“ zabručel si pod vousy a mlsně přivřel jedno oko. „Vona má v podpaží mateřský znamínko!“

„Cože! Vy jste tady?“ křikla Bochová, jakmile ho uviděla. „Tak pomozte nám přece dostat je vod sebe...! Vy to dokážete!“

„Jó to zrovna! Děkuju, nechci!“ odpověděl jí klidně. „Já si tak akorát nechám škrábnout do voka jako tuhle nedávno, že jo... Pro tohle já teda nejsem, to bych měl kór moc práce... I nemějte strach! Vono jim to jenom prospěje, když si krapet pustějí žilou. Budou potom mírnější.“

Tak tedy domovnice nadhodila, že by došla pro strážníky. Ale majitelka prádelny, křehká mladá žena s nemocnýma očima, se proti tomu rozhodně vzepřela. Opakovala několikrát po sobě: „Ne, ne, to nechci, to vrhá špatný světlo na podnik.“

Rvačka pokračovala na zemi. Najednou se Virgínie vztyčila na kolenou. Sebrala právě na zemi pláčačku a teď jí hrozivě mávala. Vypravila ze sebe změněným hlasem, skoro chroptěla: „Teď něco uvidíš, no počkej! Ukaž sem to tvý špinavý prádlo!“

Gervaisa hbitě natáhla ruku, sebrala pláčačku také a třímala ji před sebou jako kyj. A také měla chraplavý hlas: „Ták? Tak ty chceš vidět velký prádlo...? Dej sem kůži, ať ti z ní nadělám hadry!“

Chvilí zůstaly klečet proti sobě a jen si hrozily. Vlasy měly spadlé do obličeje, prudce oddechovaly, byly ušpiněné, poškrábané a samá modřina; číhavě se pozorovaly, vyčkávaly a nabíraly dech. První se rozpřáhla k ráně Gervaisa – pláčačka se svezla Virgínii po rameni a hned uskočila stranou, aby se vyhnula zas její ráně, která jí zavádila o bok. Teď teprve se obě rozehřály a začaly do sebe vši silou mlátit, jako když se pere prádlo, pravidelně a do taktu. Když se zasáhly, znělo to přidrušeně jako plácnutí do škopku s vodou.

Pradleny kolem nich se přestaly smát. Několik už jich odešlo, že se jim z toho dělá nanic. Ostatní, které tu zůstaly, natahovaly krky, v očích jim svítila krutost a pochvalovaly si, jaké prý jsou to fešácké a nebojácné holky. Paní Bochová odvedla Klaudia se Štěpánem pryč a do hlasitého třesku pláčaček se mísily jejich vzlyky, ozývající se z druhého konce prádelny.

Ale najednou Gervaisa zařvala. Virgínie ji právě zasáhla plnou silou do holé paže nad loktem; objevila se tam červená skvrna a celé

místo hned začalo otékat. Vzápětí vyrazila kupředu; zdálo se, že chce Virgínii zabít.

„Dost! Nechte už toho!“ ozvaly se výkřiky.

Tvářila se tak hrozivě, že se k ní nikdo neodvážil přiblížit. Zdesateronásobenou silou popadla Virgínii v pase a ohnula ji hlavou až k zemi, takže jí zůstal zadek vystrčený, a třebaže se vzpírala, vyhrnula jí důkladně sukně až nahoru. Pod nimi bylo vidět spodní kalhoty. Gervaisa vstrčila ruku do rozparku a strhla je, takže se ukázalo všechno, nahá stehna i nahé pŕlky. Pak se rozpřáhla plácačkou a začala vší silou mlátit, jako kdysi mlátívála do prádla v Plassansu na břehu Viorny, když její paní prala pro vojenskou posádku. Dřevo přiléhalo na maso a vydávalo pleskavé zvuky. Při každé ráně naskočil na bílé kůži rudý pruh.

„Á, to je něco!“ pochvaloval si nadšeně posluha Karel a oči mu mohly vypadnout z důlků.

Znovu se ozval smích. Ale vzápětí už také zazněly výkřiky: „Dost! Už dost!“ Ale Gervaisa neslyšela, neúnavně tloukla dál. Měla oči jen pro práci, nad níž byla skloněná, a pečlivě dbala, aby ani jediné místečko nezůstalo netknuté. Chtěla celou tu kůži rozmlátit, poznamenat hanbou. A mluvila si k tomu, jak ji najednou posedla divoká radost; rozpomněla se na slova staré písničky, kterou si zpívaly pradelny: „Bum bác! Markéta na prádle... Bum bác! Srdce si vypere... Bum bác! Plácačkou tluče... Bum bác! Bolavé srdce...“

A pokračovala:

„Tumáš za tebe, tumáš za sestru, tumáš za Lantiera... Až je uvidíš, vyřídíš jim to pěkně... Dávej pozor, ještě jednou. Tak tumáš za Lantiera, tumáš za sestru, tumáš za tebe... Bum bác! Markéta na prádle... Bum bác! Srdce si vypere...“

Museli jí Virgínii vyrvat z rukou. Ta měla po tvářích rozmazané slzy, v obličejí byla rudá zahanbením. Popadla prádlo a utekla; byla poražena. Gervaisa si zatím navlékala rukáv kazajky a připínala sukni. Paže jí nad loktem bolela a musela poprosit paní Bochovou,

aby jí pomohla naložit prádlo na rameno. Domovnice mluvila pořád jen o té rvačce, vykládala, jak je z toho ještě celá rozčilená, a nabízela, že ji prohlédne po těle, jestli se jí něco nestalo.

„Dost možná, že máte něco zlamanýho... Slyšela jsem takový lupnutí...“

Ale Gervaisa už chtěla domů. Neříkala nic na soucitné nářky a upovídání ovace, které jí uspořádaly ženské stojící kolem ní v zástěrách. Když měla prádlo naloženo na rameni, vykročila k východu, kde na ni čekaly děti.

„Tak dvě hodiny, to máme dva pětníky,“ zastavila ji majitelka prádelny, která už zase seděla v zaskleném přístěnku.

Za co dva pětníky? Gervaisa v první chvíli nechápala, že na ní chtějí poplatek za místo. Zaplatila tedy dva pětníky. A stejně kulhající pod tíhou mokrého prádla, promáčená až na kost, s modřinou nad loktem a krvavými pruhy na tváři odcházela pryč; obnaženými rukama vlekla Štěpána a Klaudia, kteří vedle ní poklusávali, ještě celí rozvzlykaní a pomazaní slzami.

Za ní se prádelna už zase pomalu rozhučela a rozšuměla jako obrovský splav. Pradleny dojedly svačinu, vypily víno a bušily teď s novou silou, tváře měly rozpálené a byly ještě trochu rozjařené tím soubojem mezi Gervaisou a Virgínií. Nad řadou necek se znovu míhaly zuřivé peroucí ruce; a hranaté siluety, podobné dřevěným loutkám, toporně zlámané v kříži a s rameny sklesle visícími dolů, se rychle míhaly nahoru a dolů jako na pantech. Znovu se rozproudil hovor z jednoho konce řady na druhý. Pokřikování, smích, peprné poznámky, to všechno zanikalo v hlasitém šplouchání vody. Kohoutky chrly vodu, od vylévaných kbelíků se táhly celé kaluže a pod neckami tekla řeka. Nastávala nejhorší roboty z celého dne, tlučení prádla plácačkami. Páry bylo teď v celé obrovské místnosti, zbarvené do rezava od slunečních paprsků, pronikajících dovnitř jako zlaté střely jen malými dírkami v záclonách. Vzduch byl až k zaknutí prosycený vlahým mýdlovým pachem. Najednou celou prá-

delnu zahalila bílá mlha. Obrovský příklop kotle na vyváření prádla se pomalu zvedal na kladce podél tyče, vedoucí jeho středem, a ze zejícího otvoru měděného kotle, celého obezděného, se valila oblaka bílé páry, nasládle páchnoucí po louhu. Vedle byly zatím v plné práci ždímačky; z balíků prádla napěchovaných v železných válčích se vymačkávala všechna voda odstředivým otáčením, poháněným parním strojem, který tu ustavičně supěl a dýmal a otřásal prádelnou silněji, když jeho ocelové paže musely namáhavěji zabrat.

Když Gervaisa vkročila do průjezdu hotelu Boncoeur, znovu ji přepadl pláč. Byl to úzký černý průjezd a podél zdi jím vedl žlábek, kudy odtékala na ulici špína. Jakmile ucítla ten známý zápach, připomněla si znovu celých těch čtrnáct dní, které tu strávila s Lantierem, čtrnáct dní bídy a ustavičných hádek, a vzpomínka na ně v ní v této chvíli vzbudila palčivou lítost. Měla dojem, že vchází do své vlastní opuštěnosti.

Pokoj nahoře byl holý, zalitý sluncem, které sem svítilo otevřeným oknem. V tom slunečním světle, v tom závoji vířícího zlatého prachu vypadal zčernalý strop a stěny s otrhanými tapetami ještě žalostněji. Visel tam už na hřebíku u krbu jen malý ženský šáteček, zkroucený jako provázek. Dětská postel byla odtažena doprostřed pokoje a za ní byl přístup k prádelníku, jehož zásuvky zůstaly vytažené a zely prázdnotou. Lantier se ještě umyl a vymazal všechnu pomádu na vlasy, pomádu za dva pětáky, naplácnutou na hrací kartě; v umyvadle ještě stála špinavá mydlinková voda od jeho rukou. A nezapomněl tu nic; v koutě, kde až dosud stával jeho kufr, připadalo Gervaise, jako by teď zela obrovská díra. Nenašla ani kulaté zrcátko, které visávalo na klíce u okna. Tu se jí zmocnila zlá předtucha a podívala se na krb; Lantier odnesl i stvrzenky ze zastavárny, světlerůžový balíček už tam mezi zinkovými svícny neležel.

Přehodila prádlo přes opěradlo židle a zůstala stát, rozhlížela se dokola a dívala se po nábytku; byla tak strnulá zděšením, že ani

nemohla plakat. Zbýval jí jen poslední ze čtyř pětníků, které měla schované na zaplacení prádelny. Pak najednou uslyšela od okna smích Štěpána a Klaudia, kteří už na slzy zapomněli: popošla k nim, přitiskla si jejich hlavičky k tělu a zůstala tak chvíli stát, bezmyšlenkovitě zívajíc do šedivé ulice, v níž ráno viděla probouzet se dělný lid, obrovskou pracující Paříž. V tuto hodinu se od dlažby, rozpálené denním shonem, odrážely horké paprsky a vytvářely záři nad celým městem až daleko za potravní čáru. Tak na tuto dlažbu, do této rozpálené pece, bude teď vyhozena samotinká s dětmi. Rozhlédla se po okrajovém bulváru, táhnoucím se napravo i nalevo, utkvěla chvíli pohledem na obou jeho koncích, a sevřela ji tichá hrůza, jako by celý další život byl připoután jen na toto místo mezi jatkami a nemocnicí.

2

O tři neděle později jednoho krásného slunečního dne asi o půl dvanácté seděla Gervaisa s klempířem Coupeauem v hospodě starého Colomba a jedli spolu švestky v lihu. Coupeau pokuřoval na chodníku cigaretu, když se vracela z roznášky prádla a přecházela zrovna ulici, a přinutil ji, aby s ním zašla dovnitř. U nohou jí teď vedle zinkového stolu stál velký čtverhranný prádelní košík.

Kořalna starého Colomba stála na rohu Rybářské ulice a Rochechouartského bulváru. Na vývěsním štítu bylo po celé délce napsáno protáhlými modrými písmeny jediné slovo: Lihoviny. Po obou stranách dveří stál přepůlený soudek a v něm zaprášený oleandr. Po levé straně, když se vešlo, se táhl dlouhatánský nálevní pult s řadami skleniček, nádobou na oplachování a cínovými odlivkami. Jako výzdoba byly kolem dokola celého rozlehlého lokálu rozestavěny veliké světležlutě natřené sudy, lesknoucí se čerstvým lakem; nablýskané obruče a měděné pípy na nich jen svítily. Nad nimi byly stěny zakryté policemi s láhvemi likérů, sklenicemi naloženého ovoce a všelijakými lahvičkami, vyrovnanými v řadě, jejichž živé barvy se odrážely v zrcadle za pultem jako jablkově zelené, nazlátlé nebo světle červené skvrny. Ale největší pozoruhodnost celého podniku stála vzadu za dřevěným pažením na zastřešeném dvorku, totiž destilační přístroj, který zákazníci mohli sledovat v plné práci; varné baňky s dlouhými hrdly, spirálové chladiče, vedoucí někam dolů až pod zem, celá ďábelská kuchyně, před níž tak rádi postávali v zasnění dělníci propadlí opilství.

Teď v hodinu oběda byla kořalna prázdná. Tlustý čtyřicátník ve vestě s rukávy, starý Colombe, naléval asi desetileté holčičce do hrníčku za čtyři pětníky kořalky. Dveřmi svítil dovnitř široký pruh slunečního světla a hřál podlahu, ustavičně vlhkou, jak na

ni kuřáci plivali. A od nálevního pultu i ze sudu se šířila po celé místnosti sladká a kořená vůně alkoholových výparů, jež jako by rozmnožovala a opájela prosluněný prach, vířící ve vzduchu.

Coupeau si zatím kroutil další cigaretu. Byl čistý a upravený, měl na sobě dělnickou kazajku a na hlavě malou modrou plátěnou čapku; smál se a ukazoval bílé zuby. Měl vystouplou dolní čelist, trochu rozplácly nos, krásné hnědé oči a dobrácký veselý obličej věrného psa. Husté chundelaté vlasy mu stály na hlavě jako čupřina. Plet' měl ještě hladkou a bez vrásek, bylo mu šestadvacet. Gervaisa seděla proti němu v černém bavlněném živůtku, prostovlasá, a dojídala právě švestku, kterou způsobně držela za stopku v konečcích prstů. Seděli blízko dveří, u prvního ze čtyř stolků, stojících v řadě podél sudů vedle nálevního pultu.

Když si klempíř zapálil, opřel se lokty o stůl, naklonil se kupředu a chvíli se mlčky díval na mladou ženu, jejíž hezký obličej světlolásky byl dnes mléčně průsvitný jako jemný porcelán. Pak narážeje zřejmě na něco, o čem už dlouho debatovali, se polohlasně zeptal: „Tak tedy ne? Je to vaše poslední slovo?“

„To se ví, že ne, pane Coupeau,“ odpověděla klidně Gervaisa a usmála se. „Snad byste o tom nechtěl mluvit zrovna tady. Vždyt' jste mi slíbil, že budete rozumný... Tohle vědět, nebyla bych se od vás nechala pozvat.“ Neřekl na to nic, jen se na ni dál díval úplně zblízka vemlouvavým, vyzývavým, zamilovaným pohledem. Dráždily ho především koutky jejích úst, drobné, světlerůžové, trochu zavhlé koutky, za nimiž bylo vidět, když se usmála, svěží červeň úst. Ona se však přesto nijak neodtahovala, zůstávala přívětivá a mírná. Po chvílce mlčení dodala: „To přece nemyslíte vážně. Vždyt' já už jsem stará ženská, mám omiletýho kluka... Copak bysme spolu dělali?“

„No přece to, co dělají ostatní!“ zašeptal Coupeau a zamrkal.

Ale ona jen omrzele mávla rukou.

„Jestli si myslíte, že je to vždycky jenom legrace... To je vidět, že jste ještě nikdy s žádnou nežil pohromadě. Ba ne, pane Coupeau, já

musím myslet na vážný věci. Víte, lehkomyšlnost k ničemu dobrému nevede. Mám doma dva krky na živení, a ty toho něco spořádají! Jak myslíte, že bych tu svou domácnost uživila, kdybych mařila čas pletkami s mužskými...? A pak, víte, jak jsem teď přišla do neštěstí, tak jsem dostala ponaučení na celej život. Na mužský mě přešla chuť a hned tak zas nějakému nenaletím.“

Mluvila bez hněvu, velmi rozumně a rozvážně, jako by projednávala nějakou pracovní záležitost a vysvětlovala, proč nemůže tenhle šátek naškrobit. Bylo vidět, že to má všechno už dávno srovnané v hlavě a promyšlené.

Coupeau začínal být naměkko a opakoval pořád: „To jste mě teda moc zarmoutila, namouduši, moc...“

„Ano, to vidím,“ pokračovala, „a mrzí mě to kvůli vám, pane Coupeau... Nesmíte se tím cítit uražený. Kdybych měla pomyšlení na nějaký techtle, božínku, tak to bych šla ještě spíš s vámi než s kýmkoliv jiným. Vypadáte jako hodnej člověk a jste moc milej. Dali bysme to dohromady, vid'te, a nějak by to šlo. Nehraju si na žádnou princeznu a neříkám, že by se to nebylo mohlo stát... Jenomže proč to dělat, když do toho nemám chuť? Ted' už jsem čtrnáct dní u paní Fauconnierové. Kluci chodí do školy. Pracuju a jsem spokojená... Vidíte. A tak bude nejlepší nechat to, jak to je.“

Shýbla se a chystala se sebrat košík.

„Vy mě tady bavíte a šéfová už na mě určitě čeká... Však vy si najdete jinou, nebojte se, pane Coupeau, hezčí, než jsem já, a nebude mít na krku dva haranty.“

Podíval se na kulaté hodiny, zasazené do zrcadla, a donutil ji zase si sednout. Vykřikl: „Počkejte! Vždyť je teprve půl a pět minut! Slíbila jste mi do dvanácti... Snad se nebojíte, že budu vyvádět nějaký hlouposti, když je mezi námi stůl... To jsem vám tak protivnej, že si se mnou nechcete ani chvilku popovídat?“

Postavila zas košík, aby se k němu nezachovala nezdrovořile. Hovořili dál jako dobří přátelé. Najedla se už předtím, než šla roz-

nášet prádlo, a Coupeau si dnes také pospíšil s polévkou a hovězím, aby si na ni mohl počíhat. Gervaisa mu přívětivě odpovídala a přitom pozorovala oknem výkladu mezi lahvemi ovoce v rumu, jak se na ulici hemží lidé. Teď v poledne tam byla veliká tlačnice. Na obou chodnících v úzké ulici mezi vysokými domy se vyrojilo množství pospíchajících lidí, klátících rukama a strkajících do sebe. Opozdlí dělníci, kteří se zdrželi v práci, přecházeli dlouhými kroky přes ulici, s obličejem zamračeným hlady, a vcházeli naproti k pekaři; pak se vynořovali s librou chleba v podpaží a šli o tři domy výš do hospody *U Dvouhlabého telete* sníst oběd za šest pětníků. Byla tam vedle pekaře také zelinářka, která prodávala smažené brambory a šnečí salát s petrželí. V nepřetržité řadě jedna za druhou si dělnice v dlouhých zástěrách odnášely kornoutky brambor a salát v hrnčících; jiné zas, hezká děvčata, prostovlasá s křehkými obličejí, si kupovaly svazečky ředkviček. Když se Gervaisa naklonila, viděla ještě na řeznický krám plný lidí, z něhož vycházely děti a držely v zamaštěném papíru smaženou kotletu, buřtu anebo ještě teplé jelito. A mezitím už se do davu, valícího se podél jízdní dráhy, i za pěkného počasí ukoptěné černým blátem, pozvolna mísili dělníci vycházející v hloučcích z hospůdek, najedení a ospalí, a pomalu, rozvázně se loudali mezi strkajícím se davem s rukama svěšenýma podél stehen.

U vchodu do kořalny se utvořil hlouček.

„Tak co, Telecí nožičko, zaplatíš rundu?“ ozval se něčí chraplavý hlas. „Každýmu jeden utrejch!“

Dovnitř vešlo pět dělníků a zůstali stát u pultu.

„Hele toho starýho zloděje Colomba!“ ozval se znovu týž hlas. „Koukejte, šéfe, pro nás něco uleženého a do pořádných frťanů, žádný ty vořechový skořápky!“

Starý Colombe klidně naléval. Vešla další parta tří dělníků. Na rohu se pozvolna kupily dělnické haleny a po krátké zastávce na chodníku se hloučky tlačily mezi dva šedé zaprášené oleandry do dveří.

„Jděte mi k šípku! Vy pořád myslíte jen na samý nepravosti!“
říkala zrovna Gervaisa Coupeaovi. „To se ví, že jsem ho měla ráda;
ale po tom, jak se ke mně ohavně zachoval, když utekl s jinou...“

Byla řeč o Lantierovi. Gervaisa ho od té doby neviděla. Měla zato,
že asi žije s Virgíniinou sestrou v Ledárenské ulici u toho kama-
ráda, co si chce pořídít továrnu na klobouky. Ostatně nenapadlo
ji ani, aby se po něm nějak pídila. Zpočátku to nesla velmi těžce,
a chtěla se dokonce jít utopit; ale teď už se umoudřila a říkala si, že
je to takhle nakonec nejlepší. S Lantierem by asi nikdy nedokázala
uživit obě děti, vždyť s ním peníze jen letěly! Může se přijít pomaz-
lit s Klaudiem a Štěpánem, ona ho nevyhodí. Ale sama by se radši
nechala rozkrájet na kousky, než aby na ni třeba jen prstem sáhl.
A říkala to všechno jako pevně odhodlaná žena, která už má celý
život předem promyšlený; ale Coupeau, který si na ni nepřestal dě-
lat zálusk, žertoval a obracel všechno v nemravnosti; kladl jí velmi
lechtivé otázky o Lantierovi, ale říkal to tak vesele a přitom se na
ni tak roztomile zubil, že ji ani nenapadlo urazit se.

„Vy jste ho asi bila!“ řekl nakonec. „Ba ne, vy nejste hodná. Vždyť
vy každému nařezete!“

Rozesmála se tak, že nemohl mluvit dál. Ano, to je tedy pravda,
tomu dlouhému bidlu Virgínii tenkrát nařezala pořádně. Ten den by
byla s chutí někoho zaškrtla. A smála se ještě víc, když jí Coupeau
vyprávěl, že se Virgínie právě před několika dny odstěhovala do
jiné čtvrti, protože byla úplně znemožněná po tom, jak musela
všechno ukázat. Přitom se však Gervaisa pořád tvářila dětinsky
mírně, natahovala baculaté ruce a říkala, že by nedokázala zabít ani
mouchu; umí se prý prát jenom proto, že už byla v životě moc bita.
To ji přivedlo k tomu, že se rozhovořila o svém mládí v Plassansu.
Nikdy prý nebyla na mužské, naopak, mužští ji vždycky otravují.
Když ji tenkrát ve čtrnácti letech Lantier svedl, líbilo se jí to proto,
že říkal, že je její manžel a že si budou hrát na tatínka a na maminku.
Jediná její chyba, tvrdila, je prý to, že je moc citlivá, že má hned

každého moc ráda a že dovede ztratit hlavu kvůli takovým lidem, kteří si to ani nezaslouží a kteří jí potom působí veliké trápení. A tak když měla nějakého mužského ráda, nemyslela přitom ani na žádné hlouposti, ale snila o tom, jak budou žít pořád spolu a jak budou šťastni. A když si z ní Coupeau dělal legraci a tvrdil, že se ty její dvě děti určitě jen tak samy od sebe nevylihly pod polštářem, klepla ho přes prsty a dodala, že je dozajista založená stejně jako všechny ostatní ženské, jenomže prý je hlupák, kdo si myslí, že jsou ženské celé žhavé jenom po tom; taková ženská, ta myslí především na domácnost, doma se může udržet, a večer jde spát tak unavená, že v tu ránu usne. Ona prý je v tom po mámě, ta byla nějaký dřič, však se taky udřela k smrti; přes dvacet let dřela na starého Marquarta jako kuň. To ona, Gervaisa, je prý proti ní jako nitka, kdežto máma, ta měla ramena, ta když šla dveřmi, tak je div nevyvrátila; ale tou svou pitomou oddaností je prý po ní. I to kulhání má po chudákovi mámě, kterou táta Macquart bil jako nepřítel. Kolikrát jí máma vyprávěla, jak se starý vracíval domů opilý a pomiloval ji tak surově, div jí nepolámal údy. Jistojistě i ona sama, s tou svou zakrnělou nohou, pochází z nějaké takové noci.

„Ale vždyť to nic není, skoro to není ani vidět!“ ujišťoval ji galantně Coupeau.

Zavrtěla hlavou; dobře ví, že je to vidět, a až jí bude čtyřicet, bude chodit celá zkroucená. Pak se zasmála a tiše řekla: „Máte to divný gusto, zamilovat se do pajdavý!“

Coupeau, pořád s lokty na stole, se k ní však sklonil ještě blíž a začal jí říkat odvážné lichotky, jako by ji chtěl slovy opít. Ale ona jen pořád vrtěla hlavou a nedala se zlákat, i když jí ten jeho velmi hlas zřejmě lahodil. Poslouchala ho a dívala se přitom ven na ulici, jako by ji znovu zaujala stále houstnoucí tlačence na chodnících. V prázdných krámech se teď zametalo, zelinářka vytahovala z hrnce poslední várku smažených brambor a uzenář uklízel talíře, rozházené v nepořádku po pultu. Ze všech hospůdek

vycházeli houfně dělníci. Vousatí chlapi se postrkovali herdami do zad, poštuchovali se jako uličníci a klouzali se hrubými okovanými botami po dlažbě, až za nimi zůstávaly rýhy. Jiní zase s oběma rukama v kapsách zamyšleně pokuřovali a mhouřili oči do slunce. Na chodník, do jízdni dráhy i do stružek u chodníků se vyvalil líný proud, řinoucí se z otevřených dveří a zůstávající stát mezi povozy, nekonečné procesí dělnických halen, kazajek a starých pláštěů, celé vybledlé a seprané ve zlaté záři slunce, rozlévající se celou ulicí. V dálce drnčely zvonky v továrnách, ale dělníci nespíchalí, zapalovali si dýmky, volali na sebe od jedné vinárny ke druhé, až se nakonec odhodlali, shrbili záda a pomalu se loudali nazpátek do dílen. Gervaisa pobaveně pozorovala trojici dělníků, jednoho velkého a dva malé, kteří se každých deset kroků otáčeli, nakonec se pustili ulicí dolů a zamířili přímo k zapadáku starého Colomba.

„No těmhle třem musejí teda jít ručičky vod práce, jen co je pravda!“ zašeptala.

„I hele, toho dlouhého já znám!“ řekl Coupeau. „To je Perko, jeden kamarád!“

Lokál se mezitím zaplnil. Mluvílo se tu velmi nahlas a do halasu sprostých chraplavých hlasů se ozývaly jednotlivé výkřiky. Chvílemi někdo bouchl pěstí do pultu, až skleničky zacinkaly. Všichni pijáci stáli s rukama založenýma na bříše nebo za zády a tvořili malé hloučky, natlačené na sebe. I u sudů postávaly party a musely čekat čtvrt hodiny, než se dostaly k pultu a mohly si u starého Colomba poručit rundu.

„Co to vidím za sekáče? Dyť je to ten náš limonádovej kavalír!“ křikl najednou Perko a uštědřil přátelsky Coupeauovi pořádnou herdu do ramene. „No jo, nóbl pán, kouří si papírový cigarety a nosí spodní prádýlko...! Tak co? Máme novou známost, chceme před ní dělat honoraci a platíme jí sladkosti?“

„Hele, nevotravuj!“ odpověděl Coupeau, kterému to vůbec nebylo po chuti.

Ale chlap se poškleboval dál: „Jen se na nás nevytahuj, milánku, však my jsme taky vysoko postavený... To víš, zedníci sou zedníci!“

Zašilhal odpudivě na Gervaisu a pak se k nim otočil zády; Gervaisa se trochu polekaně odklonila. Vzduch, prosycený alkoholem, byl plný čpavého kouře z dýmek a nepříjemného pachu všech těch mužských těl. Začala se dusit a potichu se rozkašlala.

„Ach, to je strašně ošklivá věc, tohle pití!“ řekla polohlasně.

A začala vyprávět, jak kdysi v Plassansu pívala s matkou kmínku. Ale jednou jí po tom bylo k smrti zle a od té doby si to dočista zošklivila; nemůže prý se už na likéry ani podívat.

„Podívejte,“ dodala a ukázala skleničku, „švestku jsem snědla, ale šťávu musím nechat, protože by se mi po ní obrátil žaludek.“

Coupeau prý také nechápe, jak někdo může do sebe lít kořalku plnými skleničkami! Tu a tam nějakou tu švestku v lihu, prosím, to nemůže uškodit. Ale pít všelijaké utrejchy, absint a všechno to ostatní svinstvo, chraň pánbůh, od toho radši dál. Kamarádi si z něho střílejí, ale aťsi, on zůstane vždycky u dveří, když si ti ochlastové jdou v partě do kořalny pro opici. Jeho táta, taky stavební klempíř jako on, se zabil o dláždění v Coquenardově ulici; celý den pařil a potom spadl ze střechy domu číslo 25. Díky té odstrašující vzpomínce teď v rodině všichni sekají dobrotu. A on, když jde Coquenardovou ulicí a vidí to místo, tak by se radši napil vody z kanálu, než aby spolkl, třeba i zadarmo, jedinou odlívku kořalky. A uzavřel své úvahy touto větou: „Jo, při našem řemesle musí člověk stát pevně na nohou.“

Gervaisa už se zase chopila košíku. Ale nevstávala ještě, držela jej na klíně a dívala se zamyšleně do prázdna, jako by v ní slova mladého dělníka vyvolala dávné vzpomínky ze života. A pomalu, zdánlivě bez jakékoliv souvislosti, dodala: „Božínku, vždyť já nejsem nijak náročná a nechci toho od života moc... Můj ideál by bylo klidně pracovat, mít každý den ten svůj žvanec a čistej koutek na vyspání, víte, postel, stůl a dvě židle, nic víc... A chtěla bych taky vychovat svý děti, udělat z nich pořádný lidi, kdyby to bylo možný...“

A pak mám ještě jeden ideál, aby mě muž netloukl, kdybych jednou zas s nějakým žila pohromadě; ne, to bych doopravdy nechtěla, aby mě někdo bil... A to je všechno, vidíte, víc já nechci...”

Zamyslela se, co by si tak mohla ještě přát, ale nenapadlo už ji nic, co by ji doopravdy lákalo. Po chvilce váhání však ještě dodala: „Ano, člověk může nakonec ještě mít taky přání umřít ve vlastní posteli... Já bych po tom svém životě plným dřiny ráda umřela doma ve své posteli.“

A zvedla se. Coupeau, který na všechna její přání živě přitakával, už stál a znepokojeně se díval na hodiny. Ale nevyšli hned ven. Gervaisa se šla ze zvědavosti ještě podívat dozadu k dubovému zábradlí na velký destilační přístroj z načervenalé mědi, který pracoval na světlém zaskleném dvorku. Klempíř šel za ní a vysvětloval jí, jak všechno funguje, ukazoval jí prstem jednotlivé součásti přístroje a hlavně obrovskou křivuli, z níž vytékal průzračný pramínek čistého lihu. Destilační přístroj se svými nádržkami roztodivných tvarů a nekonečnou spleť stočených trubíc vypadal pochmurně a hroživě. Odnikud neucházel ani pramínek páry nebo kouře, bylo jen sotva slyšet, jak si přístroj uvnitř oddychuje, doléhalo sem něco jako tiché podzemní supění. Jako kdyby tu nějaký zasmušilý, mohutný a mlčenlivý pracovník konal za bílého dne nějakou zlověstnou noční práci. Mezitím se Perko a jeho dva kamarádi také přišli postavit k zábradlí, než se jim uvolní místo u pultu. Perko se smál, jako když skřípe špatně namazaná kladka, uznale pokyvoval hlavou a něžně pozoroval tu mašinu na výrobu chlastu. Panečku, to by byla opice! To je krása, co? V tom velkém měděném panděru je toho tolik, že by celej tejden viděl všechno růžově. Měl by prý jediné přání, aby mu ten konec spirálové hadice přiletovali rovnou k hubě, a on by cítil, jak se do něho ten utrejch vlévá ještě teplý a protéká mu celým tělem od hlavy až k patě, pořád, bez ustání, jako potůček. Mordyje, to by bylo pohodlíčko, nemusel by do sebe pořád obracet ty mrňavý náprstky vod toho starýho prdoly Colomba! A kamarádi se smáli, říkali, že ten dobytek Perko má zatraceně dobrý

šplechty, když se nechá slyšet. Destilační přístroj zatím potichu, bez jediného záblesku, bez jediného veselého odlesku matných měděných kotlů pracoval dál a vypouštěl alkoholové výpotky jako pomalý neúnavně vytékající pramen, který nakonec zaplní celou místnost, rozlije se ven na bulváry a zaplaví celou obrovskou pařížskou kotlinu. Tu se Gervaisa zachvěla a ustoupila o krok dozadu; pokusila se usmát a zašeptala: „Je to hloupé, ale z toho přístroje mi jde po zádech mráz... Vůbec z toho pití mi jde mráz po zádech...“

Pak se zas vrátila k té své představě dokonalého štěstí, v níž si libovala před chvílí: „No? Nemám pravdu? Copak není lepší pracovat, mít co jíst a kde bydlet, vychovávat děti, umřít doma v posteli...“

„A nebýt bita!“ doplnil ji vesele Coupeau. „Však já bych vás nebil, paní Gervaiso, jen kdybyste chtěla... To žádný strach, já vůbec nepiju a pak, mám vás moc rád... No tak, dejte si říct, tak dneska večír, ano? Zahřejeme si nožičky...“

Ztlumil hlas a domlouval jí do ucha, zatímco si před ním razila košíkem cestu mezi mužskými. Ale pořád jen vrtěla hlavou, několikrát po sobě. Přitom se však otáčela a usmívala se na něho, jako by jí dělalo moc dobře slyšet, že Coupeau nepije. Byla by už jistě svolila, jen kdyby se nebyla zapřísáhla, že už si se žádným mužským do smrti nic nezačne. Konečně se dostali ke dveřím a vyšli ven. Za nimi zůstala plná kořalna, z níž se až na ulici šířila kořená vůně nalévaného utrejchu a hlahol chraplavých mužských hlasů. Bylo slyšet, jak Perko nadává starému Colombovi, že je zloděj zlodějská, že prý mu nalil jen do polovice. On, Perko, je takovej dobrák a charakter, a každé si na něho troufne. A vůbec, ať si ten jejich starej dá třeba nohu za krk, on už dneska do práce nepůjde, chytla se ho lenora. A navrhoval oběma kumpánům, aby šli ke *Kašlavému panáku*, do primového lokálu u Svatodivišské brány, kde se pije čistej nefalšovanéj špiritus.

„Ach, zaplat'pánbůh, že jsme na čistém vzduchu!“ řekla Gervaisa, když byli na chodníku. „Tak sbohem, pane Coupeau, a děkuji... Teď musím honem zpátky do práce.“

A chystala se vykročit po bulváru. Ale Coupeau ji vzal za ruku, nechtěl ji pustit a říkal: „Aspoň to se mnou trochu obejděte, můžete jít Zlatnickou ulicí, to si ani moc nezajdete... Musím se ještě stavit u sestry, než půjdu zpátky na stavbu... Svezeme se spolu.“

Nakonec svolila, a tak se pomalu pustili nahoru Rybářskou ulicí, vedle sebe, ale ne zavěšeni. Vykládal jí o své rodině. Máma, stará paní Coupeauová, bývala švadlenou, ale teď posluhuje, protože už jí neslouží oči. Minulý měsíc, třetího, jí bylo dvašedesát. On je nejmladší. Jedna sestra, paní Leratová, vdova, šestatřicetiletá, pracuje v dílně na umělé květiny a bydlí v Batignolles, v Klášterní ulici. Druhá, třiatřicetiletá, si vzala zlatníka, toho nakyslého bručouna Lorilleuxe. K ní právě teď jde do Zlatnické ulice. Bydlí v tom velkém činžáku na levé straně. On u nich večeřívá, je to úspora pro všechny tři. Ted' jim jde zrovna říci, že večer nepřijde, protože je dnes pozvaný k jednomu kamarádovi.

Gervaisa ho poslouchala, ale najednou mu skočila do řeči a s úsměvem se zeptala: „Tak vy se tedy jmenujete Limonádový kavalír, pane Coupeau?“

„Ale to mě jen tak kamarádi přezdili, protože si vždycky dávám rybízovou šťávu, když mě proti mé vůli zatáhnou někam do vinárny... Lepší jmenovat se Limonádový kavalír než Perko, ne?“

„Samozřejmě, Limonádový kavalír, to nezní nijak ošklivě,“ prohlásila Gervaisa.

A začala se ho vyptávat na práci. Ano, pořád prý dělá za potravní čárou na té nové nemocnici. Copak práce, té je dost, a na téhle stavbě zůstane přinejmenším do konce roku. Takových metrů okapových rour a žlabů tam ještě zbývá dělat!

„Víte,“ pokračoval, „když jsem nahoře, tak odtud vidím hotel Boncoeur... Včera jste stála u okna, mával jsem na vás, ale vy jste mě neviděla.“

Mezitím už ušli asi sto kroků Zlatnickou ulicí. Najednou se Coupeau zastavil, podíval se nahoru a řekl: „Tak tady to je... Já jsem

se narodil o kus dál, v čísle 22... Ale tohohle baráku je pořádnej kus, co? Uvnitř je to veliký jako kasárna!“

Gervaisa zvrátila hlavu a prohlížela si průčelí. Do ulice měl dům pět pater a v každém byla řada patnácti oken, jejich zčernalé žaluzie s polámanými lištami dodávaly celému tomu obrovskému průčelí truchlivý ráz zříceniny. Přízemek zabíraly čtyři krámy; napravo od vrat rozlehlý lokál zaplivané hospody, nalevo uhlíř, nitář a prodavačka deštníků. Dům vypadal o to větší, že stál mezi dvěma nízkými chatrnými staveními, která na něj byla přilepena. Byl hranatý jako vyklopený balvan hrubě rozdělané malty, drolící se v dešti; rýsoval se nad sousedními střechami proti jasnému nebi jako hrubá krychle a ukazoval nenahozené boční zdi neurčité špinavé barvy, nekonečné a holé jako zdi věznice, z nichž vyčnívaly jen řady vazátek, zejících do prázdna jako vyceněné zuby vylámaných čelistí. Ale Gervaisa se dívala především na vrata, obrovská oblouková vrata, dosahující až do výše druhého patra a vedoucí do hlubokého průjezdu, do něhož pronikalo z druhého konce kalné světlo z velikého dvora. Uprostřed průjezdu, vydlážděného jako ulice, vedla stružka a v ní tekla světlounce růžová voda.

„Jen pojd'te dál,“ vybídl ji Coupeau, „nikdo vás tady nesní!“

Gervaisa na něho chtěla počkat na ulici. Ale pak neodolala a vešla dovnitř do průjezdu až k vrátnici, která byla napravo. Tam, na konci průjezdu, se znovu podívala vzhůru. Do dvora měla budova šest pater; čtyři křídla uzavírala dvůr do pravidelného čtverce. Byly to šedivé zdi, olezlé žlutou plísní a pruhované od vody, stékající ze střech; táhly se do výšky od dlažby až po břidlicové střechy, úplně holé, bez jediné římsy nebo okrasy; jen odpadové roury se v poschodích ohýbaly k zejícím výlevkám, kolem nichž se tvořily na omítce rezavé skvrny. V oknech bez okenic bylo vidět holá skla, nazelenalá jako kalná voda. Některá byla otevřená a větraly se v nich modře kostkované matrace. V jiných se zas na natažených šňůrách sušilo prádlo, všechno vyprané prádlo z celé domácnosti, mužské košile,

ženské blůzy i dětské kalhotky. Z jednoho okna ve třetím patře visela podělaná dětská plínka. Shora až dolů všechny ty příliš těsné byty vyhřezaly ven a všemi škvírami z nich unikaly kousky bídy. Dole mělo každé křídlo úzké vysoké dveře bez výplně, zasazené přímo do holé omítky; vedly do vestibulu s oprýskanými zdmi, z něhož pak šly nahoru zablácené točité schody se železným zábradlím; byla tam tedy čtyři schodiště, označená prvními čtyřmi písmeny abecedy, namalovanými na zdi. V přízemí byly rozlehlé zasklené dílny s okny zčernalými prachem; v jedné plápolala zámečnická výheň, kus dál bylo slyšet svištění truhlářského hoblíku, a hned vedle vrátnice vytékal z barvírny s hlasitým šploucháním ten světle-růžový potůček, který Gervaisa viděla prve v průjezdu. Dvůr, plný špinavých kaluží barevné vody, hoblin a uhelného mouru, obrostlý kolem dokola trávou, která vyrážela i mezerami v dlažbě, byl ozářený ostrým světlem a jakoby rozdělený na dvě polovice čarou, kam až dosahovalo slunce. Ve druhé půlce, ve stínu, kolem vodovodu, jehož kapající kohoutek tu udržoval ustavičnou vlhkost, klovaly do země tři malé slepice a zablácenými pařáty hrabaly červy. Gervaisa pomalu přehlížela celý dům od šestého patra až po dláždění dvora a zase zpátky nahoru, udivená tou ohromnou rozlohou a připadající si tu jako uprostřed živého organismu, jako v srdci města; dům ji zajímal a přitahoval, jako by před ní stál nějaký obrovský člověk.

„Hledáte někoho, paní?“ zavolala na ni domovnice, která se objevila ve dveřích vrátnice, protože už jí to bylo podezřelé.

Ale Gervaisa jí vysvětlila, že tu na něho čeká. Vyšla ven na ulici, ale když Coupeau nešel, vrátila se zas, jako by ji sem něco přitahovalo, a znovu se tu rozhlížela. Dům jí nepřipadal ošklivý. Mezi hadry, rozvěšenými v oknech, se na ni smála veselá zákoutí, rozkvetlá jřina v květináči, klec s kanáry, z níž se rozléhalo veselé cvrlikání; a zrcátka na holení odrážela do temného pozadí světnic kulatá prásátka jako svítící hvězdičky. Dole si zpíval truhlář za doprovodu pravidelného svištění hoblíku. Vedle ze zámečnické dílny se jako

hlasitý cinkot stříbrných zvonků ozývaly údery kladiv, bušících pravidelně do taktu. A skoro ze všech oken, pootevřených do toho světa bídy, vykukovaly umouněné a rozesmáté dětské hlavičky; ženy většinou šily s klidnými obličejí skloněnými nad prací. Byla hodina, kdy se teď po obědě znovu dalo všechno do práce, pokoje zas osaměly po mužích, zaměstnaných mimo dům, a po celém činžáku znovu zavládl klid, rušený jen hlukem z dílen, který byl po celé hodiny stejný a opakoval se jako nějaký ukolébávající refrén. Jedině ten dvůr je trochu vlhký. Kdyby tu Gervaisa měla bydlet, vybrala by si byt v zadním křídle na sluneční straně. Popošla ještě o pár kroků a vdechovala ten mdlý pach chudých obydlí, pach starého prachu a zatuchlé špíny. Ale protože to všechno překrýval čpavý zápach barvírny, zdálo se Gervaise, že to tu zdaleka tak nesmrdí jako v hotelu Boncoeur. Vybírala si už, kde by chtěla mít okno, tamto vlevo v koutě, kde stála bedýnka s nasázenými fazolemi, jejichž tenké stonky se už začínaly vinout kolem natažených provázků.

„Nechal jsem vás čekat dlouho, vidíte?“ ozval se najednou těsně vedle ní Coupeau. „To je vždycky řečí, když u nich nevečeřím, a dneska ještě k tomu sestra nakoupila telecí.“

A protože sebou překvapeně trhla, pokračoval, rozhlížeje se také kolem dokola: „Prohlížela jste si ten dům, vidíte. Je to pořád celé pronajaté odzdoła až nahoru. Je tu myslím asi tři sta partají... Já kdybych měl nábytek, hned bych si tu počíhal na nějaký jednotlivý pokoj... Bylo by to tu pěkné, vidíte?“

„Ano, bylo by to tu pěkné,“ zašeptala Gervaisa. „U nás v Plassansu nebylo tolik lidí v celé ulici... Podívejte, jak je hezké tamhleto okno s fazolemi v pátém patře!“

Tu se jí, pořád stejně umíněně, zase zeptal, jestli by chtěla. Jakmile by se zmohli na vlastní postel, najali by si tady něco. Ale Gervaisa před ním utíkala, spěchala honem z průjezdu ven a prosila ho, aby už s těmi hloupostmi zase nezačínal. I kdyby se měl ten dům zbořit, ona v něm nikdy nebude spát s Coupeauem pod jednou peřinou. Ale

přítom, když se spolu loučili před prádelnou paní Fauconnierové, docela přátelsky mu podala ruku a dovolila mu, aby ji chvíli podržel ve své.

Přátelské styky mezi mladou ženou a klempířským dělníkem pokračovaly pak celý další měsíc. Líbilo se mu, jak je kurážná, když ji vídal, že pracuje do úmoru, stará se o děti a k tomu si ještě dokáže sem tam večer něco spíchnout. Vždyť spousta ženských jsou špindíry, myslí jenom na flámy a na mlsání; ale ona se jim, hrom do škopku, vůbec nepodobá, ona bere život až příliš vážně! Gervaisa se na to jen smála a skromně se hájila. To je právě ono, že vždycky tak moudrá nebyvala. Narážela tím na své první těhotenství už ve čtrnácti letech a na láhve kmínky, které kdysi s mámou pila. Zkušenost ji jenom trochu poučila, nic víc. Mýlil by se, kdo by si myslel, že má bůhvíjak pevnou vůli. Ona je naopak velký slaboch. Nechá prý sebou vláčet, jen ze strachu, aby někomu neublížila. Její sen je žít mezi spořádanými a poctivými lidmi, protože špatná společnost je prý jako rána palicí, to člověku podrazí nohy a ubije ženskou, než se naděje. Když myslí na budoucnost, polévá ji vždycky studený pot; je prý jako peníz, když se vyhodí, dopadne na rub nebo na líc podle toho, jak ho dlažba obrátí. Všechno, co už zažila, všechny ty špatné příklady, které viděla už jako dítě, jí daly pořádnou lekci. Ale Coupeau se jí jen smál, jaké prý má černé myšlenky, dodával jí odvahy a pokoušel se jí štípnout do boku. Odstrkovala ho a pleskala po ruce, ale on v legraci vykřikoval, že na to, jak je slabá ženská, se prý dovede setsakramentsky ohnat! On prý je veselá kopa a kvůli budoucnosti si hlavu lámat nehodlá. Však ono se vždycky nějak uvidí, a na ten kus žvance a střechu nad hlavou, na to si, mordyje, člověk vždycky vydělá. Tahle čtvrt se mu zdá slušná, až na tu dobrou polovinu ochlastů, kteří by se dali koštětem vymetat z pouličních stružek. Nebyl to zlý chlapec, mluvil někdy velmi rozumně, a dokonce byl i trochu parádník, na hlavě měl vždycky ulízanou pěšinku, nosil hezké kravaty a na neděli

měl lakýrky. K tomu byl samý žert a pošklebek jako pravý pařížský dělník, mrštný a prohnaný jako opice, a uměl drze žvanit, což bylo při jeho mladistvém obličejí ještě půvabné.

Nakonec to došlo tak daleko, že si v hotelu Boncoeur začali oba navzájem prokazovat množství všelijakých drobných služeb. Coupeau jí chodil pro mléko, staral se jí o nákupy a nosil jí balíky prádla. Večer, poněvadž se vracel z práce dřív než ona, vodil často obě děti na procházku po okružním bulváru. Gervaisa mu jeho ochotu oplácela tím, že občas zašla nahoru do malého podkrovního pokojíku, kde bydlel, a prohlížela mu šaty, přišívala mu knoflíky k pracovním modrákům a spravovala plátěné kazajky. Pomalu mezi nimi vznikl velmi důvěrný vztah. Nikdy se v jeho společnosti nenudila; přinášel jí stále nové písničky, klepy a vtipy z pařížského předměstí, které pro ni představovalo pořád ještě cosi nového. Jak se jí tak Coupeau ustavičně otíral o sukně, rozpaloval se čím dál tím víc. Byl už v tom, chudák, až po uši. Začínal se tím nakonec trápit. Smál se pořád, ale bylo mu přitom tak divně kolem žaludku, tak úzko, že už to přestávala být legrace. Dobíral si ji dál, a kdykoliv ji potkal, volal na ni: „Tak co, kdypak?“ Ona věděla, co tím myslí, a odpovídala mu: „Až naprší a uschne!“ Škádli ji a chodil k ní s pantoflemi v ruce, jako že se už jde nastěhovat. Gervaisa se jen smála a dokázala ty jeho ustavičné necudné narážky poslouchat celý den, aniž se přitom jedinkrát začervenala. Jen když nebyl hrubý, jinak si od něho nechala všechno líbit. Rozzlobila se doopravdy jen jednou, to když si chtěl násilím vzít hubičku a vytrhl jí přitom hrst vlasů.

Koncem června ztratil Coupeau všechnu svou veselost. Začal být celý divný. Gervaisa dostala strach z toho, jak se na ni někdy díval, a začala se na noc zamykat. Pak se na ni jednou rozhněval a vydržel trucovat od neděle do úterka; v úterý večer kolem jedenácté u ní najednou zaklepal. Nechtěla mu otevřít, ale měl tak prosebný a tak rozechvělý hlas, že nakonec odtáhla prádelník, kterým měla zabarikádované dveře. Když vešel dovnitř, myslela, že je nemocný,

jak byl bledý, oči měl červené a obličej ztrhaný. Zůstal stát u dveří, koktal a vrtěl hlavou. Ne, není prý nemocný. Ale dvě hodiny už nahore v pokoji pláče. Pláče jako dítě a kouše do talíře, aby ho sousedé neslyšeli. Tři noci už nespí. Takhle už to dál jít nemůže.

„Podívejte, paní Gervaiso, musíme to nějak skoncovat, vidíte...“, řekl se sevřeným hrdlem a div se znovu nerozplakal. „Vezmeme se. Já jsem rozhodnutý. Jsem pro to.“

Na Gervaise bylo vidět velké překvapení. Byla velmi vážná.

„Ale pane Coupeau, jak jste na to přišel?“ zašeptala. „Tohle já jsem na vás nikdy nežádala, však dobře víte... Prostě neviděla jsem v tom žádněj půvab, proto jsem nechtěla... No ne, tohle je teď vážná věc, rozmyslete si to, prosím vás!“

Ale on na to jen dál vrtěl hlavou, jako by jeho skálopevné rozhodnutí už nic nemohlo zviklat. Prý to má dávno rozmyšlené. Přišel teď jen proto, aby mohl zase klidně spát. Přece ho neodmítne, aby šel zase plakat! Jen co řekne ano, nebude už ji déle obtěžovat a nechá ji klidně spát. Chce od ní jen slyšet, že svoluje. O všem ostatním si můžou pohovořit zítra.

„Nemůžu přece jen tak zničehonic říct ano!“ namítla Gervaisa. „Nechci, abyste mi potom někdy vyčítal, že jsem vás dohnala k nějaké nerozvážnosti... Podívejte, pane Coupeau, neměl byste být tak umíněný. Vždyť ani sám nevíte, co ke mně vlastně cítíte. Kdybyste mě týden neviděl, vsadím se, že by vás to přešlo. Mužští se často žení jen kvůli jedné noci, kvůli té první, ale potom přijdou další noci, přijde den za dnem, celý život, a začne je to mrzet... Posad'te se, radši si o tom pohovoříme hned.“

A tak až do jedné hodiny hovořili o svém sňatku v temném pokoji při čadící svíčke, protože zapomínali ustříhovat knot. Museli mluvit potichu, aby nevzbudili děti, Klaudia a Štěpána, kteří spali vedle sebe s hlavami na jednom polštáři a klidně oddechovali. Gervaisa na ně ustavičně zaváděla řeč a ukazovala je Coupeauovi; to by mu přinesla pěkné věno, přece mu nemůže uvázat na krk dva haranty!

A pak, bylo by jí za něho hanba. Co by řekli lidé ze čtvrti? Znali ji tu všude s milencem a vědí, jak to bylo. Vypadalo by to moc divně, kdyby si teď, ani ne po dvou měsících, brala jeho. Na všechny ty rozumné důvody odpovídal Coupeau jen pokrčením ramen. Na lidech ze čtvrti prý mu houby záleží. Sám taky nestrká nos do cizích věcí, to by měl především strach, že si ho zamaže. No tak co? Měla před ním Lantiera, prosím. Co je na tom špatného? Nevede žádný prostopášný život a nevodí si do bytu chlapy, jako to dělá tolik jiných ženských, i těch nejbohatších. A děti? Inu, ty porostou a oni už je nějak užíví, hrom do toho! Tak kurážnou a tak hodnou ženskou, jako je ona, by nikdy nenašel; ženskou, která by měla tolik dobrých vlastností. Ostatně co na tom, i kdyby byla nejhorší coura, ohyzdná jako noc, lenivá a odporná, a i kdyby měla celé hejno špinavých dětí, i tak by to pro něho nic neznamenalo; on ji prostě chce a dost.

„Ano, já vás chci!“ opakoval a bušil si bez ustání pěstí do kolena. „Rozumíte, já vás chci... Na to už snad nemůžete nic říct, ne?“

Gervaisa začínala ponenáhu měknout. Cítila, jak ji celou obklopuje ta hrubá chlapská žádost, a pomalu se poddávala zbabělosti vlastního srdce i smyslů. Vzmohla se už jen nesměle tu a tam něco namítnout. Ruce jí klesly do klína a obličej měla zaplavený něhou. Pootevřeným oknem sem dýchala zvenčí krásná červnová noc teplými závany, které pokaždé roztančily svíčku, až její dlouhý načervenalý knot na konci zuhelnatěl. Do hlubokého ticha spící čtvrti znělo jen dětinské vzlykání opilce, ležícího na zádech uprostřed bulváru. A kdesi ve velké dálce, někde ve vzdálené hospodě, vyhrávaly housle předměstskou čtverylku jakýmsi pozdním flamendrům; byla to tichá, křišťálově čirá melodie, čistě a tence se linula jako tóny z foukací harmoniky. Když Coupeau viděl, že je Gervaisa se svými námitkami v koncích, že mlčí a jen se neurčitě usmívá, vzal ji za ruce a přitáhl k sobě. Přišla na ni jedna z těch slabých chvil, jichž se vždycky tolik bála, cítila, jak ji opouští vůle, byla příliš dojata, než aby mohla někomu něco odmítnout a způso-

bit mu zármutek. Ale klempíř nepochopil, že se mu vzdává, a stiskl jí jen zápěstí, div jí je nerozmačkal, jako by si ji tím přivlastňoval; a oba tiše vzdechli při té bolesti, v níž se ukájelo i trochu jejich milostného citu.

„Tak vidíte, že ano?“ zeptal se.

„Co vy se mě natrápíte!“ zašeptala. „Dooopravdy to chcete? Tak tedy ano... Ach bože, ale děláme tím možná velikánskou nepředloženost.“

Vstal, chytil ji v pase a uštědřil jí nazdařbůh na tvář nemotornou hubičku. A protože to příliš hlasitě mlasklo, sám se polekal první a podíval se na Klaudia se Štěpánem; po špičkách došel ke dveřím a tiše zašeptal: „Psst! Musíme být hodní, nesmíme probudit děti... Na shledanou zítra!“

A odešel nahoru do svého pokoje. Gervaisa zůstala ještě skoro hodinu sedět na posteli, celá se třásla a nenapadlo ji ani, že by se měla svléknout. Byla celá dojatá, tohle bylo od Coupeaua velmi čestné; vždyť si jednu chvíli myslela, že už je konec, že už u ní zůstane spát. Opilec dole pod oknem sténal teď trochu chraptivě jako zvíře v posledním tažení. Předměstská taneční písnička houslí už v dále zmlkla.

Následující dny se Coupeau snažil přimět Gervaisu, aby s ním někdy večer zašla k jeho sestře do Zlatnické ulice. Ale Gervaisa byla dost bojácná a ta návštěva u Lorilleuxových ji zvláště děsila. Dobře si všimla, že klempíř má z té domácnosti trochu strach, třebaže to nikdy nepřiznal. Není na sestře závislý, to ne, vždyť ona ani není z rodiny nejstarší. Maminka Coupeauová dá jistě ráda svolení, ta se nikdy nestaví proti synovu přání. Jenomže o Lorilleuxových se v rodině říkalo, že vydělávají až deset franků denně, a proto byli opravdovou autoritou. Coupeau by se nikdy neodvážil oženit, dokud by mu ženu neschválili především oni.

„Už jsem jim o vás povídal; vědí, že se chceme vzít,“ vysvětloval Gervaise. „Bože, jste vy to ale blážínek! Pojdte tam třeba dneska

večer... Sestra se na vás bude koukat trochu spatra, však už jsem vás varoval, vidíte? Lorilleux taky není vždycky nejpřívětivější. Celkem vzato, mají vztek, že se žením, protože už u nich nebudu večeřet a oni na tom přestanou vydělávat. Ale to je jedno, že dveří vás vyhodit nemůžou... Udělejte to alespoň kvůli mně, prosím vás, není jiného vyhnutí.“

Taková slova vyděsila Gervaisu ještě víc. Ale jednou v sobotu večer si přece jen dala říci. Coupeau se pro ni o půl deváté stavil. Byla už ustrojená, měla černé šaty, průsvitný mušelínový šál s natíštěnými žlutými palmami a na hlavě bílý čepeček s malou krajkou. Za šest neděl, co pracovala, si našetřila sedm franků na šál a dva franky padesát na čepeček. Šaty byly staré, ale vyčištěné a přešité.

„Čekají vás,“ řekl jí Coupeau, když zahýbali do Rybářské ulice. „Inu, začínají už pomalu přivykat té myšlence, že se ožením. Dnes večer vypadali dobře naladěni... A pak, jestli jste ještě nikdy neviděla, jak se dělají zlaté řetízky, bude to pro vás zajímavá podívaná. Mají zrovna naléhavou zakázku, která musí být do pondělka hotova.“

„To mají doma zlato?“ zeptala se Gervaisa.

„No ovšem! Je ho tam na zdech, po zemi, všude!“

Mezitím už vešli do klenutého průjezdu a přešli dvůr. Lorilleuxovi bydleli v šestém patře, schodiště B. Coupeau na ni v žertu křikl, aby se pevně chytla zábradlí a nepouštěla se. Podívala se nahoru a musela přimhouřit oči, když viděla vysokou věž točitého schodiště, v níž svítily tři plynové hořáky, vždy pro dvě patra jeden; poslední, až nahoře, vypadal jako mihotavá hvězdička na černé obloze, ostatní dva vrhaly dlouhé pruhy světla, podivně přerušované nekonečnou spirálou schodů.

„Tady je ale sakramentsky cítit cibulová polévka, co?“ řekl klempír, když dorazili do prvního patra. „To se hned pozná, že tady měli k večeři cibulovou polévku!“

A opravdu, schodiště B, šedivé a špinavé, s ukoptěným zábradlím i schody, s poškrábanými stěnami, na nichž prosvítala holá omítka,

bylo ještě plné pronikavého kuchyňského pachu. V každém poschodí se rozbíhaly do dálky chodby, v nichž se rozléhal kravál a co chvíli se otvíraly některé dveře, žlutě natřené a kolem klik začerněné od špinavých rukou. Z kovových výlevek vedle oken se šířil vlhký puch a mísil se s ostrým zápachem smažené cibule. Od přízemí až po šesté poschodí bylo odevšad slyšet řinčení umývaného nádobí, všude se drhly pánve a vyškrabovaly lžící kastroly. V prvním patře zahlédla Gervaisa štěrbinou pootevřených dveří, na nichž bylo velkými písmeny napsáno *Malíř*, jak u sklizeného stolu s ubrusem z voskovaného plátna sedí dva muži a zuřivě debatují v hustém kouři z dýmek. Druhé a třetí poschodí bylo klidnější, jen škvírami ve dveřích bylo slyšet pravidelné houpání kolébky, tlumený dětský pláč a hrubý ženský hlas, splývající s tichým bubláním tekoucí vody, takže nebylo rozumět slova. Na dveřích visely přibité cedulky: *Gaudronová, klempířka* a o kus dál: *Madinier, výroba lepenkových krabic*. Ve čtvrtém poschodí se někdo pral; bylo slyšet dupání, až se trásla podlaha, dunění převráceného nábytku, strašlivou změt' nadávek a ran; to ovšem vůbec nevadilo sousedům naproti, kteří klidně hráli karty při otevřených dveřích, aby měli víc vzduchu. Ale když došla do pátého, musela si Gervaisa na chvíli oddechnout. Nebyla na tolik schodů zvyklá. Z té zdi, která se ustavičně točila, a z té nekonečné řady letmo zahlédnutých bytů dostávala závrať. Ostatně teď jim na chodbě stála v cestě celá rodina: otec myl talíře a výlevky na malých hliněných kamínkách, matka stála zády k zábradlí a myla nemluvně, než je dá spát. Coupeau Gervaisu povzbuzoval. Už tam budou. A když došli konečně do šestého, otočil se a usmál se na ni, aby jí dodal odvahy. Gervaisa zvedla hlavu a poslouchala, odkud se ozývá ten tenký hlásek, který slyšela hned od prvního schodu a který se jasně a pronikavě nesl nade všemi ostatními zvuky. To v podstřešní komůrce si při práci zpívala drobná stařenka, oblékající panenky za pětadesát centimů. V sousedním pokoji, do něhož se právě vracela vysoká holka s kbelíkem vody, stačila

Gervaisa otevřenými dveřmi zahlédnout, jak se na rozházené posteli vyvaluje mužský s vykasanými rukávy u košile, dívá se do stropu a čeká. Když se dveře zavřely, uviděla na nich ručně psanou vizitku: *Slečna Klementa, žehlířka*. Až nahoře se Gervaisa ze zvědavosti naklonila přes zábradlí; nohy pod ní podklesávaly, sotva popadala dech. Teď byl zas spodní plynový hořák podobný hvězdičce, svítící na dně studně, šest pater hluboké. V jediném výdechu k ní stoupala směsice pachů spolu s hlukem obrovského žijícího domu a horce jí ovanula vylekanou tvář, naklánějící se tu bázně jako nad propastí.

„Ale ještě tam nejsme!“ řekl Coupeau. „To víte, je to cesta, než tam člověk dojde!“

Vykročil do dlouhé chodby nalevo. Pak se ještě dvakrát zatočil, poprvé zas doleva, podruhé doprava. Těsná chodba s popraskanými a opadávajícími stěnami, tu a tam osvětlená ubohým plynovým plamínkem, se všelijak rozvětvovala a nebrala konce. Dveře, jedny jako druhé, v nekonečné řadě jako někde ve vězení nebo v klášteře, vesměs dokořán otevřené, dál skýtaly pohled do lidských obydlí bídy a práce, osvětlených teď narůžovělým oparem teplého červnového večera. Konečně došli na konec chodby, kde byla úplná tma.

„Tak jsme tady,“ řekl klempíř. „Pozor! Přidržte se zdi, jsou tu tři schody.“

A Gervaisa ušla ve tmě opatrně ještě asi deset kroků. Zakopla a napočítala tři schody. Ale Coupeau už mezitím na konci chodby bez zaklepání otevřel jedny dveře. Po zemi se rozlilo jasné světlo. Vešli dovnitř.

Byla to úzká, protáhlá místnost, taková nudle, jako by to bylo jen pokračování chodby. Byla přepažena na dvě části vybledlým vlněným závěsem, který byl teď přichycený u stropu provázkem. V první části stála postel, zastrčená pod zkosený mansardový strop, železná kamínka, ještě teplá od večere, dvě židle, stůl a skříň, u které museli uříznout římsu, aby se vešla mezi postel a dveře. Druhá

část byla zařízena jako dílna: vzadu malá výheň s měchem, napravo svěrák, připevněný ke zdi, a nad ním polička s všelijakým železným haraburdím; nalevo, hned vedle okna, stál malý ponk, plný droboučkých kleští, nůžek a pilek, vesměs zčernalých a ušpiněných.

„To jsme my!“ řekl Coupeau, když došel až k vlněnému závěsu.

Ale v první chvíli se neozvala žádná odpověď. Gervaisa byla velmi rozčilena; především ji vzrušovalo pomyšlení, že má vejít do místnosti plné zlata; stála za Coupeauem, něco koktala a kývala bojácně hlavou na pozdrav. Její rozpaky ještě zvětšovalo prudké světlo z lampy stojící na ponku a z rozžhaveného uhlí plápolajícího ve výhni. Nakonec jen uviděla paní Lorilleuxovou, malou, zrzavou, dost při těle, jak vši silou svých krátkých paží táhne velkými kleštěmi drát z černého kovu a protahuje ho otvorem protahovačky, upevněné ve svěráku. U ponku seděl Lorilleux, také malý, ale drobnější v ramenou, a s kleštičkami v ruce pracoval mrštně jako opice na něčem tak jemném, že to v jeho kostnatých prstech nebylo ani vidět. První zvedl hlavu on, hlavu s řídkými vlasy a bledým, protáhlým a neduživým obličejem, žlutým jako starý vosk.

„Aha, to jste vy, no dobře!“ zabručel. „My máme naspěch, víte... Nechodte sem do dílny, překáželi byste nám. Zůstaňte v pokoji.“

A znovu se pustil do té své jemné práce, znovu mu obličej zalila nazelenalá zář lampy, přikryté skleněnou koulí, z níž se po stole šířil kruh ostrého světla.

„Vezmi tam židle!“ ozvala se teď také paní Lorilleuxová. „To je ta dáma, vid’? No dobře!“

Stočila drát, odnesla ho k výhni, velkým dřevěným vějířem rozdmýchala uhlí a dala drát znovu rozpálit, než ho začne protahovat posledními, nejmenšími otvory protahovačky.

Coupeau přistrčil židle a usadil Gervaisu u okraje závěsu. Místnost byla tak úzká, že se vedle ní nevešel. Posadil se tedy za ní, nakláněl se jí do týla a vysvětloval jí, jak se to dělá. Mladá žena byla z takového podivného přivítání celá zaražená a necítila se dobře

pod kosými pohledy manželů Lorilleuxových; v uších jí hučelo a neslyšela ani, co jí Coupeau říká. Paní Lorilleuxová se jí zdála na svých třicet let velmi stará, připadala jí zakaboněná a špinavá, vlasy jí visely jako kravský ohon přes rozepjatý župan. Manžel, jen o rok starší, jí připadal jako stařeček; měl úzké, zlé rty, seděl jen v košili bez kabátu a na bosých nohou měl sešmajdané pantofle. Nejvíc ji však zaráželo, jak je dílna malá, jak jsou tu stěny špinavé, nářadí tak zčernalé, jak se tu všechno to špinavé haraburdí povaluje jako staré železo u kramáře. Bylo tu strašné horko. Pracujícím Lorilleuxovi se nazelenalý obličej leskl kapičkami potu; paní Lorilleuxová se mezitím odhodlala odložit župan a objevila se s holýma rukama jen v blůze, lepící se jí na skleslá prsa.

„A co zlato?“ zeptala se Gervaisa polohlasně. Rozhlížela se bázlivě po všech koutech a hledala mezi vší tou špínou nějaký záblesk nádhery, kterou si představovala.

Ale Coupeau se dal do smíchu.

„Zlato?“ řekl. „Podívejte, tady je, a tamhle, a tady, máte ho u nohou!“

Ukázal jí na tenký drátek, který zpracovávala jeho sestra, a na další svitek drátu, podobný stočenému železnému drátu, visící na zdi pod ponkem. Pak začal lézt po čtyřech a pod proutěnou rohoží, která v dílně přikrývala dlaždice, sebral ze země malý odpadek, kousíček, podobný zrezivělé špičce jehly. Gervaisa tomu nechtěla věřit. Tohle přece není zlato, ten načernalý kov, ošklivý jako železo! Musel do odštěpku kousnout a ukázal jí lesklý vryp po zubech. A vykládal dál: Zaměstnavatel dodává zlato už v drátech a v patřičné směsi. Dělníci drát nejdřív protahují, aby dosáhli potřebné tloušťky, a přitom ho musí pětkrát nebo šestkrát rozpálit, aby se nelámал. To se ví, na to je třeba mít fortel a pevnou ruku. Sestra nechce, aby její manžel dělal u protahovačky, protože kašle. Ona se v tom sakramentsky vyzná, sám viděl, jak protahovala drátek tenký jako vlasek!

Lorilleux mezitím dostal záchvat kašle, až se na stoličce ohýbal. Mezi kašláním zadýchaně promluvil, stále se nedívaje na Gervaisu, jako by si to říkal jen pro sebe: „Já dělám dvojitý řetízek.“

Coupeau přiměl Gervaisu, aby vstala. Může prý jít blíž, uvidí to. Zlatník jen něco zabručel na souhlas. Drátek, který mu žena připravila, obtácel kolem formy, tenoučké ocelové hůlky. Potom lehce řízl pilkou a přeřízl drát podél celé formy, takže každá otočka utvořila článek. Ty pak svářel. Jednotlivá očka ležela na velkém kusu dřevěného uhlí. Navlhčil je kapkou boraxu, který nabíral z rozbité sklenice vedle na ponku, a rychle je u lampy do ruda rozžhavlil ve vodorovném plameni plynového hořáku. Když jich tak měl asi stovku, znovu se pustil do piplavé práce, opíraje se o kraj dřevěného svorníku, který už byl celý ohlazený, jak se o něj ustavičně třel rukama. Každé očko ohnul kleštičkami, na jedné straně zmáčkl, navlékl do předchozího očka, které už bylo na místě, a špičatým šídlem zase roztáhl. To všechno dělal pravidelně, bez ustání, očko za očkem, a tak rychle, že se řetízek pomalu prodlužoval Gervaise před očima, aniž to stačila sledovat a pochopit, jak to dělá.

„Tohle je dvojitý řetízek,“ vysvětloval Coupeau. „Pak je také pletený řetízek na krk, tlustý řetěz s hrubými očky, krátký přívěskový řetízek nebo pletený kulatý řetízek. Ale tohle je tenký dvojitý řetízek. Lorilleux dělá jen tenký dvojitý.“

Lorilleux se samolibě ušklíbl. Aniž ustal v ohýbání oček, která nebylo mezi jeho černými nehty ani vidět, křikl:

„Poslouchej, kavalíre... Dneska ráno jsem to počítal. Začal jsem ve dvanácti letech, že? Tak teda víš, jak dlouhý řetízek jsem musel do dneška udělat?“

Zvedl bledý obličej a zamžoural zarudlými víčky.

„Osm kilometrů, rozumíš! Dvě míle...! No? Dvě míle dlouhej dvojitý řetízek! S tím by stačil omotat krk všem ženským v celý čtvrti... A ten řetízek je pořád delší, víš! Doufám, že to jednou dotáhnu až z Paříže do Versailles.“

Gervaisa se vrátila zas zklamaně na židli; připadalo jí to všechno strašně ošklivé. Usmála se na Lorilleuxovy, aby jim udělala radost. Nejtrapnější jí bylo, že se nikdo ani slovem nezmínil o jejich svatbě; pro ni to přece byla tak závažná věc, a nebýt toho, nebyla by sem vůbec šla. Ale Lorilleuxovi se k ní pořád chovali jako k nevítané návštěvnici, která se sem ze zvědavosti přišla s Coupeauem podívat. Konečně se rozpředl hovor, ale točil se jen kolem nájemníků zdejšího domu. Paní Lorilleuxová se bratra zeptala, jestli cestou neslyšel, jak se ti lidé ve čtvrtém poschodí prali. Tihle Bernardovi se prý den co den mlátí. Manžel se vrací domů ožralý jako prase, ale ta jeho žena není o nic lepší, vždyť prý křičí takové ohavné nadávky. Pak přešla řeč na malíře z prvního poschodí, toho dlouhého mazala Baudequina, nosí se to, ale je to prý samý dluh, nedělá nic jiného, než jen pořád kouří a mlátí hubou s kumpány. Madinierova dílna na výrobu krabic prý jde od deseti k pěti, včera musel zase propustit dvě dělnice. Ale jestli zkrachuje, dobře mu tak, beztak projí všechno sám a děti nechává běhat s holou zadnicí. Paní Gaudronová ty svoje matrace nějak divně krampluje; je už zase těhotná, a v jejím věku to už přestává být slušné. Domáci dal právě výpověď Coquetovům z pátého patra, jsou už dlužni za tři kvartály. A pak, nedají si říci a pořád topí v kamínkách na chodbě. Předminulou sobotu zas slečna Remanjouová, ta stařenka ze šestého, nesla odevzdat panenky a přišla domů právě včas, že stačila malého kluka Linguerlotových jen taktak zachránit, byl by si popálil celé tělo. A ta Klementa, žehlířka, inu, chová se, jak umí, ale jinak se nedá nic říct, má strašně ráda zvířata a srdce má ze zlata. Jestlipak není škoda takový hezký holky, zahazovat se s tolika chlapama! Uvidíte, že ji jednou v noci potkáte, jak postává na rohu!

„Tumáš, zase jeden!“ řekl Lorilleux manželce a podával jí kus řetízku, na němž pracoval od oběda. „Můžeš ho srovnat.“

A dodal s vytrvalostí člověka, který se jen tak nerozloučí s nějakým vtípem: „Další čtyři a půl stopy... Zas o kousíček blíž k Versailles.“

Paní Lorilleuxová zatím řetízek znovu rozpálila a táhla ho vyrovnávací protahovačkou. Pak jej vstrčila do malé měděné pánvičky s dlouhou rukojetí, která byla plná zředěné kyseliny dusičné, a nechala ho čistit nad výhni. Gervaisa musela znovu sledovat celou tu poslední operaci, protože ji Coupeau pobízel. Když byl řetízek vyčištěný, dostal tmavočervenou barvu. Byl hotový, může se odevzdat.

„Odevzdává se to takhle surové,“ vysvětloval zase klempíř, „a leštičky to potom vyleští flanelem.“

Ale Gervaisa cítila, že ji už opouštějí síly. Horko tu bylo čím dál větší, div se nezalkla. Nechávali dveře pořád zavřené, protože Lorilleux prý se při sebemenším průvanu může nachladit. A když se o jejich svatbě pořád nemluvilo, chtěla jít pryč a zatahala Coupeaua jemně za kabát. Coupeau pochopil. I jeho už to úmyslné mlčení začínalo přivádět do rozpaků a dopalovat.

„Tak my teda zase jdeme,“ řekl. „Nebudeme vás zdržovat od práce.“

Chvilí přešlapoval a čekal, doufal, že něco řeknou, alespoň nějakou narážku. Nakonec se odhodlal, že to tedy nakousne sám: „Poslouchejte, Lorilleuxi, počítám s vámi, že půjdete mé ženě za svědka!“

Zlatník zvedl hlavu, ušklíbl se a dělal překvapeného. Jeho žena nechala protahování a postavila se doprostřed dílny.

„Tak ty to tedy myslíš vážně?“ zabručel Lorilleux. „S tímhle zatroleným kavalírem člověk nikdy neví, jestli žertuje, nebo ne!“

„Aha, tak tahle paní, to má být jako ta osoba?“ pro mluvila i manželka a změřila si Gervaisu od hlavy k patě. „Inu, my vám nemáme co radit... Ale je to přece jenom divnej nápad se brát! No, když se vám to oběma zamlouvá... Jenomže když se to pak nevyvede, může si za to každý sám. A ono se to nevyvede moc často, moc často.“

Poslední slova řekla pomaleji, pokyvovala hlavou a jezdila očima po Gervaise od hlavy až po ruce a nohy, jako by ji chtěla celou vy-

svléci, aby viděla, i jaká má mateřská znamínka. Zřejmě se jí zdála pěknější, než čekala.

„Můj bratr si přece může dělat, co chce,“ pokračovala ještě kyseleji, „to víte, rodina by si byla možná přála... Každý si vždycky dělá plány. Ale pak se to někdy tak divně zvrátí... Já se především nechci s nikým hádat. I kdyby si přivedl tu nejposlednější z posledních, řekla bych mu: Vem si ji a dej nám svatej pokoj... Přitom mu tady u nás nebylo špatně. Tlustej je dost, na tom je nejlíp vidět, že jsme ho hladem netrápili. A vždycky teplou polívku, na minutu přesně... Poslouchej, Lorilleuxi, nezdá se ti, že je ta paní podobná Tereze, víš, té ženské odnaproti, co umřela na souchotě?“

„Ano, jakási podoba tu je,“ odpověděl zlatník.

„A máte dvě děti! No, to jsem teda bratrovi hned povídala: Nechápu, jak si můžeš vzít ženskou, která má dvě děti... Nesmíte se urazit, já jenom zastávám jeho zájmy, to je přece přirozené... A přitom nevypadáte jako žádný silák... Vid', Lorilleuxi, že paní nevypadá jako žádný silák?“

„Ne, jako silák nevypadá.“

O její noze se nezmínili. Ale Gervaisa podle jejich kosých pohledů a uštěpačně stažených rtů pochopila, že na to narážejí. Stála před nimi, halila se do tenkého šálu se žlutými palmami a odpovídala jednoslabičně jako před soudem. Coupeau si všiml, jak je jí trapně, a nakonec se rozkřikl: „O to tady vůbec nejde... Mluvte si, co chcete, na ty vaše řečičky není nikdo zvědavej. Svatba bude v sobotu devětadvacátýho července. Spočítal jsem si to podle kalendáře. Tak ujednáno? Hodí se vám to?“

„Ale nám se to přece vždycky hodí!“ odpověděla mu sestra. „To ses nás ani nemusel ptát na radu... Nebudu manželovi bránit, aby šel za svědka. Chci mít klid a pokoj.“

Gervaisa z rozpačitosti nevěděla, co má dělat; sklopila hlavu a vstrčila špičku nohy do mezery v proutěné rohoži, pokrývající podlahu v dílně. Pak se lekla, jestli ji neshrnula, když nohu vy-

tahovala, sehnula se a zatápala rukou po zemi. Lorilleux honem přiběhl s lampou. Díval se jí nedůvěřivě na prsty.

„Musí se dávat pozor,“ řekl, „takový malý kousíček zlata se přilepí na podrážku a člověk ho odnese, ani o tom neví.“

Byla z toho celá historie. Zaměstnavatel prý nedovolí ani miligram odpadků. Ukazoval zaječí nožičku, kterou vždycky smetá kousíčky zlata, jež zůstaly na dřevěné desce, a koženou zástěru, kterou si při tom pomáhá na kolena, aby to na ni padalo. Dvakrát do týdne zametají pečlivě celou dílnu, smetí se schovává, pak se spálí a popel se prosívá; najde se v něm každý měsíc až za pětadvacet i za třicet franků zlata.

Paní Lorilleuxová nespouštěla oči z Gervaisiných střevíčů.

„Nesmíte se hněvat,“ řekla potichu s nejlíbeznějším úsměvem, „ale mohla byste se podívat na podrážky.“

A Gervaisa, rudá až po kořínky vlasů, se zase posadila, zvedla nohy a ukázala, že tam nic nemá. Coupeau už zatím otevřel dveře a rozzlobeně zavolal: „Dobrou noc!“ Pak křikl na Gervaisu z chodby, aby už šla. Zakoktala tedy zdvořilostní frázi – doufá prý, že se brzo zase uvidí a že si budou dobře rozumět – a vyšla také ven. Ale Lorilleuxovi se už zase dali do práce v černé díře dílny, kde malá výheň svítila jako poslední uhlík, rozpadávající se v sálajících kamnech. Paní Lorilleuxová protahovala další drát; košile se jí na rameni svezla, kůže jí zčervenala odrazem plamenů z výhně, při každém namáhavém pohybu se jí svaly na krku napínaly jako provazy. Manžel seděl shrbený v nazelenalém světle lampy a začínal nový řetízek; ohýbal očko klíšťkami, na jedné straně stiskl, prostrčil do předchozího očka, roztáhl špičkou šídla, pořád dál stejnými pohyby jako stroj, a nezastavil se ani, aby si setřel z obličeje pot.

Když Gervaisa vyšla z dlouhé chodby na plošinu v šestém poschodí, neudržela se a zašeptala se slzami v očích: „Tohle neslibuje moc štěstí!“

Coupeau vztekle pohodil hlavou. Tenhle večer mu Lorilleux draze zaplatí. Viděl kdy někdo takovýho krkouna špinavýho? Jako kdyby mu někdo chtěl odnést pár zrníček toho jeho zlatýho prachu! Ale všechno tohle je u nich jen prachobyčejná lakota. Sestra si snad myslela, že se nikdy neožení, jen aby na něm mohla ušetřit pár šestáků za večere. Ale devětadvacátého července bude svatba, ať se jim to líbí, nebo ne. On si z nich přece houby dělá.

Ale Gervaisa šla po schodech dolů pořád se sklíčeným srdcem, sužoval ji hloupý, nesmyslný strach a pořád se vylekaně dívala na zvětšené stíny zábradlí. V tuto hodinu už liduprázdné schodiště spalo, svítil jen jediný plynový hořák ve druhém patře; jeho stažený plamen blikal v té tmavé studni jako ubohá bludička. Za zavřenými dveřmi vládlo hluboké ticho, tu a tam se ozývalo jen těžké oddechování dělníků, kteří šli spát, sotva se najedli. Z pokoje žehlírky však zaslechli tlumený smích a od paní Remanjouové probleskoval klíčovou dírkou paprsek světla; bylo slyšet tiché cvakání nůžek, jak ještě stříhala gázové šatečky pro laciné panenky za pár franků. Dole u paní Gaudronové pořád plakalo dítě. A z výlevků se do nehybného klidu, tmy a ticha šířil ještě pronikavější zápach.

Dole na dvoře, zatímco Coupeau zpěvavým hlasem volal na domovníka, aby mu šel otevřít, se Gervaisa otočila a naposledy se podívala na dům. Připadal jí ještě větší proti tmavému nebi, na němž nesvítil měsíc. Šedivé zdi, temným stínem jakoby uhlažené a zbavené olezlých skvrn, se táhly do šíře i do výšky a byly ještě holejší, bez jediného výstupku, jakoby vysvlečené i z těch hadrů, které se ve dne sušily na slunci. Zavřená okna spala. Jen místy bylo některé prudce osvětlené, takže to vypadalo, jako by některé kouty šilhaly. V každém rohu se jako úzká věž tyčilo v řadě nad sebou šest oken schodiště, ozářených bledým světlem. Do tmy, halící dílny v přízemí, probleskoval úzký pruh světla lampy z kartonáží dílny ve druhém patře a rozléval žlutou záři po dláždění na dvoře. Z nejhlubší tmy, z vlhkého kouta, se rozléhalo zvučně do ticha odkapá-

vání vody, kapka za kapkou, z nedovřeného vodovodního kohoutku. A Gervaise se najednou zdálo, že na ni dům padá, že ji zavalí, že jí už svou ledovou tíhou leží na ramenou. Byl to zas takový hloupý strach, zas to její dětinství, kterému se potom musela vždycky smát.

„Dejte pozor!“ křikl Coupeau.

Když vycházeli ven, museli přeskočit velikou louži, vytekla z barvírny. Toho dne byla kaluž modrá, temně blankytná jako letní nebe, a domovníkova noční lampička se v ní odrážela jako hvězda.

3

Gervaisa původně chtěla úplně tichou svatbu. K čemu vyhazovat peníze? A pak, bylo jí pořád ještě trochu stydno; měla za to, že je zbytečné vystavovat se s tou svatbou na odiv celé čtvrti. Ale Coupeau si nedal říct. Nemůžou se přece vzít jen tak, beze všeho, a nedat si všichni pohromadě ani pořádně do trumpety. Jemu na celé čtvrti houby záleží. No, tak tedy něco jen úplně jednoduchého, odpoledne se kousek projdou, potom zapadnou do první hospody, spořádají tam králíka a dost. Žádná hudba při zákusku, to se ví, a žádný klarinet, aby si paničky natřásaly sukýnky. Jen si trochu připijou na zdraví a pak půjde každé domů na kutě.

Klempíř žertoval a vtipkoval tak dlouho, až nakonec mladá žena svolila, když se jí zadušoval, že při tom nikdo nebude vyvádět. Bude prý dohlížet na sklenice, aby se nikomu nezamotala hlava. A tak objednal malou večeři po pěti francích u Augusta ve *Stříbrném mlýně* na bulváru Chapelle. Byla to malá vinárnička, nepříliš drahá, a vzadu za lokálem měla ještě takovou dupárnu, stíněnou ze dvora třemi akáty. V prvním patře tam bude docela pěkné posezení. V příštích deseti dnech sezval hosty u sestry v domě ve Zlatnické ulici: pana Madiniera, slečnu Remanjouovou a paní Gaudronovou s manželem. Nakonec se mu podařilo umluvit Gervaisu, že si mohl pozvat i dva kamarády. Telecí nožičku a Perka. Pravda, Perko si rád přihne, ale je na něj tak legrační pohled, jak je vždycky při chuti, že ho všichni zvou na večeři už jenom proto, aby viděli, jak se bude hospodský tvářit, až mu ten povedený jedlík spořádá na posezení dvanáct liber chleba. Gervaisa zas řekla, že přivede svou zaměstnavatelku, paní Fauconnierovou, a Bochovy, moc hodné lidi. Všeho všady jich bude u stolu patnáct. To je zrovna dost. Když je pohromadě zas moc lidí, tak to obyčejně končí hádkou.

Ale Coupeau přitom neměl ani krejcar. Ne že by si potrpěl na furiantství, ale přece jen se chtěl ukázat jako slušný člověk. A tak si od svého zaměstnavatele vypůjčil padesát franků. Z toho koupil především snubní prsteny, zlaté, za dvanáct franků; Lorilleux mu je sehnal přímo v továrně za devět. Pak si dal ušít redingot, kalhoty a vestu u krejčího v Myrhové ulici, kterému dal jen pětadvacet franků jako zálohu. Lakýrky a klobouk měl ještě dobré. Když dal stranou deset franků na večeri za sebe a za Gervaisu – děti se už nějak svezou nádavkem –, zůstalo mu šest franků těm flandákům, kteří se i bez nich tak dost nachlastají. Ale svatba beze mše, marná práce, to není žádná svatba. Šel to sám do kostela vyjednat a celou hodinu se tam handrkoval s malým starým velebníčkem ve špinavé klerice, zlodějem horším než hokynářka. Málem měl chuť vlepít mu pár pohlavků. Pak se ho jen tak v žertu zeptal, jestli by se tam u něho v krámě nenašla nějaká starší obnošená mše, ještě ne tak moc sešlá, která by ještě mohla udělat službu dvojici dobrých lidí. Malý starý velebníček sice bručel, že pánbůh jejich svazku s moc velkou radostí nepožehná, ale nakonec mu tu mši přece jen dal za pět franků. Alespoň jeden frank Coupeau ušetřil. Zbýval mu tedy jeden frank.

Gervaisa také chtěla vypadat pěkně. Jakmile bylo o svatbě rozhodnuto, domluvila se s majitelkou prádelny, pracovala večer přes čas, a tak se jí podařilo dát stranou třicet franků. Strašně toužila po malé hedvábné pláštěnce, která byla ve výloze za třináct franků v ulici Poissonièrského předměstí. Dopřála si ji a potom koupila za deset franků od manžela jedné pradelny, která zemřela u paní Fauconnierové v domě, tmavomodré vlněné šaty a celé si je přešila na svou postavu. Za zbylých sedm franků si pořídila nitěné rukavice, růži na čepeček a pro staršího syna Klaudia nové boty. Kabátky měli naštěstí oba hoši ještě dobré. Čtyři noci strávila samým kartáčováním, čištěním a zašíváním sebemenších dírek na punčochách a na košilích.

Konečně v pátek večer, v předvečer onoho slavného dne, museli Gervaisa s Coupeauem po práci běhat a shánět až do jedenácti hodin, aby všechno obstarali. Než se pak odebrali spát každý do svého pokoje, ještě spolu hodinu poseděli u Gervaisy a libovali si, že už mají konečně všechny starosti za sebou. Třebaže si původně říkali, že se kvůli lidským řečem nepřetrhnou, začali to pak nakonec přece jen brát velmi vážně a teď už z toho byli opravdu uběhaní. Když si dávali dobrou noc, ospalostí se už sotva drželi na nohou. Ale přece jen si zhluboka oddechli. Teď už je doopravdy všechno zařízeno. Coupeauovi půjdou za svědky pan Madinier a Telecí nožička, Gervaise zas Lorilleux a Boche. Na radnici a do kostela půjdou klidně jen v šesti, nepotáhnou za sebou celé to procesí. Obě ženichovy sestry dokonce samy prohlásily, že zůstanou doma, že u toho nemusí být. Jedině maminka Coupeauová se rozplakala a prohlásila, že tam tedy půjde už napřed před nimi a že se tam někde schová v koutku; a tak jí slíbili, že ji vezmou s sebou. S ostatními svatebčany byl určen sraz v jednu hodinu u *Stříbrného mlýna*. Odtud se půjdou projít na saintdeniskou pláň, aby jim vytrávil. Tam se pojedou vlakem a zpátky se půjde po svých podél hlavní silnice. Může se to pěkně vydařit, žádná velká žranice sice nebude, ale trochu se zasmějí a slušně posedí v příjemné zábavě.

Když se Coupeau druhý den ráno oblékl, přepadla ho starost kvůli tomu, že má v kapse jen jediný frank. Napadlo ho, že by byla slušnost pozvat svědky na skleničku vína a kus šunky, protože do večere bude ještě dlouhá doba. A může také přijít nějaké nečekané vydání. Jeden frank je doopravdy málo. A tak, když odvedl Klaudia se Štěpánem k paní Bochové, která je měla večer přivést k večeri, rozběhl se do Zlatnické ulice, že si rovnou a bez okolků vypůjčí od Lorilleuxe deset franků. Bylo mu jaksepatří trapně, protože věděl, jak se bude švagr ošklíbat. Lorilleux se uchechtl a zavrčel jako zlý pes, ale nakonec dva pětifranky vyklopil. Coupeau však zaslechl, jak si sestra mezi zuby zabručela, že prý „to začíná pěkně.“

Svatba na radnici byla stanovena na půl jedenáctou. Bylo překrásně, slunce svítilo jako zjednané a opíralo se do ulic. Aby nebyli příliš nápadní, rozdělili se snoubenci, matka a čtyři svědci do dvou skupin. Napřed šla Gervaisa, zavěšená do Lorilleuxe, a pan Madinier s maminkou Coupeauovou, dvacet kroků za nimi na druhém chodníku kráčeli Coupeau, Boche a Telecí nožička. Byli všichni tři v černých redingotech, hrbili se a klátili rukama. Boche měl žluté kalhoty, Nožička byl bez vesty a z redingotu, zapnutého až ke krku, mu vykukoval jen cípek kravaty, zkroucené jako provázek. Jedině pan Madinier měl frak, slavnostní frak se čtverhrannými šosy, a lidé se zastavovali a ohlíželi za tím nóbl pánem, jak si vede tlustou matku Coupeauovou v zeleném šálu a černém čepečku s rudými pentlemi. Gervaisa v sytě modrých šatech a úzké pláštěnce, upjaté na ramenou, veselá a velmi roztomilá, poslouchala ochotně úšklebky Lorilleuxe, zachumlaného vzdor horku v obrovském volném svrchníku, občas se na rohu některé ulice pootočila a spiklenecky se pousmála na Coupeaua, který byl celý nesvůj v nových šatech, lesknoucích se na slunci.

Přestože šli velmi pomalu, dorazili na radnici o dobrou půlhodinu dřív. A protože starosta se opozdil, došla na ně řada teprve k jedenácté hodině. Čekali na židlích v koutě síně, prohlíželi si vysoký strop a přísné zdi, mluvili jen potichu a pokaždé zdvořile couvali se židlemi, kdykoliv kolem nich přešel kancelářský sluha. Přitom polohlasně nadávali na starostu, že je to lenoch a flink, beztak je určité u té své blondýny a masíruje si tam dnu; anebo dost možná také, že si spolkl šerpu. Ale když se starosta konečně objevil, všichni uctivě vstali. Řekl jim, aby si zase sedli. Pak se před jejich zraky odehrály tři svatby; všichni byli jako ztracení uprostřed tří skupin měšťanských svatebčanů; nevěsty v bílém, samé naondulované družičky, slečinky s růžovými pásy, nekonečné procesí pánů a dam neurčitého věku, vypadajících velmi nóbl. Když je pak konečně vyvolali, málem se svatba nemohla konat, protože Telecí nožička někam zmizel. Boche

ho našel dole na náměstí, jak si pokuřuje z dýmky. Pěkný fouňové prý jsou v tomto baráku, kašlou na lidi, když nemají máslově žlutý rukavičky, aby jim je nastavili pod nos. A všechny formality, čtení zákoníku, otázky manželům a podepisování listin, všechno se odbylo tak rychle, že se na sebe svatebčané udiveně podívali; byli přesvědčeni, že je tu okradli přinejmenším o dobrou polovinu obřadu. Gervaisa, zmatená a dojatá, si tiskla k ústům kapesníček. Maminka Coupeauová usedavě plakala. Všichni se úzkostlivě nakláněli nad matrikou a malovali tam svá jména velkými hrbolatými písmeny, kromě ženicha, který tam nakreslil křížek, protože neuměl psát. Každý dal čtyři pětníky na chudé. Když zřízenec odevzdával ženichovi oddací list, odhodlal se Coupeau na Gervaisinu pobídku vytáhnout z kapsy ještě pět pětníků.

Z radnice do kostela to byl pěkný kousek. Cestou si mužští zašli na pivo a matka Coupeauová s Gervaisou si daly rybízovou šťávu s vodou. Pak museli jít dlouhou ulicí bez jediného stínu, do které pražilo slunce. Kostelník je čekal uprostřed prázdného kostela. Vztekle se jich zeptal, jestli si dělají z náboženství blázny, že jdou tak pozdě, a hned je strkal k malé postranní kapli. Pak za ministrantem, cupitajícím v ušmourané komži, přišel dlouhými kroky kněz, zaka-boněný a hladem už celý pobledlý. Pospíchal se mší, polykal latinské věty, otáčel se, skláněl, rozpráhoval ruce, všechno dělal ve spěchu a díval se při tom úkosem na ženicha s nevěstou a na svědky. Ženich s nevěstou se před oltářem tvářili velmi rozpačitě, nevěděli, kdy si mají kleknout, kdy vstát, kdy si sednout, a čekali vždycky, až jim dá kostelník znamení. Svědkové po celou dobu raději stáli, aby snad neudělali něco špatně; a maminka Coupeauová, na kterou zase přišly slzy, plakala do modlitební knížky, vypůjčené od jedné sousedky. Mezitím odbilo poledne, mše byla dosloužena a po celém kostele se začaly ozývat kroky kostelníků a hřmot urovnávaných lavic. Zřejmě připravovali hlavní oltář k nějaké slavnostní příležitosti, protože bylo slyšet kladiva čalouníků, jak přitloukají závěsy. A v malé po-

stranní kapli, v oblacích prachu, rozvířeného kostelníkem, který vedle zametal, spínal zakaboněný kněz ve spěchu kostnaté ruce nad skloněnými hlavami Gervaisy a Coupeaua, jako by žehnal jejich sňatku uprostřed všeobecného stěhování v nepřítomnosti Pánaboha, v ukradené chvílce mezi dvěma opravdovými mšemi. Když se svatebčané v sakristii znovu podepsali do matrice a octli se zase před kostelními vraty v plném slunci, zůstali chvíli vyjeveně stát, málem udýchaní od toho, jak je hnali kalupem.

„Tak, to bysme teda měli!“ promluvil Coupeau a rozpačitě se zasmál.

Přešlapoval z nohy na nohu, příliš mu do smíchu nebylo. Ale přece jen ještě dodal:

„No, teda že by se to vleklo, to se zrovna říct nedá. Odbudou to, než řekneš švec... Jako u zubaře, ožení tě tady bez bolesti, člověk nemá ani čas vykřiknout au!“

„Tak, tak, čistá práce!“ zabručel Lorilleux. „Za pět minut se to slepí a musí to vydržet celý život... Jo jo, chudák Limonádovej kavalír!“

A všichni čtyři svědci poplácávali klempíře po zádech, až se celý nahrbil. Gervaisa zatím líbala maminku Coupeauovou; usmívala se, ale přitom měla přece jen vlhké oči. Odpovídala na přerývané rady staré ženy: „Jen se nebojte, já udělám, co můžu. Kdyby se to náhodou nevyvedlo, mojí vinou to nebude. Ne, na to mám opravdu příliš velkou chuť být v životě šťastná a spokojená... No, ale už se stalo, stejně se na tom nedá nic změnit, vidíte? Ted' už je jen na něm a na mně, abychom se shodli a přičinili se.“

A pak vykročili rovnou ke *Stříbrnému mlýnu*. Coupeau šel zavěšený s manželkou. Byli rozesmátí a kráčeli rychle, jako unášení, na dvě stě kroků před ostatními; neviděli nic, ani domy, ani chodce, ani kočáry. Ohlušující rámus předměstských ulic doléhal k jejich uším jako hlas zvonů. Když přišli do vinárny, objednal Coupeau hned dvě láhve vína a nakrájenou šunku s chlebem do malé zasklené místnosti v přízemí, bez talířů a bez ubrusu, jen tak jako rychlé

občerstvení. A když viděl, jak jsou Boche a Telecí nožička při chuti, poručil ještě třetí láhev a kus brieského sýra. Maminka Coupeauová neměla hlad, byla příliš zadýchaná, nelezlo jí to do krku. Gervaisa měla strašlivou žízeň a vypila několik sklenic vody, jen trochu obarvené vínem.

„To je moje věc,“ prohlásil Coupeau, šel hned k výčepu a zaplatil čtyři franky pětadvacet.

Zatím už byla jedna hodina a hosté se začínali scházet. První se objevila paní Fauconnierová, tlustá, ale ještě hezká žena. Měla na sobě květované šaty ze surového hedvábí s růžovou stuhou u krku a na hlavě čepec samá květina. Pak přišli pohromadě slečna Remanjouová, hubená jako věchýtek, ve svých věčných černých šatech, které snad nesvlékala ani na noc, a manželé Gaudronovi, on těžkopádný jako slon, hnědý kabát na něm při každém sebemenším pohybu div nepraskl, ona také velká a tlustá, vystrkujíc těhotné břicho, jehož šíři ještě zdůrazňovala křiklavě fialová sukně. Coupeau vysvětloval, že se nemá čekat na Perka, ten prý se k svatebčanům přidá na cestě k Saint-Denis.

„No, to teda chytíme pěkný slejvák!“ vykřikla ve dveřích paní Leratová. „To si užijeme!“

A zavolala všechny ke dveřím vinárny, ať se jdou podívat na ty mraky, inkoustově černé bouřkové mraky, jak se rychle stahují od jihu Paříže. Paní Leratová, Coupeauova nejstarší sestra, byla velká kostnatá mužatka, mluvící nosem, stažená v příliš širokých šatech hnědé bleší barvy, jejichž dlouhé třásně jí dodávaly vzezření hubeného pudla, který právě vylezl z vody. Pohrávala si se slunečníkem jako s hůlkou. Políbila Gervaisu a hned mluvila dál. „Nedovedete si představit to vedro na ulici; učiněná výheň... jako by vám někdo foukal oheň rovnou do obličeje!“

A všichni začali rázem tvrdit, že už dlouho necítili ve vzduchu bouřku. Hned jak vyšli z kostela, věděl prý pan Madinier, že něco přijde. Lorilleux zas vykládal, že ho dneska v noci tak bolela kuří

oka, že od tří hodin nemohl spát. Vždyť to také nemohlo jinak skončit, tři dny už je takové strašné vedro!

„No, možná že se to rozežene,“ opakoval Coupeau, který stál u dveří a starostlivě vyhlížel na oblohu. „Čekáme už jen na sestru, kdyby přišla, mohli bysme snad přece jenom vyrazit.“

Paní Lorilleuxová měla opravdu velké zpoždění. Paní Leratová se pro ni cestou stavila, ale protože ji zastihla, jak si teprve obléká šněrovačku, pohádaly se. Kostnatá vdova zašeptala bratrovi do ucha: „Nechala jsem ji radši být. Ta je naladěná...! Uvidíš, jaký bude dělat ksichty!“

A svatebčané museli ještě čtvrt hodiny čekat, přešlapovat a tlačit se v lokále vinárny mezi mužskými, kteří si chodili na dvě deci k výčepu a vráželi do nich. Chvilími se buďto Boche, paní Fauconnierová, anebo Telecí nožička oddělili od hloučku a šli se ven na chodník podívat, jak to vypadá. Nezdálo se už, že se to rozežene. Tma byla čím dál větší, vítr se honil těsně nad zemí a v náhlých závanech rozvířoval mračna bílého prachu. Při prvním zahřmění se slečna Remanjouová pokřižovala. Všichni vrhali starostlivé pohledy na kulaté hodiny, visící nad zrcadlem. Bylo už za pět minut tři čtvrti na dvě.

„Už to tu máme!“ zvolal Coupeau. „Andělíčkové pláčou.“

Prudký liják bičoval ulici, po níž utíkaly ženy a držely si oběma rukama sukňe. A právě v tom božím dopuštění se konečně objevila paní Lorilleuxová, udýchaná, rozzuřená, zápolící ve dveřích s deštníkem, který se nechtěl zavřít.

„Viděl tohle jakživ někdo!“ vypravila ze sebe. „Chytlo mě to hned u domu. Měla jsem chuť jít zpátky a zase se svlíknout. A měla jsem to namouduši udělat... No tohle je mi povedená svatba! Však jsem to říkala hned, aby se to odložilo na příští sobotu. A teď' prší proto, že na mě nedali. Ale dobře jim tak! Dobře jim tak, ať se třeba nebe zboří!“

Coupeau se ji pokoušel uchlácholit. Ale poslala ho k čertu. On jí ty šaty nezaplatí, jestli jsou zničené. Měla černé hedvábné šaty,

v nichž se mohla málem zadusit; příliš úzký živůtek jí v ramenou škrtil a knoflíkové dírky byly celé roztažené, úzká přiléhavá sukně jí tak svírala stehna, že mohla dělat jen drobounké krůčky. Přesto její toaleta působila na všechny přítomné dámy, takže závistivě špulily ústa, Lorilleuxová jako by ani neviděla Gervaisu, sedící vedle maminky Coupeauové. Zavolala na manžela a řekla si mu o kapesník. Potom v koutě lokálu přepečlivě utírala jednu po druhé každou kapičku deště, která se na hedvábí uchytila.

Mezitím liják najednou přestal. Udělala se ještě větší tma, skoro jako v noci, kalná olověná tma, rozrývaná velikými blesky. Telecí nožička rozhlašoval v žertu, že to asi budou padat faráři. A najednou propukla bouře s největší zuřivostí. Celou půlhodinu lilo jako z konve a bez ustání duněl hrom. Mužští stáli u dveří, dívali se na šedou stěnu lijavce a pozorovali, jak se rozvodňují stružky u chodníků a jak se rozstříkují šplíchající kapky, vyskakující nad loužemi. Ženy seděly celé vyděšené a zakrývaly si oči rukama. Nikdo už nemluvil, nikomu nebylo najednou do řeči. Boche se pokusil zavtipkovat nad tím hromobitím, že prý to asi na svatého Petra přišlo kýchání, ale nikdo se ani neusmál. Když však přestalo hřímat tak často a bouřka se konečně vzdalovala, začali být všichni zas netrpěliví, rozčilovali se, nadávali a hrozili mrakům pěstí. Z popelavě šedé oblohy teď padal drobný, nekonečný déšť.

„Jsou už dvě hodiny pryč!“ rozkřikla se paní Lorilleuxová. „Přece tady nezůstaneme na noc!“

Slečna Remanjouová nadhodila, že by si přece jen mohli vyjít za město, i kdyby měli zůstat jen u hradebních příkopů, ale všichni svatebčané se proti tomu s křikem ohradili; vždyť budou cesty asi pěkně vypadat, a ani by si člověk nemohl sednout do trávy. A pak, nezdá se, že je po všem, dost možná, že přijde ještě jeden slejvák. Coupeau se díval na promočeného dělníka, jak si to na ulici klidně vykračuje v dešti, a prohodil: „Jestli na nás ten moula Perko teď čeká na saintdeniské silnici, tak se nemusí bát, že chytí úžeh!“

Všichni se tomu museli smát. Ale rozmrzelost vzrůstala. Začalo už to být doopravdy k vzteku. Musí se k něčemu rozhodnout. Přece tu nebudou takhle na sebe civět až do večere. A tak si celou čtvrt hodinu, zatímco venku vytrvale přšelo dál, lámali hlavu, co dělat. Telecí nožička navrhoval, aby si zahráli karty. Boche, libující si v lechtivých řečech, tvrdil, že zná moc legrační společenskou hru na zpovědníka. Paní Gaudronová nadhodila, aby šli na topinky do Clignancourtské ulice. Paní Leratová zas chtěla, aby se vyprávěly anekdoty. Gaudron, ten se nenudil, vždyť je jim tu prý docela dobře, jenom prý by se mohlo hned začít s večerí. A při každém návrhu se hádali mezi sebou a rozčilovali. To prý je pitomé, všichni by při tom nudou usnuli. Vypadali by jako malí kluci. Když nakonec Lorilleux, který také chtěl přijít se svou troškou do mlýna, navrhl, že by se prostě mohli projít po okrajových bulvárech až ke hřbitovu Père-Lachaise a tam se, bude-li dost času, podívat na hrob Heloisy a Abélarda, paní Lorilleuxová to už nevydržela a vybuchla. Ona tedy půjde domů. Ano, to udělá. Copak si tu z člověka dělají blázný? Ona se celá oblékne, dokonce v tom zmokne, a pak tu má takhle dřepět ve sprosté vinárně? Ne, ne, takovéhle svatby už má tak akorát dost, to bude stokrát radši doma v bytě. Coupeau s Lorilleuxem jí museli zastoupit dveře. Křičela: „Pustte mě! Pustte mě! Povídám, že jdu domů!“

Když se manželovi podařilo ji trochu uklidnit, popošel Coupeau k Gervaise, která pořád seděla klidně ve svém koutku a povídala si s maminkou Coupeauovou a paní Fauconnierovou.

„Vždyť vy jste ještě nic nenavrhla!“ promluvil na ni; ještě si netroufal jí tykat.

„Božínku, mně je to přece jedno!“ odpověděla a usmála se. „Já nejsem nijak vybíravá. Ať se půjde ven, nebo ne, já se přizpůsobím. Je mi dobře, co můžu chtít víc?“

A z obličejů jí opravdu zářila radost, klid a mír. Po celou dobu, co tu byla společnost shromážděna, mluvila na každého tichým a trochu dojatým hlasem, tvářila se rozumně a nepletla se do hádek. Za

bouřky zůstala sedět a upřeně se dívala na blesky, jako by v jejich náhlém svitu viděla ve velké dálce, ve vzdálené budoucnosti, něco vážného a hrozivého.

Ale pan Madinier také ještě nic nenavrhl. Stál opřený o nálevní pult, šosy u fraku měl rozhrnuté a uchovával si vážnost a důstojnost samostatného podnikatele. Nakonec si odplivl dlouhým obloukem a zakoulel velkýma očima.

„Víte co?“ promluvil. „Mohli bychom třeba jít do muzea...“

Pohládl si bradu a zpod přivřených víček se tázavě rozhlédl po společnosti.

„Jsou tam všelijaké starožitnosti, sochy, spousta věcí. Je to velmi poučné... Dost možná, že to třeba ještě neznáte. Ale stojí to věru za vidění, aspoň jednou v životě!“

Svatebčané se po sobě tázavě podívali. Ne, Gervaisa to opravdu nezná, paní Fauconnierová také ne, ani Boche, ani nikdo z ostatních. Coupeau tam snad jednou v neděli zašel, ale dobře už prý se nepamatuje. Přesto ještě rozvažovali, když tu paní Lorilleuxová, na kterou pan Madinier svým vážným vystupováním udělal velký dojem, najednou prohlásila, že je to velice dobrý nápad a že by se to docela slušelo. Když už na to obětovali den a když už jsou oblečeni, tak ať se aspoň podívají někam, kde se zároveň poučí. Všichni s ní souhlasili. A tak, protože pořád ještě trochu přšelo, vypůjčili si od vinárníka staré deštníky, modré, zelené a hnědé, které tam hosté zapomněli, a vyrazili do muzea.

Průvod svatebčanů zahrnul doprava a kráčel saintdeniským předměstím dolů k Paříži. Coupeau s Gervaisou zase předhlonili ostatní a šli napřed. Pan Madinier teď vedl paní Lorilleuxovou, protože matka Coupeauová zůstala ve vinárně, že prý by tak daleko nedošla. Za nimi se ubírali Lorilleux s paní Leratou, Boche s paní Fauconnierovou, Telecí nožička se slečnou Remanjouovou a nakonec manželé Gaudronovi. Bylo jich celkem dvanáct, ale táhli se po chodníku jako dlouhý průvod.

„My jsme v tom prsty neměli, to mi můžete věřit!“ vykládala Lorilleuxová panu Madinierovi. „Nevím, kde ji sebral, nebo spíš to víme až moc dobře. Ale nemůžeme nic říkat, to víte... Manžel jim musel koupit snubní prsteny. A dneska ráno, sotva jsme vstali, jsme jim museli půjčit deset franků, aby svatba vůbec mohla být... Nevěsta a nepřivede si na svatbu jediného příbuzného! Říká, že má v Paříži sestru a ta že má uzenářství. Pročpak ji tedy nepozvala?“

Zarazila se a ukázala na Gervaisu, která na svažujícím se chodníku silně kulhala.

„Jen se na ni podívejte! Viděl to jakživ někdo...? Taková pajda jedna!“

A to slovo pajda se hned rozneslo mezi svatebčany. Lorilleux se škodolibě pochechtával a tvrdil, že by jí tak měli odteďka říkat. Ale paní Fauconnierová se Gervaisy zastala. Neměli prý by se jí posmívat, je vždycky čistá jako ze škatulky a práce zastane jako nikdo jiný, když je to zapotřebí. Paní Leratová, která byla vždycky samá dvojsmyslná narážka, prohlásila o nevěstině chromé noze, že je to „smilná pacička“ a že prý to má hodně mužských rádo; ale nechtěla to nijak blíž vysvětlit.

Svatebčané vešli ze Saintdeniské ulice a přecházeli bulvár. Chvilí museli čekat před proudem povozů, než se odhodlali vykročit do jízdni dráhy, kterou průtrž mračen proměnila v záplavu rozteklého bláta. Znovu se dalo do deště a svatebčané otevřeli deštníky. Ženy si pod těmi žalostnými sešlými paraplaty, kymácejícími se mužům v rukách, úzkostlivě držely vykasané sukně a celý průvod se vlekl přes moře bláta od jednoho chodníku k druhému. Dva uličníci začali najednou pokřikovat: „Maškary jdou!“ Chodci se sbíhali a za výklady krámků se objevily rozveselené obličejy prodavačů, vystupujících na špičky. Uprostřed hemžícího se davu a na šedivém pozadí zmoklého bulváru se přecházející dvojice vyjímaly jako křiklavé skvrny; sytě modré šaty Gervaisiny, světlé květované šaty paní Fauconnierové a Bochovy kanárkově žluté kalhoty. Svátečně

vystrojený Coupeau v lesknoucím se redingotu a pan Madinier ve fraku se pohybovali tak prkenně, že to opravdu vypadalo, jako by to dělali z žertu při nějakém maškarním průvodu, kdežto krásná toaleta paní Lorilleuxové, třepení paní Leratové a odřená sukně slečny Remanjouové tvořily směsici módy z různých dob a vystavovaly na odiv koketní rekvizity přepychu chudých. Největší veselí však budily klobouky pánů: staré klobouky, vytažené ze skříní, kde dávno ztratily všechn lesk, nesmírně komických tvarů, vysoké cylindry, nahoru se rozšiřující nebo zase do špičky, s nevídanými střechami, vyhrnutými, rovnými, příliš širokými nebo příliš úzkými. Ještě větší smích však vzbudila až na konci jako závěr průvodu paní Gaudronová, vykračující si v křiklavě fialových šatech a nesoucí před sebou obrovské pozeňnané břicho, které ještě vystrkovala. Svatebčany však ani nenapadlo, aby přidali do kroku, dobromyslně se smáli všem vtipům a dělalo jim dobře, že jsou středem pozornosti.

„Koukejte, nevěsta!“ vykřikl jeden z uličníků a ukázal na paní Gaudronovou. „Hrome, ta má smůlu, chuděra, spolkla nějakou moc velkou pecku!“

Všichni se dali do smíchu. Telecí nožička se otočil a prohlásil, tohle že se tomu uličníkovi povedlo. Nejvíce ze všech se smála sama klempířka a vystrkovala břicho ještě víc. Vždyť to není žádná hanba, naopak! Leckterá dáma prý už po ní cestou závistivě pošilhávala, protože by ho chtěla mít taky.

Vešli do ulice Cléry a potom se pustili ulicí Mail. Na Vítězném náměstí došlo k zastávce. Nevěště se rozvázala na levé botě tkanička. Pod sochou Ludvíka XIV. se všichni shlukli kolem ní, než si ji zaváže, a vtipkovali, že při tom ukazuje kousek lýtka. Konečně seběhli ulicí Croix-des-Petits-Champs a dorazili k Louvru.

Pan Madinier se galantně nabídl, že půjde první.

Je prý to tam strašně velké a mohli by zabloudit. A on tu mimoto zná všechna krásná místa, protože sem často chodíval s jedním umělcem, moc vzdělaným člověkem, jedna velká kartonážní firma

od něho kupuje obrázky a lepí je na krabice. Když se svatebčané nahrnuli dole do asyrského muzea, naskočila jim málem husí kůže. Hrome, teplo tady zrovna nemají! Z toho sálu by byl výborný sklep. A dvojice si pomalu vykračovaly mezi kamennými kolosy a mohly si krky vyvrátit, jak vyvalovaly oči na bohy z černého mramoru, mlčenlivé se tyčící ve své hieratické strnulosti, na obludná zvířata, napůl kočky a napůl ženy s mrtvolnými obličejí, tenkými nosy a odulými rty. Všichni usoudili, že je to hrozně ošklivé. To dneska se prý z kamene dělají sakramentsky hezčí sochy. Před fénickým nápisem zůstali stát úplně zkoprnělí. Kdo to jakživ viděl, takovouhle škrábanici přece nikdo nemohl nikdy přečíst! Ale pan Madinier už stál s paní Lorilleuxovou na schodišti a volal na ně pod klenutým stropem:

„Pojďte! Tyhle staré krámy, to nic není... Ale v prvním patře, tam teprv něco uvidíte!“

Přísné prostředí holého schodiště na ně zapůsobilo tak, že rázem zvážněli. A ještě větší dojem na ně udělal skvostný zřízenec ve zlaté prýmkované livreji s červenou vestou, který stál na plošině nad schody, jako by tam na ně už čekal. Uctivě a potichu, téměř po špičkách, vešli do Francouzské galerie.

Bez zastávky procházeli řadou oddělených salonků a dívali se na míjející obrazy, kterých bylo příliš mnoho, než aby si je mohli prohlédnout; viděli jen samé zlacené rámy. To by člověk musel před každým nejmíň hodinu stát, kdyby tomu měl porozumět. Safraporte, tolika obrazů, a ani konce to nebere! Ale že v tom asi musí být peněz, co? Až docela na konci je pan Madinier najednou zastavil před *Prámem trosečníků z Medusy* a vykládal jim, co obraz představuje. Všichni ho bez hnutí dojatě poslouchali a ani nedutali. Když vykročili zas dál, vyjádřil Boche všeobecný dojem a prohlásil, že je to náramně zdařilé.

V Apollonově galerii udivila svatebčany především podlaha, hladká a lesklá parketová podlaha, v níž se nohy laviček odrážely

jako v zrcadle. Slečna Remanjouová zavírala oči, protože jí připadalo, že jde po vodě. Na paní Gaudronovou volali, aby jen šoupala nohama, kvůli svému stavu. Pan Madinier jim chtěl ukázat zlacení a malby na stropě, ale málem by si byli vyvrátili krky, a stejně tam nic neviděli. Než tedy vešli do čtverhranného salonu, ukázal jim jedno okno a řekl: „Tady je balkon, odkud Karel IX. střílel na lid.“

Mezitím hlídal konec průvodu. Uprostřed čtverhranného salonu dal rukou znamení, aby zůstali stát. „Všechno tady jsou jen samá mistrovská díla!“ zašeptal polohlasně jako v kostele. Obcházel salon dokola. Gervaisa se zeptala, co představuje obraz *Svatba v Káni Galilejské*: je prý hloupé, že se nenapíše hned na rám, co to je. Coupeau se zastavil před Monou Lisou a tvrdil, že je podobná jeho tetě. Boche a Telecí nožička se uchechtávali a ukazovali si po očku na nahé ženy; hlavně je přiváděla do vytržení Antiopina stehna. A vzadu až na konci průvodu zůstali stát manželé Gaudronovi před Murillovou Madonou; dojatě a přihloupě se na ni dívali, on s otevřenými ústy, ona s rukama na břiše.

Když obešli celý salon, tvrdil pan Madinier, že by si to měli prohlédnout ještě jednou; stojí prý to za to. Obležel paní Lorilleuxovou kvůli jejím hedvábným šatům; když se ho na něco ptala, pokaždé jí vážně odpovídal s nesmírnou jistotou a sebedůvěrou. Když se zajímala o Tizianovu Milenku, protože prý má podobně nazrzlé vlasy jako ona, tvrdil, že je to Krásná Ferronièrová, jedna z milenek Jindřicha IV., a že o ní nedávno hráli drama v divadle Ambigu.

Pak se svatebčané pustili do dlouhé galerie, kde je vystavena italská a flámská škola. Zase obrazy, pořád jen obrazy, samí svatí, muži a ženy s divnými obličejí, kterým nerozuměli, dočista černé krajiny, zvířata celá žlutá, zmatená směsice lidí a věcí, z jejichž prudkých křiklavých barev je začínala notně bolet hlava. Pan Madinier už nic neříkal a jen pomalu vedl svůj průvod; všichni šli za ním ve spořádaném dvojstupu se zkroucenými krky a těkajícíma očima. Před jejich vyjevenou nevědomostí tu mýjela celá staletí

umění, strohost a jemnost primitivů quattrocenta, okázalá nádhera Benátčanů, bujný život a krásné světlo Holanďanů. Ale nejvíce ze všeho se jim líbili malíři, kteří tu obrazy kopírovali; malovali si tu klidně u svých stojanů, mezi spoustou přecházejících lidí a nedali se ničím vyrušit. Především je zaujala jedna stará dáma, která stála na vysokých štaflích a na obrovském plátně malovala zednickou štětkou blankytnou oblohu. Mezitím se poznenáhlu rozneslo, že je v Louvru na návštěvě celá svatba. Malíři se sbíhali a zubili se od ucha k uchu, zvědavci se usazovali už napřed na lavičkách, aby si mohli pohodlně prohlédnout celý průvod, až půjde kolem, a dozorcí se kousali do rtů, aby zadrželi žertovné poznámky. A svatebčané, už unavení, přestávali uctivě našlapovat, vlekli za sebou těžké boty pobité cvočky a cvakali hlasitě podpatky po parketách jako dupající splašené stádo, které někdo vypustil do těchto tichých a důstojných holých sálů, lesknoucích se čistotou.

Pan Madinier mlčel; chystal jim překvapení. Zamířil přímo k Rubensovu *Posvícení*. A tam, pořád beze slova, jen šibalsky zamrkal a ukázal na plátno. Dámy přimáčkly nosy až na obraz a vypískly. Pak se otočily pryč a byly celé rudé. Ale mužští je tam zdržovali, rozpustile se chechtali a hledali všelijaké neslušné podrobnosti.

„Jen se podívejte!“ říkal pořád Boche. „Tohleto stojí za ty peníze! Tady jeden blije. A támhleten zrovna kropí pampelišky. A tenhle, panečku, a tenhleten...! To namouduši, to jsou mi nějací vykutálení ptáčekové!“

„Pojďte!“ ozval se pan Madinier, nadšený svým úspěchem. „Jinak už tady není k vidění nic zajímavého.“

Svatebčané se tedy vrátili, kudy přišli, a znovu procházeli čtverhranným salonem a Apollonovou galerií. Paní Leratová se slečnou Remanjouovou naříkaly, že už necítí nohy. Ale pan Madinier chtěl ještě Lorilleuxovi ukázat staré šperky. Je to prý hned vedle, v takové malé místnosti, treffi tam i poslepu. Ale přece jen se spletl a vodil celý průvod nazdařbůh sedmi nebo osmi dlouhými sály,

liduprázdnými a chladnými, kde byly jen řady přísných vitrín, s obrovským množstvím všelijakých rozbitých hrnců a šeredných figurek. Svatebčanům bylo zima a nudili se, jak zákon káže. Potom, jak hledali nějaký východ, se najednou dostali do oddělení grafiky. A nastalo další dlouhé putování mezi kresbami, které nebraly konce, salonek za salonkem a v nich vůbec nic zábavného, jen na zdech samé počmárané papíry za sklem. Pan Madinier začal propadat panice, ale nechtěl pořád před ostatními přiznat, že zabloudil, pustil se po nějakém schodišti a vyvedl celou společnost o poschodí výš. Teď zas putovali námořním muzeem mezi samými modely přístrojů a děl, mapami mořského dna a koráby, velkými jako dětská hračka. Po čtvrt hodině chůze, dost daleko odtud, narazili zas na nějaké schodiště. Sešli po něm dolů a octli se znovu uprostřed grafiky. To už propadli všichni panice a začali bloudit nazdařbůh nekonečnými sály, pořád ve spořádaném dvojstupu za panem Madinierem, který si už jen utíral čelo, celý popletený, a rozčiloval se na správu muzea, že prý tu přemístila dveře jinam. Dozorci a návštěvníci se jen udiveně dívali, jak se pořád motají dokola. Za necelých dvacet minut je bylo vidět znovu ve čtverhranném salonu ve Francouzské galerii a podél vitrín, v nichž odpočívají orientální bůžkové. Nikdy se odtud už asi nedostanou. K smrti utrmácení a sotva se vlekoucí svatebčané dělali nesmírný kravál a nechávali při tom zoufalém běhu břicho paní Gaudronové daleko za sebou.

„Zavírá se! Zavírá se!“ začaly vykřikovat zvučné hlasy dozorců.

A málem by je tu byli zavřeli. Jeden dozorce musel jít před nimi a dovést je k východu. Oddechli si až na dvoře Louvru, když si vyzvedli ze šatny všechny deštníky. Pan Madinier pomalu znovu nabýval sebevědomí. Udělal prý chybu, že se nedal vlevo; teď už si vzpomíná, že ty klenoty jsou vlevo. Všichni svatebčané ostatně předstírali, že jsou strašně rádi, že to viděli.

Odbíjely čtyři. Do večere jim zbývaly ještě dvě hodiny času. Rozhodli se, že se trochu projdou, aby jim to lépe uteklo. Dámy

by si byly raději někam sedly, protože už byly dost ušlé, ale když se nikdo nenabídl, že zaplatí útratu, vykročila celá svatba na další procházku po nábřeží. Tam je znovu přepadl liják, tak prudký, že ani deštníky nestačily uchránit dámské šaty od pohromy. Paní Lorilleuxové usedalo srdce při každé kapce, která jí skanula na šaty, a navrhla, aby se schovali pod Královský most; ostatně jestli tam prý nepůjdou s ní, schová se tam sama. A tak celý průvod zamířil pod Královský most. Velice se jim tam líbilo. No ne, tomu se říká šikovný nápad. Dámy si rozprostřely na dlažbu kapesníky, sedly si na ně s roztaženými koleny, trhaly oběma rukama trsy trávy vyrážející mezi kameny a dívaly se, jak teče černá voda, jako kdyby byly někde na venkově. Pánové se zase bavili tím, že pod mostem křičeli a poslouchali ozvěnu od protějšího oblouku. Boche a Telecí nožička jeden po druhém hulákali z plných plic do prázdna: „Prase!“ a mohli se potřhat smíchy, když jim ozvěna tu nadávku opakovala. Potom, když už byli ochraptělí, hledali ploché kamínky a dělali na vodě žabky. Pršet už mezitím přestalo, ale svatebčanům tu bylo tak dobře, že vůbec nepomýšleli na odchod. Po hladině Seiny plavaly mastné skvrny, staré zátky, všelijaké slupky a zeleninové odpadky a na chvíli se shlukovaly na jednom místě, kde se v kalné zlověstné vodě, ještě temnější ve stínu mostní klenby, tvořil vír. Nahoře na mostě zatím hlučel pařížský pouliční provoz, přejížděla nepřetržitá řada omnibusů a fiakrů, z nichž bylo vidět jen střechy, napravo i nalevo, jako z hloubi nějaké díry. Slečna Remanjouová si povzdechla; kdyby tu bylo trochu zeleně, připomínalo by jí to prý koutek na Marně, kam v roce 1817 chodívала s jedním mladíkem, kterého dodnes oplakává.

Ale pan Madinier už dával pokyn k odchodu. Prošli zahradou Tuilerií mezi houfy dětí, které si tam hrály s obručemi a míči a narušily spořádaný dvojstup svatebčanů. Potom, když svatba došla na Vendomské náměstí a prohlížela si památný sloup, napadlo pana Madiniera, že by mohl udělat dámám galantní návrh; nabídl jim,

jestli prý nechtějí vystoupit nahoru do sloupu a podívat se na Paříž. Všem se to zdálo velmi zábavné. Ano, musí se jít nahoru, bude to veliká legrace. Ostatně jak by to nebylo lákavé pro lidi, kteří jakživi neopustili pevnou půdu pod nohama!

„Jestli si myslíte, že se tam ta pajda s tou svou hnátou odváží!“ brumlala paní Lorilleuxová.

„Já tam půjdu mileráda,“ prohlásila paní Leratová, „ale nesmí za mnou jít žádný mužský.“

A celá svatba se vypravila nahoru. Všech dvanáct jich lezlo v řadě za sebou po úzkém točitém schodišti, klopytali na vyšlapaných schodech a museli se přidržovat zdí. Ale teprve když se dostali do úplné tmy, začalo to být doopravdy zábavné. Každou chvíli některá z dam vypískla. Pánové je totiž lechtali a štípali do nohou. Ony si z toho ovšem nic nedělaly; v takových případech se vždycky sluší dělat, jako by si myslely, že to jsou myši. Nevybočovalo to ostatně z mezí slušnosti, páni věděli, kde přestat. Potom Boche připadl na dobrý vtíp a celá společnost jej po něm opakovala. Volali paní Gaudronovou, jako by někde zůstala cestou, a ptali se jí, jestli s tím břichem může projít. Jen si pomyslete, kdyby tak uvízla a nemohla nahoru ani dolů, ucpala by jim východ a oni by se nikdy nedostali ven! A smáli se jejímu těhotnému břichu tak hlučně, až se celý sloup otrásal. Potom rozdováděný Boche prohlásil, že tu v tom úzkém komíně asi zestárnou, vždyť to nikde konce nebere; nebo že by museli vylézt až do nebe? Pak se snažil nahnat dámám strach a křičel, že se to celé hýbe. Jen Coupeau neříkal nic; šel za Gervaisou, držel ji v pase a cítil, jak se mu poddává. Když vyšli znenadání na denní světlo, líbal ji právě na krk.

„No vy jste mi pěkní! Že vám oběma není stydno!“ napomenula je pohoršeně paní Lorilleuxová.

Telecí nožička se tvářil vztekle. Bručel mezi zuby: „Vy jste tam ale nadělali rámusu! Ani jsem nemohl počítat schody.“

Ale pan Madinier už nahoře na plošině ukazoval památné budovy. Paní Fauconnierová se slečnou Remanjouovou nechtěly za živého boha vyjít ven na ohoz, při pouhém pomyslení na dláždění tam dole jim prý stydne krev v žilách; a tak jen bázlivě vykukovaly z úzkých dveří. Odvážnější paní Leratová obcházela úzkou plošinku dokola; držela se ovšem těsně u bronzové kupole. Ale bylo to přece jen vzrušující, když si člověk pomyslel, že by stačilo jen přehodit jednu nohu. To by byl, panečku, kotrmelec! Muži, trochu pobledlí, se rozhlíželi po náměstí. Člověk si připadá, že visí jen tak ve vzduchu a že ho nic nadrží. No ne, z toho by se namouduši udělalo jednomu zle. Pan Madinier jim doporučoval, aby se nedívali dolů, ale spíš před sebe do dálky; tak prý se nedostane závrať. A dál jim ukazoval prstem Invalidovnu, Panteon, chrám Matky boží, svatojakubskou věž a návrší Montmartru. Potom napadlo paní Lorilleuxovou zeptat se, jestli by odtud nebylo vidět na bulváru Chapelle vinárnu *U Stříbrného mlýna*, kde mají večeřet. A tak se deset minut všichni dohadovali a nakonec se i pohádali, každý si představoval vinárnu jinde. Kolem nich se až do namodralých dálek rozkládala nesmírná šedivá Paříž s hlubokými údolími ulic, kolem nichž se vlnilo moře střech. Celý pravý břeh ležel ve stínu pod velikým cárem narudlého mraku; z okraje toho mraku, zlatě lemovaného, tryskal široký sluneční paprsek, rozzíhající v oknech na levém břehu tisíce jiskřivých odlesků, takže se ten kout města světle odrážel na jasné obloze, po bouře jako vymetené.

„Kvůli tomu, abychom se hádali, jsme nemuseli nahoru lízt!“ prohlásil vztekle Boche, když začínal sestupovat po schodišti.

A celá svatba seběhla dolů zamračeně a bez jediného slova, jen bylo slyšet klapání podpatků o schody. Dole se pan Madinier chystal zaplatit. Ale Coupeau to nechtěl připustit a strčil honem dozorci frank dvacet, dva pětáky za osobu. Bylo už skoro půl šesté, nejvyšší čas jít na večeři. A tak se pustili zpátky po bulvárech a předměstím Poissonnière. Ale Coupeau usoudil, že ta procházka nemůže skončit

jen tak, a přinutil svatebčany, aby cestou zašli ještě do vinárny; dali si tam vermut.

Večeře byla objednána na šest hodin. *U Stříbrného mlýna* už na svatbu dvacet minut čekali. Paní Bochová, která na dnes večer svěřila domovnictví jedné sousedce, už seděla a povídala si s maminkou Coupeauovou v salonku v prvním poschodí u prostřeného stolu, zatímco mezi rozstrkanými židlemi si pod stolem hráli na honičku Klaudius se Štěpánem, které přivedla s sebou. Sotva Gervaisa vešla dovnitř a spatřila oba chlapce, které od rána neviděla, posadila si je hned na klín, mazlila se s nimi a hlučně je líbala.

„Byli hodní?“ zeptala se paní Bochové. „Nenazlobili se vás moc?“

A když domovnice začala vykládat, co všechno ti kluci za odpoledne napovídali a jak se mohla nad jejich roztomilými výroky potřhat smíchy, zvedla je Gervaisa znovu do výšky a přitiskla je k sobě v záchvatu horoucí něhy.

„Ale stejně to musí Coupeauovi připadat divné,“ říkala zatím paní Lorilleuxová ostatním dámám v koutě salonu.

Gervaisa byla pořád stejně klidná a usměvavá jako dopoledne. Ale od té procházky na ni chvílemi doléhal smutek a dívala se na svého muže a na Lorilleuxovy zamyšlenými a ustaranými pohledy. Připadalo jí, že je Coupeau před sestrou zbabělý. Ještě včera večer se s náramným křikem dušoval, jak je, zmije jedovaté, usadí, kdyby se k ní neměli náležitě chovat. Ale před nimi, však si toho dobře všimla, byl krotký jako beránek, div jim pořád na ústech nevisel, a byl hned celý pryč, když se mu zdálo, že se zlobí. A tohle jedině znepokojovalo Gervaisu kvůli budoucnosti.

Mezitím se čekalo už jen na Perka, který se ještě neobjevil.

„I co!“ zvolal Coupeau. „Zasedneme ke stolu. Však uvidíte, jak se přižene. On na to má nos, dovede ucítit dobrou baštu i z takové dálky... No ne, to musí být legrace, jestli pořád ještě tvrdne na té saintdeniské silnici!“

A tak rozjaření svatebčané zasedli ke stolu za hlasitého hřmotu odstrkávaných židlí. Gervaisa seděla mezi Lorilleuxem a panem Madinierem a Coupeau mezi paní Fauconnierovou a paní Lorilleuxovou. Ostatní se posadili, kam kdo chtěl, protože z toho beztak bývají jen hádky a nevráživost, když se hostům určí místa předem. Boche vklouzl vedle paní Leratové. Telecí nožička měl za společnice slečnu Remanjouovou a paní Gaudronovou. Paní Bochová s maminou Coupeauovou seděly až na konci stolu a staraly se o chlapce; krájely jim maso, nalévaly do sklenic a především hlídaly, aby nepili moc vína.

„Nikdo se před jídlem nepomodlí?“ zeptal se Boche, když si dámy pečlivě přikrývaly sukně krajem ubrusu, aby si je náhodou nepokapaly.

Ale paní Lorilleuxová prohlásila, že takovýhle vtipy nemá ráda. Nudlovou polévku, skoro studenou, snědli velmi rychle za hlasitého srkání. Obsluhovali je dva číšníci v umaštěných krátkých kazajkách a zástěrách, které byly kdysi bílé. Čtyřmi okny, otevřenými do korun akátů, pronikalo dovnitř jasné světlo letního podvečera, ještě vlahého a po bouřce jako umytého. Odraz stromů v tom vlhkém zákoutí vrhal do zakouřené místnosti nazelenalé světlo a stíny listů tančily nad ubrusem, neurčitě zavánějícím plesnivinou. Stála tam dvě zrcadla, celá podělaná od much, za každým koncem stolu jedno, zrcadla prodlužovala donekonečna stůl, na němž stálo plno hrubého zažloutlého nádobí, poškrábaného od nožů černými rýhami, v nichž se při mytí usazovala mastná špína. Pokaždé, když některý z číšníků něco nesl zdola z kuchyně, bouchly vzadu dveře a dovnitř zavanul štiplavý zápach připáleniny.

„Nemluvte všichni najednou!“ prohodil Boche, protože všichni mlčeli a nosy měli zabořené do talířů.

Pili zrovna první skleničku vína a dívali se, jak číšníci přinášejí dvě veliké telecí paštiky, když tu najednou vešel Perko.

„Vy jste mi teda pěkná parta!“ křikl hned ve dveřích. „Tři hodiny si můžu na silnici nohy uběhat, a jednou mě dokonce zastavil četník a chtěl na mně papíry... Todleto se dělá kamarádovi? Kdybyste za mnou byli aspoň poslali drožku! No ne, žerty stranou, co je moc, to je moc. A přitom lilo jako z konve, že jsem měl vody i plný kapsy... No namouduši, ještě mi tam můžete vylovit smaženou grundli!“

Všichni se smáli, až se za břicho popadali. Ten dobytek Perko už byl pod parou; musel vytáhnout dobré dva litry vína, aby si zlepšil náladu po té žabí polévce, kterou mu svatý Petr vychrstl za krk.

„Tak už se nezlob, pane hrabě,“ řekl Coupeau, „a jdi se posadit tamhle vedle paní Gaudronové. Víš, že na tebe čekáme.“

To nevadí, však on brzo dožene, co zameškal. Hned si poručil třikrát polévku a do talířů s nudlemi si krájel ještě obrovské kusy chleba. A když došlo na paštiku, vzbudil nelíčený obdiv u všech stolovníků. Ten toho ale umí spořádat! Vyděšení číšníci mu nestačili nosit tenké krajíčky chleba, které polykal celé najednou. Nakonec se dopálil, že prý chce mít před sebou na stole celou šišku chleba. Na chvíli se ve dveřích ukázal sám vinárník, celý vylekaný. Společnost už na to čekala a mohla se potřhat smíchy. Ten tomu špínovi hospodskému dává zabrat! Však je to taky pašák, tenhle Perko! Jednou prý snědl dvanáct vajec natvrdo a vypil dvanáct sklenic vína, než na věži dvanáctkrát odbilo poledne! Takový pašák se hned tak nenajde. A slečna Ramanjouová dojatě pozorovala, jak Perko žvýká, zatímco pan Madinier marně hledal výraz, kterým by vyjádřil svůj údiv, smíšený téměř s úctou; nakonec prohlásil, že je to skutečně neobyčejná zdatnost.

Rozhostilo se ticho. Číšník právě postavil na stůl v široké a hluboké salátové míse zadělávaného králíka. Vtipálek Coupeau si neodpustil osvědčený žert: „Poslouchejte, pane vrchní, nelezl náhodou tenhle králík po střeše? Vždyť ještě mňouká!“

A opravdu, jako by se z mísy ozvalo tiché, dokonale napodobené zamňoukání. Dělal to Coupeau, jen krkem, aniž pohnul ústy. Mělo to

vždycky ve společnosti zaručený úspěch, takže Coupeau nikdy nedolal a musel si dát králíka pokaždé, když jedl někde v restauraci. Potom začal příst jako kočka. Dámy si přikrývaly tváře ubrousky, jak se musely smát.

Paní Fauconnierová si řekla o hlavu, nejraději prý má z králíka hlavu. Slečna Remanjouová prý zas nejraději plátky slaniny. A když Boche prohlásil, že nejlepší jsou malé cibulky, když jsou pěkně osmažené, paní Leratová se našpulila a prohodila potichu: „To věřím!“

Byla hubená jako louč, vedla samotářský život, neznala nic než práci a neviděla doma mužského od té doby, co ovdověla, ale přitom si ustavičně libovala ve všelijakých nemravných představách a byla jako posedlá do dvojsmyslných výroků a necudných narážek, které byly ovšem tak zahalené, že jim rozuměla asi jen ona sama. Když se k ní teď Boche naklonil a chtěl vysvětlení, pošeptala mu do ucha: „No přece cibulky... Víc vám snad říkat nemusím, ne?“

Ale hovor se stočil na vážné věci. Každý mluvil o své práci. Pan Madinier nadšeně vychvaloval kartonáž. V tom oboru prý se najdou opravdoví umělci; například takové krabice na vánoční dárky, jejichž modely zná, to prý je neuvěřitelný přepych, něco nádherného. Lorilleux se při tom jen uchechtával. Byl velmi ješitný na to, že pracuje ve zlatě, a připadalo mu, že lesk drahého kovu mu musí být vidět i na prstech a na celé jeho osobě. „Vždyť klenotníci nosívali za starých časů meč!“ říkal pořád a uváděl příklad Bernarda Palissyho, aniž věděl, kdo to vlastně byl. Coupeau zas vykládal o jedné korouhvičce, mistrovském kusu jeho kamaráda; tvoří prý ji sloupek, na něm snop, na něm košík s ovocem a až nahoře praporek; a to všechno překrásně uděláno jen z nastříhaného a sletovaného zinkového plechu. Paní Leratová točila v kostnatých prstech rukojetí nože a ukazovala Telecímu nožičkovi, jak se dělá stonek umělé růže. Mluvili čím dál hlasitěji, jeden přes druhého, a ve všeobecném lomu bylo především slyšet paní Fauconnierovou, která se snažila

překřičet ostatní a stěžovala si na dělnice, zvláště na jednu učednici, takové trdlo, která jí včera zase spálila dvě prostěradla.

„Říkejte si, co chcete,“ rozkřikl se Lorilleux a uhodil pěstí do stolu, „ale zlato je zlato.“

A do ticha, které se rozhostilo po tomto hlubokém výroku, bylo najednou slyšet jen tenký hlásek slečny Remanjouové, která vykládala pořád dál: „Potom vyhrnu sukničku a sešiju to vespod... Špendlíkem jim připíchnu čepeček na hlavičku... A je to hotovo. Prodávají se po šedesáti centimech.“

Vykládala o panenkách Perkovi, jehož čelisti bez ustání pomalu pracovaly jako mlýnské kameny. Neposlouchal ji, jen jí přikyvoval a přitom hlídal číšníky, aby mu neodnesli mísy dřív, než je vytře chlebem. Právě dojedli telecí dušené ve vlastní šťávě s fazolovými lusky. Na stůl přicházela pečená drůbež, dvě hubená kuřata, položená na řeřichových listech, povadlých a opálených horkem z trouby. Venku pomalu dohasínaly sluneční odlesky v nejvyšších větvích akátů. Zelenavý odraz v salonku houstl výpary z jídel, vznášejícími se nad stolem pokapaným vínem a omáčkou a zavaleným změtí odloženého nádobí. Vedle u zdi se hromadily špinavé talíře a vypité láhve, které tam číšníci postupně stavěli, a vypadaly jako zbytky hostiny smetené z převrženého stolu. Bylo horko. Pánové si svlékli kabáty a jedli dál s vyhrnutými rukávy u košile.

„Prosím vás, paní Bochová, nenacpávejte je tolik!“ ozvala se Gervaisa, která moc nemluvila a dávala pořád zdálky pozor na Klaudia se Štěpánem.

Vstala a šla si na chvíli popovídat s paní Bochovou přes ramena obou chlapců. Děti prý nemají nikdy rozum, jedlo by to od rána do večera a splácají všechno páté přes deváté. Sama jim dala na talíř kousek kuřete a nalila do sklenic kapku bílého vína. Ale maminka Coupeauová se jich zastala, že prý jim to pro jednu nic neudělá, když se přejedí. Paní Bochová vyčetla šeptem manželovi, že štípl paní Leratovou do kolena. Vždyť už je nachmelený, nestyda jeden

starý! Však dobře viděla, jak mu zmizela ruka pod ubrusem. Ale jestli to ještě jednou udělá, tak je namouduši schopná hodit mu na hlavu karafu s vodou.

Do nastalého ticha začal pan Madinier o politice: „Ten jejich zákon z 31. května je úplná hanebnost. Teď musí mít každý volič alespoň dva roky stálé bydliště. Tím vyškrtli ze seznamu tři miliony občanů... Slyšel jsem, že prý i Bonaparta to rozzlobilo, protože on má lid v jádře rád, to už několikrát dokázal.“

Sám prý je republikán, ale má prince v úctě kvůli jeho strýci Napoleonovi, takový člověk už se nikdy nenarodí. Telecí nožička se dopálil: byl prý nějaký čas zaměstnán v Elysejském paláci a vídal Bonaparta, tak jako vidí tadyhle Perka, docela zblízka. No, a řeknu vám, dyť ten blbec prezident vypadá úplně jako vobyčejnej fízl! Má prý teď jet do Lyonu; kdyby si tak někde v příkopě zlámal vaz, byl by od něho aspoň navždycky pokoj. A protože se hovor dostal na nebezpečnou půdu, musel Coupeau honem zakročit: „Jste jako malí, hádat se tady o politiku! Vždyť je to všechno podfuk! Copak my z toho něco máme? Ať si tam přijde, kdo chce, třeba král, císař nebo nevím co, já si vždycky vydělám těch svých pět franků, abych se mohl najíst a vyspat, no ne? Dejte pokoj, dyť je to všechno pito-
most!“

Lorilleux pokyvoval hlavou. Narodil se ve stejný den jako hrabě Chambord, 29. září 1820. Tato shoda na něho silně působila a zaměstnávala mu hlavu mlhavými sny, v nichž viděl jakousi souvislost mezi návratem krále do Francie a svým vlastním osudem. Nedovedl jasně říci, v co vlastně doufá, ale naznačoval, že ho pak potká něco neobyčejně příjemného. A tak pokaždé, když měl nějaké příliš nedosažitelné přání, odkládal jeho splnění na pozdější dobu, „až se zase vrátí král“.

„Ostatně,“ vykládal, „jednou jsem se s hrabětem Chambordem setkal...“

Všechny obličeje se k němu otočily.

„Ano, setkal. Takový silnější pán v širokém svrchníku, dobrácky vypadající... Byl jsem u Péquignota, jednoho známého, který má obchod s nábytkem v Grande-Rue de la Chapelle... Hrabě Chambord tam předešlého dne zapomněl deštník. Najednou tam vejde a povídá, víte, jen tak docela prostě: ‚Prosím vás, nemohl byste mi vrátit ten můj deštník?‘ Namouduši, že to byl on, Péquignot se mi zaručil čestným slovem.“

Nikdo z přítomných o tom nezapochoyboval. Došlo na zákusek a číšníci sklízeli ze stolu za hlasitého řinčení talířů. Paní Lorilleuxové, která se až dosud chovala velmi vybraně jako opravdová dáma, najednou uklouzlo: „Zatracený čuně!“ Jeden z číšníků jí totiž, když odnášel mísu, vylil něco na krk. To bude mít na hedvábných šatech určitě skvrnu! Pan Madinier jí musel prohlédnout záda, ale zapřisáhl se, že tam nic nemá! Na stole se teď v plné kráse objevila salátová mísa s vaječným krémem a kolem ní dva talíře se sýry a dva talíře s ovocem. Vaječný krém, v němž plavaly kusy sražených bílků, vyvolal chvíli zbožného ticha; nikdo to už nečekal a všem to připadalo velmi nóbl. Perko jedl pořád. Poručil si další chléb a dojedl sýry z obou talířů. A protože zbylo trochu krému, dal si podat salátovou mísu a krájel si do ní velké kusy chleba jako do polévky.

„Ten pán je opravdu pozoruhodný!“ prohlásil pan Madinier, znovu stržen obdivem.

Tu se pánové zvedli a šli si pro dýmky. Zůstali chvíli stát za Perkem, poplácávali ho po zádech a ptali se ho, jestli se už cítí líp. Telecí nožička ho i se židlí potěžkal; hromské dílo, vždyť ten rošťák teď váží dvakrát tolik! Coupeau žertem vykládal, že kamarád dostal teď teprve tu pravou chuť a že teď bude takhle jíst chleba až do rána. Vyděšení číšníci zmizeli. Boche, který šel před chvílí dolů, se vrátil a vyprávěl, jaké obličejy dělá dole vinárník; stojí prý za pultem celý bledý a vyděšená vinárnice někoho poslala, aby se podíval, jestli mají pekaři ještě otevřeno. I domácí kočka prý vypadá jako hromádka neštěstí. Namouduši, tahle švanda stojí za ty peníze

vynaložené na večeri a toho žrouta Perka by měli zvat ke všem hostinám! Muži si zapálili dýmky a závistivě ho sledovali; takhle jíst, na to musí mít člověk doopravdy zdravou náturu!

„Vás bych tedy nechtěla živit!“ poznamenala paní Gaudronová. „Ani kdyby mi nabízeli nevím co!“

„No no, jen pomalu, matičko!“ odsekl jí Perko a podíval se po očku na její břicho. „Vy jste toho asi spolykala víc než já.“

Všichni mu tleskali a křičeli: „Výborně!“ To tedy opravdu sedělo. Mezitím se už úplně setmělo a tři rozsvícené plynové hořáky rozlévaly kalné světlo po místnosti zamlžené tabákovým kouřem. Číšníci přinesli černou kávu s koňakem a odnášeli poslední stohy špinavých talířů. Dole pod třemi akáty začínala tancovačka; doléhaly sem vřeštivé zvuky dvou houslí a křídlovky, přehlušované ženským smíchem, který zněl trochu drsně do vlahé noci.

„A teď se musí uvařit punč!“ rozkřikl se Perko. „Dva litry něčeho ostrého, hodně citronu a ne moc cukru!“ Ale Coupeau si všiml zneklidněného obličejce Gervaisy, vstal a prohlásil, že už se víc pít nebude. Vypilo se prý už pětadvacet lahví vína, to je na každého půldruhého litru, když se počítají i děti jako velké osoby, a to je zrovna dost. Povečeřeli spolu v dobré vůli a přátelství, bez zvláštních okázalostí, protože k sobě navzájem chovají úctu a vážnost a protože sem přišli oslavit v úzkém kruhu rodinnou slavnost. Všechno proběhlo, jak náleží, pěkně se pobavili, byli veselí, ale teď by se neslušelo nalejt se jako prasata, už jen z ohledu k dámám. Prostě a jednoduše, přišli sem připít manželskému svazku, to je všechno, a ne se ožrat pod obraz boží. Klempíř pronášel tento malý proslov přesvědčivým hlasem a za každou větou se bil v prsa. Lorilleux a pan Madinier s ním živě souhlasili. Zato ostatní, Boche, Gaudron, Telecí nožička a hlavně Perko, všichni už pěkně rozpálení, se uchechtávali a ztěžklým jazykem tvrdili, že mají zatracenou řízeň a že ji musí něčím zalít.

„Kdo má žízeň, tak má žízeň, a kdo nemá žízeň, tak ji nemá!“ prohlásil Perko. „A my si teď objednáme punč... My se na nikoho nevytahujeme. Kdo chce dělat nóbl pána, může si poručit cukrovou vodu.“

A když se Coupeau pustil do nového kázání, Perko vstal, plácl se po zadku a křikl: „A vůbec, víš, co mi můžeš políbit, Limonádovej kavalíre...! Pane vrchní, dva litry starý kořalky!“

Na to mu Coupeau odpověděl, ať tedy dělá, jak myslí, ale že se večere musí napřed zaplatit. Aspoň prý se tak vyhnou hádkám. Slušně vychovaní lidé přece nejsou povinni platit za ochlasty. Perko se dlouho hrabal po kapsách a nakonec sehnal jen tři franky pětatřicet. A vůbec, proč prý ho nechali tak dlouho tvrdnout na saintdeniské silnici. Vždyť by se tam byl málem utopil; a tak musel sáhnout na ten pětifrank, co měl. Za to můžou jedině oni, tak! Nakonec vyklopil tři franky a sedm pětníků si nechal, aby měl zítra na tabák. Coupeau, bez sebe vzteky, by asi byl Perka praštil, kdyby ho poděšená Gervaisa s úpěnlivou tváří nezatahala za kabát. A tak se odhodlal vypůjčit si chybějící dva franky od Lorilleuxe, který napřed odmítl, ale pak mu je potají dal, aby to neviděla žena, protože by to rozhodně nepřipustila.

Pan Madinier zatím začal obcházet s talířem. Nejprve tam stydlivě položily pětifrank ženy, které tu byly bez mužů, paní Leratová, paní Fauconnierová a slečna Remanjouová. Pak se pánové odklídili na druhý konec místnosti a zahájili účtování. Je jich tu celkem patnáct, bude to tedy dělat dohromady pětasedmdesát franků. Když byly všechny peníze na talíři, přidal tam každý z pánů ještě pětadvacetník pro číšníky. Strávili celou čtvrt hodinu pracným počítáním, než to bylo všechno vyřízeno k všeobecné spokojenosti.

Ale když si pan Madinier, který to chtěl sám zařídit, dal zavolat vinárníka, zůstala celá společnost jako opařená; hospodský totiž s úsměvem prohlásil, že to zdaleka nestačí. Měli přece leccos navíc. A protože se při tom slově „navíc“ ozvaly zuřivé výkřiky, začal to

vypočítávat podrobněji: pětadvacet lahví vína místo dvaceti, jak bylo předem ujednáno; žloutkový krém, ten také přidal, protože se mu moučník zdál trochu chudý; a konečně lahvičku rumu, kterou dal přinést s kávou pro případ, že by si někdo přál rum. A tak se rozpoutala strašlivá hádka. Hospodský se dovolával Coupeaua, ale ten se zuby nehty bránil. O žádných dvaceti lahvích prý řeč nebyla; vaječný krém, ten patřil k moučníku, a jestli jej hospodský přidal sám od sebe, co je jim do toho; zbývá tedy lahvička rumu, obyčejný podfuk, vinárník ji podstrčil na stůl, aby mohl napařit účet, a hosté na to prostě naletěli.

„Byla na podnose s černou kávou!“ křičel Coupeau. „A tak by se vlastně měla počítat ke kávě... Dejte nám pokoj! Seberte si svoje peníze a ať nás hrom, jestli sem do tý vaší putyky ještě jednou vkročíme!“

„Dělá to o šest franků víc!“ stál na svém hospodský. „Dejte mi ještě šest franků... A to ještě nepočítám tři vecky chleba, co snědl tady ten pán!“

Všichni svatebčané se tlačili v hloučku kolem něho, zuřivě gestikulovali a křičeli na něho štekavými hlasy, zajíkajícími se zlostí. Hlavně ženy zanechaly veškeré zdrženlivosti a křičely, že už nepřidají ani halíř. Pěkně děkuju, tohle je povedená svatba! Slečna Remanjouová se dušovala, že se na takovouhle večeri hned tak nedá znovu nacytat. Paní Fauconnierová zas prohlašovala, že si vůbec nepochutnala; to doma by prý za pouhé dva franky měla jídlo, že by se jen olizovala. Paní Gaudronová si trpce stěžovala, že ji vystrčili na nejhorší konec stolu vedle toho Perka, který k ní neměl kusu ohledu. Zkrátka, takovéhle hostiny se vždycky špatně vyvedou. Když chce někdo mít na svatbě lidi, tak ať si je pozve a zaplatí za ně! Gervaisa se krčila v koutku u okna vedle maminky Coupeauové a neříkala nic; bylo jí stydno, cítila, že ty výčitky jsou vlastně namířeny na ni.

Pan Madinier šel nakonec s vinárníkem dolů. Bylo slyšet, jak se tam dohadují. Asi za půl hodiny se pak Madinier vrátil. Už prý to

vyrovnal, dal mu tři franky. Ale společnost přesto zůstala rozladěná a nazlobená a všichni se pořád vraceli k tomu, jestli měli, nebo neměli něco navíc. Všeobecný zmatek ještě vzrostl, když konečně paní Bochová rázně zakročila proti svému manželovi. Hlídala ho totiž už delší dobu a najednou viděla, jak v koutě chytá paní Leratovou v pase. Vší silou po něm hodila karafu s vodou a ta se rozbila o zed'.

„To je vidět, paničko, že je váš muž krejčí!“ prohodila vysoká vdova a dvojsmyslně našpulila rty. „Je to sukničkář jedna radost... Nebylo nic platné, že jsem ho pod stolem několikrát pořádně kopl!“

Nálada byla nadobro pokažena. Všichni byli čím dál tím zatrpklejší. Pan Madinier navrhl, aby si zazpívali, ale Telecí nožička, který měl krásný hlas, před chvilkou zmizel. Slečna Remanjouová, stojící u okna, ho uviděla, jak pod akáty vytáčí nějakou tlustou prostovlasou holku. Křídlovka a dvoje housle vyhrávaly „Prodavače hořčice“, čtverylku, při níž se tleskalo rukama jako při starém pastýřském tanečku. A nastal všeobecný úprk. Perko a manželé Gaudronovi šli domů. Boche se také nenápadně vytratil. Okny bylo vidět tančící páry pod korunami stromů, jejichž listí vypadalo ve světle luceren, zavěšených ve větvích, jako nějaká namalovaná, sytě zelená divadelní dekorace. Kolem spala noc, bez jediného závanu větříku, jako zmámená po horkém dni. Uvnitř v místnosti se rozpředl vážný rozhovor mezi Lorilleuxem a panem Madinierem, zatímco dámy hledaly, na čem by si mohly vylít zlost, a prohlížely si šaty, nemají-li na nich skvrny.

Paní Leratová si namočila třásně asi do kávy. Světlé šaty paní Fauconnierové byly celé od omáčky. Zelený šál maminky Coupeauové se asi svezl ze židle, protože jej teď našli v koutě celý zmačkaný a pošlapaný. Ale nejvíc se rozčilovala paní Lorilleuxová. Má na zádech skvrnu, ať si říká kdo chce co chce, ona ji tam cítí. A tak dlouho se kroutila před zrcadlem, až ji tam nakonec našla.

„Co jsem říkala?“ zaječela. „Je to od štávy z kuřete! Ten číšník mi zaplatí nové šaty. I kdybych se s ním měla soudit... No to ještě tak

ke všemu scházelo! Že jsem radši nezůstala doma v posteli... Ted' už teda ale jdu. Mám toho akorát, tý jejich zatracený svatby!"

Vztekle odcházela a dupala tak, že se celé schodiště otrásalo. Lorilleux běžel za ní. Ale dosáhl jen toho, že se uvolila počkat pět minut před domem, jestli prý chtějí jít domů všichni společně. Měla odejít hned po té bouřce, jak měla původně v úmyslu. Tenhle den jí Coupeau draze zaplatí. Když se Coupeau dověděl, jak se vzteká, byl z toho celý pryč. Gervaisa mu nechtěla přidělovat nepříjemnosti a svolila, že tedy půjdou hned. A tak se všichni v rychlosti políbili na rozloučenou. Pan Madinier se nabídl, že doprovodí domů maminku Coupeauovou. Paní Bochová si měla vzít Klaudia se Štěpánem na první noc k sobě. Gervaisa o ně nemusí mít strach, už ted' spali na židlích, zmožení, jak se přejedli vaječného krému. Nakonec novomanželé nechali všechny zbylé ve vinárně a utekli s Lorilleuxem, protože dole v tančírně se začalo schylovat ke rvačce mezi zbylými svatebčany a jinou společností; Boche a Perko se tam totiž objímali s jednou dámou, nechtěli ji pustit zpátky ke dvěma vojákům, k nimž patřila, a hrozili, že to tam všechno vyblíí; křídlovka a dvoje housle do toho zběsile vyhrávaly polku „Perličky“.

Nebylo ještě ani jedenáct hodin. Na bulváru Chapelle a po celé čtvrti Goutte-d'Or se ozýval kravál a povykování ožralů, protože na dnešní sobotu připadala čtrnáctidenní výplata. Paní Lorilleuxová čekala pod plynovou lucernou, dvacet kroků od *Stříbrného mlýna*. Zavěsila se do Lorilleuxe a vykročila napřed; hnala to tak, že jí Gervaisa s Coupeauem jen s námahou stačili. Chvillemi museli sejít z chodníku, aby se vyhnuli nějakému ochlastovi, který tam ležel jak široký, tak dlouhý. Lorilleux se otočil a pokoušel se nějak všechno urovnat: „Doprovodíme vás až k domu,“ navrhl.

Ale paní Lorilleuxová se rozkřikla, že jí to připadá vůbec divně strávit svatební noc v takové ohavné díře, jako je hotel Boncoeur. To dá zdravý rozum, že měli se svatbou ještě počkat a našetřit si nejdřív nějaký ten groš na nábytek, aby na svatební noc mohli při-

jít domů do vlastního. No, to bude pěkná noc, oba dva namačkaní v podstřešním pokojíku za deset franků, kde se ani nedá větrat.

„Ten jsem pustil, my nahoře nezůstaneme,“ odpověděl bojácně Coupeau. „Necháme si Gervaisin pokoj, ten je větší.“

Paní Lorilleuxová se už úplně přestala ovládat a prudce se otočila.

„No to už teda přestává všechno!“ rozkřikla se. „Ty chceš spát v pokoji u tý pajdy?“

Gervaisa zbledla jako stěna. Nadávka, kterou se poprvé někdo odvážil přímo před ní vyslovit, ji udeřila do tváře jako políček. A pak také rozuměla dobře, co tím švagrová míní; pokoj tý pajdy, to je pokoj, kde žila měsíc s Lantierem a kde se ještě povalují pozůstatky po jejím dřívějším životě. Coupeau to nepochopil, jeho urazila jen ta přezdívka.

„Nemusela bys přezdívat jiným!“ odsekl rozzlobeně. „Nevíš možná, že tobě říkají po čtvrti Kravskéj ohon, kvůli těm tvým vlasům. No, taky ti to není zrovna příjemný, vid'? Pročpak bychom si nemohli nechat ten pokoj v prvním patře? Dnes tam nespí ani děti, bude nám tam docela dobře.“

Paní Lorilleuxová už neřekla ani slovo a uzavřela se do své důstojnosti, strašlivě uražena, že jí lidé říkají Kravský ohon. Coupeau se snažil Gervaisu utěšit a tiskl jí jemně paži. Podařilo se mu dokonce ji rozesmát, když jí pošeptal do ucha, že vstupují do manželství s veškerým jměním pětatřiceti centimů, které mu zbyly v kapse u kalhot, a zacinkal rukou třemi desetiíky a jedním pětníkem. Když přišli k hotelu Boncoeur a dávali si s Lorilleuxovými mrzutě dobrou noc, snažil se Coupeau obě ženy postrčit k sobě, aby se objaly, a domlouval jim, že jsou hloupé. Ale vtom nějaký opilec, který chtěl kolem nich projít vpravo, zavrávorál zprudka nalevo a vletěl přímo mezi ně.

„I hele, vždyť je to starý Bazouge!“ řekl Lorilleux. „Ten má dneska zase nakoupeno!“

Gervaisa se polekaně tiskla k vratům hotelu. Starý Bazouge, funebrák, asi padesátiletý, měl černé kalhoty celé od bláta, černý kabát přehozený přes rameno a černý kožený klobouk promáčkнутý, asi jak někde upadl.

„Nemějte strach, on není zlý!“ chlácholil ji Lorilleux. „Je to sou-sed; třetí dveře na chodbě, než se přijde k nám... Ten by dostal co proto, kdyby ho takhle viděli z pohřebního ústavu!“

Starý Bazouge se zatím rozčiloval, proč se ho ta mladá panička bojí.

„No no, ještě jsme v naší branži nikoho nesnědli!“ blekotal. „Já jsem zrovna tak dobrej jako každěj jinej člověk, děvenko... No, trochu jsem se napil, to jo! Když člověk dělá, musejí se taky namazat kolečka. Však by nikdo z vás neunes toho nájemníka, co vážil tři metráky a co jsme ho ve dvou nesli ze čtvrtého poschodí až na chodník – a to jsme ho, prosím, ani nemuseli rozpůlit... Já mám rád legraci.“

Ale Gervaisa se čím dál tím víc krčila v koutku u vrat. Chtělo se jí strašně plakat; celou tu poklidnou radost dnešního dne měla nadobro pokaženou. Nebylo už ani pomyšlení na to, že by se se švagrovou objala; pořád jen prosila Coupeaua, aby toho opilce odvedl pryč. Bazouge zavrával a mávl rukou s výrazem filozofického opovržení:

„Nic vám nepomůže, děvenko, musíme tam všichni... Možná že budete jednou ještě moc ráda, až vás budou odnášet... To já znám ženský, který by za to poděkovaly, kdyby si pro ně našinec přišel.“

A když se Lorilleuxovi konečně odhodlali, že ho odvedou domů, otočil se ještě a na odchodu mezi dvojím škytnutím zablábolil: „Když člověk umře... víte... Když člověk umře, tak aspoň ví, že to má nadlouho.“

4

Uběhly čtyři roky v krušné práci. Ve čtvrti platili Gervaisa s Coupeauem za spořádanou domácnost, žili v ústraní, neprali se a v neděli chodívali pravidelně na procházku k Saint-Ouenu. Gervaisa pracovala u paní Fauconnierové dvanáct hodin denně, a přitom ještě stačila mít doma čisto jako v klícce a v poledne i večer pro všechny uvařit. Coupeau nechodil do hospody, nosil celou čtrnáctidenní výplatu domů a večer před spaním kouřil v okně dýmku, aby se nadýchal čerstvého vzduchu. Každý je dával za příklad, jací jsou to hodní a řádní lidé. A protože vydělávali dohromady asi devět franků denně, soudilo se, že si ukládají stranou dost slušné peníze.

Ale první čas se museli sakramentsky ohánět, aby vůbec vystačili. Svatbou si na sebe uvalili dvě stě franků dluhů. A pak se jim ošklivilo bydlet v hotelu Boncoeur; všelijaké to špinavé sousedstvo se jim hnusilo a snili jen o tom, bydlet ve vlastním bytě s vlastním nábytkem a mít doma pořádek. Nesčetněkrát počítali, jakou částku by na to potřebovali, a vycházelo jim přibližně tři sta padesát franků, nechtějí-li hned zpočátku zakopávat jeden o druhého a mají-li mít po ruce nějaký ten hrnec a kuchyňská kamínka, aby si mohli uvařit. Nedoufali, že by si takovou částku mohli našetřit dřív než za dva roky, ale přála jim šťastná náhoda. Jeden starý pán z Plassansu je požádal, aby mu svěřili Klaudia, staršího z chlapců, že ho tam dá na střední školu. Byl to velkodušný rozmar starého podivína, milovníka obrazů, jemuž kdysi učarovaly obrázky, které malý kluk čmárával na papír. Klaudius je už začínal stát hříšné peníze, a když teď měli na starosti jen mladšího Štěpána, ušetřili si těch tři sta padesát franků za sedm a půl měsíce. V den, kdy si koupili nábytek u překupníka v ulici Belhomme, se šli ještě projít, než se vrátí domů, po okrajových bulvárech. Srdce jim překypovalo radostí. Mají teď

postel, noční stolek, prádelník s mramorovou deskou, skříň, kulatý stůl s voskovaným plátnem a šest židlí, všechno ze starého mahagonu; kromě toho matrace, ložní prádlo a skoro nové kuchyňské nádobí. Bylo to pro ně, jako kdyby teď doopravdy a vážně vstupovali do života, jako by jim ten vlastní majetek teprve dodával patřičné váhy mezi dobře situovanými lidmi ve čtvrti.

Mezitím už dva měsíce hledali byt. Byli by si nejradši najali něco ve velkém činžáku ve Zlatnické ulici. Ale protože tam bylo všechno obsazeno, museli od dávného snu upustit. Gervaisa se popravdě ani příliš nehněvala; pomyšlení, že by měla bydlet v těsném sousedství s Lorilleuxovými, jí nahánělo hrůzu. A tak hledali jinde. Coupeau zcela správně soudil, že to nesmí být příliš daleko od prádelny paní Fauconnierové, aby Gervaisa mohla kdykoli zaskočit domů. A nakonec našli, co potřebovali, velký pokoj s menší komůrkou a kuchyňkou v Nové Zlatnické ulici, skoro naproti prádelně. Byl to malý jednopatrový dům s příkrým schodištěm, vedoucím jen ke dvěma bytům, napravo a nalevo. Dole bydlel povozník; kůlny v rozlehlém dvoře podél ulice byly plné všelijakých vozů a kočárů. Gervaise se tam nesmírně zalíbilo, měla dojem, že se vrací zas na venkov. Žádných sousedek a žádných klepů se nebude muset bát v tom klidném zátiší, které jí připomínalo uličku v Plassansu za hradbami. A navíc ještě mohla vidět své okno přímo z prádelny, když se trochu vyklonila, a nemusela přitom ani pustit žehličku z ruky.

Nastěhovali se k dubnovému kvartálu. Gervaisa byla v osmém měsíci těhotenství. Ale držela se velmi statečně a říkala v žertu, že jí to děcko při práci pomáhá; cítí prý, jak v ní ty malé ručičky rostou a jak jí dávají síly. A jak se pustila do Coupeaua, když jí radil, aby si lehla a trochu si odpočinula! Lehne si teprve, až na ni přijdou bolesti. To bude vždycky času dost. Protože teď, když budou mít ještě jeden krk k živení, se budou muset pořádně ohánět. Sama celý byt vydrhla a vysmýčila a potom ještě pomáhala Coupeauovi

stavět nábytek. K nábytku cítila skoro zbožnou úctu, utírala jej s mateřskou péčí a byla celá nešťastná, když někde našla sebemenší škrábnutí. Když někdy při zametání zavadila o nábytek koštětem, zůstala polekaně stát, jako by se sama uhodila. Zvlášť na prádelníku jí záleželo, připadal jí krásný, protože byl tak solidní a vypadal tak vážně. Jejím velkým snem, o němž se neodvažovala mluvit, bylo mít sloupkové hodiny a postavit je doprostřed na mramorovou desku; překrásně by se tam vyjímal. Nebýt toho děcka, byla by si je asi koupila. Ale takhle si vždycky jen povzdechla a odložila to přání až na pozdější dobu.

Celá rodina žila v okouzlení z nového bytu. Štěpánova postel stála v komůrce, kam se vejde ještě druhá dětská postýlka. Kuchyňka byla jako dlaň a úplně tmavá, ale když se nechaly dveře otevřené, bylo tam jakžtakž vidět. A pak, Gervaisa přece nepotřebovala vyvářet žádné hostiny pro třicet lidí, na ten její polévkový hrnec tam bylo vždycky dost místa. Zato velký pokoj, ten byl jejich pýchou. Ráno zatáhli u přístěnku, kde spali, bílé kalikové záclony, a pokoj se proměnil v jídelnu, uprostřed stůl, na jedné straně skříň a naproti prádelník. Protože v krbu se spálilo za den černého uhlí až za patnáct pětníků, ucpali jej; železná kamínka, postavená na mramorové desce, stačila pokoj vytopit i v největší zimě za sedm pětníků denně. Coupeau okrášlil stěny, jak nejlépe dovedl, a připravoval ještě četná další vylepšení. Místo zrcadla visela na zdi velká rytina, představující francouzského maršála na koni, s maršálskou holí v ruce, jak se otáčí mezi dělem a hromadou koulí. Nad prádelníkem visely dvě řady rodinných fotografií napravo a nalevo od staré porcelánové pozlacené kroupenky, do níž ukládali sirky. Na dvou rozích skříně stálo Pascalovo a Bérangerovo poprsí, jeden byl vážný a druhý se usmíval, a oba jako by naslouchali tikání kukačkových hodin, které visely hned vedle. Opravdu to byl překrásný pokoj.

„Hádejte, kolik tu platíme?“ ptala se Gervaisa každého návštěvníka.

A když hádali víc, vítězoslavně se usmívala, že tak pěkně bydlí za tak málo peněz, a odpovídala: „Sto padesát franků a ani pětník víc...! No, co říkáte? To je přece zadarmo!“

K jejich spokojenosti přispívala velkou měrou i sama Nová Zlatnická ulice. Gervaisa v ní byla jako doma, chodila tudy každou chvíli k paní Fauconnierové anebo nazpátek. Coupeau teď chodil večer kouřit dýmku před dům. Ulice neměla chodník a křivolaká dlažba stoupala do vrchu. Nahoře směrem k Zlatnické ulici byly temné krámky se špinavými okny, ševci, bednáři, temné zaprášené hokynářství a vinárna, která udělala bankrot a jejíž zavřené okenice už byly několik týdnů polepené všelijakými plakáty a vyhláškami. Na druhé straně, směrem k městu, se tyčily k nebi čtyřpatrové činžáky, v nichž byly v přízemí samé prádelny, jedna vedle druhé. Jedině výkladní skříň předměstského holiče, zeleně natřená a plná barevných lahviček, rozveselovala to tmavé zákoutí jasným leskem měděných misek, vždycky dokonale vycíděných. Ale nejveselejší byla ulice uprostřed, tam, kde byly domy nižší a dál od sebe, takže sem mohlo slunce a vzduch. Povožníkovy kůlny, sousední podnik, kde se vyráběla sodovka, a protější prádelna tu vytvářely kus volného prostranství, kde bylo ticho a kde tlumené hlasy praden a pravidelné supání parního stroje jen zvyšovalo dojem klidu a míru. Níže položené pozemky, k nimž vedly mezi černými zdmi úzké pěšiny, dodávaly celému místu vesnický ráz. Coupeau se bavil pohledem na řídké chodce, kteří tu museli přeskačovat věčné potůčky mydlinkové vody, a říkal, že mu to tu připomíná jednu vesnici, kam ho kdysi zavezl strýc, když mu bylo pět let. Největší radost měla Gervaisa ze stromu, který rostl na dvoře nalevo od jejich okna, byl to akát s jedinou dlouhou větví a jeho ubohá zeleň dovedla zkrášlit celou ulici.

Gervaisa porodila poslední den v dubnu. Bolesti na ni přišly odpoledne kolem čtvrté hodiny, když u paní Fauconnierové žehlila záclony. Nechtěla jít ještě domů, svíjela se tam na židli a chvílemi

odbíhala žehlit. A možná že je to také jen bolení břicha, člověk si nesmí s každým pícháním hned dělat hlavu. Ale když se chtěla pustit do mužských košil, najednou zbledla jako stěna. Musela odejít z dílny, celá shrbená přešla ulici a musela se přidržet zdi. Jedna pradlena se nabídla, že ji odvede domů, ale Gervaisa nechtěla; poprosila ji jenom, aby zašla k porodní bábě vedle do Uhlířské ulice. Vždyť nijak nehoří. Určitě to nepřijde dřív než zítra ráno. Doma ještě pěkně uvaří Coupeauovi večeři a potom uvidí, nanejvýš si na chvíli lehne jen tak oblečená na postel. Na schodech ji přepadly takové křeče, že se musela uprostřed schodiště posadit a tiskla si obě pěsti k ústům, aby nekřičela, protože by jí bylo strašně stydno, kdyby šel kolem nějaký mužský a našel ji tu takhle. Bolesti přešly, Gervaisa se dostala až ke dveřím a odemkla; ulevilo se jí a myslela si, že to přece jen asi nebude ještě ono. Chtěla dnes večer udělat ragú ze skopového žebra. Když škrábala brambory, všechno ještě šlo. Žebírka se už opékala na pánvi, ale tu ji znovu zalil pot a řezavé bolesti se vrátily. Míchala jíšku přešlapujíc kolem kamen a pro slzy už ani neviděla. I kdyby to mělo už dneska přijít, to přece ještě není důvod, aby nechala Coupeaua bez večeře. Konečně se ragú dusilo na mírném ohni. Vrátila se do pokoje a myslela, že ještě stačí prostříit na konci stolu. Ale najednou musela láhev s vínem honem postavit. Neměla už ani sílu dojít k posteli, upadla na zem a porodila na slaměné rohožce. Když pak za čtvrt hodiny přišla porodní bába, našla ji tam ležet a ošetřila ji.

Coupeau dělal pořád ještě na nemocnici. Gervaisa za žádnou cenu nechtěla, aby pro něho šli do práce. Když v sedm hodin přišel domů, našel ji v posteli celou přikrytou a hrozně bledou. Plačící děcko jí leželo v nohách, zabalené do šálu.

„Chudinko moje malá!“ řekl Coupeau a políbil Gervaisu. „Já jsem ještě před hodinou špásoval a tys tu za tím zkoušela... Poslouchej, ty si to ale dovedeš zařídit! Odbudeš si to dřív, než by jeden stačil kýchnout!“ Slabě se pousmála a pak zašeptala: „Je to holčička.“

„To bych prosil!“ odpověděl klempíř žertem, aby ji trochu rozveselil. „Však jsem si taky poručil holku, ne? Tak mám, co jsem chtěl! Ty mi holt uděláš všechno, co mi na očích vidíš.“

Pak vzal dítě do náručí a dodal: „Pojďte sem, ať se na vás taky podívám, slečno Šmudlinko...! No, máte ten ksichtíček pěkně černý. Ale ten vám vybledne, nebojte se. Musíte být pěkně hodná, nebýt do větru a vyrůst v rozumného člověka, jako je tatínek s maminkou.“

Gervaisa se vážně dívala na dcerušku dokořán otevřenýma očima, v nichž bylo trochu smutku. Pokývala hlavou. Byla by raději chlapce, protože kluk se snadněji protluče životem a nehrozí mu v té zhýralé Paříži takové nebezpečí. Porodní babička musela vzít novorozeně Coupeauovi z rukou. Připomněla také Gervaise, že nesmí mluvit. Beztak už jí nesvědčí, že je kolem ní tolik hluku. A tak klempíř prohlásil, že půjde ohlásit novinu mamince Coupeauové a Lorilleuxovým. Ale má strašný hlad a musí se napřed najíst. Gervaise dělalo velkou starost, že se musí sám obsloužit a jít si do kuchyně pro ragú, že jí na hlubokém talíři a nemá k tomu ani chleba. Vzdor zákazu porodní babičky se v posteli vrtěla a bědovala. Je to opravdu strašně hloupé, že mu nemohla ani prostrít, ty bolesti ji najednou porazily jako rána holí. Chudák Coupeau se na ni bude asi zlobit, že se tady sama vyvaluje v posteli, a on se ani pořádně nenají. Jsou ty brambory aspoň dost uvařené? A nezapomněla je osolit? Už si ani nevzpomíná.

„Tak budete zticha!“ okřikla ji porodní bába.

„To jsem zvědav, jestli ji dokážete taky jednou přimět, aby si neničila zdraví!“ ozval se Coupeau s plnými ústy. „Kdybyste tu nebyla, tak se vsadím, že by hned vstala a šla mi ukrojit chleba... Jen pěkně lež, ty husičko hloupá, a nehýbej se! Nesmíš si něco udělat, to bys z toho pak měla polízanci nejmíň na čtrnáct dní... To tvoje ragú je moc dobré. Tady paní si se mnou taky vezme. Vidíte?“

Porodní bába se poděkovala. Ale ráda prý si vypije skleničku vína, protože se ještě úplně nesebrala z toho úleku, jak našla chu-

dinku rodičku i s dítětem na rohožce. Coupeau šel konečně oznámit novinu příbuzenstvu. Za půl hodiny byl zpátky a s ním se přihrnuli všichni, maminka Coupeauová, Lorilleuxovi i paní Leratová, kterou u nich náhodou zastihl. Lorilleuxovi byli teď samá laskavost, když se mladým manželům tak dobře vedlo. Vychvalovali Gervaisu do nebes, jen přitom trochu pokyvovali hlavou a pochybovačně na sebe pomrkávali, jako by tím chtěli naznačit, že se s konečným úsudkem musí ještě počkat. Však oni vědí, co vědí, jenomže se nechtějí stavět proti mínění celé čtvrti.

„Vedu si tady celý průvod!“ křikl Coupeau hned ve dveřích. „Nedá se nic dělat, chtěli tě vidět... Zůstaň pěkně zticha, máš zakázáno mluvit. Sednou si tady a budou se na tebe jenom dívat, nebudeme přece dělat žádné společenské cavyky, vidíte? Já jim uvařím kafe, že budou koukat!“

A zmizel do kuchyně. Maminka Coupeauová políbila Gervaisu a začala obdivovat děťátko, jaké je veliké. Ostatní dvě ženy daly také rodičce na obě tváře mlaskavou hubičku. Pak se všechny tři postavily u postele a s obdivnými výkřiky rozebíraly všechny podrobnosti porodu. Tohle je povedený porod, jako když se vytrhne zub, o nic horší to nebylo. Paní Leratová si prohlížela maličkou ze všech stran, prohlašovala, že z ní bude moc pěkná ženská. Jenom jí připadalo, že má trochu špičatou hlavičku, a tak ji zlehka mačkala, aby se jí zakulatila, i když přitom dítě křičelo. Paní Lorilleuxová se začala zlobit a vytrhla jí nemluvně z rukou. Tím se prý nejspíš děti naučí všem neřestem, když se takhle ohmatávají, dokud mají ještě měkkou hlavičku. Pak nastalo dohadování, komu je to dítě podobné. Málem se přitom všichni pohádali. Lorilleux natahoval krk za oběma ženskými a tvrdil pořád, že holčička nemá z Coupeaua vůbec nic; leda trochu ten nos, a to ještě kdoví. Je to celá maminka, už jen podle těch očí; téma očima rozhodně není do jejich rodu.

Coupeau se mezitím pořád ještě neobjevoval. Bylo slyšet, jak se v kuchyni potýká s kamínky a s konvicí na kávu. Gervaisa byla jako

na trní; copak je to práce pro mužského, vařit kávu! Nevšímal si rázného okřikování porodní babičky a volala na něho, jak a co má udělat.

„Dejte to mrně pryč!“ křikl ve dveřích Coupeau s kávovou konvicí v ruce. „Ta se ale naotravuje, co! Ona si musí pořád s něčím dělat starosti... Vypijeme to ze skleniček, vid'te! My máme totiž šálky ještě u obchodníka.“

Rozsadili se kolem stolu a klempíř trval na tom, že nalije kávu sám. Ta voní, co? Není to žádná obyčejná culifinda. Porodní bába dosrkala svou sklenici a zvedla se, že půjde domů. Všechno je v pořádku, teď už ji tu nepotřebují; kdyby snad v noci něco neklapalo, ať pro ni hned ráno pošlou. Sotva byla ze dveří, prohlásila o ní paní Lorilleuxová, že je to lenivá bába, která kouká jen, kde by se dobře poměla. Dává si to do kávy čtyři kostky cukru, vezme to patnáct franků, a přitom rodička porodí úplně sama. Ale Coupeau se jí zastal; rád prý jí těch patnáct franků vysází, nakonec tyhle ženské musí celé mládí studovat, tak co by si pak za to nedaly pořádně zaplatit. Potom se Lorilleux hádal s paní Leratovou, jak se to má dělat, když se chce, aby to byl kluk; tvrdil, že se má postel natočit k severu. Paní Leratová krčila rameny, to že jsou jen hlouposti a nesmysly, ona prý zná lepší recept, musí se schovat pod matrací, tak aby o tom žena nevěděla, hrst čerstvých kopřiv, na slunci natrhaných. Přistrčili stůl k posteli. Až do deseti do večera se Gervaisa, kterou pozvolna zmáhala únava, vydržela usmívat; ležela jako omámená s hlavou otočenou k hostům. Viděla a slyšela všechno, ale neměla sílu udělat sebemenší pohyb nebo říci jediné slovo. Připadalo jí, že je mrtvá, ale přitom jí bylo velmi příjemně a měla pocit, jako by se z onoho světa blaženě dívala, jak druzí žijí. Chvílemi se ozvalo zavržení děcka do hluku navzájem se překřikujících hlasů, přemítajících donekonečna jakousi vraždu, k níž došlo včera v rue du Bon-Puits na druhém konci čtvrti.

A když společnost začala pomýšlet na odchod, přišla teprve řeč na křtiny. Lorilleuxovi svolili, že půjdou za kmotry; po straně se

sice ošklíbali, ale přitom by jistě měli Coupeauům za zlé, kdyby se na ně neobrátili. Coupeau prohlásil, že neví, proč by vlastně měli holčičku křtít; deset tisíc renty pryč z toho mít nebude, a ještě se při tom může nachladit. Ale maminka Coupeauová se do něho pustila, že je pohan. Lorilleuxovi, ti do kostela k přijímání nechodili, ale honosili se, že jsou dobří křesťané.

„Můžeme to udělat třeba tuhle neděli, jestli se vám to hodí,“ navrhl Lorilleux.

Gervaisa přikývla na souhlas, všichni ji ještě jednou políbili a popřáli jí, aby se měla dobře. I s miminkem se rozloučili. Jeden po druhém se skláněli nad tím malým ubohým roztřeseným tvořečkem, smáli se na něj a říkali mu něžná slovíčka, jako kdyby jim mohlo rozumět. Říkali dítěti Nana, což byla zdrobnělina jména Anna, po kmotře.

„Dobrou noc, Nano... Tak, ať je z tebe hezká holka, Nano...“

Když byli konečně všichni pryč, přistavil si Coupeau židli těsně k posteli a dokouřil dýmku, drže přitom Gervaisu za ruku. Pomalu pokuřoval a mezi bafáním pronášel krátké dojaté věty:

„Tak co, holka, moc velkou radost jsi z nich asi neměla, vid’? To víš, já nemohl nic dělat, když chtěli mermomocí přijít. Nakonec je to aspoň důkaz, že nás mají rádi... Ale přece jenom je nám líp, když jsme sami, co? Já už jsem se nemohl dočkat, až s tebou budu takhle chvilku o samotě. Zdálo se mi, že ten večer konce nebere... Chudáku holčičko, tys asi musela zkusit! Takový cvalík si přijde na svět, a ani neví, kolik bolesti způsobí. Namouduši, to musí být, jako když z člověka rvou vnitřnosti... Kdepak tě to bolí, ukaž, ať ti tam můžu dát pusinku!“

Jemně podstrčil velkou ruku Gervaise pod záda, přitáhl ji k sobě a líbal ji přes pokrývku na břicho v návalu chlapské něžnosti k ještě rozbolavělému mateřství. Ptal se jí, jestli jí tím nepůsobí bolest, že by jí to jinak pofoukal, aby ji vyléčil. A Gervaisa byla velmi šťastná. Ujišťovala ho, že ji už vůbec nic nebolí. Měla jedinou starost, aby

mohla co nejdřív vstát, protože teď bude třeba přiložit ruku k dílu. Ale Coupeau ji uklidňoval. Copak tu není on, aby dítě uživil? To by byl pěkný padouch, kdyby jí někdy nechal tu holku na krku. Udělat dítě, to prý není žádný kumšt, ale hlavní věc je uživit ho.

Coupeau tu první noc skoro nespal. Nechal v kamínkách mírný oheň a každou hodinu vstával, aby dal děcku pár lžiček vlažné cukrové vody. Přesto šel ráno do práce jako jindy. O polední přestávce dokonce místo oběda odskočil na radnici ohlásit narození. Mezitím dali vědět paní Bochové a ta přišla Gervaise přes den posloužit. Ale rodička už po deseti hodinách tvrdého spánku naříkala, že je od toho ležení v posteli celá rozlámaná. Rozstůně se prý, jestli ji nenechají vstát. Když se Coupeau večer vrátil, líčila mu, jaké má trápení. K paní Bochové má sice důvěru, to ano, ale přece jen nemůže snést to pomyšlení, že tu v jejím bytě hospodaří cizí ženská, otevírá zásuvky a hrabe se v jejich věcech. Když se druhý den domovnice vrátila z nákupu, zastihla ji už vzhůru, oblečenou, jak poklízí a chystá muži večeři. Za živého boha si nechtěla lehnout. Copak si z ní dělají blázný? Tvářit se bůhvíjak unaveně, to se snad sluší pro nobl paničky. Ale když člověk není bohatý, tak na to nemá čas. Třetí den po porodu už žehlila spodničky u paní Fauconnierové a oháněla se žehličkou, až se z ní u rozpálených kamen lil pot.

Už v sobotu večer přinesla paní Lorilleuxová dárky ke křtu: čepeček za frank padesát a plisovaný kabátek s kraječkou, který dostala za šest franků, protože byl trochu pomačkaný. Druhý den dal Lorilleux jako kmotr šestinedělce šest liber cukru. Opravdu se nechali jaksepatří vidět. Dokonce ani k sváteční večeři, jež se odbyvala u Coupeauů, nepřišli jen tak s prázdnýma rukama. Lorilleux přinesl v každé ruce láhev značkového vína a jeho žena veliký dort, koupený u vyhlášeného cukráře na chaussée Clignancourt. Jenže oba potom vykládali po celé čtvrti, jak byli štedří; vždyť je to stálo skoro dvacet franků! Když se to Gervaisa dověděla, nezmohla se zlostit na slovo a od té doby už si jejich pozornosti vůbec nevážila.

Při té křestní večeři se Coupeauovi také úzce spřátelili se svými sousedy. Ve druhém bytě v malém domě bydlely dvě osoby, matka se synem, jmenovali se Goujetovi. Až dosud se s nimi jen zdravili, když se potkali na schodech nebo na ulici, ale nic víc. Sousedé jim připadali trochu mrzouti. Ale když jí druhý den po porodu přinesla matka nahoru kbelík vody, usoudila Gervaisa, že by bylo slušné pozvat je k oslavě křtu, tím spíš, že na ni dělali dojem velmi pořádných lidí. A tak se tedy seznámili.

Goujetovi pocházeli z departementu Nord. Matka spravovala krajky a syn, vyučený kovář, pracoval v továrně na svorníky. Bydleli v protějším bytě už pět let. Za jejich tichým a mírným životem se skrývala dávná velká tragédie. Starý Goujet se kdysi v Lille opil, v záchvatu zuřivosti ubil kamaráda železnou tyčí a ve vězení se potom na kapesníku oběsil. Vdova se synem se po této události přestěhovali do Paříže, ale oba na sobě pořád cítili tíhu toho neštěstí a snažili se je vykoupit bezúhonným životem, příkladnou laskavostí a pracovitostí. Ba přistupovalo k tomu i trochu hrdosti, protože nakonec viděli, že jsou lepší než jiní lidé. Paní Goujetová chodila pořád v černém, na hlavě nosila čepeček jako řeholnice a měla bledý a klidný obličej, jako by jí bělost krajek a trpělivá práce prstů odrážely i do tváře jakýsi zvláštní mír. Goujet byl krásný třiadvacetiletý mladík jako hora s růžovým obličejem a modrýma očima; měl nesmírnou sílu. V práci mu kamarádi přezdívali Zlatá tlama, protože měl krásnou plavou bradku.

Gervaisa k těm lidem cítila hned od počátku upřímnou náklonnost. Když k nim poprvé přišla, zůstala okouzleně stát, jak tam mají všude čisto. Jen co je pravda, mohlo se fouknout, kam člověk chtěl, nikde ani prášek! A podlaha se leskla jako zrcadlo, paní Goujetová ji také zavedla podívat se do synova pokoje. Bylo to tam hezké, celé bílé jako v nějakém dívčím pokojíku. Úzká železná postel s mušelinovými záclonkami, stůl, umyvadlo a na zdi zavěšená malá knihovnička. A všude odshora až dolů samé vystřižené obrázky, ba-

revné rytiny přichycené napínáčky, podobizny všelijakých slavných osobností, vystřižené z obrázkových časopisů. Paní Goujetová se usmívala a vysvětlovala, že její syn je takové velké dítě. Čtení večer ho prý unavuje, a tak si rád prohlíží obrázky. Gervaisa se zdržela u sousedky celou hodinu; ta mezitím zas usedla u okna k bubínku s krajkami. Gervaisu zajímalo, jak je ta krajka připevněna stovkami špendlíků; byla šťastná, že je tady a dýchá příjemnou vůni čistého bytu, v němž jakoby díky té nesmírně jemné práci vládlo tiché soustředění.

Čím víc se s Goujetovými stýkala, tím víc si jich vážila. Pracovali dlouho přesčas a ukládali si do spořitelny víc než čtvrtinu čtrnáctidenní mzdy. V okolí je lidé zdravili a mluvili o jejich úsporách. Goujet nechodil nikdy roztrhaný a pracovní šaty míval vždycky čisté, bez jediné poskvrnky. Byl velmi zdvořilý, dokonce i trochu nesmělý, třebaže měl tak široká ramena. Pradleny na rohu ulice se vždycky smály, jak klopí hlavu, když kolem nich jde. Neměl rád jejich sprosté řeči a protivilo se mu slyšet z ženských úst všelijaké kluzké narážky. Jednou však přece jen přišel domů podnapilý. Tehdy mu paní Goujetová místo všech výčitek ukázala otcovu podobiznu, neuměle malovaný obrázek, který měla zbožně schovaný v zásuvce prádelníku. Goujetovi to ponaučení stačilo a od té doby už nepil nikdy přes míru, i když měl víno docela rád, protože dělník víno potřebuje. V neděli chodíval na procházku zavěšen do matky. Nejčastěji ji vodil směrem k Vincennes, někdy ji zavedl i do divadla. Matka byla pořád jeho největší láskou. Mluvil s ní, jako by byl ještě malý chlapec. Se svou hranatou hlavou a mohutným tělem, ztuhlým těžkou kovářskou prací, trochu připomínal velké dobytče; těžkopádný na rozum, ale přitom dobrák.

První dny byl před Gervaisou celý nesvůj. Ale za pár týdnů si na ni zvykl. Číhal na ni, aby jí pomohl do schodů s nákupem, choval se k ní jako k sestře, s drsnou a neohrabanou důvěrností, vystřihoval pro ni obrázky. Ale jednou ráno, když vešel bez zaklepání, ji zastihl

polonahou, jak si myje krk; celý týden se jí potom neodvážil podívat do obličeje, takže se nakonec i ona červenala.

Limonádový kavalír jako pravý vykutálený Pařížan tvrdil, že Zlatá tlama je trouba. To se ví, je to správné, že si nepotrpí na chlást a neběhá za každou ženskou, ale mužský přece jen musí být chlap, jinak si může rovnou oblíknout sukňě. Dobíral si ho před Gervaisou, že prý mrká po všech ženských z celé čtvrti, a hromotluk Goujet se docela vážně bránil ze všech sil. Přitom však byli oba dělníci nejlepší kamarádi. Ráno na sebe volali a vycházeli společně; večer si někdy po práci zašli na sklenici piva, než se vrátili domů. Od oné večere po křtu si tykali, protože ustavičné vykání prý jen darmo prodlužuje řeč. Dál však jejich přátelství nešlo, až jednou Zlatá tlama prokázal Limonádovému kavalírovi službu, na jakou se celý život nezapomíná. Bylo to druhého prosince. Coupeau dostal pitomý nápad jít se jen tak z legrace podívat do vnitřního města na pouliční demonstrace. Houby mu záleželo na republice, na Bonapartovi a celé té tahanici okolo. Měl jen rád vůni střelného prachu a myslel si, že by mohla být psina vidět to střelení zblízka. Ale málem by ho byli zatkli za jednu barikádu, kdyby se tam nebyl náhodou přinatrefil kovář; v poslední chvíli ho zaštilil svým mohutným tělem a tak mu pomohl utéci. Když se spolu vraceli nahoru ulicí Faubourg-Poissonnière, šel Goujet rychle a tvářil se vážně. Goujet se totiž o politiku zajímal; byl republikán rozumného přesvědčení, v zájmu spravedlnosti a štěstí pro všechny. Přesto dnes nesáhl po pušce. A vysvětloval proč: lid prý už toho má dost, tahat pořád za měšťáky kaštany z ohně a pálit si pro ně ruce. Únor a červen mu otevřely oči. A tak ať si to teď vnitřní město vyřídí samo, předměstí se do toho míchat nebudou. Když došli až nahoru do ulice Poissonnière, otočil se a zadíval se na Paříž. Přece jen se tam peče teď pěkné svinstvo a lid bude možná jednou litovat, že tomu přihlížel se založenýma rukama. Ale Coupeau se jen poškleboval a tvrdil, že to musí být moc hloupý osel, kdo vystavuje svou kůži v nebezpečí jen proto, aby zůstalo

pěťadvacet franků denně těm zatraceným flákačům ve sněmovně. Večer pozvali Coupeauovi Goujetovy na večeři. Při zákusku se Limonádový kavalír se Zlatou tlamou objali a hlučně se políbili na obě tváře. Odted'ka z nich byli přátelé na život a na smrt.

Tři roky plynul život obou rodin na téže chodbě bez zvláštních událostí. Gervaisa vychovávala dcerušku a neztratila přitom nikdy víc než dva pracovní dny v týdnu. Stala se z ní dobrá dělnice na jemné prádlo a vydělávala i tři franky. A tak se rozhodla dát Štěpána, kterému už táhlo na osmý rok, do malé internátní školy v rue de Chartres, kde za něho platila pět franků. Přestože měli Coupeauovi na starosti dvě děti, ukládali každý měsíc dvacet až třicet franků do spořitelny. Když měli našetřeno šest set franků, posedl Gervaisu ctižádostivý sen a nakonec už jí ani spát nedal: chtěla se zařídit pro sebe, najmout si někde malý krámk a zaměstnávat dělnice. Všechno si spočítala. Za dvacet let, kdyby šlo všechno dobře, by mohli mít slušnou rentu, odstěhovali by se na venkov a žili by z ní. Přesto si do toho pořád ještě netroufala. Chtěla si nechat čas na rozmyšlenou, a tak říkala, že hledá krám. Penězům se zatím ve spořitelně nic nestane, naopak, ještě se tam rozmnoží. Za celé tři roky si dopřála jen jedinou věc, ukojila své dávné přání a koupila si sloupkové hodiny; a to ještě ty hodiny z palisandrového dřeva s kroucenými sloupky a pozlaceným měděným kyvadlem dostala na splátky, splácela je celý rok, každé pondělí jeden frank. Zlobila se, když je chtěl Coupeau natahovat; jen ona sama směla zvednout poklop a utírat sloupky s nábožnou úctou, jako by místo nich na mramorové desce prádelníku stál nějaký svatostánek. Za hodinami pod skleněným poklopem měla schovanou spořitelní knížku. A často, když snila o svém krámku, zůstávala zamyšleně stát před ciferníkem a dívala se upřeně na ručičky, jako by čekala, až přijde mimořádná a slavnostní minuta, kdy se k tomu rozhodne.

Coupeauovi chodívali skoro každou neděli s Goujetovými. Byly to příjemné výlety, do Saint-Ouenu na smažené ryby nebo do

Vincennes na králíka; pojedli vždycky jen tak ve vši skromnosti někde v malé zahradní hospůdce. Mužští se napili podle chuti a vraceli se domů úplně v pořádku, každý nabízející své dámě rámě. Večer před spaním to pak obě rodiny spočítaly a útrata se rozdělila na polovic. Nikdy se při tom nepohádali, když to někoho stálo o pětník víc nebo míň. Lorilleuxovi na Goujetovy žárlili. Ohrnovali nos nad tím, že Limonádový kavalír s tou pajdou jsou pořád s cizími lidmi, když přece mají vlastní příbuzenstvo. No jo, těm na rodině moc nezáleží! To už se pěkně nafukují, sotva si našetřili pár grošů. Lorilleuxová měla velký vztek, že na bratra ztrácí vliv, a začala chrlit pomluvy na Gervaisu. Paní Leratová se naopak přikláněla na stranu Gervaisy, zastávala se jí a vyprávěla o ní všelijaké neuvěřitelné historky, jak se mladou ženu pokoušeli večer na bulváru chlapi svádět a jak ona s nimi zatočila; mluvila o ní obdivně jako o nějaké románové hrdince a vykládala, jak ty dotěrné zbabělce pokaždé zphlavkovala. Maminka Coupeauová, ta se je pokoušela smířit, chtěla být se všemi dětmi zadobře. Viděla čím dál tím hůř, měla už jen jednu posluhu a byla ráda, když od někoho z nich dostala tu a tam pár franků.

Právě v den, kdy byly Naně tři roky, zastihl Coupeau večer, když se vrátil z práce, Gervaisu velmi rozčilenou. Nechtěla říci, co se jí stalo, prý vůbec nic. Ale když začala prostírat na stůl všechno obráceně a zůstala stát jako bez ducha s talíři v ruce, uhodil na ni manžel, že mu to musí říci.

„Tak tedy, když to chceš vědět,“ přiznala nakonec, „ten nitářský krámeček ve Zlatnické ulici je k pronajmutí... Viděla jsem to před hodinou, když jsem si tam šla koupit nitě. To víš, taková novina!“

Byl to velmi úhledný krám právě v tom velkém činžáku, kde si kdysi tolik přáli bydlet. Za krámem byla ještě jedna místnost a vedle ní napravo a nalevo další dva obytné pokoje; zkrátka přesně to, co by potřebovali. Pokoje jsou sice trochu malé, ale vhodně položené.

Jenomže prý jí to připadá moc drahé. Domáci mluvil o pěti stech francích.

„Tak ty už sis to byla prohlédnout a ptala ses na cenu?“ řekl Coupeau.

„Ale to víš, jen tak ze zvědavosti!“ odpověděla a snažila se tvářit co nejlhostejněji. „Když člověk hledá, tak vejde všude, kde mají vyvěšenou cedulku, za to se přece nic nedá... Ale tohle je doopravdy moc drahé. A pak, možná že by to vůbec byla hloupost, zařizovat se pro sebe.“

Ale přesto po večeři zavedla zase řeč na ten niťářský krám. Nakreslila na okraj novin, jak to tam vypadá. A poznenáhlu o tom začala mluvit jako o hotové věci, měřila kouty a zařizovala pokoje, jako by se tam už zítra měli nastěhovat. Když Coupeau viděl, jakou by do toho měla chuť, začal ji přemlouvat, aby krám najala. Laciněji než za pět set franků nic slušného určitě nikde jinde nenajde. Ostatně dost možná, že by se dala usmlouvat ještě sleva. Jediná nepříjemná věc na tom je, že by bydleli ve stejném domě s Lorilleuxovými, a ona je nemůže ani cítit. Ale Gervaisa se rozčilila, že ona přece nedovede nikoho nenávidět, a v zápalu touhy po vlastním krámku se dokonce Lorilleuxových ještě zastala. Nejsou prý v jádře zlí a jistě by se s nimi dalo dobře vycházet. Ještě v posteli, když už Coupeau dávno spal, přemítala Gervaisa v duchu, jak by se to mělo uvnitř zařídit, i když se pořád ještě výslovně nerozhodla, že krám najme.

Druhý den, jakmile zůstala doma sama, nemohla odolat touze zvednout poklop u hodin a podívat se do spořitelní knížky. Když si pomyslí, že celý její krám je vlastně tady, v těch listech papíru, počmáraného ošklivými klikyháky! Než šla do práce, poradila se ještě s paní Goujetovou a ta její úmysl zařídit se pro sebe velmi schvalovala. S takovým mužem, jako je Coupeau, který je řádný člověk a nepije, může mít jistotu, že obchod bude vzkvétat a že jí ho nikdo nepropije. V polední přestávce se dokonce zašla zeptat i Lorilleuxových, co o tom soudí; nechtěla vypadat, jako že něco

skrývá před příbuzenstvem. Paní Lorilleuxová zůstala jako opařená. Cože? Tak ta pajda bude už teď mít vlastní krám? Zdrčením se až zakoktala, ale musela se tvářit, že z toho má velkou radost. Ano, ano, krám prý je to pěkný a Gervaisa dělá dobře, že ho chce najmout. Teprve když se trochu vzpamatovala, začala manželovi přizvukovat, jaký je tam vlhký dvůr a jak jsou místnosti v přízemí tmavé. Je to dobré tak na to, uhnat si revma. No, ale když už je Gervaisa pevně rozhodnuta ten krám najmout, tak přece jejich námitky na tom nic nezmění.

Večer se Gervaisa otevřeně a se smíchem přiznala, že by se snad z toho byla rozstonala, kdyby ten krám nemohla mít. Ale než padne poslední slovo, chce prý tam ještě zavést Coupeaua, aby se na něj také podíval a pokusil se usmlouvat slevu na nájemném.

„Dobře, jestli chceš, tak hned zítra,“ řekl Coupeau. „Přijď pro mne kolem šesté k domu, kde pracuji, do ulice Nation, a cestou domů zajdeme do Zlatnické ulice.“

Coupeau v té době dodělával střechu třípatrové novostavby. Toho dne měl zrovna položit poslední plátky zinkového plechu. Protože střecha byla skoro rovná, postavil si tam pracovní ponk, široké prkno na dvou kozách. Krásné květnové slunce se klonilo k západu a zlatilo komíny. A až nahoře proti jasnému nebi stál klempíř nakloněn nad ponkem a klidně stříhal nůžkami zinkový plech, jako když krejčí stříhá doma na kalhoty. U zdi sousedního domu jeho pomocník, hubený světlovlasý sedmnáctiletý výrostek, mačkal velikánský měch a udržoval oheň v koši s řeřavým uhlím; při každém zadmýhání se rozletěl houf prskajících jisker.

„Hej, Zidore, dej nahřát železa!“

Učedník zastrčil letovací pájky do výhně, která měla v denním světle bledě růžovou barvu. Coupeau držel poslední zinkový plát. Bylo třeba jej položit na kraj střechy vedle okapového žlabu. Tam se střecha prudce svažovala a na konci už zela propast ulice. Klempíř, v plstěných bačkorách, jako doma, šouravě vykročil; pohvizdoval

si písničku *Jdou ovečky, jdou*. Když došel k srázné střeše, svezl se po ní dolů, chytil se kolenem o zdivo komína a zůstal viset napůl do ulice. Jedna noha se mu houpala ve vzduchu, když se nahýbal, aby zavolal na toho rošťáka Zidora, chytil se pro jistotu za roh komína, protože přece jen dole pod ním byl už chodník.

„Tak dělej, ty kluku usmrkaná! Dej sem ty železa a nekoukej pořád, kde co lítá! Myslíš, ty vyžle jedno zatracený, že ti nalítají do huby pečený holubi?“

Ale Zidor neměl nijak naspěch. Zajímal se o okolní střechy a o hustý kouř, který stoupal v dálce nad Paříží někde v okolí Grenelle; dost možná, že tam třeba hoří. Nakonec si přece jen lehl na břicho, vystrčil hlavu přes okraj svahu a podal Coupeauovi pájky. A Coupeau začal letovat okraje plechu. Ať seděl na bobku, nebo se nakláněl kupředu, vždycky si dovedl udržet rovnováhu, třeba jen na jedné půlce zadnice nebo na špičce jediné nohy, někdy se přidržoval jen prstem. Měl zatracený fortel a k tomu čertovskou odvahu, byl tu jako doma a nebezpečím opovrhoval. Na něj prý nic takového neplatí. To spíš ta ulice má strach z něho. A protože celý den nevytáhl z úst dýmku, otočil se občas a klidně si odplivl přes rameno do ulice.

„Hele, paní Bochová!“ křikl najednou. „Hej, paní Bochová!“

Uviděl totiž domovnici, jak zrovna přechází ulici. Podívala se nahoru a poznala ho. A mezi střechou a chodníkem se rozpředl hovor. Bochová schovávala ruce pod zástěrou a vyvracela hlavu nahoru. Coupeau se postavil, levou rukou objímal komínovou rouru a nakláněl se dolů.

„Neviděla jste moji ženu?“ zeptal se.

„Ne, neviděla,“ odpověděla domovnice. „Copak ona je někde tady?“

„Má se tu pro mě stavit... A co u vás? Všechno zdrávo?“

„Ale jo, děkuju, když to není horší... Já jdu do Clignancourtské ulice pro trochu skopovýho. Ten řezník vedle Moulin-Rouge ho prý

dává za osmdesát centimů.“ Museli na sebe křičet, protože širokou a liduprázdnou ulicí Nation jel vůz. Jejich hlasitý hovor přilákal k oknu jen jednu starou babku; stařenka se rozložila v okně a vy-
chutnávala vzrušující podívanou na toho chlapíka na protější střeše, jako by doufala, že ho každou chvíli uvidí padat dolů.

„Tak na shledanou!“ křikla ještě paní Bochová. „Nebudu vás zdržovat od práce.“

Coupeau se zas otočil a vzal pájku, kterou mu Zidor podával. Když už byla domovnice na odchodu, uviděla na druhém chodníku Gervaisu, jak vede za ruku Nanu. Zvedala už hlavu, že křikne na klempíře, ale Gervaisa jí rázem pohybem naznačila, aby byla zticha. Polohlasně, aby ji nebylo nahoře slyšet, pak domovnici vysvětlila, že se bojí tak najednou ukázat; manžel by mohl přestat dávat pozor a spadnout dolů. Za celé čtyři roky za ním přišla do práce jen jednou. Dnes podruhé. Nemůže se na to dívat, krev jí stydne v žilách, když toho svého takhle vidí mezi nebem a zemí na místech, kam se ani vrabci neodváží.

„Já vím, ono to určitě není nic příjemného,“ přisvědčovala jí šeptem paní Bochová. „Ten můj je krejčí, o toho se aspoň nemusím ustavičně strachovat.“

„Kdybyste věděla,“ pokračovala Gervaisa, „jaký jsem měla první dobu strach; od rána do večera! Pořád jsem ho viděla, jak leží na márách s rozbitou hlavou... Teď už na to tolik nemyslím. Člověk si zvykne na všechno. Každý si přece musí ten chleba nějak vydě-
lávat... Ale tenhle chleba je sakramentsky těžce vydělanej, když si při něm jeden může zlámat vaz častěj, než je zdrávo.“

Zmlkla a schovala Nanu do sukni, aby ji snad nenapadlo na ta-
tínka zavolat. Třebaže byla bledá strachy, musela se chtěj nechtěj dívat nahoru. Coupeau zrovna letoval nejzazší okraj plechu těsně u okapového žlabu. Ať se natahoval, jak chtěl, pořád tam nemohl dosáhnout. A tak se odvážil ještě blíž ke kraji; lezl pomalu, jistými a rozvážnými pohyby zkušeného dělníka. Jednu chvíli seděl bez

držení přímo nad ulicí a klidně pracoval. Zdola bylo vidět, jak pod pájkou, kterou pozorně sunul po okraji plechu, syčí malý bílý plamínek. Gervaisa, neschopná slova, s hrdlem sevřeným úzkostí, sepjala ruce a bezděčně je zvedla jako k úpěnlivé prosbě. Ale najednou si zhluboka oddechla, protože Coupeau už lezl po střeše nahoru; neměl přitom nijak naspěch a ještě si naposledy rozvážně odplivl do ulice.

„Á, vida, mám tady dohled!“ křikl vesele, když ji uviděl. „Že dělala hloupé cavyky a nechtěla na mě zavolat, vidíte, paní Bochová... Počkej na mě, mám toho ještě tak na deset minut!“

Zbývalo mu posadit na komín stříšku, taková maličkost, jakou by svedl uředník. Pradlena s domovnicí zůstaly stát na chodníku, přetřásaly novinky ze čtvrti a dávaly pozor na Nanu, aby nelezla do kanálu, chtěla tam pořád hledat rybičky. Občas se obě podívaly na střechu, usmály se a zakývaly hlavami, jako že beze všeho počkají. Stará babka naproti se pořád nehnula od okna; dívala se na klempíře, jako by na něco čekala.

„Co ta čarodějnice pořád čumí?“ řekla paní Bochová. „Takovej má divnej ksicht!“

Nahoře bylo slyšet Coupeauův zvučný hlas, jak si zpívá: *Pojd' se mnou, má milá, na jahůdky do lesa*. Stál teď skloněný nad ponkem a dovedně stříhal plech. Kružidlem si na něm narýsoval půlkruh a zahnutými nůžkami z něho vystříhoval široký vějíř. Ten pak kladívkem lehounce vyklepal do tvaru špičatého klobouku. Zidor zase foukal měchem do řeřavého uhlí. Slunce zapadalo za domy v záplavě růžové záře, která pozvolna bledla a přecházela do světlefialova. A proti širé obloze se na pozadí průzračného vzduchu v této chvíli večerního klidu odrážely nepřírozeně zvětšené siluety obou dělníků vedle temné čáry pracovního stolu a podivných obrysů měchu.

Když byla stříška připravena, křikl Coupeau jako obvykle: „Zidore, železa!“

Ale Zidor někam zmizel. Klempíř sakroval, rozhlížel se po něm a volal dovnitř otevřeným okénkem na střeše. Konečně ho objevil na vedlejší střeše o dva domy dál. Kluk se tam procházel, obhlížel okolí a řídké světlé vlasy mu vlály ve větru; vyvaloval oči na obrovskou Paříž.

„Poslouchej, ty ulejkáku, to si myslíš, že jsi tady na výletě?“ pustil se do něho vztekle Coupeau. „Anebo tam skládáš básně jako pan Béranger? Dáš mi sem ty železa! To svět neviděl, on si courá po střeše! Ještě si sem můžeš přivést taky holku, ne, a vyznávat jí tady lásku... Tak dáš mi ty železa, trdlo jedno!“

Když to sletoval, křikl na Gervaisu: „Tak, a hotovo... Hned jsem dole!“

Komínová roura, na kterou měl nasadit stříšku, byla uprostřed střechy. Gervaisa už byla klidná a pozorovala ho s úsměvem. Nana se také začala smát, když viděla tatínka, a tleskala ručičkami. Seděla na chodníku, aby se mohla lépe dívat nahoru.

„Táto! Táto!“ křičela ze všech sil. „Táto, koukej!“

Klempíř se chtěl nahnout, ale ujela mu noha a najednou se hloupě, jako když se kočce zapletou nohy, skutálel dolů po mírném svahu střechy, kde nebylo čeho se zachytit.

„Hergot!“ stačil ze sebe vypravit zadrhnutým hlasem.

A spadl dolů. Jeho tělo opsalo mírnou křivku, dvakrát se ve vzduchu otočilo a dopadlo uprostřed ulice s tlumeným žuchnutím, jako když se z výšky hodí balík prádla.

Gervaisa strašlivě vykřikla a zůstala stát jako omráčená, se zdviženýma rukama. Seběhli se chodci a utvořil se shluk lidí. Paní Bochová, tak vyděšená, že sotva stála na nohou, vzala Nanu do náručí a schovala jí hlavu, aby to neviděla. Bába naproti zatím klidně zavírala okno, jako by se konečně dočkala.

Nakonec odnesli Coupeaua čtyři muži do lékárny na rohu ulice Poissonière; tam zůstal ležet skoro hodinu uprostřed krámu na pokrývce, než přinesli nosítka z Lariboisièrovy nemocnice. Ještě

dýchal, ale lékárník nad ním vážně pokyvoval hlavou. Gervaisa klečela na zemi a bez ustání vzlykala; byla celá smáčená slzami, nic neviděla a nic nechápala. Bezděčně natahovala ruce a lehounce ohmatávala svému muži nohy a paže. Vzápětí je vždy zas odtáhla a podívala se na lékárníka, který jí prikázal, že se zraněného nesmí dotýkat. Ale za chvíli neodolala a sáhla na něho zas, protože se musela přesvědčit, že je ještě živ, a protože si myslela, že mu tím uleví. Když konečně přišli s nosítky a mluvili o tom, že ho odnesou do nemocnice, vstala a řekla rázně:

„Ne, ne, do nemocnice ne...! Bydlíme v Nové Zlatnické ulici.“

Marně jí vysvětlovali, že by ji to přišlo velmi draho, kdyby si manžela nechala doma. Tvrdošíjně stála na svém: „Nová Zlatnická ulice, ukážu vám, které dveře... Co vám na tom sejde? Já na to mám... Je to přece můj muž, ne? Je můj a já to takhle chci.“

Museli tedy odnést Coupeaua domů. Když se nosítka prodírala davem, který se tlačil před lékárnou, mluvily ženské ze čtvrti vzrušeně o Gervaise. Je sice kulhavá, ženská jedna, ale má zatrolenou kuráž. To se ví, že toho svého vyléčí, kdežto ve špitále nechávají doktoři takovéhle těžké případy radši zhebnout, aby se nemuseli otravovat léčením. Paní Bochová mezitím odvedla Nanu k sobě domů, ale teď se sem zas vrátila a vykládala donekonečna podrobnosti, jak se to stalo, ještě celá roztřesená z toho úleku.

„Šla jsem si pro skopový, tady jsem byla a viděla jsem ho padat,“ opakovala pořád. „To kvůli té dcerušce; chtěl se na ni podívat, a najednou bác! Ach, bože, bože, nechtěla bych to vidět podruhé...! Ale teď už musím jít pro to skopový.“

Celý týden to bylo s Coupeauem velmi zlé. Příbuzní, sousedé a vůbec všichni čekali, že každou chvíli natáhne bačkory. Lékař, drahý lékař, který si dával platit pět franků za návštěvu, se obával vnitřního zranění. To slovo je všechny děsilo a po čtvrti se říkalo, že to klempíři při tom pádu utrhlo srdce. Jen Gervaisa, pobledlá nevypáním, vážná a odhodlaná, krčila rameny. Její muž má pravou

nohu zlomenou, to každý ví; ale to se přece spraví! A ostatek, to utržené srdce, to nic není. Však ona mu to srdce zas vyléčí. Ví, jak se takové srdce léčí; velikou péčí, čistotou a opravdovou oddaností. Dávala najevo nezvratnou jistotu a byla přesvědčena, že ho uzdraví už jen tím, že je pořád u něho a dotýká se ho rukama, když ho drží horečka. Ani na chvíli nezapochoybovala. Celý týden byla na nohou, mluvila málo, soustředila se jen na umíněné odhodlání ho zachránit, zapomínala na děti, na ulici, na celé město. Devátého dne večer, když lékař konečně prohlásil, že teď už za nemocného ručí, se Gervaisa rozplakala a klesla na židli; nohy měla bezvládné, celé tělo rozlámané. Té noci si konečně dopřála dvě hodiny spánku s hlavou položenou v nohách postele.

Coupeauovo neštěstí rozrušilo celou rodinu. Maminka Coupeauová trávila noci s Gervaisou, ale od devíti hodin začínala na židli usínat. Paní Leratová se každý večer vracela z práce velkou oklikou, aby se stavila pozeptat na bratra. Lorilleuxovi přicházeli zpočátku dvakrát až třikrát denně, nabízeli se, že zůstanou u nemocného přes noc, a přinesli dokonce pro Gervaisu křeslo. Ale hádky na sebe nenechaly dlouho čekat; začalo to tím, jak se mají ošetřovat nemocní. Paní Lorilleuxová tvrdila, že už v životě zachránila dost lidí, aby věděla, jak se to má dělat. A vyčítala také Gervaise, že ji odstrkuje a že ji nechce nechat u bratrova lože. Bodejť, ona ta pajda ví, proč se Coupeaua snaží tak mermomocí uzdravit; kdyby ho nebyla přišla vyrušit z práce do ulice Nation, nebyl by spadl. Jenomže při tom, jak se k tomu teď staví, ho určitě ještě dorazí.

Když Gervaisa viděla, že je Coupeau mimo nebezpečí, přestala už tak urputně a žárlivě střežit jeho lože. Teď už jí ho nemohli zabít, a tak už k němu pouštěla každého bez obav. Rodina se roztahovala po pokoji. Rekonvalescence prý bude velmi dlouhá; lékař to odhadoval na čtyři měsíce. A zatímco klempíř dlouhé hodiny spal, vyčítali Lorilleuxovi Gervaise, že je hloupá. Co z toho má, že má muže doma? V nemocnici by se byl zotavil dvakrát tak rychleji. Lorilleux by prý

byl docela rád nemocný, a hned by si udělal nějaké to bebíčko, jen aby jí ukázal, že by se ani chvílku nerozmýšlel jít do Lariboisièrovy nemocnice. Paní Lorilleuxová prý zná jednu paní, kterou odtud před nedávnem propustili. A ta prý se tam měla! Jedla kuřátka od rána do večera. A oba jí už asi podvacáté vypočítávali, kolik ji budou ty čtyři měsíce uzdravování stát. Především zameškané pracovní dny, potom lékař a léky, a později mu bude muset kupovat víno a bifteky. Budou ještě moc rádi, když na to nepadne víc než těch pár grošů úspor, co mají spolu našetřené. Kdepak, ještě se budou muset zadlužit, to je jistá věc. Ale ať si dělají, co chtějí. Od příbuzenstva ať žádnou pomoc rozhodně nečekají; žádný z nich není tak bohatý, aby si mohl dovolit vydržovat nemocného doma. Ať si tedy pajda pomůže sama, ne? Mohla přece jako každá jiná dát muže odnést do nemocnice. Tím si pomůže, takovouhle pýchou!

Jednou večer si Lorilleuxová neodpustila tu zlomyslnost a zčista-jasna se zeptala: „Tak co bude s tím krámem? Kdy si ho najmete?“

„No ano,“ připojil se uštěpačně Lorilleux, „domovník na vás ještě čeká!“

Gervaisa se nezmohla na slovo. Na krám teď úplně zapomněla. Ale viděla, jakou mají ti lidé škodolibou radost, že z toho krámu nic nebude. Od toho večera také opravdu číhali na každou příležitost, aby si ji mohli dobírat kvůli tomu snu, který se jí tak zhatil. Kdykoliv přišla řeč na nějaké neuskutečnitelné přání, říkali, že se to musí odložit na pozdější dobu, až bude Gervaisa vlastní paní v krásném krámě s výkladem do ulice. A což teprve, jak se jí smáli za zády! Gervaisa je nechtěla tak ošklivě podezírat, ale opravdu to vypadalo, jako by Lorilleuxovi měli teď strašnou radost, že se Coupeauovi přihodilo to neštěstí a že si ona teď nebude moci zařídit vlastní prádelnu ve Zlatnické ulici.

A tak nad tím raději sama žertovala, aby jim ukázala, jak ráda obětuje všechny peníze, jen aby se muž uzdravil. Pokaždé, když

v jejich přítomnosti vyťahovala zpod hodinového poklopu spořitelní knížku, říkala vesele: „Tak, a teď jdu najmout ten krám!“

Nechtěla vyzvednout všechny peníze najednou. Vybírala je po stovkách, aby nemusela schovávat doma v prádelníku tak velkou částku peněz. A pak, kojila se mlhavou nadějí v nějaký velký zážrak, že se třeba muž najednou uzdraví a že nebudou muset celou částku utratit. Pokaždé, když se vrátila ze spořitelny, počítala na kousku papíru, kolik peněz jim tam ještě zbývá. Dělal to jen kvůli pořádku. I když se díra v jejich úsporách ustavičně zvětšovala, vedla s rozumnou tváří a klidným úsměvem přesné účty o té finanční pohromě. Cožpak není útěcha už to, že mohla ty peníze tak dobře použít a že je měla po ruce, když přišlo to neštěstí? A beze vší lítosti ukládala pečlivě knížku zas za hodiny pod poklop.

Goujetovi se za Coupeauovy nemoci zachovali k Gervaise velmi pěkně. Paní Goujetová jí byla vždycky ochotně nápomocna. Kdykoliv šla ven, ptala se Gervaisy, jestli nepotřebuje cukr, máslo nebo sůl; dávala jí pokaždé první vývar z masa, když večer vařila polévku; někdy jí vypomohla v kuchyni, když viděla, že má moc práce, a pomáhala jí s nádobím. Goujet vzal každé ráno vědra a šel Gervaise pro vodu ke kašně do ulice Poissonnière; ušetřil jí tam dva pětníky. A po večeři, když zrovna nebyl pokoj plný příbuzných, přicházeli Goujetovi dělat Coupeauovi společnost. Celé dvě hodiny, až do deseti, tam kovář sedával s dýmku v ústech a díval se na Gervaisu, jak se točí kolem nemocného. Za celý večer promluvil sotva deset slov. Mohutnou hlavu se světlými vlasy měl skrčenou mezi obřímí rameny a dojatě pozoroval, jak nalévá bylinkový čaj do šálku a jak tiše míchá cukr, aby lžička necinkala. Když Coupeauovi urovnávala pokrývku a tiše mu domlouvala, že se to všechno zase spraví, býval kovář celý zjihlý. Tak hodnou ženu ještě nikdy neviděl. Ba i to kulhání jí jen šlechtilo, protože to byla tím větší zásluha, otáčet se takhle celý den kolem muže. Jen co je pravda, nesedla si ani na čtvrt hodiny, aby se najedla. Ustavičně běhala do lékárny,

dělala i ty nejméně příjemné služby a namáhala se, seč byla, aby udržela v pořádku pokoj, kde se teď odehrávalo všechno. Přitom si ani jednou nepostěžovala, pořád byla milá a vlídná, i večer, kdy byla tak unavená, že už málem usínala vstoje. A kovář uprostřed té oddané péče a mezi léky, povalujícími se všude po nábytku, začínal pocítovat k Gervaise velikou náklonnost, když viděl, jak má Coupeaua z celého srdce ráda a jak ho láskyplně ošetřuje.

„Tak vidíš, kamaráde, už jsi zas pomalu pohromadě!“ řekl jednoho dne rekonvalescentovi. „Však já jsem o tebe neměl strach, máš ženu, to je učiněný anděl!“

Goujet se měl ženit. Alespoň matka mu našla velmi slušnou dívku, krajkářku jako ona, a velice si přála, aby si ji vzal. Goujet svolil, aby matku nezarmoutil, a svatba už byla určena na počátek září. Peníze na zařízení mladé domácnosti dávno čekaly ve spořitelně. Ale kovář jen vrtěl hlavou, když se mu Gervaise o té svatbě zmínila, a říkával potichu:

„Všechny ženy nejsou takové jako vy, paní Coupeauová. Kdyby byly, to by si jich člověk vzal třeba deset.“

Coupeau mohl mezitím po dvou měsících konečně vstát z postele. Nechodil ještě daleko, dobelhal se jen od postele k oknu, a to ho ještě musela Gervaise podpírat. Tam si vždy sedl do křesla od Lorilleuxových a pravou nohu si natáhl na stoličku. Ten šprýmař, který se vždycky smával, když si někdo zlámal nohu na náledí, teď nesl svou nehodu velmi těžce. Chyběl mu nějak vnitřní klid a vyrovnanost. Celé dva měsíce strávil v posteli tím, že nadával a vztekal se na celý svět. Co je tohle za život, ustavičně ležet na zádech s ovázanou hnatou, sešněrovanou jako klobása! Namouduši, ten strop už zná nazpaměť. Je tam v rohu u přístěnku trhlina a tu by dovedl nakreslit i se zavřenýma očima. Když se potom usadil v křesle, začala zas jiná písnička. Jak dlouho tu ještě zůstane trčet uvězněný jako mumie? Na té ulici není žádná legrace, nikdo tudy nechodí a celý den to tam smrdí louhem. Ne, namouduši, tady z toho

zešediví, deset let života by dal za to, kdyby se mohl jít podívat na hradby. A ustavičně nadával osudu, jak je k němu nespravedlivý. To přece není správné, když taková věc potkala jeho, řádného dělníka, který není žádný lenoch a ochlasta. Kdyby se to stalo někomu jinému, neřekl by.

„Můj táta si srazil vaz,“ říkal, „když jednou celý den pařil. Neříkám, že si to zasloužil, ale koneckonců, přece jen to člověk chápe... Kdežto já, já byl dočista střízlivý, hodný jak beránek a neměl jsem v sobě jedinou kapku alkoholu, a najednou sletím, když se chci otočit a zasmát se na Nanu! To je přece jenom trochu moc, nezdá se vám? Jestli je nějaký pánbůh, to teda divně ten svět řídí. Tohle já nikdy nestrávím.“

A i když měl už nohy zdravé, zůstala v něm pořád skrytá nenávist k práci. Je to svinský řemeslo, trávit celé dny u okapových žlabů jako kočka. Páni měšťáci si to dovedou zařídit! Pošlou vás na smrt, sami si, zbabělci, netroufají ani vylézt na žebřík, sedí si pěkně doma v teple a na chudýho člověka se vykašlou! Nakonec říkal, že by si každý měl dávat plech na střechu sám. K čertu, kdyby měla být nějaká spravedlnost, mělo by se to dělat tak: když chceš bejt pěkně v suchu, tak se o střechu postarej sám. Litoval také, že se nevyučil jinému řemeslu, hezčímu a ne tak nebezpečnému, třeba truhlářství. Ale za to může zase starý Coupeau. Tátové mají vždycky takový pitomý zvyk, že mermomocí strkají děti na to svý řemeslo.

Dva měsíce ještě chodil Coupeau o berlích. Zpočátku se dokázal dobelhat jen k domovním dveřím a chodil si na ulici vykouřit dýmku. Pak došel až k okrajovému bulváru, šoural se tam na sluníčku a vysedával celé hodiny na lavičce. Pomalu se mu vracela veselost a na těch dlouhých toulkách si brousil jedovatý jazyk. Ale spolu s novou radostí do života v něm rostla také radost z nicnedělání, zalíbilo se mu vysedávat se založenýma rukama, kdy všechny svaly dřímají v sladké nečinnosti; jako by se ho pomalu zmocňovala lenost, využívajíc jeho rekonvalescence k tomu, aby mu vnikla pod kůži,

příjemně mu uspala tělo a ochrnula ducha. Vracíval se spokojený, samý žert; život se mu líbil, proč by to takhle nemohlo trvat pořád? Když už se mohl obejít bez berlí, pouštěl se dál a chodil navštěvovat kamarády po stavbách. Postával se založenýma rukama před roze-
stavěnými domy, dělal vtipy, pokyvoval hlavou a dobíral si dělníky, jak se tam dřou. Natahoval nohu a ukazoval jim, kam to nakonec vede, když si člověk huntuje tělo. Takové výsměšné postávání před lopotou druhých v něm jen živilo jeho vlastní nenávisť k práci. Ano, i on půjde zas dělat, jinak to nejde; ale půjde co možná nejpozději. Kdo jiný by měl mít víc důvodů nehrnout se do práce než on? A pak, je to přece tak příjemné, jednou se taky moct flákat!

Odpoledne, když se Coupeau nudíval, chodil k Lorilleuxovům. Ti ho strašně litovali a snažili se ho získat všemožnými pozornostmi. V prvních letech manželství se z jejich vlivu vymanil dík Gervaise. Ted' ho zas přitahovali a dobírali si ho, jaký má ze ženy strach. To je nějaký mužský? Přitom však byli Lorilleuxovi velmi opatrní a vychvalovali až přemrštěně všechny přednosti Gervaisy. Coupeau se doma ještě nehádal, ale dušoval se Gervaise, že ji jeho sestra má velmi ráda, a domlouval jí, aby k ní nebyla tak zlá. První manželská hádka vypukla jednou večer kvůli Štěpánovi. Klempíř předtím strávil celé odpoledne u Lorilleuxových. Když se vrátil, nebyla ještě večeře hotová a děti křičely, že chtějí polévku. Najednou se Coupeau vztekle otočil po Štěpánovi a vsolil mu pár dobře míněných pohlavků. Celou hodinu potom bručel, že ten parchant přece není jeho, a že tedy vlastně neví, proč ho má trpět v domě; jednou ho vyrazí ze dveří. Až do té doby přijímal kluka bez nejmenších námitek. Druhý den mluvil o své důstojnosti a za tři dny najednou začal Štěpána častovat od rána do večera kopanci do zadku, takže pak kluk, sotva ho slyšel na schodech, utíkal ke Goujetovům; tam mu stará krajkářka vždycky uvolnila kousek místa na stole, aby si mohl napsat úkoly.

Gervaisa už dávno zase pracovala. Ted' už nemusela sundávat a nasazovat skleněný poklop u hodin; všechny úspory byly pryč.

A musela těžce dřít, za čtyři, protože teď byly doma čtyři krky u stolu. Sama je všechny živila. Když ji lidé litovali, honem se Coupeaua zastávala. Jen považte, co všechno zkusil, žádný div, jestli je teď trochu zahořklý. Ale až se úplně uzdraví, však ono ho to přejde. A když jí někdo nadhodil, že už je teď Coupeau zase chlapík a že by mohl docela dobře jít zas do práce, bránila se. Kdepak, ještě ne! Ona z něho nechce mít zase maroda! Přece snad ví, co jí řekl lékař, ne? Sama mu bránila jít do práce a každé ráno mu říkala, jen aby se nepřemáhal, že má ještě dost času. Sem tam mu dokonce vstrčila do kapsy u vesty nějaký ten frank. A Coupeau to přijímal jako něco docela samozřejmého; naříkal si, kde ho všude píchá, jen proto, aby ho hýčkala. Po půl roce byl pořád ještě v rekonvalescenci. Když se teď chodil dívat na kamarády, jak pracují, zašel s nimi milerád i na skleničku. Vždyť je v té vinárně docela příjemně; člověk si tam chvilku posedí a zažertuje, to není pro nikoho žádná hanba. To jediné náfukové zůstávají na chodníku a radši umírají žízni. Kamarádi měli tenkrát úplnou pravdu, když si ho dobírali, protože jedna sklenička vína ještě nikoho nezabila. Ale tloukl se do prsou, že on se nespouští, že pije jenom víno. Jakživ jen víno, nikdy ne kořalku. Víno prodlužuje život, nikomu neškodí a není po něm opice. Přesto však několikrát po takovém celodenním lelkování od stavby ke stavbě a od vinárny k vinárně přišel domů trochu pod parou. Gervaisa pokaždé tvrdila, že ji ukrutně bolí hlava, a zavírala dveře, jen aby Goujetovi neslyšeli, jaké pitomosti Coupeau říká.

Ale pozvolna doléhal na mladou ženu smutek. Ráno i večer se chodívala dívat do Zlatnické ulice, jestli je krám pořád ještě k pronajmutí. Dělal to potají, jako by prováděla nějakou klukovinu, která se na dospělé osobu nehodí. Ten krám jí začínal zas vrtat hlavou; v noci, když zhasla světlo, se často přistihla, jak na to myslí, jako kdyby si s otevřenýma očima představovala nějakou zapovězenou rozkoš. Znovu to všechno přepočítávala; dvě stě padesát franků do zálohy, aby měli čtrnáct dní dopředu na živobytí, dohromady přinejmenším

pět set franků. Nahlas o tom nemluvila jen proto, aby se nezdálo, že lituje úspor, které padly na Coupeauovu nemoc. Často zbledla, když jí o těch tajných tužbách málem uklouzlo nějaké slůvko, a honem to zahanbeně zamlouvala, jako by ji napadaly ošklivé myšlenky. Teď budou muset pracovat zas čtyři nebo pět let, než si tak velkou částku našetří. Nejvíc ji mrzelo, že se nemůže zařídit pro sebe právě teď; snadno by tak uživila rodinu, nemusela by spoléhat na Coupeaua a mohla by mu dopřát pár měsíců času, než by dostal zase chuť do práce. Byla by klidnější, měla by jistotu do budoucnosti a nemusela by mít takový strach, jaký někdy potají mívala, když se Coupeau vracel domů příliš veselý, zpíval a vykládal o nějakém povedeném kousku toho dobytka Perka, kterému zaplatil láhev vína.

Jednou večer, když byla Gervaisa sama doma, přišel Goujet, ale neutekl, jak míval v takových případech ve zvyku. Seděl, pokuřoval a díval se na ni. Zřejmě měl něco vážného na srdci. Převracel to v hlavě, nechával to uzrát a pořád nevěděl, jak to nakousnout. Konečně se po dlouhém mlčení odhodlal, vytáhl dýmku z úst a řekl jedním dechem: „Paní Gervaiso, dovolila byste, abych vám půjčil peníze?“

Skláněla se zrovna nad zásuvkou prádelníku, hledala utěrky. Rázem se vztyčila, rudá až po uši. Tak on ji tedy viděl ráno před krámem, jak tam stála skoro deset minut jako u vytržení? Goujet se rozpačitě usmíval, jako kdyby jí byl udělal nějaký urážlivý návrh. Gervaisa rázně odmítla. Ne, za žádnou cenu ne, přece nemůže přijmout peníze, když neví, kdy by je mohla vrátit. A pak, je to opravdu příliš velká částka. Když pořád naléhal, celý zmatený, vykřikla Gervaisa nakonec: „Ale vždyť vy se máte ženit? Nemůžu přece vzít peníze, které máte uchystané na svatbu!“

„Ale s tím si nedělejte hlavu!“ odpověděl a začervenal se také. „Já se ženit nebudu, z toho sešlo. Víte, něco mi vlezlo do hlavy... Namouduši, to radši ty peníze půjčím vám.“

Oba sklopili hlavy. Rozhostilo se mezi nimi něco velmi něžného, třebaže to nevyslovili. A Gervaisa přijala. Goujet už o tom předtím

řekl matce. Zašli tedy hned přes chodbu k ní. Krajkářka byla vážná, trochu posmutnělá, klidný obličej skláněla nad prací. Nechce prý synovi odporovat, ale teď už ten Gervaisin záměr tak docela neschvaluje. Řekla také jasně proč. Coupeau prý se kazí a nakonec jí projí a propije celý krám. Především mu nemůže odpustit, že se nechtěl naučit číst, zatímco se uzdravoval. Kovář se tenkrát nabídl, že mu to ukáže, ale Coupeau ho poslal ke všem čertům, že prý věděním lidi jen hubnou. Oba dělníci se kvůli tomu div nepohádali a od té doby si jdou každý po svém. Přesto však se paní Goujetová zachovala k Gervaise velmi laskavě, hlavně když viděla prosebné pohledy svého velkého dítěte. Bylo dohodnuto, že sousedům půjčí pět set franků a Coupeauovi je budou splácet každý měsíc po dvaceti francích, ať to trvá, jak chce dlouho.

„Poslouchej, ten kovář na tebe nějak bere!“ smál se Coupeau, když se to všechno dověděl. „Ale já se nebojím, ten je na to moc velký moula... Však my mu to zase vrátíme. Ale namouduši, kdyby takhle padl na nějaké ničemy, jakživ už by ty peníze neviděl!“

Hned druhý den najali Coupeauovi krám. Gervaisa běhala celý den mezi domovem a Zlatnickou ulicí. Když ji sousedé viděli pobíhat tak svižně po čtvrti – byla tak šťastná, že ani nekulhala –, povídali si, že se asi dala operovat.

5

Zrovna v dubnovém kvartálu se odstěhovali z ulice Poissonnière také Bochovi a vzali si ve velkém činžáku ve Zlatnické ulici domovnictví. Taková šťastná náhoda! Jednou z největších starostí Gervaisy – která si až dosud v tom svém bytečku v Nové ulici tak klidně žila bez domovnice – bylo, aby se nedostala pod nějakou zlou bábu, která by se s ní hádala kvůli každé kapce rozlité vody a kvůli každému bouchnutí dveřmi večer. Domovnice bývají taková banda! Ale s Bochovými to bude jedna radost. Znají se přece, a tak spolu vždycky vyjdou. Zkrátka bude to jako v rodině.

V den, kdy krám najali a přišli podepsat nájemní smlouvu, cítila Gervaisa ve vysokém průjezdu, jak se jí svírá srdce. Tak tady bude teď bydlet, v tom domě, rozlehlém jako malé město pro sebe, kde se jako nekonečné ulice táhnou a křižují chodby a schodiště. Šedivé fasády s okny plnými hadrů sušících se na slunci, kalně osvětlený dvůr s propadlou dlažbou jako někde na náměstí, pracovní ruch, ozývající se uvnitř za těmi zdmi, to všechno v ní vyvolávalo velké rozčilení; na jedné straně radost, že se jí konečně podařilo uskutečnit dávný sen, a na druhé straně strach, že možná neuspěje a že podlehne v tom nesmírném boji proti hladu, jehož tep tu cítila. Při tom bušení a svištění zámečnických kladiv a truhlářských hoblíků v přízemních dílnách se najednou Gervaise zdálo, že podniká něco příliš odvážného, že se vrhá přímo mezi kola nějakého obrovského stroje v plném chodu. Voda z barvírny, vytékající stružkou v průjezdě, měla toho dne světlou brčálovou barvu. Gervaisa ji s úsměvem překročila; viděla v té barvě dobré znamení.

S domácím měli schůzku přímo u Bochových ve vrátnici. Pan Marescot, majitel velkého nožířství z rue de la Paix, chodíval kdysi po městě jako pouliční šlejiř. Dnes prý má stužku Čestné legie

a nestyděl se za své obrovské ruce bývalého dělníka. Jeho největší radostí bylo sbírat od nájemníků nože a nůžky a jen tak pro vlastní potěšení je sám brousit. Říkalo se, že nezpychl, protože sedával celé hodiny u domovníků ve svých domech a přehlížel tam, schovaný v přítmí vrátnice, účty. Tam také vyřizoval všechny záležitosti s nájemníky. Coupaeuovi ho zastihli, jak sedí za umaštěným stolem paní Bochové a poslouchá její stížnosti, jak ta švadlena z druhého patra na schodišti A nezaplatila nájemné a ještě při tom řekla velmi sprosté slovo. Když podepsali smlouvu, podal domácí klempíři ruku. Má prý dělníky rád. Sám se kdysi také nadřel, ale každý prý se může vypracovat jako on. Přepočítal dvě stě padesát franků za první dva kvartály a zastrčil je do bezedné kapsy; pak se rozpovídal o svém životě a ukázal vyznamenání, kam až to dotáhl.

Přesto bylo Gervaise pořád trochu trapně, když viděla chování Bochoových. Tvářili se, jako by ji ani neznali. Obskakovali pana domácího, div se mu neklaněli až k zemi, hltali jeho slova a přikyvovali ke všemu na souhlas. Paní Bochová rázně vyšla ven a odehnala houf dětí, které se ráchaly kolem vodovodu; z kohoutku, naplno otevřeného, vytékala voda proudem na dlažbu. Když se vracela přes dvůr, upjatě a přísně potřásající sukněmi, rozhlédla se pomalu po všech oknech, jako by se chtěla přesvědčit, že je v domě všechno v pořádku; přitom se sebevědomě ušklíbla, jako by chtěla ukázat, že si je vědoma své moci, když má teď pod sebou tři sta partají. Boche znovu zavedl řeč na švadlenu z druhého patra; soudil, že by se měla vyhodit. Počítal, kolik kvartálů je už dlužna, a tvářil se důležitě jako zemský hejtman, který nepřipustí, aby se za jeho vlády dělo něco nepřístojného. Pan Marescot s výpovědí souhlasil, ale chtěl počkat až do pololetí. Je to prý kruté vyhodit lidi na dlažbu, a především domácí z toho nemá ani krejcar užitku. Gervaise přeběhl mráz po zádech, protože ji napadlo, jestli by ji také jednou takhle vyhodili na ulici, kdyby ji potkalo podobné neštěstí a nemohla zaplatit činži. V zakouřené vrátnici, zastavěné černým nábytkem, bylo vlhko

a zsinalé příšeří jako ve sklepe. U okna padalo jediné světlo na krejčovský stůl, na němž se povaloval starý svrchník k obrácení. Zrzavá Pavlínka, čtyřletá dceruška Bochových, seděla na zemi a rozšafně se dívala, jak se na kamínkách dusí kus telecího, celá blažená z toho, jak ji oblévají čpavé kuchyňské pachy.

Pan Marescot už podával klempíři ruku na rozloučenou, když se Coupeau zmínil o opravách a připomněl domácímu jeho ústní slib, že si o tom ještě pohovoří. Ale domácí se rozčilil. On mu přece nic takového neslibil! A v krámech se ostatně o opravy nikdy nestará domácí! Nakonec však přece jen svolil, že se tam s nimi a s Bochovými podívá. Když se nitář odstěhoval, odvezl si s sebou všechno zařízení, pulty i regály. V holém krámu bylo tím víc vidět zčernalý strop a popraskané stěny, z nichž visely cáry starých zašlých tapet. A v prázdných místnostech, kde se všechno rozléhalo, se rozpoutala zuřivá hádka. Pan Marescot křičel, že to je přece starost každého obchodníka, jak si svůj krám zařídí; vždyť to by nakonec takový obchodník mohl chtít všude samé zlato, a to on jako domácí nemůže, dávat všude zlato. Pak vykládal, jak si sám zařizoval svůj vlastní obchod v rue de la Paix a jak ho to stálo přes dvacet tisíc franků. Gervaise s ženskou neústupností opakovala stále stejný argument, který se jí zdál nezvratný: v bytě by přece domácí dal vylepit nové tapety, ne? A proč by se krám neměl považovat také za byt? Nechce na něm nic jiného než vybělit strop a dát nové tapety.

Boche při tom zachovával neproniknutelný a důstojný obličej. Točil se dokola, díval se nahoru, a neřikal nic. Marně na něho Coupeau mrkal; Boche se tvářil, jako by svého velkého vlivu na pana domácího nechtěl zneužívat. Nakonec se mu však přece jen cosi pohnulo v obličejí, zdrženlivě se pousmál a pokýval hlavou. V té chvíli zrovna pan Marescot s nanejvýš pohoršenou a nešťastnou tváří Gervaise konečně povolil, roztahuje všech deset prstů v křečovitém gestu lakomce, kterému chtějí vyrvat jeho zlato; slíbil Gervaise ten

strop a tapety, ovšem pod podmínkou, že polovinu tapet zaplatí ona. Nato hned odešel, nechtěl už o ničem slyšet.

A když zůstal Boche s Coupeauovými sám, začal je poplácávat po ramenou; najednou byl ztělesněná srdečnost. To se jim to povedlo, co? Nebýt jeho, neměli by ani tapety, ani strop. Přece si všimli, jak po něm domácí po očku pokukoval a jak se najednou rozhodl, až teprve když viděl, že se Boche usmívá? Pak jim důvěrně svěřil, že skutečným pánem v domě je on. On rozhoduje o výpovědích, pronajímá byty jen těm lidem, kteří se mu zamlouvají, vybírá nájemné a nechává si je někdy i čtrnáct dní ležet v prádelníku. Večer poslali Coupeauovi Bochovi dvě láhve vína, aby se jim odvděčili. To se přece sluší, poslat jim za to dárek.

Hned v pondělí se řemeslníci pustili do krámu. Zvlášť koupě tapet byla velkou událostí. Gervaisa chtěla šedivý papír s modrými květy, aby byly stěny světlé a veselé. Boche jí nabídl, ať jde s ním a vybere si sama. Ale má prý výslovně přikázáno od domácího, že papír nesmí stát více než pětasedmdesát centimů svitek. Vybírali u obchodníka skoro hodinu; pradlena se pořád vracela k jednomu moc hezkému květovanému vzorku, který stál devadesát centimů, a byla z toho zoufalá, protože levnější papíry jí připadaly hrozně ošklivé. Nakonec jí domovník povolil; nějak už to prý zařídí, bude třeba počítat o svitek víc, když to nepůjde jinak. A Gervaisa na zpáteční cestě koupila pro Pavlíčku koláče. Nechtěla zůstat nikomu nic dlužna, ať lidé vidí, že se vždycky vyplácí prokazovat jí ochotu.

Krámek měl být hotov za čtyři dny. Ale práce trvala tři neděle. Původně měli v úmyslu lak na dveřích a na výloze jen umýt louhem, ale starý nátěr, původně hnědočervený, byl tak zašlý a smutný, že se Gervaisa nechala přemluvit a dala natřít celý krám světlemodře se žlutým proužkem na krajích. A tak opravy nebraly konce. Coupeau, který ještě nepracoval, se chodil od časného rána dívat, jak to pokračuje. Boche vždycky nechal kabát nebo kalhoty, na nichž opravoval knoflíkové dírky, a šel také dohlédnout na řemeslníky. Oba tam pak

celý dlouhý den s rukama za zády postávali nad dělníky, kouřili, plivali a posuzovali každé máchnutí štětkou. Pronášeli nekonečné a hluboké úvahy nad každým hřebíkem, který se měl vytáhnout. Malíři, dva rozšafní hromotluci a dobráci, každou chvíli slézali ze štaflí, přišli se k nim postavit doprostřed krámu, dali se s nimi do řeči, a všichni tak celé hodiny pokyvovali hlavami a dívali se na rozdělanou práci. Strop byl obílen dost brzo. Ale lakování nebralo konce. Pořád to nechtělo schnout. Kolem deváté hodiny se vždycky objevili lakýrníci, postavili plechovky s barvami do kouta, podívali se, jestli už je to suché, a zmizeli; pak už se hned tak neukázali. Buď to šli na oběd, nebo šli dodělat nějaký melouch vedle do Myrhové ulice. Jindy zas Coupeau odvedl celou partu někam na skleničku; domovníka, malíře a všechny kamarády, které cestou sebrali. A zas bylo odpoledne pryč. Gervaisa už myslela, že vyletí z kůže. Ale najednou bylo všechno ve dvou dnech hotovo, výloha nalakována, tapety vylepeny a všechno smetí naloženo na káru. Dělníci s tím zatočili, jako kdyby to byla hračka, hvízdali si k tomu na štaflích a zpívali, až lidem po celé čtvrti zaléhaly uši.

Nastěhovali se hned. První dny měla Gervaisa, když se vracívala přes ulici z nákupu, radost jako dítě. Zůstávala stát a usmívala se na svůj nový domov. Už zdálky na ni svítil její krám uprostřed černé řady ostatních zašlých výloh a vesele se vyjímal s novou bleděmodrou firmou, na níž bylo velkými žlutými písmeny namalováno: *Prádelna jemného prádla*. Ve výkladní skříni, zatažené vzadu mušelínovými záclonkami a vyložené modrým papírem, aby lépe vynikla bělost prádla, byly vystaveny pánské košile a ženské čepečky, pověšené za pentle na mosazných drátech. Krám jí v té blankytně modré barvě připadal moc hezký. A uvnitř také všechno modré; tapety s napodobeným květovaným vzorem à la Pompadour znázorňovaly mřížkované loubí, po němž se vinuly svlačce; pracovní stůl, veliká deska, zabírající dvě třetiny místnosti a přikrytá tlustou pokrývkou, byl obrouben kretonovou záclonkou s modrým květovaným vzorem,

aby se zakryly podstavce. Gervaisa se pokaždé posadila na stoličku, spokojeně si oddechla a blaženě se rozhlížela, jak je tu všude čisto; mohla oči nechat na náradí, lesknoucím se novotou. Ale její první pohled patřil vždycky strojovému zařízení, železným kamnům, na nichž se mohlo hřát najednou deset žehliček, srovnaných kolem ohniště na nakloněných deskách. Každou chvíli si klekala na zem a prohlížela kamna v ustavičném strachu, aby nepraskla, kdyby tam ta hloupá učednice nacpala příliš mnoho koksu.

Byt za krámem byl velmi slušný. Coupeauovi spali v prvním pokoji, kde se také vařilo a jedlo. Vzadu tam byly dveře do dvora. Nana měla postýlku v pokoji napravo, velké komoře, osvětlené kulatým okénkem u stropu. Štěpán, ten spal v pokoji nalevo, kde se na podlaze ustavičně povalovaly obrovské hromady špinavého prádla. Přesto měl byt jednu závadu, a Coupeauovi si to zpočátku nechtěli přiznat: zdi se totiž potily vlhkostí a od tří hodin odpoledne už tam nebylo kloudně vidět.

Ve čtvrti vzbudil nový krám velký rozruch. Lidé si povídali, že se Coupeauovi ukvapili a že si na tom zlámou vaz. Utratili opravdu celých pět set franků od Goujetových jenom na zařízení a nenechali si ani na čtrnáct dní na živobytí, jak si původně předsevzali. Ten den ráno, kdy Gervaisa poprvé otevřela, měla v peněžence rovných šest franků. Ale neměla strach, zákazníci se jen hrnuli a vypadalo to, že obchod půjde velmi dobře. Za týden, v sobotu, strávila před spaním dvě hodiny samým počítáním na kousku papíru. A potom s rozzářeným obličejem vzbudila Coupeaua, protože mu musila říci, že mohou vydělat veliké peníze, když budou rozumní.

„To se ten můj bratr dočkal pěkných věcí za to, že je takový trouba!“ rozkřikovala paní Lorilleuxová po celé Zlatnické ulici. „To ještě tak namouduši chybělo, aby se ta pajda spustila! Však na to vypadá, ne?“

Lorilleuxovi se s Gervaisou rozhněvali na smrt. Už když se krám opravoval, div nepukli zlostí; sotva uviděli zdálky malíře, přešli

vždycky na druhou stranu a domů se vraceli se zaťatými zuby. Taková bůhvíjaká ženská, a modrý krám, jestlipak to, prosím, není urážka pro poctivé lidi! A hned druhý den, když učednice vychrstla hrnek škrobu právě ve chvíli, kdy Lorilleuxová vycházela z domu, vzbouřila zlatnice celou ulici, že prý švagrová schválně navádí dělnice, aby ji urážely. Tím byly veškeré styky nadobro přerušeny, a když se potkali, měřili se jen zuřivými pohledy.

„Tak, tak, pěkné živobyті!“ rozhlašovala Lorilleuxová. „Však my víme, odkud ona sebrala peníze na ten svůj krám! Vydělala si je s tím kovářem... Však to je taky pěkná společnost, ti lidi! Táta si jim sám uřezal hlavu kudlou, aby ušetřil práci katovi. Nebo prostě něco takového, ale na každý pád to byla nechutná historie!“

Pomlouvala otevřeně Gervaisu, že se válí s Goujetem. Vymýšlela si a tvrdila, že je přistihla jednou večer spolu na lavičce na bulváru. Při pomyslení na ten poměr a na to, jakých rozkoší při tom švagrová musí užívat, měla jen ještě větší vztek, jako každá ošklivá počestná žena. Den co den vyslovovala svou nejskrytější myšlenku, která jí ustavičně ležela na srdci: „Co jenom na ní ti mužští vidí, na takovém mrzákovi? Mám snad takové úspěchy třeba já?“

A klepy se sousedkami nebraly konce. Vykládala všechno pěkně od začátku. Hned o svatbě prý se jí to nelíbilo a byla tam jen proto, že musela. Však ona má čuch a už tenkrát věděla, jak tohleto skončí. Ale potom na ni byla ta pajda jak máslo, tak se dokázala přetvářovat, že s manželem namouduši už jenom z ohledů ke Coupeauovi nemohli odmítnout a šli Naně za kmotry, i když je ty křtiny stály spoustu peněz. Ale teď, kdyby ta pajda třeba umírala a potřebovala skleničku vody, ona, Lorilleuxová, jí ji nepodá, na to můžete vzít jed. Nemá prý ráda takovéhle drzé, darebné a nestydaté ženské. Nana, ta může vždycky přijít ke kmotříčkovi a kmotříčce, pokaždé ji rádi uvidí. Dítě přece za hříchy své mámy nemůže, ne? Coupeauovi, tomu ovšem radit nebudou. Na jeho místě by každý mužský takové nestydě pořádně nařezal a pak by ji posadil holou zadnicí do škopku

se studenou vodou. Konečně je to jeho věc, ale oni na něm chtějí jen to, aby nenechal dělat hanbu rodině. Prokristapána, kdyby tak jí, Lorilleuxovou, přistihl manžel s mužským, ten by jí dal! Zapíchl by jí nůžky do břicha!

Avšak Bochovi, přísní soudcové všech hádek v domě, s Lorilleuxovými nesouhlasili. Lorilleuxovi jsou sice řádní lidé, jen co je pravda, žijí spořádaně, pracují od rána do večera a nájemné platí přesně. Ale tohleto je u nich, upřímně řečeno, jenom vztek ze slepé závisti. Vždyť by si, prosím vás, pro krejcar dali vrtat koleno! Takoví krkouni hamížní to jsou a nic jiného. Schovávají láhev s vínem, když k nim někdo přijde, aby ho nemuseli pozvat na skleničku; nevědí ani, co je slušnost. Jednou pohostila Gervaisa Bochovy rybízovým likérem se sodovkou a popíjeli to zrovna ve vrátnici, když kolem šla paní Lorilleuxová; nesla se, jako kdyby spolkla pravítka, a přede dveřmi si schválně odplivla. Od té doby každou sobotu, když Bochová metla schody a chodby, nechávala u Lorilleuxů přede dveřmi smetí.

„To se ví, pajda je cpe, ty žrouty!“ rozkřikovala pak paní Lorilleuxová. „Vždyť je to všechno jedna pakáž! Ale ať si se mnou nezahrávají! Půjdu si stěžovat domácímu... Včera jsem zas viděla, jak se ten svatoušek Boche otírá o sukně paní Gaudronové. Lízt za starou ženskou, která má půl tuctu dětí, to už je vrchol vší ohavnosti, no nemám pravdu? Ještě jednou takovou nestydatost uvidím, a řeknu to starý Bochový, aby tomu svému pořádně nařezala... Bylo by aspoň trochu legrace, ne?“

Maminka Coupeauová chodila dál do obou domácností, přitakávala oběma stranám, a dokonce ji teď častěji pozvali na večeri, protože ochotně vyslechla dceru i snachu, jeden večer tu a druhý večer zas onu. Paní Leratová teď ke Coupeauovým nechodila, protože se s pajdou nepohodla kvůli nějakému vojákovvi, který své milé uřízl nos břitvou; zastávala se tenkrát toho vojáka a tvrdila, že takový skutek je důkazem vášnivé lásky, aniž to blíž vysvětlila.

A potom vydráždila paní Lorilleuxovou ještě k většímu vzteku, když jí svěřila, že ji pajda přede všemi lidmi jinak nenazve než „kravská oháňka“. Namouduši, však prý ji teď už i Bochovi a sousedé běžně říkají „kravská oháňka“.

Vzdor všem těm klepům a pomluvám stávala Gervaisa klidně a s úsměvem ve dveřích svého krámu a zdravila všechny známé přívětivým pokynem hlavy. Ráda tam vždy mezi žehlením odběhla na chvilku se postavit a usmívala se na celou ulici s pýchou obchodníka, který má vlastní kousek chodníku. Patřila jí celá Zlatnická ulice, i sousední ulice, celá čtvrť jí patřila. Kdykoliv vystrčila hlavu, jen tak jak byla v bílé halence, s holými pažemi a plavými vlasy, od pracovního zápalu trochu rozčuchanými, rozhlédla se hned napravo i nalevo, na oba konce ulice, jako by jediným pohledem chtěla přehlédnout všechny chodce i domy, celou dlažbu oblohu. Nalevo se liduprázdná Zlatnická ulice táhla klidně do dálky a vytvářela venkovské zátiší, kde ženské potichu rozprávěly před vraty; ale napravo, hned pár kroků odtud, se rozléhalo hrčení povozů a nepřetržité hlučení chodců z ulice Poissonnière; chvílemi sílící, chvílemi zas slábnoucí ruch tvořil na tomto konci významnou křižovatku spěchajícího davu. Gervaisa měla ráda tu ulici, drkotání vozů na hrubém křivolakém dláždění, tlačenci chodců na úzkých chodnících, přerušovaných tu a tam štěrkováným svahem před vraty průjezdů. Tři metry stružky před jejím krámem nabývaly obrovské důležitosti a připadaly jí jako široká řeka; chtěla ji mít pěkně čistou, tu podivnou proměnlivou řeku, jejíž vody se mezi okolním černým blátem skvěly nejkrásnějšími barvami, jak se právě zamanulo barvírně. Kromě toho Gervaisa pozorovala se zájmem i sousední krámy: velké hokynářství s výlohou plnou sušených švestek, přikrytých hustou sítí, obchod s prádlem a pleteným zbožím pro dělníky, před nímž se při každém závanu větru klátily ve vzduchu modráky a dělnické kazajky, visící s roztaženými rukávy a nohavicemi. U zelinářky a prodavačky drobů vídala, jak na rohu

pultu klidně předou krásné vypasené kočky. Sousedka uhlíčka, paní Vigourouxová, jí odpovídala na pozdrav; byla to malá tlustá ženská s umouněným obličejem, oči jí jen svítily a věčně postávala před krámem, ukrádala pánu bohu čas a bavila se s mužskými; výlohu měla kolem dokola pomalovanou dřevěnými poleny na tmavohnědém podkladě, takže zdálky vypadal celý ten složitý obrazec jako venkovský srub. Sousedky z druhé strany, paní Cudorgeová s dcerou, majitelky obchodu s deštníky, se nikdy venku neukazovaly; jejich výklad byl temný a dveře, ozdobené dvěma pestře nalakovanými plechovými slunečníky, byly stále zavřené. Než se vrátila zpátky do krámu, nezapomněla se Gervaisa nikdy podívat naproti na vysokou bílou zeď bez oken, do níž vedla dole obrovská široká vrata; jimi bylo vidět plápolající kovářskou výheň ve dvoře, plném všelijakých vozů a vozíků, jejichž oje trčely do výše. Na zdi bylo velkými písmeny napsáno Kovářství a kolem byly do věnce přibité podkovy. Celý den tam zvonila kladiva na kovadlině a houfy odletujících jisker ozařovaly kalné přítmí dvora. Dole u zdi, v krámku, který nebyl větší než skříň, mezi železářstvím a prodavačkou smažených brambor, sedával hodinář, starý pán v šosatém kabátě, vždycky jako ze škatulky, a ustavičně se drobounkými nástroji vrtal v hodinách u pracovního stolku, na němž pod skleněnými poklopy ležely všelijaké jemné a choulostivé součástky. Za ním viselo vždy několik tuctů maličkých kukačkových hodin a všechny najednou vesele tikaly do bezútěšné špíny černé ulice a do pravidelných úderů kovářských kladiv.

Po celé čtvrti se soudilo, že je Gervaisa moc milá ženská. Jistě si na ní pomlouvačně jazyky také smlsly, ale všichni museli shodně uznat, že má hezké velké oči, pěknou malou pusinku a krásné bílé zuby. Zkrátka že je to hezká blondýnka a že by se mohla počítat mezi největší krasavice, nebýt té její nešťastné nohy. Bylo jí teď osmadvacet a trochu ztloustla. Jemné rysy v obličejí se jí zakulatily a pohyby měla pomalé a spokojené. Vydržela teď nečinně na

židli, než se jí ohřeje žehlička, neurčitě se usmívala a obličej měla zaplavený labužnickou spokojeností. Stávala se z ní požitkářka, to říkal každý; ale nebyla to u ní žádná ošklivá neřest, naopak. Když si na to člověk vydělá, proč by si nedopřál sem tam něco dobrého na zub? To by přece byl hloupý, kdyby jedl slupky z brambor. Tím spíš, že pořád pracovala jako kat a mohla se ztrhat, jen aby vyhověla stálým zákazníkům; někdy dělala sama i v noci při zavřených okenicích, když práce pospíchala. Ve čtvrti se říkalo, že má z pekla štěstí; nač sáhne, všechno se jí daří. Prala pro celý dům, pro pana Madiniera, pro slečnu Remanjouovou, pro Bochovy. Přebrala dokonce své bývalé zaměstnavatele, paní Fauconnierové, některé pařížské paničky bydlící v ulici Faubourg-Poissonnière. Hned po prvních čtrnácti dnech musela přibrat dvě dělnice, paní Putoisovou a velkou Klementu, tu, co tu kdysi bydlela v šestém poschodí. Spolu s učednicí, malou šilhavou Augustinou, šerednou jako chudásova zadnice, měla tedy už v krámě tři osoby. Jiné ženské by se byla nad takovým nenadálým úspěchem už jistě zatočila hlava. Nikdo jí nemohl zazlívat, když si v pondělí dopřála trochu dobrého jídla po té týdenní dřině. Však to také měla zapotřebí, stala by se z ní mátoha a košile by se musely žehlit samy, kdyby si tu a tam nenacpala břicho nějakou dobrotou, na kterou se jí zrovna sbíhaly sliny.

Nikdy nebyla Gervaisa tak laskavá jako teď. Byla hodná jako beránek a dobrá jako anděl. Kromě paní Lorilleuxové, které říkala „kravská oháňka“, aby se jí pomstila, byla ke každému nesmírně laskavá. Ve stavu příjemné malátnosti po dobrém obědě, když si vypila kávu, bývala zvlášť nakloněna všechno odpouštět. Jejím oblíbeným úslovím bylo: „Lidi si přece musejí navzájem odpouštět, ne? Jinak by žili jako divoši.“ Když jí někdo říkal, jaká je hodná, smávala se. To by tak ještě scházelo, aby byla zlá! Bránila se, že prý to není její zásluhou. Copak se nesplnily všechny její sny? Může si od života přát ještě něco víc? Vzpomínala, jak měla kdysi jediný ideál, tenkrát když se octla na ulici: pracovat, mít co jíst a kde bydlet, vychovat

děti, nebýt bita a umřít ve vlastní posteli. A teď je ten její ideál o mnoho překonán. Má to všechno a ještě mnohem víc. Pokud jde o to, umřít ve vlastní posteli, žertem dodávala, s tím že počítá, ale co možná nejpозději.

Hlavně na Coupeaua byla Gervaisa až příliš hodná. Nikdy jediné zlé slovo, nikdy si za jeho zády nepostěžovala. Klempíř začal konečně zas chodit do práce, a protože dělal zrovna na novostavbě až na druhém konci Paříže, dávala mu Gervaisa každé ráno dva franky na oběd, na kapku vína a na tabák. Jenže tak dvakrát do týdne Coupeau cestou někam zapadl, propil tam dva franky s některým kumpánem a vrátil se na oběd domů; nějakou povídačku si už vždycky vymyslel. Jednou dokonce nedošel ani daleko od domu, pozval Perka a další tři kumpány na nóbl žranici s hlemýždi, bifteky a drahým značkovým vínem do vinárny *U Kapucína* nedaleko brány Chapelle, a protože na to dva franky nestačily, poslal účet po číšníkovi a vzkázal jí, že tam zatím sedí v zástavě. Gervaisa se jen smála a pokrčila nad tím rameny. Co je na tom zlého, když se její muž trochu pobaví? Mužským se tu a tam musí dopřát volnost, když má být v domácnosti klid. Padne slovo, padne druhé a za chvíli by začaly padat rány. Vždyť člověk musí mít trochu pochopení. Coupeaua ještě ta noha pobolívá, a pak, on za to nemůže, to kamarádi ho vždycky svedou, a on přece musí dělat to, co druzí, jinak by vypadal jako trouba. Ostatně nestojí to ani za řeč, když někdy přijde trošku stříknutý, lehne si a za dvě hodiny už na něm není vůbec nic vidět.

Mezitím přišla vedra. Jednou v červnu odpoledne, v sobotu, kdy práce zrovna pospíchala, nacpala Gervaisa sama plná kamna koksu; hrálo se na nich deset žehliček za hukotu komínové roury. V tuto hodinu se slunce opíralo přímo do výkladní skříně, rozžhavené paprsky se odrážely od chodníku a tančily po stropě krámu jako dlouhé měňavé pruhy; a ten prudký jas, namodralý odrazem papíru na policích a ve výkladě, vrhal na pracovní stůl oslňující světlo, jako

by se sluneční paprsky prosívaly bílým prádlem. V krámě bylo dusno k zalknutí. Nechaly dveře do ulice otevřené, ale nezavanul sem ani větřík. Z prádla, visícího na mosazných drátech, se kouřilo a za ne celé tři čtvrti hodiny bylo suché jako troud. Dlouhou chvíli už vládlo pod tíhou té výhně v krámě hluboké ticho, do něhož se ozývalo jen tlumené bouchání žehliček, přidušené tlustou pokrývkou, potaženou kalikem³.

„Namouduši, jestli se dneska neupečeme!“ promluvila Gervaisa. „Člověk by si nejradši svlékl košili!“

Seděla na bobku nad velkou mísou a škrobila v ní prádlo. Měla na sobě bílou sukni a kazajku s vyhrnutými rukávy, která se jí svezla z ramen, takže měla paže i krk nahé; byla celá zrůžovělá a tak se potila, že se jí rozcuchané vlasy lepily v chomáčích na kůži. Pozorně namáčela do škorobu čepce, náprsenky mužských košil, celé spodničky a kanýry dámských spodních kalhot. Potom jednotlivé kusy svinovala a ukládala do čtverhranného koše; části košil a kalhot, které nebyly naškrobené, ještě předtím nakropila rukou namočenou do kbelíku s vodou.

„Tenhle košík je pro vás, paní Putoisová,“ řekla zas. „Musíte si pospíšet, prosím vás. Hned to schne a za hodinu by se to mohlo kropit znova.“

Paní Putoisová, drobná hubená pětáctýřicátnice, se při žehlení ani trochu nepotila, třebaže byla upjatá ve starém hnědém živůtku. Nesundala si ani čepceček, černý čepceček se zelenými pentlemi, přecházejícími do žluta. Stála vzpřímeně nad žehlicím stolem, který na ni byl příliš vysoký, a s lokty od těla jezdila žehličkou trhavými pohyby jako loutka. Najednou vykřikla: „Co vás to napadá, slečno Klemento, jen si ten živůtek zas oblečte! Víte, že takové nestydatosti já nemám ráda. To byste mohla rovnou ukázat všechno. Naproti přes ulici se už tři mužští zastavili!“

3 Tuhá, obvykle nebělená bavlněná tkanina s plátnovou vazbou. *Pozn. red.*

Velká Klementa si pro sebe zabručela něco o staré kobyle. Je tu vedro k zalknutí, a tak si snad může trochu udělat pohodlí; každý není tak vyschlý jako ona. Ostatně, copak je něco vidět? Zvedla ruce a košile jí div nepraskla, jak ji nadulo krásné bujné poprsí; krátké rukávy se jí mohly na ramenou přetrhnout. Klementa si chtěla užít, co se dá, než jí bude třicet, a snažila se o to statečně. Druhý den po takovém pořádném flámu vždycky ani zem pod nohama necítila, spala nad prací a hlavu a břicho prý měla, jako kdyby jí tam nacpal hadry. Gervaisa ji přesto nechtěla vyhodit, protože žádná dělnice neuměla tak pěkně vyžehlit mužskou košili jako ona. Mužské košile, na to ona byla.

„I co, však je to moje!“ prohlásila nakonec a poplácala se po prsou. „Nekouše to a ještě to nikomu neublížilo!“

„Jen si, Klemento, oblékněte zase živůtek!“ napomenula ji Gervaisa. „Paní Putoisová má pravdu, nesluší se to... Lidé by třeba pak mohli považovat můj dům za něco, co není.“

Dlouhá Klementa se tedy zas nabručeně oblékla. To je nějakých cavyků! Přitom jako kdyby ti mužští na ulici ještě jakživi neviděli kozy! A vylila si vztek na učednici, na šilhavé Augustině, která vedle ní žehlila rovné prádlo, punčochy a kapesníky; šťouchla do ní loktem a od strčila ji. Ale Augustina, zlá a potouchlá jako každý ošklivý ubožák, po němž se kdekdo sveze, se jí pomstila tím, že jí zezadu nepozorovaně plivla na sukni.

Gervaisa mezitím začala žehlit čepeček paní Bochové, na kterém si chtěla dát záležet. Dala kvůli němu zvlášť vařit škrob, aby vypadal jako nový. Přejížděla zrovna opatrně po vnitřní straně zvláštní malou žehličkou, na obou koncích zakulacenou, když tu vešla do krámu hranatá ženská s červenými skvrnami na tváři a v sukních celých umáčených. Byla to pradlena ze Zlatnické ulice, zaměstnávající tři dělnice.

„Jdete moc brzo!“ křikla na ni Gervaisa. „Říkala jsem vám přece až večer... Teď na vás nemám kdy!“ Ale pradlena spustila nářek, že

by jinak už dnes nemohla prádlo namočit, a tak se Gervaisa uvolila, že jí dá špinavé prádlo hned. Došly pro balíky do pokoje nalevo, kde spával Štěpán, a vrátily se s plnými náručemi; naházely všechno vzadu v krámě na zem. Třídění trvalo víc než půl hodiny. Gervaisa kolem sebe dělala hromádky a dávala zvlášť mužské košile, ženské košile, kapesníky, ponožky a ručníky. Když jí přišel do ruky nějaký kus prádla od nového zákazníka, vyšila na něm červenou nití křížek, aby jej poznala. V dusném vzduchu se z toho rozházeného špinavého prádla šířil mdlý zápach.

„Heršoft, to je vůnička!“ poznamenala Klementa a chytila se za nos.

„To víte, kdyby bylo čisté, tak by nám ho sem nedávali!“ odpověděla klidně Gervaisa. „Všechno nemůže vonět jako fialky, ne? Tak kolik jsme říkaly? Čtrnáct ženských košil vidíte, paní Bijardová... To máme patnáct, šestnáct, sedmnáct...“

A dál nahlas počítala. Nijak si to neošklivila, byla na špínu zvyklá; nahými narůžovělými pažemi se hrabala v košilích zažloutlých špínou, v utěrkách ztvrdlých mastnotou od nádobí a v zablácených propocených ponožkách. Přece jen však na ni začala padat jakási malátnost v tom pronikavém zápachu, který jí stoupal přímo do obličeje, skloněného nad hromadou. Posadila se na kraj stoličky, naklonila se kupředu a sahala napravo i nalevo zpomalenými pohyby, jako by ji ten lidský pach omamoval; neurčitě se usmívala a v očích měla nepřítomný výraz. Možná že ty její první záchvaty lenivosti měly svůj původ právě tady, z otravy ze špinavého prádla, zamořujícího okolní vzduch.

Zrovna když protřepávala dětskou plenku, která ani nebyla k poznání, jak byla pročuraná, vešel do krámu Coupeau.

„Heršoftnomol,“ blábolil, „to to ale praží! Člověku se z toho až motá hlava!“

Klempíř se chytil stolu, aby nepadl. Takhle nalinkovaný přišel dnes poprvé. Předtím chodíval trochu stříknutý, nic víc. Ale ten-

tokrát měl celé oko modré, jak se asi některý kamarád chtěl přátelsky rozehnat a praštil ho přitom do oka. Kudrnatými vlasy, na spáncích už trochu prošedivělými, musil vymést nějaký špinavý kout v zaplivané vinárně, protože mu v týle na jedné kadeři visela pavučina. Byl samá legrace, třebaže měl poněkud ztrhané rysy a vypadal staře, protože mu dolní čelist vyčnívala víc než jindy; ale pořád ohromný dobrák, říkal o sobě, a pleť prý má pořád ještě dost jemnou na to, aby si na něm smlsla i vévodkyně.

„Všechno ti vysvětlím!“ pokračoval, obraceje se k Gervaise. „Ten Celer, však ho znáš, ten co má jednu nohu dřevěnou... Tak on se stěhuje domů na venkov a chtěl nás předtím ještě pohostit... Moc jsme toho nevypili, nebylo by nám nic, to víš, nebýt toho zatraceného úpalu... Na ulici je z toho všem lidem zle. No namouduši! Dyt' vrávorá každěj!“

A když se dlouhá Klementa smála, že viděl celou ulici opilou, dal se z toho sám do nehorázného smíchu, div se nezadusil. Křičel: „Co tomu říkáte? Sebranka jedna ozřalá! To je na ně pohled! Ale oni za to nemůžou, to může za všechno jen to slunce...“

Celý krám se smál, i paní Putoisová, která neměla opilé lidi ráda. Šilhavá Augusta kdákala jako slepice s ústy dokořán, až se zajíkala. Gervaise však podezírala Coupeaua, že se nevrací rovnou domů, že se stavil ještě na hodinku u Lorilleuxových a dostal tam všelijaké špatné rady. Když se jí zadušoval, že ne, byla hned shovívavější, dala se nakonec také do smíchu a ani mu nevyčetla, že zase zameškal šichtu.

„Ten ale napovídá nesmyslů!“ řekla. „Jak může někdo žvanit takové hlouposti!“

A pak mu mateřsky domlouvala. „Jdi si lehnout, ano? Vidíš, že máme práci a ty nám tu překážíš... Tak to máme dvaatřicet kapesníků, paní Bijardová, a ještě dva, to je čtyřiatřicet...“

Ale Coupeauovi se nechtělo spát. Zůstal v krámě, dál se tu kymácel jako hodinové kyvadlo, škádlil je a nechtěl přestat vtípkovat.

Gervaisa se chtěla rychle zbavit paní Bijardové a zavolala Klementu, aby prádlo počítala, ona že bude zapisovat. A ta darebnice utrousila nad každým kusem prádla nějakou peprnou, nestydatou poznámku; vystavovala bídu zákazníků, odkrývala tajnosti ložnic a pronášela sprosté vtipy nad každou dírou a každou skvrnou, která jí přišla pod ruku. Augusta dělala hloupou, jako že tomu nerozumí, ale přitom nastavovala uši jako zkažená školačka. Paní Putoisová se uraženě našpulila, připadalo jí nemístné říkat takovéhle věci před Coupeauem; mužský přece nepotřebuje vidět prádlo, takové věci se mezi slušnými lidmi neukazují. Gervaisa, ta se tvářila vážně, hleděla si práce a dělala, že to neslyší. Zapisovala a přitom se pozorně dívala na každý kus, aby věděla, čím které prádlo je. Ke každému připisovala jméno a nikdy se nezmýlila, dovedla to odhadnout už jen podle barvy. Tyhle utěrky patří Goujetovům, to se hned pozná, neutírají jimi začouzená dna pekáčů. Tenhle povlak na polštář je určitě od Bochových, protože paní Bochová má všechno prádlo zasviněné pomádou na vlasy. A nepotřebovala ani prohlížet zblízka flanelové vesty pana Madiniera, aby poznala, že jsou jeho; ten člověk má tak mastnou kůži, že propotí i flanel. Zнала i další podrobnosti o každém zákazníkovi, všelijaká tajemství, jak je kdo čistotný, jaké spodní prádlo mají sousedky, které chodí po ulici v hedvábných sukních, kolik kdo našpiní za týden punčoch, kapesníků a košil, jak se komu trhá prádlo, vždycky na stejných místech. Však by o tom mohla vyprávět! Například košile slečny Remanjouové zavadávaly vždy podnět k nekonečným komentářům; trhaly se obyčejně nahore, stará panna asi musela mít špičaté kosti na ramenou; a nikdy nebyly špinavé, i když je nosila třeba čtrnáct dní, což svědčí o tom, že v tomhle věku je člověk vyschlý jako kus dřeva a nikdo by z něho už ani kapku šťávy nevymačkal. A tak se při každém třídění prádla svlékala v krámě celá čtvrť Goutte-d'Or.

„No, tohle je pošušání!“ křikla najednou Klementa, když rozbalila nový balík.

Gervaisa ucouvla, jaký ji najednou přepadl hnus.

„No jo, balík paní Gaudronové!“ řekla. „Tě už prát nebudu, musím si najít nějakou výmluvu... Ne, nejsem přece žádná fajnovka a měla jsem už za ten život v rukou leccjakou špínu, ale tohle namouduši nemůžu. To bych přišla o žaludek... Co jen ta ženská dělá, že si může prádlo takhle zaneřádit!“

A poprosila Klementu, aby si pospíšila. Ale dělnice nepřestávala s poznámkami, strkala prsty do každé díry a pronášela nad prádlem dvojsmyslné narážky; mávala každým kusem jako praporem vítězoslavné špíny. Kolem Gervaisy zatím narůstaly hromady. Seděla pořád na stoličce a teď už ji mezi košilemi a spodničkami nebylo ani vidět; před sebou měla prostěradla, kalhoty, ubrusy, celé hory beznadějně špíny; uprostřed té vzrůstající záplavy seděla pořád s holým krkem a nahými pažemi, s vlasy přilepenými drobnými světlymi pramínky na spáncích, ještě růžovější a ještě malátnější. Měla už zase klidný, usedlý výraz, zapomněla na prádlo paní Gaudronové, necítila už žádný zápach, prohrabávala se rukou v hromadě, aby se přesvědčila, že nedošlo k mýlce, a usmívala se jako pravá pečlivá a svědomitá majitelka prádelny. To šilhavé trdlo, Augustina, zas přetopilo kamna, hrozně ráda do nich totiž přikládala lopatkou a teď je tak nacpala koksem, že se železné pláty rozžhavily do ruda. Šikmé odpolední slunce pražilo do výkladní skříně a celý krám byl jako v jednom ohni. Najednou Coupeaua, kterému to parno ještě víc stouplo do hlavy, posedla veliká něžnost. S rozpraženou náručí vykročil k Gervaise a dojatě blekotal: „Ty seš moc hodná ženská! Já ti musím dát pusu.“

Ale zamotal se do spodniček, které mu ležely v cestě, a málem se natáhl.

„Dolízavec jeden!“ řekla Gervaisa beze zloby. „Sed' chvilku a nezlob, už jsme skoro hotové.“

Ale ne, on jí chtěl dát pusu, musí prý jí dát pusu, protože ji má strašně rád. Pořád blábolil své, motal se při tom v hromádce

spodniček a šlápl do hromady košil; jak se chtěl vztekle vyprostit, zapletly se mu nohy a natáhl se nosem rovnou do špinavých utěrek. Gervaise už začínala docházet trpělivost, odstrčila ho a rozkřikla se na něho, že jim to všechno pomíchá. Ale Klementa, a dokonce i paní Putoisová se Coupeaua zastaly. Vždyť je docela hodný. Chce jí jenom dát pusu. Tak se přece může nechat políbit, ne? „Vy ani nevíte, co máte, paní Coupeauová!“ řekla paní Bijardová; její muž, zámečník, byl velký ochlasta a každý večer, když přišel domů, ji tloukl jako zběsilý. „Kdyby ten můj byl takovýhle, když má nakoupíno, to by byla radost s ním žít!“

Gervaisu už zlost přešla; litovala, že se na Coupeaua tak utrhla. Pomohla mu vstát, pak se usmála a nastavila mu tvář. Ale klempíř ji přede všemi bez okolků chytil za prsa.

„Jen co je pravda, to prádlo ti tady zatraceně smrdí!“ šeptal. „Ale já tě mám stejně rád, víš!“

„Nech mě, vždyť to lechtá!“ vypískla a smála se ještě víc. „Blázne jeden! Tohle se přece nedělá!“

Ale držel ji pevně a nechtěl ji pustit. Nebránila se mu, byla jako omámená lehkou závratí z té hromady prádla; ani Coupeauův dech, páchnoucí po víně, jí nebyl nijak nepříjemný. A dlouhý polibek, který si dali na ústa uprostřed vši té špíny, byl jako první krok v pomalém zabředání celého jejího života do špíny a úpadku.

Mezitím si paní Bijardová svazovala prádlo do balíků. Mluvila o své dvouleté dcerušce, která se jmenovala Eulálie; má už prý rozum jako velká ženská. Mohou ji klidně nechat doma samotnou, nikdy nepláče a nehraje si se sirkami. Konečně si odnesla jeden po druhém všechny balíky prádla; její velká postava se prohýbala pod tou tíhou a v obličejí jí naskočily fialové skvrny.

„To už není k vydržení, vždyť se tu upečeme!“ zvolala Gervaise a utírala si obličej, než se znovu pustí do čepečku paní Bochové.

Pradleny chtěly dát Augustině pár pohlavků, protože si teprve teď všimly, že jsou kamna celá červená. I žehličky už pomalu čer-

venaly. Zatracená holka, člověk se k ní nemůže ani na chvíli obrátit zády, aby zas něco neprovedla. Teď budou muset přinejmenším čtvrt hodiny počkat, než budou žehličky zase k potřebě. Gervaisa přihodila do ohně dvě lopatky popela. Potom ji napadlo, že by mohla na mosazné dráty u stropu natáhnout dvě prostěradla jako záclony, aby sem nešlo tolik slunce. Hned bylo v krámě příjemněji. I tak tam bylo pořád ještě pěkné vedro, ale vypadalo to tam jako někde v ložnici; v tom bílém světle si pradelny připadaly jako doma, uzavřené před okolním světem, třebaže bylo za prostěradly slyšet spěšné kroky přecházejících chodců, a mohly si konečně udělat pohodlí. Klementa si zase svlékla živůtek. Coupeau si pořád ještě nechtěl jít lehnout, a tak mu dovolily, že tu smí zůstat, ale musel slíbit, že bude jen tiše sedět v koutku, protože ony už teď mají nejvyšší čas a musí sebou hodit.

„Kam ta uličnice zase zašantročila tu malou žehličku?“ bručela Gervaisa na Augustinu.

Věčně hledaly malou žehličku a vždycky byla tam, kde by ji člověk nejméně čekal; tvrdily, že ji učednice ze zlomyslnosti schovává. Gervaisa konečně dožehlila spodek čepečku paní Bochové. Pak se pustila do kraje, vytahovala je rukou a zlehka načechrávala žehličkou. Byl to čepeček s bohatě zdobenou čelenkou, na níž se úzké nabírané stuhy střídaly s vyšívanou vložkou. Gervaisa si mlčky dávala záležet na stuhách i na vložce a žehlila je na takzvaném kohoutku, to bylo želízko vejčitého tvaru, upevněné na tyčce na dřevěném podstavci.

Zavládlo všeobecné ticho. Dlouhou chvíli bylo slyšet zas jen tlumené bouchání žehliček o příkrývku. Po obou stranách velikánského stolu stály Gervaisa, obě dělnice a mladá učnice, všechny skloněné a zabrané do práce, hrbily ramena a bez ustání jezdily rukou sem a tam. Každá měla po pravici podložku, čtverhrannou cihlu, propálenou od horkých žehliček. Uprostřed stolu stál hluboký talíř s čistou vodou a v něm ležel hadřík a kartáček. Ve staré sklenici

od nakládaných třešní v lihu se skvěla kytice velikých lilií a svými širokými bělostnými květy tu vytvářela zákoutí královské zahrady. Paní Putoisová se pustila do koše prádla, který pro ni Gervaisa připravila, a žehlila ručníky, kalhoty, blůzy a manžety. Augustina se loudala s punčochami a utěrkami, ustavičně lelkovala okolo a právě zaujatě pozorovala velkou mouchu, poletující nad stolem. Zato dlouhá Klementa už žehlila od rána pětatřicátou pánskou košili.

„Vždycky jenom víno, nikdy žádnéj utrejch!“ ozval se najednou klempíř, který patrně pocítil potřebu učinit toto slavnostní prohlášení: „Utrejch, to se nepije, nedělá mi dobře!“

Klementa vzala na kamnech další žehličku, nasadila na ni koženou rukojet s plechovým chráničem a přiblížila si ji ke tváři, aby se přesvědčila, že je dost teplá. Pak jí několikrát přejela po cihle, otřela ji hadrem, který jí visel za pasem, a pustila se do šestatřicáté pánské košile; nejdřív žehlila náprsenku a rukávy.

„No, pane Coupeau,“ řekla po chvíli, „ona taková malá sklenička třešňovice taky není k zahození. Mně to vždycky dá takovej říz... A pak, víte, čím dřív to člověka klepne, tím líp. Co bych si, můj ty bože, namlouvala! Však já vím, že na tom světě moc dlouho nepobudu.“

„Kdo má pořád poslouchat ty vaše pohřební řeči!“ okřikla ji paní Putoisová, která neměla ráda, když se mluvilo o něčem smutném.

Coupeau vstal a začal se zlobit, protože si myslel, že ho podezírají, že pil kořalku. Přísahal na svou hlavu, na hlavu své ženy a svého dítěte, že v sobě nemá ani kapku kořalky. Přišel až ke Klementě a dýchl jí do obličeje, aby se přesvědčila. Ale když strčil nos až k jejím holým ramenům, začal špásovat. Musí se prý podívat. Klementa složila košili na zádech, přejela ji žehličkou po obou stranách a žehlila teď manžety a límec. Protože se však na ni Coupeau pořád tlačil, udělala špatně záhyb a musela naškrobenou látku znovu nakropit kartáčkem, který ležel v talíři.

„Milostpaní, řekněte mu, ať na mě takhle nedotírá!“ postěžovala si.

„Nech ji, ty nemáš opravdu rozum!“ řekla klidně Gervaisa. „Máme moc práce, rozumíš?“

Mají moc práce, a co má být? On za to přece nemůže. A nedělá nic špatného. Nesahá, jenom se dívá. Odkdypak je zakázáno koukat se na pěkný věci, když je pánbíček stvořil? Ale to se musí nechat, ta má přednosti, tahle vykutálená Klementa, všechna čest! Mohla by se ukazovat za dva šestáky a nechat se omakávat, nikdo by těch peněz nelitoval! Dělnice se už přestala bránit a smála se těm dvojsmyslným poklonám ožralého chlapa. Nakonec s ním dokonce začala špásovat. Dobíral si ji kvůli těm mužským košilím. Tak ona prý je pořád v mužských košilích. A hrome, jak se v nich vyzná, jak s nimi dovede zacházet! Bodeť by ne, vždyť je to její živel. Však už jí jich taky prošly rukama nějaký stovky! Všichni blondáci a všichni bruneti ze čtvrti nosí na těle její práci. Klementě se ramena otrásala smíchy, ale žehlila dál. Prostrčila žehličku otvorem náprsenky a sežehlila na zádech pět dlouhých záhybů; pak přehnula přednici, složila spodek také do záhybů a přejížděla jej dlouhými tahy žehličkou.

„Tohle je válečný prapor!“ řekla a rozesmála se ještě hlasitěji.

Šilhavé Augustině to přišlo tak k smíchu, že vyprskla. Pustily se do ní. Takový usmrkanec, a už se směje vtípům, kterým by ještě vůbec neměla rozumět. Klementa jí podala žehličku. Učednice žehlila utěrky a punčochy chladnějšími žehličkami, které už nebyly na škrobené věci dost horké. Ale vzala ji tentokrát tak nešikovně, že si udělala na zápěstí dlouhou popáleninu kolem dokola jako náramek. Dala se do pláče a žalovala na Klementu, že ji spálila schválně. Dělnice si mezitím došla pro zvlášť horkou žehličku na náprsenku a rychle ji utišila tím, že jí vyžehlí obě uši, když nebude zticha. Zatím podložila pod náprsenku flanelový hadřík a pomalu ji žehličkou přejížděla, aby škrob jaksepatří vystoupl a usedl. Náprsenka začínala být tuhá a lesklá jako balicí papír.

„Zatracená štabajzna!“ ulevil si Coupeau, který za ní přešlapoval s neodbytností opilce.

Vystupoval na špičky a smál se, jako když vrže špatně namazaná kladka. Klementa se tužila se skloněnou šíjí, opírala se vší silou do stolu s lokty odtaženými od těla a všechno, co na ní bylo nahé, se napínalo; jak se ramena zvedala, rýsovala se pod jemnou kůží pomalá hra svalů a v růžovém přitímí rozevřené košilky se nadýmala ňadra, zvlhlá potem. Coupeau natáhl ruce a chtěl si sáhnout.

„Milostpaní! Milostpaní!“ zaječela Klementa. „Ať už dá konečně pokoj! Jestli nepřestane, tak já půjdu pryč. Nenechám se urážet.“

Gervaisa právě nasadila čepeček paní Bochové na podstavec, po-
tažený plátnem, a malou žehličkou pečlivě nabírala všechny krajky. Zvedla hlavu od práce zrovna ve chvíli, kdy klempíř natahoval ruce podruhé a strkal je Klementě za košili.

„Doopravdy, ty nemáš rozum!“ řekla trochu rozmrzele, jako kdyby hubovala neposlušné dítě, které chce mermomocí jíst marmeládu bez chleba. „Půjdeš spát.“

„Ano, jděte si lehnout, pane Coupeau, bude to lepší!“ prohlásila paní Putoisová.

„Ale, ale!“ zablábolil a pořád se usmíval, „co jste na mě najednou takový škaredý? To už si člověk ani nesmí trochu zašpásovat? Nebojte se, se ženskými já se vyznám, ještě jsem jakživ žádný neublížil. Člověk si popláčá, to jo, ale dál to nejde; to jen aby se vzdala povinná pocta ženskému pohlaví... A vůbec, když někdo vystavuje všechno své zboží, tak si člověk může sáhnout, no ne? Proč teda ta velká blondýna ukazuje všechno, co má? Ne, to vod ní není hezký...“

Pak se obrátil ke Klementě: „Víš, kočičko, seš sama proti sobě, že děláš takový drahoty... Jestli se jen upejpáš, že je tu tolik lidí...“

Ale nedomluvil. Gervaisa ho klidně, bez násilí popadla jednou rukou a druhou mu zacpala ústa. Vzpíral se, jen tak z legrace, zatímco ho strkala dozadu za krám do pokoje. Jednu chvíli se jí vykroutil a prohlásil, že si teda půjde lehnout, ale že mu ta dlouhá blondýna musí přijít zahřát nožičky. Pak bylo slyšet, jak mu Gervaisa zouvá boty. Svlékala ho a přitom ho občas mateřsky pleskla. Když mu

začala stahovat kalhoty, mohl se potrhát smíchy; hodil sebou na postel, válel se tam, třepal nohama a rozhlašoval, že ho to lechtá. Konečně ho zabalila starostlivě do pokrývky jako malé děcko. Jak se cítí? Není mu náhodou špatně? Ale Coupeau ani neodpověděl a místo toho zavolal na Klementu: „Tak dělej, kočička, já už jsem tady a čekám na tebe!“

Když se Gervaisa vrátila do krámu, dostala právě šilhavá Augusta přece jen pohlavek od Klementy; kvůli špinavé žehličce, kterou paní Putoisová sebrala na kamnech. Nevěděla o tom a zamazala celý živůtek. Klementa z toho vinila Augustinu, aby to nebylo na ni, že zapomněla žehličku otřít; zapřísahala se při všech svatých, že to nebyla její žehlička, třebaže byla vespod ještě velká skvrna od spáleného škrobu; učednice, uražená takovou nespravedlností, jí tentokrát zepředu a nezakrytě plivla na šaty. A proto dostala ten pohlavek, až se jí hlava otočila. Šilhavá učednice spolykala slzy a dala se do čištění žehličky; nejdřív ji oškrábala, pak ji přetřela kouskem svíčky a znovu utírala. Ale pokaždé, když měla projít kolem Klementy, si schovávala sliny a potutelně se smála, když viděla, jak jí to stéká vzadu po sukni.

Gervaisa začala znovu žehlit nabírané krajky na čepečku. Do ticha, které se najednou rozhostilo, bylo slyšet zezadu z pokoje Coupeauův opilý hlas. Byl pořád v nejlepší náladě, smál se sám pro sebe a nesouvisle blábolil: „To je ale trumbera, ta moje ženská! Trumbera, že mě dala spát... No, není to volovina, v pravý poledne, když se člověku vůbec nechce do hajan?“

Ale najednou začal chrápat. Gervaisa si ulehčené oddechla. Byla ráda, že je od něho konečně pokoj a že se z toho teď v posteli vyspí. Promluvila do ticha pomalým, nevzrušeným hlasem a přitom nespouštěla oči z malé krouzlovací žehličky⁴, kterou rychle jezdila sem a tam.

4 Žehlička na úpravu volánů a vln na látce. *Pozn. red.*

„To víte, on nemá rozum a člověk na něho nemůže jít zhurta. Kdybych se rozčilila, nic by to nepomohlo, naopak. To já mu radši neodporuju a uložím ho do postele. Je to aspoň dřív odbyto a já mám pokoj... A pak, on není zlý, má mě rád. Viděly jste před chvílí, byl by se dal třeba rozkrájet, ale mermomocí mi chtěl dát pusou. To je od něho přece moc hezký; vždyť je jich hodně takových, že chodí za jinýma ženskýma, sotva se trochu napijou... Kdežto on jde rovnou domů. Pošpásuje si s dělnicemi, ale dál to nejde. Rozumíte, Klemento, nesmíte se kvůli tomu urazit. Víte přece, co je to ožralý chlap; zabil by třeba vlastní rodiče a pak se na to ani nepamatuje... Tohle já mu ještě mileráda odpustím. Však on žádný mužský není lepší!“

Říkala to nevzrušeně, téměř lhostejně, byla už na Coupeauovy kousky zvyklá; svou shovívavost se snažila ještě rozumově odůvodnit, ale přitom už jí nevadilo, že před ní v krámě poplácává děvčata. Když domluvila, rozhostilo se zas ticho, nikdo už nic neřekl. Paní Putoisová každou chvíli povytáhla zpod stolu košík, zastrčený za kretonovou záclonku, vzala z něho další kus prádla, a když ho vyžehlila, natáhla krátké paže a položila jej nahoru na polici. Klementa složila šestatřicátou pánskou košili a přežehlovala ještě záhyby. Práce bylo nad hlavu; počítaly, že budou muset dělat do jedenácti, když si pospíší. Všechny pradeny teď, když už je nikdo nerozptyloval, pracovaly plnou parou a žehlily, jen se kouřilo. Nahé paže se míhaly sem a tam jako růžové skvrny na bělostném prádle. Nasypaly znovu kamínka koksem a ve slunečních paprscích, které pronikaly mezi pověšenými prostěradly a pražily přímo na kamna, bylo vidět, jak se tetelí rozpálený vzduch, stoupající vzhůru, jako by tu šlehal nějaký neviditelný plamen. Pod sukněmi a ubrusy, schnoucími u stropu, bylo takové dusno, že šilhavé Augustině došly sliny a z koutku úst jí visela špička vyplazeného jazyka. Bylo tu cítit přetopenými kamny, nakyslým škrobem, připáleninou od žehliček a mdlým pachem jako v parní lázni; čtyři usilovně pracující

dělnice sem navíc ještě vnášely poněkud ostřejší zápach zpocených šjíj a vlasů; kytice velikých lilí ve sklenici s nazelenalou vodou pozvolna vadla a vydechovala pronikavou, omamnou vůni. A do šustění žehliček a harašení pohrabáče v kamnech bylo chvílemi slyšet Coupeauovo chrápání, pravidelné jako tikání obrovských hodin, odměřující rytmus celé té rušné práci v dílně.

Druhý den po flámu míval klempíř důkladnou kocovinu, říkal, že ho bolí vlasy, a chodil celý den rozježený, napuchlou tlamu měl nakřivo a páchlo mu z ní na sto honů. Vstával pozdě, teprve kolem osmé se vyhrabal z postele; potom bloumal po krámu, všude plival a nemohl se odhodlat jít do práce. Zas jeden ztracený den. Ráno naříkal, že má nohy jako z hadrů, a nadával si, že je pitomec, takhle si jeden den dávat do nosu a druhý den z toho pak být jako mátoha. To člověk potká kumpánů, ti se na něho, vagabundi, pověsí a začne se chlastat, ať člověk chce, nebo ne; postaví na tebe boudu, ty jim skočíš na špek a najednou seš zlinkovanej pod vobraz. Ale ne, jeho už na to, mordyje, víckrát nikdo nenachytá. Nehodlá si zničit zdraví po putykách a natáhnout brka v nejlepším věku. Ale po obědě mu otrnulo; nahlas si odkašlal „echm, echm!“, aby si dokázal, že má ještě pěkný zvučný hlas, a začal tvrdit, že včera nebyl napařený, nanejvýš snad že přišel trošínku v náladě. Kdepak, kam na něho! Takoví chlapáci se už dneska nerodí jako on, nic ho neporazí, může vypít všechno, co chce, a ani nemrkne. A celé odpoledne se pak poflakoval po čtvrti. Když se dost naotravoval dělnice, dala mu žena frank, aby od něho byl pokoj. Tak zmizel a uháněl si pro tabáček do hospody *U Šnytlíku* v ulici Poissonière; tam si dal obyčejně švestku v rumu, když tam potkal nějakého kumpána. Potom šel dorazit zbytek peněz k *Františkovi* na rohu Zlatnické ulice, kde měli báječné mladé víno, které jen lechtalo v krku. Byla to taková útulná putyka ještě postaru, tmavý lokál s nízkým stropem a vedle začouzená místnost, kde se prodávala polévka. Coupeau tam obyčejně zůstával až do večera a táhnul jeden čtvrták za druhým. František mu dával

na sekeru a svatosvatě mu slíbil, že nikdy nepošle účet jeho starý. Bodejt', člověk si přece musí vypláchnout chleběárnu a spláchnout všechen ten neřád od včerejška. Jedna sklenička vína chce hned druhou. A on je vůbec vždycky rovnej chlap, na ženskou se ani nepodívá, i když má rád legraci a někdy si taky trochu dá do nosu, to se ví, ale jen ve vší slušnosti; takovými prasáky opovrhuje, co propadli alkoholu a člověk je jakživ nevidí střízlivé. Vracel se domů veselý a roztomilý jako pěnkavička.

„Jestlipak tady byl ten tvůj galán?“ ptával se někdy Gervaisy, aby ji poškádlil. „Už se tu skoro neukáže, budu pro něho muset dojít.“

Ten galán, to byl Goujet. Opravdu hleděl, aby sem nechodil příliš často, protože se bál, že by byl na obtíž a že by z toho mohly být řeči. Přitom však využíval každé příležitosti, přinášel prádlo a chodil často po chodníku kolem. Měl vzadu v krámě svůj koutek, kde rád vysedával celé hodiny bez hnutí a pokuřoval z krátké lulky. Vždycky tak jednou za deset dní se odhodlal po večeri přijít a sedl si tam; nenadělal mnoho řečí, seděl a mlčel jak zařezaný, hltal Gervaisu očima a vytáhl lulku z úst, jen když se smál; smál se všemu, co řekla. Když bylo v sobotu práce až do noci, zůstával tu sedět a zdálo se, že se baví líp, než kdyby šel do divadla. Někdy žehlily dělnice až do tří hodin do rána. Na železném drátě visela ze stropu lampa a stínítko vrhalo velký kruh jasného světla, v němž se prádlo běhalo jako padlý sních. Učednice zavírala u krámu okenice, ale protože červnové noci byly dusné, zůstávaly dveře do ulice otevřené. Čím bylo později, tím víc si ženy rozpínaly knoflíčky, aby měly pohodlí. Měly jemnou pleť, ve světle lampy zlatově zbarvenou, zvláště Gervaisa, která ztloustla a bílá ramena měla lesklá jako hedvábí; na krku měla dětský faldíček, jehož křivku by Goujet dovedl nakreslit z paměti, tak už ho dobře znal. Na Goujeta pomalu doléhalo horko z kamen a vůně prádla, kouřícího pod žehličkami; upadal do příjemné malátnosti, myšlenky se mu pomalu převalovaly hlavou a před očima se mu míhaly uspěchané ženy, mávajcí nahými pažemi a pracující pozdě

do noci, aby se celá čtvrť mohla zítra obléci do svátečního. Sousední domy kolem krámu usínaly a pomalu se snášelo hluboké ticho spícího města. Odbila půlnoc, pak jedna hodina, potom dvě. Vozy už nejezdily, chodci zmizeli. Do liduprázdné temné ulice teď zářil jedině úzký proužek světla ze dveří krámu jako kus žluté látky, rozprostřené po zemi. Chvillemi zazněly v dálce kroky, někdo se blížil; a když osamělý chodec procházel pruhem světla a uslyšel bouchání žehliček, udiveně nahlédl dovnitř a odnášel si v očích letmý obraz polosvlečených dělnic, zahalených narůžovělou párou.

Goujet viděl, že Štěpán dělá Gervaise starosti, a chtěl také chlapce zachránit před Coupeauovými kopanci; a tak ho vzal k sobě do továrny na nýty, aby tam tahal měch. Cvočkařina sice není sama o sobě příliš záviděníhodné řemeslo, práce u kovadliny je špinavá a tluče se až do zpitomění pořád do stejných kusů železa, ale je to výnosné a dá se při tom vydělat deset až dvanáct franků za den. Klukovi je dvanáct let a může se brzo zaučit, bude-li se mu řemeslo líbit. A tak se stal Štěpán dalším pojítkem mezi pradlenou a kovářem. Ten vodil chlapce domů a podával Gervaise zprávy, jak se chová. Kdekdo teď Gervaise v žertu říkal, že se do ní Goujet zakoukal. Věděla to dobře a červenala se jako dívka; tváře jí pokaždé zrudly studem jako panenská jablíčka. Chudák, takový milý hoch a tak slušný, nikdy se jí ani slovem nezmnínil, ani jednou si k ní nic nedovolil, nikdy před ní neřekl jedině dvojsmyslné slovo. Takových slušných lidí už dneska moc není. Nechtěla si to přiznat, ale dělalo jí moc dobře, že ji má někdo takhle rád, tak čistě jako Panenku Marii. Když měla někdy s něčím vážnou starost, vzpomněla si na kováře a to jí vždycky utěšilo. Když spolu byli sami, nepřicházeli vůbec do rozpaků; mohli se jeden druhému podívat přímo do očí, usmívali se na sebe a o tom, co k sobě cítí, nikdy nemluvili. Byla to taková rozumná láska, nepomýšlející na nic špatného, protože je přece jen pořád lepší zachovat si klid, když i v tom klidu člověk může najít štěstí.

Koncem léta jednou Nana vzbouřila celý dům. Bylo jí šest let a už se projevovala jako uličnice prvního řádu. Matka ji vodila každé ráno, aby se jí pořád nepletla pod nohama, do opatrovny v Polonceauově ulici, kterou vedla jakási slečna Jossová. Nana tam svazovala kamarádky vzadu za šaty, sypala slečně do šňupací tabatěrky popel a vymýšlela ještě všelijaké horší věci, o kterých se ani nedá mluvit. Dvakrát už ji slečna Jossová vyhodila, ale zas ji pokaždé vzala zpátky, aby nepřišla o šest franků měsíčně. Sotva přišla Nana domů, vynahrazovala si, že byla tak dlouho zavřená, a dělala pekelný kravál v průjezdu i na dvoře, kam ji pradelny posílaly hrát si, protože to s ní v krámě nebylo k vydržení. Našla tam vždycky Bochoových Pavlíнку a Viktora, syna Gervaisiny bývalé zaměstnavatelky, desetileté nemehlo, které si nejraději hrálo s nejmenšími holkami. Paní Fauconnierová zůstala s Coupeauovými zadobře a posílala tam kluka sama. Po celém domě se ostatně jen hemžilo dětmi, od rána do večera běhaly po všech čtyřech schodištích celé houfy capartů a shlukovaly se na dvoře jako hejna křičících a peroucích se vrabců. Jen od paní Gaudronové se jich vyrojilo vždy devět, blondatých i tmavovlasých, nečesaných, usmrkaných, s kalhotami až u brady, punčochami shrnutými do bot a v rozedraných usmolených kabátcích, pod nimiž bylo vidět bílou kůži. Jiná žena, roznašečka z pátého poschodí, jich měla sedm. A ze všech ostatních bytů se jich rojilo jako smetí. Mezi tou hemžící se drobotinou s růžovými tvářičkami, které byly umyté, jen když pršelo, bylo vidět všechno, od větších dětí s vychytralými obličejí přes tlusté, už břichaté jako dospělí, až po nejmenší caparty, sotva vylezlé z kolébky, kteří ještě ani neuměli pořádně chodit, nemotorně se batolili a lezli po čtyřech pokaždé, když chtěli popoběhnout. A celému tomu hejnu usmrkanců vládla Nana. Hrála si na slečnu, komandovala děvčata o dvě hlavy větší než ona a postupovala milostivě trochu své moci jen Pavlíně a Viktorovi, kteří stáli ve všem při ní jako pravá ruka. Ta vykutálená uličnice si chtěla pořád hrát na maminku, svlékala nejmenší děti a zas je ob-

lékala, chtěla všechny ostatní prohlížet po celém těle, ohmatávala je a podrobovala je svým despotickým rozmarům jako každý dospělý člověk. Pod jejím vedením se pořádala hra na facky. Celá banda se brodila barevnou vodou z barvírny a všechny děti pak měly nohy modré nebo červené až po kolena. Pak se zas táhlo k zámečníkovi, tam se kradly hřebíky a železné piliny, a nakonec se celé hejno slétlo na obrovské hromady hoblovaček z truhlárny, kde bývala největší legrace; děti se tam válely a vystrkovaly na sebe holé zadky. Patřil jim celý dvůr, od rána do večera se tam ozývalo klapání drobných střevíčků, utíkajících v chumlu, a pronikavý vrískot, který pokaždé zesílil, když se celá banda rozběhla jinam. Někdy jim dokonce ani dvůr nestačil. To se pak všechny nahruly do sklepů, vzápětí vylezly zas ven, běžely v zástupu po schodech nahoru, pustily se nějakou chodbou, pak zas dolů, znovu po schodech nahoru, pak zas po jiné chodbě, a to vydržely bez omrzení celé hodiny, za neustálého křiku, až se obrovský dům otřásal, jako kdyby se tam nahrnulo divoké stádo a rozběhlo se po všech koutech.

„Zatracení parchanti!“ křičela za nimi Bochová. „Namouduši, jako kdyby ti lidi neměli nic jiného na práci než dělat děti... A přitom to ještě nařiká, že to nemá na chleba!“

Boche říkával, že děti se v bídě množí jako houby na hnoji. Domovnice křičela celý boží den a hrozila jim koštětem. Nakonec zamkla všechny dveře do sklepů, protože z Pavlínky po několika pohlavcích vytáhla, že si tam v té tmě hrají na doktora; vymyslela si to Nana a léčila ostatní tím, že jim nařezala holí.

Jednou odpoledne se strhl strašlivý rámus. Dřív nebo později k tomu ostatně muselo dojít. Nana si tenkrát vymyslela moc legrační hru. Ukradla před vrátnicí jeden dřevák paní Bochové, uvázala na něj provázek a tahala jej za sebou jako vozík. Viktor zas dostal nápad nacpat do dřeváku slupky od jablek. A seřadil se průvod. První šla Nana a táhla dřevák. Vedle dřeváku po obou stranách kráčela Pavlína s Viktorem. A za nimi pěkně v řadě celé hejno ostatních

dětí, napřed velcí a za nimi se strkali menší. Naposledy se batolil malý špunt ještě v sukničce a s roztrženou čepičkou na uchu. Celý průvod zpíval nějakou smutnou píseň, samé „achich“ a „ouvej“; Nana totiž řekla, že si budou hrát na pohřeb a ty slupky od jablek, to že je nebožtík. Když obešly celý dvůr, vykročily znovu dokola. Měly z toho náramnou legraci.

„Co to zase mají?“ zabručela paní Bochová, věčně podezřívavá a věčně na cíhané, a vyšla se podívat z vrátnice ven.

Když pochopila, zaječela rozzuřeně: „Vždyť je to můj dřevák! Bando jedna uličnická!“

A začala rozdávat pohlavky; Naně vlepila dvě facky na obě tváře a Pavlínu kopla za to, že nechala, husa hloupá, vzít dřevák vlastní mámě. Gervaisa byla zrovna s vědrem pro vodu u kohoutku. Když viděla, že Naně teče z nosu krev a že holka naříká, jako když ji na nože bere, málem skočila domovnici do vlasů. Copak se dítě takhle mlátí jako dobytek? Na to musí být člověk bezcita, toho může být schopna jen nejposlednější plundra. Paní Bochová samozřejmě nezůstala odpověď dlužna. Když má někdo takovouhle nevycválanou dceru, má si ji, cumplocha, hlídat doma pod zámkem. Nakonec se ve dveřích vrátnice objevil i Boche a křikl na ženu, aby šla radši domů a nehádala se s takovou špinavou káčou. Tím se tedy nadobro rozhněvali.

Po pravdě řečeno, mezi Bochovými a Coupeauovými už to asi měsíc neklapalo. Gervaisa, povahou velmi štedrá, jim každou chvíli nechávala láhev vína, hrnek polévky, pomeranče, kousky dortu. Jednou večer donesla do vrátnice trochu čekankového salátu s červenou řepou, protože věděla, že domovnice se po salátu může utlouci. Ale druhý den zbledla jako stěna, když jí slečna Remanjouová vyprávěla, jak se Bochová zhnuseně tvářila a před lidmi ten salát vyhodila, protože prý na tom, zaplatpánbůh, ještě není tak špatně, aby musela jíst, v čem už se jiní povrtali. Od té doby Gervaisa s dárky jako když utne; žádné vínečko, žádná polévka, žádné pomeranče,

žádné kousky dortu, vůbec nic. Ted' se teprve Bochovi tvářili! Gervaisa si uvědomila, jakou udělala chybu; kdyby jim nebyla tak hloupě všechno cpala, nebyli by si na to zvykli a byli by zůstali hodní. Ted' jí domovnice nemohla přijít na jméno. V říjnovém kvartálu toho napovídala domácím až hrůza, že prý ta pradlena promlsá všechny peníze, které jí přijdou do ruky, a od včerejška už je dlužna činži; pan Marescot, který si také zvlášť nepotrpěl na zdvořilost, přišel hned do krámu, nesundal ani klobouk a chtěl peníze; Gervaisa mu je ostatně hned vysázela. Ted' byli Bochovi pochopitelně s Lorilleuxovými jedna ruka. Ve vrátnici se popíjelo zase s Lorilleuxovými a docházelo tam k dojemným projevům usmíření. Nikdy by se spolu nebyli rozhněvali nebýt té pajdy, která by dokázala i skály proti sobě poštvat. Ale ted' už ji Bochovi jaksepatří poznali a chápou, co od ní Lorilleuxovi museli zkusit. A když šla náhodou kolem, všichni se ve dveřích nashvál pošklebovali.

Jednou však přece jen přišla Gervaisa nahoru k Lorilleuxovým. Kvůli mamince Coupeauové, které tehdy bylo sedmašedesát let. Oči už jí úplně přestaly sloužit. A s nohama na tom byla také moc špatně. Musela chtěj nechtěj nechat i té poslední posluhy a hrozilo jí, že umře hlady, jestliže se jí nikdo neujme. Gervaisa soudila, že je to ostuda, když má taková stará žena, matka tří dětí, zůstat opuštěná jako kůl v plotě. A protože Coupeau prohlásil, že s Lorilleuxovými mluvit nebude a že tam Gervaisa může zrovna tak jít sama, vypravila se tam jednou, když už jí rozhořčením překypěla žluč.

Vtrhla k nim jako vichřice, ani nezaklepala. Nic se tam nezměnilo od onoho večera, kdy tam přišla poprvé na návštěvu a kdy jí Lorilleuxovi uchystali tak málo přívětivé přivítání. Týž cár vybledlé vlněné záclony odděloval od dílny ložnici, místnost úzkou jako nudle, jako vystavěnou pro úhoře. Vzadu seděl Lorilleux skloněný nad pracovním stolkem a přehýbal očko za očkem na kusu dvojitého řetízku, zatímco Lorilleuxová stála u svěráku a protahovala zlatý drátek. Malá výheň v denním světle svítila do růžova.

„Ano, jsem to já!“ promluvila Gervaisa. „Asi se tomu divíte, když jsme spolu na nože? Ale nepřišla jsem kvůli sobě ani kvůli vám, to si můžete myslet... Jdu kvůli mamince Coupeauové. Ano, jdu se zeptat, jak dlouho ji ještě necháme čekat na smilování od cizích lidí.“

„To jsou způsoby, takhle sem vletět!“ zabručela Lorilleuxová. „K tomu je třeba drzosti!“

Pak se otočila zády a protahovala drátek dál, jako by tu švagrová ani nebyla. Ale Lorilleux otočil ke dveřím ten svůj zelený obličej a začal křičet: „Co to, prosím vás, povídáte?“ Ale dobře rozuměl, o čem je řeč, a vzápětí dodal: „Zas nějaké pomluvy, co? To je od staré Coupeauové opravdu moc hezké, že všude brečí a naříká, jakou má bídu... A to u nás, prosím, především obědvala! My děláme, co můžeme. Nemáme žádné zlaté doly... Ale jestli si chodí stěžovat k jiným, tak si tam může zůstat; protože my takovéhle špehování nemáme rádi.“

Vzal zase do ruky konec řetízku a otočil se k Gervaise také zády; ale ještě, jakoby nerad, dodal: „Když dá každý měsíčně pět franků, my dáme taky pět.“

Gervaisa se už mezitím uklidnila, lhostejné a kyselé obličejy Lorilleuxových ji dokonale zchladily. Odjakživa měla, když sem vkročila, takový nepříjemný pocit, jako by se jí mělo udělat špatně. Upírala oči dolů na kosočtverce dřevěné rohože, na niž padaly úlomky zlata, a vysvětlovala teď klidně a rozumně, jak si to představuje. Maminka Coupeauová má tři děti. Kdyby každý z nich dal pět franků, dělalo by to měsíčně jen patnáct franků a to je opravdu málo, z toho nemůže být nikdo živ. Musí se to přinejmenším ztrojnásobit. Ale Lorilleux spráskl ruce. Kde by on měl vzít patnáct franků měsíčně? Copak krade? Lidé jsou opravdu k smíchu, myslí si, že je bohatý, protože má doma zlato. Pak se pustil do maminky Coupeauové. Ráno prý si nedovede odříct k snídani kávu, občas si lízne kořalky a vůbec má nároky, jako by měla bůhvíjaké jmění. Každý má rád dobré bydlo, to se rozumí! Jenomže když si na to

někdo nedovedl našetřit, tak musí žít jako ostatní a pěkně si utáhnout opasek. Ostatně maminka Coupeauová ještě není tak stará, aby nemohla pracovat. Vybrat si nejlepší kousek z mísy, na to má, panečku, oči ještě dobré! Zkrátka; je to stará vykutálená podvodnice a ráda by se nechala rozmazlovat. I kdyby na to měl, nepokládal by za správné podporovat někoho v lenosti.

Gervaisa při tom všem mluvila pořád smířlivě a klidně mu takové zlovolné pomluvy vyvracela. Pokoušela se Lorilleuxovy obměkčit. Ale zlatník jí nakonec už vůbec přestal odpovídat. Lorilleuxová teď stála u výhně, držela za dlouhou rukojeť měděnou pánvičku a čistila kousek řetízku v roztoku kyseliny dusičné. Schválně se otáčela k Gervaise zády, jako by tu ani nebyla. Gervaisa mluvila dál a dívala se, jak jsou zabráni do práce v té černé zaprášené dílně, celí sehnutí, ve spravovaných a promaštěných šatech, jako by tou jednotvárnou mechanickou prací už sami ztvrdli, otupěli a proměnili se v pouhé staré nástroje. Tu v ní najednou překypěla zlost.

„Tak dobře!“ vykřikla. „Je mi to nakonec vlastně milejší, ty své peníze si nechte! Já si vezmu maminku Coupeauovou k sobě, rozumíte! Ujala jsem se nedávno opuštěné kočky, tak se můžu vaší matky taky ujmout! Nic jí u mě nebude chybět, ani káva, ani ta kapka kořalky! Panebože, jste vy to ale rodina! Takoví špínové!“

Paní Lorilleuxová se otočila jako na obrtlíku. Napřahovala pánev, jako by chtěla kyselinu vchrstnout švagrové do obličeje. Blekotala: „Ať už jste odtud, nebo se stane neštěstí...! A s těmi pěti franky nepočítejte, protože já nedám ani vindru, namouduši, ani vindru...! To by tak hrálo, pět franků! Maminka by vám dělala služku, a vy byste si za mých pět franků vyhazovala z kopýtka! Jestli k vám půjde, tak jí můžete rovnou vyřídit, že jí nepošlu ani sklenici vody, i kdyby měla chcípnout... A teď ať už jste odsud!“

„To není ženská, to je netvor!“ řekla Gervaisa, když za sebou přibouchla dveře.

Hned druhý den nastěhovala maminku Coupeauovou k sobě. Dala jí postel do velké komory, kde spala Nana a kde bylo světlo z kulatého okénka u stropu. Stěhování netrvalo dlouho, protože maminka Coupeauová neměla jiný nábytek než postel, starou ořechovou skříň – tu dali do komory se špinavým prádlem –, stůl a dvě židle. Stůl prodali a židle dali nově vyplést slámou. Stará paní ještě ten večer, kdy ji nastěhovali, pomáhala zametat, myla nádobí, zkrátka snažila se být užitečná, protože byla ráda, že jí pomohli z bídy. Lorilleuxovi mohli zlostí puknout; navíc jim ještě dodalo, že se paní Leratová přiklonila na stranu Coupeauových. Jednoho krásného dne si obě sestry, květinářka a zlatnice, kvůli Gervaise nafackovaly. Leratová se totiž odvážila pochválit Gervaisu, jak hezky prý se k jejich mamince zachovala. Když viděla, jak se na to sestra vztekle tváří, neodolala a musela ji podráždit ještě víc; tvrdila, že má Gervaisa překrásné oči, takové svítivé oči, že by se o ně dal i papír zapálit. Nato si tedy daly pár pohlavků a zapřísáhly se, že už se do smrti nevidí. Ted' trávila paní Leratová celé večery v krámě a potutelně se usmívala necudným řečem dlouhé Klementy.

Uplynuly tři roky. Ještě několikrát se pohněvali a znovu usmířili. Gervaisa si z Lorilleuxových, Bochových a ze všech ostatních, kdo ji pomlouvali, houby dělala. Když se na ní někomu něco nelíbí, tak jí může vlézt na záda, ne? Ona si vydělá, kolik potřebuje, a to je hlavní věc. Ve čtvrti si jí nakonec všichni velmi vážili, protože koneckonců takových stálých zákazníků, jako je ona, se mnoho nenajde; platí hotově, nesmlouvá o krejcar, nepřebírá zboží. Chleba nakupovala u Coudeloupové v ulici Poissonière, maso u tlustého Karla, řezníka v Polonceauově ulici, a koloniální zboží u Lehongrů ve Zlatnické ulici, skoro naproti svému krámu. František, vinárník na rohu, jí dával víno v padesátilitrových demižonech. Soused Vigouroux, jehož žena musela asi mít boky samou modřinu, jak ji do nich mužští štípali, jí přenechával koks za původní cenu, jak ho měl z plynárny. A všichni tito dodavatelé ji vždycky dobře obsloužili, jen co je

pravda; však také dobře věděli, že na tom neprodělají, když k ní budou ochotni. Kdykoliv se ukázala na ulici, jen tak v pantoflích a prostovlasá, zdravili ji lidé ze všech stran, byla tu všude jako doma, sousední ulice jako by přirozeně patřily k jejímu bytu, otevřenému rovnou na chodník. Ráda se teď někdy při nákupu nebo na pochůzce pozdržela, bylo jí dobře venku uprostřed samých známých lidí. Když někdy neměla čas uvařit, zašla na jídlo do hospody a tam si popovídala s hostinským, kterému patřil lokál na druhém konci domu, velká místnost se širokými okny, za jejichž zašlou špínou bylo vidět tmavý zašedlý dvůr. Anebo se s rukama plnýma talířů a misek zastavila na kus řeči u některého okna v přízemí, nejčastěji u ševce, kde bylo uvnitř vidět rozházenou postel, podlahu plnou odřezků kůže, dvě rozviklané dětské kolébky a hrnek s lepem, plný černé vody. Nejvíce si však pořád vážila toho pána odnaproti, hodináře v šosatém kabátě, který vypadal tak čistě a upraveně a pořád se droboučkými nástroji vrtal v hodinkách. Často přešla ulici, jen aby ho pozdravila, a rozhlížela se s potěšením po jeho krámu, těsném jako skříň, kde se na ni ze všech stran smály veselé kukačkové hodiny s pospíchajícími kyvadly, odbíjející čtvrt hodiny všechny najednou, jednu přes druhé.

6

Jednou na podzim odvedla Gervaisa odpoledne prádlo jedné stálé zákaznici v ulici Portes-Blanches a octla se na dolním konci ulice Poissonnière zrovna ve chvíli, kdy se začínalo šeřit. Ráno zapršelo, vzduch byl velmi vlahý a opocená dlažba vydechovala vlhký pach. Pradlena, obtěžkaná velkým košem, se trochu zadýchala; zvolnila krok, poddala se malátnosti a šla do kopce s jakýmsi mlhavým pocitem smyslné touhy, ještě zesílené tou únavou. Docela ráda by si byla na něčem dobrém smlsla. Pak zvedla oči, uviděla tabulku *Marcadetova ulice* a najednou ji napadlo, že by mohla zajít do kovárny podívat se za Goujetem. Mnohokrát už ji vybízeli, aby tam někdy zaskočila, až se bude chtít podívat, jak se kuje železo. Ostatně před druhými dělníky se bude ptát po Štěpánovi, aby to vypadalo, že sem přišla jen za chlapcem.

Továrna na nýty a svorníky měla být někde tady, na tomhle konci Marcadetovy ulice, ale Gervaisa nevěděla přesně kde. Navíc ještě mnohde chyběla domovní čísla v místech, kde byly jen polozbořené baráky a mezi nimi nezastavěné parcely. V téhle ulici by nechtěla bydlet za nic na světě; byla to široká špinavá ulice, černá uhelným prachem ze sousedních továren, s propadlou dlažbou a vyjetými kolejiemi, v nichž se držely kaluže hnijící vody. Po obou stranách se táhla řada skladišť, vysokých zasklených dílen a šedivých, jakoby nedostavěných budov, ukazujících holé cihly a trámy; neuspořádaná směsice chatrných zdí, na něž byly tu a tam přilepené pokoutní hotely a špinavé putyky a mezi nimiž zela prázdná místa, zarostlá trávou. Gervaisa se jenom pamatovala, že továrna je hned vedle vetešnictví, plného hadrů a starého železa, jakési špinavé díry, kam se vcházelo pod zem a kde prý, jak tvrdíval Goujet, leží zboží za statisíce franků. Snažila se orientovat uprostřed továrního hluku.

Z úzkých komínků na střechách prudce vyrážely chuchvalce páry, z parní pily se v pravidelných intervalech ozývalo skřípání, jako když se najednou roztrhne kus plátna, půda se otřásala hukotem a dusotem strojů z továrny na knoflíky. Když se dívala nerozhodně k Montmartru a váhala, má-li se pustit ještě dál, srazil náhlý závan větru saze z vysokého komína přímo do ulice a celou ji zavalil kouřem; Gervaisa zalapala po dechu a zavřela oči, když tu najednou uslyšela pravidelné údery kladiv; ani o tom nevěděla, že stojí přímo naproti kovárně. Poznala to podle oné tmavé díry, plné hadrů.

Zatím však pořád ještě váhala, protože nevěděla, kudy se dostane dovnitř. V prkenné ohradě byla díra a vedl tudy průchod jakoby rovnou na rumišťě bouračky. V cestě byla velká louže bahnitě vody a přes ni ležela dvě prkna. Nakonec se odhodlala přejít prkna, zahнула vlevo a octla se uprostřed samých převrácených vozů trčících ojemí do vzduchu a zbořených baráků, z nichž stály jen trámové kostry; málem v tom podivném lese zabloudila. Až vzadu svítil červený oheň do kalné tmy, našedlé zbytkem dohasínajícího dne. Bušení kladiv ustalo. Gervaisa se opatrně blížila kupředu k tomu světlu, ale najednou kolem ní přešel dělník s obličejem černým od uhlí a chundelatou kozí bradkou, a úkosem se na ni podíval očima, v nichž svítilo bělmo.

„Prosím vás,“ zeptala se ho, „nepracuje tady takový chlapec, jmenuje se Štěpán... Je to můj syn.“

„Štěpán, Štěpán,“ opakoval si pro sebe dělník chraplavým hlasem a kolébal se z nohy na nohu, „toho neznám.“

Jak měl otevřená ústa, zavanul z něho alkohol jako ze starého sudu kořalky, když se vyrazí čep. A protože mu nad tím náhlým setkáním se ženskou v takovém temném zákoutí začínaly svítit oči, Gervaisa honem ucouvla a vypravila ze sebe: „Ale pan Goujet tady přece pracuje, vidíte?“

„Aha, Goujet, to se ví!“ řekl dělník. „Goujeta znám! Když tedy jdete za Goujetem, tak to musíte tamhle dozadu.“

Otočil se a zavolal hlasem, který zněl jako nakráplá trumpeteta: „Hele, Zlatá tlamo, máš tu ňákou dámu!“

Ale volání zaniklo v lomozu nakládaného železa. Gervaisa šla dozadu. Přišla k nějakým dveřím a nakoukla dovnitř. Byla to veliká hala a Gervaisa v první chvíli neviděla vůbec nic. Výheň, jakoby vyhaslá, svítila slabě v koutě jako vybledlá hvězda a ještě zesilovala dojem hloubky a tmy. Míhaly se tam velké stíny. Chvílemi přešla kolem ohně tmavá postava a zakryla ten poslední ostrůvek světla; mužští tu vypadali nepřirozeně velcí a pod šaty člověk tušil jejich mohutné údy. Gervaisa se neodvažovala dál a zavolala ode dveří polohlasně:

„Pane Goujete! Pane Goujete...“

Najednou se všechno ozářilo. Zasupěl měch a vyšlehl bílý plamen. Objevila se kůlna, ze všech stran uzavřená prkennými stěnami, mezi nimiž bylo vidět hrubé zdivo; rohy byly vyzděné cihlami. Popel a mour z ohniště pokrýval celou halu šedým povlakem. Z trámů visely pavučiny, obtěžkané nahromaděnou letitou špínou, jako by se tam sušily nějaké hadry. Kolem zdí ležely na policích, visely na hřebících anebo ležely pohozené v temných koutech všelijaké kusy starého železa, polámané nástroje, obrovské kleště a kladiva, ležící bez užitku a ukazující své pokřivené, zaprášené a neúhledné tvary. Bílý plamen plápolal stále víc, zářil stále jasněji a osvětloval jako vycházející slunce udusanou zem, na níž se hladká ocel čtyř kovadlin, zapuštěných do podstavců, leskla jako stříbro protkané zlatými nitkami.

Teď teprve poznala Gervaisa u výhně Goujeta podle krásných světlých vousů. Štěpán tahal měch. Byli tu ještě dva další dělníci. Ale ona viděla jen Goujeta, vykročila dovnitř a postavila se před něj.

„Vida! Paní Gervaisa!“ zvolal a obličej se mu rozzářil. „To je ale milé překvapení!“

Ale protože se kamarádi začínali nějak divně tvářit, postrčil k matce Štěpána a dodal: „Přišla jste se podívat na chlapce... Je hodný a začíná už mít fortel.“

„Ale namouduši, není to nic lehkého se sem k vám dostat!“ řekla. „Připadala jsem si tu jak někde na konci světa...“

A pověděla, jak sem dobrodružně putovala. Pak se zeptala, jak to, že v dílně neznají Štěpána jménem. Goujet se dal do smíchu. Vysvětlil jí, že tady všichni říkají klukovi Zuávek, protože má vlasy nakrátko ostříhané jako africký pěšák. Zatímco spolu mluvili, plamen ve výhni pomalu slábl, protože Štěpán přestal tahat za měch; v kůlně, znovu potemnělé, narůžovělá záře dohasínala. Kovář se dojatě díval na Gervaisu, která se usmívala a vypadala v tom osvětlení velmi svěže. Když tak chvíli mlčky stáli v tom houstnoucím šeru, Goujet jako by se najednou rozpomněl, a promluvil: „Když dovolíte, paní Gervaiso, já tu musím ještě něco dodělat. Zůstanete tu, vidíte? Nikomu tady nepřekážíte.“

A zůstala. Štěpán se znovu pověsil na měch. Výheň zaplápola, až odletovaly jiskry; Štěpán chtěl matce ukázat, jakou má sílu, a foukal jako vichřice. Goujet stál u výhni s kleštěmi v ruce, hlídal tam železnou tyč a čekal, až bude dost rozpálená. Jasná záře na něj vrhala prudké světlo bez jediného stínu. Košili s vyhrnutými rukávy měl u krku rozhalenou, bylo vidět jeho holé paže a nahou hrud' s růžovou dívčí pletí, na níž se kadeřily světlé chloupky. Jak tu stál s hlavou trochu skloněnou mezi mohutnými svalnatými rameny, s pozorným obličejem a bleděmodrýma očima, upřenýma bez jediného zamrknání do plamenů, vypadal jako odpočívající obr, obraz klidné a sebevědomé síly. Když byla tyč do běla, popadl ji do kleští a na kovadlině ji lehkými údery kladiva stejnoměrně přesekal na malé kousky, jako by ulamoval sklo. Potom dal kusy zpátky do ohně, odtud je jeden po druhém vytahoval a dával jim tvar. Koval šestihranné nýty. Vložil kus železa do hřebovnice, roztloukl konec, který měl tvořit hlavičku, vyrovnal všech šest hran a odhodil hotový nýt, ještě červený, na černou zem, kde rudá skvrna pomalu dohasínala; to všechno dělal jen nepřetržitými pravidelnými údery pětiliberního kladiva, kterým pohupoval v pravé ruce, a při každé

ráně doklepl nějakou maličkost. Otáčel a koval železo s takovou zručností, že při tom mohl mluvit s lidmi kolem a dívat se na ně. Kovadlina zvonila jako stříbro. Goujet neměl na čele jedinou kapku potu, tvářil se jakoby nic a klepal klidně do kovadliny, jako by ho to nestálo o nic víc námahy, než když si doma večer vystřihuje obrázky.

„Tohle, to jsou jen malé nýty, dvacetimilimetrové!“ vykládal Gervaise, která se ho vyptávala. „Těch udělá člověk za den i tři sta... Jenomže musí být na to cvik, protože se ruka brzo unaví...“

A když se ho zeptala, jestli kvečeru nemívá už zemdlené zápěstí, dal se do srdečného smíchu. Copak si o něm myslí, že je nějaká slečinka? Za těch patnáct let už ta jeho ruka něco pamatuje! Od ustavičného držení kladiva a kleští je už sama ze železa! Ale Gervaisa má pravdu; kdyby si chtěl s jeho pětiliberním kladivem zahrávat nějaký panáček, který v životě neukoval hřebík ani svorník, byl by z toho za dvě hodiny namožený. Vypadá to jako nic, ale dovede to někdy za pár let ztrhat důkladné chlapy. Druzí dva dělníci bušili mezitím také, jeden přes druhého. V záři výhně poskakovaly jejich veliké stíny, železo vytahované z ohně svítilo na temném pozadí jako rudé blesky, zpod kladiv se rozstříkovaly snopy jisker a zářily kolem kovadlin jako trsy slunečních paprsků. A Gervaisa cítila, jak ji ten ruch kovárny přitahuje, najednou byla spokojená a nechtělo se jí vůbec odejít. Velkou oklikou zrovna obcházela dílnu, aby se dostala ke Štěpánovi a nepopálila si přitom někde ruce, když najednou uviděla vcházet toho umouněného vousatého dělníka, kterého se prve ptala na dvoře.

„Tak už jste ho našla, paničko?“ řekl s potouchlým úsměvem ožraly. „Víš, Zlatá tlamo, to já jsem ti sem tuhle milostpaní poslal...“

Říkalo se mu Nevymáchaná huba nebo také Duha, protože vytáhl denně při práci litr ostré kořalky; jinak byl cvočkář na slovo vzatý a vykutálená kopa. Teď si zašel na frťana, protože se mu zdálo, že už nemá dost páry, aby vydržel do šesti. Když zjistil, že Zuávek se jmenuje Štěpán, přišlo mu to hrozně k smíchu a rozchechtal se na

celé kolo, až bylo vidět jeho černé zuby. Najednou Gervaisu poznal. Vždyť prý ještě včera popíjel dvě deci s Coupeauem! Jen ať se Coupeau zeptá, kdo je to Nevymáchaná huba čili Duha, a on jí hned řekne: Jó, to je sekáč! Ztracenej neřád Coupeau! Ale hodnej kluk, to se musí nechat, zaplatí rundu, i když třeba není na řadě.

„To jsem moc rád, že jsem poznal jeho ženu!“ opakoval pořád. „On si to zaslouží, mít takovouhle hezkou ženskou... Co říkáš, Zlatá tlamo, vid' že je milostpaní hezká ženská?“

Dvořil se Gervaise a tlačil se na ni tak, že honem zvedla koš a držela jej před sebou, aby dělníka udržela v patřičné vzdálenosti. Goujetovi to nebylo po chuti, ale pochopil, že si z něho kamarád střílí kvůli jeho přátelství k Gervaise, a křikl na něho: „Tak co, ty flákači, kdy se dáme do těch čtyřicítek...? Máš na to kuráž, teď když máš nakoupíno, ty vožungře jeden?“

Kovář měl na mysli zakázku velkých nýtů, na které museli být u kovadliny dva.

„Třeba hned, jestli chceš, ty nemluvně!“ odpověděl Nevymáchaná huba zvaný Duha. „Ještě si to cucá palec, a už by si to chtělo hrát na chlapa! Nic ti nepomůže, že seš takovej čahoun... To já už jsem strčil do kapsy jinačí!“

„Dobře, tak teda hned. Pojd' sem, rozdáme si to!“

„Už na tebe čekám, ty chudinko!“

Vyzývali se navzájem, rozpálení Gervaisinou přítomností. Goujet dal do výhně kusy železa, už předem nasekané, a potom připevnil na kovadlinu hřebovnici velkého kalibru. Jeho druh vzal u zdi dva desetakilové perlíky, dvě velké sestry, kterým dělníci v kovárně říkali Fifina a Adéla. A vytahoval se dál. Vykládal, jak koval dvaasedmdesát nýtů pro maják v Dunkerque, hotové skvosty prý to byly, do muzea by se mohly dát, jak byly nádherně udělané. Mordsethadry, on se přece nebojí žádné konkurence, druhýho takovýho sekáče jako on by nenašli, ani kdyby prolezli všechny fabriky v Paříži. Bude psina, teď něco uvidíme.

„Milostpaní nás posoudí!“ řekl a otočil se k pradleně. „Tak už dost řečí!“ okřikl ho Goujet. „Zuávku, zatáhni za to! Pořád to nehřeje, chlapče!“

Ale Nevymáchaná huba zvaný Duha se ještě zeptal: „Tak děláme dohromady?“

„Kdepak! Každý sám, kamaráde.“

Tento návrh zapůsobil jako studená sprcha; vzdor své nabroušené vyřídilce zůstal kamarád najednou stát jako opařený. Aby čtyřicetimilimetrové svorníky dělal jen jeden člověk, to ještě nikdo neviděl; k tomu navíc měly být s kulatou hlavičkou, což byla náramně zapeklitá práce, opravdový mistrovský kousek. Ostatní tři dělníci nechali práce a přišli se podívat; jeden z nich, hubený dlouhán, se vsadil o láhev vína, že to Goujet prohraje. Zatím si oba kováři vybrali každý jeden perlík, se zavřenýma očima, protože Fifina vážila o půl libry víc než Adéla. Nevymáchaná huba zvaný Duha měl štěstí, sáhl po Adéle. Goujetovi připadla Fifina. A než se železo rozpálilo doběla, postavil se první, kterému se vrátila kuráž, ke kovadlině a házel zamilovaně očima po pradleně. Zeširoka se rozkročil, podupával nohou jako šlechtic, když se chystá k souboji, a rozpřahoval se, jako by už mával Adélou. Hrom do toho, na tohle on je přece machr! Dokázal by i Vendomský sloup rozmlátit na placku!

„Tak začni!“ řekl Goujet a sám položil do hřebovnice kus železa tlustý jako dívčí zápěstí.

Nevymáchaná huba zvaný Duha se zaklonil a rozhoupal Adélu oběma rukama. Malý, suchý dělník s kozí bradkou a vlčíma očkama, která svítila pod rozcuchanou kšticí, se při každé ráně kladivem ohýbal vedví a nadsakoval od země, jako by ho to strhávalo s sebou. Byl to zuřivec, rval se s tím železem ze vzteku, že je tak tvrdé, a dokonce si někdy spokojeně zabručel, když měl dojem, že mu zasadil pořádnou ránu. Možná že jiným dělníkům kořalka zeslabovala ruce, ale on ji potřeboval mít v žilách místo krve. Sklenička,

kteřou vypil pŕed chvÍlÍ, mu rozechŕála tĕlo jako kotel a on v sobĕ cítil náramnou sílu jako parní stroj. Vřak se ho taky ŕelezo dneska bojÍ! A on mu dá co proto, roztluĕe je na kařÍ! Adĕla tancovala, ŕe byla radost se podÍvat. To jsou baletní skoky! Vyhazovala nohy do vzduchu jako ŕejaká hopsanda z Elysée-Montmartru, kdyŕ ukazuje krajkové kalhotky; protože tohle nebyla ŕádná legrace, ŕelezo je potvora, vychladne ti div ne pod kladivem. Tŕiceti ranami vykoval Nevymáchaná huba hlavu svornÍku. Ale oddychoval jako lokomotiva, oĕÍ mĕl navrch hlavy a soptĕl vzteky, protože cítil, jak mu lupe v ramenou. Poskakoval, nadával a v tom zápalu dal jeřtĕ dvě rány navrch, jenom aby se pomstil za tu dŕinu. Kdyŕ to vytáhl z hŕebovnice, byl svorník celý sraŕený a hlava mu sedĕla nakŕivo jako hrbatĕmu.

„Tak co? Jako vymalovaný, ŕe?“ ŕekl pŕesto se svou obvyklou drzostí, kdyŕ ukazoval své dílo Gervaise.

„Já se v tom nevyznám,“ odpovĕděla pradlena zdrŕenlivĕ.

Ale vidĕla dobŕe na svornÍku poslední dvě rány, jak se do něho Adĕla zaryla hranou, a mĕla náramnou radost; kousla se do rtů, aby se nemusela smát, protože teď mĕl Goujet vřechny nadĕje na vítĕzství.

Bylo teď na něm. Neŕ se do toho pustil, podÍval se na Gervaisu pohledem plným dŕvěry a něhy. Pak beze spĕchu odstoupil a zaĕal buřit kladivem svrchu, mohutnými pravidelnými rozmachy. Tloukl podle starĕho osvĕdĕenĕho zpŕosobu, pŕesnými, houpavými, pruŕnými pohyby. Fifina v jeho rukou neposkakovala jako kankánová taneĕnice v zaplivanĕ putyce; nadnářela se vzhŕru a dopadala pravidelnĕ do taktu jako vzneřená dáma, která s váŕnou tváří tanĕÍ klasický menuet. Podpatky Fifiny podupávaly dŕstojně do taktu a dopadaly na rozŕhavenĕ ŕelezo, na hlaviĕku svornÍku s rozmyslem a umĕním, nejdŕív roztloukly ŕelezo uprostŕed a potom mu daly tvar celou řadou rytmických a pŕesných úderů. Goujetovi ovšem neproudila v ŕÍlách kořalka, ale krev, ĕistá krev se hnala mohutným proudem

až do bušícího perlíku a řídila jeho údery. Nádherný pohled na toho chlapíka při práci! Prudká záře z výhně mu svítila přímo do obličeje. Krátké vlasy, zkadeřené nad nízkým čelem, a krásný plavý vous, vlnivě splývající, jako by mu rozzářily a osvětlovaly svými zlatými nitkami celý obličej opravdu jako ze zlata. Pod tím krk jako sloup, bílý jako hrdlo dítěte; mohutný hrudník, tak široký, že by tam měla žena napříč dost místa na spaní; ramena a paže, jako by je sochař vytesal přesně podle obra z nějakého muzea. Když se rozpřáhl, bylo vidět, jak mu nabíhají svaly, hory masa, převalující se a tuhnoucí pod kůží. Ramena, celý hrudník i krk se napínaly. Šířil kolem sebe záři, byl najednou krásný a všemohoucí jako bůh. Dvacetkrát už spustil Fifinu a oči měl neustále upřené na železo; po každé ráně si oddechl a zatím mu stékaly po spáncích jen dvě velké krůpěje potu. Počítal: jedenadvacet, dvaadvacet, třiadvacet. A Fifina klidně dělala dál taneční poklony jako urozená dáma.

„To je ale komediant!“ zabručel posměšně Nevymáchaná huba zvaný Duha.

A Gervaisa, stojící proti Zlaté tlamě, se dívala s dojatým úsměvem. Bože, jsou ti mužští ale hloupí! Vždyť tihle dva buší do nýtů jen proto, aby se jí dvořili! Dobře pochopila, že těmi údery kladiv zápasí vlastně o ni. Byli jako dva velcí rudí kohouti, kteří se napařují před malou bílou slepičkou. Jsou to ale nápady, ne? Srdce mívá někdy, namouvěru, podivné způsoby, jak se vylít. Ano, ty hromové rány Adély a Fifiny na kovadlinu tu padají pro ni; pro ni se tu roztlouká všechno to železo; pro ni se otřásá celá kovárna, plápolá oheň jako požár, odletují snopy žhavých jisker. Kovají tu pro ni lásku a zápolí o to, kdo ji ukuje lépe. A po pravdě řečeno, Gervaisu to těšilo, protože ženy mají vždycky rády, když se jim někdo dvoří. Zvláště údery Goujetova perlíku nacházely v jejím srdci odezvu. Vyzváněly tam jako na kovadlině jásavou melodii, doprovázející prudký tep její krve. Mohlo to vypadat jako hloupost, ale ona cítila, jak jí tam do prsou vniká cosi pevného, silného, jako kus železa z toho svorníku.

Za soumraku, než sem přišla, cítila na zvlhlém chodníku jakousi nejasnou touhu, měla chuť na dobré sousto. A teď byla uspokojena, jako by jí údery Goujetova kladiva úplně ukojily. Teď už neměla nejmenší pochybnost, že zvítězí on. Jemu bude patřit. Nevymáchaná huba zvaný Duha je příliš ošklivý v té špinavé kazajce a umaštěných modráčích, a poskakuje jako opice, která utekla z klece. Čekala, celá uzardělá horkem, ale přesto šťastná, a pociťovala přímo rozkoš, jak jí otrásaly celým tělem poslední údery Fifiny.

Goujet pořád ještě počítal.

„A osmadvacet!“ křikl konečně a postavil perlík na zem. „Hotovo, můžete se podívat.“

Hlava svorníku byla hladká, čistá, bez jediného kazu, učiněná zlatnická práce, jako kdyby ji v kadlubu odlil. Dělníci si ji prohlíželi a pokyvovali hlavami; to se musí nechat, klobouk dolů! Nevymáchaná huba zvaný Duha se pokoušel odbýt to žertem, ale zabreptal se a nakonec se s dlouhým nosem vrátil ke své kovadlině. Gervaisa se přitiskla ke Goujetovi, jako aby lépe viděla. Štěpán mezitím pustil měch a v kovárně se znovu začínalo šerit, jako když rudé slunce zapadá; najednou se rozhostila hluboká tma. Kováři i pradleně bylo sladce, když cítili, jak je ta tma obklopuje zde v kůlně, černé od sazí a pilin, kde se vznášel pach starého železa. Připadali si tak sami, jako by byli na milostné schůzce někde v houští ve Vincenneském lesíku. Vzal ji za ruku, jako kdyby ji byl dobyl a teď mu patřila.

Když byli venku, nepromluvili ani slovo. Kováře nic nenapadlo; řekl jen, že si mohla Štěpána odvést domů, kdyby ještě nezbývalo půl hodiny práce. Gervaisa už byla na odchodu, ale Goujet ji znovu zavolal zpátky, chtěl s ní ještě pár minut pobýt.

„Pojďte, ještě jste všechno neviděla... Je to strašně zajímavé, doopravdy!“

Zavedl ji napravo do jiné haly, kde majitel zaváděl strojovou výrobu. Na prahu zaváhala, padl na ni bezděčný strach. Rozlehlá hala se otrásala pohybem strojů, míhaly se tam veliké stíny a mezi nimi

tu a tam zazářil červený ohýnek. Ale Goujet ji s úsměvem upokojil a ujistil ji, že se nemusí ničeho bát. Musí jen dávat pozor, aby se jí sukně nedostaly příliš blízko k ozubeným kolům. Šel napřed a ona za ním v tom ohlušujícím rámusu, kde to všelijak hvízdalo a hučelo, v oblacích dýmu, kde se míhaly jako mátohy začernění muži v plné práci a kde se pohybovala chapadla strojů jako lidské paže, takže nakonec nebyli lidé od strojů ani k rozeznání. Uličky byly velmi úzké, museli překračovat všelijaké překážky, vyhybat se děrám, uhnout ke straně, aby mohl projet vozík. Nebylo slyšet vlastního slova. Neviděla pořád ještě nic, všechno jí tančilo před očima. Najednou měla pocit, jako by jí nad hlavou mávala veliká křídla, zvedla oči, zůstala stát a dívala se na transmise, dlouhé řemeny, táhnoucí se u stropu jako obrovská pavučina, jejíž každé vlákno se neustále donekonečna odvíjí. Parní stroj byl schovaný v koutě za nízkou cihlovou zídou; řemeny jako by běhaly samy od sebe, jako by čerpaly svou sílu odněkud z hlubin tmy, a jejich ustavičný, pravidelný a neslyšný pohyb připomínal let nočního ptáka. Ale Gervaisa málem upadla, protože zakopla o jednu z rour, které se rozvětvovaly po udusané zemi a rozváděly ostrý vítr od ventilátoru k jednotlivým malým výhním u strojů. Goujet jí to hned předvedl a pustil vzduch do jedné výhně; do všech čtyř stran vyšlehly vějířovitě veliké plameny jako ohnivé zubaté okružní, oslnivě bílé, jen lehounce zbarvené do červena. Světlo z nich bylo tak jasné, že lampičky dělníků vypadaly jako kapičky stínů ve slunečním svitu. Pak přešli ke strojům a Goujet musel zesílit hlas, když jí všechno vysvětloval. Ukázal jí mechanické nůžky, které polykaly železné tyče, při každém sevření jich kus ukously a vzadu vyplivovaly železné kousky jeden za druhým; vysoké a složité stroje na výrobu nýtů a svorníků, které jediným otočením mohutného šroubu vylisovaly celou hlavičku; stroje na hlazení povrchu s litinovými brusy, velkými litinovými koulemi, které zuřivě svištěly vzduchem pokaždé, když se na nich hladil nějaký kus; stroje na řezání závitů, obsluhované

ženami; vyráběly šrouby i matice za pravidelného klapotu ocelového soukolí, lesknoucího se pod nánosem oleje. Gervaisa tak mohla sledovat celý postup práce od železných tyčí, které tu stály opřené o stěny, až k hotovým svorníkům a nýtům, jichž tu byly v koutech plné bedny. Nakonec to všechno pochopila, usmála se a pokývala hlavou. Ale přece jen se jí pořád trochu svíralo hrdlo, tísnilo ji, že je tak malá a křehká mezi těmi drsnými chlapy, obrábějícími železo, a každou chvíli se polekaně otočila, když se ozvalo tlumené zaječení brusky. Zvykla si už na pološero, a když občas z některé výhně prudce vyšlehly svítivé plameny, viděla v koutech nehybně stojící muže, kteří řídili supavý tanec setrvačníků a kol. A mimoděk se pořád musela obracet nahoru ke stropu, kde byl život, kde byla krev všech těch strojů, zvedala oči a dívala se, jak tam plavně létají řemeny a jak se přenáší jejich obrovská tichá síla v mlhavém šeru trámův.

Goujet se mezitím zastavil před jedním ze strojů na výrobu nýtů. Zamyšleně tam stál se sklopenou hlavou a upřeně se díval. Stroj koval čtyřicetimilimetrové nýty klidně a lehce jako nějaký obr. A ve skutečnosti to bylo velmi jednoduché. Jeden dělník vytáhl kus železa z výhně, druhý jej položil do hřebovnice, již ustavičně protékal pramínek vody, aby se nepřehrála, a bylo to; šroub sjel dolů a na zem vypadl nýt s hlavičkou tak kulatou, jako by ji odlil v kadlubu. Za dvanáct hodin jich ten zatracený stroj vyrobil na metrůky. Goujet nebyl zlý člověk, ale někdy měl chuť popadnout Fifinu a rozmlátit celou tuhle mašinu na padrt', ze zlosti, že má paže silnější než on. Býval z toho nešťastný, i když si to rozumně rozebíral a říkal si, že lidské tělo nemůže soupeřit se železem. Jednoho dne asi stroj dělníka zabije, o tom není pochyby; už teď jim klesl denní plat z dvanácti franků na devět a říká se, že půjde ještě dolů. Nebylo opravdu nic veselého na těch obludách, které chrlily nýty a svorníky, jako by dělaly jitrnice. Díval se na tenhle stroj dobré tři minuty bez jediného slova se svraštěným obočím a krásným světlým vousem výhrůžně

naježeným. Potom mu však rysy pomalu zjihly v mírný a odevzdaný výraz. Otočil se k Gervaise, která se k němu tiskla, a řekl se smutným úsměvem: „Vidíte, tohleto nás asi všechny vyřadí do starého železa. Ale jednou to možná přinese štěstí a blahobyt všem lidem.“

Gervaisu pramálo zajímalo štěstí a blahobyt všech lidí. Prohlásila, že strojové svorníky nejsou dobře udělané.

„Rozumíte,“ zvolala zapáleně, „jsou udělané až příliš dobře... to mně se víc líbí ty vaše. Na nich je aspoň vidět dovedná ruka.“

Udělala mu těmi slovy velikou radost, protože měl jednu chvíli strach, že jím bude pohrdat, až ty stroje uvidí. Hrom to vem, je sice silnější než Nevymáchaná huba, ale stroje jsou silnější než on, nic naplat. Když se s ní konečně na dvoře rozloučil, tiskl jí ruku tak silně, div ji nezlámal; to všechno z té veliké radosti.

Pradlena chodila každou sobotu ke Goujetovům odvádět prádlo. Bydleli pořád ještě v malém domě v Nové Zlatnické ulici. První rok jim těch pět set franků pravidelně splácela po dvaceti francích měsíčně; aby se nepletly účty, sečetlo se to vždy až na konci měsíce a Gervaise doplatila, co zbývalo do dvaceti franků, protože prádlo nestálo Goujetovy víc než sedm až osm franků. Tak tedy už splatila asi polovinu dluhu, když jednou o kvartále nevěděla kudy kam, protože jí zákazníci nezaplatili, a musila běžet ke Goujetovým, aby si vypůjčila na činži. Potom se na ně ještě dvakrát obrátila, když potřebovala zaplatit mzdu dělnicím, takže dluh teď zase vzrostl na čtyři sta pětadvacet franků. Teď už jim nesplácela ani halíř, odpočítávalo se jen prádlo. Ne že by pracovala méně nebo že by obchod nešel. Naopak. Ale peníze jako by utíkaly z domu, vždycky se nějak rozkutálely, a ona byla ráda, když vůbec vyšla. Inu, hlavně že se člověk uživí, ne? Nesmí si přece naříkat. Pozvolna tloustla a poddávala se veškerému pohodlí, které si vyžadovalo její rostoucí břicho; neměla už ani sílu děsit se při pomýšlení na budoucnost. Co se dá dělat, nějaké peníze vždycky budou a darmo by zrezivěly, kdyby je ukládala stranou. Paní Goujetová se přesto k Gervaise chovala

stále mateřsky a laskavě. Někdy jí dělávala mírné kázání, ne kvůli těm penězům, ale proto, že ji měla ráda a bála se, aby to s ní nějak špatně neskončilo. O svých penězích nikdy nemluvila. Anebo když, tak jen s velkými ohledy.

Druhý den po návštěvě Gervaisy v kovárně byla zrovna poslední sobota v měsíci. Když došla ke Goujetovým, kam vždycky chodila sama, byla už od koše tak zmožená, že dobré dvě minuty sotva popadala dech. To nikdo neví, jak se prádlo pronese, zvlášť když jsou tam prostěradla.

„Nesete všechno?“ zeptala se paní Goujetová.

Na tohle ona byla velmi přísná. Vždycky chtěla, aby se prádlo přineslo všechno, aby nechyběl jediný kousek; prý kvůli pořádku, říkávala. A ještě jednu věc požadovala, aby pradelna přišla přesně ve stanovený den a vždycky ve stejnou hodinu; tak prý se aspoň nikdo z nich nepřipravuje o čas.

„Ó ano, je tam všechno,“ odpověděla Gervaisa a usmála se. „Však víte, že nemám ráda žádné resty.“

„To je pravda,“ uznala paní Goujetová. „Začínáte mít chyby, ale tuhle ještě ne.“

A zatímco pradelna vyndávala prádlo z koše a kladla je na postel, stará paní si pochvalovala. Gervaisa nikdy nic nepřipálí, netrhá prádlo jako tolik jiných pradelen a nerve žehličkou knoflíky. Jenom dává trochu moc modřidla a na košilích příliš škrobí náprsenky.

„Podívejte, vždyť je to jako prkno!“ řekla a ohnula náprsenku, až zapraskala. „Syn si nestěžuje, ale musí ho to řezat do krku... Zítra bude mít krk celý rozedřený, až se vrátíme z Vincennes.“

„Ne, to není možné!“ zvolala Gervaisa celá nešťastná. „Sváteční košile musí být trochu tuhá, když to nemá vypadat jako kus hadru. Jen se podívejte na nóbl panstvo... Já žehlím všechno vaše prádlo sama. Nikdy se ho žádná dělnice ani nedotkne a já si s ním dávám takovou práci jako nikdo jiný, věřte mi. Radši desetkrát bych ho přežehlila, protože je to pro vás, víte.“

Nepatrně se začervenala a nakonec věty jen potichu zadrmlila. Bála se, aby na ní nebylo vidět, s jakou radostí sama žehlí Goujetovy košile. Nemyslela při tom samozřejmě na nic špatného, ale přece jen se za to trochu styděla.

„Vždyť já vaši práci nic nevytýkám, to já vím, že všechno prádlo od vás je dokonalost sama!“ řekla paní Goujetová. „Tak například tenhle čepeček je úplně skvost. To jen vy umíte takhle jemně vyžehlit výšivku. A varhánky jsou tak pěkně naskládané, jeden jako druhý! Jen nechte být, vaši ruku já poznám na první pohled! Když svěříte dělnici třeba utěrku, hned se to pozná... Budete jenom dávat trochu méně škrobu, vidíte? Goujetovi na tom ani nezáleží, aby vypadal jako pán.“

Mezitím vzala knížku a škrtila perem odvedené kusy prádla. Všechno bylo v pořádku. Když počítaly, kolik to dělá, všimla si, že jí Gervaisa účtuje za čepeček třicet centimů; zdálo se jí to moc, ale pak musila uznat, že běžné prádlo není u Gervaisy vůbec drahé; pánská košile pětadvacet centimů, dámské spodky dvacet, povlak na polštář sedm a půl, zástěra pět, ne, to doopravdy není moc, když se uváží, že jiné pradelny berou za každý kus o dva centimy nebo i o celý pětník víc. Pak si Gervaisa odpočítala špinavé prádlo, stará paní si je zapsala a pradelna je narovnala do koše. Ale pořád se ještě neměla k odchodu, zrozpačitěla a měla na jazyku jakousi prosbu, která jí byla velmi trapná.

„Paní Goujetová,“ řekla konečně, „kdyby vám to nevadilo, já bych si tenhle měsíc vzala za prádlo.“

Byl to zrovna velmi vydatný měsíc, před chvilkou to spolu vy počítaly na deset franků pětatřicet. Paní Goujetová se na ni chvíli vážně dívala. Pak odpověděla: „Jak chcete, děvenko. Nechci vám ty peníze odmítnout, když je potřebujete... Ale takhle ten svůj dluh nesplatíte; rozumíte, říkám vám to jenom kvůli vám. Doopravdy, měla byste být na peníze opatrnější!“

Gervaisa vyslechla to kázání se sklopenou hlavou a nakonec jen něco zakoktala. Deset franků jí prý zrovna ještě chybí k zaplacení směnky, kterou podepsala uhlíři za koks. Ale při slově směnka paní Goujetová najednou zpřísněla. Gervaisa prý by si měla vzít příklad z ní; od té doby, co synovi snížili denní mzdu z dvanácti franků na devět, omezila všechna vydání. Když člověk není v mládí rozumný, musí pak ve stáří hladovět. Přitom ještě Gervaise neřekla, že jí dává práť prádlo jen proto, aby jí umožnila splatit dluh; dřív si prala všechno sama a bude si práť zase, kdyby ji to mělo pokaždé stát takové peníze. Když měla Gervaisa svých deset franků a sedm pětníků v hrsti, poděkovala a hleděla honem zmizet. Sotva byla na chodbě, cítila se zas dobře a bylo jí skoro do tance; byla už na všelijaké starosti s těmi špinavými penězi pomalu zvyklá, uměla už na takové nepříjemnosti rychle zapomínat a myslet jen na to, že z nich šťastně vyvázla, prozatím, než přijdou nové.

Právě tu sobotu zažila také Gervaisa podivné setkání, když se vracela od Goujetů po schodech. Musela se s košem přitlačit k zábradlí, aby kolem ní mohla projít nahoru vysoká prostovlasá žena, nesoucí jen tak v ruce v papíru zabalenou, úplně čerstvou makrelu, ještě s krvácejícími žábrami. A najednou v ní poznala Virgínii, tu holku, kterou tenkrát v prádelně vyplatila na holý zadek. Obě se na sebe upřeně podívaly. Gervaisa přivřela oči, protože v té chvíli čekala, že jí makrela přiletí do obličeje. Ale ne, Virgínie se jen zlehka pousmála. A tak pradelna, která zatarasovala košíkem schodiště, chtěla projevit zdvořilost.

„Promiňte, prosím!“ omluvila se.

„Ale nic se nestalo!“ odpověděla vysoká tmavovláska.

Zůstaly stát uprostřed schodiště a daly se do řeči, rázem z nich byly nejlepší přítelkyně a ani slovem se nezmínily o tom, co bylo. Z Virgínie, které teď bylo pětadvacet, se stala překrásná žena, urostlá, obličej měla trochu protáhlý a po stranách dva prameny vlasů černých jako uhlí. Hned o sobě všechno vypověděla, aby ukázala,

že není jen tak někdo; je už vdaná, na jaře si vzala bývalého truhlářského dělníka, který přišel z vojny a uchází se teď o místo strážníka, protože státní služba je vždycky jistější, a pak, je to něco lepšího. Ted' mu byla zrovna koupit tuhle makrelu.

„On by se vám po makrelách utloukl!“ vysvětlovala. „Zatracení mužští, člověk je musí rozmazlovat, vid'te? Ale pojd'te na chvilku nahoru! Uvidíte aspoň, jak bydlíme... Stojíme tady v průvanu!“

Když jí pak Gervaisa pověděla zas o sobě, jak se vdala, že v tom bytě sama předtím bydlela a že se jí tam dokonce narodila dceruška, naléhala Virgínie ještě víc, aby šla nahoru. Každý se přece vždycky rád podívá na místa, kde se mu dobře vedlo. Ona bydlela pět let na druhém břehu Seiny u Gros-Caillou. Ale stýskalo se jí tam a pořád toužila vrátit se zpátky do čtvrti Goutte d'Or, kde se s každým zná. Už čtrnáct dní bydlí tady, naproti Goujetovům. To se ví, má ještě v bytě všechno rozházené, ale pomalu se to všechno urovná.

Nahoře na chodbě se konečně navzájem představily: „Jmenuji se teď Coupeauová.“

„Já Poissonová.“

A od té chvíle si jinak neřekly než „paní Poissonová“ a „paní Coupeauová“, jen pro to potěšení, že jsou z nich dámy, i když se seznámily za okolností tak málo vznešených. Ale Gervaisa se pořád nemohla zbavit posledního zbytku nedůvěry. Třeba se ta dlouhá bruneta tváří smířlivě jen naoko, aby se mohla lépe pomstít za ten výprask v prádelně, a kuje v hlavě nějaký plán jako záludná kočka. Gervaisa si umiňovala, že se musí mít na pozoru. Zatím je Virgínie až podezřele přívětivá, musí se tedy i ona chovat přívětivě.

Nahoře v bytě seděl za stolem u okna Poisson, manžel, pětatřicátník s pobledlým obličejem, zrzavým knírem a zrzavou bradkou, a pracoval. Lepil malé krabičky. Za nástroje měl jen kapesní nožík, pilku velkou jako pilníček na nehty a hrnek s lepidlem. Používal dřevo ze starých krabic od doutníků, tenké destičky z nehlazeného mahagonu; všelijak je vyřezával a zdobil neobyčejně jemnými

ornamenty. Celý rok vyráběl od rána do večera pořád stejné krabičky, osm centimetrů dlouhé a šest centimetrů široké. Přidělal jen vykládané ornamenty, vymyslel tvar víka a dovnitř vlepil přihrádky. Dělal to jen pro zábavu, aby nějak zabil čas, než bude jmenován strážníkem. Z někdejšího truhlářského řemesla mu zbyla jen náruživá záliba v krabičkách. Nepracoval pro výdělek, dával své výrobky všem známým darem.

Poisson vstal a pozdravil zdvořile Gervaisu, kterou mu žena představila jako starou známou. Ale nebyl příliš hovorný a hned zas zasedl k pilce. Chvillemi se jen podíval na makrelu, ležící na prádelníku. Gervaisa byla ráda, že zas vidí svůj bývalý byt, vykládala, kde měla stát nábytek, a ukázala i místo, kde porodila na zemi. Je to ale náhoda! Když si tenkrát zmizely z očí, nikdy by nebyly uvěřily, že se zas takhle sejdou a že budou bydlet po sobě ve stejném bytě! Virgínie pověděla ještě několik dalších podrobností o sobě a o muži; manžel zdědil něco po tetě, později jí určitě také něco zařídí, ale ona i teď pořád ještě šije, tu a tam spíchne nějaké šaty. Konečně po dobré půlhodině se pradena měla k odchodu. Poisson se k ní sotva obrátil. Virgínie ji šla vyprovodit a slibovala, že ji také přijde navštívit; bude u ní ostatně prát, to se samo sebou rozumí. A protože se na chodbě pořád ještě nechtěla rozloučit, myslala si Gervaisa, že s ní chce mluvit o Lantierovi a o své sestře Adéle, leštičce stříbra. Byla z toho celá rozrušená, ale nakonec o těch trapných věcech nepadlo jediné slovo a obě se velmi srdečně rozešly: „Na shledanou, paní Coupeauová!“

„Na shledanou, paní Poissonová!“

A to byl začátek velikého přátelství. Za týden už nešla Virgínie kolem Gervaisina krámu, aby tam na chvilku nezaskočila. A zapovídala se tam třeba na dvě nebo tři hodiny, takže měl Poisson strach, jestli ji něco nepřejelo, a přicházel pro ni, s tváří jako vždycky mlčenlivou a bledou jako mrtvola. Jak teď Gervaisa vídala švadlenu skoro denně, začal na ni doléhat zvláštní pocit: sotva Virgínie nakousla nějakou

větu, měla hned dojem, že začne mluvit o Lantierovi. Po celou dobu, co u ní švadlena sedávala, musela Gervaisa neodolatelně myslet na Lantiera. Byla to všechno hloupost, protože jí na Lantierovi a na Adéle ani za mák nezáleželo a vůbec ji nezajímalo, co se s nimi stalo; nikdy si nad tím nelámala hlavu a také na to vůbec nebyla zvědavá. Ale pronásledovalo ji to nějak proti její vůli. Myšlenka na ně jí nešla z hlavy, tak jako nás někdy pronásleduje protivná melodie a my se jí ne a ne zbavit. Ostatně na Virginii se vůbec nehněvala, ta za to přece tenkrát nemohla. Velmi ráda si s ní naopak povídala a vždycky ji desetkrát zdržovala, aby ještě neodcházela.

Mezitím přišla zima, už čtvrtá za tu dobu, co Coupeauovi bydleli ve Zlatnické ulici. Toho roku byl zvlášť prosinec a leden velmi krutý. Mrzlo, jen praštělo. Po Novém roce zůstal sníh ležet v ulicích celé tři neděle a za tu dobu vůbec neroztál. Práci to nevadilo, naopak, zima je pro žehlírky nejpříjemnější roční doba. V krámě bylo pěkné teplíčko a nikdy nebylo vidět ve výkladní skříni rampouchy jako u hokynáře nebo u punčocháře naproti. Kamna byla ustavičně nacpaná koksem a hřála, že tu bylo jak v parní lázni. Z prádla se kouřilo jako v nejparnějším létě a všem bylo dobře za zavřenými dveřmi; všude bylo teplo, tak teplo, že by člověk nakonec usnul vstoje. Gervaisa v žertu říkávala, že si tu připadá jako někde na venkově. Povozy totiž jezdily po sněhu úplně nehlučně a sotva že bylo slyšet kroky chodců. Jen dětský křik se rozléhal tím velkým zimním tichem, jak před kovárnou rámusila celá banda kluků, kteří si tam na stružce u chodníku udělali klouzačku. Gervaisa chodila občas k zaskleným dveřím, otřela rukou ojíněnou tabulku a vyhlížela, jak to v ulici vypadá v tomhle nekřesťanském mraze. Ale ze sousedních krámů nikdo nevystrčil ani špičku nosu a celá čtvrt', zachumlaná do sněhu, jako by se zimomřivě choulila. A tak jen kývla na pozdrav uhlířce odvedle, která se procházela před krámem prostovlasá a od té doby, co tolik mrzlo, se zubila od ucha k uchu.

Nejlíp v tom psím nečase chutnal v poledne hrníček pěkně horké kávy. Dělnice si nemohly stěžovat, jejich zaměstnavatelka vařila kávu jaksepatří silnou a nedávala do ní ani kousíček cikorky. To bylo jiné kafe než ta brynda u paní Fauconnierové! Jenomže když nechávala kávu prokapávat maminka Coupeauová, pradleny se jí nikdy nedočkaly, protože stará paní vždycky nad konvicí usnula. A tak se obyčejně po obědě ještě něco dožehlovalo, zatímco se čekalo na kávu.

Den po Třech králich tlouklo už půl jedné a káva ještě nebyla hotova. Pořád ne a ne prokapat. Maminka Coupeauová tūkala do cedníku lžičkou a bylo slyšet, jak padá kapka za kapkou, pomalu, pomaloučku, vůbec si nechtěly pospíšit.

„Tak to nechte!“ promluvila dlouhá Klementa. „Tím se to jenom zkalí... Dneska jistě bude co jíst a pít.“

Dlouhá Klementa žehlila mužskou košili; aby vypadala jako nová, rozdělávala záhyby nehtem. Byla ukrutně nastydlá, oči měla napuchlé a lomcovaly jí takové záchvaty kašle, že se celá prohýbala nad stolem. Přitom neměla ani šátek na krku a klepala se zimou v lehounkých vlněných šatech za osmnáct pětáků. Paní Putoisová vedle ní, celá zabalená do flanelu a nadtá až po uši, žehlila spodničku kolem dokola na žehlicím prkně, položeném druhým koncem na opěradle židle; dole na zemi měla kus plátna, aby se spodnička neucourala po podlaze. Gervaisa zabírala sama polovinu pracovního stolu, protože žehlila vyšívané mušelinové záclony a jezdila po nich žehličkou rovněž po celé délce, kam až dosáhla, aby nenadělala záhyby. Najednou zaslechla, jak crčí káva, a zvedla hlavu. To šilhavá Augustina strčila do cedníku lžičku a propíchla vrstvu sedlé kávy.

„Co to zas děláš?“ okřikla ji Gervaisa. „Nemůžeš dát chvíli pokoj! Ted' abychom pily bláto, a ne kafe!“

Maminka Coupeauová postavila do řady na volném rohu pracovního stolu pět skleniček. Dělnice nechaly práce. Zaměstnavatelka nalávala vždycky sama a do každé skleničky dávala dvě kostky

cukru. Byla to toužebně očekávaná chvíle. Toho dne, zrovna když si každá brala svou skleničku a usedala na nízkou lavici u kamen, se otevřely dveře z ulice a vešla Virgínie, drkotající zuby.

„Holky, holky, to by jednoho porazilo!“ řekla. „Já už vůbec necítím uši. Zatracená zima!“

„Á vida, paní Poissonová!“ zvolala Gervaisa. „No tak, to jdete zrovna vhod... Vypijete si s námi kávu, vidíte!“

„Namouduši, to neodmítanu... Člověk promrzne na kost, jen jak proběhne ulici.“

Naštěstí ještě trochu kávy zbylo. Maminka Coupeauová přinesla šestou skleničku a Gervaisa ze slušnosti podala Virgínii cukřenku, aby si osladila sama. Dělnice si poposedly a udělaly jí místo u kamen. Chvíli se ještě klepala, nos měla celý červený a prokřehlými rukama objímala skleničku, aby si je zahřála. Jde prý od hokynáře a tam člověk div nezmrzne, než se dočká čtvrtky ementálu. Nahlas si pochvalovala, jaké tu mají v krámě pěkné teplíčko; namouduši, jako kdyby se vešlo do pece, tohle by vzkřísilo i mrtvého, jak to příjemně lechtá kůži. Když se trochu ohřála, natáhla dlouhé nohy. A všechny pomaloučku usrkávaly kávu uprostřed rozdělané práce a ve vlhkém dusnu z mokrého prádla, z něhož se kouřilo. Jen maminka Coupeauová a Virgínie seděly na židlích, ostatní dřepěly na nízké lavičce jakoby přímo na zemi. Šilhavá Augustina si dokonce přitáhla cíp prostěradla, které leželo pod spodničkou, a uvelebila se na něm. Chvíli nemluvíly, všechny měly nosy zabořené ve sklenicích a vychutnávaly kávu.

„Je to přece jenom dobrota!“ prohlásila Klementa.

Ale vzápětí ji přepadl takový záchvat kašle, že se div nezadusila. Opřela se hlavou o zeď, aby si ulevila.

„No vy jste teda pořádně nachcípaná!“ řekla Virgínie. „Kde jste si tohle uhnala?“

„Copak já vím?“ odpověděla Klementa a utřela si rukávem obličej. „Nejspíš včera večer. Rvaly se tam dvě ženské před tančírnu“

U Velkého balkonu. Chtěla jsem se podívat, a tak jsem tam zůstala stát, padal zrovna sníh. No to vám byl ale binec! Náramná psina! Jedna měla natržený nos a krev jí crčela na zem. Když ta druhá uviděla krev – byla to taková dlouhá čára asi jako já –, sebrala se a utekla pryč... No, a v noci jsem už začala kašlat. Ale ti mužští jsou taky pitomí; když spí s ženskou, celou noc člověka odkrývají...”

„Pěkné chování, jen co je pravda!“ zabručela paní Putoisová. „Vy se přivedete do hrobu, děvenko!“

„A co když doopravdy chci mít co nejdřív po všem...? Vždyť ten život beztak za nic nestojí. Člověk se dře celej boží den, aby si vydělal necelý tři franky, od rána do večera se peče u kamen, to vám řeknu, já už toho mám až po krk...! Nebojte se, tohle nastuzení mě ještě neodnese do hrobu, to mi tu laskavost neprokáže; zmizí to, jak to přišlo.“

Rozhostilo se ticho. Tahle darebnice Klementa v dupárnách výskala jako posedlá a dělala ze všech největší kravál, ale v dílně vždycky všechno rozesmutňovala těmi svými pohřebními řečmi. Gervaisa už ji dobře znala, tak jen podotkla: „Vy nebýváte druhý den po flámu zrovna veselá, co?“

Popravdě by si byla Gervaisa raději přála, aby se o ženských pranicích příliš nemluvilo. Kvůli tomu výprasku tenkrát v prádelně jí nebylo příjemné, když se před ní a před Virgínií vyprávělo, jak někde létaly facky nebo kopance do nohou. Virgínie se na ni zrovna dívala a usmívala se.

„Já taky včera viděla, jak si dvě vjely do vlasů,“ řekla potichu. „Ty se vám rvaly, až z nich cucky lítaly...“

„Kdopak to?“ zeptala se paní Putoisová.

„Ale porodní bába, co bydlí na rohu, a její služka, víte, taková malá, světlovlasá... Taková neřád holka. Křičela na bábu: ‚Ano, pomohla jsi od dítěte zelinářce, a já to půjdu udat na policii, jestli mi nezaplatis!‘ A jak vám ještě držkovala, no to jste musely slyšet! Porodní bába jí na to vlepila facku, tumáš, rovnou do čumáku. Ale

najednou vám ta coura skočí paničce do ksichtu, a ta ji pane drápala, a jak ji rvala, div z ní všechny šaty nestrhala, málem ji oloupala jako cibuli! Uzenář ji musel holce vyrvat z drápů!“

Dělnice se uznale zasmály. Potom si všechny zas mlsně usrkly kávy.

„Myslíte, že jí doopravdy pomohla od dítěte?“ zeptala se Klementa.

„Bodejť by ne! Aspoň se to ve čtvrti říkalo,“ odpověděla Virginie. „Rozumíte, já při tom nebyla... Ale patří to přece k řemeslu. Všechny jsou tak trochu andělíčkářky.“

„Ale ženské jsou hloupé, když se jim svěří do rukou!“ prohlásila paní Putoisová. „Děkuju pěkně, ještě se nechat zmrzačit... To já znám, panečku, lepší prostředek, a ten nikdy nezklame. Každý večer se vypije sklenice svěcené vody a palcem se udělají na bříše tři křížky. Odejde to jako nic.“

Maminka Coupeauová, o které si všechny myslely, že usnula, zavřela hlavou, to že není pravda. Zná prý jiný prostředek, je doopravdy spolehlivý. Musí se každé dvě hodiny sníst vejce natvrdo a na záda si dávat špenátové listí. Všechny čtyři ženy to přijaly s naprosto vážnou tváří. Ale šilhavá Augusta, která vždycky sama od sebe dostávala záchvaty řehotu, aniž kdo věděl proč, se teď rozkdákala jako slepice, což u ní znamenalo smích. Dočista na ni zapomněly. Gervaisa nadzvedla visící spodničku a uviděla ji tam, jak se válí na prostěradle s nohama ve vzduchu jako podsvinče. Vytáhla ji odtud a vlepila jí facku, aby ji postavila na nohy. Co se má co smát, krůta jedna hloupá? copak se sluší poslouchat, když si dospělí povídají? Především teď půjde s prádlem do Batignolles k jedné známé paní Leratové. A při těch slovech už jí dávala přes ruku košík a strkala ji ke dveřím. Učednice popotahovala a něco bručela, ale odcházela pryč, vláčejíc nohy ve sněhu.

Matka Coupeauová s paní Putoisovou a Klementou se mezitím pořád ještě dohadovaly, zda jsou vejce natvrdo a špenátové listy

doopravdy účinné. Virgínie seděla zamyšleně nad sklenicí kávy a najednou zašeptala: „No bože, lidi se poperou a pak se zas usmíří, tak už to v životě chodí; jen musí být dobré srdce.“

Pak se naklonila k Gervaise a usmála se: „Ne, já se na vás vůbec nehněvám... Víte, tenkrát v prádelně, pamatujete se?“

Gervaise bylo velmi trapně. Toho se právě bála. Tušila, že teď přijde řeč na Lantiera a Adélu. Kamna hučela a z roury, do červena rozpálené, sálalo čím dál větší horko. Na dělnice padala malátnost; pily pomalu, aby jim káva co nejdéle vydržela, než se dají znovu do práce; tvářily se přitom labužnický a ospale se dívaly ven na sních. Přišla na ně sdílná nálada; říkaly si, co by dělaly, kdyby měly deset tisíc renty. Nedělaly by vůbec nic, jen by takhle celé odpoledne seděly, hřály se a na práci by pěkně z výšky nakašlaly. Virgínie si přisedla k Gervaise, aby je nikdo neslyšel. A Gervaise se cítila úplně ochablá, zřejmě z toho příšerného horka, tak zbabělá a tak malátná, že neměla ani sílu odvést řeč na něco jiného. Čekala dokonce na slova vysoké tmavovlásky s jakýmsi vnitřním rozechvěním a vzrušením, které jí bylo příjemné, i když si to nechtěla přiznat.

„Doufám, že vám tím nepůsobím bolest?“ pokračovala švadlena. „Tolikrát už jsem to měla na jazyku. Ale když už jsme to jednou nakously... Já jen tak, aby řeč nestála, že? Ne, já se na vás vůbec nezlobím za to, co se tenkrát stalo. Namouduši, to už jsem vám dávno odpustila!“

Zamíchala zbylou kávou ve sklenici, aby tam nezůstal žádný nerozpuštěný cukr, a hlasitě si usrkla. Gervaise pořád čekala s hrdlem sevřeným a v duchu se ptala, zda jí doopravdy Virgínie úplně odpustila ten výprask v prádelně; zahlédla totiž, jak se jí v černých očích kmitly zlé žlutavé záblesky. Ta čertova holka si zřejmě schovala pomstu do kapsy a přikryla ji kapesníkem!

„Měla jste tenkrát omluvu,“ pokračovala. „Provedli vám takovou sprostotu, takový hanebný kousek... Já jsem spravedlivá, víte! Já bych byla na vašem místě vzala nůž.“

Usrkla si znovu, až to zamlaskalo, pak najednou přestala mluvit tím táhlým hlasem a pokračovala rychle, bez zastávky: „Však jim to taky nepřineslo štěstí! To tedy ne, namouduši, žádné štěstí jim to nepřineslo...! Přestěhovali se do horoucích pekel, až ke Glacière, do takové špinavé ulice, kde bývá pořád po kolena bláta. Já jsem k nim pak za dva dny jela dopoledne na oběd; to jsem si užila cestování omnibusem, věřte mi. A víte, milá drahá, že už se prali? Namouduši! Když jsem tam přišla, tak se zrovna fackovali. Pěkní milenci, co? Víte, ona ta Adéla nestojí ani za fajfku tabáku. Je to sice moje sestra, ale já o ní nemůžu říct nic jinýho, než že je to pěkná plundra. Co ta už se mi navyváděla sviňáren! Ale to by bylo moc dlouhý povídání a nakonec, to si s ní musím vyřídit sama... A Lantier, no však ho znáte, ten taky nestojí za víc. Dělá ze sebe pána, víme, a pak vás pro nic za nic seřeže, až jste modrá. A bije hlava nehlava, když je v ráži... Tak se vám tam pěkně mazali. Už na schodech je bylo slyšet, jak se řežou. Jednou na ně dokonce musela přijít policie. To Lantier chtěl polívku na oleji, víte, takové odporné jídlo, co se dělá na jihu. A protože Adéla řekla, že je to hnus, začali po sobě házet lahví s olejem, kastrolem, polévkovou mísou, vším možným; zkrátka výstup, že byla celá čtvrt' vzhůru.“

Vykládala ještě o dalších rvačkách, nebyla k zastavení, a věděla o jejich domácnosti takové věci, že vlasy vstávaly hrůzou na hlavě. Gervaisa poslouchala všechny ty historie bez jediného slova, v obličejí byla bledá a koutky úst měla nervózně stažené, že to vypadalo jako úsměv. Skoro sedm let už o Lantierovi neslyšela. Nikdy by byla neřekla, že jí Lantierovo jméno, jak jí je teď Virginie šeptala do ucha, způsobí takové příjemné rozčilení; jako by ji něco lechtalo kolem žaludku. Doopravdy by se nikdy nebyla nadála, že bude tak zvědavá na osud toho nešťastníka, který se k ní tak nepěkně zachoval. Teď už na Adélu nemohla žárlit, ale přesto se v duchu smála těm jejich rvačkám a představovala si Adélu, jak má tělo samou modřinu; těšilo ji to, byla to její pomsta. Byla by Virginii poslouchala třeba

až do rána. Na nic se nevyptávala, protože nechtěla dát najevo, že ji to zas tak moc zajímá. Ale bylo jí, jako by se v jejím životě najednou vyplňovala prázdná mezera; teprve teď vedla přímá cesta z minulosti do přítomnosti.

Virgínie zatím znovu strčila nos do sklenice a s přivřenými očima vysrkávala cukr. Gervaisa si uvědomila, že musí také něco říci, zatvářila se tedy lhostejně a zeptala se: „A to bydlí pořád ještě v Glacière?“

„Kdepak!“ odpověděla Virgínie. „Copak jsem vám to ještě neřekla? Týden už spolu nejsou. Adéla si jednoho krásného dne sebrala svých pět švestek a Lantier, to víte, ten za ní neběžel!“

Pradleně uklouzl tichý výkřik; opakovala nahlas: „Tak oni už spolu nejsou!“

„Kdopak?“ zeptala se Klementa, otáčejíc se od matky Coupeauové a paní Putoisové.

„Ale nikdo,“ řekla Virgínie, „vy ty lidi neznáte.“

Ale pozorovala Gervaisu a všimla si, že je jaksepatří rozčilená. Přisedla ještě blíže; zdálo se, jako by měla zlomyslnou radost, že jí může o těchto věcech vykládat. A pak se najednou zeptala, co by Gervaisa dělala, kdyby se Lantier kolem ní začal zase točit. Mužští jsou přece dost velcí blázni a Lantier by byl docela schopný se vrátit ke své první lásce. Gervaisa se napřímila a rázně, velmi důstojně jí odpověděla. Je přece vdaná, prostě a jednoduše by ukázala Lantierovi dveře. Mezi nimi je konec, ani ruku by mu nepodala. Co by to byla za ženskou, kdyby se tomu člověku vůbec někdy podívala do obličeje.

„Já vím, Štěpán je jeho,“ řekla, „to je pouto, které se nedá zpřetrhat. Kdyby někdy chtěl Lantier vidět Štěpána, pošlu ho k němu, protože člověk nemůže bránit otci, aby se pomazlil s dítětem... Ale já, víte, paní Poissonová, já bych se radši nechala rozsekat na kousky, než abych mu dovolila, aby se mě třeba jen špičkou prstu dotknul. S tím je konec.“

Při těch posledních slovech udělala rukou ve vzduchu kříž, jako by chtěla tu přísahu navždycky zpečetit. A protože už neměla moc chuti o tom mluvit dál, vyskočila, jako by se najednou probrala, a křikla na dělnice: „Tak poslouchejte! Copak si myslíte, že se prádlo vyžehlí samo? To jsou mi ale lenivé ženské! Do práce, a honem!“

Dělnice nijak nespíchaly, seděly s rukama složenýma v klíně, zmožené lenivou malátností, a v jedné ruce pořád držely prázdnou sklenici, v níž zůstalo trochu kávové sedliny. Povídaly si dál.

„Jo, to byla malá Celestýna,“ vypravovala Klementa. „Já ji znala. Ta byla posedlá kočičími chlupy... Víte, ona všude viděla samé kočičí chlupy a pořád takhle točila jazykem, protože myslela, že má plnou pusku kočičích chlupů.“

„Já zas měla jednu známou,“ přidala se paní Putoisová, „a ta měla červa... Jo, taková potvora se dovede člověka natrápiti! Vždycky ji ukrutně hryzl v břicho, dokud mu nedala kousek kuřátka. To si můžete představit, muž vydělával sedm franků, a všechny peníze praskly na mlstoty pro toho červa...“

„Já bych ji byla vyléčila hned,“ vložila se do toho maminka Coupeauová. „To se přece musí sníst pečená myš. V tu ránu to toho červa otráví.“

I Gervaisa se začala znovu poddávat příjemné lenivosti. Ale setřásla to ze sebe a vstala. To by tak hrálo, celé odpoledne tu takhle procamrat! Z toho by asi člověk zbohatnul!

Sama se první pustila zas do záclon. Ale našla na nich skvrnu od kávy a musela ji, dřív než se dala do žehlení, vyčistit namočeným hadříkem. Dělnice se protahovaly u kamen, bručely a sháněly každá svou žehličku. Sotva se Klementa hnula, dostala tak silný záchvat kašle, že div duši nevyplivla; potom dožehlila pánskou košili a sešpendlila na ní manžety a límec. Paní Putoisová se zas pustila do spodničky.

„Tak já už jdu, na shledanou!“ řekla Virgínie. „Seběhla jsem dolů jen pro kousek sýra. Poisson si asi myslí, že jsem někde cestou zmrzla.“

Ale sotva udělala pár kroků po chodníku, otevřela znovu dveře a křikla dovnitř, že se Augusta tamhle na rohu klouže s kluky na klouzačce. Odešla, uličnice, už před dobrýma dvěma hodinami. Nakonec přiběhla, celá červená a udýchaná, s košíkem přes ruku a vlasy splenými sněhovou koulí. Vyslechla hubování s potměšilým úsměvem a tvrdila, že se po tom náledí nedá chodit. Nějaký rošťák jí zřejmě nacpal z legrace do kapes kousky ledu, protože za čtvrt hodiny jí začalo z kapes crčet po celém krámě jako z kropicí konve.

A tak to teď chodilo každé odpoledne. Gervaisin krám se stal útulkem zimomřivých lidí z celé čtvrti. Celá Zlatnická ulice věděla, že je tam pěkně teplíčko. A tak u kamen pořád stál houf rozpálených povídavých ženských se sukněmi vyhrnutými až po kolena a pořád se tam něco přetřásalo. Gervaisa byla na to teplo pyšná a zvala tam kdekoho, „měla salon“, jak zlomyslně říkali Lorilleuxovi a Bochovi. Ale ve skutečnosti to dělala z vrozené laskavosti a dobročinnosti, takže kolikrát pozvala dovnitř i chudáky, když viděla, jak venku mrznou. Zvláště si oblíbila jednoho starého vysloužilého lakýrníka, sedmdesátiletého stařečka, který bydlel v činžáku až nahoře v podstřeší a trpěl tam hlady a zimou. Všechny tři syny ztratil v krymské válce a teď, co už dva roky nemohl udržet štetku, živořil ze dne na den. Sotva Gervaisa uviděla tatíka Bru, jak venku podupává na sněhu, aby se zahřál, hned ho zvala dovnitř a udělala mu místečko u kamen. Starý Bru, celý shrbený, s bílým plnovousem a tvářemi scvrklými jako staré jablko, tu vysedával mlčky celé hodiny a poslouchal, jak praská koks. Možná že vzpomínal na padesát let práce, strávených na štaflích, na to půlstoletí, strávené natíráním dveří a bílením stropů po všech koutech Paříže.

„Tak co, dědoušku Bru,“ ptávala se ho někdy prادلena, „načpak myslíte?“

„I na všechno a na nic,“ odpovídal jí s tupým výrazem.

Pradleny si ho dobíraly a tvrdily, že se souží láskou. Ale on, jako by je ani neslyšel, upadal znovu do svého zadumaného a zachmuřeného mlčení.

Od té doby mluvívala Virgínie často před Gervaisou o Lantierovi. Zdálo se, že ji ráda baví o jejím bývalém milenci a že jí dělá radost přivádět Gervaisu do rozpaků všelijakými dohady a domněnkami. Jednou řekla, že ho potkala; a protože pradena na to mlčela, neřekla už také nic, až teprve druhý den nadhodila, že s ní dlouho a velmi láskyplně mluvil o Gervaise. Pradleny velmi vzrušovaly tyto hovory, které se odehrávaly většinou šeptem někde v koutě krámu. Lantierovo jméno ji pořád stejně hřálo v prsou, jako by jí z toho člověka dodnes zůstalo něco v krvi. Byla ovšem přesvědčena, že je naprosto pevná; chtěla žít jako počestná žena, protože počestnost je polovina štěstí. A tak ji také ani nenapadlo myslet přitom na Coupeaua, protože si neměla před svým manželem vůbec co vyčítat, ani v myšlenkách ne. Zato však, celá v rozpacích, myslívala ztrápeně na kováře. Připadalo jí, jako by se tím novým vzpomínáním na Lantiera, jemuž propadala jako nějakému pozvolnému neodolatelnému vlivu, dopouštěla nevěry vůči Goujetovi, vůči jejich nevyslovené lásce, sladké a mírné jako přátelství. Prožívala smutné dny, kdy mívala pocit, jako by se vůči svému dobrému příteli nějak provinila. Mimo svou rodinu by byla chtěla mít ráda jen jeho. To všechno se v ní odehrávalo velmi ušlechtilé a bylo to povzneseno nade vší špatnost, na jejíž odlesk Virgínie číhala v její tváři.

Když přišlo jaro, chodila Gervaisa hledat útočiště ke Goujetovi. Sotva si na chvíli sedla a zamyslí se, hned ji přepadaly myšlenky na Lantiera; viděla ho, jak odchází od Adély, jak si rovná prádlo do jejich starého kufří, jak nakládá zavazadlo na vůz a vrací se k ní. Když někdy šla ven, přepadal ji najednou na ulici nesmyslný strach; zdálo se jí, že za sebou slyší Lantierovy kroky, bála se ohlédnout, celá se třásla a představovala si, jak už ji chytá rukama v pase. Určitě po ní slídí a jednou odpoledne na ni musí padnout; při tom pomyš-

lení ji poléval studený pot, protože pak ji určitě políbí na ucho, jak to vždycky v žertu dělával. A ten polibek ji nejvíc děsil, protože předem věděla, že ji to ohluší, že bude slyšet jen hukot v uších a bouřlivý tlukot vlastního srdce. A když na ni padal takový strach, bývala jí jediným útočištěm kovárna. Pod Goujetovou ochranou tam nacházela zase klid a mohla se zas usmívat; Goujetovo kladivo zahánělo zvonivými údery všechny zlé sny.

Jaká to byla šťastná doba! Pradlena věnovala zákazníkům z ulice Portes-Blanches zvláštní pozornost; nosila tam prádlo vždycky sama, protože jí ta páteční pochůzka byla vítanou záminkou, aby zašla do Marcadetovy ulice a stavila se v kovárně. Jakmile vešla do ulice, cítila se mezi těmi nezastavěnými parcelami, vroubenými šedými továrnami, lehká a veselá jako někde na výletě. Ulice černá od uhlí a oblaka dýmu nad střechami jí připadaly stejně hezké jako pěšinka zarostlá mechem a ztrácející se v hustém zeleném houští někde v lese v okolí Paříže. Měla ráda ten špinavě šedý obzor, pruhovaný vysokými továrními komíny, celý ten pohled na montmartreské návrší, zakrývající oblohu a poseté křídově bílými domy s pravidelnými řadami oken. Jak se blížila, zpomalovala krok, přeskakovala louže a s potěšením procházela těmi opuštěnými kouty, plnými rumu z bouračky. Vzadu v ohradě svítila kovářská výheň v pravé poledne. Srdce jí vždycky poskočilo podle tance kladiv. Když vešla dovnitř, byla celá uzardělá a světlé kadeře na šíji jí poletovaly jako ženě, která přichází na milostnou schůzku. Goujet už na ni čekal, s holými pažemi a nahou hrudí, a bušival ty dny na kovadlinu silněji, aby ho slyšela už zdálky. Vytušil ji vždy ve dveřích a mlčky ji přivítal dobráckým úsměvem do plavých vousů. Ona však nechtěla, aby se vyrušoval z práce, a prosila ho, aby se zas chopil kladiva, protože prý ho má ještě raději, když jí mává v těch svých silných svalnatých pažích. Potom šla poplácat po tváři Štěpána, pověšeného na měchu, a zůstávala v kovárně celou hodinu; jenom se dívala, jak se dělají svorníky. Promluvila s Goujetem

sotva deset slov. Ale nebyli by svou lásku uspokojili lépe ani v pokoji zavřeném na dva západy. Posměšné poznámky Nevymáchané huby jim nijak nevadily, protože už je ani neposlouchali. Za čtvrt hodiny začínalo být Gervaise trochu horko; zdejší vedro, kouř a kovářské pachy ji omamovaly a tlumené rány jí otrásaly od hlavy k patě. V té chvíli cítila takovou rozkoš, že už ani po ničem jiném netoužila. Ani kdyby ji byl Goujet sevřel do náručí, nebyla by snad pocítila takové vzrušení. Přicházela k němu blíž, aby cítila na tváři závan větru rozvířeného kladivem a mohla se ztotožnit s každou jeho ranou. Když ji na jemných rukou pálily jiskry, neodtahovala je, ale naopak vychutnávala s rozkoší ten ohnivý déšť, bičující jí kůži. Goujet samozřejmě tušil, jaké štěstí u něho Gervaisa prožívá, a nechával si na pátek tu nejobtížnější práci, aby se jí mohl jaksepatří dvořit celou svou silou a s veškerou dovedností. Pracoval jako kat, div nerozsekl kovadlinu vedví, prudce oddechoval a celé tělo mu zpívalo překypující radostí. Celé jaro tak hřímala jejich láska kovárnou jako rozbouřené hromobití. Byla to idyla uprostřed obří práce, mezi plápolajícím uhlím a pod chvějícím se stropem kovárný, jejíž začouzené trámové málem praskalo. Všechno to železo, které tu roztloukal a hnětl jako pečetní vosk, neslo drsné stopy jejich vzájemné lásky. Když Gervaisa v pátek odcházela od Goujeta a pomalu se vracela do ulice Poissonière, cítila se spokojená, unavená, uklidněná na duchu i na těle.

Strach z Lantiera ji pomalu přecházel a dostávala zase rozum. Byla by v té době ještě žila velmi spokojeně nebýt Coupeaua, se kterým to teď šlo už doopravdy z kopce. Jednou, když se zrovna vracela z kovárný, měla dojem, že poznala Coupeaua v putyce u starého Colomba, jak popíjí kořalku s Perkem, Telecí nožičkou a Nevymáchanou hubou. Přešla rychle kolem, aby to nevypadalo, že ho snad špehuje. Ale ještě se ohlédla; ano, byl to doopravdy Coupeau a převracel do sebe skleničku samohonky zkušeným pohybem, zřejmě už v tom měl cvik. Tak on jí tedy lže, on už dávno pije

kořalku! Vracela se domů celá zoufalá. Znovu na ni padla všechna ta hrůza před kořalkou. Víno, to by mu ještě odpustila, protože víno dělníka posiluje. Ale lihoviny, to je svinstvo, to je jed, který bere dělníkovi chuť na chleba. Vláda by měla výrobu takového neřádu zakázat!

Když přišla do Zlatnické ulice, zastihla celý činžák vzhůru nohama. Její dělnice nechaly práce, stály na dvoře a dívaly se nahoru. Zeptala se Klementy, co se děje.

„Ale to starý Bijard dává ženě nářez!“ odpověděla žehlírka. „Čekal na ni v průjezdu, zežraný jak Turek, až půjde z prádelny... Hnal ji do schodů ranami pěstí a teď ji tam nahoře v bytě mlátí... Poslechněte si, jak křičí!“ Gervaisa vyběhla nahoru. Měla paní Bijardovou ráda, protože pro ni prala a dovedla se při práci ohánět. Myslela, že se jí podaří zjednat pořádek. Nahoře v šestém patře byly dveře do bytu dokořán otevřené a několik nájemníků se hlasitě dohadovalo na chodbě, zatímco paní Bochová volala do dveří: „Necháte ji už...! Nebo pošleme pro strážníky, rozumíte!“

Nikdo si netroufal vkročit do bytu, protože všichni znali Bijarda jako neurvalé hovado, když je opilý. A on ostatně nevystřízlivěl skoro nikdy. I v těch vzácných dnech, kdy pracoval, míval stát vedle zámečnického svěráku ustavičně litrovou láhev kořalky a každé půl hodiny si zavdával přímo z láhve. Jinak už se neuměl udržet při síle a byl by asi chytil jako louč, kdyby mu někdo přiložil k ústům sirku.

„Přece ji nemůžeme takhle nechat mlátit!“ řekla Gervaisa a celá se třásla.

Vešla dovnitř. Podkrovní světnice byla čistá, ale holá a studená, úplně vybrakovaná ochlastou, který už odnesl a propil i povlaky z postelí. Stůl při té rvačce odjel až k oknu a obě židle ležely na zemi překocené nohama vzhůru. Uprostřed ležela na podlaze paní Bijardová, sukně měla z prádelny ještě mokré a přilepené na stehna, vlasy vytrhané, krev jí tekla, a chroptivě naříkala. „Ouvej, ouvej!“

pokaždé, když do ní Bijard kopl. Nejdřív ji srazil na zem pěstmi a teď po ní šlapal.

„Tumáš, potvoro! Tumáš! Tumáš potvoro!“ nadával přiškrceně a doprovázel tím slovem každou ránu, jako by ho to ještě víc rozdivočovalo; kopal tím silněji, čím víc se zalykal.

Nakonec už mu hlas úplně selhal, ale kopal nazdařbůh dál jako zběsilý; rozedrané kalhoty a blůza mu visely v cárech na strnulém těle, obličej měl pod špinavým vousem modrý a na lysém čele mu naskákaly velké červené skvrny. Sousedé na chodbě si povídali, že prý ji bije proto, že mu ráno nechtěla dát frank. Dole pod schody bylo slyšet Bochův hlas. Volal na Bochovou: „Pojď dolů a nech je, ať se umlátěj. Aspoň tu ubude holoty!“

Mezitím vešel do světnice za Gervaisou také starý Bru. Sami dva se teď pokoušeli zámečnicka umoudřit a dostat ho ke dveřím. Ale ten se po nich otočil, beze slova, kolem úst měl pěnu; v bezvýrazných očích mu planul jen alkohol a zažíhal v nich vražedný plamen. Pradleně pohmoždil ruku a starým dělníkem mrštil o stůl. Paní Bijardová na zemi oddechovala hlasitěji s ústy dokořán a zavřenýma očima. Teď už se do ní Bijard ani nestrefil; vracel se k ní pořád a zběsile bil kolem dokola, zaslepený vztekem, a někdy se dokonce praštil sám, když mu ujela ruka do prázdna. A při celém tom krvavém výstupu viděla Gervaisa malou čtyřletou Lalii, jak se krčí v koutku pokoje a dívá se, jak otec maminku mlátí. V náručí držela sestřičku Jindřišku, teprve nedávno odkojenou, jako by ji chtěla chránit. Stála tam s bavlněným šátkem na hlavě, velmi bledá a s vážnou tváří. Upřeně se dívala černýma očima dokořán otevřenýma moudrým zamyšleným pohledem, a vůbec nezaplakala.

Bijard nakonec zakopl o židli a natáhl se na podlaze; nechali ho tam chrápat a tatík Bru pomohl Gervaise zvednout paní Bijardovou. Ta teď usedavě plakala a vzlykala. Lalie k ní popošla a dívala se, jak pláče; byla už na všechno zvyklá a odevzdaná osudu. Když se Gervaisa vracela dolů uklidněným domem, viděla pořád před

sebou ten pohled čtyřletého dítěte, moudrý a statečný jako pohled dospělé ženy.

„Pan Coupeau je naproti na chodníku!“ volala na ni Klementa, sotva ji uviděla. „Je pěkně zřízený!“

Coupeau zrovna přecházel ulici. Málem vyrazil ramenem výkladní sklo, protože se nemohl strefit do dveří. Měl zlou a tichou opici, zuby sevřené, nos zešpičatělý. A Gervaisa poznala hned, že mu utrejch z Colombovy putyky otrávil pod zsinanou kůží krev. Chtěla zažertovat a uložit ho do postele, jak to dělávala, když byl dobrácky navíněný. Ale on ji beze slova odstrčil, šel si lehnout sám, a protože mu stála v cestě, uhodil ji pěstí.

Byl úplně jako ten ožrala, který ted' chrápal nahoře v šestém poschodí, unavený mlácením. Gervaisa zůstala stát jako přimražená a myslela na všechny mužské, na svého manžela, na Goujeta, na Lantiera; srdce jí stydlo a najednou ji napadla zoufalá myšlenka, že už nebude nikdy šťastná.

Gervaisin svátek připadl na devatenáctého června. V takové sváteční dny se u Coupeauů jedlo jako o svatbě; bývaly to hostiny, od nichž každý vstával jako bečka, s břichem nacpaným na celý týden dopředu. Vymetl se na to kdejaký krejcar. Jak byl v domácnosti nějaký halíř, musel se projít. Vymýšlely se z kalendáře kdejaké svátky, jen aby byla záminka k žranici. Virgínie to Gervaise náramně schvalovala, jen ať si prý dá do trumpety! Když má člověk takového mužského, že všechno propije, dělá dobře, že nejdřív myslí na žaludek a nenechá všechny peníze zmizet v chlastu. Když už se tak jak tak mají peníze rozkutálet, tak je lepší dát aspoň vydělat řezníkovi než vináříkovi. A zmlsaná Gervaisa se snadno nechávala uchlácholit takovou výmluvou. Co se dá dělat, za to může jedině Coupeau, že už si nedokáže ušetřit ani zlámanou grešli. Ztloustla ještě víc a kulhala teď silněji, protože noha jako by se zkracovala tou měrou, jak se obalovala sádlem.

Toho roku se mluvilo o svátku už měsíc napřed. Vymýšlely se chody a všichni se už předem olizovali. Celý krám měl zatrolenou chuť se jaksepatří rozšoupnout. Tentokrát to musí být náramná legrace, něco povedeného, co se hned tak nevidí. Vždyť si, jámináčku, člověk na tom světě tak málo užije! Největší starost měla Gervaisa, koho pozvat. Chtěla mít u stolu dvanáct lidí, ne víc a ne míň. Ona s manželem, maminka Coupeauová a paní Leratová, to už jsou čtyři, samé příbuzenstvo. Pak pozve také Goujetovy a Poissonovy. Nejdřív si umínila, že dělnice nepozve, ani paní Putoisovou s Klementou, aby si je nepustila příliš k tělu; ale protože se před nimi o tom svátku pořád mluvilo a ony dělaly čím dál tím protáhlejší obličejy, řekla jim nakonec, aby přišly také. Čtyři a čtyři je osm a dvě deset. A protože to chtěla mermomocí doplnit na dvanáct, usmířila se

s Lorilleuxovými, kteří se kolem ní už beztak nějakou dobu točili. Domluvila se alespoň, že Lorilleuxovi přijdou dolů na večeři a že se zapíše usmíření. Vždyť přece mezi příbuzenstvem nemůžou věčně zůstat takhle rozkmotření. A pak, pomýšlení na hostinu všechna srdce sbližovala. Takovou příležitost nemohli Lorilleuxovi odmítnout. Jenomže když se o chystaném usmíření dověděli Bochovi, začali hned Gervaisu obletovat také a byli samá zdvořilost, samý úsměv. Nezbyvalo tedy než jim také říci, aby přišli. Bude jich tedy čtrnáct, nepočítaje v to děti. Nikdy ještě nepořádala Gervaisa takovou hostinu a byla z toho celá zděšená a pyšná.

Svátek připadl zrovna na pondělí. Byla to velká výhoda, Gervaisa mohla začít s vařením už v neděli odpoledne. V sobotu, když žehličky nahonem odbývaly práci, se v krámě rozpředla dlouhá porada, co se tedy bude doopravdy jíst. Jediný chod byl jistý už tři neděle předtím: pečená vykrmená husa. Když se o ní mluvilo, leskly se všem oči. Husa už byla dokonce koupena. Maminka Coupeauová pro ni došla do spíže, aby si ji Klementa s paní Putoisovou mohly potěžkat. Ozvaly se obdivné výkřiky; připadala jim obrovská a drsnou kůži měla naditou žlutoučkým sádlem.

„Předtím hovězí vývar, ne?“ řekla Gervaisa. „Trochu polévky a kousek masa, to nikdy neškodí... Pak by mělo přijít něco s omáčkou.“

Dlouhá Klementa navrhla králíka. Ale to se jí pořád a každý už ho má nad hlavu. Gervaisa si představovala něco vznešenějšího. Když paní Putoisová nadhodila zadělávané telecí, podívaly se na sebe všechny s blaženým úsměvem. To je nápad! To by bylo něco, zadělávané telecí!

„Ale to by potom muselo být ještě jedno maso s omáčkou!“ podotkla Gervaisa.

Maminka Coupeauová myslela rybu. Ale ostatní se jen ušklíbly a přitlačily na žehličky. Na rybu si nikdo nepotrpí, stráví se to jako nic a je to samá kost. Šilhavá Augustina se odvážíla poznamenat, že

takový rejnok je moc dobrá věc, ale Klementa ji rýpla do žeber, aby byla zticha. Gervaisu konečně napadla panenská vepřová s bramborem a všechny obličejy se znovu rozzářily, když tu najednou vtrhla do krámu Virgínie jako vichřice, v tváři celá rozpálená.

„Přicházíte jako na zavalanou!“ křikla Gervaisa. „Maminko, ukažte jí husu!“

A maminka Coupeauová šla podruhé pro vykrmenou husu a Virgínie ji musela potěžkat. To je ale kus! Safraporte, ta váží! Ale vzápětí ji hned položila na pracovní stůl mezi spodničku a balík košil. Byla myšlenkami jinde. Odvedla Gervaisu do zadního pokoje a zašeptala spěšně: „Poslyšte, děvenko, já jsem vás přišla varovat... Že byste neuhodla, koho jsem potkala na rohu ulice? Lantiera, milá drahá! Potuluje se tu kolem a slídí... Tak hned běžím za vámi. Jsem z toho celá pryč, kvůli vám, to víte!“

Gervaisa zbledla jako stěna. Co jí jenom ten nešťastný chlap chce? A zrovna musí padnout do všech těch svátečních příprav! Odjakživa měla smůlu, nemůže užít jedinou radost v klidu. Ale Virgínie jí na to řekla, že by byla hloupá, kdyby si z toho dělala hlavu. Kdyby Lantiera napadlo ji pronásledovat, tak přece, krucinál, zavolá strážníka a nechá ho sebrat. Od té doby, co její muž, asi před měsícem, dostal místo strážníka, byla vysoká bruneta hned s každým hotova a kdekoho by dala pozatýkat. Když se rozkřikla, že by byla docela ráda, kdyby ji někdo na ulici obtěžoval, protože by toho nestydu sama přivedla na strážnici a předala do rukou Poissonovi, Gervaisa jí prosebně ukázala, aby byla zticha, protože dělnice poslouchají. Sama se vrátila do krámu první a řekla, nutíc se do klidu: „A teď bysme měly vymyslet nějakou zeleninu.“

„Co takhle zelený hrášek na špeku?“ navrhla Virgínie. „Já bych to jedla od rána do večera!“

„Ano, ano, zelený hrášek na špeku!“ přisvědčovaly všechny ostatní, zatímco Augustina samým nadšením strkala pohrabáč do kamen až po rukojeť.

Druhý den, v neděli, zatopila maminka Coupeauová hned ve tři hodiny v obou kamnech, která měli v bytě, a ještě ve třetích hliněných kamínkách, která si vypůjčili od Bochoových. O půl čtvrté už se vařilo hovězí maso ve velikém hrnci, vypůjčeném z vedlejší restaurace, protože jejich hrnec, který měli doma, se jim zdál příliš malý. Bylo také rozhodnuto, že zadělané telecí a panenskou vepřovou udělají den předtím, protože tahle jídla jsou lepší ohřátá; jen omáčku k telecímu přidají, teprve až se bude zasedat ke stolu. I tak zbude ještě na pondělí práce dost, uvařit polévku, udělat hrášek na špeku, upéci husu. Zadní pokoj byl celý ozářený třemi ohništi. V kastrolech se smažila jíška a kolem to vonělo přismahlou moukou. Z velkého hrnce se valila pára jako z kotle a celý hrnec se natřásal hlubokým významným kлокotáním. Maminka Coupeauová s Gervaisou, obě opásané bílými zástěrami, pobíhaly po světnici sem a tam, oškrabovaly petržel, sháněly pepř a sůl, obracely vařečkou maso. Coupeaua poslaly pryč, aby jim nepřekážel. Ale přesto měly celé odpoledne někoho na krku. Vonělo to tak krásně po celém domě, že sousedky přibíhaly jedna za druhou pod různými záminkami, jen aby se dověděly, co se tu vaří. Postávaly tak dlouho, až prادلena musela nadzvednout pokličku. Kolem páté hodiny se objevila Virgínie; zas prý viděla Lantiera; člověk už namouduši nemůže vytáhnout paty na ulici, aby ho někde nepotkal. Paní Bochová prý ho už také viděla na rohu, stál tam na chodníku a poťouchle se rozhlížel. Gervaisa se zrovna chystala odskočit si za pětník pro smaženou cibulku do polévky, ale celá se roztrásla a teď se bála ven. Navíc ji ještě švadlena s domovnicí k smrti vyděsily ukrutnými povídkami o mužských, kteří číhají na ženy s noži a pistolemi, schovanými pod kabátem. No jakpak by ne! Vždyť si to člověk může každý den přečíst v novinách! Když si nějaký takový darebák umane, že musí svou bývalou milou dostat zpátky, je potom schopný všeho. Virgínie se ochotně nabídla, že pro tu smaženou cibulku skočí. Ženské si musí navzájem pomáhat, nemohou ji přece, chuděru, nechat rozsekat. Když se vrátila, hlásila,

že už tam Lantier není. Zřejmě viděl, že ho zpozorovaly, a zmizel. Přesto se hovor u plotny točil až do večera pořád kolem něho. Paní Bochová radila Gervaise, aby to řekla Coupeauovi, ale Gervaisa se hrozně vyděsila a prosila ji, aby se o tom před ním nikdy ani slovem nezmínila. To by bylo nadělení! Její muž beztak už asi musí něco tušit, protože několik dní, než jde spát, kleje a mlátí pěstí do zdi. Ruce se jí roztřáslly při pomyšlení, že by se kvůli ní měli dva mužští poprat. Zná Coupeaua, je tak žárlivý, že by šel na Lantiera třeba klempířskými nůžkami. A zatímco byly všechny čtyři pohroužené do toho dramatu, omáčky na mírném ohni, přikrytém popelem, tiše bublaly. Bílá i hnědá omáčka tichounce šuměly a klokotaly, jakmile maminka Coupeauová nadzvedla pokličku. V hrnci s polévkou to dál bublalo, jako když muzikant chrápe na sluníčku. Nakonec si každá odlila trochu polévky do hrníčku, aby ji ochutnaly.

Konečně přišlo pondělí. Teď, když už se mělo sejít na večeri čtrnáct hostů, dělala si Gervaisa najednou starost, zda se všichni vejdou ke stolu. Rozhodla se, že prostře v krámě. A tam už od rána měřila metrem, jak by bylo nejlepší otočit stůl. Pak bylo třeba odklidit prádlo a rozebrat pracovní stůl. Ten se totiž postaví na jiné podstavce a bude z něho jídelní tabule. Ale zrovna do nejlepšího přestavování přišla nějaká zákaznice a udělala veliký kravál, jak to, že ještě nemá prádlo, že už na něj čeká od pátku; dělají prý si z ní dobrý den a ona chce své prádlo hned. Gervaisa se jí omlouvala a lhala, jako když tiskne; ona za to prý nemůže, musí v krámě uklízet a dělnice přijdou až zítra. Podařilo se jí zákaznici uklidnit a zbavit se jí slibem, že na její prádlo sama dohlédne hned zítra ráno. Sotva se za ní zavřely dveře, Gervaisa zlostně vybuchla. Namouduši, kdyby člověk poslouchal zákaznici, neměl by ani čas se najíst a mohl by se kvůli jejich krásným očím udřít! Není přece otrok! I kdyby osobně přišel třeba turecký sultán a přinesl si dát vyprat límec, že jí za to dá sto tisíc franků, tohle pondělí nesáhne na žehličku, protože nakonec ona si také jednou chce trochu užít.

Celé dopoledne strávila ještě posledními nákupy. Třikrát šla ven a vrátila se pokaždé obtěžkaná jako mezek. Ale když chtěla jít nakoupit ještě víno, zjistila, že už nemá dost peněz. Mohla sice vzít víno na úvěr, ale domácnost přece nemůže zůstat bez krejcaru, protože vždycky může přijít nečekaně spousta drobných vydání.

V zadním pokoji se nad tím s maminkou Coupeauovou trápily a spočítaly, že potřebují přinejmenším dvacet franků. Čtyři kulate pětifranky, ale kde je vzít? Maminka Coupeauová, která kdysi posluhovala u jedné herečky z divadla v Batignolles, se první zmínila o zastavárně. Gervaisa se s ulehčením zasmála. Že ji to, hlupáka, nenapadlo dřív! Zabalila honem hedvábné šaty do ručníku a sešpendlila jej. Potom schovala sama ten balík staré paní pod zástěru a nakázala jí, aby si jej hodně přitiskla na břicho, kvůli sousedům, protože ti o tom nemusí vědět. Pak vyhlížela ze dveří, jestli za babičkou nikdo nejde. Ale stará paní nedošla ještě ani k uhlíří a Gervaisa už ji volala zpátky: „Maminko! Maminko!“

Zavedla ji nazpátek do krámu, stáhla si z prstu snubní prsten a řekla: „Tumáte, dejte to tam taky. Dostaneme víc.“

A když jí za chvíli maminka Coupeauová přinesla pětadvacet franků, skákala radostí. Koupí navíc ještě šest lahví značkového vína, aby bylo na zapití pečeně. Lorilleuxovi puknou zlostí!

Čtrnáct dní už Coupeauovi nemysleli na nic jiného, než jak Lorilleuxovy omráčit. Vždyť jsou to takoví dva potměšilci, on jako ona, doopravdy povedený párek, a když mají sami něco dobrého, zavírají se, jako kdyby to ukradli. Ano, a přikryjí okno dekou, aby nebylo vidět světlo a aby to vypadalo, že spí! Přitom k nim nahoru samozřejmě nikdo nejde a oni se můžou nacpat, naházejí to do sebe ve spěchu a bojí se při tom nahlas promluvit. Druhý den se dokonce bojí vyhodit kosti na smetí, protože by lidé poznali, co měli k jídlu; a tak s nimi Lorilleuxová jde až na roh ulice a hodí je do kanálu; jednou ráno ji tam Gervaisa přistihla, jak vysypává plný košík skořápek od ústřic. Ne, o těchhle krkounech se doopravdy

nedá říct, že by nemohli loktem do kapsy, a všechny ty pletichy a tajnosti dělají jen proto, že chtějí vypadat chudí. Ale ona jim teď ukáže! Aspoň uvidí, že ona tak lakotná není. Gervaisa by postavila stůl třeba na ulici, kdyby mohla, a pozvala by každého, kdo by šel kolem. Peníze přece nejsou na to, aby někde plesnivěly. Takový peníz je moc hezký, když se zbrusu nový leskne na slunci. Gervaisa se teď svým příbuzným tak málo podobala, že když měla dvacet pětáků, dělala, jako by jich měla čtyřicet.

Maminka Coupeauová s Gervaisou mluvily o Lorilleuxových už od tří hodin, když začaly prostírat. Přes výklad pověsily velké záclony, ale protože bylo horko, nechaly dveře otevřené a z ulice mohl dovnitř každý vidět. Stará paní s pradelnou nepostavily jedinou karafu, jedinou láhev a jedinou slánku, aby přitom nemyslely na to, jak Lorilleuxovy dopálit. Posadí je tak, aby viděli nádherně prostřený stůl po celé délce, a dají jim nejlepší nádobí; věděly, že porcelánové talíře jim zasadí velkou ránu.

„Kdepak, maminko,“ volala Gervaisa, „tyhle ubrousky jim nedávejte, mám dva damaškové!“

„No, to už teda namouduši puknou zlostí!“ zašeptala stará paní.

A usmály se na sebe, každá na jednom konci velkého bělostného stolu; prsa se jim dmula hrdoostí nad čtrnácti seřazenými talíři a příbory. Vyjímalo se to uprostřed krámu jako oltář v nějaké kapli.

„I dobře jim tak!“ promluvila zas Gervaisa. „Proč jsou takové hamouni... Víte, minulý měsíc to byla lež, když Lorilleuxová všude vykládala, že šla odvádět práci a cestou ztratila kus zlatého řetízku. Řekněte že ne? Jako kdyby ona někdy něco ztratila! Říkala to jen proto, aby si mohli naříkat na nouzi a aby vám nemuseli dát těch vašich pět franků.“

„Jo, těch pět franků! Ty jsem viděla všeho všude dvakrát!“ řekla matka Coupeauová.

„Oč se vsadíte, že si příští měsíc zas něco vymyslí! Proto taky zabeďňují okno, když mají králíka. Nemám pravdu? Protože by jim

pak někdo mohl plným právem říct, když máte králíka, tak můžete taky dát pět franků staré matce! Jo, to jsou neřádi! Co byste si byla počala, kdybych vás nebyla vzala k nám?“

Maminka Coupeauová jí na to přitakala. Dnes byla všemi čtyřmi proti Lorilleuxovým, když Coupeauovi dávali takovou báječnou hostinu. Měla ráda, když se vařilo, když se klábosilo nad hrnci a když byl celý dům vzhůru nohama přípravami na sváteční večeři. Jinak se s Gervaisou snášela celkem obstojně. Když se spolu někdy trochu porafaly, jak to ve všech domácnostech bývá, dovedla stará paní bručet a naříkat, jaký je to hrozný úděl, být takhle vydána snaše na milost. V hloubi duše měla Lorilleuxovou jistě trochu ráda, vždyť to koneckonců byla její dcera.

„To u nich byste jistě nebyla takhle tlustá, co?“ stála na svém Gervaisa. „A žádné kafičko, žádný šňupací tabáček, žádná sladkost... Řekněte mi, jestli oni by vám dali do postele matrace!“

„Ne, to se ví, že nedali,“ odpověděla maminka Coupeauová. „Až půjdou, postavím se proti dveřím, abych viděla, jak budou dělat dlouhé obličej!“

Kyselým obličejům Lorilleuxových se musely smát už předem. Ale teď tu nesměly takhle stát a jen se dívat na prostřený stůl. U Coupeauů se dnes obědvalo pozdě, až k jedné hodině, a jen tak trochu uzeniny, protože všechny tři plotny byly plné a hospodyně také už nechtěly špinit nádobí, přichystané na večeři. Ve čtyři hodiny měly obě nejvíc napilno. Husa se pekla na přenosných kamínkách s řeřavým uhlím, která stála u zdi vedle otevřeného okna; husa byla tak velká, že ji jen stěží nacpaly do pekáče. Šilhavá Augustina seděla vedle na stoličce, obličej měla ozářený ohněm jako při požáru, tvářila se nesmírně vážně a polévala husu naběračkou s dlouhou rukojetí. Gervaisa dělala hrášek na špeku. Mamince Coupeauové už šla ze všech těch jídel hlava kolem; motala se okolo a čekala, až bude moci někam postavit panenskou vepřovou a bílou omáčku na telecí. Kolem páté hodiny se už začali hosté scházet. Nejdříve

obě dělnice, Klementa s paní Putoisovou, obě svátečně nastrojené, Klementa nesla květináč s čapím nůskem a paní Putoisová malou slunečnici. Gervaisa, která měla zrovna obě ruce celé zamoučené, jim musela dát mlaskavou hubičku s rukama za zády. Potom hned za nimi přišla Virgínie, ustrojená jako dáma, v květových mušelinových šatech s červenou šerpou, v klobouku, třebaže to měla skoro jen přes ulici. Ta přinesla květináč s rudými karafiáty. Sama objala pradlenu a dlouho ji tiskla v náručí. Potom se objevil Boche s květináčem macešek a Bochová s rezedou, a nakonec paní Leratová s božím dřevcem, od jehož květináče si zamazala fialové vlněné šaty. Všichni se objímali a všichni se tlačili v malé místnosti mezi třemi kamínky a přenosným rožněm, z nichž ze všech sálalo vedro k zadušení. V pánvích to tak syčelo, že nebylo slyšet vlastního hlasu. Jedna dáma vy volala velké rozčilení tím, že zachytila sukní o rožeň a mohla jej převrhnout na husu. Pečená husa voněla tak silně, že se všem roztahovalo chřípí. Ale Gervaisa byla ke všem moc přívětivá, každému poděkovala za kytičku a přitom nepřestávala v hlubokém talíři třít žlutky do bílé omáčky. Postavila květináče do krámu na konec stolu a nechala na nich vysoké okrasné manžety z bílého papíru. Jemná vůně květin se mísila do kuchyňských pachů.

„Nechcete pomoci?“ zeptala se Virgínie. „Když člověk pomyslí, že vy se s tím vařením namáháte už tři dny, a my to pak zblajzujeme, než řekne švec!“

„Inu, samo by se to neudělalo, to víte!“ odpověděla Gervaisa. „Ne, jen si nešpiňte ruce. Vidíte, že už je všechno hotovo. Jen polévku ještě dodělat...“

A tak si všichni udělali pohodlí. Dámy si odložily šály a čepce na postel, vyhrnuly si sukně a přišpendlily je, aby si je neušpinily. Boche, který poslal ženu zas domů, aby ještě do večere hlídala ve vrátnici, už mačkal Klementu v koutě krámu a ptal se jí, jestli je lechtivá. Klementa byla celá zadýchaná, krčila se a kroutila, div jí živůtek na prsou nepraskl, protože jen při pouhém pomyšlení na

lechtání už jí na celém těle naskakovala husí kůže. Ostatní dámy také odešly vedle do krámu, aby nepřekážely při vaření, a postávaly u zdi, čelem ke stolu. Ale protože hovor se vedl otevřenými dveřmi dál a přitom nebylo dobře slyšet, přecházely každou chvíli zas dozadu, postávaly kolem Gervaisy a celá místnost byla plná hlasitého hovoru a výbuchů smíchu; Gervaisa jim odpovídala a s kouřící lžící v ruce zapomínala na vaření. Žertovalo se pěkně peprně. Virginie prohlásila, že už dva dny nejedla, aby jí jaksepatří vytrávilo, a ta dlouhá nestyda Klementa na to řekla ještě něco horšího: vyprázdnila se prý ráno klystýrem, jako to dělají Angličané. Boche vzápětí nato doporučil ještě lepší prostředek, jak ihned vytrávit, člověk se prý má po každém chodu dát zmáčknot do dveří; to prý také dělají Angličané, a mohou pak jíst dvanáct hodin v jednom kuse a vůbec nic jim není. Zdvořilost přece vyžaduje, aby člověk jedl, když je pozvaný na večeři, ne? To telecí, vepřové a ta husa se přece nedělá proto, aby se to hodilo psovi! Však může být Gervaisa úplně klidná, vyjedí jí všechny talíře tak důkladně, že zítra ani nebude muset mýt nádobí! A celá společnost si chodila přivonět nad kastroly a nad pekáč, jako by si chtěla dodat chuti. Všechny paničky nakonec vyváděly jako malé holky; strkaly do sebe, běhaly z místnosti do místnosti, až se celá podlaha třásla, a roznášely v sukních kuchyňské pachy po celém bytě za ohlušujícího rámusu, v němž se smích a křik mísil s klepáním sekáčku, jak maminka Coupeauová sekala slaninu.

Zrovna když všichni nejvíc křičeli, poskakovali a smáli se, přišel Goujet. Byl tak vyplašený, že si ani netroufal dovnitř; v náručí nesl překrásnou květinu, celý keř bílých růží, jejichž stonky mu dosahovaly až k obličejí a květy splývaly se světlým plnovousem. Gervaisa k němu přiběhla s tvářemi celými zardělými od kamen. Ale on nevěděl, co s tím květináčem, a když mu ho vzala z rukou, zakoktal se a neodvažoval se ji políbit. Musila tedy sama vystoupit na špičky a nastavit mu tvář až k ústům; i tak byl ještě tak pople-

tený, že ji prudce políbil na oko, div jí je nevymáčkli. Oba zůstali rozechvěle stát.

„Ach, pane Goujete, ty jsou strašně krásné!“ řekla Gervaisa a postavila růžový keř vedle ostatních květin; všechny je svou rozložitou korunou převyšoval.

„Ale ne, ale ne!“ opakoval pořád, protože nemohl na nic jiného přijít.

A když se konečně trochu vzpamatoval a zhluboka si oddechl, oznámil jim, že matka nepřijde, že má zase ischias. Gervaisa byla celá nešťastná a řekla, že dá hned kousek husy stranou, protože ji paní Goujetová určitě musí aspoň ochutnat. Ted' už tedy byli všichni. Coupeau se někde toulá po čtvrti s Poissonem, pro kterého zašel hned po obědě; určitě musí oba co nevidět přijít, slíbili, že tu budou přesně v šest. A protože polévka už byla skoro hotová, zavolala Gervaisa paní Leratovou a řekla jí, že by byl čas dojít nahoru pro Lorilleuxovy. Paní Leratová hned velice zvažněla. To ona totiž vedla veškeré vyjednávání a dohodla s oběma rodinami, jak se to všechno uspořádá. Vzala si šálu a čepeček a šla nahoru; nesla se zpříma, šustila sukněmi a tvářila se velmi důležitě. Gervaisa v kuchyni dál míchala nudlemi v polévce a neřekla ani slovo. Celá společnost rázem zvažněla v slavnostním očekávání.

První se objevila paní Leratová. Přivedla je průchodem a vešla z ulice, aby tomu usmíření dodala slavnostnější ráz. Přidržela krámské dveře dokořán otevřené a paní Lorilleuxová v hedvábných šatech zůstala stát na prahu. Všichni hosté vstali, Gervaisa šla švagrův vstříc, políbila ji, jak bylo smluveno, a řekla: „Tak pojd'te dál! Co jsme si, to jsme si, vid'te? Budeme už obě hodné.“

A paní Lorilleuxová odpověděla: „Já si nepřěji nic jiného, než aby to tak bylo pořád.“

Když vešla dovnitř, zůstal Lorilleux také stát na prahu a čekal, až ho Gervaisa políbí; pak teprve vkročil do krámu. Ano, on ani jeho žena nepřinesli žádnou kytičku; nechtěli se k tomu uvolit, aby to prý

příliš nevypadalo, že se té pajdě podvolují, kdyby k ní přišli hned napoprvé s květinami. Gervaisa mezitím zavolala na Augustinu, aby přinesla dvě láhve. Potom na rohu stolu nalila víno do skleniček a všechny svolala. Každý si vzal skleničku a připilo se na dobré přátelství mezi příbuzenstvem. Rozhostilo se ticho, jak celá společnost pila jediným douškem až do dna, dámy s nadzdviženými lokty.

„Před polévkou se to sluší a patří!“ prohlásil Boche a hlasitě mlaskl. „Je to lepší než spadnout ze schodů.“

Maminka Coupeauová se prve postavila proti dveřím, aby viděla, jaké budou dělat Lorilleuxovi obličej. Zatáhla teď Gervaisu za sukni a odvedla ji do zadní místnosti. Obě se sklonily nad polévkou a honem to šeptem přetřásaly.

„Ti měli ale dlouhý nos!“ řekla stará paní. „Vy jste je nemohla vidět. Ale já jsem si na ně dávala dobrý pozor... Když uviděla ten prostřený stůl, takhle protáhla obličej... podívejte... a koutky úst se jí roztáhly hnedle až k očím: a on, on se div nezalknul, celý se z toho rozkašlal... a teď, podívejte, jak tam stojí! Vyschlo jim v krku, kousají se do pysků!“

„Je to trapné, když je někdo takhle závistivý!“ zašeptala Gervaisa.

A Lorilleuxovi opravdu dělali divné obličej. Nikdo samozřejmě nemá rád, když ho někdo přetrumfne, a zvláště mezi příbuzenstvem jedni zuří, když se druhým dobře daří; to je docela přirozené. Jenomže člověk se přece musí trochu ovládnout, ne? Nedělá přece ostatním takovéhle divadlo! Kdežto Lorilleuxovi se ovládnout nedovedli. Bylo to nad jejich síly, pošilhávali po všem a tvářili se, jako by jim uletěly včely. Bylo to na nich tak zřetelně vidět, že si je nakonec ostatní hosté prohlíželi a ptali se jich, jestli jim snad není špatně. Ne, jakživi nespoknou tuhle prostřenou tabuli se čtrnácti příbory, bělostnými ubrousky a chlebem předem nakrájeným na kusy. Člověk si tu připadal jako v prvotřídní restauraci na bulváru. Paní Lorilleuxová všechno obešla, sehnula hlavu, aby neviděla květiny, a potají ohmátávala velký ubrus, protože ji trápilo pomyšlení, že je snad nový.

„Tak, hotovo!“ zvolala Gervaisa s úsměvem; objevila se ve dveřích s nahými pažemi a plavé vlasy měla na spáncích trochu rozcuchané.

Hosté přešlapovali kolem stolu. Všichni už měli hlad, občas nenápadně zívali a tvářili se rozmrzele.

„Kdyby tu byl pán domu, mohlo by se už začít!“ řekla zas Gervaisa.

„To nám polévka zatím vystydne,“ poznamenala Lorilleuxová. „Coupeau, ten vždycky na všechno zapomene. Neměla jste ho pouštět z domu.“

Bylo půl sedmé. Všechno se už začínalo připalovat a nakonec bude i husa příliš vysušená. Gervaisa, celá nešťastná, navrhla, aby někoho poslali podívat se po okolních vinárnách, jestli tam snad Coupeau někde není. Když se nabídl Goujet, řekla, že půjde s ním; a Virgínie, která už začínala mít strach, co je s manželem, se k nim přidala také. Všichni tři, bez klobouku, zabírali celý chodník. Kovář, který si na sobě nechal redingot, nabídl levé ramě Gervaise a pravé Virgínii. Prohlásil, že si připadá jako košík se dvěma uchy, a to jim oběma přišlo tak k smíchu, že se zastavily a smály se, až se pod nimi podlamovala kolena. Když se na sebe všichni tři podívali do výkladní skříně u uzenáře, museli se smát ještě víc. Vedle Goujeta, celého v černém, vypadaly obě ženy jako dvě kropenaté slepičky, švadlena v mušelinových šatech s růžovými květy a pradelna v bílém perkálu⁵, modře tečkovaném, s tříčtvrtečními rukávy a malou šedou hedvábnou vázankou kolem krku. Každý se za nimi otáčel, kam jdou, tak veselí a tak svěží, tak nastrojeni ve všední den; vráželi do lidí, jichž bylo v tom teplém červnovém večeru na ulici plno. Ale nebyl čas na žertování.

Šli rovnou ke dveřím každé vinárny, vstrčili hlavu dovnitř a dívali se k nálevnímu pultu. Snad ten vypečený Coupeau nešel pít až někam k Vítěznému oblouku? Prošli celou horní polovinu ulice Poissonnière a probrali všechna známá místa: *U Šnytlíku*, kde měli

5 Hustá, velmi jemná bavlněná tkanina. *Pozn. red.*

vyhlášené švestky v rumu, u staré Baquetové, která prodávala orleánské víno za osm pětáků, *U Motýlka*, kam chodili pít páni kočí, hosté nad jiné vybíraví. Ale Coupeau nikde. Když šli nakonec dolů směrem k bulváru kolem Františkovy vinárny na rohu, Gervaisa najednou tiše vykřikla.

„Co se stalo?“ zeptal se Goujet.

Pradleně rázem přestalo být do smíchu. Byla bledá jako stěna a tak rozčilená, že by se byla málem skácela. Virgínie rázem pochopila, když u Františka uviděla sedět za stolem Lantiera a klidně večeret. Obě ženy honem táhly Goujeta pryč.

„Ale podvrtila jsem si nohu,“ řekla Gervaisa, když zase mohla promluvit.

Konečně na dolním konci ulice našli Coupeaua s Poissonem v putyce starého Colomba. Stáli tam uprostřed hloučku chlapů. Coupeau v šedivé kazajce křičel, zuřivě rozkládal rukama a tloukl pěstí do nálevního pultu. Poisson, který dnes neměl službu, byl upnutý ve starém hnědém svrchníku, poslouchal ho se zasmušilou mlčenlivou tváří a ježil zrzavý knír i bradku. Goujet nechal ženy stát na chodníku, šel dovnitř a položil klempíři ruku na rameno. Ale když Coupeau uviděl venku Gervaisu s Virgínií, dopálil se. Tyhle dvě škeble mu tady ještě scházely! Tak to už ho budou ženské chodit otravovat i do hospody! Aby věděly, teď se odtud nehne, ať si tu svinskou večerí sežerou samy! Aby ho uklidnil, musel si s ním Goujet zavdat; a i potom klempíř ještě natruc dobrých pět minut postával před pultem. Když konečně vyšel ven, řekl ženě: „Tohle na mě neplatí... Když si někde sednu, tak tam zůstanu, dokud mám chuť, rozumíš!“

Neřekla mu na to nic. Celá se třásla. Mluvila asi mezitím s Virgínií o Lantierovi, protože Virgínie strkala svého muže, aby šli s Goujetem napřed. Obě si potom vzaly Coupeaua mezi sebe, aby ho zabavily a aby nic neviděl. Měl jen malou špičku a spíš byl otupený řvaním než opilý. Když chtěly jít po levém chodníku, strkal je schválně na

chodník vpravo. Přeběhly ulici celé polekané a snažily se mu zakrýt dveře Františkovy vinárny. Ale Coupeau zřejmě věděl, že tam Lantier je. Gervaisa málem zkoprněla, když jí nabručeně řekl: „Jo, sedí tam jeden sekáč, toho my trochu známe, vid', milánku? Jen ze mě nedělej takovýho vola... Však jestli tě ještě jednou nachytám, jak se couráš po ulici a házíš po něm vočima!“

A spustil proud hrubých nadávek. To jistě neběžela za ním takhle v krátkých rukávech a s napudrovaným frňákem, to hledala toho svýho bejvalýho pasáka! A najednou ho popadl zuřivý vztek na Lantiera. Ten lump jeden! Ten syčák! Jeden z nich musí zůstat ležet na chodníku s vykuchaným břichem jako králík. Ale Lantier jako by nic neslyšel, jedl klidně dál telecí se špenátem. Kolem se začínali shlukovat lidé. Virginie konečně Coupeaua odvedla; sotva zahnuli za roh, rázem se uklidnil. Ale přesto se už do krámu nevrátili tak veselí, jak vyšli.

Hosté čekali kolem stolu s protaženými obličejí. Klempíř si s každým potřásl rukou a před dámami se nakrucoval. Gervaisa, trochu stísněná, mluvila jen polohlasně a rozsazovala hosty. Ale najednou si všimla, že jedno místo, zrovna vedle paní Lorilleuxové, zůstane prázdné, protože paní Goujetová nepřišla.

„Je nás třináct!“ řekla velmi rozčileně, protože v tom viděla další předzvěst neštěstí, které už nad sebou delší dobu cítila.

Dámy, které už seděly, zas vstaly, celé zneklidněné a rozmrzelé. Paní Putoisová se nabídla, že půjde pryč, protože s tímhle prý se nesmí zahrávat, beztak by nemohla nic vzít do úst, ani by jí nechutnalo. Boche, ten se tomu jenom smál a říkal, že je lepší třináct u stolu než čtrnáct, protože budou aspoň větší porce.

„Počkejte, však já už to nějak udělám!“ řekla Gervaisa.

Vyběhla na chodník a zavolala starého Bru, který zrovna přecházel přes ulici. Starý dělník vešel toporně dovnitř, shrbený, mlčenlivý.

„Posad'te se tady, tatínku!“ řekla prادلena. „Že budete tak hodný a najíte se s námi, vid'te?“

Přikývl jen hlavou. Ano, nají se s nimi, je mu to jedno.

„Inu, host jako host,“ pokračovala ztlumeným hlasem, „moc často se, chudák, dosyta nenají. Aspoň si jednou zas pořádně dá... A my si už nemusíme dělat starosti a můžeme se do toho pustit!“

Goujeta to tak dojalo, že měl zavlhlé oči. I ostatní soucitně pokyvovali hlavami, říkali, že je to tak moc dobře a že jim to všem přinese štěstí. Jen paní Lorilleuxové se zřejmě nelíbilo, že sedí vedle stařečka, protože si od něho odsedala a znechuceně pokukovala po jeho tvrdých rukou a po jeho spravované a vybledlé kazajce. Starý Bru seděl se sklopenou hlavou a do největších rozpaků ho přiváděl ubrousek, který před ním ležel na talíři. Na konec jej sebral a opatrně položil na okraj stolu; ani ho nenapadlo, že by si jej měl dát na kolena.

Konečně Gervaisa přinesla polévku s nudlemi a hosté se chápali lžic, když tu najednou Virgínie upozornila, že Coupeau zase zmizel. Dost možná, že se zas vrátil ke starému Colombovi! Ale společnost se rozzlobila. Co se dá dělat. Tentokrát už za ním nepoběží, ať si třeba zůstane na ulici, když se mu nechce jíst. A když už všechny lžice cinkaly o talíře, Coupeau se najednou objevil, v každé ruce květináč, bílou fialu a balzaminku. Celý stůl tleskal, Coupeau došel dvorně až k Gervaise, položil jeden květináč nalevo, druhý napravo od její sklenice, pak se k ní sklonil a políbil ji: „Málem jsem na tebe zapomněl, ty moje kočičko... Ale to nevádí, my se i tak máme rádi, vid', v takový den, jako je dneska...“

„Dneska je pan Coupeau báječný,“ zašeptala Klementa Bochovi do ucha, „má v hlavě zrovna tolik, aby byl roztomilý.“

Dvorný čin domácího pána znovu rozproudil veselou náladu, která byla před chvílí ohrožena. Gervaisa se uklidnila a zas se už usmívala. Hosté dojídali polévku. Potom kolovaly láhve a vypila se první sklenička vína, prý krapet čistého nemíchaného vína, aby se ty

nudle spláchly. Z vedlejší místnosti bylo slyšet děti, jak se hádají. Byli tam Štěpán, Nana, Pavlínka a malý Viktor Fauconnierových. Gervaisa rozhodla, že prostře pro všechny čtyři zvlášť, a děti musely slíbit, že budou hodné. Šilhavá Augustina dávala pozor na plotnu a musela večeřet s talířem v klíně.

„Mami! Mami!“ zavolala najednou Nana. „Augustina si hází chleba do pekáče!“

Pradlena přiběhla a přistihla zrovna Augustinu, jak rychle polyká kousek chleba, namočený do vroucího husího sádla; div si při tom nespálila chrťán. Dala jí pár pohlavků, protože ta zatracená uličnice křičela, že to není pravda.

Po hovězím, když se na stole objevilo zadělávané telecí, které Gervaisa podávala v salátové míse, protože doma žádnou větší mísu neměla, se hosté začali rozjařené usmívat.

„Tak, teď začíná jít do tuhého!“ prohlásil Poisson, který jinak málokdy promluvil.

Bylo půl osmé. Zavřeli dveře u krámu, aby se jim celá ulice nedívala do talíře; hlavně hodinář v malém krámku naproti měl oči jako na stopkách a div jim nebral sousta od úst, jak se na ně lačně díval; ani pořádně jíst nemohli! Záclony, zavěšené přes výkladní skříň, propouštěly jasné bílé světlo, stejnoměrné, bez jediného stínu, zalévající celý stůl, na němž ležely všechny přibory ještě pěkně v řadě, a na rohu stály květináče, ozdobené vysokými papírovými manžetami; v tom bledém světle, v tom pomalém stmívání vypadali všichni stolovníci jako nejvybranější společnost. Virgínie to vystihla; rozhlédla se po uzavřené místnosti, ověšené mušelinovými záclonami, a prohlásila, že je to tu velice roztomilé. Když jel po ulici vůz, nadsakovaly skleničky na ubruse a dámy musely křičet zrovna tolik jako mužští. Ale mnoho se zatím nemluvalo, všichni se chovali velmi slušně a byli samá zdvořilost. Jediný Coupeau byl v kazajce, protože, jak říkal, mezi přáteli se přece nikdo nemusí žinýrovat a dělnická halena ostatně člověka ctí. Dámy upnuté ve

šněrovačkách měly lokny namazané pomádou, až se jim celé leskly, kdežto pánové seděli daleko od stolu, vypínali prsa a drželi lokty nad ubrusem, aby si neumastili redingoty.

Jen co je pravda, ti udělali do toho telecího díru! Moc toho sice nenamluvili, ale zato jaksepatří žvýkali. Salátová mísa se pomalu prázdnila; lžice vězela v husté omáčce, dobré žlutoučké omáčce, která se třásla jako rosol. Lovily se z ní kousky telecího, pořád tam ještě nějaké bylo, mísa putovala z ruky do ruky, hosté se nad ní nakláněli a hledali houby. Dlouhé šišky chleba, které stály opřené o zeď vzadu za hosty, jako by se rozplývaly. Mezi sousty bylo slyšet jen tukaní sklenic, pokládaných na stůl. Omáčka byla dost slaná a tak padly čtyři láhve, než utopili to zatracené telecí, které se polykalo jako smetana a pálilo v břiše jako oheň. A dřív než si stačili vydechnout, už se nesla na stůl v oblaku páry panenská vepřová na hluboké míse, pěkně obložená velkými kulaťoučkými brambory. Byla přivítána jednohlasným výkřikem. Panečku, to je trefa! Tohle přece každý rád! To si dají! Všichni pošilhávali po míse a otírali si nože o chleba, aby se do toho mohli hned pustit. A když si všichni naložili talíř, začali mluvit s plnými ústy jeden přes druhého. Safraporte, je to jako másličko, tahle panenská je křehoučká a přitom za něco vydá, člověk cítí, jak se mu rozplývá ve střevech a sjíždí až někam do bot! Brambory byly jako mandle. Nebylo to slané, ale brambory potřebovaly každou chvíli zalít. Urazili na to další čtyři láhve. Talíře byly tak čistě vylízané, že se ani nemusely dávat nové, když přišel na řadu hrášek na slanině. Taková zelenina, to je přece lehké jídlo. A tak jí pojídali plnými lžicemi, jen tak hračkou. Ale bylo to opravdové pochutnání, tak říkajíc potěšení pro dámy. Nejlepší byly v tom hrášku kousky slaniny, pěkně přismahlé, takže páchly po koňském kopytě. Padly na to jen dvě láhve.

„Mami! Mami!“ zvolala najednou zas Nana, „Augustina mi strká ruce do talíře!“

„Ale neotravuj pořád! Tak jí dej pohlavěk!“ odpověděla Gervaisa, která se právě cpala hráškem.

V sousední místnosti u dětského stolu dělala Nana hostitelku. Sedla si vedle Viktora a bratra Štěpána posadila k Pavlínce. Hráli si na manžele, jako dva párky na výletě. Zpočátku obsluhovala Nana své hosty velmi způsobně a usmívala se jako dospělá osoba. Ale když přišel hrášek, neudržela se a nechala si všechnu zamilovanou slaninu pro sebe. Šilhavá Augustina, která kolem dětí pořád číhavě obcházela, toho teď využila a shrábla jí plnou hrst slaniny, že prý ji spravedlivě rozdělí. Rozzuřená Nana ji kousla do ruky.

„Počkej!“ bručela Augustina. „Však já řeknu mamince, že jsi po telecím naváděla Viktora, aby ti dal pusu!“

Ale všechno se zas urovnalo a Gervaisa s maminkou Coupeauovou šly pro husu. U velkého stolu všichni odfukovali, pohodlně rozloženi na židlích. Pánové si rozpínali vesty a dámy si ubrouskem utíraly obličej. V jídlu nastala jaksi přestávka; jen někteří hosté ještě ze setrvačnosti žvýkali velké kusy chleba, ani to možná nevnímali. Nechali jídlo v žaludku slehnout a čekali. Mezitím se pomalu setmělo. Za záclonami houstl kalný, popelavě šedý soumrak. Když Augustina postavila na každý konec stolu rozsvícenou lampu, objevil se teprve v tom jasném světle celý nepořádek na stole; umaštěné talíře a přibory, ubrus politý vínem a plný drobečků. Z ostrých pachů jídla bylo až k zadušení. Přesto se všechny nosy otáčely ke kuchyni pokaždé, když se odtud vyvalil horký oblak páry.

„Nepotřebujete pomoci?“ zavolala Virgínie.

Vstala ze židle a přešla do vedlejší místnosti. Všechny dámy se tam jedna po druhé trousily za ní. Obstoupily pekáč a dívaly se s velikým zaujetím, jak Gervaisa s maminkou Coupeauovou vytahují husu. Konečně zazněl pochvalný pokřik za vřeštění a radostného hopsání dětí. Nesli ji v triumfálním průvodu: napřed Gervaisa s husou na natažených rukou, zpocená v obličejích a rozzářená širokým úsměvem beze slov. Ostatní ženy šly za ní

a usmívaly se také. Nakonec šla Nana s očima dokořán vyvalenýma a vystupovala na špičky, aby viděla do mísy. Když se husa octla na stole, obrovská, do zlatova vypečená a zalitá šťávou, která z ní ještě kapala, nepustili se do ní hned. Překvapením a uctivým obdivem ztratili najednou všichni řeč. Jen na sebe pomrkávali a ukazovali si na ni bradou. Krucinál, to je ale pěkná panička! Ta má stehýnka! A to bříško!

„Jó, ta jistě neztloustla jenom oštipováním zdí!“ poznamenal Boche.

A tak se přetřásalo o huse všechno od začátku až do konce. Gervaisa to vykládala pěkně dopodrobna; byl prý to nejlepší kousek, jaký našla u obchodníka s drůbeží na Fauborg-Poissonnière; vážila na uhlířově váze dvanáct a půl libry. Než se upekla, spotřeboval se celý kbelík dřevěného uhlí a jsou z ní tři hrnky sádla. Virginie jí skočila do řeči, aby se pochlubila, že viděla husu ještě syrovou. Člověk by ji prý byl málem jedl i tak, jakou měla jemnou a běloučkou kůži; no prostě jako blondýnka. Všichni muži se mlsně a rozpustile smáli, až se jim tváře nadouvaly. Jen Lorilleux s Lorilleuxovou se kysele ušklíbali, protože mohli puknout vzteky, že se u pajdy na stole objevuje taková husa.

„No, přece ji nebudeme jíst takhle vcelku!“ ozvala se nakonec pradlena. „Kdopak ji rozporcuje? Já ne, kdepak! Je to moc velké zvíře, já se toho bojím.“

Nabídl se Coupeau. Jakýpak prý krámy, to se takhle chytne za stehýnka, zatáhne a je to; stejně se to všechno sní. Ale ostatní se bránili a násilím mu museli vyrvat kuchyňský nůž z ruky. Chvilí hledali, který ochotný muž by se k tomu uvolil. Konečně paní Leratová prohodila líbezně: „Poslyšte, tohle je práce pro pana Poissona... ano, určitě pro pana Poissona...“

A protože společnost to zřejmě nechápala, dodala ještě lichotivěji: „Samozřejmě pro pana Poissona, protože je zvyklý zacházet se zbraní!“

A podala strážníkovi kuchyňský nůž, který držela v ruce. Všichni se spokojeně a souhlasně smáli. Poisson se po vojensku prkenně uklonil a přitáhl si husu k sobě. Jeho sousedky, Gervaisa a paní Bochová, si trochu odsedly, aby se mohl rozhánět lokty. Krájel pomalu, slavnostními pohyby, s očima upřenýma na husu, jako by ji chtěl na mísu zrakem přibít. Když zajel nožem do prsní kosti a ta zapraskala, dostal Lorilleux záchvat vlasteneckého nadšení a křikl: „Kdyby to tak byl kozák, co?“

„Vy jste bojoval s kozáky, pane Poissone?“ zeptala se paní Bochová.

„Ne, s beduíny,“ odpověděl strážník, odkrajující právě křídlo. „Kozáci už nejsou.“

A rozhostilo se hluboké ticho. Všichni natahovali hlavy a upřeně sledovali nůž. Poisson chystal překvapení. Najednou řízl naposledy, zadek husy se celý oddělil, převrátil a trčel do vzduchu jako biskupská mistra. Tu teprv propukl všeobecný obdiv. To jen bývalí vojáci dovedou být ve společnosti takhle roztomilí! Zejícím otvorem v zadku crčela z husy šťáva; Boche si zavtipkoval: „Já si zamlouvám, aby mi takhle načurala rovnou do pusy!“ řekl potichu.

„To je ale nestyda!“ volaly dámy. „Fuj!“

„Namouduši, já neznám nechutnějšího člověka!“ prohlásila Bochová, ještě rozlíčenější než ostatní. „Mlč už, rozumíš! Dokázal bys připravit regiment vojáků o chuť k jídlu! Však on to dělá, víte, jen proto, aby mohl všechno sníst sám!“

Klementa mezitím uprostřed všeobecného rámusu naléhala na strážníka: „Pane Poissone, poslouchejte, pane Poissone... Vidíte, že mi necháte biskupa!“

„Ten vám náleží vším právem, milá drahá!“ prohlásila paní Leratová tím svým nenápadně dvojsmyslným tónem.

Husa už byla celá rozkrájená. Strážník nechal hosty ještě chvíli obdivovat biskupa, potom sebral jednotlivé kusy a srovnal je dokola na míse. Každý si mohl brát. Ale dámy si rozpínaly šaty a stěžovaly

si, že je tu hrozné horko. Coupeau se rozkřikl, že jsou tu přece doma a že mu všichni sousedé můžou vlézt někam. Otevřel dokořán dveře do ulice a hostina pokračovala za rachotu kočárů a hlucení chodců, přecházejících po chodníku. Zatím si stolovníkům čelisti trochu odpočaly a v břiše se jim zas udělalo místo, a tak se znovu pustili do jídla; vrhli se zuřivě na husu. Jen tím čekáním a tím díváním, jak se pečeně krájí, poznamenal vtipálek Boche, se mu prý to zadělávané telecí a panenská vepřová slehly až někam do lýtek.

No tohle bylo přece žrádýlko! Nikdo z přítomných se nepamatoval, že by byl měl kdy v životě takovou příležitost se přejíst. Gervaisa seděla zešíroka roztažená, lokty se opírala o stůl a jedla velké kusy bílého masa; ani nemluvila samým strachem, aby nepřišla o požitek z jediného sousta. Jen se trochu styděla před Goujetem, že se před ním takhle ukazuje mlsná jako kočka. Goujet se ostatně sám také strašně cpal, když ji viděl tak pěkně uzardělou od jídla. A pak, i při té mlsnotě dovede být pořád tak milá a tak hodná! Nemluvila, ale každou chvíli se starala o tatínka Bru a dávala mu něco dobrého na talíř. Bylo dokonce dojemné dívat se, jak si ta labužnice utrhuje křídýlko od úst a dává je starci; tomu to bylo zřejmě jedno a polykal všechno se skloněnou hlavou, otupělý takovou nenadálou žranicí; vždyť už si pomalu vůbec odvykl, jak chutná chleba. Zato Lorilleuxovi si na pečínce vylévali zlost a nabíraly si tolik, že by jim to stačilo na tři dny; byli by nejraději spolykali celou mísu i se stolem a s krámem, aby tu pajdu jediným rázem přivedli na mizinu. Všechny dámy chtěly prsíčka; prsíčka přece patří dámám. Paní Leratová, Bochová a Putoisová obíraly kostičky, kdežto maminka Coupeauová, která měla nejraději krk, z něho trhala maso posledními dvěma zuby. Virgínie, ta zase měla nejraději kůzičku, když byla pěkně propečená, a všichni stolovníci jí z dvornosti dávali kůži ze svých kousků, takže nakonec začal Poisson po své ženě přísně loupat očima, aby toho nechala, protože už toho má až dost! Vždyť už jednou ležela čtrnáct dní s nadmutým břichem, protože se přejedla

pečené husy. Ale Coupeau se rozčilil a podal Virgínii celé stehýnko. Jestli prý ho nesní, tak není, mordyje, žádná ženská! Copak husa někdy někomu ublížila? Naopak, husa léčí všechny nemoci slziny. To se chroupá jen tak bez chleba jako dortíček! On by se tím dokázal cpát celou noc a vůbec nic by mu po tom nebylo. A z furiantství si nacpal celé stehýnko do úst. Klementa zatím dojídala biskupa, mlaskavě olizovala poslední kousek a kroutila se na židli smíchy, protože jí Boche šeptal do ucha samé nestydatosti. Pane na nebi, ti si ale dávali do trumpety! Když se jí, tak se přece jí, ne? Beztak se člověk dostane k takové žranici jednou za dlouhý uherský měsíc, a to by byl přece pořádný trouba, kdyby se nenadlábnul až po uši! A namouvěru, bylo přímo vidět, jak se jim břicha nadouvají. Dámy vypa daly jako těhotné. Div na nich, nenažrancích, kůže nepraskla! S otevřenými ústy a bradami mastnými od sádla měli všichni obličej podobné zadnicím, a tak pěkně růžovoučké, že by člověk hádal na zadnice bohatých lidí, pukající blahobytem.

A toho vína, děti! Teklo ho kolem stolu, jako teče voda v Seině. Hotové potoky, jako když naprší na žíznivou zem. Coupeau naléval zvsoka, aby bylo vidět, jak se červený proud pění; a když byla láhev prázdná, obracel ji z legrace hrdlem dolů a ždímal známým pohybem, jako když ženské dojí krávu. Zas jedné černošce pustili žilou! V koutě krámu už těch mrtvých černošek rostla celá hromada, hotový hřbitov lahví, kam také shrnovali odpadky z ubrusu. Když paní Putoisová požádala o vodu, Coupeau se pohoršil a sám odnesl ze stolu karafy. Copak slušní lidé pijí vodu? To by chtěla mít v žaludku žáby? Sklenice se prázdnily jediným hitem a bylo slyšet, jak víno, převrácené do hrdla, stéká dolů a bublá jako dešťová voda v okapu za bouřky. Tady pršelo laciné víno, to byl jediný rozdíl. Laciné víno, které chutnalo zpočátku po starém sudu, ale když si člověk zvykl, připadalo mu, že chutná jako mandle. Ať si, krucinálfagot, říkají jezoviti, co chtějí, ta šťáva z vinné révy je přece jenom výtečný vynález! Celý stůl se smál a souhlasil s tím. Vždyť

nakonec bez vína by nemohl dělník ani žít a starý Noe zasadil vinnou révu určitě pro klempíře, krejčí a kováře. Víno čistí krev, posiluje po práci a lenochům vlévá oheň do těla. I když ten zatracený nápoj člověku sem tam vyvede nějakou čertovinu, no bože! Nejste přece z královské rodiny, a Paříž patří vám! A vůbec, co má jinak chudák dělník ze života, když se celý den dře, přitom nemá v kapse ani krejcar a měšťák se na něj ještě dívá skrz prsty? Copak mu může vyčítat, že se občas nalízne, aby viděl svět růžovější? No, copak jim zrovna teď, v téhle náladičce, není císař úplně volný? A možná že i ten císař je zrovna teď zlinkovaný, ale to je jedno, oni na něho kašlou a o co, že jsou zlinkovanější než on a že mají větší srandu ze života? Ať jde všechno nóbl panstvo k čertu! Coupeau posílal plavat celý svět. Všechny ženské mu připadaly roztomilé, plácal si na kapsu, kde mu cinkaly tři pětníky, a smál se přitom, jako by mohl shrabovat pětifranky lopatou. I Goujet, vždycky tak střídmy, si trochu přihýbal. Boche měl oči čím dál menší, Lorilleux měl pohled čím dál bezvýraznější a Poisson začínal přísně koulet očima v bronzové tváři bývalého vojáka. Byli už zlinýrovaní jako Turci. I dámy měly pořádnou špičku; zatím byly jen tak důkladně stříknuté od čistého nemíchaného vína, které jim stouplo do tváří; bylo jim najednou horko a potřebovaly si odložit, tak si svlékaly aspoň šátky. Jenom Klementa začínala trochu překračovat meze slušnosti. Tu si najednou Gervaisa vzpomněla na šest lahví značkového vína; zapomněla je přinést k té huse. Běžela pro ně a nalila do skleniček. Poisson povstal, zvedl sklenku a řekl:

„Připíjím na zdraví hostitelky!“

Celý stůl hlučně vstával za rachotu odstrkávaných židlí. Za všeobecného halasu se natáhly ruce a skleničky zacinkaly o sebe.

„Tak ještě padesát let!“ křikla Virgínie.

„Kdepak, to ne!“ řekla na to dojatá Gervaisa a usmála se. „To už bych byla moc stará. Jen nechte být, však jednou přijde čas, kdy je člověk docela rád, že může zemřít!“

Mezitím se už dívala dovnitř otevřenými dveřmi celá čtvrť a účastnila se hostiny. Chodci se zastavovali v rozšířeném pruhu světla na chodníku a spokojeně se smáli, jak se ti lidé uvnitř upřímně cpou. Kočí se nakláněli na kozlíku, práskali do koní, podívali se dovnitř a utrousili nějaký vtip: „Tak co, dáš něco k lepšímu? Jéje, tamhleta tlustá panička, to abych hned dojel pro porodní bábu!“ Vůně pečené husy se šířila po celé ulici a rozjasňovala všem tváře. Naproti na chodníku stáli příručí z hokynářství a měli dojem, že jedí husu s sebou. Zelinářka s prodavačkou drobů se každou chvíli chodily nadýchat před krám té vůně a olizovaly se. Namouduši, celá ulice se nadýmala přejedením. Stará paní Cudorgeová s dcerou, které měly vedle obchod s deštníky a jindy se ani neukázaly, přešly teď ulici jedna za druhou s vykulenýma očima a celé červené, jako by byly právě pekly lívance. Drobný hodinář, sedící za stolkem, už ani nemohl pracovat, protože byl pomalu opilý jen od počítání vypitých lahví, a rozčileně sebou vrtěl mezi veselými kukačkovými hodinami. Ano, sousedi si můžou krky vykrotit! křičel Coupeau. A proč by se s tím taky měli schovávat? Rozjařená společnost už se vůbec nestyděla za to, že sedí u stolu. Naopak, celé to shromáždění mlsně pokukujících lidí jim lichotilo a rozpalovalo je ještě víc. Byli by nejradši vyrazili výkladní skříň, postavili stůl na ulici a cpali se dortem rovnou tomu obecenstvu před nosem, uprostřed pouličního ruchu. Přece na ně není ošklivý pohled, ne? Tak se nemusejí zavírat jako nějací krkouni. Když Coupeau viděl, jak hodináři tam naproti tečou sliny málem po vestě, ukázal mu zdálky láhev, a když hodinář přikývl, donesl mu láhev i se skleničkou. Tak se s celou ulicí pilo na bratrství a připíjelo všem, kdo šli kolem. Volali dovnitř kolemjdoucí dělníky, kteří vypadali jako správní kumpáni, a žranice se šířila pořád dál a dál, takže nakonec celá čtvrť Goutte-d'Or byla cítit pečínkou a chytala se za břicho v ďábelském bakchanále.

Chvíli už přecházela přede dveřmi uhlířka, paní Vigourouxová.

„Paní Vigourouxová! Paní Vigourouxová!“ zahulákala na ni společnost.

Vešla dovnitř a hloupě se smála. Byla umytá a blůza jí na tlustém těle div nepraskala. Chlapi ji rádi štípali, protože si mohli sáhnout, kam chtěli, a nikde nenahmatali kost. Boche ji posadil vedle sebe a hned ji pod stolem potají chytil za koleno. Ona však na to byla zvyklá a klidně popíjela víno; při tom vykládala, že kolem jsou všichni lidé v oknech a že sousedé z domu se začínají zlobit.

„Jo a to je přece naše věc, ne?“ ozvala se Bochová. „Jsme tu správci, nebo nejsme? Tak taky ručíme za klid v domě... Jen ať si někdo přijde stěžovat, my mu ukážeme!“

V zadní místnosti se před chvilkou odehrála zuřivá rvačka mezi Nanou a Augustinou kvůli pekáči, protože ho obě chtěly vytrít. Celou čtvrt hodinu poskakoval pekáč po zemi a rachotil jako starý kastrol. Ted' ošetřovala Nana malého Viktora, kterému uvázla v krku kostička z husy. Mačkala velké kostky cukru. Přitom ještě dokázala sledovat, co se děje u velkého stolu. Každou chvíli přiběhla pro víno, pro chleba nebo pro maso, prý pro Štěpána a pro Pavlítku.

„Tumáš, ať třeba praskneš!“ říkala jí Gervaisa. „Aspoň dáš pokoj.“

Děti už nemohly, ale jedly přesto dál a ze samé bujnosti vytukávaly vidličkami do talířů rytmus nábožné písně.

Uprostřed toho kraválu se mezitím rozpředl rozhovor mezi starým Bru a maminkou Coupeauovou. Stařeček, který byl z jídla a pití ještě víc bledý, vyprávěl o svých synech, padlých v krymské válce. Jo, kdyby ti jeho mládenci byli naživu, měl by dnes co jíst. Ale matka Coupeauová se k němu naklonila a trochu ztěžklým jazykem mu říkala: „Jen nechte být, s dětmi si člověk taky užije svý! Podívejte já, každý by si myslel, že jsem tady šťastná, vid'te? Ale kdepak! Kolikrát já se napláču... Ba ne, lepší je děti nemít.“

Starý Bru pokyvoval hlavou.

„Ted' už mě nikde na práci nechtějí,“ šeptal. „Jsem moc starý. Když přijdu někam do dílny, mladí se mi smějí a ptají se mě, jestli jsem lakoval boty Jindřichu Čtvrtému... Loni jsem si ještě vydělal šest franků denně při natírání mostu; to musel člověk ležet na zádech

a dole tekla řekla. Od té doby kašlu... Ale dneska už je se vším konec, odevšad mě vyhodili.“

Podíval se na své ubohé ztuhlé ruce a dodal: „Bodejt', vždyť už taky k ničemu nejsem. Mají nakonec recht, já bych na jejich místě udělal to samý... Víte, celej malér je jenom v tom, že jsem ještě ne-umřel. Ano, to je ta chyba. Když už člověk nemůže dělat, tak si má lehnout a chcípnout.“

„Já opravdu nechápu,“ vmísil se do toho Lorilleux, který je poslouchal, „jak to, že vláda pro vysloužilé dělníky něco neudělá... Četl jsem o tom onehdy v novinách...“

Ale Poisson pokládal za svou povinnost zastat se vlády: „Dělníci nejsou vojáci!“ prohlásil. „Invalidovna je jenom pro vojáky. Nesmíte přece chtít nemožnosti.“ Podával se moučník. Uprostřed stolu se objevil savojský dort ve tvaru chrámu s kupolí a klenutým žebrovím z melounu. Na kupoli byla zastrčena umělá růže a vedle ní se na drátku houpal motýl ze stříbrného staniolu. Dvě kapky arabské gummy znázorňovaly na květu dvě kapky rosy. Vedle dortu stála hluboká mísa s kusem tvarohu a na druhé straně mísa s velikými pomačkanými jahodami, z nichž tekla šťáva. Ale ještě zbylo trochu salátu, velké listy hlávkového salátu, pokropené olejem.

„Dejte si říct, paní Bochová, ještě trochu salátu!“ nutila ji přívě-
tivě Gervaisa. „Však já vím, že vy ho máte moc ráda!“

„Ne, kdepak, děkuju!“ odpověděla domovnice. „Už toho mám až takhle!“

Pradlena se otočila na Virgínii, ale ta si strčila prst do úst, jako by si tam chtěla nahmatat jídlo.

„Namouduši, už jsem plná až nahoru!“ řekla. „Není tam místo. Ani sousto už by se tam nevešlo.“

„Ani kdybyste se trochu přinutila?“ naléhala s úsměvem Gervaisa. „Vždycky se nějaké místečko najde. Salát se dá jíst, i když člověk nemá hlad... Přece mi nenecháte ten salát zvadnout!“

„Však si ho zítra sníte spařený,“ řekla paní Leratová. „Spařený je nejlepší.“

Dámy odfukovaly a dívaly se lítostivě na salátovou mísu. Klementa vykládala, že jednou snědla na posezení tři svazečky řeřichy. Paní Putoisová ji přetrumfla, dokáže prý jíst hlávky salátu i neočištěné, jen tak je chroupat se solí. Všechny prý by se dovedly živit jenom salátem a spořádaly by ho celé škopky. A při tom hovoru dámy pomalu salát dojedly.

„Já bych nejradši lezla po čtyřech po louce,“ prohlašovala domovnice s plnými ústy.

Pak se začalo vtipkovat nad dortem. Takový dort prý zmůžou jako nic. Přichází sice trochu pozdě, ale to nevádí, stejně mu dají co proto. I kdyby měli vybuchnout jako bomby, nenechají se přece vyvést z míry nějakými jahodami a dortem! Ostatně není nikterak naspěch, mají na to třeba celou noc! A mezitím si naložili na talíře jahody a tvaroh. Muži si zapálili dýmky. A protože značkové víno už bylo vypito, vrátili se zas k litrovým lahvím a popíjeli při kouření. Ale hosté si přáli, aby Gervaisa rozkrájela savojský dort hned. Poisson vstal, vzal růži a velice galantně ji za všeobecného potlesku podal hostitelce. Gervaisa si ji musela připíchnout špendlíkem na levou stranu prsou, vedle srdce. Motýl při každém pohybu poletoval.

„Poslyšte!“ vykřikl Lorilleux, který na něco přišel. „Vždyť my vlastně jíme na vašem pracovním stole!... Tak se mi zdá, že se na něm ještě nikdy neudělal takový kus práce jako dneska!“

Přestože to byla zlomyslná poznámka, měla velký úspěch. Duchaplné narážky jen pršely. Klementa při každé lžici jahod nezapomněla podotknout: „Šup tam žehličkou!“ A paní Putoisová tvrdila, že tvaroh je cítit škrobem. Lorilleuxová zas procedila, že je to opravdu povedené, projít tak rychle peníze na stole, na kterém se tak těžce vydělaly. Rozpoutala se bouře smíchu a křiku.

Ale najednou se ozval silný hlas a všichni rázem zmlkli. To Boche vstal, začal se švihácký pohupovat v bocích a spustil lechtivou písničku *Vulkán lásky* aneb *Svůdný voják*:

To jsem já, Blavin, jenž všechny krásky svádí...

Bouře potlesku uvítala první sloku. Ano, ano, zazpívají si! Každý si řekne svou písničku. Bude to velká legrace. A všichni se buďto opřeli lokty o stůl, anebo zády o opěradla židlí, pokyvovali hlavami při pěkných místech a při refrénu připíjeli. Zatracený Boche, ten se v těch rozpustilých písničkách vyzná! Rozesmál by i láhev s vodou, když napodoboval toho pěšáka s roztaženými prsty a čepicí v týle. Hned po *Vulkánu lásky* spustil *Baronku z Kozotřešti*, svoje parádní číslo. Když došel k třetí sloce, otočil se na Klementu a zpomaleným hlasem starého chlápka skoro šeptal:

*Paní baronka večírek dává.
Čtyři sestry tam její jsou.
Tři brunety a jedna plavá,
Osm očí, z nichž točí se hlava...*

Rozjařená společnost spustila refrén s sebou. Mužští dupali do taktu, dámy se chopily nožů a ťukaly do sklenic. Všichni hulákali:

*Tisíc láter! Kdopak platí
víno pro pa... pro pa... pro pa...
Tisíc láter! Kdopak platí
víno pro pa... pro pa-trolu!*

Sklo ve výkladní skříni řinčelo a mušelinové záclony poletovaly od mohutného dechu zpěváků. Mezitím se Virginie už dvakrát vytratila a pokaždé, když se vrátila, se naklonila k Gervaise a šeptala

jí něco do ucha. Teď se vrátila potřetí a za všeobecného kraválu jí řekla: „Milá drahá, pořád ještě sedí u Františka a dělá, jako by četl noviny... To má určitě něco nekalého za lubem.“

Mluvila o Lantierovi. To chodila takhle pozorovat jeho. Při každé nové zprávě Gervaisa zvažněla.

„A je opilý?“ zeptala se.

„Právě že není!“ odpověděla Virgínie. „Vypadá docela klidně a usedle. To mi na tom dělá největší starost.“

Proč sedí ve vinárně, když je klidný? Pane bože, jen aby se nic nestalo!“

Vyděšená Gervaisa ji poprosila, aby o tom nikomu neříkala. Najednou se rozhostilo hluboké ticho. To právě vstala paní Putoisová a začala zpívat *Vzhůru, plavci, na piráty!* Všichni stolovníci ji mlčky a soustředěně sledovali, dokonce i Poisson položil dýmku na stůl, aby mohl v klidu poslouchat. Stála vzpřímená, malá a rozkacená, s bledým obličejem pod černým čepečkem. Levou pěstí šermovala před sebou a s přesvědčivou hrdostí zaburácela hlasem, který byl silnější než ona sama:

*Piráť smělý za námi pádí
jak o závod, vítr v zádi!
At' se těší, flibustýři!
Naše zbraně na ně míří!
Ke kanónům, hoši, spějte,
rumu sdostatek si přejte!
Vás, piráti, lupičové,
čeká lano stožárové!*

Tohle bylo něco vážnějšího. Však to taky člověku dávalo zatraceně živou představu! Poisson, který cestoval po moři, přikyvoval

6 Piráti. Pozn. red.

k jednotlivým podrobnostem. Všichni ostatně cítili, že tahle písnička odpovídá citům paní Putoisové. Coupeau se naklonil a vyprávěl, jak paní Putoisová jednou večer zpohlavkovala v Pouletově ulici čtyři mužské, kteří ji chtěli zneuctít.

Gervaisa zatím za pomoci maminky Coupeauové podávala kávu, třebaže hosté ještě dojídali savojský dort. Ale nenechali ji sednout, všichni křičeli, že je teď řada na ní. Bránila se, v obličeji bledá, a vypadala tak nesvá, že se jí ptali, jestli ji netlačí husa v žaludku. Zanotovala tedy slabým a tichým hlasem: *Ach, nechte mě spát!* Když došla k refrénu, kde je řeč o touze po spánku plném krásných snů, přivřela trochu oči a zamlžený pohled upřela do tmy na ulici. Hned potom se Poisson toporným pohybem hlavy rázně uklonil dámám a spustil pijáckou píseň *Ta francouzská vína*. Ale zpíval, jako když tahá kočku za ocas, a jedině poslední slova, vlastenecká, měla úspěch, protože když přišla řeč na tříbarevný prapor, zvedl sklenici vysoko nad hlavu, rozmáchl se a celou si ji vlil do otevřených úst. Pak přišla řada na romance; paní Bochová zpívala barkarolu o Benátkách a o gondoliérech, Lorilleuxová zas bolero o Seville a andaluských krasavicích, a Lorilleux dokonce spustil o vůních Arábie a o láskách tanečnice Fatimy. Kolem umaštěného stolu, ve vzduchu ztěžklém výdechy špatného trávení se rozvířily nazlátlé obzory, míhaly se šíje bílé jako ze slonoviny, ebenové vlasy, polibky při měsíčku za zvuku kytar a bajadéry, rozsévající kolem sebe déšť perel a drahokamů. Mužští blaženě kouřily dýmky, dámy se usmívaly podvědomou rozkoší a všichni zmírali touhou být tam někde daleko a dýchat ty nádherné vůně. Když potom Klementa s hrdelním tremolem zacukrovala *Udělejte hnízdečko*, vyvolalo to také velké potěšení, protože to připomínalo venkov, poletující ptáčky, tanec pod zeleným loubím, květiny s medovými kalíšky, zkrátka všechno, co vidali ve Vincenneském lesíku, když se tam v neděli vypravili na pečeného králíka. Ale Virginie přišla zase s veselou a spustila *Moji kořaličku*: napodobovala markytánku; jednu ruku si opřela v bok

a druhou nalévala do prázdna, obracejíc zápěstí. Všichni se tak rozjařili, že začali prosit maminku Coupeauovou, aby zazpívala *Myšku*. Stará paní nechtěla a dušovala se, že takovouhle nemravnost ani neumí. Nakonec však přece jen spustila tenkým nakřáplým hláskem a ve vrásčitém obličejí s malýma živýma očkama znázorňovala všelijaké narážky, jak si slečna Lízinka zděšeně tiskne sukně, když vidí myš. Celý stůl se smál, ani ženy nedokázaly zachovat vážnou tvář a blýskaly po susedech planoucíma očima. Vždyť to nakonec není nic neslušného, v té písničce není ani jediné sprosté slovo. Boche, aby to náležitě znázornil, jezdil rukou uhlířce po lýtkách. Mohlo to skončit všelijak, ale Goujet si na Gervaisin prosebný pohled vyžádal ticho a zaburácel hlubokým basem *Abd-el-Kaderovo loučení*, čímž si rázem zjednal úctu. Panečku, to je ale hlas! Dunělo to zpod jeho krásného zlatého plnovousu jako z nějaké lesklé polnice. Když zazpíval „Ó ty má ušlechtilá družko!“ – jak v té písni válečník oplakává svou černou klisnu –, všechna srdce se rozbušila a společnost mu tleskala ještě dřív, než byl konec, tak silně křičel.

„A teď vy, tatíku Bru, teďko vy!“ ozvala se maminka Coupeauová. „Zazpívejte nám taky tu svou. Však ty starý písničky jsou nejhezčí!“

A celá společnost se otočila k starci; přemlouvali ho, pobízeli. Ale ten jen seděl jako zařezaný, tupě na všechny zíral a obracel na ně obličej nehybný jako maska ze staré vydělané kůže. Zeptali se ho, jestli zná písničku *Pět samohlásek*. Sklonil hlavu; nevzpomíná si prý, všechny písničky ze starých dobrých časů už se mu v hlavě nějak popletly. Ale když už se chystali ho nechat na pokoji, najednou, jako by se rozpomněl, zasípal dutým hrobovým hlasem:

*Tra la la, tra la la,
tra la, tra la, tra la!*

Obličej mu oživil; ten popěvek v něm zřejmě vyvolal vzpomínku na dávno zapomenuté radosti, vzpomínku, kterou dovedl vychutnat

jen on sám, naslouchaje s dětinským okouzlením svému vlastnímu hlasu, čím dál dutějším:

*Tra la la, tra la la,
tra la, tra la, tra la la!*

„Poslyšte, miláčku, už jsem tam byla zas,“ zašeptala Virgínie Gervaise. „Víte, nedalo mi to... Tak Lantier už od Františka zmizel!“

„A nepotkala jste ho venku?“ zeptala se pradlena.

„Ne, šla jsem rychle a ani mě nenapadlo se dívat.“ Ale vtom zvedla Virgínie hlavu, zarazila se a tlumeně vykřikla: „Pane bože...! On je támhle naproti na chodníku a dívá se sem!“

Gervaisa, úplně zkoprnělá, se tam kradmo podívala. Na ulici se shromáždil shluk lidí a všichni poslouchali, jak společnost zpívá. Hokynářští příruční, prodavačka drobů a malý hodinář tam stáli v hloučku a tvářili se, jako by byli na divadle. Bylo tam i pár vojáků, měšťáci v šosatých svrchnících a tři asi pětileté nebo šestileté holčičky, které se držely za ruce a nesmírně vážně přihlížely s okouzleným výrazem. A v první řadě opravdu stál Lantier, poslouchal a klidně se díval dovnitř. To je tedy namouduši drzost! Gervaisa cítila, jak jí mráz přeběhl od nohou až k srdci, a neodvažovala se ani pohnout; tatík Bru zpíval dál:

*Tra la la, tra la la,
tra la, tra la, tra la la!*

„Tak dost, kamaráde! To už doopravdy stačí!“ zarazil ho Coupeau. „Znáte ji celou až do konce? Tak nám ji zazpíváte zas někdy jindy, až budeme v náladě!“

Kolem se ozval smích. Stařec se zarazil, podíval se bezvýraznými očima kolem dokola a znovu upadl do té své zadumané živočišné tuposti. Káva byla vypita a klempíř si zase řekl o víno. Klementa

se právě znovu pustila do jahod. Na chvíli přestali zpívat a řeč se stočila na ženu, kterou ráno našli ve vedlejší domě oběšenou. Teď byla na řadě paní Leratová, ale musela se na to zpívání připravit; namočila cíp ubrousku do skleničky s vodou a přiložila si jej na spánky, protože prý je jí příliš horko. Pak si řekla o trošku likéru, jen tak slzičku, vypila ji a dlouho si utírala rty.

„Tak tedy *Opuštěné dítě*, ano?“ zašeptala. „*Opuštěné dítě...*“

Vstala v celé své výšce, mužsky hranatá, s kostnatým nosem a rameny jako četník, a spustila:

*Dítě ztracené, matkou odložené,
útulek svůj vždy najde v chrámě.
Leč přece není zcela opuštěné,
Bůh drží nad ním ochranné rámě.*

Plačtivě protahovala tóny a hlas se jí při některých slovech třásl. Obracela oči v sloup a zvedala je k nebi, zatímco pravou rukou mávala před hrudí a dojatě si ji tiskla na srdce.

Najednou Gervaisa, zmučená Lantierovou přítomností, nemohla zadržet pláč. Zdálo se jí, že ta píseň vyjadřuje její trápení, že ona je tím ubohým, opuštěným dítětem, které musí Bůh ochránit. Klementa, namol opilá, začala nahlas škytat, položila hlavu na stůl a rozbřečela se do ubrusu. Nastalo rozechvělé ticho. Dámy vytáhly kapesníky, utíraly si oči a dívaly se zpříma, protože byly na svoje pohnutí pyšné. Muži se dívali se skloněnými čely upřeně před sebe a mrkali. Poisson, jak se zajíkal a tiskl zuby, překousl dvakrát náustek dýmky a vyplivl kousky na zem, nepřestáváje při tom kouřit. Boche, který nechal ruku uhlířce na koleně, ji přestal štípat, protože dostal výčitky svědomí, a zachvátila ho jakási neurčitá vážnost; po tvářích se mu koulely dvě velikánské slzy. Všichni ti mazavkové byli zlinkovaní jak zákon káže, ale přitom naměkko jako beránci. Víno z nich přetévalo očima. Když se ozval znovu refrén, ještě pomaleji

a ještě plačtivěji, nikdo se už neudržel a všichni se rozbřečeli do talířů, rozpínali si pásky a div se nerozskočili dojetím.

Ale Gervaisa a Virginie se volky nevolky musely pořád dívat na protější chodník. Teď už i paní Bochová uviděla Lantiera a zlehka vykřikla, ale nepřestala si rozmazávat slzy po obličejí. Všechny tři dělaly poděšené obličejí a mimoděk po sobě pomrkávaly. Pane na nebi, kdyby se tak Coupeau otočil a uviděl ho! To by byla mela! Ti by se určitě zamordovali! A chovaly se tak dokonale nenápadně, že se jich klempíř nakonec zeptal: „Na copak se to tam díváte?“

Vyklonil se a uviděl Lantiera.

„Hrom do toho, no tohle už tedy přestává všecko!“ procedil mezi zuby. „Ten lump špinavá! Ten lump špinavá... Ne, to už doopravdy přestává všecko. Tomu se udělá konec...“

A protože už vstával a koktal strašlivé výhrůžky, zaprosila Gervaisa tiše: „Poslouchej... snažně tě prosím... nech ten nůž... Zůstaň sedět, ať se nestane malér!“

Virginie mu musela vzít z ruky nůž, který popadl na stole. Ale nemohla mu zabránit, aby šel ven za Lantierem. Ostatní stolovníci si při tom vzrůstajícím dojetí ani ničeho nevšimli a plakali čím dál tím víc, zatímco paní Leratová zpívala se srdceryvným výrazem:

*Sirota nebohá tam leží
a její pláč slyší stěží
jen lesní stromy velikáni.*

Poslední verš zanikl v bouři všeobecného vzlykotu. Paní Putoisová se zrovna chtěla napít, ale přemohlo ji takové dojetí, že vylila víno na ubrus. Gervaisa zatím seděla strnulá hrůzou, tiskla si zaťátou pěst na ústa, aby nekřičela, a zavírala oči zděšením, protože každou chvíli čekala, že uvidí, jak jeden z těch dvou klesá mrtev uprostřed ulice. Virginie a paní Bochová také pozorovaly s velkým zájmem ten výstup. Coupeau, jak ho venku udeřil čerstvý vzduch,

se málem posadil do stružky, když se chtěl vrhnout na Lantiera. Ten ani nevytáhl ruce z kapes a jen trochu uhnul stranou. Oba si teď nadávali, zvláště klempíř nemohl přijít druhému na jméno, nadával mu prašivých sviní a říkal, že mu rozpáře břicho. Bylo jen slyšet směsici rozzlobených hlasů a vidět, jak zuřivě rozkládají rukama, div si je nevykloubili, jako by se chtěli fackovat. Gervaisa neměla daleko k mdlobám a zavírala oči, protože už to trvalo příliš dlouho a protože si ustavičně myslela, že si co nevidět ukousnou nos, jak stáli těsně u sebe, tváří v tvář. Potom, když už nic neslyšela, zase otevřela oči a zůstala celá zkoprnělá, když viděla, že spolu docela klidně hovoří.

A znovu se ozval tremolující a plačtivý hlas paní Leratové, která začínala další sloku:

*Druhý den tam polomrtvou
nalezli sirotu nebohou...*

„Jsou to ale některý ženský potvory!“ prohlásila paní Lorilleuxová za všeobecného souhlasu.

Gervaisa se tázavě podívala na paní Bochovou a na Virgínii. Že by se to nějak urovnalo? Coupeau s Lantierem tam na chodníku spolu pořád ještě mluvili. Tu a tam si ještě nadávali, ale už nějak mírněji. Říkali si „ty chlape mizerná“, ale takovým docela přátelským tónem. Protože se na ně lidé dívali, začali se spolu procházet před domem a každých pár kroků se zas obraceli. Dostali se do velice živého hovoru. Najednou jako by se Coupeau začal znovu rozčilovat, zatímco druhý odmítal a dělal drahoty. A nakonec sám klempíř přivlekl Lantiera přes ulici ke krámu a přinutil ho vejít dovnitř.

„Když vám povídám, že vás zvu upřímně!“ křičel. „Vypijete si s námi skleničku vína... Chlapi jsou přece chlapi, ne? A vždycky se spolu dohodnou...“

Paní Leratová končila poslední sloku. Dámy žmoulaly kapesníky a zpívaly s ní:

Bůh drží nad ním ochranné rámě.

Zpěvačka sklízela vavříny; posadila se a tvářila se vyčerpaně. Požádala, aby jí dali trochu napít, protože prý do téhle písně vkládá vždycky tolik citu, že má strach, aby si nepocuchala nějaký nerv. Celý stůl mezitím vyvaloval oči na Lantiera, který seděl klidně vedle Coupeaua, jedl už poslední zbylý kousek savojského dortu a namáčel si jej do vína. Kromě Virginie a paní Bochové ho nikdo neznal. Lorilleuxovi sice čenichali nějaké pletichy, ale nevěděli nic určitého, a tak se jen tvářili upjatě. Goujetovi neušlo, jak je Gervaisa rozčilená, a díval se na nově příchozího úkosem. Protože nastalo rozpačité ticho, řekl Coupeau prostě: „To je jeden kamarád.“

Pak se obrátil k ženě: „Tak sebou trochu hni...! Snad je tam ještě trochu kafe?“

Gervaisa se mírně a trochu přihloupě dívala z jednoho na druhého. V první chvíli, když přivlekl jejího bývalého milence do krámu, se bezděčně chytila oběma rukama za hlavu, jako to dělávala za bouřky, když blízko zaduněl hrom. Připadalo jí, že to není možné; stěny se musí zřítit a všechny je tu zasypou. Potom, když viděla, že oba muži klidně sedí a že se přitom nepohnuly ani mušelínové záclony, zdálo se jí to najednou všechno docela přirozené. Husa ji trochu tlačila v žaludku, snědla jí přece jen příliš mnoho, a teď jí to zakaluje myšlenky. Uspávala jí blažená lenost, seděla pohodlně rozložená za stolem a měla jedinou touhu, mít svatý pokoj. Proč by si, proboha, měl člověk dělat zlou krev, když je to všem ostatním úplně jedno a když se to zřejmě všechno samo urovná k naprosté spokojenosti? Vstala a šla se podívat, jestli tam zbylo ještě trochu kávy.

V zadní místnosti už děti spaly. Šilhavá Augustina je celou dobu při moučnicku terorizovala, kradla jim jahody a strašila je příšernými

výhrůžkami. Teď jí bylo hrozně zle, seděla skrčená na stoličce, bledá jako stěna, a neříkala nic. Tlustá Pavlínka měla hlavu položenou na rameni Štěpánovi, který usnul na kraji stolu. Nana seděla na předložce u postele vedle Viktora, držela ho rukou kolem krku, tiskla k sobě a se zavřenýma očima, celá ospalá, jen ustavičně opakovala slabým hlasem: „Mami, mě bolí břicho... Mami, mě bolí břicho...“

„Bodejť!“ zabručela Augustina a hlava se jí zakymácela. „Jsou ožralí! Zpívali jako dospělí!“

Gervaisu znovu bodlo u srdce, když uviděla Štěpána. Hrdlo se jí sevřelo při pomyslení, že otec toho kluka tu sedí vedle, jí dort a neprojevil ani přání jít synka políbit.

Málem už chtěla Štěpána probudit a přinést ho tam v náručí. Ale pak byla zase ráda, že se to všechno takhle klidně urovnalo. Určitě by nebylo slušné kazit tím nakonec večeri. Vrátila se zpátky s konvicí a nalila sklenici kávy Lantierovi, který ostatně jako by si jí vůbec nevšímal.

„Tak, a teď je řada na mně!“ blábolil Coupeau opilým hlasem. „To se ví, nechali si mě nakonec jako nejlepší číslo... Tak já vám teda přednesu *Zatracenýho kluka*.“

„Ano, ano, *Zatracenýho kluka!*“ vykřikoval celý stůl.

V krámě bylo zas plno rámusu a na Lantiera se rázem zapomnělo. Dámy si připravily sklenice a nože, aby mohly při refrénu tukat do taktu. Všichni se smáli už napřed, když viděli klempíře, jak se rozkročil a zatvářil jako pravý syčák. Spustil chraplavým hlasem jako stará ženská:

*Každý ráno, když já vstávám,
žaludek mám jako břečka;
čtyři pětníky mu dávám,
ať mi skočí pro slanečka.
Půl dne trvá, než se pohne,
když se vrátí, ani muk,*

*všechnu kořalku mi šlohne,
zatracenej jeden kluk!*

Dámy ťukaly do skleniček a sborově opakovaly za výbuchu veselí:

*Zatracenej jeden kluk!
Zatracenej jeden kluk!*

Ted' se k nim připojila už i celá Zlatnická ulice. Celá čtvrť zpívala písničku *Zatracený kluk*. Malý hodinář naproti, hokynářští příručí, prodavačka drobů i zelinářka, všichni tu písničku znali, vpadli do refrénu a dávali si z legrace pohlavky. Namouduši, celá ulice byla nakonec opilá; jenom ty výpary z hostiny u Coupeauů způsobily, že se všichni na chodníku motali. Ale uvnitř už byli všichni jaksepatri pod obraz, jen co je pravda. Vzrůstalo to pomalu a jistě od první sklenice nemíchaného vína, kterou si dali hned po polévce. A ted' dostupovalo vrcholu, všichni hulákali, nacpaní k prasknutí, v nažloutlém světle dvou čadících lamp. Vřava jejich ryčného veselí přehlušila i hrčení posledních opozdilých kočárů. Přiběhli dva strážníci, protože si mysleli, že je tu nějaké srocení; ale když uviděli Poissona, kývli na něho, jako že rozumějí. Pak se zas pomalu vzdalovali bok po boku podél ztemnělých domů. Coupeau zpíval ted' sloku:

*V neděli jdeme kvečeru,
když už moc slunce nepraží,
navštívit strejce Maděru:
on jako žumpy vyvádí.
Nazpátek vejrá do hloží,
Kristus Pán budiž veleben,
a spadne rovnou do — zboží.*

Zatracenej vám kluk jeden!
Zatracenej vám kluk jeden!

Celý dům se otrásal v základech a kravál se rozléhal vlhrou a klidnou nocí; řvouni si sami tleskali, protože víc hulákat už nedovedli.

Nikdo z přítomných se pak za živého boha nedokázal přesně rozpomenout, jak se vlastně ta večere skončila. Věděli jenom, že muselo být hodně pozdě, protože na ulici už nebyla ani noha. Dost možná, že nakonec tancovali kolem stolu a drželi se za ruce. Ale utápělo se to všechno v nažloutlé mlze, v níž poskakovaly červené obličejy s ústy rozšklebenými od ucha k uchu. Jisté je, že si nakonec důkladně přihnuli horkého vína; jenže nevěděli, jestli někdo z rozpustilosti nenasypal do sklenic soli. Děti se zřejmě svlékly a uložily samy. Paní Bochová se druhý den pochlubila, že Bochovi vlepila v koutě dva pohlavky, protože se tam příliš důvěrně bavil s uhlířkou. Ale Boche se na nic nepamatoval a tvrdil, že je to výmysl. Všichni se shodli na tom, že se Klementa nechovala, jak náleží; taková holka se doopravdy nemá zvat. Nakonec ukazovala úplně všechno a pak se jí udělalo tak špatně, že dočista zničila jednu mušelínovou záclonu. Mužští, ti s tím aspoň chodili na ulici; Lorilleux s Poissonem, když to na ně přišlo, utíkali až k uzenářskému krámu. To se hned na každém pozná, jaké má vychování! Například dámy, paní Putoisová, paní Leratová a Virgínie, odešly prostě do zadního pokoje rozepnout si šněrovačky, když jim bylo moc horko. Virgínie se tam dokonce na chvíli natáhla na posteli, aby se jí neudělalo špatně. A pak se celá společnost nějak jakoby rozplynula, že se navzájem doprovodí, vytratili se jeden po druhém do temných ulic za doznívající vřavy, zuřivé hádky manželů Lorilleuxových a vytrvalého pochmurného „tralala, tralala“ starého Bru. Gervaisa byla přesvědčena, že se Goujet, když odcházel, usedavě rozplakal. Coupeau pořád zpíval a Lantier, ten asi zůstal až do konce, ucítila dokonce jednu chvíli

horký dech ve vlasech, ale nemohla by teď říci, byl-li to Lantierův dech, anebo jen teplý noční vánek.

Protože paní Leratová prohlásila, že nepůjde v tuhle hodinu až do Batignolles, vyndali z postele matrace a ustlali jí v koutku v krámě, když trochu odtáhli stůl. Spala tam uprostřed zbytků, spadlých ze stolu. A celou noc, zatímco Coupeauovi jako zabítí vyspávali opici, lezla po stole kočka od sousedky, která se sem vloudila otevřeným oknem, chroupala husí kosti a za tichého skřípání ostrých zubů sprovzovala ze světa poslední zbytky hostiny.

8

Příští sobotu přišel Couepau na večeři a kolem desáté přivedl domů Lantiera. Dali prý si spolu skopové nožičky u Thomase na Montmartru.

„Nesmíš nás hubovat, paničko!“ prohlásil klempíř. „Byli jsme pěkně hodní, jak vidíš... Jo, když jsem s ním, tak o mě nemusíš mít starost! Ten by člověka leda přivedl na dobrou cestu!“

A vykládal, jak se potkali v Rochechouartské ulici. Po večeři pak nechtěl Lantier ani zajít na skleničku do kavárny *U Černé koule* a říkal, když prý je člověk ženatý a má takovou hodnou a počestnou ženu, nemá se potloukat po hospodách. Gervaisa to poslouchala a usmívala se. Ani ji nenapadlo hubovat, kdepak, byla v příliš velkých rozpacích. Od oné večeře, pravda, čekala, že se jí bývalý milenec dřív nebo později zase ukáže; ale v tuhle pozdní hodinu, když už se chystala na lůžko, ji nenadálý příchod obou mužů velmi překvapil; rozechvělýma rukama si uvazovala drdol, který už měla rozpuštěný na zádech.

„Poslouchej,“ začal zase Coupeau, „když byl tak slušný, že nechtěl nic pít venku, tak nám musíš něco nalít... To doopravdy musíš!“

Dělnice už dávno odešly a matka Coupeauová s Nanou šla před chvílí spát. Gervaisa už zrovna zavírala okenici, když se mužští objevili, ale teď nechala krám otevřený a přinesla na stůl skleničky a láhev s trochou koňaku. Lantier zůstal stát a nechtěl ji přímo oslovit. Ale když mu nalévala, vykřikl: „Prosím vás, milostpaní, jenom slzu!“

Coupeau se na ně podíval a řekl jim rovnou, co si myslí. Přece se nebude takhle pitomě upejpat! Co bylo, to bylo, ne? Kdyby se lidi měli na sebe zlobit ještě po devíti nebo deseti letech, to by se pak člověk nemohl nakonec vůbec s nikým stýkat! Ne, ne, on je upřímný,

co na srdci, to na jazyku. Především ví, s kým má co dělat, s hodnou ženskou a s poctivým chlapem, ne? On je bez starostí, zná přece jejich počestnost.

„To se ví... Samozřejmě...“ zakoktala Gervaisa a ani přitom nevěděla, co říká.

„Teď je pro mě jako sestra, nic jiného než sestra!“ zašeptal také Lantier.

„Podejte si ruku, mordyje, a ať nám lidi vlezou na záda!“ rozkřikl se Coupeau. „Když má člověk tohle v palici, je bohatší než všichni milionáři. Já kladu přátelství nade všechno, protože přátelství je přátelství a nad to není!“

Tloukl se pěstí do žaludku a vypadal tak dojatě, že ho museli chlácholit. Všichni tři si beze slova přitukli a vypili skleničku. Teď si mohla Gervaisa teprve Lantiera dobře prohlédnout, protože tenkrát o svém svátku ho viděla jen jako v mlze. Ztloustl, zesílil a zkulatěl, nohy a ruce měl těžké, protože měl malou postavu. Ale jeho obličej měl pořád ještě hezké rysy, třebaže byl naduřelý od povalečského života; a protože si Lantier pořád ještě pečlivě pěstoval tenký knír, vypadal právě na svůj věk: pětatřicet. Toho dne měl na sobě šedé kalhoty, tmavomodrý svrchník jako nějaký pán, a na hlavě buřinku; dokonce měl i hodinky se stříbrným řetízkem, na němž visel prsten, asi nějaká památka.

„Musím už jít,“ řekl, „bydlím až v horoucích peklech.“

Už byl na chodníku, ale klempíř ho ještě zavolal zpátky; musel slíbit, že se u nich zase zastaví, kdykoliv půjde okolo. Gervaisa mezitím někam tiše zmizela, teď se vrátila a strkala před sebou rozespaleho Štěpána, jen tak v košili. Chlapec se usmíval a protíral si oči. Ale když uviděl Lantiera, zůstal rozpačitě stát, začal se třást a díval se vylekaně na matku a na Coupeaua.

„Nepoznáš tohoto pána?“ zeptal se Coupeau.

Chlapec svěsil hlavu a neodpověděl. Pak nepatrně přikývl, že toho pána poznává.

„Tak nestůj tady jako trdlo a jdi mu dát pusu!“

Lantier se tvářil vážně a klidně čekal. Když se Štěpán odhodlal přijít blíž, sklonil se, nastavil obě tváře a sám také políbil kluka na čelo. Tu se teprve Štěpán odvážil na otce podívat. Ale najednou se rozplakal a utekl jako pominutý, až se mu košile plandala kolem nohou. Coupeau ho huboval, že se chová jako vesnické nemehlo.

„To je jenom z rozrušení,“ omlouvala ho Gervaisa, sama také celá bledá rozčilením.

„Jinak je moc hodný a tichý, víte,“ vysvětloval Coupeau. „Však uvidíte, jak jsem ho vycepoval... On si na vás zvykne. Musí jen napřed každého poznat... Zkrátka, už jenom kvůli tomuhle klukovi jsme nemohli zůstat rozhněvaní, vidíte? Měli jsme to kvůli němu udělat už dávno, protože já bych si radši dal uříznout hlavu, než abych bránil otci navštěvovat svoje dítě.“

Potom nadhodil, že by se ta flaška koňaku měla dorazit. Znovu si všichni tři přitukli. Lantier se ničemu nedivil a zachovával obdivuhodný klid. Než odešel, chtěl ještě klempíři oplatit zdvořilost a nedal jinak, než že mu pomůže zavřít krám. Potom si čistotně oprášil ruce a popřál manželům dobrou noc.

„Vyspěte se dobře. Já zkusím ještě chytit omnibus... A na shledanou, já tedy zase brzo přijdu!“

Od toho večera se Lantier ukazoval v Zlatnické ulici často. Přicházel, když byl klempíř doma, a hned ode dveří se ho ptal, jak se mu vede, jako by chtěl dát okázale najevo, že sem jde jen kvůli němu. Pak se posadil zády k výkladní skříni, vždycky ve svrchníku, vyholený a učesaný, zdvořile se bavil a choval se jako vzdělaný člověk. Tak se Coupeauovi postupně dověděli všechny podrobnosti o jeho životě. V posledních osmi letech prý byl nějaký čas ředitelem továrny na klobouky, a když se ho ptali, proč toho tedy nechal, nadhodil jen vyhýbavě něco o machinacích jednoho společníka, krajana, takového darebáka, který celý podnik roztočil se ženskými. Ale titul bývalého šéfa továrny lpěl na celé jeho osobě jako nějaké šlechtictví, které už

mu nemůže nikdo vzít. Ustavičně říkal, že teď má v proudu báječnou věc, jenom už to podepsat, veliké kloboučnické firmy prý mu mají zařídít vlastní podnik a svěří mu obrovské obchody. Zatím nedělal vůbec nic, jen se procházel na sluníčku s rukama v kapsách jako velký pán. Když si někdy přesto postěžoval a někdo se odvážil mu nadhodit, že v té a v té továrně hledají dělníky, jenom se soucitně usmál; nemá prý chuť chcípát hlady a dřít přitom na jiné. Ale přece ten chlap nežije jenom tak ze vzduchu! říkával Coupeau. Je to číman, umí si to zařídít, určitě má sem tam nějaké kšefty, protože vypadá tak blahobytně a musí přece někde brát peníze na to bílé prádlo a na ty kravaty, jaké nosí jen synáčekové z dobré rodiny. Jednou ráno ho klempíř viděl na Montmartreském bulváru, jak si dává čistit boty. Pravda pravdoucí bylo jen to, že Lantier, tak hovorný o jiných, o sobě vždycky mlčel anebo se vykrucoval. Nechtěl ani říci, kde bydlí. Ne, zatím prý jen tak u kamaráda, až někde v horoucích peklech, než si najde nějaké pěkné místo, a říkal lidem, aby za ním nechodili, protože nebývá nikdy doma.

„Člověk najde za jedno zaměstnání deset!“ vykládal často. „Jenomže nemá cenu něco brát, když člověk ví, že tam stejně nezůstane víc jak čtyřadvacet hodin... Tak například nastoupím jednou v pondělí v Montrouge u Championa. Ale odpoledne mi Champion leze na nervy s politikou; měl jiné názory než já. No a tak jsem hned v úterý ráno zmizel, protože už nežijeme v dobách otroctví a já se nehodlám za sedm franků denně prodávat.“

Bylo to tenkrát na počátku listopadu. Lantier přinesl galantně kytičky fialek a podělil jimi Gervaisu i obě dělnice. Poznenáhlu přicházel stále častěji a nakonec už chodil skoro denně. Zdálo se, jako by chtěl okouzlit celý dům, celou čtvrť; nejdřív se začal dvořit Klementě a paní Putoisové; oběma prokazoval bez rozdílu věku všelijaké pozornosti. Za necelý měsíc ho obě dělnice zbožňovaly. Bochovi, kterým nesmírně lichotilo, když se jich přicházel poptat po zdraví do vrátnice, se mohli rozplynout, jak prý je zdvořilý. Když

se dověděli Lorilleuxovi, kdo je vlastně ten pán, co tenkrát přišel na večeři o Gervaisině svátku, nemohli zpočátku přijít Gervaise na jméno, že se odvážíla takhle přivést svého bývalého amanta do domu. Ale jednou se k nim Lantier vypravil nahoru, objednal si zlatý řetízek pro jednu známou dámu a měl tak pěkné vystupování, že ho pozvali, aby se posadil, a byli tak okouzleni jeho řečmi, že u nich zůstal celou hodinu; dokonce prý nemohli pochopit, jak takový nóbl člověk mohl žít s tou pajdou. Nakonec se už nad kloboučnickovými návštěvami u Coupeauů nikdo v sousedství nepohoršoval, jako by se to rozumělo samo sebou; natolik si dokázal zjednat přízeň celé Zlatnické ulice. Jedině Goujet se pořád mračil. Když byl náhodou v krámě a Lantier přišel, hned se zvedl a mířil ke dveřím, aby se s tím člověkem nemusel dávat do řeči.

Ale první týdny, když byli všichni do Lantiera takhle pobláznění, prožívala Gervaisa velké vnitřní zmatky. Cítila takové lechtání v prsou, jaké ji přepadalo už tenkrát, když jí Virgínie poprvé vyprávěla o Lantierovi. Největší strach měla z toho, že nebude mít dost síly, až ji tu jednou Lantier zastihne večer samotnou a bude ji třeba chtít políbit. Myslela na něho příliš často a měla ho stále plnou hlavu. Ale pomalu se uklidňovala, když viděla, jak slušně se chová, že se jí nepodívá ani přímo do obličeje a že si k ní vůbec nic nedovolí, i když jsou ostatní obráceni zády. A pak, Virgínie, která jako by do ní viděla, jí takové ošklivé myšlenky vyčítala, že prý by se za ně měla stydět. Proč se tak třese? Vždyť slušnějšího člověka aby pohledal! Toho se, namouduši, už vůbec nemusí bát. A dlouhá bruneta je jednou schválně zatáhla do kouta a nenápadně zavedla řeč na city. Lantier vážně prohlásil, vybíraje pečlivě slova, že jeho srdce je už mrtvé a že se v budoucnu chce věnovat jen štěstí svého synka. Nikdy se ani slovem nezmnínil o Klaudiovi, který byl pořád ještě v jižní Francii. Každý večer líbal Štěpána na čelo, ale nevěděl, o čem s ním má mluvit, když chlapec náhodou zůstal v krámě; za chvíli už na něho zapomínal a hned se zas častoval zdvořilostmi

s Klementou. A tak se Gervaisa pomalu upokojila a cítila, jak v ní minulost umírá. Lantierova přítomnost stírala všechny vzpomínky na Plassans a na hotel Boncoeur. Dík tomu, že ho denně viděla, už o něm přestávala snít. Cítila dokonce trochu odpor při pomyšlení na jejich dřívější poměr. Ach, s tím je konec, nadobro konec. Kdyby se někdy opovážil chtít na ní něco takového, dala by mu pár pohlavků, anebo ještě spíš by to řekla všechno manželovi. A znovu už mohla bez výčitek svědomí a s nesmírnou něhou pomyslet na krásné přátelství Goujetovo.

Jednou ráno přišla Klementa do práce a vykládala, že včera asi v jedenáct potkala pana Lantiera, jak jde zavěšený s nějakou ženskou. Líčila to velmi peprně a zlomyslně pokukovala, co tomu bude zaměstnavatelka říkat. Ano, pan Lantier šel nahoru ulicí Notre-Dame de Lorette a ta ženská byla blondýna, taková utahaná bulvárová coura, co má pod hedvábnou sukni zadek holý. Ona šla jen tak pro legraci za nimi. Ta coura zašla do uzenářství a nakoupila tam humry a šunku. Potom v Larochefoucauldově ulici zůstal Lantier na chodníku před domem a čučel nahoru, až mu ta holka – šla napřed sama – dá z okna znamení, aby přišel za ní. Ale marně k tomu Klementa dodávala všelijaké nechutné komentáře, Gervaisa dál klidně žehlila bílé šaty. Chvillemi se té historii dokonce trochu pousmála. Tihle Provensálci, prohodila, jsou všichni po ženských jako diví. Musejí mít ženskou, i kdyby na sůl nebylo, a sebrali by ji třeba i lopatou na hnoji. A když večer kloboučník přišel, bavila se Gervaisa tím, jak ho Klementa škádlí a dobírá si ho kvůli té blondýně. Zdálo se ostatně, jako by mu lichotilo, že ho viděla. To je toho, byla to jedna stará přítelkyně, ještě se s ní občas stýká, vždyť to ostatně nikomu nemůže vadit! Moc nóbl holka, má doma nábytek z palisandru; a jmenoval, koho všeho měla za milence, nějakého vikomta, pak jednoho velkoobchodníka s porcelánem a notářského synáčka. On prý má rád ženské, které se dovedou navonět. A strkal Klementě pod nos kapesník, který mu to děvče navonělo, ale vtom

vešel do krámu Štěpán. Lantier ihned zvažněl, políbil chlapce a dodal, že z takové legrace se přece nestřílí a že jeho srdce už je mrtvé. Gervaisa se skláněla nad prací a pokyvovala na souhlas. A tak se jen Klementa sama potrestala za svou zlomyslnost, protože dobře věděla, že ji Lantier už dvakrát nebo třikrát nenápadně štípl, a žrala se závistí, že nevoní pižmem jako ta coura z bulváru.

Když přišlo jaro, byl už Lantier u Coupeauů jako doma a mluvil o tom, že se přestěhuje sem do čtvrti, aby byl svým přátelům blíž. Chtěl by prý zařízený pokoj v nějakém čistém slušném domě. Paní Bochová, a dokonce i Gervaisa si mohly nohy uběhat, aby mu něco takového našly. Prohledaly všechny sousední ulice. Ale Lantier byl příliš vybíravý, chtěl jenom přízemí, a s velkým dvorem, zkrátka všechno možné pohodlí. A každý večer teď u Coupeauů jako by měřil výšku a prohlížel rozvržení místností, zkrátka jako by toužil právě po něčem takovém. Namouduši, nic lepšího by si nemohl přát, hned by si v tomhle klidném a teplém hnízdečku udělal svůj koutek. A prohlídku končil vždycky větou: „Sakra, máte to tu přece jenom pěkné bydlení!“

Jednou večer, když tu zůstal na večeři a po jídle zas pronesl tu větu, se Coupeau najednou rozkřikl; teď už mu tykal: „No tak tu zůstaň, kamaráde, když se ti tady líbí... Nějak už to uděláme...“

A vyložil, že komora na špinavé prádlo se může vyčistit a bude z ní docela pěkný pokoj. Štěpán může spát v krámě na matraci a je to!

„Ne, kdepak,“ odpověděl Lantier, „to nemohu přijmout. To bych vám moc překážel. Víím, že mi to nabízíš upřímně, ale byli bychom tu příliš namačkaní a nedělalo by to dobrotu... A pak, vííte, každý má rád svobodu. Musel bych chodit přes váš pokoj a to by se mi taky vždycky nezamlouvalo.“

„I podívejme na něho, vykuka jednoho!“ smál se klempíř, div se nezadusil, a tloukl pěstí do stolu, aby mohl promluvit. „On myslí pořád jen na skopičinky... Ale ty bambulo, na to musí mít člověk

filipa! V tom pokoji jsou přece dvě okna, no ne? Tak se jedno vybourá až na zem a udělají se z něho dveře. A ty budeš chodit dvorem, rozumíš, a my tyhle spojovací dveře můžeme třeba zabednit, když budeme chtít. Já tě neznám, ty mě neznáš, ty jsi doma a my taky.“

Bylo chvíli ticho. Potom kloboučník zašeptal:

„No jo, takhle by to teda šlo, to neříkám... Ale i tak to přece jen nemůžu přijmout, byl bych vám moc na obtíž.“

Vyhýbal se Gervaisinu pohledu. Ale pochopitelně čekal, až co řekne ona, aby to mohl přijmout. Gervaise byl manželův nápad proti mysli; ne že by jí nějak vadilo nebo znepokojovalo pomyšlení, že u nich bude Lantier bydlet; ale přemýšlela o tom, kam by dávala špinavé prádlo. Klempíř zatím nadšeně vypočítával, jaké všechny výhody by to řešení mělo. Nájemné pět set franků pro ně bylo odjakživa dost vysoké. Ted' by jim kamarád platil za pokoj i s nábytkem dvacet franků měsíčně; pro něho by to nebylo drahé a jim by to o kvartále pomohlo. Dodal ještě, že pod jejich manželskou postelí pořídí velikou bednu, kam se vejde třeba všechno špinavé prádlo z celé čtvrti. Gervaisa ještě váhala a tázavě se dívala na maminku Coupeauovou; ale tu už si před hezkými pár měsíci získal Lantier tím, že jí nosil ibiškové bonbony proti kašli.

„To se ví, že byste nám nepřekážel!“ řekla nakonec. „Dalo by se to nějak udělat...“

„Ne, děkuji, ale opravdu ne!“ opakoval kloboučník. „Jste oba příliš laskaví, ale nemůžu toho zneužívat.“

Ale Coupeau se už dopálil. Bude ještě dlouho mluvit takové pitomosti? Když mu říkají, že je to opravdu upřímná nabídka! Vždyť jim tím také vlastně prokáže službu, no ne? Nakonec vztekle zařval: „Štěpáne! Štěpáne!“

Kluk mezitím usnul na stole. Trhl sebou a zvedl hlavu.

„Poslouchej, řekni mu, že to taky chceš... Ano, tomuhle pánovi... Řekni mu pěkně nahlas: Já to chci!“

„Já to chci!“ zakoktal Štěpán rozespale.

Všichni se dali do smíchu. Ale Lantier hned zvažněl a zatvářil se zamyšleně. Podal přes stůl Coupeauovi ruku a řekl: „Tak tedy přijímám... Z přátelství to nabízíte, z přátelství to přijímám. Ano, přijímám to kvůli chlapci.“

Hned druhý den přišel náhodou domácí, pan Marescot, na chvíli k Bochovům do vrátnice a Gervaisa s ním o tom promluvila. Zpočátku nechtěl, měl všelijaké strachy a rozčiloval se, jako kdyby na něm Gervaisa chtěla, aby zboural celé jedno křídlo domu. Ale když si všechno pečlivě prohlédl na místě a podíval se i nahoru, zda se tím neoslabí zdi hořených poschodí, dal konečně souhlas. Ovšem pod podmínkou, že s tím nebude mít žádné výlohy. A Coupeauovi mu museli písemně potvrdit, že se zavazují uvést všechno zas do původního stavu, až jim vyprší nájemní smlouva. Ještě ten večer přivedl klempíř tři kamarády, zedníka, truhláře a malíře, kteří prý mu to udělají po práci jako melouch, jen tak z ochoty. I tak je zasazení nových dveří a vybílání pokoje stálo dobrých sto franků a navíc ještě všechny ty láhve vína, kterými se práce zalávala. Klempíř kamarádům řekl, že jim zaplatí později, jakmile dostane peníze od nájemníka. Ted' šlo o to, jak pokoj zařídit. Gervaisa tam nechala almaru maminky Coupeauové a přidala ze svého pokoje stůl a dvě židle; ale musela koupit umyvadlo a postel s matracemi, dohromady za sto třicet franků, které se zavázala splácet po deseti francích měsíčně. Prvních deset měsíců tedy všechny Lantierovy peníze půjdou na dluhy, ale zato později bude z podnájemníka užitek.

Kloboučník se nastěhoval počátkem června. Den předtím mu Coupeau nabídl, že mu pomůže se zavazadlem, aby nemusel platit frank padesát za kočár. Ale Lantier celý zrozpačitěl a říkal, že má ten kufr beztak příliš těžký, jako by chtěl až do poslední chvíle utajit, kde bydlí. Přistěhoval se odpoledne kolem třetí hodiny. Coupeau nebyl doma. A Gervaisa ve dveřích krámu celá zbledla, když poznala v kočáře ten kufr. Byl to jejich starý velký kufr, ten, co se s ním kdysi stěhovala z Plassansu, dnes už odřený a rozbitý, převázaný

provazem. Ted' se k ní tedy vracel, jak o tom tenkrát snívala, a mohla si představovat, že jí ho přiváží nazpátek týž kočár, v němž se jí kdysi ta coura Adéla vysmívala. Lantierovi pomohl složit kufr Boche. Pradlena šla za nimi mlčky, celá zaražená. Když postavili břemeno doprostřed pokoje, řekla, jen tak aby něco prohodila: „Tak už to máme z krku, co?“

Potom se vzpamatovala, když viděla, že Lantier horlivě rozvazuje provazy a ani si jí nevšímá; řekla tedy Bochovi: „Ted' se s námi musíte napít.“

Šla po láhev a pro skleničky. Kolem šel po chodníku zrovna Poisson. Kývla na něho, zamrkala a usmála se. Strážník porozuměl hned. Když byl ve službě a zamrkalo se na něho, znamenalo to, že se má přijít napít. Někdy se dokonce procházel před krámem celé hodiny a čekal, až na něho pradlena zamrká. Potom vždycky prošel nenápadně dvorem a vypil u ní skleničku, aby ho nikdo neviděl. „Á,“ ozval se Lantier, sotva ho uviděl ve dveřích, „tady jde Badinguet!“

Říkal mu tak ze žertu, na posměch císaři. Poisson se na to tvářil vždycky upjatě, takže se ani nedalo zjistit, zda ho to zlobí, nebo ne. Ostatně z obou mužů se stali velmi dobří přátelé, třebaže měli rozdílné politické názory.

„Víte, že byl císař v Londýně taky strážníkem?“ přisolil si Boche. „Ano, čestné slovo! Sbíral tam po ulicích ožralý ženský.“

Gervaisa zatím nalila na stole do tří skleniček víno. Sama pít nechtěla, protože měla pocit, že má žaludek jako na vodě. Ale zůstala tu a dívala se, jak Lantier rozvazuje poslední uzle; nutkalo ji podívat se, co v tom kufru je. Vzpomínala si, že tam byla tenkrát v koutě hromádka ponožek, dvě špinavé košile a starý klobouk. Jestlipak tam ty věci ještě budou? Co když se s těmi vetchými pozůstatky minulosti zase shledá? Než Lantier otevřel víko, vzal skleničku a připil ostatním: „Tak na zdraví!“

„Na zdraví!“ odpověděl Boche s Poissonem.

Pradlena znovu nalila skleničky. Všichni mužští si otřeli rukou ústa. Konečně Lantier otevřel kufr: Byl plný podivné směsice knih, novin, starých šatů a prádla, zmuchlaného do balíků. Vytáhl odtud nejdřív kastrol, potom pár bot, bustu Ledru-Rollina s uraženým nosem, vyšívá nou košili a nakonec pracovní kalhoty. Když se Gervaisa nad kufr naklonila, cítila z něho pach tabáku a pach muže, který nedbá na čistotu, který pečuje jen o zevnějšek, jen o to, co je na něm vidět. Ne, starý klobouk už v levém rohu neležel. Ležel tam polštářek na šití, který neznala, zřejmě dárek od nějaké ženy. Uklidnila se a pocítila jakýsi neurčitý smutek, když pozorovala všechny další věci, které vytahoval z kufru, a přemýšlela v duchu, jsou-li z jejich časů anebo z pozdější doby.

„Poslouchejte, Badinguete, znáte tohleto?“ ozval se Lantier. A strkal mu pod nos malou knížku, vytištěnou v Bruselu. Jmenovala se *Lásky Napoleona III.* a byla ilustrovaná. Mezi jinými anekdotami se tam vyprávělo, jak císař svedl třináctiletou dceru jednoho kuchaře, a kresba představovala Napoleona III. s nahýma nohama, jak má na sobě jen řádovou stuhu Čestné legie a pronásleduje děvčátko, prchající před jeho vilností.

„Á, to je ono!“ zvolal Boche, v němž to příjemně polechtalo utajenou chlípnost. „Takhle to vždycky chodí!“

Poisson zůstal stát celý zaražený a ohromený. Nezmohl se na jediné slovo, aby císaře obhájil. Když to stojí psáno v knize, tak to přece nemůže popřít! A když mu Lantier pořád škodolibě strkal obrázek pod nos, rozhodil jen ruce a vykřikl: „No, a co má být? Vždyť je to nakonec přirozené, dělá to každý!“ Lantierovi ta odpověď úplně zavřela zobák. Začal si rovnat knížky a noviny do police ve skříni; a protože litoval, že nemá knihovničku, kterou by si pověsil nad stůl, slíbila mu Gervaisa, že mu nějakou opatří. Měl *Dějiny deseti let* od Louise Blanca, kromě prvního svazku, který neměl nikdy, *Lamartinovy Girondiny* v sešitech po dvou pětnících, *Tajnosti Paříže* a *Věčného žida* od Eugèna Sua a hromadu všelijakých filozofických

a humanitních spisů, které nasbíral někde u vetešníků. Ale zvlášť něžně a uctivě se díval na své noviny. Tuhle sbírku novin si sám nastřádal za dlouhá léta. Pokaždé, když v kavárně četl v nějakých novinách obzvlášť pěkný a zdařilý článek, který se shodoval s jeho názory, koupil si to číslo a schoval si je. Měl jich tak už obrovský balík, noviny všech možných dat a všech možných jmen, nakupené bez ladu a skladu. Když vytáhl ten balík z hlubin kufru, poklepal na něj zamilovaně rukou a vykládal oběma mužským: „Jo, vidíte, tohle je, panečku, něco! To nemůže druhý říct, že by měl něco tak ohromného... Co tam všechno je, to si ani nedovedete představit. Totiž kdyby se jen polovina těch myšlenek uskutečnila, udělal by se v tu ránu ve společnosti pořádek. Ano, ten váš císař a všichni ti jeho fízlové by dostali pořádně na frak.“

Ale strážník, kterému se v bledé tváři začal natřásat zrzavý knír a císařská bradka, mu vskočil do řeči: „A co armáda, co? To je pro vás nic?“

Tu se nejprve Lantier rozohnil. Křičel a tloukl pěstí do balíku novin: „Chci odstranění militarismu a bratrství všech národů... Chci zrušení všech privilegií, šlechtických titulů a monopolů... Chci stejnou mzdu pro všechny, spravedlivé rozdělení zisku a slávu proletariátu... Chci úplnou svobodu, rozumíte, úplnou...! I povolení rozvodů!“

„Ano, ano, rozvod, kvůli morálce!“ přidal se Boche.

Poisson se zatvářil nesmírně důstojně a odpověděl: „A co když já tu vaši svobodu nechci? Na to mám přece taky právo, když jsem svobodný, ne?“

„Jestli ji nechcete... Jestli ji nechcete...“, koktal Lantier, zajíkájící se zlostí, „ne, na to právo nemáte! A jestli ji nechcete, tak vás pošlu do Guayany, ano, do Guayany, i s tím vaším císařem a celou tou jeho bandou sviní!“

Vždycky se takhle popadli, jakmile se sešli. Gervaisa neměla ráda hádání a politiku a obyčejně ihned zakročila. I teď se probrala ze

zamyšlení a odtrhla oči od kufru, plného zatuchlé vůně její někdejší lásky; ukázala všem třem mužům na skleničky.

„Pravda,“ řekl Lantier, rázem uklidněný, a chopil se sklenice.

„Na vaše zdraví!“

„Na zdraví!“ odpověděli Boche s Poissonem a přitukli si s ním. Boche zatím neklidně přešlapoval, jako by ho něco žralo, a díval se po očku na strážníka.

„Ale všechno to zůstane mezi námi, vidíte, pane Poissone?“ vypravil ze sebe konečně. „Povídají a ukazují se tu před vámi takové věci...“

Ale Poisson ho nenechal ani domluvit. Položil si ruku na srdce, jako by chtěl názorně ukázat, že všechno zůstane jenom tam. Nepůjde přece kamarády udávat, to se rozumí! Mezitím přišel Coupeau a vypila se další láhev. Potom se strážník zas vytratil dvorem a znovu se začal procházet po chodníku odměřeným, toporným a přísným krokem.

První dny bylo u pradleny všechno vzhůru nohama. Lantier měl sice oddělený pokoj s vlastním vchodem a vlastním klíčem, ale protože se v poslední chvíli usnesli, že se spojovací dveře zabeďňovat nebudou, chodíval nejčastěji krámem. Také špinavé prádlo dělalo Gervaise těžkou hlavu, protože se Coupeau vůbec nestaral o bednu, kterou jí původně slíbil; a tak musela prádlo strkat, kam se dalo, do koutů a hlavně pod postel, což nebylo v letních nocích zrovna příjemné. Také se jí příliš nelíbilo, že musí každý večer rozestýlat Štěpánovi uprostřed krámu; když se pracovalo do noci, spal chlapec zatím na židli. A tak, když jí Goujet nadhodil, aby syna poslala do Lille, kde prý jeho bývalý zaměstnavatel hledá učedníky do zámečnické dílny, chytila se té myšlenky s radostí; tím spíš, že ji o to prosil sám Štěpán, který doma nebyl příliš spokojený a toužil po tom, stát se svým vlastním pánem. Jenom se bála, že Lantier bude zásadně proti tomu. Vždyť se k nim přistěhoval jen proto, aby byl u syna blíž; jistě se s ním nebude chtít hned za čtrnáct dní

rozloučit. Ale když mu tu záležitost nesměle a s velkým strachem nadhodila, ihned to schválil a prohlásil, že mladí dělníci musí do světa, aby něco poznali. Ráno, když Štěpán odjížděl, mu udělal dlouhé kázání o tom, jaká práva má, potom ho objal a slavnostně dodal: „Pamatuj, že pracující dělník není žádný otrok, ale naopak každý, kdo nepracuje, je darmožrout!“

Potom se v domácnosti všechno zas uklidnilo a pomalu zaběhlo do nových kolejí každodenního pořádku. Gervaisa si už pomalu zvykla na rozházené špinavé prádlo a na Lantierovo chození sem a tam. Kloboučník ustavičně mluvil o svých velkých plánech, občas odcházel ven pečlivě načesaný a v bělostné košili, na nějaký čas zmizel, dokonce ani na noc nebyl doma, pak se vrátil a tvářil se strašně vyčerpaně, že prý ho ukrutně bolí hlava, jako by byl celých těch čtyřiadvacet hodin projednával bůhvíjak důležité záležitosti. Ale pravda byla, že si žil jako pán. Ne, doopravdy o něho nemusel mít nikdo strach, že si udělá na rukou mozoly. Vstával obyčejně kolem desáté, dopoledne chodil na procházku, když se mu sluníčko zamlouvalo, anebo, když zrovna přšelo, vysedával v krámě a četl noviny. Bylo to jeho nejmilejší prostředí, blaženě se tu rozvaloval mezi samými ženskými sukněmi a byl šťastný, kdykoliv se o ně mohl otřít. Nesmírně si liboval v jejich sprostých řečech a schválně je k nim popichoval, i když sám mluvil vždycky jenom vybraně. A proto si také tolik liboval mezi pradlenami; protože ty mají hubu na správném místě a nejsou žádné fajnovky. Když před ním Klementa spustila ty své šťavnaté rozumy, jen se něžně usmíval a kroutil si tenký knírek. Pach dílny, upocených pradlen, tlačících na žehličku nahými pažemi, celé to ložnicové prostředí, kde se povalovalo spodní prádlo dam z celé čtvrti, to byl, zdálo se, jeho dávno vysněný koutek, dlouho hledané útočiště pro jeho lenost a rozkošnictví.

První dobu jídal Lantier u Františka na rohu ulice Poissonnière. Ale třikrát nebo čtyřikrát v týdnu večeřival u Coupeauových, takže jim nakonec navrhl, že u nich bude na stravu. Každou sobotu prý

jim bude platit patnáct franků. A tak se v domácnosti usadil pečený vařený. Od rána do večera ho bylo vidět, jak chodí z krámu do zadního pokoje a zase zpátky, jen tak podomácku, s vyhrnutými rukávy u košile, rozkřikuje se a poroučí. Dokonce i se zákazníky vyjednával, prostě řídil krám. Víno od Františka mu nechutnalo, a tak přemluvil Gervaisu, aby brala víno u Vigouroux, uhlíře odvedle, a společně s Bochem štípali jeho ženu, když tam nakupovali. Pak přišel na řadu chleba od Coudeloupů, zdál se mu málo pečený; a tak pro něj posílali Augustinu až do Meyerova vídeňského pekařství v ulici Poissonnière. I u hokynáře Lehongra přestal nakupovat a nechal ze starých dodavatelů jen řezníka z Polonceauovy ulice, tlustého Karla, protože měl stejné politické názory jako on. Za měsíc si najednou vzpomněl, že se v kuchyni musí všechno dělat na oleji. Jak říkala v žertu Klementa, ta olejová skvrna musela u toho zatraceného Provensálce dřív nebo později stejně vyplavat na povrch. Sám dělal omelety a opékal je po obou stranách, až byly do hněda jako lívance a křupaly jako sušenky. Dohlížel na maminku Coupeauovou, aby mu dělala bifteky pěkně propečené, chtěl je mít jako podešve. Do všeho přidával česnek a zlobil se, když krájeli do salátu zeleninu; takové bejlí, říkal, vždyť se tam může připlést i něco jedovatého! Ale nejvíc si pochutnával na takové divné polévce z hustě zavařených nudlí, na které pak nalil půl láhve oleje; ale jedl to jenom on a Gervaisa, protože ostatní, rodilí Pařížané, by byli málem vyzvraceli vnitřnosti, když se to jednou odvážili okusit.

Poznenáhlu se Lantier začal zabývat i rodinnými záležitostmi. Protože dalo vždycky velikou práci vypáčit z Lorilleuxových těch pět franků pro maminku Coupeauovou, začal Lantier vykládat, že by se na ně mohla podat žaloba. Copak si budou z lidí dělat kašpary? Vždyť by měli platit měsíčně deset franků, a ne pět! A sám tam šel vždycky pro těch deset franků; vystupoval tam směle a přitom tak roztomile, že si mu to zlatnice ani netroufala odmítnout. Teď i paní Leratová dávala dva pětifranky. Maminka Coupeauová div

Lantierovi ruce nelíbala. Hrával také úlohu smírčího soudce, když se stará paní hádala s Gervaisou. Když se prادلena někdy na tchyni netrpělivě utrhla a ta si šla poplakat do postele, Lantier se do nich do obou pustil, donutil je, aby se objaly, a domlouval jim, jestli si snad myslí, že to lidi baví, když jsou na sebe takhle jako vosy. Stejně to bylo i s Nanou; podle jeho mínění prý ji vychovávají moc špatně. V tom měl náhodou pravdu, protože když bil holku otec, matka se jí zastávala, a když jí zas nařezala máma, udělal Coupeau výstup. Nana byla celá nadšená, když se rodiče kvůli ní hádali, věděla už předem, že se jí nic nestane, a dělala si, co chtěla. Chodila si teď hrát naproti do kovářství mezi vozíky a celé dny se tam houpala na ojích. Schovávala se s bandou uličníků vzadu v tmavém dvoře, osvětleném červenou září z kovářské výhně, a najednou se vždycky s křikem vyřítla, rozcuchaná a umouněná, a celé hejno uličníků za ní, jako kdyby bušení kladiv zahnilo všechny ty malé neřády na útěk. Jedině Lantier si mohl dovolit jí vyhubovat, a i toho už si dovedla jaksepatří otočit kolem prstu. Ta usmrkaná desetiletá žába se před ním nakrucovala jako dáma, pohupovala se v bocích a házela po něm očima, ze kterých už jí koukala neřest. Nakonec si vzal na starost její výchovu, učil ji tančit a mluvit provensálským nářečím.

Tak uběhl rok. Ve čtvrti si všichni mysleli, že Lantier žije z renty, protože jinak si ten rozmařilý život Coupeauových nedovedli vysvětlit. Gervaisa sice pořád vydělávala, ale teď, když živila dva muže, kteří nic nedělali, už na to její živnost nemohla stačit; tím spíš, že obchod už tak dobře nešel jako dřív, stálí zákazníci ubývali a dělnice od rána do večera jenom popíjely. Pravda však byla taková, že Lantier neplatil nic, ani za nájem, ani za stravu. První měsíce dal sem tam nějakou splátku, ale potom už jenom vykládal, že má dost velké peníze a z těch že pak všechno zaplatí najednou. Gervaisa si mu netroufala říci ani o halě. Kupovala chléb, víno i maso na úvěr. Na všech stranách rostly dluhy, tři čtyři franky denně. Nedala ještě ani šesták obchodníkovi s nábytkem, ani těm Coupeauovým

kamarádům, zedníkovi, truhláři a malíři. Všichni už začínali bruchet a v obchodech už k ní nebyli tak zdvořilí. Ale Gervaisa se hrůzou z dluhů jako by opájela, chtěla se ohlušit, vybírala nejdražší zboží a povolovala své mlsnotě tím víc, čím méně mohla platit. V jádře to myslela pořád poctivě a od rána do večera snila o tom, jak vydělat stovky franků, i když nevěděla jak, jen aby mohla svým věřitelům rozdávat pětifranky plnými hrstmi. Zkrátka, šlo to s ní z kopce, a čím víc zabředala do dluhů, tím víc mluvila o tom, jak obchod rozšíří. Přitom však uprostřed léta odešla najednou dlouhá Klementa, protože pro dělnice nebylo dost práce a Klementa už několik neděl nedostala mzdu. Uprostřed toho úpadku se oběma mužským, Coupeauovi a Lantierovi, jen ještě víc nadouvaly tváře. Dávali si statečně do nosu, projídali krám a tloustli z trosek živnosti. Jeden druhého pobízeli, jen ať si dá, a při zákuscích si s chechotem poplácávali na břicho, aby prý jim lépe trávil.

V sousedství měli všichni největší starost, jestli Lantier doopravdy zase žije s Gervaisou, nebo ne. Mínění se o tom různilo. Podle Lorilleuxových prý ta pajda dělá, co může, jen aby kloboučníka zase nachytala, ale on už ji nechce, zdá se mu moc utahaná a on má, panečku, ve městě jinačí holčičky, trochu čerstvější! Podle Bochových zas pradena přišla za svým bývalým galánem hned první noc, sotva ten trouba Coupeau začal chrápat. Ať tak nebo onak, pěkného to určitě nebylo nic; ale v životě je tolik špíny, a ještě horší, a tak se nakonec ta domácnost ve třech zdála všem úplně přirozená, a dokonce vlastně hezká, protože se mezi sebou nikdy neperou a dovedou zachovat dekorum. Kdyby člověk strčil nos do jiných domácností ve čtvrti, určitě by to tam smrdělo daleko víc. U Coupeauů se aspoň žije v dobré shodě. Všichni tři si to pěkně upečou doma pod pokličkou, nažunknou se, pomilujou způsobně jako tatínek s maminkou, a neruší žádným kraválem sousedy ze spaní. A pak, celá čtvrt' byla pořád ještě okouzlena Lantierovými způsoby. Ten lichometník uměl všem drbnám zavřít huby, a když

se dokonce zelinářka s prodavačkou drobů dohadovaly o tom, má-li Lantier s Gervaisou doopravdy poměr, a zelinářka to popírala, prohlásila prý prodavačka drobů, že by to byla moc velká škoda, že by tím Coupeauovi ztratili na zájímavosti.

Gervaisa zatím žila po této stránce naprosto klidně a takové špinavosti ji skoro ani nenapadly. Došlo to dokonce tak daleko, že jí ženské vyčítaly, že nemá kouska srdce. Mezi příbuzenstvem ten její odpor ke kloboučníkovi nechápali. Paní Leratová, která nesmírně ráda strkala nos mezi milence, chodila každý večer a tvrdila o Lantierovi, že je úplně neodolatelný a že by mu musela klesnout do náručí i ta nejvznešenější dáma. Paní Bochová prý by taky nemohla ručit za svou ctnost, kdyby byla o deset let mladší. Jako by se kolem Gervaisy ustavičně šířilo tajné spiknutí, nabádající ji ke hříchu, zdálo se, že všechny ženské by našly nesmírné uspokojení v tom, kdyby jí opatřily milence. Ale Gervaisa se divila a tvrdila, že neví, co je na Lantierovi tak svůdného. Jistě se změnil ve svůj prospěch, to ano; chodí teď vždycky jen ve svrchníku a v kavárnách a na politických schůzích se naučil vystupovat. Ale ona ho zná až příliš dobře; vidí mu očima až do duše a nachází tam spoustu věcí, ze kterých na ni jde trochu hrůza. Nakonec, když se ostatním ženským tolik líbí, ať to některá z nich s tím pánem taky zkusí! To také řekla jednou Virgínii, která na něho pěla nejhorlivější chválu. A paní Leratová s Virgínií, aby jí zamotaly hlavu, jí začaly vykládat o milostném poměru Lantiera s dlouhou Klementou. To se ví, ona nic nezpozorovala, ale vždycky když odešla z krámu, odváděl si hned Lantier Klementu k sobě do pokoje. I teď prý je lidé vídají, on asi chodí ke Klementě do bytu.

„No, a co má být?“ odpověděla pradelna, ale hlas se jí trochu třásl. „Co je mi nakonec do toho?“

A podívala se Virgínii do očí, v nichž svítily žlutavé záblesky jako v očích kočky. Tak tahle švadlena k ní přece jen pořád chová zášť, když se v ní snaží vzbudit žárlivost? Ale Virgínie se hned zas

zatvářila jako neviňátko a dodala: „No samozřejmě, že vám do toho nic není... Ale měla byste mu jenom domluvit, aby si s tou holkou nic nezačínal, může s ní mít jenom nepřijemnosti.“

Nejhorší bylo, že Lantier cítil podporu a začal se k Gervaise chovat úplně jinak. Když jí teď podával ruku, podržel vždycky na chvíli její prsty ve svých. Otravoval ji dotěrnými pohledy, v nichž jasně četla, co na ní chce. Kdykoliv prošel za ní, pletl se jí koleny do sukni a dýchal jí na krk, jako by ji chtěl omámit. Přitom pořád ještě čekal, ještě nebyl násilný, ani se nevyslovil. Ale jednou večer, když se s ní octl v krámě sám, ji beze slova zatáhl dozadu, tam ji, celou se třesoucí, přitlačil ke zdi a chtěl ji políbit. Ale náhodou vešel právě v tom okamžiku Goujet. Gervaise se vytrhla Lantierovi a utekla mu. A všichni tři prohodili jen pár bezvýznamných slov, jako by se nic nestalo. Ale Goujet zbledl a sklopil hlavu, protože si myslel, že je vyrušil a že se Gervaise bránila jen proto, aby ji Lantier nelíbal před lidmi.

Druhý den chodila Gervaise po krámě jako bez duše a nebyla schopna vyžehlit ani kapesník. Musila bezpodmínečně mluvit s Goujetem a říci mu, jak ji Lantier tlačil ke zdi. Ale teď, co byl Štěpán v Lille, si už netroufala jít dovnitř do kovárny, protože ji tam Nevymáchaná huba zvaný Duha pokaždé vítal s takovým potměšilým úsměvem. Ale odpoledne už to nevydržela, vzala prázdný košík a řekla, že jde pro spodničky k jedné zákaznici do ulice Portes-Blanches. Když se octla v Marcadetově ulici před továrnou na svorníky, začala se tam pomalu procházet a spoléhala na šťastnou náhodu. Goujet na ni nepochybně také čekal, protože tam nebyla ještě ani pět minut a on jakoby náhodou vyšel ven.

„A vida! Jdete zrovna z pochůzky?“ řekl a slabě se pousmál. „To už se vracíte domů, vidíte...“

Ale říkal to jen tak, aby něco prohodil. Gervaise se zrovna procházela opačným směrem a byla k ulici Poissonnière zády. Vykročili tedy nahoru k Montmartru, těsně vedle sebe, ale nezavěšeni. Měli

zřejmě oba jedinou myšlenku, odejít co nejdřív od továrny, aby to nevypadalo, že si dávají u vrat schůzku. Se sklopenými hlavami šli po nerovné dlažbě mezi rachotícími dílnami. Když ušli asi dvě stě kroků, zahnuli úplně samozřejmě doleva, jako by to tu znali, a pořád beze slova vešli na nezastavěný pozemek. Byl to pruh louky mezi parní pilou a továrnou na hřebíky, zdrželo se tam ještě trochu zeleně, jen místy byly žluté skvrny spálené trávy. Koza, přivázaná na kůlu, tam běhala dokola a mečela. Vzadu se v prudkém slunci tetelil suchý strom.

„Namouduši,“ zašeptala Gervaisa, „vypadá to tu jak někde na venkově!“

Šli se posadit pod uschlý strom. Pradlena si postavila košík k nohám. Proti nim se na montmartreském návrší tyčily řady vysokých domů, žlutých a šedivých, mezi řídkými chomáči zeleně. A když se podívali ještě výš, viděli nad městem širou oblohu, zářivou a čistou, jen od severu se po ní táhlo pár malých bílých obláčků. Ale prudké světlo je oslňovalo, a tak se dívali na druhou stranu, k rovnému obzoru, do bělavých dálek pařížských předměstí, a především pozorovali parní pilu, pravidelně vydechující oblaka páry. Její hluboké vzdechy jako by ulehčovaly jejich stísněným hrudím.

„Ano,“ prohodila zas Gervaisa, když už jí to mlčení připadalo trapné, „byla jsem zrovna na pochůzce. Šla jsem kolem...“

Tolik si předtím přála mu všechno vysvětlit, ale teď najednou neměla odvahu promluvit. Hrozně se styděla. A přitom jasně cítila, že sem oba přišli jen proto, aby si o tom pohovořili. Mluvili o tom vlastně, aniž pronesli jediné slovo. Včerejší příhoda mezi nimi ležela jako nesnesitelná tíha. Najednou na ni padl ukrutný smutek, do očí se jí nahrnul slzy a začala vyprávět, jak dnes ráno v hrozných bolestech umírala paní Bijardová, její pradlena.

„To měla od toho, jak ji kopl Bijard,“ vykládala tichým jednotvárným hlasem, „napuchlo jí břicho. Asi jí tam uvnitř něco pochroumal. Za tři dny bylo po ní, ale co toho, pane bože, zkusila!

Ach, na galejích jsou lotři, kteří toho určitě neprovedli tolik jako Bijard. Ale soudy by měly moc práce, kdyby se měly starat o všechny ženské, které jejich muži týrali! Jeden kopanec víc nebo méně, co na tom, vid'te, když se jich denně dostane nepočítaných? A to ještě, chudák ženská, aby uchránila muže před šibenicí, prohlásila, že se uhodila do břicha, když upadla na škopek... Prokřičela bolestí celou noc, než umřela.“

Kovář mlčel a škubal zatátými pěstmi trávu.

„Teprve před čtrnácti dny přestala kojit nejmladší dítě, malého Julka,“ pokračovala Gervaisa; „aspoň štěstí, že to dítě za to nebude trpět... Ale teď bude mít ta jejich žába, Lalie, už dva haranty na krku. Není jí ještě ani osm, ale je vážná a rozumná jako opravdová máma. A přitom ji otec taky bije jako žito... Namouduši, někdo jako by se narodil jen proto, aby zkoušel.“

Goujet se na ni podíval a řekl najednou s chvějícími se rty: „Udělal jste mi včera bolest, ano, velikou bolest...“

Gervaisa zbledla a sepjala ruce. Goujet pokračoval: „Já vím, muselo k tomu dojít... Ale měla jste se mi s tím svěřit, přiznat mi, jak se věci mají, abych si nedělal zbytečné naděje...“

Nemohl ani dopovědět. Gervaisa vstala; pochopila, že si Goujet myslí, že zase žije s Lantierem, jak se to po celé čtvrti tvrdí. Vztáhla ruce a vykřikla: „Ne, ne, přísahám vám... Strkal mě a chtěl mě zrovna políbit, to je pravda; ale ani se mě ještě tváří nedotkl, a pokoušel se o to poprvé... To vám přísahám při svém životě, při životě svých dětí, při všem, co je mi svaté!“

Ale kovář jen potřásl hlavou. Nevěřil tomu, protože ženské v takovýchhle věcech vždycky zapírají. Gervaisa tedy nesmírně vážně a pomalu pokračovala: „Vy mě znáte, pane Goujete, a víte, že neumím moc dobře lhát... Tak tedy doopravdy, nic takového mezi námi není, čestné slovo... A nikdy také nebude, rozumíte? Nikdy! Kdyby se to mělo někdy stát, byla bych tou nejhorší ženskou na světě a nezasloužila bych si přátelství takového poctivého člověka, jako jste vy!“

Když to říkala, vypadala tak krásně a z obličeje jí vyzařovalo tolik upřímnosti, že ji vzal za ruku a přinutil ji, aby se zas posadila. Teď teprve se mu zas dýchalo volněji a v duchu se usmíval. Poprvé v životě ji takhle drží za ruku a může ji tisknout v dlani. Oba mlčeli. Na nebi se vznášely bílé obláčky jako pomalu plující labutě. Koza na konci louky stála teď obrácená k nim, dívala se na ně a občas v dlouhých pravidelných přestávkách tichounce zamečela. Pořád se drželi za ruce a očima, zalitýma něhou, se dívali do dálky, na kalně šedý pahorek Montmartru, na vysoký les továrních komínů, ohraničují obzor, na celé to zaprášené a bezútěšné předměstí, kde je zelené stromky u špinavých hospod dojímalý až k slzám.

„Vaše matka se na mě zlobí, já vím!“ promluvila zas Gervaisa potichu. „Neříkejte, že ne... Vždyť jsme vám dlužni tolik peněz!“

Ale Goujet ji skoro hrubě okřikl, aby mlčela. Stiskl jí ruku, div ji nerozmačkal. Nechtěl, aby mluvila o penězích. Pak chvíli váhal a konečně ze sebe vypravil. „Poslouchejte, já už vám dávno chci něco navrhnout... Vy nejste šťastná. Maminka říká, že to s vámi jde z kopce...“

Zarazil se, trochu se zalykal.

„Poslouchejte, musíme spolu odtud odejít!“

Podívala se na něho, protože zpočátku dobře neporozuměla; překvapilo ji takové náhlé vyznání lásky, o níž se jí ještě nikdy předtím ani slovem nezmínil.

„Jak to?“ zeptala se.

„Ano,“ pokračoval se sklopenou hlavou, „odjeli bychom a mohli bychom spolu žít někde daleko, třeba v Belgii, kdybyste chtěla... Je to skoro můj rodný kraj... Kdybychom oba pracovali, brzo by se nám vedlo dobře.“

Tu teprve se Gervaisa až po uši začervenala. Nebyla by se tak styděla, ani kdyby ji byl třeba strhl k sobě a políbil. Je to přece jen zvláštní chlapec, navrhuje jí tady únos jako v nějakém románu nebo ve vznešené společnosti. No tohle! Ona sice všude kolem sebe

denně vidí, jak se dělníci dvoří vdaným ženám; ale ti je nezavedou ani do Saint-Denis, odbude se to na místě a beze všech okolků.

„Ó, pane Goujete, pane Goujete...“ šeptala jen a nemohla přijít na nic jiného.

„Prostě žili bychom spolu jen sami dva,“ pokračoval. „Ti druzí překážejí, rozumíte? Když mám někoho rád, tak ho nemůžu vidět s jinými.“

Ale Gervaisa se mezitím vzpamatovala a s vážnou, rozumnou tváří odmítla: „To není možné, pane Goujete. To by bylo velmi ošklivé... Já jsem přece vdaná, ne? A mám děti... Víím, že ke mně chováte přátelské city a že vám působím bolest. Ale takhle bychom měli výčitky svědomí a nemohli bychom žít v radosti... Já vás mám taky ráda, až příliš ráda na to, abych vám dovolila provést takovou hloupost. A tohle by byla hloupost, věřte mi... Ba ne, víte, bude lepší, když všechno zůstane tak, jak to je. Vážíme si jeden druhého a máme shodné city. I to už znamená hodně a nejednou mi to bylo velkou oporou. Když člověk zůstane poctivý v takovém postavení, v jakém jsme my, je za to vždycky odměněn.“

Přikyvoval jí k tomu. Souhlasil, proti tomuhle nemohl nic namítnout. Ale najednou ji, tady, za bílého dne, popadl do náručí, sevřel ji, div ji nerozmačkal, a přitiskl jí na krk vášnivý, hltavý polibek. Pak ji pustil, nic víc už nechtěl; a o lásce už mezi nimi nepadlo ani slovo. Gervaisa se celá třásla, ale nezlobila se. Chápala, že si tohle skromné potěšení oba zasloužili.

Kovář se chvěl od hlavy k patě, ale odtahoval se od ní, aby nepodleh pokušení znovu ji strhnout do náruče. Klečel na kolenou, a protože nevěděl, co s rukama, trhal plnými hrstmi pampelišky a házel je zdálky do košíku; uprostřed širokých ploch vyprahlé trávy tam totiž rostly překrásné žluté pampelišky. Pomalu se tou hrou uklidňoval, bavilo ho to. Prsty, ztuhlými těžkou prací s kladivem, trhal jemně květy, házel je jeden po druhém do košíku a dobrácké psí oči mu zářily smíchem, když se strefil a nehodil vedle. Pradlena se opřela

zády o uschlý strom, byla najednou veselá a klidná, a mluvila hodně nahlas, aby ji bylo slyšet v tom hlasitém supání parní pily. Když potom odcházeli, bok po boku rozprávějice o Štěpánovi, kterému se v Lille velmi líbilo, odnášela si Gervaisa košík plný pampelišek.

Ve skutečnosti se však Gervaisa necítila před Lantierem tak jistá, jak tvrdila. Byla sice, pravda, pevně odhodlaná nedovolit mu nic, ani prstem se jí nesmí dotknout; ale měla strach – kdyby na ni někdy sáhl – ze své vrozené zbabělosti, z té povolnosti a ochoty, které se vždycky poddávala, jen aby lidem vyhověla. Ale Lantier se o to už podruhé nepokoušel. Několikrát se s ní octl o samotě, ale vždycky se držel zpátky. Zdálo se, že teď se zajímá o prodavačku drobů, dobře zachovalou pětáctýřičátnici. Gervaisa o ní často mluvila před Goujetem, aby ho uklidnila. A Virginii a paní Leratové odpovídala, když před ní kloboučnicka vychvalovaly, že se jistě obejde bez jejího obdivu, když jsou do něho zakoukané všechny susedky.

Coupeau zatím po celé čtvrti vytruboval, že Lantier je přítel, opravdový přítel. Ať si lidé vykládají, co chtějí, on ví své a na všechny drby kašle, když má poctivost na své straně. Když šli v neděli všichni tři na procházku, musela jít jeho žena zavěšena s kloboučnickem napřed a on šel za nimi, jen aby před celou ulicí ukázal, jak málo dbá o lidské řeči. Díval se vyzývavě po lidech a byl připraven každému zvednout mandle, kdo by si dovolil sebemenší posměšnou poznámku. Někdy se mu sice Lantier zdál trochu nafoukaný, vyčítal mu, že se před kořalkou upejpá jako slečinka, a dobíral si ho za to, že umí číst a mluví jako advokát. Ale jinak prý je to bezvadný kluk. V celé čtvrti bys druhého takového nenašel. Zkrátka, rozumějí si a jsou jeden pro druhého jako stvoření. Přátelství mezi muži je prý pevnější než láska k ženě.

Je třeba ještě říci, že Coupeau s Lantierem spolu flámovali, až se hory zelenaly. Lantier si teď chodil vypůjčovat peníze od Gervaisy, tu deset, tu zas dvacet franků, sotva zvětřil peníze v domě. Vždycky prý na ty své velké obchody. To pak pokaždé sváděl Coupeaua, říkal,

že má jakousi dalekou pochůzku, a bral ho s sebou. Zapadli do nejbližší hospody a tam si pak dávali do nosu, porouchali si jídla, jaká by doma nikdy neměli, a zalévali je nejlepším značkovým vínem. Klempíř by se byl raději naládoval méně vybranými pokrmy, ale musel se podrobit nóbl choutkám kloboučníka, který vybíral z jídelního lístku ta nejroztodivnější jména omáček. Člověk by nevěřil, jak může být někdo tak choulostivý a vybíravý. V jižní Francii jsou prý všichni takoví. Tak například nechtěl nic dráždivého a o každém jídle se dlouho dohadoval, je-li zdravé, nebo není, a když se mu maso zdálo přesolené nebo přepepřené, hned je vracel zpátky. Ještě horší to bylo s průvanem, toho se bál jako čert kříže a udělal kravál po celé hospodě, když někde zůstaly dveře jen trochu pootevřené. Přitom byl na peníze jako četník a dával číšníkovi jen dva pětníky spropitného po sedmi nebo osmifrankové útratě. Přesto se před ním všude třásli a znali ho ve všech hospodách na vnějších bulvárech od Batignolles až po Belleville. Chodívali do Grande-rue des Batignolles na husí játra po caenském způsobu, která se tam podávala na malých ohřívadlech. Dole pod Montmartrem objevili nejlepší ústřice z celé čtvrti v restauraci *U Města Bar-le Duc*. Když někdy došli až nahoru k *Moulin de la Galette*, dali si tam upéci králíka na másle. Hostinec *U Šeříků* v rue des Martyrs míval jako specialitu telecí hlavu, kdežto v restauracích *U Zlatého lva* a *U Dvou kaštanů* si zas dávali vyhlášené dušené ledvinky. Ale nejčastěji se pouštěli nalevo směrem k Belleville; tam už měli vždycky svůj stůl *U Burgundského vinobraní*, *U Modrého ciferníku* a *U Kapucína*, v hostincích, na které bylo spolehnutí a kde si člověk mohl objednat cokoli se zavřenýma očima. Byly to tajné flámy a oni o nich druhý den mluvili jen ve skrytých narážkách, když se vrtali v Gervaisiných bramborách. Jednou si dokonce do zahradní restaurace *Moulin de la Galette* přivedl Lantier nějakou ženskou a Coupeau ho tam s ní po jídle nechal o samotě.

Pochopitelně že se nedá flámovat a přitom pracovat. A tak klempíř, který už beztak práci moc nedal, od té doby, co u nich bydlel Lantier, už na nářadí vůbec nesáhl. A když se přece někdy dal najmout na stavbu, protože už ho omrzelo se jen tak flákat, mohl se spolehnout, že ho tam kloboučník co nejdřív vyčenichá, bude si ho k smrti dobírat, že tam visí na laně jako šunka v udírně, a zavolá na něho, aby slezl dolů a šel s ním na frťana. Tím to bylo obyčejně vyřízeno, klempíř nechal práce a šel na tah, který trval celé dny, ba i týdny. A jaké to, panečku, byly flámy! Přehlídka všech putyk v celé čtvrti; opice od rána, ze které se v poledne vystřízlivělo, se musela večer dorazit; rundy nejostřejší kořalky šly jedna za druhou a ztrácely se nakonec v temnotách jako řada lampiónů při nějaké slávě, až poslední svíčka dohasla s poslední sklenicí. Ten zatracený neřád kloboučnický to nikdy netáhl až do konce. Nechal ho ožrat se, pak se na něho vykašlal a šel domů s nejroztomilejším úsměvem. Sám se vždycky jen mírně nalíznul, takže to na něm nebylo ani vidět. Kdo ho dobře znal, poznal to na něm jen podle malých očí a podle toho, že býval u žen ještě podnikavější. Klempíř naopak začínal být vždycky nechutný a nedovedl už pít jinak, než se zřídit pod obraz.

A tak jednou na začátku listopadu se Coupeau vydal na tah, který pak skončil velmi neblaze jak pro něho, tak pro jiné. Den předtím našel práci. Lantier byl tentokrát vtělená ušlechtilost; kázal o blahodárnosti práce, protože prý práce šlechtí člověka. Ráno, dokonce ještě za tmy, vstal a důstojně prohlásil, že půjde kamaráda doprovodit na šichtu, protože v něm ctí dělníka opravdu hodného toho jména. Ale sotva došli k vinárně *U Šnytlíku*, kde právě otvírali, zapadli dovnitř, že si dají švestku v rumu, jenom jedinou, aby náležitě oslavili pevné rozhodnutí, že teď povedou spořádaný život. Proti nálevnímu pultu tam seděl na lavici Telecí nožička, opřený zády o zeď, kouřil dýmku a mračil se.

„A hele, Telecí nožička vytlouká hospody!“ ozval se Coupeau.
„Tak co, kamaráde, nechce se nám dneska makat?“

„To teda ne!“ odpověděl Telecí nožička a protáhl se. „Hlavně ti zaměstnavatelé berou člověku všechnu chuť... Včera jsem toho našeho starýho pustil k vodě... Lumpové, všichni jsou stejná pakáž...“

A Telecí nožička si s nimi ochotně dal jednu švestku v rumu. Beztak tu zřejmě na lavici čekal, až ho někdo pozve. Lantier se zaměstnavatelů zastával; mají prý taky někdy starostí nad hlavu, on o tom něco ví, vždyť byl donedávna sám podnikatelem. Dělníci jsou pěkná pakáž, pořád by to jen flámovalo, na práci to kašle a nechají člověka na holičkách, zrovna když je nejvíc co dělat; potom se zas objeví, až když jim dojdou peníze. To u něho třeba pracoval jeden takový mrňous z Pikardie a ten si strašně rád vozil zadek v kočáře. Jak dostal týdenní výplatu, najal si drožku třeba na celý den. Copak tohle je nějaká slušná záliba pro dělníka? A pak se najednou Lantier pustil zas do zaměstnavatelů. Však on do toho vidí dobře a řekne každému, co si myslí! Špinavá banda je to, nestydatí vykořisťovatelé, vydřiduši. On může, zaplat' pánbůh, klidně spát, protože má čisté svědomí a vždycky jednal s dělníky jako s kamarády. On na nich nechtěl vydělávat miliony jako ti druzí.

„Tak, a teď už jdeme, kamaráde!“ řekl, obraceje se ke Coupeauovi. „Musíme být pěkně hodní, nebo bysme ještě přišli pozdě!“

Telecí nožička s nimi vyšel klátivě na ulici. Venku začínalo teprve svítat, špinavý úsvit se odrážel v blátivém odlesku dlažby. Den předtím přšelo a bylo poměrně teplo. Před chvilkou pozhasínali plynová světla; ulice Poissonnière, v níž se mezi vysokými domy ještě povalovaly poslední temné cáry noci, se pozvolna plnila tlumeným dusotem dělníků, kráčejících dolů k Paříži. Coupeau s klempířským rancem přehozeným přes rameno si hrdě vykračoval jako občan, který se náhodou také jednou hrne do práce. Otočil se a zeptal se: „Nožičko, chceš taky melouch? Starý říkal, že můžu ještě někoho přivést.“

„Děkuju,“ odpověděl Telecí nožička, „já si dneska ze zdravotních důvodů musím dát leho... Měls to říct Perkovi, ten ještě včera sháněl nějakou rachotu... Počkej, vždyť Perko bude určitě tady!“

A jak přicházeli na dolní konec ulice, uviděli skutečně Perka, jak sedí u starého Colomba. Vzdor časně hodině zářila putyka světlem, okenice byly sundané a všechny plynové lampy hořely. Lantier zůstal na prahu a nakázal Coupeauovi, aby si pospíšil, protože mají už nejvýš deset minut času.

„Cože! Ty jdeš k tomu lumpovi Bourguignonovi?“ rozkřikl se Perko, sotva s ním Coupeau promluvil. „Tam už mě nikdo neuvidí! Kdepak, to budu radši sušit hubu až do nového roku... Však ty tam, kamaráde, nezůstaneš ani tři dny, to ti povídám!“

„Tak ona je to teda doopravdy svinská štace?“ zeptal se Coupeau starostlivě.

„No to si myslím! Nejhorší vyšíváčka, jakou si dovedeš představit. Člověk se tam nemůže ani hnout, starýho máš pořád v zádech a k tomu ještě ty způsoby, panička ti pořád nadává, že jsi ožrala, a při práci si nesmíš ani odplivnout... Poslal jsem je k vodě hned první večer, rozumíš.“

„Dobře, tak aspoň vím, na čem jsem. To se tam u nich dlouho sekýrovat nenechám... Dneska ráno to půjdu zkusit, a jestli mi mistr něco řekne, tak ho popadnu a posadím jeho staré za krk, rozumíš, že budou jako párek slanečků!“

Klempíř potřásal kamarádovi rukou a děkoval mu za takovou důležitou informaci; chystal se už odejít, ale Perko se dopálil. Hrom do toho, copak si kvůli tomu zatracenému Bourguignonovi ani frtána nedají? To by byli pěkný padavky, a ne chlapi! Však ten starej všivák taky může pět minut počkat. Teď se i Lantier nechal pozvat na rundu a přišel k nim dovnitř. Všichni čtyři se postavili k nálevnímu pultu. Perko v sešlapaných botách, k nepoznání zasviněné kazajce a s čepicí připláclou v týle zatím hulákal a koulel očima, jako by mu patřila celá putyka. Byl právě vyhlášen císařem ochlastů a králem prasat, protože snědl salát ze živých chroustů a kousl si do chcíplé kočky.

„Poslouchej, ty traviči jeden!“ křikl na starého Colomba. „Nalej nám tu žlutou vodu, ty tvoje opičí chcanky číslo jedna!“

Starý Colombe, bledý a klidný, v modrém tričku, nalil čtyři skleničky a pánové je do sebe naráz převrátili, aby kořalka nezvětrala.

„Přece jen to udělá všude dobře, kudy to proteče!“ pochvaloval si Telecí nožička.

Ale ten dobytek Perko dal zatím k dobru jednu moc povedenou věc; v pátek prý byl tak ožralý, že mu kamarádi připlácli fajfku kusem malty k hubě. Jiný by z toho umřel hanbou, ale on se tím ještě chlubil a naparoval.

„Dají si pánové ještě jednou?“ zeptal se šišlavě starý Colombe tím svým medovým hlasem.

„Ano, ještě jednou dokola, teď platím zase já!“ řekl Lantier.

A přešla řeč na ženské. Telecí nožička si minulou neděli přivedl svou starou k tetě, co bydlí v Montrouge. Coupeau se ptal, co dělá *Zámořská pošta*, tak se říkalo jedné pradleně ze Chaillot, kterou tady dobře znali. Chystali se zrovna napít, když Perko najednou začal hlasitě volat na Goujeta a Lorilleuxe, kteří šli zrovna okolo. Oba popošli až ke dveřím, ale dovnitř nechtěli. Kovář prý nemá na pití chuť. Řetízkař se třásl, celý zelený, a tiskl v kapse zlaté řetízky, které nesl odevzdat. Kašlal a omlouval se, že prý by ho i ta kapka kořalky porazila.

„Koukej na ty svatoušky pokrytecký!“ zahučel Perko. „Zřejmě to asi chlastá někde potají.“

A sotva strčil nos do skleničky, pustil se do starého Colomba: „Ty šizuňku jeden, ty jsi nám nalil z jiný láhve...! Koukej, na mě si s tím tvým ředěným utrejchem nepřijdeš!“

Mezitím se úplně rozednilo, do zapadáku pronikalo kalné světlo zvenčí a hospodský zhasínal plynové lampy. Coupeau omlouval švagra, opravdu prý nemůže pít, a tak mu to nakonec nikdo nemůže tolik zazlívát. Souhlasil dokonce i s Goujetem, je to vlastně pro člověka štěstí, když nemá nikdy žízeň. A mluvil už o tom, že půjde do práce, ale Lantier ho s povznesenou tváří slušně vychovaného muže

náležitě usadil; sluší se snad taky zaplatit rundu, ne, než člověk zvedne kotvy. Nenechá tu přece své přátele jen tak, jako nějaký halama, i když jde třeba za povinností!

„Jak dlouho nás ještě bude otravovat s tou svou prací?“ rozkřikl se Perko.

„Tak teď platí pán?“ zeptal se Coupeaua starý Colombe.

A Coupeau zatáhl rundu. Ale když přišla řada na Telecí nožičku, ten začal něco šeptat hospodskému do ucha a hospodský pomalu zavrtěl hlavou, jako že ne. Perko to hned pochopil a začal znovu starému Colombovi nadávat. Cože? Tenhle starý obejda si dovolí takhle se chovat k jeho kamarádovi? Vždyť se v každé hospodě dává na sekyru! To musí člověk teprve přijít do takovýhle zaplivaný putyky, aby ho tu uráželi! Hospodským to ani nehnilo, pohupoval se na tlustých pěstích, opřených o nálevní pult, a zdvořile opakoval: „Půjčte pánovi peníze, to bude jednodušší!“

„To se ví, že mu taky půjčím!“ hulákal Perko. „Tumáš, hod' je tomu krkounovi do chřtánu, až se zadává!“

Byl už pěkně v ráži, a protože ho rozčiloval ranec, který měl Coupeau pořád ještě přes rameno, pustil se teď zas do klempíře: „Vypadáš s tím jako kojná. Zahod' to svý miminko! Vždyť od toho ještě budeš hrbatej!“

Coupeau chvíli váhal. A potom klidně, jako by se byl rozhodl po zralém uvážení, položil ranec na zem a řekl: „Beztak už je moc pozdě. Půjdu k Bourguignonovi až po obědě. Řeknu, že moje stará dostala běhavku... Poslouchejte, pane Colombe, já si nechám nářadí tady pod lavicí a v poledne se tu pro to stavím.“

Lantier mu to rozhodnutí pokynem hlavy schválil. Pracovat se musí, o tom není žádná pochybnost; ale když je jednou člověk s přáteli, tak to je zdvořilost především. Všechny čtyři je pomalu zmáhala chuť pořádně se napařit a příjemně se jim rozlévala po těle; postávali s nerozhodně svěřenýma rukama a tázavě se po sobě dívali. Sotva se před nimi objevila vyhlídka na pět hodin flámování,

popadla je najednou bujná veselost, plácali se po zádech a hulákali si do obličeje něžné nadávky. Zvláště Coupeauovi jako by se ulehčilo, celý omládl a říkal všem „ty jeden starej mazavko“. Ještě jednou si dali dokola rundu na posilněnou a pak se vydali do hospody *U Kýchavé blechy*, malé putyky, kde měli kulečník. Kloboučník tam chvíli ohrnoval nos, protože to nebyl zrovna nejslušnější podnik; šnaps tam stál jeden frank litr, deset pětníků půllitrová láhev se dvěma skleničkami a místní hosté už nadělali po kulečnickovém stole tolik svinstva, že na něm koule zůstávaly přilepené. Ale jakmile se zabrali do hry, našel zas Lantier brzo svou obvyklou eleganci a dobrou náladu; uměl se mistrně ohánět tágem, přitom ještě vypínal prsa a při každém karambolu se švihácky pohupoval v bocích.

Když přišel čas k obědu, dostal Coupeau nápad. Zadupal a křikl: „Musíme zajít pro Nevymáchanou hubu! Já vím, kde dělá... Vezmeme ho s sebou k tetce Louisové na nožičky s kyselou omáčkou!“

Návrh byl přivítán potleskem. Ano, Nevymáchaná huba zvaný Duha s nimi musí na telecí nožičky. Vyšli ven. Ulice byly nažloutlé mlhou, drobně mrholilo; ale všichni už byli uvnitř dost zahřátí, takže tu mírnou spršku na svých tělesných schránkách ani necítili. Coupeau je vedl do Marcadetovy ulice k továrně na svorníky. Protože tam přišli dobrou půlhodinu před polední přestávkou, dal klempíř dva pětáky nějakému klukovi, aby šel dovnitř a vyřídil Nevymáchané hubě, že se jeho staré udělalo špatně a že má hned přijít. Kovář se vzápětí přiklátil s klidnou tváří, protože už v tom čuchal nějakou žranici.

„Aha, vy rošťáci!“ řekl, sotva je uviděl schované za vraty. „Já to hned věděl... Tak co, copak si dneska dáme?“

Když u tetky Louisové olizovali chrupavky z nožiček, pustili se zas do zaměstnavatelů. Nevymáchaná huba zvaný Duha vykládal, že mají v kovárně zrovna naléhavou zakázku. Starý teď na nějakých těch pár minut nekouká, a i když tam člověk není při zahoukání, stejně je jako máslo; však si taky může gratulovat, když se

mu člověk vrátí vůbec do práce! Především žádný strach, že by si nějaký mistr troufal někdy vyhodit Nevymáchanou hubu zvaného Duha, protože takového machra a pracanta, jako je on, by hned tak nenašel. Po nožičkách si dali omeletu. Každý k tomu vypil litr vína. Tetka Louisová brala víno až z Auvergne, bylo červené jako krev a táhlo se, div se nedalo nožem krájet. Začínalo být veselo, panstvo se dostávalo do nálady.

„Co mě má pořád otravovat, ten zatracenej všivák?“ rozkřikl se Nevymáchaná huba po zákusku. „Představte si, že si nedávno usmyslel, že dá v dílně pověsit zvon! Zvon, to je akorát tak na otroky... Tak ať si teda zvoní! Ať mě hrom, jestli mě dneska ještě někdo uvidí u kovadliny! Pět dní už dřu, div se nenamůžu, tak si taky jednou můžu dát leho... A jestli si na mě otevře hubu, tak ho pošlu – víte kam!“

„Já vás teď budu muset opustit!“ prohlásil Coupeau důležitě. „Jdu do práce. Ano, slíbil jsem to ženě... Bavte se dobře, já budu v myšlenkách s vámi; to víte, na kamarády nezapomenu!“

Všichni si ho dobírali. Ale vypadal tak odhodlaně, že se zvedli a šli s ním, když prohlásil, že si musí vyzvednout náradí u starého Colomba. Tam si vzal ranec pod lavici a položil jej před sebe, zatímco všichni popíjeli posledního frťana. Ale byla jedna hodina a oni tam ještě stáli a dávali si rundy. Tu tedy Coupeau odhodil mrzutě náradí zpátky pod lavici, protože mu ranec překážel; vždycky do něho vrazil, když se chtěl opřít o nálevní pult. Teď už by to bylo moc hloupé, půjde k Bourguignonovi až zítra. Ostatní čtyři, kteří se zatím dohadovali o tom, jak vysoké by se měly platit dělníkům mzdy, se vůbec ani trochu nepodivili, když jim klempíř bez jakéhokoliv vysvětlování navrhl, aby se šli trochu projít po bulváru, rozhybat si nohy. Pršet už přestalo. Ale jejich procházka se scvrkla na to, že urazili asi dvě stě kroků v řadě za sebou a klátíce rukama; čerstvý vzduch jako by jim vzal řeč a všichni byli otrávení, že jsou venku. Ani se nemuseli štouchnutím dorozumět a zamířili pomalu,

jakoby pudově, ulicí Poissonnière nahoru k Františkovi na flašku vína. Doopravdy už to měli zapotřebí, aby se trochu zas postavili na nohy. Na ulici padá na člověka moc velký smutek, vždyť je tam bláta, že by ani policajta ven nevyhnal! Lantier strkal kamarády do séparé, byla to úzká místnost, oddělená od lokálu přepážkou s matným sklem, a byl tam jen jediný stůl. Sám prý se vždycky chodí rozšoupnout jenom do separé, je to mnohem slušnější. Copak jim tu není dobře? Člověk se tu cítí jako doma, mohl by si tu dát třeba i šlofíka a nemusel by se žinýrovat. Dal si přinést noviny, rozložil je před sebou, svraštil obočí a četl. Coupeau s Perkem si dali partičku karet. Na stole stály dvě láhve a pět skleniček.

„Tak co si zas kecají za rozumy v tom plátku?“ zeptal se kloboučníka Telecí nožička.

Lantier chvíli mlčel. Pak ani nezvedl oči od novin a řekl: „Ale čtu tady zrovna zprávy ze sněmovny. To jsou mi pěkní hadrníci, ti republikáni; jenom sami flákači jsou na té levici! Copak je lid volí proto, aby si slintali ty svý medový řeči? Tak tenhle ten prý věří v boha a div nevleze těm lumpům ministrům do zadnice! Já, kdyby mě zvolili poslancem, tak bych vylez na tribunu a řek bych: ‚Jděte do prdele!‘ Ano, nic víc, to je celý moje mínění!“

„Víte, že ten šašek napoleonská si tuhle večer nafackoval se starou před svým císařským dvorem?“ vykládal Nevymáchaná huba zvaný Duha. „Namouduši! A to jen kvůli nějaký volovině, prostě se pohádali. Badinguet byl nalíznutej.“

„Trhněte si nohou s tou vaší politikou!“ křikl klempíř. „Přečtěte nám radši o nějaký vraždě, to je větší sranda!“

Hned se zas vrátil ke kartám a hlásil terci od devítky a tři dámy: „Tak tu mám nižší tercku a tři princezny... Holt ty paničky se mě ňák drže!“

Vyprázdnili sklenice. Lantier začal číst nahlas: „Strašlivý zločin vyvolal včera zděšení v obci Gaillon v departementu Seine-et-Marne. Syn ubil otce motykou kvůli třiceti pětníkům...“

Všichni vykřikli hrůzou a odporem. Na takovýho chlapa by se teda s potěšením šli podívat, až ho budou popravovat. Ale gilotina je na něho moc málo; měli by ho rozkrájet na kousky. Také zpráva o vraždě novorozeněte je nesmírně pobouřila; ale mravokárce Lantier se té ženy zastal a všechnu vinu svaloval na toho, kdo ji svedl. Protože kdyby jí, chudákovi, nějaký holomek neudělal dítě, nebyla by ho potom musela hodit do záchodu. Ale nejvíc je nadchl rekovný čin markýze T., který se ve dvě hodiny v noci cestou z plesu ubránil třem zlosynům na bulváru Invalidů. Nesvlékl si ani rukavičky, první dva padouchy zneškodnil úderem hlavou do břicha a třetího odvedl za ucho na strážnici. To je výkon, panečku, co? Škoda jen, že je to šlechtic.

„Teďko poslouchejte!“ pokračoval Lantier. „Přečtu vám zprávy ze vznešených kruhů. Hraběnka de Bretigny provdává svou nejstarší dceru za mladého barona de Valangay, pobočníka Jeho Veličenstva. Ve výbavě je za víc než tři sta tisíc franků krajek...!“

„Co je nám po tom!“ přerušil ho Telecí nožička. „Na to se jich nikdo neptá, jaký barvy budou mít košile... Holka může mít krajek, kolik chce, stejně přijde o věnec jako každá jiná!“

Když se Lantier tvářil, jako by chtěl číst dál, vytrhl mu Nemyháchaná huba zvaný Duha noviny z rukou a sedl si na ně.

„Tak, a teď už nám s tím dáš pokoj...“ prohlásil. „Takhle jsou aspoň ty noviny v teple... Beztak se ten papír k ničemu jinému nehodí.“

Mezitím si Perko rozložil karty a najednou vítězoslavně bouchl do stolu. Měl třiadevadesát.

„Mám revoluci!“ křičel. „Pět trefů od sedmičky, samá zelená..., to je dvacet, co? Potom károvou tercku z vyšších, to je třiadvacet; tři králové k tomu, to je šestadvacet, tři kluci devětadvacet, tři esa dvaadevadesát, a protože jsem forhont, dělá to dohromady akorát třiadevadesát!“

„Seš teda namydlenej, kamaráde!“ křikl ostatní na Coupeaua.

Muselo se to zapít dalšími dvěma láhvemi. Skleničky nezůstaly ani chvíli prázdné; všichni už byli čím dál tím opilejší. Kolem páté hodiny to začínalo být nechutné, takže Lantier zmlkl a pomýšlel na to, jak by se vytratil. Jak se začne hulákat a lít víno po zemi, to už není nic pro něho. Coupeau zrovna vstal, že se pokřižuje křížem ochlastů. Když dělal znamení na čele, řekl „Montparnasse“, na pravém rameni „Menilmonte“, na levém rameni „Courtille“, dole na břiše „Bagnolet“ a na žaludku třikrát „smažený králík“. Kloboučník využil všeobecného kraválu, který se při tom obřadu rozpoutal, a klidně zmizel. Kumpáni si jeho odchodu ani nevšimli. I on už byl pěkně vzatý, ale na ulici se vzpamatoval a dokázal jakž takž vládnout nohama. Klidně došel domů a v krámě řekl Gervaise, že Coupeau si vyšel do společnosti.

Uplynuly dva dny a klempíř se ještě neobjevil. Potloukal se někde po čtvrti, nikdo přesně nevěděl kde. Lidé přitom říkali, že ho viděli v hospodě u staré Baquetové, *U Motýlka* nebo *U Kašlavého panáka*. Jenomže jedni tvrdili, že byl sám, a jiní zas, že ho potkali ve společnosti sedmi nebo osmi mazavků jako on. Gervaisa jen rezignovaně krčila rameny. Co může dělat, musí si na to nějak zvyknout. Přece za tím svým nebude běhat! I když ho někdy náhodou zahlédla ve vinárně, raději se obloukem vyhnula, aby ho nerozzlobila. Čekala jen, až se vrátí, a poslouchala i v noci, jestli nechrápe za dveřmi. A Coupeau zatím spal na smetišti, na lavičce, někde na nezastavěné parcele anebo třeba i ve stružce u chodníku. Ráno se z opice ještě ani neprobral, ale už zas táhl dál, tloukl na okenice kořalen a znovu začínal zběsilou pouť od skleniček přes čtvrtáky až k litrovým lahvím, ztrácel kumpány a znovu je nacházel, vydával se na daleké cesty, z nichž se vracel celý paf, protože mu ulice s domy tančily před očima, viděl, jak se stmívá a jak se rozednívá, a neměl přitom už jinou myšlenku než se napít a hned na místě se z toho vyspat. Když spal, byl od něho aspoň pokoj. Druhý den šla Gervaisa přece jen do zapadáku zeptat se starého Colomba,

co s mužem je; viděl prý ho tam mezitím pětkrát, ale víc o něm neví. Tak aspoň odnesla domů nářadí, které tam nechal pod lavicí.

Když Lantier kvečeru viděl, jak je pradena smutná, nabídl jí, že ji zavede do šantánu, aby přišla na jiné myšlenky. Nejprve odmítla, protože jí dnes nebylo zrovna do smíchu. Jinak by byla docela svolila, protože kloboučník se při té nabídce tvářil tak počestně, že ji ani nenapadlo podezírat ho z nějakého úskoku. Zdálo se, že má účast na jejím neštěstí, a choval se k ní opravdu otcovsky. Nikdy ještě nezůstal Coupeau na tahu dvě noci po sobě. A tak jí to nedalo, chtěj nechtěj chodila každých deset minut postávat na práh a rozhlížela se s žehličkou v ruce na obě strany ulice, jestli už se muž nevrací. Neměla chvilku stání a říkala, že má takové mravenčení v nohou, že nemůže vydržet na místě. Vždyť si Coupeau mohl třeba zlámat nohu, dostat se pod vůz a někde zůstat ležet přejetý; ale vzápětí si říkala, že by to nebyla žádná škoda a že nakonec takový ohavný člověk si už nezaslouží žádné přátelské city. Přesto ji však rozčilovalo pořád takhle čekat, zda se vrátí, nebo ne. A když se na ulici rozsvítily plynové lampy a Lantier se jí zase zmínil o šantánu, svolila. Nakonec by byla hloupá, kdyby si odpírala trochu zábavy, když se manžel už tři dny někde potlouká jako vandrák. Když se pořád nevrací, půjde si ona taky. Ať jim třeba shoří barák nad hlavou. Sama by měla chuť celý ten cirkus podpálit, tak už ji začínal život dopalovat.

Rychle se navečeřeli. Když odcházela v osm hodin zavěšená do kloboučníka, nakázala Gervaisa mamince Coupeauové s Nanou, aby si šly hned lehnout. Krám byl zavřený. Gervaisa šla dvorem, dala klíč paní Bochové a poprosila ji, kdyby se to její prase vrátilo, aby byla tak hodná a uložila ho do postele. Kloboučník na ni čekal v průjezdu, byl švihácky oblečený a pohvizdoval si.

Gervaisa si vzala hedvábné šaty. Šli pomalu po chodníku těsně vedle sebe; tu a tam na ně padlo světlo z nějakého krámu a bylo vidět, jak se polohlasně baví a usmívají se.

Šantán byl na Rochechouartském bulváru, taková malá kavárnička, kterou teď rozšířili dřevěnou přístavbou do dvora. Nad vchodem zářil oblouk ze skleněných koulí a vypadal jako svítící slavobrána. Na kraji chodníku stály dřevěné tabule s velkými plakáty.

„Tak, jsme tady!“ řekl Lantier. „Dnes večer tu má první vystoupení slečna Amanda, kabaretní zpěvačka.“ Ale vtom zpozoroval Telecí nožičku; také si četl plakát. Na jednom oku měl černou modřinu, asi včera dostal někde pěstí.

„A kde máš Coupeaua?“ zeptal se kloboučník a rozhlížel se kolem. „Vy jste ho někde ztratili?“

„Jó, to už je dávno! Už včera!“ odpověděl Telecí nožička. „Když jsme šli od staré Baquetové, tak tam trochu lítaly facky. Já takový kratochvíle nemám moc rád... Víte, měli jsme menší nedorozumění s číšníkem od starý Baquetový kvůli jedný flašce, kterou nám chtěl počítat dvakrát... Tak jsem zmizel a šel jsem se krapánek vyhaját.“

Ještě zíval; spal osmnáct hodin v jednom kuse. Jinak byl už úplně vystřízlivělý; měl otupělý výraz a zmačkaný kabát plný perí, jak si zřejmě lehl do postele úplně oblečený.

„Tak vy opravdu nevíte, kde je můj muž?“ zeptala se prادلena.

„Ne, nemám ani zdání... Bylo pět hodin, když jsme odcházeli od starý Baquetový. Počkejte... Nejspíš šel po ulici někam dolů. Ano, dokonce mám dojem, že jsem ho viděl zapadnout do hospody *U Motýlka* s nějakým kočím... Bože, je to taky ale pitomost! Člověk by za to zasluhoval...“

Lantier s Gervaisou strávili v šantánu velmi příjemný večer. V jedenáct hodin, když se zavíralo, vyšli pomalu, beze spěchu domů. Zima trochu štípala do tváří a lidé se trousili v hloučcích ven. Ve tmě pod stromy se hlasitě řehnily nějaké holky, protože s nimi mužští dováděli příliš zblízka. Lantier si pobrukoval jednu z písniček slečny Amandy: *Jen pod nosem jsem lechtivá*. Gervaisa, celá omámená, jako opilá, po něm opakovala refrén. Bylo jí tam strašně horko. A navíc se jí trochu točila hlava ze dvou skleniček, které tam vypila,

a z toho tabákového kouře a vydýchaného vzduchu. Největší dojem však na ni udělala slečna Amanda. To ona by se jakživa neodvážila postavit před obecenstvo tak málo oblečená! Ale musí se uznat, ta slečna má tělíčko, že by jí ho mohl každý závidět. A poslouchala se smyslnou zvědavostí všechny podrobnosti, které jí o té dotyčné dámě vypravoval Lantier, který se při tom tvářil, jako by jí byl sám někde v soukromí spočítal všechna žebra.

„Všichni spí,“ řekla Gervaisa, když zazvonila třikrát na Bochovy a pořád nikdo neotvíral.

Konečně u Bochů někdo zatáhl za šňůru a dveře se otevřely, ale v průjezdu byla úplná tma. Když Gervaisa zatukala na okénko u vrátnice, aby jí dali klíč, zavolala na ni rozespálá domovnice něco, čemu zpočátku vůbec nerozuměla. Nakonec z toho pochopila, že strážník Poisson přivedl Coupeaua ve strašně zřízeném stavu a že klíč musí být v zámku.

„Sakra, co to tady prováděl?“ zabručel Lantier, když vešli dovnitř. „To je ale smrad!“

Opravdu, páchlo to tam o sto šest. Gervaisa hledala sirky a šlápla do mokra. Když se jí konečně podařilo rozsvítit svíčku, uviděli pěkné divadlo. Coupeau vyzvrátil všechno, co měl v sobě, a byl toho plný pokoj. Postel byla celá zadělaná, koberec také, a dokonce i na prádelníku byly stříkance. A Coupeau, jak se zřejmě svezl z postele, na kterou ho Poisson hodil, chrápal na zemi uprostřed vlastních výkalů. Válel se v tom jako prase, jednu tvář měl celou zmazanou, vydechoval otevřenými ústy smrdutý dech a prošedivělými vlasy vymetal kaluž, která se mu roztekla pod hlavou.

„To je ale prase! To je prase!“ opakovala rozhořčená a zoufalá Gervaisa. „Všechno tu zřídil... Ne, tohle by ani zvíře neudělalo, ani chcípěj pes není tak odpornej jako on.“

Ani jeden, ani druhý se neodvažovali pohnout a nevěděli, kam šlápnout. Nikdy ještě nepřišel klempíř takhle zřízený a nepřivedl domácnost do takového ostudného stavu. A ten pohled zasadil také

poslední ránu všem zbytkům citu, který snad Gervaisa k muži ještě měla. Dřív, když se vracíval s náladičkou nebo jen mírně nalíznutý, k němu bývala shovívavá, protože jí nebyl odporný. Ale teď, tohle už bylo moc; všechno se v ní bouřilo. Nebyla by se ho dotkla ani pinzetou. Jen pouhé pomýšlení, že by se měla dotknout kůže toho ochlasty, v ní budilo takový odpor, jako kdyby si měla lehnout vedle nebožtíka, rozežraného nějakou ošklivou nemocí.

„Ale někde si přece musím lehnout!“ zašeptala. „Nemůžu přece jít spát na ulici... To ho radši překročím.“

Pokoušela se opilce obejít, ale musela se zachytit o roh prádelníku, aby nesklouzla do té špíny. Coupeau úplně zatarasil přístup k posteli. Lantier se smál pod vousy, protože mu bylo jasné, že Gervaisa nebude dneska v noci spinkat ve své postýlce. Vzal ji za ruku a po tichu, vroucněji zašeptal: „Gervaiso... poslouchej, Gervaiso...“

Ale ona hned pochopila, a zděšeně se mu vytrhla; také mu začala tykat, jako kdysi: „Ne, nech mě... Prosím tě, Auguste, jdi pryč, do svého pokoje... Já už to nějak udělám, přelezu třeba přes pelest...“

„Ale nebuď hloupá, Gervaiso, no tak!“ naléhal dál. „Tady bys ani nemohla zůstat, je tu moc velký smrad... Pojd'! Čeho se bojíš? On nás přece neslyší!“

Vzpírala se, rázně vrtěla hlavou. V tom rozrušení se začala svlékat, jako by mu chtěla ukázat, že tu opravdu zůstane, přehodila hedvábné šaty přes židli a najednou tu stála jen v košili a spodničce, celá bílá, s krkem i pažemi nahými. Je to přece její postel, ne? A tak v ní taky bude spát! Dvakrát se ještě pokusila najít kousek čistého místa, kudy by prošla. Ale Lantier se nedal odbýt, vzal ji kolem pasu a šeptal jí takové věci, že se jí z nich točila hlava. Ach, to se dostala do pěkné šlamastyky! Před ní ten dobytek, kvůli kterému si nemůže lehnout do postele jako počestná manželka, a za ní ten nestydatý chlap, který myslí jen na to, jak by využil jejího neštěstí a znovu se jí zmocnil. Protože kloboučník začal mluvit hlasitěji, prosila ho,

aby byl zticha. Nastražila uši směrem k pokojíku, kde ležela Nana s maminkou Coupeauovou, a poslouchala. Ale obě zřejmě spaly.

„Auguste, nech mě být, ještě je vzbudíš!“ prosila znovu se sepjatýma rukama. „Měj rozum. Snad někdy jindy, jinde... Ale ne tady, před mou dcerou...“

Neříkal už nic, jen se usmíval; a pomalu ji políbil na ucho, tak jak ji kdysi líbával, když ji chtěl rozdráždit a připravit o odpor. Tu najednou ztratila všechnu sílu, cítila jen, jak jí hučí v uších a jak jí celým tělem probíhá příjemné chvění. Přesto ještě udělala krok kupředu. Ale musila couvnout. Nebylo to možné, zmáhal ji takový odpor z toho pronikavého smradu, že by se snad sama v posteli pozvracela. Coupeau se rozvaloval jako někde v prachových peřinách, vyspával opici jako zabitý, rukama ani nohama nepohnul a hubu měl nakřivo. Celá ulice by teď mohla přijít dovnitř a líbat jeho ženu, na něm by se ani chlup nehnul.

„Má, co chtěl!“ zašeptala. „Je to jeho vina, já prostě nemůžu... Ach, bože, bože, on mě vyhání z postele, já už nemám svou postel... Ne, já nemůžu, je to jeho vina.“ Celá se třásla a nevěděla ani, co dělá. A zatímco ji Lantier strkal k sobě do pokoje, objevil se v jedné tabulce zasklených dveří obličej Nany. Právě se probudila a v košili, rozespálá, vyběhla potichu z postele. Podívala se na otce, jak se válí ve své vlastní blivanině, a zůstala stát s obličejem přimáčknutým na sklo, dokud matčina bílá spodnička nezmizela naproti u toho druhého. Tvářila se vážně. V očích zkaženého dítěte, dokořán otevřených, jí svítila smyslná zvědavost.

9

Oné zimy byla maminka Coupeauová málem zemřela při záchvatu kašle. Rok co rok, vždycky v prosinci, už si mohla být předem jista, že ji záducha uvězní na dvě tři neděle na lůžku. Vždyť už nebyla žádná mladice, na svatého Antoníčka jí mělo být třiasedmdesát. A přitom byla jako pápěra, hned ji všechno porazilo, i když byla tak velká a tlustá. Lékař říkal, že jednou zakašle a bude po ní, dřív než se stačí pomodlit otčenáš.

Když maminka Coupeauová stonala, bývala zlá jako ježibaba. Je třeba přiznat, že pokojík, kde spala s Nanou, nebyl ani trochu veselý. Mezi její postelí a postelí pro Nanu bylo místo zrovna pro dvě židle. Tapety visely ze zdí v cárech, starý vybledlý šedivý papír. Kulatým okénkem až u stropu sem padalo kalné a bledé světlo jako někde ve sklepě. V takové komůrce na člověka stárí důkladně doléhá, zvlášť když se mu špatně dýchá. V noci to ještě šlo, když nemohla spát, tak poslouchala, jak Nana oddechuje, a to ji aspoň trochu přivedlo na jiné myšlenky. Ale ve dne, když k ní od rána do večera nikdo nepřišel, plakala a hubovala celé dlouhé hodiny a jen tak pro sebe si ustavičně opakovala, převalujíc hlavu na polštáři: „Panebože, jsem já to nešťastná! Panebože, jsem já to nešťastná! Jako ve vězení mě tu nakonec nechají umřít!“

A když ji přišel někdo navštívit a poptat se na zdraví, Virginie nebo paní Bochová, hned spustila litanie: „Ach jo, pernej chlebiček tu musím jíst! Ba ne, to ani u cizích bych tolik nezkoušela... Tak se podívejte, chtěla jsem hrníček bylinkovýho čaje, a víte, co udělali? Přinesli mi ho plnou konev, to mi chtějí vyčíst, že ho moc vypiju... Nebo ta Nana, vždyť jsem tu holku vychovala! A ona teď ráno ještě bosa uteče a celej den dlouhej ji nevidím. Vypadá to, jako bych jí smrděla. Ale v noci, to si spí jako dřevo a ani jednou se neprobudí,

aby se mě zeptala, jak mi je... No zkrátka jim už tady překážím, čekají jenom, až pojdu. Však už to taky brzo bude. Ani syna už nemám, ta pradlena darebná mě o něj připravila. Ona by mě i bila, nejradši by mě dorazila, kdyby se soudů nebála.“

Gervaisa se na ni skutečně někdy i hrubě obořila. Domácnost šla od deseti k pěti, všichni byli popudliví a pro nic za nic se hádali. Coupeau se jednou ráno, když měl zrovna kocovinu, rozkřikl: „Ta bába pořád říká, že umře, a přitom je pořád tady!“ Ta slova zasáhla matku Coupeauovou přímo do srdce. Vyčítali jí také, co je stojí peněz, a klidně před ní mluvili o tom, jak by ušetřili, kdyby ji neměli na krku. Po pravdě řečeno se však ani ona nechovala tak, jak by měla. Před nejstarší dcerou, paní Leratovou, si naříkala na bídu a stěžovala si, že ji syn se snachou nechávají o hladu; to všechno jen proto, aby z ní vytáhla nějaký frank, za který si potom nakoupila pamlsky. Také před Lorilleuxovými nadělala ošklivé klepy a vykládala jim, že těch deset franků, co dostávají od nich, padne vždycky jen na všelijaké daremnosti pro Gervaisu, na nové čepečky nebo na cukroví, které někde potají sama sní, a ještě na horší věci, o kterých se ani nedá mluvit. Dvakrát nebo třikrát už se kvůli ní celá rodina málem poprala. Chvíli táhla s jedněmi, chvíli zas s druhými, zkrátka všechny je rozeštvávala.

Když jí bylo letos v zimě jednou velmi zle a náhodou se u ní zrovna sešly paní Lorilleuxová s paní Leratovou, zamrkala na ně najednou, aby se k ní naklonily. Mohla totiž sotva mluvit. Vypravila ze sebe potichu: „To se tady dějou věci...! Slyšela jsem je dneska v noci. Ano, ano, tu pajdu s kloboučnickem... A jak vám tam vyváděli! Ten Coupeau to dopracoval. Jo, to jsou mi věci!“

A krátkými větami, jak se pořád dusila a kašlala, jim vyprávěla, že se syn asi vrátil včera zas namol opilý, a protože nemohla spát, slyšela každý šramot: jak ta pajda běží bosa po podlaze, jak ji kloboučnick šeptem volá, jak tiše vrzly spojovací dveře, a potom všechno ostatní. Zřejmě to trvalo až do rána, ale ona neví jistě, kolik bylo hodin, protože ji nakonec přece jen zmohl spánek.

„Nejhorší na tom je, že je mohla slyšet Nana!“ pokračovala. „Zrovna dneska sebou celou noc házela, ač koliv jindy spí jako dřevo. Cukala sebou a převracela se, jako kdyby měla v posteli řeřavé uhlí.“

Ani Leratová, ani Lorilleuxová nevyypadaly nijak překvapeně.

„Bodeť! Však to mezi nimi určitě začalo hned ten první den!“ řekla potichu Lorilleuxová. „No, když se to Coupeauovi líbí, my do toho nemáme co mluvit. Ale stejně to rodině velkou čest zrovna nedělá.“

„Já kdybych při tom byla,“ vložila se do toho paní Leratová a napsulila rty, „já bych jí nahnala strachu! Křikla bych na ni něco jako třeba: ‚Však já tě vidím!‘ nebo ‚Pozor, četníci jdou!‘ Služka od jednoho lékaře mi vyprávěla, že to může v určitý chvíli takovou ženskou na místě zabít. A kdyby padla mrtvá, dobře jí tak, ne? Aspoň by se tím sama potrestala za svoje hříchy.“ Za chvíli už celá čtvrť věděla, že Gervaisa chodí každou noc za Lantierem. Paní Lorilleuxová se před sousedkami hlučně pohoršovala. Litovala bratra, toho moulu, který si od ženy nechá nasazovat parohy, jako by byl hluchý a slepý. A podle jejích řečí, jestli ještě vůbec někdy chodí do té vykutálené domácnosti, tak jen kvůli ubohé mamince, která musí, chudák, mezi takovou ohavností žít. A celá čtvrť se na Gervaisu sesypala jako sršni. To ona určitě kloboučníka svedla. Však je jí to vidět na očích. Ano, na pokrytce Lantiera vzdor všem ošklivým klepům nikdo nedal dopustit, protože se přede všemi dál tvářil jako slušně vychovaný muž, chodil po chodníku zabraný do novin a k dámám se choval galantně, nosil jim bonbony a květiny. Božínku, on za to přece nemůže! Mužskej je mužskej, a nikdo na něm nemůže žádat, aby odolal, když se mu ženská věší na krk! Ale pro ni není žádná omluva. Dělá hanbu celé Zlatnické ulici. Lorilleuxovi lákali Nanu k sobě pod záminkou, že jsou kmotr a kmotřička, a vyzvídali na ní podrobnosti. Ale když se jí opatrnými oklikami vyptávali, dělala vždycky hloupou a přikrývala plamínky v očích dlouhými řasami.

Uprostřed toho všeobecného rozhořčení žila Gervaisa poměrně klidně, jen byla trochu unavená a jakoby pořád ospalá. Zpočátku si připadala hříšná, nečistá a sama sobě se ošklivila. Když odcházela od Lantiera, myla si ruce a drhla si žínkou ramena, div si je nerozdřela, jako by chtěla všechnu tu špínu ze sebe smýt. Když s ní chtěl v takové dny Coupeau laškovat, zlostně ho odbývala a běžela se, celá roztřesená, raději oblékat do krámu. A zrovna tak nesnášela, aby se jí kloboučník dotkl, když ji předtím objímal manžel. Byla by si nejraději vyměnila celou kůži pokaždé, když střídala muže. Ale pomalu si zvykala. Bylo to příliš únavné pokaždé se mýt. Lenost ji pomalu otupovala a vrozená touha po štěstí ji přiváděla k tomu, že se ze všech těch mrzutostí snažila vytěžit alespoň co nejvíc příjemného. Byla shovívavá k sobě i k jiným a snažila se jediné zařídit věci tak, aby nikdo nepřišel příliš zkrátka. Hlavně když jsou oba, manžel i milenec, spokojeni, hlavně když se na drobném každodenním pořádku nic nezmění, když budou dál všichni veselí od rána do večera, tlustí a nasycení, když dál povedou ten příjemný život, potom si doopravdy není proč stěžovat, ne? A vždyť snad nakonec nedělá ani nic tak zlého, když to všechno takhle dopadlo k všeobecné spokojenosti! Obyčejně bývá člověk potrestán jen za něco zlého. A tak u ní ta prostopášnost pomalu přecházela ve zvyk. Teď už se odehrávalo všechno pravidelně jako jídlo a pití. Pokaždé, když se Coupeau vrátil ožralý – a to se stávalo přinejmenším každé pondělí, úterý a středu –, odcházela k Lantierovi. Podělovala je spravedlivě. Nakonec pak už odcházela od klempíře, jen když prostě příliš nahlas chrápal, a uprostřed noci šla pokračovat ve spaní do sousedovy postele. Ne že by ke kloboučníkovi cítila něco víc. To ne, ale byl prostě čistší a ona si v jeho pokoji příjemněji odpočinula, bylo jí tam vždycky, jako kdyby se vykoukala. Zkrátka jako ty kočky, které se tak rády schoulí do klubíčka v bělostných peřinách.

Maminka Coupeauová se o tom nikdy neodvážila mluvit otevřeně. Ale když se pohádaly a pradena jí zvedla žluč, nešetřila

narážkami. Říkala, že zná mužské, kteří jsou jaksepatří hloupí, a ženské, které jsou vykutálené coury; a do vousů si bručela ještě všelijaké ostřejší věci, však měla jako bývalá švadlena důkladně proříznutou pusou. Poprvé se na ni Gervaisa jen upřeně podívala a neřekla nic. Potom však, i když se také nikdy nevyjádřila přímo, hájila své jednání všelijakými argumenty, které říkala jen tak jakoby všeobecně. Když má ženská za manžela ožralu, takový čuně, který se válí v neřádu, tak jí nemůže nikdo zazlívát, že hledá čistotu jinde. Šla ještě dál a nadhazovala, že Lantier je vlastně zrovna tak její muž jako Coupeau, možná ještě víc. Copak ho nezná od svých čtrnácti let a nemá s ním dvě děti? Tak co? Za takových podmínek je přece všechno odpustitelné a nikdo nemá právo po ní hodit kamenem. Nedělá prý nic proti přírodě. A vůbec, udělají líp, když ji nechají na pokoji. Ona by taky mohla každému povědět své. Však to tady v té Zlatnické ulici vypadá! Paní Vigourouxová se peleší v tom svém uhlí od rána do večera. Paní Lehongrová, manželka hokynáře, chrápe se svým švagrem, takovým uslintaným kolohnátem, do kterýho by žádná ani nekopla. Hokynář odnaproti, ten ulízaný pán, co se pořád tak ctnostně tváří, jen tak že unikl soudům kvůli mravnostnímu přestupku se svou vlastní dcerou, takovou šmudlou, která postává na rohu po bulvárech. A rozmáchlým pohybem ukázala na celou čtvrt, celé hodiny by mohla jen rozkládat špinavé prádlo celé té holoty, všech těch lidí, kteří se tu válejí jako dobytek ve vlastní špíně, muži, ženy, děti, všechno na jedné hromadě. Však ona ví své a mohla by povídat, svinstvem je tu všechno prosáklé a okolní domy jsou ho plné. Jo, jasná věc, chlapi a ženské v tomhle koutě Paříže, kde kvůli bídě žije všechno namačkané jeden na druhém! Kdyby se obě pohlaví dala do jednoho moždíře, bylo by z toho dost hnoje pro celou třeshňovku na saintdeniské pláni.

„Ať radši nikdo neplivá do vzduchu, mohlo by mu to spadnout zpátky na nos!“ křičela, když ji někdy dohnali k nejhoršímu. „Každej před svým prahem! Ať nechají poctivý lidi žít, jak se jim to líbí,

a sami ať si taky žijou po svém... Já proti nikomu nic nemám, ale nesmí mě nikdo vláčet blátem, když se v něm sám ráchá až po uši.“

A když se jednou matka Coupeauová vyjádřila určitěji, odsekla jí se zaťatými zuby: „Nemyslete si, že budete těžit z toho, že jste marod... Poslouchejte, jste sama proti sobě, protože dobře víte, že jsem vám zatím nikdy ještě nepředhazovala váš vlastní život. Však já dobře vím, že jste vedla pěkný život! Dva nebo tři chlapy jste měla jen za života starýho Coupeaua... Ne, nemusíte kašlat, já už jsem skončila. Říkám to všechno jen proto, abyste mi jednou konečně dala svatej pokoj, víc na vás nic nechci!“

Stará paní se div nezadusila. Druhý den přišel Goujet připomenout, že tu má matka prádlo, a Gervaisa zrovna nebyla doma. Matka Coupeauová ho zavolala a dlouho ho zdržela u své postele. Věděla dobře o kovářových citech a pozorovala, jak chodí poslední dobrou zamračený a nešťastný, protože už zřejmě tuší, že se tu dějí nepěkné věci. A aby se vypovídala a také aby se pomstila za včerejší hádku s Gervaisou, řekla mu bez obalu všechno. Plakala přitom a naříkala si, jako by špatným chováním Gervaisy trpěla nejvíc ona. Když Goujet odcházel z pokojíku, musel se opírat o zeď, jak se dusil zármutkem. Potom, sotva se pradelna vrátila, volala na ni stará paní, že má jít hned ke Goujetům a přinést prádlo, ať je vyžehlené, nebo ne. Byla tak rozpalená, že Gervaisa ihned tušila zas nějaké drby; a domyslela si, že ji čeká smutný výstup a že jí hrozí zas nějaké trápení.

Celá bledá složila prádlo do košíku a šla; nohy pod ní podklesávaly. Několik let už nesplatila Goujetům ani krejcar. Dluh dělal pořád čtyři sta pětadvacet franků. Pokaždé se vymlouvala na zlé časy a nechávala si prádlo zaplatit. Bylo to pro ni velmi ponižující, protože si připadala, jako by zneužívala kovářova přátelství, aby z toho mohla těžit. Coupeau teď už zdaleka nebyl na tyhle věci tak háklivý a poškleboval se, že ji Goujet beztak někde v koutku občas muchlá a že si tím přijde na své peníze. Gervaisa se sice spouštěla

s Lantierem, ale tímhle se přece jen cítila uražena a odsekla vždycky manželovi, jestli už došel tak daleko, že by chtěl být živ z takového chleba. O Goujetovi se před ní nesmělo ošklivě promluvit. Láska ke kováři jí zbývala v srdci jako poslední kousek poctivosti. A proto také pokaždé, když nesla prádlo k těm hodným lidem, se jí svíralo srdce, sotva vkročila do domu.

„Aha, tak konečně jdete!“ uvítala ji stroze paní Goujetová, sotva otevřela dveře. „Vás si tak pošlu pro smrt, až budu muset umřít.“

Gervaisa vešla rozpačitě dovnitř a neodvažovala se ani vykoktat nějakou omluvu. Ted' už nebyvala přesná, nechodila nikdy včas a někdy na sebe nechala čekat i týden. Pomalu zabředala do nejhoršího nepořádku.

„Týden už na vás čekám!“ pokračovala krajkářka. „A přitom mi lžete, posíláte mi sem učednici vykládat pohádky, že už se na mém prádle dělá a že mi to ještě večer přinese, anebo že se vám přihodila nemilá věc, že vám balík spadl do kbelíku s vodou. A já zatím celý den ztrácím čas, prádlo nejde a já si dělám starosti, co s ním je. Ne, tohle od vás opravdu není rozumné... Tak ukažte, co máte v tom koši! Je to aspoň všechno? Přinesla jste ty povlaky, co je u vás mám už měsíc, a tu košili, která u vás zůstala od posledního prádla?“

„Ano, ano,“ zašeptala Gervaisa, „tu košili nesu, tady je.“

Ale paní Goujetová spustila křik. Tohle přece není její košile, tu ona nechce. Tak ted' jí ještě bude zaměňovat prádlo, to už přestává všechno! Už minulý týden dostala dva kapesníky s jiným monogramem. Ona si oškliví takové prádlo, které se vzalo bůhvíodkud. A pak, jí přece jen na jejích věcech záleží.

„A co ty povlaky?“ pokračovala. „Ty se ztratily, ne? Inu, děvenko, udělejte to, jak chcete, ale zítra ráno je tady chci mít, rozumíte!“

Rozhostilo se ticho. Nejvíc přivádělo Gervaisu do rozpaků, že byly za ní pootevřené dveře do Goujetova pokoje. Kovář je zřejmě doma, cítila to; a strašně se styděla, že asi slyší všechny ty zasloužené výtky, na které ona nemůže nic namítnout. Na všechno pokorně

přítakávala a se sklopenou hlavou kladla prádlo na postel, jak nejrychleji dovedla. Ale bylo znovu zle, když paní Goujetová začala prádlo kus po kuse prohlížet. Brala všechno do ruky a odhazovala pryč.

„Jo, to je pěkný rozdíl proti dřívějšímu!“ řekla. „Teď už vás člověk nemůže pokaždé chválit... Ano, perete teď jako čunče a všechno ještě jenom zasviníte... Podívejte na tuhle náprsenku! Vždyť je celá spálená a žehličku je znát na každém záhybu. A knoflíky jsou všechny utrhané! Já nevím, jak to děláte, že nikdy nezůstane ani jeden knoflík... No tohle, ne, ten kabátek vám nezaplatím. Jen se podívejte. Všechna špína tam zůstala, jen jste ji trochu rozmazala. Děkuju pěkně! Když už prádlo není ani pořádně čisté...“

Zarazila se, když počítala jednotlivé kusy. Potom se rozkřikla znovu: „Cože? Víc jste toho nepřinesla? Vždyť chybějí dva páry punčoch, šest ručníků, jeden ubrus a utěrky... To si ze mě děláte blázny nebo co? Vzkázala jsem vám přece, abyste přinesla všechno, třeba i nevyžehlené. Jestli tu vaše učednice nebude za hodinu se vším, co ještě chybí, bude mezi námi zle, na to vás upozorňuji, paní Coupeauová!“

Vtom vedle v pokoji zakašlal Goujet. Gervaisu zamrazilo. Proboha, jak to s ní jeho matka před ním mluví! Zůstala rozpačitě stát uprostřed pokoje, celá zmatená, a čekala na špinavé prádlo. Ale když paní Goujetová všechno spočítala, sedla si zas klidně k oknu a dál spravovala krajkovou šálu.

„A co prádlo?“ zeptala se bázlivě Gervaisa.

„Ne, děkuji,“ odpověděla stará paní, „tenhle týden není nic.“ Prادلena zbledla. To znamená, že už u ní nechtějí práť! Ztratila úplně hlavu a musela si sednout na židli, protože jí nohy vypověděly službu. Nesnažila se ani hájit, dokázala vykrokat jedinou větu: „Tak pan Goujet je nemocný?“

Ano, není prý mu dobře, nemohl ani do kovárny a musel se vrátit domů. Teď si na chvíli lehnul, aby si odpočinul. Paní Goujetová to

říkala vážně, na sobě měla jako vždycky černé šaty a bledý obličej stažený v řeholnickém čepci. Nýtařům už zase snížili mzdu, z devíti franků na sedm, protože teď udělají všechnu práci stroje. A vysvětlovala, že teď musí na všem šetřit; bude si zase prát sama. To se ví, kdyby jim Coupeauovi vrátili ty peníze, co jim syn půjčil, přišlo by jim to teď nesmírně vhod. Ona je proto samozřejmě žalovat nebude, když platit nemůžou. Od chvíle, kdy začala mluvit o dluhu, seděla Gervaisa s hlavou sklopenou, jako by pozorně sledovala rychlé pohyby krajkářské jehly, zachycující jedno očko za druhým.

„Ale přece, kdybyste se trochu uskrovnili,“ mluvila krajkářka dál, „mohli byste se toho dluhu postupně zbavit. Ale vy si moc dobře jíte a hodně utrácíte, na to bych vzala jed... I kdybyste nám dávali jenom deset franků každý měsíc...“

Přerušil ji Goujetův hlas: „Maminko! Maminko!“

A když si za malou chvilku přišla zase sednout, převedla hned řeč na něco jiného. Zřejmě ji kovář poprosil, aby na Gervaise nechtěla peníze. Ale za pět minut už o tom dluhu bezděky začala mluvit znovu. Však ona věděla předem, jak to všechno dopadne, že klempíř propije krám a přivede ženu do záhuby. Kdyby ji byl syn poslechl, nikdy by jim nebyl těch pět set franků půjčil. Dneska by byl ženatý, neužíral by se zármutkem a neměl by před sebou vyhlídku, že bude celý život nešťastný. Jak se dostala do ráže, už se ani necítila, byla velmi krutá a obviňovala v zřetelných narážkách Gervaisu, že se smluvila s Coupeauem, jak toho jejího trumberu syna využít. Ano, jsou prý takové ženské, celá dlouhá léta si hrajou na svatouška, ale nakonec se všechna jejich špatnost ukáže v plném světle.

„Maminko! Maminko!“ volal podruhé Goujet, teď už naléhavěji.

Vstala, a když se zase vrátila a usedla ke krajce, řekla jen: „Jděte tam, chce s vámi mluvit.“

Gervaisa, celá roztřesená, nechala dveře otevřené. Ta scéna ji rozčilovala, připadalo jí, jako by se tu před paní Goujetovou přiznávali k své vzájemné lásce. Vešla do toho klidného malého pokojíku,

plného vylepených obrázků, s železnou postelí, který vypadal jako pokoj patnáctiletého chlapce. Veliký Goujet ležel zdrceně na posteli, celý zlomený z toho, co mu ráno řekla matka Coupeauová; oči měl zarudlé a krásný plavý vous ještě smáčený slzami. V prvním návalu bezmocné zuřivosti asi roztrhl polštář, jak do něho bušil mohutnými pěstmi, protože se trhlinou v cíše sypalo peří ven.

„Víte, maminka nemá pravdu!“ řekl pradleně sotva slyšitelným hlasem. „Nejste mi nic dlužna a nechci, aby se o tom mluvilo.“

Nadzvedl se na lokti a díval se na ni. Do očí se mu nahrnul veliké slzy.

„Bolí vás něco, pane Goujete?“ zašeptala Gervaisa. „Proboha, co je vám, prosím vás?“

„Ale nic, nic! Včera jsem se předřel. Musím se trochu vyspat.“

Potom se v něm však všechno zlomilo a nemohl zadržet výkřik: „Ach, bože, bože! Tohle se nikdy nemělo stát, nikdy! Vždyť jste mi přísahala! A teď to je, teď to je... Ach, bože, mě to příliš bolí, odejděte!“

A mírným, prosebným pohybem ruky jí posílal pryč. Gervaisa se neodvážila přiblížit k lůžku a odcházela, jak si přál; byla jako omráčená a nenapadlo ji nic, co by mu řekla, aby ho potěšila. Ve vedlejším pokoji vzala do ruky košík, ale pořád ještě neodcházela, byla by ráda alespoň něco prohodila. Paní Goujetová spravovala dál a nezvedla ani hlavu. Konečně se sama ozvala: „Tak sbohem, a pošlete mi to prádlo, potom to vyúčtujeme.“

„Ano, dobře. Na shledanou,“ řekla Gervaisa.

Zavírala pomalu dveře a ještě naposledy se podívala do té čisté, spořádané domácnosti: připadalo jí, jako by tam zanechávala něco ze své poctivosti. Vrátila se do krámu, ani nevěděla jak, tak jako se krávy vracejí do chléva a nestarají se o cestu. Matka Coupeauová seděla na židli u kamínek, poprvé zase vstala z postele. Ale pradena jí ani nic nevyčetla, byla příliš unavena a kosti ji bolely, jako by ji byl někdo ztloukl. Přemítala o tom, že je ten život doopravdy strašně

těžký, ale že to člověk musí nějak překousnout, když mu není dáno hned zemřít.

Teď už Gervaise vůbec na ničem nezáleželo. Jen vždycky neurčitě mávla rukou, jako by chtěla říci, ať jí všichni vlezou na záda. Při každé nové starosti hledala zapomnění v jediném požitku, který jí zbyl, totiž že třikrát za den jedla. Krám se může třeba celý sesypat, jen když ona nezůstane pod ním; odešla by odtud s radostí, třeba i bez košile. Ale krám se také hroutil, ne sice najednou, ale pozvolna, den po dni. Stálí zákazníci jeden za druhým ztráceli trpělivost a odnášeli prádlo jinam. Pan Madinier, slečna Remanjouová, dokonce i Bochovi se vrátili zase k paní Fauconnierové, kde byl větší pořádek. Každého už unavovalo vymáhat pár punčoch třeba tři neděle a vracet košile s mastnými skvrnami od minulého týdne. Gervaisa se jim to ani nesnažila vymluvit a ještě jim na rozloučenou řekla, co si myslí, že je náramně ráda, že už se nemusí hrabat v té jejich špíně. Ať si od ní třeba celá čtvrť odejde, aspoň se zbaví pěkné hromady neřádu; a pak, bude mít aspoň míň práce. Teď u ní zůstali jen špatně platící zákazníci, všelijaké coury nebo zákazníci jako paní Gaudronová, kterým žádná pradelna z ulice nechtěla práť, jak jejich prádlo smrdělo. Obchod už úplně upadal a Gervaisa musela propustit i poslední dělnici, paní Putoisovou; zůstala jen sama s učednicí, šilhavou Augustinou, která čím byla větší, tím byla hloupější. A často nebylo dost práce ani pro ně, prodřepěly někdy celé odpoledne na stoličkách. Zkrátka naprostý úpadek. Zavánělo to hřbitovem.

Pochopitelně, s leností a bídou přicházela ruku v ruce i špína. Nikdo už by nepoznal ten krásný modrý krám, který byl kdysi Gervaisinou pýchou. Dřevěné rámy a skleněné tabulky výkladní skříně, kterou už nikdo nemyl, zůstávaly odshora dolů postříkané blátem od povozů. Ve výkladu na mosazných drátech visely tři šedivé hadry, zbylé po zákaznicích, které umřely ve špitále. A uvnitř to bylo ještě žalostnější. Od vlhkého prádla, které se sušilo u stropu, se odlepily tapety a modrý papír se vzorkem à la Pompadour visel

v cárech jako zaprášené pavučiny. Rozbitá kamínka, dřevá od pohrabáče, stála v koutě jako staré železo u vetešníka. Pracovní stůl vypadal, jako by na něm jedla celá posádka, tak byl plný skvrn od kávy a vína, pokecaný zavařeninou a umaštěný od pondělních hodů. K tomu to tu ještě kysele páchlo po škrobu a bylo tu cítit plesnivinou, připáleninou a špínou. Ale Gervaise v tom bylo dobře. Nepozorovala ani, jak je krám pořád špinavější; bylo jí to jedno, zvykla si na roztrhané tapety a na ukoptěné dřevo, stejně jako jí už nevadilo chodit někdy v roztrhaných sukních a s nemytýma ušima. I ta špína byla takové teplé hnízdečko, kde se mohl člověk s rozkoší schoulit. Působilo jí opravdu rozkoš nechat všechno v nepořádku, čekat, až všechno přikryje pach jako sametový přehoz, a cítit, jak celá domácnost kolem ní upadá do lenivé netečnosti; přímo si v tom libovala. Především chce mít klid, a všechno ostatní ať jí vleze na záda. Dluhy rostly, ale Gervaisa si kvůli nim starost nedělala. Na poctivosti už jí nezáleželo; zaplatí se nebo nezaplatí, stejně je to jedno a lepší je na to nemyslet. Když jí někde už nechťeli dávat na dluh, šla do obchodu vedle. Vyhýbala se celé čtvrti, protože kam se podívala, všude měla sekeru. Jen ve Zlatnické ulici se bála chodit kolem uhlíře, kolem hokynáře a kolem zelinářky, a tak musela chodit do prádelny ulicí Poissonnière, což znamenalo dobrých deset minut zacházky. Věřitelé jí chodili až domů nadávat, že je uličnice. Jednou večer vzbouřil celou ulici člověk, který jí prodal nábytek pro Lantiera; křičel na ni, že jí vyhrne sukně a že se na ní odškodní jinak, jestli mu ty peníze hned nevysází. Samozřejmě že byla z takových výstupů vždycky celá pryč; jenomže pak se otřepala jako pes po výprasku a bylo po všem, večer už jí zas dobře chutnalo. Ať si jdou ti drzouni otravovat jinam! Když nemá peníze, má si je snad natisknout nebo co? Takoví obchodníci se nakradou dost, tak co by taky jednou nepočkali. Zavrtala se do pelechu a snažila se nemyslet na to, co jednou nevyhnutelně musí přijít. Pak to všechno praskne, mordyje, a do té doby ať jí všichni dají pokoj!

Matka Coupeauová se zatím zas trochu sebrala. Ještě celý rok se domácnost jakž takž držela nad vodou. V létě bývalo samozřejmě vždycky trochu víc práce s bílými spodničkami a perkálovými šaty náhodných zákaznic z okrajových bulvárů. Šlo to z kopce pomalu, každý týden vězeli hlouběji v blátě, ale přitom bylo chvílemi hůř a chvílemi zas líp, někdy si večer utahovali břicho před vymetenou špižírnu a jindy zas se cpali telecím, div nepraskli. Na ulici už bývalo vidět jen matku Coupeauovou, jak schovává pod zástěrou balíčky a jde jakoby na procházku do zastavárny v Polonceauově ulici. Hrbila záda a tvářila se mlsně a tajnůstkářsky jako svíčková bába, která jde na mši. Tohle ona měla ráda; takové tajné čachry s tretkami a pokoutní smlouvání povaze té staré drbny hovělo. Zaměstnanci v zastavárně už ji znali a říkali jí „bába za čtyři franky“, protože chtěla vždycky čtyři franky, když jí dávaly jen tři za ty její balíčky, ne větší než osminka másla. Gervaisa by byla poslala do frcu třeba celý dům; byla do zastavárny jako divá, byla by si dala třeba i hlavu ostříhat, kdyby jí na ty vlasy něco půjčili. Bylo to tak pohodlné, jak by si tam člověk nešel pro peníze, když se potom mohla těšit na čtyřliberní bochník chleba. Celý její majetek se tam postupně stěhoval, prádlo, šaty, nakonec i náradí a nábytek. První čas využívala dnů, kdy měla lepší výdělek, a některé věci si zas vyplácela, aby je tam pak příští týden zastavila znovu. Ale potom už jí to bylo všechno jedno, nechávala věci propadnout a zástavní lístky prodávala. Jediná věc jí mohla utrhnout srdce; když se musela rozloučit se sloupkovými hodinami, aby zaplatila dvacet franků zřízenci, který ji přišel fendovat. Vždycky přísahala, že radši umře hlady, než aby na ty hodiny sáhla. Když je matka Coupeauová odnesla v malé krabici od klobouků, zhroutila se Gervaisa na židli, ruce jí klesly a do očí se jí nahrnuly slzy, jako by jí tu odnášeli poslední jmění. Ale když se matka Coupeauová objevila zpátky s pětadvaceti franky, rázem ji ta nečekaná půjčka, těch pět franků navíc, utěšila; hned poslala starou paní se skleničkou pro likér za čtyři pětníky, aby ten pěti-

frank oslavily. Často si teď, když se náhodou nehádaly, spolu lízly stopečku na rohu žehlicího stolu, takovou jejich míchanici, polovic kořalky a polovic rybízové šťávy. Maminka Coupeauová dovedla šikovně přinést plnou skleničku v kapse u zástěry a nerozlila ani kapku. Co potřebují sousedé vědět, ne? Jenomže sousedé to věděli až moc dobře. Zelinářka, prodavačka drobů i příruční z hokynářství říkali: „Hele, stará zas nese něco do frcu!“ Anebo: „A hele, stará si nese breberku v kapse!“ A plným právem to celou čtvrt' ještě víc pobuřovalo proti Gervaise. Všechno probendí a brzo už prožere i celý krám. Tak, tak, ještě tři nebo čtyři sousta, a bude už úplně vymetený.

Uprostřed té všeobecné zkázy Coupeau výtečně prospíval. Ten zatracený ochlasta byl jako tuřín. Namouduši, on po tom vínečku a kořalce ještě tloustl. Jedl jako zjednaný, posmíval se té sušince Lorilleuxovi, který tvrdil, že alkohol lidi zabíjí, a schválně se před ním tloukl do břicha, napjatého sádlem jako kůže na bubnu. Vyhrával mu celou muziku, vytruboval na hubu a k tomu si bubnoval na břicho jako na turecký buben, že by strčil do kapsy vyvolávače na jarmarku. Lorilleux se cítil dotčený, že sám nemá břicho, a tvrdil, že tohle je špatné, nezdravé sádlo. Co na tom, Coupeau se vesele opíjel dál, aby mu ještě líp sloužilo zdraví. Rozcuchané prošedivělé vlasy mu svítily kolem hlavy jako svatozář. Pijanský obličej s opičí čelistí mu brunátněl a dostával barvu namodralého vína. Byl pořád v dobré míře a okřikoval Gervaisu, když mu někdy chtěla vykládat o svých starostech. Copak jsou mužštití na světě proto, aby se babrali s takovými malichernostmi? Ať si není v domácnosti ani šesták, co je mu do toho? Jen když má ráno a večer žrádýlko, to je mu jedno, kde se tu vzalo. Když se teď celé týdny poflakoval bez práce, byl ještě náročnější a vybíravější. S Lantierem se pořád dobře snášel a plácal ho přátelsky po ramenou. Jistě nic nevěděl o tom, že se s ním žena spouští. Aspoň sousedé, Bochovi a Poissonovi, se dušovali, že o tom nemá ani tušení a že by se stalo něco hrozného,

kdyby se o tom někdy dověděl. Ale paní Leratová, jeho vlastní sestra, jen pokyvovala hlavou a tvrdila, že zná takové mužské, kterým to vůbec nevadí. Jednou v noci Gervaisa zkoprněla leknutím, když se vracela z kloboučnickova pokoje a cítila, jak ji po tmě něco pláclo po zadnici. Potom se přece jen upokojila a řekla si, že se asi uhodila o pelest postele; přece by manžel takhle nešpásoval.

Lantier také nijak nescházel. Pečoval o sebe, měřil si břicho páskem od kalhot a žil v ustavičném strachu, aby si nemusel stahovat nebo povolovat přezku; tvrdil, že je tak akorát, a nechtěl z fintivosti ani ztloustnout, ani zhubnout. Byl proto velký kříž ho živit, protože si vymýšlel taková jídla, aby si udržel postavu. I když nebyl v domě ani šesták, on musel mít vajíčka, kotlety, samé lehké a výživné věci. Od té doby, co se dělil s manželem o hospodyní, považoval se úplně za poloviční hlavu domácnosti. Sebral kdejaký frank, který se někde povaloval, Gervaisa musela skákat podle něho, bručel a otvíral si hubu, jako by tu byl víc doma než klempíř. Zkrátka, domácnost měla teď dva pány. Ale ten nový, přivandrovalý pán byl mazanější, vylízal všechnu smetánku a vybíral si ze všeho to nejlepší, z Gervaisy, ze stolu, ze všeho. Zkrátka ždímal Coupeauovy, jak se dalo. A nestyděl už se dělat to docela veřejně. Nana byla pořád jeho miláček, protože měl hezké holčičky rád. O Štěpána se staral čím dál tím méně, protože chlapi se prý musí naučit protloukat sami. Když někdo přišel za Coupeauem, našel tu vždycky Lantiera, jen tak v pantoflích a bez kabátu, jak vylézá ze zadního pokoje s rozmrzelou tváří vyrušovaného manžela; vyřizoval všechno za Coupeaua a říkal, že je to jedno a totéž.

Mezi těmi dvěma pány nebylo Gervaise vždycky veselo. Na zdraví si, díky bohu, stěžovat nemohla, i ona tloustla, až to nebylo hezké. Ale mít oba ty mužské na krku, starat se o ně a uspokojit je, to bylo někdy nad její síly. Vždyť jediný manžel dokáže ženskou už tak dost umořit. Nejhorší bylo, že si ti rošťáci výborně rozuměli. Nikdy se nehádali a večer, když seděli po večeři s lokty na stole,

se na sebe uculovali. Třeli se o sebe celý den jako dva smyslní kocouři. Když se někdy vraceli domů vztekli, sesypalo se všechno na Gervaisu. Jen do ní! Jen houšť! Gervaisa všechno unesla a oni byli hned ještě lepší kamarádi, když si mohli společně zanádat. Běda, když ji napadlo se proti tomu ozvat. Zpočátku, když jeden hulákal, pomrkávala prosebně na druhého, aby se jí aspoň trochu zastal. Ale nebývalo jí to moc platné. Teď už byla pěkně zticha, hrbila kyprá ramena, protože pochopila, že jim dělá dobře ji popichovat, když je taková kulatá, opravdu jako kulička. Coupeau jí krobiánsky nadával nejsprostšími výrazy. Zato Lantier naopak oplzlosti pečlivě vybíral a bůhví kde bral všechna ta slova, jaká nikdo neříká a která ji zraňovala ještě víc. Naštěstí si člověk zvykne na všechno; i ty křivdy a ošklivé nadávky po ní nakonec klouzaly jako voda. Přišla dokonce na to, že je lepší, když se oba zlobí, protože když byli dobře naladěni, otravovali ji ještě víc, pořád na ní něco chtěli a nenechali ji v klidu vyžehlit ani čepeček. Poroučeli si všelijaké dobroty, tohle měla hodně posolit, tohle zas ne, musela je obskakovat, mazlit se s nimi a jednoho po druhém je balit do vatičky. Na konci týdne už jí z toho šla hlava kolem, byla jako polámaná a v očích měla vytřeštěný výraz. Takováhle robota dovede ženskou vycucat.

Ano, Coupeau s Lantierem ji vycucávali, to je správný výraz; páli-li ji z obou konců, jako se to říká o svíčke. Klempíř ovšem neměl žádné vzdělání, ale zato kloboučník ho měl zas až příliš mnoho, nebo spíš měl vzdělání asi tak, jako mají někteří nečistí lidé bílou košili a špínu pod ní. Jednou v noci se jí zdálo, že stojí na okraji studně; Coupeau ji tam srážel pěstí, kdežto Lantier ji lechtal na zádech, aby tam rychleji skočila. A přesně takový byl teď její život. Byla opravdu v dobré škole, žádný div, že to s ní šlo tak z kopce. Lidé ze čtvrti jí křivdili, když ji vinili, že se tak spouští, protože ona za to své neštěstí nemohla. Když o tom někdy přemýšlela, běhal jí po zádech mráz. Ale pak ji zas napadlo, že ji mohlo potkat ještě něco horšího. Je nakonec lepší mít dva muže než třeba přijít o obě ruce.

A vlastní postavení se jí zdálo docela přirozené, takových je přece na sta. O tom, jak si v tom zatuchlém pohodlíčku zvykala, svědčí nejlíp ta okolnost, že neměla v nejmenší nenávisti ani Coupeaua, ani Lantiera. V jednom divadelním kuse viděla kdysi ženu, která nenáviděla svého manžela a otrávila ho kvůli milenci; a Gervaisa se na to divadlo zlobila, protože sama v srdci nic podobného necítila. Copak není rozumnější žít pěkně všichni tři v dobré shodě? Ne, jen žádné takové hlouposti, ty jenom komplikují život, který už beztak není žádný med. Zkrátka, přes všechny dluhy a přes hrozící bídu by se cítila docela klidná a spokojená, jen kdyby ji klempíř s kloboučníkem tolik nesoužili a tolik jí nenadávali.

Ale naneštěstí s přicházejícím podzimem bylo v domácnosti čím dál tím hůř. Lantier tvrdil, že hubne, a den co den dělal protáhlejší obličej. Bručel pro každou maličkost a ohrnoval nos nad hrncem s bramborami, takové žrádlo prý on nemůže jíst, má po něm vždycky průjem. Kvůli každé volovině byl teď hned velký rambajs a nakonec svalovali jeden na druhého vinu za to, že žijí v takovémhle srabu. A dalo to sakramentskou práci, než se zas usmířili a zavrtali každý do svého pelechu. Když není co žrát, vlci se perou; tak je to vždycky. Lantier už čuchal ve vzduchu krach; měl vztek, že už je celý dům vyjedený, tak dokonale vymetený, že bude muset co nejdřív sebrat klobouk a jít si hledat pelech a žrádýlko jinam. Tak už si zvykl na tohle teplé místočko, byl tu jako doma, všichni ho tu hýčkali, opravdový ráj; takový už nikde nenajde. Inu, člověk se přece nemůže nacpat až po krk a potom mít ještě plný talíř! Nakonec se měl zlobit na své vlastní břicho, protože vlastně celou domácnost projedl především on. Ale takhle on neuvažoval; měl ukrutný dopal na Coupeauovy, že se za dva roky nechali takhle vyplundrovat. Namouduši, ti Coupeauovi nemají žádnou odpovědnost! Křičel na Gervaisu, že nedovede šetřit. Hrom do toho, co si on teď počne? Přátelé ho nechají v bryndě zrovna teď, když mu má vyjít nádherný kšeft, šest tisíc franků příjmů v továrně, z toho by celá ta jejich rodinka mohla žít v přepychu!

Jednou v prosinci šli bez večere spát. V celé domácnosti už nebyl ani šesták. Lantier byl teď celý den nabručený, ráno brzo odcházel a coudal se po ulicích, aby si našel nějaké nové teplé místečko, kde by mu kuchyňská vůně znovu rozveselila tvář. Postával teď celé hodiny v krámě u kamínek a přemýšlel. Pak najednou začal projevovat velkou náklonnost k Poissonovým. Nedobíral si už strážníka a neříkal mu „Badinguete“, ba dokonce připouštěl, že ten císař je možná docela správný chlapík. Zvláště si vážil Virginie, je prý to taková rozvázná ženská a dovede si v domácnosti poradit. Bylo to nad slunce jasné, šmajchloval si je. Dalo by se dokonce soudit, že k nim chce přijít na stravu a na byt. Ale Lantier byl vykutálený chytrák a měl za lubem něco jiného. Virginie se mu jednou svěřila, že by se ráda zařídila v nějaké branži na vlastní pěst; od té doby se kolem ní točil a prohlašoval, že je to báječný nápad. Ona, ona je pro obchod jako stvořená; dobře stavěná a přívětivá, dovede se ohánět. Ó, ta si vydělá, kolik bude chtít! A když má peníze, to dědictví po tetě, už dávno doma připravené, má úplně recht, že chce hodit přes hlavu těch pár šatů, co za rok spíchne, a pustit se do obchodování. Uváděl jí za příklad lidi, kteří si zrovna teď nahrabávají veliké jmění, třeba ta zelinářka na rohu anebo prodavačka hrnců na bulváru; protože teď je na to nejlepší doba, prodá se všechno, i smetí z pultu. Ale Virginie si to ještě rozmyslela; hledá prý nějaký krám, ráda by zůstala ve čtvrti. Tu ji Lantier odvedl do ústraní a tam s ní deset minut o něčem šeptal. Zdálo se, jako by ji přemlouval k něčemu, co ona nechce; nakonec už neodporovala a vypadalo to, jako by mu dávala plnou moc, aby tedy jednal. Jako by teď měli mezi sebou nějaké tajemství; mrkali na sebe a občas něco spěšně zašeptali, jako kdyby spolu potají něco pekli; tu a tam se prozradili i stiskem ruky. Od té doby se kloboučník, když jedl ten svůj suchý chléb, díval na Coupeauovy potouchlým pohledem, řečí měl zas jako vody a kázal jim celé litanie, až z toho uši brněly. Celý den slyšela Gervaisa jen o samé bídě, kterou před ní teď ochotně rozmazával.

Nemluví kvůli sobě, chraň bůh! Třel by se svými přáteli bídu třeba celý život. Jenomže opatrnost káže, aby si včas uvědomili, v jaké jsou situaci. Mají už ve čtvrti přinejmenším pět set franků dluhů, u pekaře, uhlíře, hokynáře a kde všude jinde. K tomu už dluhují činži za dva kvartály, to je dalších dvě stě padesát franků, a pan Marescot, domácí, už dokonce mluví o tom, že je vyhodí, jestli mu do prvního ledna nezaplatí. Jinak už zastavárna všechno spolkla, tam už by se nedal odnést ani starý krám za tři franky, tak dokonale už je celý byt vymetený; zůstaly tu jen hřebíky ve zdech, a těch je za tři pětáky kilo. Gervaise se z těch počtů točila hlava, byla z nich bezradná, obvykle se rozčilovala a tloukla pěstí do stolu anebo se nakonec rozbřečela jako nemluvně. Jednou večer se dala do křiku: „Já odtud zítra uteču...! To radši strčím klíč pod dveře a budu spát na chodníku, než abych dál žila v takovýchhle úzkostech!“

„Rozumnější by bylo,“ nadhodil Lantier potměšile, „krám někomu propustit, možná že by se někdo našel... Až se oba rozhodnete doopravdy krám pustit...“

Skočila mu do řeči ještě prudčeji: „Ale hned, třeba hned! Bože, to by se mi ulevilo!“

Tu ukázal kloboučník, že má praktický smysl. Kdyby prý krám někomu propustili, nový nájemník by se jistě uvolil zaplatit dlužnou činži. Odvážil se dokonce zmínit o Poissonových a připomněl, že Virgínie hledá krám; možná že by se jí tenhle hodil. Vzpomíná si, jak jednou říkala, že by právě takovýhle chtěla. Ale jak slyšela pradle na o Virgínii, v tu ránu zchladla. Však se ještě uvidí; to se v zlosti snadno řekne, vykašlat se na byt, ale ono to není tak jednoduché, když o tom pak člověk uvažuje.

Následující dny opakoval Lantier všechny svoje litanie nadarmo, Gervaisa jen odpovídala, že už na tom byla v životě ještě hůř a že se z toho vždycky nějak dostala. Co by tím získala, kdyby už neměla krám? Čím by si vydělala na chleba? Naopak, přijme znovu nějaké dělnice a získá si nové zákazníky. Říkala to jen tak, aby se nějak

bránila pravdivým vývodům kloboučnickovým, který jí dokazoval, že už je na lopatkách, docela v koncích, a že už nemá nejmenší naději se z těch dluhů dostat. Přitom však před ní nerozvážně znovu vyslovil Virgíniino jméno, takže se Gervaisa zuřivě zatvrdila. Ne, ne, nikdy! Odjakživa měla pochybnosti o její upřímnosti; a teď chce Virgínie krám jen proto, aby ji pokořila. Přenechala by krám třeba první ženské, kterou by potkala na ulici, ale téhle licoměrné potvoře to k vůli neudělá, beztak už celá léta čeká na to, až se ona položí. Ach, teď už tomu všemu rozumí! Teď už chápe, proč té dorotě svítily v kočičích očích ty žluté ohníčky! Ano, Virgínie pořád nemůže zapomenout na ten nářez v prádelně a potají se užívá touhou po pomstě. Tak ať si teda ten výprask radši schová za rámeček, jestli nechce dostat ještě jeden! A dočká se ho možná brzo, ať už si připraví zadek! Lantier se při tom přívalu zlostných slov pokoušel nejdřív Gervaisu usadit; vynadal jí, že je pitomá káča, jedovatá drbna a paličatá náfuka; dopálil se tak, že se pustil i do Coupeaua, že prý je bačkora, když nedokáže přimět ženu, aby měla náležitou úctu před jeho přítelem. A pak viděl, že by hněv mohl všechno pokazit, a začal se dušovat, že už se jakživ nebude starat o cizí záležitosti, když se za to dočká jen takové odměny. A zdálo se opravdu, jako by to postoupení krámu pustil z hlavy; ve skutečnosti však jenom číhal, až se naskytně vhodná příležitost o tom znovu promluvit a přimět konečně pradelnu k rozhodnutí.

Přišel leden, počasí pod psa, vlhko a zima. Matka Coupeauová už zas celý prosinec kašlala a dusila se, a teď si musela po Třech králích lehnout do postele. Byl už to její úděl, každou zimu na to čekala. Ale letos kolem ní všichni říkali, že už z pokojíčku nevyleze, leda nohama napřed. Chroptěla opravdu tak ošklivě, že už to zavánělo krchovem, i když byla tak tlustá a tělnatá; jedno oko už měla ochrnuté a polovičku obličeje zkroucenou. Mladí jí jistě nechtěli pomoci do hrobu; jenomže táhlo už se to s ní tak dlouho a ona byla tak na obtíž, že si všichni přáli, aby už umřela, protože by to byla úleva

pro všechny. I jí by tak bylo líp, nakonec své už si užila, ne? A když má člověk všechno za sebou, nemusí mu to být líto. Lékař, kterého zavolali, už podruhé ani nepřišel. Dávali jí pít bylinkový čaj, jen tak aby se neřeklo, že se o ni vůbec nikdo nestará. A každou hodinu se chodili dívat, jestli už neumřela. Nemohla už ani mluvit, jak se dusila; ale jediným zdravým okem, živým a jasným, se na každého upřeně dívala. A v tom jediném oku se toho zračilo mnoho; lítost nad zaslým mládím, smutek z toho, že už by se jí rodina tak ráda zbavila, a zlost na tu zkaženou Nanu, která se už v noci vůbec neostýchala a chodila se jen v košili dívat zasklenými dveřmi.

Jednou v pondělí přišel Coupeau večer zas zřízený pod obraz. Od té doby, co to s matkou bylo tak zlé, žil ustavičně v rozteskněné náladě. Když si lehl a začal chrápat jako pařez, Gervaisa ještě chvíli chodila po bytě. Každou noc trávila vždycky nějaký čas u lože matky Coupeauové. Ostatně Nana byla velmi statečná, spala pořád s babičkou v pokoji a říkala, že je všechny zavolá, kdyby slyšela, že umírá. Tu noc Nana tvrdě spala a i nemocná, zdálo se, klidně podřimovala; a tak Gervaisa nakonec povolila Lantierovi, který ji volal k sobě do pokoje, aby si přišla trochu odpočinout. Nechali jen hořet svíčku na zemi za skříní. Ale asi ve tři hodiny Gervaisa najednou vyskočila z postele; celá se třásla a svírala ji jakási úzkost. Zdálo se jí, jako by ji byl ovanul studený dech. Protože svíčka už dohořela, uvázala si spodničku potmě, celá vyděšená, v horečném chvatu. Několikrát vrazila do nábytku a až teprve v pokojíku se jí podařilo rozsvítit malou lampičku. Do tíživého nočního ticha se ozývaly jen dva hluboké tóny klempířova pravidelného chrápání. Nana ležela na zádech a tiše oddechovala napuchlými rty. Gervaisa stáhla trochu lampu, za níž tančily veliké stíny, a posvětila mamince Coupeauové do obličeje. Uviděla, že je bílá jako stěna, hlavu má stočenou k rameni a oči otevřené. Maminka Coupeauová byla mrtvá.

Tiše, bez jediného výkřiku a nesmírně opatrně se Gervaisa, strnulá hrůzou, vrátila zas do pokoje k Lantierovi. Ten už mezitím

zase usnul. Naklonila se nad něj a tiše řekla: „Poslouchej, už je po všem. Je mrtvá.“ Ještě napůl v mrákotách, celý rozespaly, nejdřív zabručel: „Dej mi pokoj a lehni si... Jestli je mrtvá, tak už jí stejně nemůžeme pomoci!“

Pak se opřel o loket a zeptal se: „Kolik je hodin?“

„Tři.“

„Teprve tři? Tak si pojd' lehnout. Ještě si něco uženeš... Až se rozední, uvidíme.“

Ale Gervaisa na něho nedala a začala se oblékat. Lantier se zavrtal pod pokrývku, obrátil se ke zdi a zabručel něco o paličatých ženských. Copak to tak spěchá, oznamovat lidem, že je mrtvý v domě? Takhle v noci to přece není nic příjemného! A měl vztek, že bude mít spánek pokažený truchlivými představami. Když si Gervaisa přenesla do ložnice všechny věci, i sponky do vlasů, sedla si a teď teprve se po libosti rozplakala, když už se nemusela bát, že ji někdo přistihne s kloboučnickem. V hloubi duše měla maminku Coupeauovou docela ráda a měla z toho velký zármutek, i když v první chvíli cítila jen strach a rozmrzelost nad tím, že si na to stará paní nemohla vybrat lepší dobu. Plakala úplně sama a vzlykala nahlas do ticha, ale klempíř nepřestával chrápat; neslyšel vůbec nic; ještě chvíli ho volala a cloumala jím, ale pak se rozhodla, že ho nechá na pokoji, protože by s ním byla jen další starost, kdyby se probudil. Když se zas vrátila k nebožce, zastihla Nanu, jak sedí na posteli a protírá si oči. Holka hned pochopila, co se stalo, a zvědavě jako zkažená uličnice hned natáhla hlavu, aby se na babičku podívala. Neříkala nic, jen se trochu třásla a tvářila se udiveně a spokojeně, že už se dočkala té smrti, na kterou už se dva dny těšila jako na něco ošklivého a zakázaného, nač se děti nemají dívat. A při pohledu na ten bílý obličej, v posledním zápase křečovitě stažený touhou po životě, se jí mladé kočičí zorničky rozšířily a celá páteř jí příjemně strnula, zrovna tak jako když postávala bez hnutí za skleněnými dveřmi a chodila se tam dívat na věci, po kterých takovým usmrkaným holkám nic není.

„Tak vstávej!“ řekla jí matka potichu. „Tady nesmíš zůstat.“

Nerada se svezla z postele, otočila hlavu a nespouštěla z nebožky oči. Gervaisa byla ve velkých rozpacích, protože nevěděla, kam s dítětem, než se rozední. Rozhodovala se už, že jí řekne, aby se ustrojila, ale vtom za nimi přišel Lantier v kalhotách a s pantoflemi na nohou. Nemohl spát, trochu se za své chování přece jen styděl. Tím se všechno zjednodušilo.

„Ať si jde lehnout do mé postele,“ zašeptal, „tam bude mít dost místa.“

Nana zvedla k matce a Lantierovi své velké jasné oči a podívala se na ně nevinně jako na Nový rok, když dostává čokoládové bonbony. A nemuseli ji nutit, rozběhla se tam v košili tak rychle, že se bosýma nohama sotva dotýkala podlahy. Vklouzla jako užovka do postele, ještě teplé, zavrtala se pod pokrývku a natáhla se, že pod ní bylo její štíhlé tělíčko sotva znát. Pokaždé, když tam Gervaisa přišla, viděla, jak se jí lesknou oči; byla zticha, ale nespala, ani se nehýbala a byla celá červená, jako by přemýšlela o vážných věcech.

Lantier zatím pomohl Gervaise maminku Coupeauovou obléknout; a nebyla to snadná práce, protože nebožka byla těžká jako cent. Nikdy by člověk neřekl, že ta babka je takhle tlustá a takhle bílá. Oblékli jí punčochy, bílou spodničku, kazajku a čepeček, zkrátka její nejlepší prádlo. Coupeau chrápal dál, pořád stejné dva tóny, jeden hluboký klesající, druhý vysoký stoupavý. Bylo to jako kostelní hudba, doprovázející sváteční obřady o Velkém pátku. A když nebožku celou ustrojili a položili na čistě povlečenou postel, musel si Lantier nalít sklenici vína, aby se vzpamatoval, protože se mu dělalo špatně od žaludku. Gervaisa hrabala v prádelníku a hledala malý měděný křížek, který si přivezla z Plassansu; ale pak se rozpomněla, že ho maminka Coupeauová asi sama prodala. Zatopili v kamnech. Zbytek noci přečkali na židlích, napůl dřímali a pomalu dopíjeli načatou láhev; byli mrzutí a mračili se jeden na druhého, jako by za to mohl.

K sedmé hodině, před rozedněním, se konečně Coupeau probudil. Když se dověděl, co se stalo, v první chvíli ani nezaplakal a jenom něco koktal; měl nějaký dojem, že si z něho dělají legraci. Potom však vyskočil z postele a klesl před mrtvou matkou na kolena; objímal ji, bečel jako tele a ronil tak velké slzy, že smáčel celé prostěradlo jen tím, jak si utíral oči. Gervaisa se také znovu rozvzlykala; mužova bolest ji velmi dojala a rázem ji s ním usmířila. Vždyť on má lepší srdce, než si myslela. Coupeauovo zoufalství bylo smíšené s kocovinou. Vjížděl si rukama do vlasů, jazyk měl zdřevěnělý jako vždycky po flámu, a měl ještě trochu v hlavě, přestože deset hodin spal. A tak naříkal a zatínal pěsti. Ach bože bože, vždyť on měl maminku tak rád, a teď mu odešla. Ach bože, to ho bolí hlava, a tohle mu ještě dodá. Jako by měl na hlavě řeřavé uhlí a teď mu k tomu ještě srdce puká bolestí! Ne, na světě není žádná spravedlnost, když může osud jednoho člověka takhle pronásledovat!

„No tak nebreč, kamaráde!“ domlouval mu Lantier a pomáhal mu vstát. „Musíš se vzchopit!“

A nalil mu do sklenice vína, ale Coupeau se nechtěl napít.

„Já nevím, co mi je. Jako bych měl v krku měď... To ta maminka, jak jsem ji uviděl, hned jsem cítil takovou chuť jako po mědi. Maminko, ježíšmarjá, maminko!“

A znovu se rozplakal jako dítě. Potom však přece jen vypil skleničku vína, aby uhasil ten žár, který ho páčil v prsou. Lantier se hleděl brzo vytrazit pod záminkou, že to oznámí příbuzným a zajde na úřad ohlásit úmrtí. Potřeboval se trochu provětrat. A tak nepospíchal, pokuřoval cigaretu a vychutnával čerstvý ranní vzdoušek. Cestou od paní Leratové zašel dokonce v Batignolles do cukrárny a dal si tam šálek horkého káfička. Hodinu tam zůstal sedět a přemýšlel.

Mezitím se už od devíti hodin začalo v krámě za zavřenými okenicemi scházet příbuzenstvo. Lorilleux ani nezaplakal. Ostatně má prý nějakou práci, která moc pospíchá, a tak jen chvíli po-

stál s okázale truchlivou tváří a hned se zas vrátil do dílny. Paní Lorilleuxová s paní Leratovou objímaly Coupeauovy a utíraly si oči, v nichž se jim leskly drobounké slzy. Ale sotva se Lorilleuxová rozhlédla trochu kolem mrtvé, spustila hned křik, co je to za rozum, nechat u nebožky rozsvícenou lampu, to prý se nikdy nedělá, vždycky musí hořet svíčka. A tak poslali Nanu pro celý balíček velkých svíček. Jo, tahle pajda, ta by vás pěkně upravila, kdybyste u ní umřeli! Vesnická nána, ani neví, jak se zachází s nebožtíkem! Copak ještě nikoho v životě nepochovávala? Paní Leratová musela zajít k sousedkám a vypůjčit si tam křížek. A přinesla velikánský černý dřevěný kříž, na němž byl přibitý Kristus z omalovaného kartonu; přikryl mamince Coupeauové celou hrud' a vypadalo to, jako by ji svou tíhou drtil. Potom sháněli svěcenou vodu. Ale nikdo ji neměl, a tak pro ni zas Nana musela běžet až do kostela; přinesla jí celou láhev. Obratem ruky dostal pokojík docela jiný vzhled. Na malém stolku hořela svíce, vedle ní stála sklenice se svěcenou vodou a v ní větvička zimozrázu. Teď když někdo přijde, bude aspoň všechno, jak náleží. A rozestavili v krámě židle do kruhu, aby mohli přijímat návštěvy.

Lantier se vrátil až v jedenáct, informoval se v pohřebním ústavu.

„Máry stojí dvanáct franků. Jestli chcete mši, stojí to o deset franků víc. A potom pohřební vůz, ten se platí podle toho, jak je vyzdobený.“

„Ale to je přece zbytečné!“ zašeptala udiveně paní Lorilleuxová a zvedla polekaně hlavu. „Maminku už tím nevzkřísíme, ne? Každý podle svých prostředků!“

„Samozřejmě, já si to také myslím,“ odpověděl kloboučník. „Vyptal jsem se jen na všechno, abyste se podle toho mohli zařídit... Řekněte sami, jak si to přejete, a hned po obědě to půjdu objednat.“

Rozhodli se potichu v přítmí krámu, osvětleného jen štěrbina-mi v okenicích. Dveře do pokojíku zůstaly dokořán otevřené a tím velkým zejícím otvorem doléhalo do krámu tíživé ticho smrti.

Ze dvora se ozýval dětský smích, v bledém zimním slunci se tam malé žabky točily do kolečka. Najednou bylo slyšet Nanu; utekla od Bochových, kam ji poslali. Komandovala děvčata pronikavým hlasem a dupala podpatky o dlažbu; do toho bylo slyšet písničku, jako když štěbetá hejno vrabců:

*Ten náš malý oslíček
má bolavou nožičku,
panímáma poslala
do města pro mastičku
a botičky, tralala,
a botičky červený.*

Gervaisa, když se jí zeptali na mínění, chvíli mlčela a pak řekla: „Nejsme bohatí, to se ví; ale chceme se přece jen zachovat, jak se sluší... I když nám maminka nic nenechala, to přece ještě není důvod, abychom ji zahrabali do země jako psa... Ne, musí mít mši a slušný pohřební vůz taky...“

„A kdopak to zaplatí?“ vyjela prudce paní Lorilleuxová. „My ne, zas jsme minulý týden přišli o peníze. A vy taky ne, vy jste úplně bez peněz... Aspoň vidíte, kam vás to přivedlo, chtít pořád dělat před lidmi flanc!“ Když se zeptali Coupeaua, ten jen něco zamumlal, mávl rukou, že je mu to úplně fuk, a hned zas na židli usnul. Paní Leratová řekla, že svůj díl zaplatí. Souhlasila s Gervaisou, musí se přece zachovat slušnost. A tak to obě na kousku papíru spočítaly; všeho všudy by to vyšlo na devadesát franků, protože se po dlouhém dohadování rozhodly pro pohřební vůz s úzkým ozdobným závěsem.

„Jsme tři,“ usoudila prادلena, „dáme každý třicet franků. To nás nikoho nezabije.“

Ale paní Lorilleuxová rozzuřeně vyletěla: „To teda ne! Já nic nedám! Já ne...! Ne že by mi šlo o těch třicet franků. Dala bych třeba sto tisíc, kdybych je měla a kdyby mohly maminku vzkřísit k životu...“

Ale nemám ráda naparování. Vy máte krám a jde vám jen o to, jak se před celou čtvrtí ukázat. Ale my s tím nechceme nic mít. My na takové vytírání očí nejsme... Dělejte si, co chcete. Dejte si na pohřební vůz třeba chocholy, když se vám to líbí!“

„Však my od vás nic nechceme!“ odsekla jí nakonec Gervaisa. „I kdybych se měla třeba sama prodat, udělám to; aspoň si nebudu muset nikdy nic vyčítat. Živila jsem maminku bez vaší pomoci, a tak ji bez vás taky pochovám... Už jednou jsem vám řekla, co si myslím: seberu i opuštěnou kočku, a tak se o vaši matku postarám taky!“ Nato se paní Lorilleuxová dala do breku a Lantier ji musel zdržovat, aby neodešla. Rozepře byla tak hlučná, že je paní Leratová musela rázně okřiknout, potom zašla potichu vedle do pokojíku a tam se pohoršeně a vylekaně podívala na nebožku, jako by se bála, že se snad stará paní probudila a poslouchá, jak se kvůli ní vedle hádají. Vtom se ze dvora znovu ozval Nanin pronikavý hlásek, překřikující ostatní tančící děvčata:

*Ten náš malý oslíček
má bolavý pupíček,
panímáma poslala
do města pro flastríček
a střevíčky, tralala,
a střevíčky červený.*

„Panebože, ty děti mi lezou na nervy s tím zpíváním!“ řekla Lantierovi Gervaisa, která se celá třásla a neměla daleko do pláče samým rozčilením a zármutkem. „Okřikněte je a odveďte Nanu zpátky k domovnici, i kdybyste jí měl někam nakopat!“

Paní Leratová s paní Lorilleuxovou odešly na oběd a slíbily, že pak zase přijdou. Coupeauovi zasedli ke stolu a pojedli trochu uzenin, ale neměli ani hlad a báli se zacinkat vidličkou. Byli mrzutí a jako zpitomělí z té chuděrky maminky Coupeauové, která jako by

jim tu všude po celém bytě překážela. Jejich život byl celý vyšinitý z kolejí. V prvních chvílích chodili bezradně sem a tam, nemohli nic najít, byli celí rozlámaní jako po flámu. Lantier se hned zase vytratil, že půjde do pohřebního ústavu, a odnesl s sebou třicet franků od paní Leratové a šedesát franků, které si Gervaisa běžela vypůjčit od Goujeta, prostovlasá, jako šílená. Odpoledne přišlo několik návštěv, sousedky, užírající se zvědavostí; hned ve dveřích vzdychaly a kroutily uplakanýma očima, pak vešly do pokojíku, podívaly se na mrtvou, pokřižovaly se a pokropily nebožku větvičkou zimostrázu, namočenou ve svěcené vodě. Potom se usadily v krámě, mluvily donekonečna o drahé zesnulé a neúnavně opakovaly dokola stejné věty celé dlouhé hodiny. Slečna Remanjouová si všimla, že jí zůstalo pravé oko otevřené, paní Gaudronová zas ustavičně tvrdila, jakou měla babička na svůj věk ještě krásnou pleť, a paní Fauconnierová se nemohla vynadivit, vždyť prý ji ještě před třemi dny viděla, jak si pochutnává na kafičku. Ba, ba, každého to může potkat, člověk neví dne ani hodiny. Kvečeřu už toho všeho začínali mít Coupeauovi dost. Je to pro rodinu příliš velká strast, mít nebožtíka tak dlouho v domě. Vláda by na to měla vydat nějaký jiný zákon. Ještě celý večer, celou noc a celé odpoledne, to snad ani nebude mít konce. Když už člověk ani nemůže plakat, zármutek se obrátí v zlost a nakonec by se člověk choval i nezdvořile. Chladná maminka Coupeauová, ležící mlčky vzadu v úzkém pokojíku, se čím dál tím víc roztahovala po bytě a stávala se z ní tíha, dusící celou rodinu. A domácnost se vzdor tomu plahočila dál za svými každodenními starostmi a poznenáhlu ztrácela k nebožce úctu.

„Sníte si k večeři něco s námi,“ řekla Gervaisa paní Leratové a paní Lorilleuxové, když zase přišly. „Je nám příliš smutno, musíme zůstat pohromadě.“

Prostřeli na žehlicí stůl. Každý si při pohledu na talíře vzpomněl, jaké se tu kdysi pořádaly žranice. Lantier se mezitím vrátil a i Lorilleux přišel dolů. Paštikář přinesl právě velkou kulatou

paštiku, protože Gervaisa neměla na vaření ani pomyslení. A sotva zasedli ke stolu, přišel Boche vyřídit, že by s nimi rád mluvil pan Marescot; vzápětí se objevil sám domácí, velmi vážný, s širokou řádovou stuhou na svrchníku. Mlčky se uklonil, šel rovnou do pokojíku a tam poklekl. Byl to velmi zbožný pán. Pomodlil se soustředěně jako nějaký farář, potom udělal ve vzduchu kříž a pokropil nebožčino tělo zimostrázovou větvičkou. Celé příbuzenstvo vstalo od stolu a dívalo se na něho; udělal na všechny velký dojem. Když pan Marescot vykonal pobožnost, přišel do krámu a řekl Coupeauovým; „Přišel jsem kvůli té dvojí činži, kterou mi dlužíte. Můžete zaplatit?“

„Ne, prosím, všecko ne,“ koktala Gervaisa; bylo jí velmi nepříjemné, že o tom mluví před Lorilleuxovými. „Chápete, když nás teď stihlo takové neštěstí...“

„Zajisté, ale každý máme nějaké trápení,“ odpověděl domácí a roztáhl své obrovské prsty bývalého dělníka. „Je mi velice líto, ale nemohu už dál čekat... Nezaplatíte-li pozítří ráno, budu muset požádat o soudní vystěhování.“

Gervaisa sepjala mlčky ruce, oči měla plné slzí a prosebně se na něho dívala. Ale on jen vážně zavrtěl hlavou, jako by jí chtěl dát na srozuměnou, že jakákoliv prosba je marná. Ostatně úcta k mrtvé jim bránila se o tom dále šířit. Odcházel velmi zdvořile, pozpátku.

„Prosím mnohokrát za prominutí, že jsem vás vyrušil,“ zašeptal. „A pozítří ráno, nezapomeňte!“

A protože cestou ven musel zas projít kolem pokojíku, ještě jednou zbožně poklekl před dokořán otevřenými dveřmi a poklonil se nebožce.

Jedli zpočátku rychle, aby se nezdálo, že mají z jídla potěšení. Ale zákusek už pomalu vychutnávali, přemohla je potřeba také si trochu užít. Každou chvíli Gervaisa nebo některá z obou sester s plnými ústy vstávala a s ubrouskem v ruce se šla podívat vedle; když si zase sedla a dojídala sousto, podívali se na ni ostatní tázavě,

je-li vedle všechno v pořádku. Potom už dámy vstávaly méně často a na maminku Coupeauovou se zapomínalo. Navařily velký hrnec kávy, a hodně silné, aby všichni vydrželi v noci bdít. Kolem osmé přišli Poissonovi. Coupeauovi je také pozvali na skleničku kávy. Tu Lantier, který pořád pozoroval Gervaisin obličej, jako by najednou využil příležitosti, na kterou od rána čekal, a převedl řeč na to, jak se takový špína domácí nestydí přijít vymáhat peníze do bytu, kde leží nebožtk.

„Tváří se jako svatoušek, rošťák jeden, jako kdyby sloužil mši...“ řekl najednou. „Ale já bych mu na vašem místě hodil celý ten krám do chřtánu, ať si ho sežere!“ Gervaisa, k smrti unavená, malátná a vyčerpaná, odpověděla sklesle: „Ano, to udělám: nebudu čekat, až přijde exekutor... Ach, mám už toho všeho plné zuby! Plné zuby!“

Lorilleuxovi se radovali při pomyslení, že ta pajda už nebude mít krám, a horlivě jí to schvalovali. Nikdo nemá věru ponětí, co takový krám stojí. I kdyby vydělala jinde jen tři franky denně, nemá přitom aspoň žádné vydání a nemusí mít starost, že přijde o velké peníze. Popichovali Coupeaua, aby ten argument opakoval také; Coupeau hodně pil, udržoval se ustavičně v dojaté náladě a plakal sám pro sebe do talíře. Protože se zdálo, že si pradelna už dá říci, zamrkal Lantier na Poissonovy. A dlouhá Virginie se do toho vložila; začala velmi přívětivě: „Víte, mohly bychom se dohodnout. Já bych převzala nájem a s domácím bych to zatím nějak urovnala... Nakonec byste byla aspoň klidnější.“

„Ne, děkuji!“ prohlásila Gervaisa, která se najednou otřásla, jako by ji cosi zamrazilo. „Však já vím, kde sehnat na činži, když budu chtít. Budu pracovat a mám, zaplat' pánbůh, ještě dvě ruce, abych se z těch nesnází dostala.“

„Pohovoříme si o tom později,“ řekl honem kloboučník. „Dnes večer se to ani nehodí... Někdy jindy, třeba zítra.“

V tu chvíli paní Leratová, která se šla podívat vedle, tiše vykřikla. Vylekala se, protože svíčka nesvítila; byla úplně dohořelá. Všichni

pospíchali rozsvítit novou; pokyvovali hlavami a říkali, že to nevěští nic dobrého, když světlo u nebožtíka zhasne.

Začalo bdění. Coupeau se natáhl, nebude prý spát, jenom přemýšlet; ale za pět minut už chrápal. Když poslali Nanu spát k Bochoým, dala se do breku. Těšila se už od rána, že se pěkně zavrtá zas do postele hodného strýčka Lantiera. Poissonovi zůstali až do půlnoci. Uvařili si nakonec v hrnci na salát horké víno, protože káva nedělala dámám dobře na nervy. Hovor přešel na důvěrné věci a všichni se začali svěřovat. Virginie se rozpovídala o venkově. Chtěla by prý být pochována někde v lesním zákoutí a na hrobě mít lesní kvítí. Paní Leratová prý už má ve skříni připravený rubáš, do kterého ji mají po smrti zabalit, a má u něj pořád kytičku levandule, aby voněl. Chce prý mít něco voňavého u nosu, až bude ležet pod drnem. Potom bez jakéhokoliv přechodu začal vypravovat strážník, jak ráno zatýkal takovou pěknou urostlou holku, která kradla v uzenářském krámě. Když ji na komisařství svlékli, našli u ní deset salámů, měla je pověšené kolem těla vpředu i vzadu. Když paní Lerilleuxová prohlásila, že ona by takový salám nejedla, všichni se tiše zasmáli. Začali být veselejší, i když zachovávali slušné způsoby.

Když dopíjeli svařené víno, ozval se v pokojíku podivný zvuk, jakési tlumené bublání. Všichni zvedli hlavy a podívali se po sobě.

„To nic není,“ řekl klidně Lantier ztlumeným hlasem. „To se jenom vyprazdňuje.“

Pokývli na to vysvětlení uspokojeně hlavami a všichni postavili sklenice na stůl.

Konečně se Poissonovi zvedli. Lantier odešel s nimi, půjde prý k jednomu kamarádovi, aby mohl přenechat svou postel dámám, mohou se na ní vystřídat a každá si vždycky na hodinku odpočínout. Lorilleux šel nahoru spát sám; pořád říkal, že se mu to nestalo od té doby, co je ženatý. Gervaisa osaměla s oběma sestrami a spícím Coupeauem; dámy se usadily kolem kamínek a postavily na ně kávu, aby byla pořád teplá. Seděly na bobku na nízkých sto-

ličkách, schoulené do klubíčka, s rukama pod zástěrou a nosy nad ohněm, a šeptem rozmlouvaly v hlubokém tichu spící čtvrti. Paní Lorilleuxová si naříkala; nemá prý nic černého na sebe a teď by si nerada něco kupovala, protože jsou na tom s penězi velmi, velmi zle; a vyptávala se Gervaisy, jestli po staré paní nezůstala černá sukně, ta sukně, co jí dali k narozeninám. Gervaisa musela jít pro sukni. Když se trochu zabere v pase, bude ještě dobrá. Ale paní Lorilleuxová chtěla také staré prádlo, mluvila o posteli, o skříní, o dvou židlích a jezdila očima, kde zbyla ještě nějaká drobnost, že se musí o všechno rozdělit. Málem se s Gervaisou pohádaly. Ale paní Leratová rázně zakročila a rozsoudila je. Byla spravedlivější; Coupeauovi se o maminku starali, a tak si těch pár hadříků, co po ní zbylo, věru zaslouží. A všechny tři se nad kamínky znovu pohroužily do podřimování a do jednotvárného hovoru. Noc se jim zdála strašně dlouhá. Chvilími se probraly, napily se kávy a šly se podívat do pokojíku, kde hořel narudlý a smutný plamínek svíčky, plápolající nakřivo kolem zuhelnatělého knotu, protože knot se nesměl přistřihovat. K ránu je roztřásla zima, přestože kamínka byla rozpálená. Padala na ně tíživá úzkost a únava z toho dlouhého povídání, jazyk měly zdřevěnělý a oči je pálily. Paní Leratová se převalila na Lantierovu postel a v tu ránu chrápala jako chlap. Gervaisa s Lorilleuxovou dřímaly u kamen, hlava jim klesla až na kolena. Za svítání se probudily chladem. Svíčka u maminky Coupeauové zase zhasla. A když se v pološeru znovu ozvalo tlumené bublání, řekla paní Lorilleuxová nahlas, aby sama sebe uklidnila: „Vyprazdňuje se.“

A zapálila novou svíčku.

Pohřeb měl být v půl jedenácté. To bude pěkné dopoledne po té noci a po tom včerejším dnu! Gervaisa neměla ani pětník, ale byla by ochotně dala sto franků, kdyby si někdo odnesl maminku Coupeauovou o tři hodiny dřív. Co je to platné, že má člověk někoho rád, přece jen je strašně na obtíž, když je mrtvý; dokonce čím víc ho měl rád, tím raději by se ho co nejrychleji zbavil.

Ráno před pohřbem je našťestí pořád co dělat; musí se vykonat všelijaké přípravy. Nejdřív se nasnídali. Potom přinesli rakev a pytel pilin; přišel s tím náhodou zrovna starý Bazouge, funebrák, co bydlel v šestém patře. Ten chlap snad nikdy nevystřízlivěl. Dnes, v osm hodin ráno, byl ještě samá legrace po včerejší opici.

„Tak to má být tady, vid’te?“ řekl.

A postavil na zem rakev, která zavržala jako nová bedna.

Ale když chtěl vedle ní položit pytel s pilinami, vyvalil oči a zůstal stát s otevřenými ústy, protože se před ním objevila Gervaisa.

„Pardon, neračte se zlobit, to teda bude asi nějaká mejlka!“ vykoktal ze sebe. „Řekli mi, že to má přijít sem k vám.“

Už chtěl pytel zase odnést a Gervaisa na něho musela křiknout: „Nechte to tady, vždyť je to u nás!“

„No tak mordyje, hlavně že jsme se dorozuměli!“ řekl a plácl se do stehna. „Jo tak už vím, ono to je pro starou...“

Gervaisa zbledla jako stěna. Starý Bazouge přinesl tu rakev pro ni! On zatím mluvil dál, pokoušel se být galantní a omlouval se: „To víte, včera se něco povídalo, jako že tady v přízemí jedna natáhla bačkory. Tak já jsem si myslel... Víte, při našem řemesle to člověk jedním uchem poslouchá a druhým to jde zase ven... Ale i tak jsem vám vždycky k službám, i když na to zrovna nevypadáte. Čím pozdějc, tím líp, vid’te? I když ten život někdy za moc nestojí; ba ne, to teda nestojí!“

Poslouchala ho a couvala před ním; měla strach, že ji popadne těma svýma špinavýma prackama a strčí do rakve. Už jednou, tenkrát když se vdávala, jí řekl, že zná ženské, které by mu ještě moc děkovaly, kdyby si pro ně přišel. Ne, ona ještě tak daleko nedošla; jen při tom pomýšlení jí běhal mráz po zádech. Život má sice zkaňhaný, ale nechce se ještě takhle brzo rozžehnat se světem. To radši bude přece jenom dlouhá léta chcípat hlady, než takhle najednou umřít, než by řekl švec!

„Je namol,“ šeptala si s odporem a hrůzou. „ústav by aspoň neměl posílat ochlasty. I tak to stojí dost velké peníze.“

Funebrák se pokoušel špásovat a začínal být drzý: „Tak já, matičko, přijdu tedy jindy. Vždycky k službám, rozumíte! Stačí kývnout. Já umím ženské utěšit... A neohrnuj nos nad starým Bazougem, ten už držel v náručí jinčí ženský, než jsi ty, a daly si říct bez odmlouvání, byly ještě moc rády, že můžou potmě hajat dál.“

„Bud'te zticha, Bazouge!“ okřikl ho přísně Lorilleux, který přiběhl, když slyšel hlasitý hovor. „Tohle nejsou slušné vtipy! Kdybychom si stěžovali, vyhodili by vás... Koukejte zmizet, když nerespektujete zásady slušnosti!“

Funebrák odešel, ale bylo ještě chvíli slyšet, jak venku na chodníku blábolí: „Jakýpak zásady...! Nejsou žádný zásady... Žádný zásady nejsou... Je jenom poctivost!“

Konečně tlouklo deset. Pohřební vůz měl zpoždění, ještě tu nebyl. V krámě už bylo plno lidí, známých a sousedů, pan Madinier, Perko, paní Gaudronová, slečna Remanjouová; a každou chvíli se v dokořán otevřených dveřích mezi zavřenými okenicemi objevila mužská nebo ženská hlava, vyhlížející, jestli ten zatracený vůz už jede. Rodina, shromážděná v zadní místnosti, podávala všem ruce. Chvílemi se rozhostilo rozpačité ticho, rušené jen spěšným šepotem. Bylo to rozčilující a horečné čekání; každou chvíli zašustila ženská sukně, to paní Lorilleuxová zapoměla kapesník nebo paní Leratová sháněla, kde by si vypůjčila modlitební knížku. Každý, hned jak přišel, uviděl uprostřed pokojíku vedle postele otevřenou rakev. Všichni po ní pokukovali a v duchu bezděky měřili, že se tam maminka Coupeauová za živého boha nemůže vejít. Dívali se po sobě a v očích jim bylo možno číst stejnou nevyslovenou myšlenku. Ale najednou se vedle v krámě ozval u dveří nějaký šum. Pan Madinier přišel ohlásit vážným a důstojným hlasem, ukazuje rozmáchlým gestem do ulice. „Už jsou tady!“

Pohřební vůz to ještě nebyl. V řadě za sebou vešli spěšně čtyři funebráci s červenými obličejí a těžkýma rukama jako nosiči od stěhováků, v ošuntělých černých šatech, odřených a oblýskaných od stálého nošení rakví. První kráčel starý Bazouge, namol opilý, ale velmi slušný; jakmile byl ve službě, uměl se držet. Nepromluvili ani slovo, jen trochu sklopili hlavy a v duchu už maminku Coupeauovou potěžkávali. A šlo to všechno ráz na ráz, chudák babička byla v rakvi, než bys řekl švec. Nejmenší z nich, takový mladý, šilhavý, vysypal do rakve piliny a všelijak je rozprostíral a hnětl, jako kdyby chtěl zadělávat na chleba. Druhý, vysoký a hubený, vypadající jako veselá kopa, položil na piliny prostěradlo. A potom hej rup, jedna dvě, všichni čtyři popadli tělo, dva za nohy a dva u hlavy. Než člověk stačil mrknout, už to bylo. Všem, kteří kolem natahovali krky, se zdálo, jako by maminka Coupeauová skočila do rakve sama. Vklouzla tam jako do škatulky, ale jen tak tak, opravdu to bylo vyměřené, člověk slyšel, jak se šoupala po čerstvých prknech. Ze všech stran byla přitlačena jako obrázek v rámečku. Ale přece jen se tam vešla, k velkému údivu všech přítomných. Asi se od včerejška musela scvrknout, jinak to není možné. Mezitím se funebráci narovnali a čekali. Malý šilhavý vzal víko a vybídl příbuzenstvo, aby se s nebožkou naposledy rozloučili. Bazouge už si strkal hřebíky do úst a připravoval si kladivo. A tak Coupeau, jeho obě sestry, Gervaisa a všichni ostatní poklekli a políbili maminku, kterou už nikdy neuvidí; ronili velké slzy a horké kapky dopadaly na tu ztuhlou tvář, chladnou jako led. Dlouho bylo slyšet jenom vzlykání. Víko se zavřelo a starý Bazouge začal odborně zatloukat hřebíky, jako zkušený balič, každý hřebík dvěma ranami. Najednou už nikdo neslyšel ani svůj vlastní pláč v tom lomozu a bouchání, jako by se tu spravoval nábytek. A bylo po všem. Chystali se k odchodu.

„To je k neuvěření! Jak může někdo za takových okolností dělat takovýhle flanc!“ řekla manželovi paní Lorilleuxová, když uviděla přede dveřmi pohřební vůz.

Pohřební vůz budil rozruch po celé čtvrti. Prodavačka drobů zavolala kupecké příručí, malý hodinář už byl na chodníku, sousedé se vykláněli z oken. A všichni přetřásali ten smuteční závěs s bílými bavlněnými třásněmi. Ti Coupeauovi by věru udělali líp, kdyby nejdřív zaplatili dluhy! Ale jak to říkali Lorilleuxovi, pýcha vystrkuje rohy všude a schovat se nedají.

„To je hanba!“ říkala v téže chvíli Gervaisa o zlatníkovi a jeho ženě. „Vždyť ti krkouni nepřinesli mamince ani kytičku fialek!“

Lorilleuxovi opravdu přišli s úplně prázdnýma rukama. Paní Leratová dala věnec z umělých květin. A na rakvi ležel ještě věnec z imortelek a kytice od Coupeauových. Zřízenci museli pořádně zabrat rameny, než rakev zvedli a naložili na vůz. Průvod se řadil pomalu. Coupeau a Lorilleux, oba v redingotech, s kloboukem v ruce, kráčeli v čele. Coupeau byl naměkko, jeho dojetí udržovaly dvě sklenice bílého vína, které hned po ránu vypil; šel zavěšen do švagra, nohy pod ním klesaly a hlava ho bolela. Potom kráčeli ostatní pánové, nesmírně vážný pan Madinier, celý v černém, Perko ve svrchníku přes pracovní šaty, Boche, jehož žluté kalhoty budily pozornost, Lantier, Gaudron, Telecí nožička, Poisson a ještě další. Za nimi potom dámy, v první řadě paní Lorilleuxová, vláčející po zemi sukni narychlo přešitou po nebožce, paní Leratová, schovávající pod černým plédem rádoby smuteční živůtek zdobený bezovými květy, potom Virgínie, paní Gaudronová, paní Fauconnierová, slečna Remanjouová, celý zbytek průvodu. Konečně se pohřební vůz pohnul a začal pomalu sjíždět dolů Zlatnickou ulicí uprostřed zvědavců, kteří se křižovali a smekali klobouky; dva funebráci kráčeli před vozem, třetí napravo a čtvrtý nalevo. Gervaisa zůstala vzadu, musela zavřít krám. Svěřila Nanu paní Bochové a rozběhla se za průvodem, aby jej dohonila; Nana, kterou držela domovnice v průjezdu, se s velkým zájmem dívala, jak babička mizí na konci ulice v takovém krásném kočáře.

Zrovna ve chvíli, kdy pradlena, celá udýchaná, dohonila průvod, přišel také Goujet. Přiřadil se k mužům, ale otočil se a pokynul jí hlavou, tak přátelsky, že se najednou cítila strašně nešťastná a znovu se rozplakala. Neoplakávala už jenom maminku Coupeauovou, ale plakala také proto, že ji dusil pocit něčeho ošklivého, co by ani nedokázala vypovědět.

Celou cestou si držela kapesník na očích. Paní Lorilleuxová měla tváře suché a rozpálené a úkosem se na ni dívala, jako by ji vinila, že jen tak hraje tyátr.

V kostele se to odbylo rychle. Mše se přece jen trochu protáhla, protože kněz byl staříčkový. Perko a Telecí no žička zůstali raději venku, aby nemuseli dávat na chudé. Pan Madinier po celou dobu pozoroval kněze a sděloval své poznatky Lantierovi; tihle flandáci prý drmolí tu svoji latinu, a přitom ani nevědí, co vlastně tou hubou melou; je jim to úplně fuk, jestli člověka pohřbívají, křtí, anebo oddávají, beztak přitom v srdci vůbec nic necítí. Potom mluvil pan Madinier proti všem těm ceremoniím, těm svíčkám a těm smutným litaním, že prý se to před rodinou jen tak dělá. Namouduši, člověk se takhle loučí s nebožtíkem nadvakrát, jednou doma a podruhé v kostele. A všichni mužští mu museli dát za pravdu, protože to byla skutečně trapná chvíle, když se po mši drmolily modlitby a všichni přítomní museli procházet před rakví a kropit ji svěcenou vodou. Naštěstí nebyl hřbitov daleko, malý hřbitůvek v Chapelle, malá zahrádka, do které se vcházelo z Marcadetovy ulice. Průvod tam dorazil v nepořádku, všichni dupali a bavili se o svých starostech. Umrzlá zem duněla, každý by byl nejradši zimou podupával. Vykopaná jáma, vedle níž postavili rakev, byla už úplně zmrzlá, šedivá a kamenitá jako vápencový lom. Pozůstalým, stojícím kolem vyházené hlíny, nebylo nikterak příjemné čekat v takové zimě, a pohled na tu jámu také nebyl zrovna pěkný. Konečně vyšel z nízkého domečku kněz v bílé komži; třásl se zimou a při každém „De profundis“ bylo vidět, jak se mu zakouřilo z úst. Sotva se na-

posledy pokřižoval, hned zas zmizel, měl už toho tak zrovna dost. Hrobník se chopil lopaty; ale protože byla hlína zmrzlá, nabíral jen velké hroudy a ty dole bubnovaly na rakev, byla to muzika jak při dělové palbě, opravdové bombardování, div se rakev nerozsypala. Ať je člověk sebevětší sobec, tahleta muzika vás vždycky dokáže jaksepatří rozebrat. Znovu se ozval pláč. Pozůstali se rozcházeli, byli už ze hřbitova venku, ale pořád ještě slyšeli ty rány. Perko si dýchchl na zkřehlé prsty a poznamenal nahlas: „Heršoft, té matce Coupeauové tam, chudákovi, moc teplo nebude!“

„Pánové a dámy,“ řekl klempíř několika přátelům, kteří zůstali stát s rodinou na ulici, „dovolili bychom si vás pozvat na malé pohoštění...“

A vešel jako první do vinárny v Marcadetově ulici, která se jmenovala *Restaurence U hřbitova*. Gervaisa zůstala na chodníku a zavolala na Goujeta, který se jí právě znovu uklonil a odcházel už pryč. Proč si s nimi nechce vypít skleničku vína? Ale on prý moc spěchá, musí zas do dílny. Chvíli se na sebe beze slova dívali.

„Prosím vás, nehněvejte se na mě pro těch šedesát franků,“ vypravila ze sebe konečně pradlena. „Byla jsem jako šílená, nevěděla jsem co dělat, a tak jsem si vzpomněla na vás...“

„Ach, to se vůbec nic nestalo, to přece nestojí za řeč!“ přerušil ji kovář. „A pamatujte si, že jsem vám vždycky k službám, kdyby vás někdy něco zlého potkalo... Jenom o tom neříkejte mamince, protože ta má své názory, a já nechci, aby se kvůli mně zlobila.“ Pořád se na něho dívala. Jak ho tak viděla, tak hodného a tak smutného, s tím krásným zlatým plnovousem, měla najednou chuť přijmout jeho dávný návrh a odejít s ním někam daleko, kde by spolu šťastně žili. Vzápětí ji napadla jiná ošklivá myšlenka, vypůjčit si od něho peníze na dlužnou činži, ať to stojí, co stojí. Roztřásla se a řekla laskavým, mazlivým hlasem: „Zůstáváme spolu zadobře, vidíte?“

Ale on jen přikývl a odpověděl: „Ano, samozřejmě, vždycky zůstaneme přáteli... Jenomže, chápejte, teď už je všemu konec.“

A odcházel dlouhými kroky, zatímco Gervaisa, jako omráčená, slyšela pořád jeho poslední slova znít v uších jako zvon. Když vcházela do vinárny, měla dojem, jako by v ní něco nejasně říkalo: „Všemu je konec, dobře, tak tedy je všemu konec; teď už je mi všechno jedno, když je všemu konec.“ Posadila se, snědla sousto chleba se sýrem a vypila celou sklenici vína, která stála před ní.

Byla to dlouhá přízemní místnost s nízkým stropem a stály tam jen dva velké stoly. Na nich v řadě láhve vína, čtvrtka chleba a velké trojúhelníky brieského sýra na třech talířích. Společnost jedla jen tak rukama, bez ubrusu a bez příboru. Kousek dál, u kamen, v nichž praskal oheň, seděli čtyři funebráci a dojívali oběd.

„Inu, na každého jednou dojde, musíme tam všichni!“ vykládal zrovna pan Madinier. „Staří musí udělat místo mladým... Teď se vám to v bytě bude zdát prázdné, až přijдете domů.“

„Však bratr taky dává výpověď!“ řekla honem paní Lorilleuxová. „Ten krám už je pomalu na mizině.“ Zpracovávali Coupeaua. Všichni ho přemlouvali, aby nájem postoupil. I paní Leratová, která teď cítila velkou náklonnost k Lantierovi a Virginii od té doby, co ji začalo příjemně dráždit pomýšlení, že by mezi nimi mohlo něco být, začala najednou mluvit o krachu a o vězení a tvářila se nesmírně poděšeně. A najednou se klempíř dopálil, jak se jeho dojetí, už příliš zalévané vínem, proměnilo ve vztek:

„Poslouchej!“ rozkřikl se Gervaise přímo do obličeje. „Já chci, abys mě poslechla! Vždycky děláš všechno podle té své zatracené palice. Ale tentokrát bude po mém, na to tě upozorňuju!“

„Bodejť!“ popíchl ho Lantier. „Copak si někdy dá říct po dobrém? Člověk aby jí všechno vtloukal do hlavy násilím!“

A chvíli do ní takhle prali hlava nehlava. Přitom ovšem čelisti dál pilně pracovaly. Brieský sýr mizel, z lahví teklo víno jako z kašny. Gervaisa začala pod tím nápořem pomalu povolovat. Neříkala nic, jedla plnými ústy jako ve spěchu, jako by měla velký hlad. Když se vypovídali, zvedla pomalu hlavu a řekla tiše: „Tak už dost, ne?“

Abyste věděli, já na celý krám kašlu! Já už ho nechci... Rozumíte, já na něj kašlu! Ted' už je se vším konec!"

A tak znovu poručili sýr a chléb a začali mluvit vážně. Poissonovi převezmou nájem a zaručí se zaplatit dlužnou činži za dva kvartály. Boche s tím urovnáním s důležitou tváří souhlasil, jménem domácího. Pronajal dokonce Coupeauovým hned na místě volný byt v šestém poschodí, na téže chodbě, co bydlí Lorilleuxovi. A Lantier, inu, ten prý je ochotný zůstat v podnájmu dál, jestli to ovšem Poissonovým nebude vadit. Strážník se prkenně uklonil, ne, jemu prý to vadit nebude. Přátelé se vždycky dohodnou, i když mají rozdílné politické názory. A Lantier se ted' už vůbec do ničeho nemíchal, jako člověk, který dosáhl svého, a ukrojil si obrovský kus brieského sýra; zvrátil se pohodlně na židli a nábožně jej jedl, celý uzardělý a rozpalený potměšilou radostí. Střídavě pomrkával, šibalsky a povzbudivě, na Gervaisu i na Virgínii.

„Hej, pane Bazouge!“ rozkřikl se najednou Coupeau. „Pojďte si s námi taky něco vypít! My nejsme žádný fajnovky, to víte, vždyť jsme všichni pracující!“

Všichni čtyři funebráci, kteří už byli na odchodu, se zase vrátili a přitukli si s pozůstalými. Ne že by jim to chtěli vyčítat, ale ta paní, co ji před chvílí pochovávali, měla pořádnou váhu a oni si tuhle skleničku namouduši zaslouží! Starý Bazouge se upřeně díval na Gervaisu, ale neřekl jediné nemístné slovo. Vstala, protože se necítila dobře, a odešla od těch mužských, kteří už začínali být namazaní. Coupeau, státý pod obraz, začal zase popotahovat a tvrdil, že je to ze zármutku.

Když Gervaisa kvečeru přišla domů, klesla na židli a zůstala tupě sedět. Zdálo se jí, že místnosti jsou najednou obrovské a strašně pusté. Namouduši, ráda se toho všeho zbaví. Ale tam na dně jámy v malé zahrádce na Marcadetově ulici nenechala jen maminku Coupeauovou. Chybělo jí toho ted' najednou daleko víc, pochovala tam asi také kus svého vlastního života, a ten svůj krám, a všechnu

svou hrdost samostatné živnostnice, a bůhví co všechno ještě; pochovala tam všechny své city. Ano, stěny jsou holé a v jejím srdci je také prázdno, všechno odešlo, všechno se stěhuje, všechno se skácelo do hrobu. Cítila se příliš unavená, později se snad z toho sebere, bude-li to vůbec možné.

Když se Nana v deset hodin svlékala, dala se najednou do pláče a začala dupat. Chtěla spát v posteli babičky Coupeauové. Gervaisa se ji pokoušela postrašit, ale žabka byla rozumem až příliš vyspělá a mrtví v ní budili jen a jen velkou zvědavost. A tak jí nakonec, aby měli pokoj, dovolili lehnout si na babiččino místo. Ta uličnice měla ráda široké postele; vyvalovala se v ní, kutálela sem a tam. A tu noc se moc pěkně vyspala, bylo jí teplicko a pěřová matrace ji příjemně lechtala.

10

Nový byt Coupeauových byl v šestém poschodí na schodišti „B“. Když se prošlo kolem slečny Remanjouové, zahnilo se chodbou doleva. A pak se muselo zatočit ještě jednou. První dveře byly Bijardových. Skoro naproti, v takové nevětrané díře pod malými schůdky vedoucími na půdu spával starý Bru. O dvoje dveře dál se šlo k Bazougeovi. A hned vedle Bazougea byl byt Coupeauových, pokoj a komůrka do dvora. Pak už tam vzadu v chodbě byly jen dvě rodiny, než se přišlo úplně na konec k Lorilleuxovým.

Pokoj a komůrka, nic víc. Tam teď bydleli Coupeauovi namačkaní jako slepice v kurníku. A k tomu ten pokoj byl jako dlaň. Museli tam spát, jíst a vůbec všechno. Do komůrky se sotva vešla Nanina postel. Odstrojovat se musela u rodičů a v noci zůstávaly dveře otevřené, aby se tam nezadusila. Bylo to tak malé, že Gervaisa musela přenechat mnoho věcí Poissonovým, když se stěhovala z krámu, protože sem by se to nevešlo. Postel, stůl, čtyři židle, a pokoj byl plný. Jen s prádelníkem se nedokázala rozloučit, a tak s těžkým srdcem zatarasila skoro půl podlahy tím zpropadeným kusem nábytku, který tu teď sahal do poloviny okna. Jedna polovina se nedala otvírat, v pokoji bylo tma a působilo to velmi smutně. Když se Gervaisa chtěla podívat na dvůr, neměla v okně dost místa pro lokty, protože už byla dost tlustá, a musela se vyklánět šikmo, se zkrouceným krkem, aby vůbec viděla ven.

První dny pradená jen seděla a plakala. Příliš krutě na ni doléhalo, že se tu nemůže ani hnout, když byla zvyklá mít kolem sebe vždycky dost místa. Zdálo se jí, že se tu zadusí, stávala celé hodiny u okna zkroucená mezi zdí a prádelníkem, div nedostala do krku revma. Jedině tam mohla dýchat. A přitom i ten dvůr v ní budil jenom smutné myšlenky. Naproti, na sluneční straně, viděla svůj

někdejší sen, to okno v pátém poschodí, kde rostly v bedýnce fazole a každé jaro se vinuly tenkými stonky po napnutých provázcích. Její vlastní pokoj byl teď na straně, kam slunce nikdy nepřišlo, a rezedy v květináči tu za týden zašly. Doopravdy s ní ten život nějak divně zatočil, takhle si to nikdy nepřestavovala. Chtěla žít v stáří mezi květinami, a teď se válí v něčem, co vůbec nevoní. Jednou, když se vyklonila do dvora, měla najednou takový divný pocit; zdálo se jí, že vidí sama sebe, jak tam stojí dole v průjezdu u domovníkovy vrátnice, dívá se nahoru a prohlíží si tenhle dům poprvé. A ten skok o třináct let nazpátek ji prudce bodl u srdce. Dvůr se nezměnil, holá fasáda byla jen o málo černější a popukanější, ze zrezivělých výlevků se šířil stejný puch, na šňůrách mezi okny se pořád sušilo prádlo a podělané dětské plenky, dole bylo propadlé dláždění pořád stejně špinavé od uhelného mouru ze zámečnictví a od hoblovaček z truhlářství; dokonce ve vlhkém koutě u vodovodu měla kaluž, vytékající z barvírny, krásnou bleděmodrou barvu, stejně modrou, jako měla tenkrát. Ale zato ona, Gervaisa, se změnila; uvědomila si, jak od té doby sešla. Nestojí už tam dole, s tváří obrácenou k nebi, spokojená a sebevědomá, s kuráží do života a vybírající si nejkrásnější byt. Je teď v podstřeší, v koutě pro největší chudáky, v zavšivené díře, kam nikdy nezasvitne slunce. Kdo se jí může divit, že pláče, takovým osudem přece nadšena být nemůže.

Přesto však, když si Gervaisa trochu zvykla, nebyly začátky v novém bytě ještě nejhorší. Zima už byla skoro pryč a těch pár krejcarů, které dostali od Virginie za přenechaný nábytek, jim usnadnilo zařizování. A potom, když přišlo pěkné počasí, se na ně usmálo štěstí. Coupeau dostal práci na venkově, v Etampes. Zůstal tam skoro tři měsíce, neopíjel se, venkovský vzduch ho na chvíli vyléčil. To by nikdo neřekl, jak to udělá takovému ochlastovi dobře, když se dostane z Paříže, kde se po ulicích zrovna táhnou výpary kořalek a vína. Když se vrátil, byl svěží jako růžička a přivezl čtyři sta franků; zaplatili z toho činži na dva kvartály, za kterou se Poissonovi zatím

zaručili, a dalších pár dluhů ve čtvrti, těch nejkřiklavějších. Tím se zas otevřely pro Gervaisu dvě nebo tři ulice, do kterých předtím nemohla vkročit. Přijala pochopitelně zas místo žehličky za denní plat. Paní Fauconnierová, která měla srdce ze zlata, jen když se jí trochu zalichotilo, ji ochotně přijala zpátky. Dávala jí dokonce tři franky jako starší dělnici, z ohledu na její dřívější postavení. A tak se zdálo, že to v domácnosti jakžtakž půjde. Dokonce už si Gervaisa dělala vyhlídky, že při troše pracovitosti a šetrnosti mohou jednou všechno zaplatit a zařídit si trochu snesitelný život. Jenomže tohle si slibovala jen v prvním návalu radosti nad velkou částkou, kterou muž vydělal. Když radost opadla, přijímala zas všechno tak, jak to je, a říkala si, že nic hezkého nemůže vydržet dlouho.

Nejvíc se tehdy Coupeauovi trápili tím, že se musejí dívat, jak se Poissonovi zařizují v jejich krámě. Neměli nijak zvlášť závistivou povahu, ale lidé je úmyslně dráždili a schválně před nimi mluvili o tom, jak krásně to tam jejich nástupci zvelebují. Bochovi a hlavně Lorilleuxovi o tom pěli chválu od rána do večera. Když je člověk slyšel, myslel by si, že snad krásnější krám ani na světě nemůže být. Mluvili také o tom, v jaké špíně to tam Poissonovi všechno našli, a vykládali, že jen vydrhnutí podlahy stálo třicet franků. Virginie se po delším váhání rozhodla pro malé lahůdkářství, obchůdek s bonbony, čokoládou, kávou a čajem. Nejvíc jí to radil Lantier, protože v lahůdkářství prý se dneska dá vydělat ohromná spousta peněz. Krám dali natřít černě se žlutými proužky, jsou prý to takové dvě nóbl barvy. Tři truhláři tam celý týden dělali vestavěné regály s přihrádkami, zasklené vitríny a pult s poličkami na sklenice s bonbony jako u cukráře. Do malého dědictví, které měl Poisson v záloze, asi museli udělat pořádnou díru. Ale Virginie slavila triumfy a Lorilleuxovi za vydatné pomoci domovníkových neušetřili Gervaisu jediné přihrádky, jediné vitríny a jediné sklenice; hrozně se bavili, když viděli, jak se na to Gervaisa tváří. I když člověk není ani trochu závistivý, přece jen má vždycky vztek, když si někdo jiný obuje jeho boty a šlape v nich po něm.

A za tím vším byl ještě také mužský. Tvrdilo se, že Lantier nechal Gervaisu být. A po celé čtvrti se soudilo, že udělal moc správně. Konečně se zas do ulice vrátí trochu mravnosti. A všechna čest a sláva za ten rozchod připadla zase mazanému kloboučníkovi, po kterém pořád všechny ženské třeštily. Vykládaly si i podrobnosti, musel prý té pradleně napohlavkovat, aby od ní měl pokoj, protože za ním pořád lezla jako posedlá. Ale pochopitelně nikdo neřekl, jak to bylo doopravdy; těm, kdo to snad mohli vědět, se to zdálo příliš prosté a nezajímavé k vykládání. Koneckonců se Lantier doopravdy s Gervaisou rozešel, totiž neměl už ji teď ve dne v noci po ruce; ale dozajista za ní chodil do šestého patra, kdykoliv se mu zachtělo, protože slečna Remanjouová ho potkávala, jak odchází od Coupeauových v poněkud nezvyklých hodinách. Zkrátka jejich poměr pokračoval, tak všelijak pomalu doklepával, aniž z toho jeden nebo druhý měli zvláštní potěšení; jen tak ze zvyku je něco ještě přitahovalo, nic víc. Jenomže situaci poněkud komplikovalo to, že celá čtvrť teď strkala Lantiera a Virgínii do jedné postele. I v tom sousedé poněkud předbíhali skutečnost. Pravda byla, že kloboučník si dlouhé brunety hleděl; to bylo nabíledni, vždyť zaujala Gervaisino místo v bytě po všech stránkách. Vykládal se o tom dokonce vtip, jednou v noci si prý Lantier šel do sousedovy postele pro Gervaisu a přivedl si Virgínii; protože byla tma, poznal to až teprve za svítání. Všichni se té historce smáli, ale Lantier po pravdě tak daleko ještě nebyl: sotvaže si dovolil sem tam štípnout Virgínii do boku. Lorilleuxovi nicméně mluvívají před Gervaisou velmi tklivě o lásce Lantiera a paní Poissonové a doufali, že bude pradlena žárlit. I Bochovi často nadhazovali, že tak hezký párek ještě neviděli. Nejpodivnější na tom bylo, že se nad tím novým manželským trojúhelníkem nikdo v celé Zlatnické ulici nepohoršoval. Ne; veřejné mínění, které tak přísně odsoudilo Gervaisu, bylo k Virgínii velmi shovívavé. Možná ta usměvavá shovívavost pramenila také trochu z toho, že parohatý manžel byl strážníkem.

Naštěstí se Gervaisa žárlivostí příliš netrápila. Lantierovy nevěrnické sklony ji nechávaly úplně chladnou, protože srdce v tom jejich poměru už dávno přestalo hrát úlohu. Už předtím se mimoděk, aniž se po tom pídila, dověděla všelijaké nechutné historky o kloboučnickových stycích s všelijakými holkami, prvními nafintěnými čubkami, které potkal na ulici, a bylo jí to tak dokonale jedno, že mu byla dál povolná a ani v sobě nenašla tolik vzteku, aby se s ním rozešla. Ale přece jen se na tuhle novou lásku svého amanta nedívala úplně lhostejně. S Virgínií to bylo něco jiného. Jistě si to oba vymysleli jen proto, aby měla vztek. A i když jí ta věc sama byla úplně fuk, přece jen jí nebylo jedno, co říkají lidé. A tak, když před ní Lorilleuxová nebo některá jiná jízlivá drbna schválně vykládala, že Poisson už pro parohy ani neprojde Saintdeniskou branou, vždycky celá zbledla, v prsou ji začalo tlačit a u srdce cítila palčivou bolest. Kousala se do rtů a tajila zlost, aby svým nepřátelům neudělala radost. Ale zřejmě se proto s Lantierem hádala, protože slečna Ramanjouová prý jednou odpoledne slyšela, jak by mlaskl pohlavek. Potom se určitě pohněvali, protože Lantier s ní čtrnáct dní nemluvil; ale pak zasám přišel první se usmířit a všechno, zdálo se, bylo zas dál, jako by se vůbec nic nestalo. Pradlena se raději se vším smířila, protože se nějakého toho škubání drdolů bála ze všeho nejvíc a nechtěla si dělat další nepříjemnosti. Ba ne, už jí není dvacet, už není do mužských tak zblázněná, aby pro jejich krásné oči rozdávala v prádelně výprasky a vydávala se v nebezpečí, že ji odvedou na strážnici. Jenom to všechno Lantierovi schovávala, že mu to jednou sečte.

Coupeau byl samý vtip. Ten pohodlný manžel, který nechtěl vidět vlastní parohy, se teď mohl potřhat smíchy nad tím, co potkalo Poissona. U něho doma to nepadalo na váhu; ale u jiných mu to připadalo strašně legrační a slídil jako čert po tom, jestli dámy ze sousedství nechodí zanášet. To je ale moula, ten Poisson! A to prosím nosí šavli a chce okřikovat lidi na chodníku! Coupeau šel tak daleko, že si dobíral i Gervaisu. Tak vida, ten její miláček jí zahrnul!

Je to směla, napřed jí to nevyšlo v kovářském cechu, a teď zas jí vzal roha kloboučník. To proto, že se chytá takových nesolidních řemesel. Pročpak si jednou nenabalí zedníka, to jsou stálí a přichylní lidé, zvyklí důkladně míchat maltu! Říkal to ovšem vždycky jen tak jako žertem, ale Gervaisa stejně pokaždé zezelenala, protože ji přitom probodával těma svýma malýma šedýma očima, jako by ji chtěl naskrz provrtat. Jak se pustil do oplzlostí, nevěděla nikdy, myslí-li to žertem, nebo doopravdy. Člověk, který se od jara do zimy opíjí, už to nemá v hlavě docela v pořádku a bývají takoví manželé, kteří jsou ve dvaceti ukrutně žárliví a ve třiceti už je pití ochočilo natolik, že jim na manželské věrnosti příliš nesejde.

To jste měli vidět, jak se teď Coupeau ve Zlatnické ulici napařoval. Nenazval Poissona jinak než ten paroháč. On těm klepnám teď zacpe hubu! Ted' už není paroháčem on, Coupeau. Však ví své! Jestli dřív dělal, jako že nic neslyší, tak jen proto, že nemá rád drby. Každý ví, kde ho bota tlačí, a drbe se tam, kde ho to svrbí. Ale jeho nic nesvrbí, tak se taky nemůže drbat, jen aby udělal lidem radost. A jestlipak slyší něco ten strážník? A přitom tentokrát je to doopravdy hotová věc, lidi už ty miláčky viděli spolu, tady už nejde tentokrát jen o nějaké prázdné řeči. A rozčiloval se, prý nechápe, jak může mužský, a k tomu státní zaměstnanec, trpět doma takový skandál. Strážník má asi rád ohřívanou polívčičku po jiných, jinak to nemůže být. Ale přitom Coupeau někdy večer, když se sám se ženou doma v té podstřešní díře nudil, došel dolů pro Lantiera a přivlekl ho třeba i násilím. Připadalo mu v tom kumbálu smutno, co už tam kamarád nebyl. Dával ho dohromady s Gervaisou, když někdy viděl, že jsou na sebe jako led. Mordsethadry, na lidi se přece kašle! Copak se člověk nemůže bavit, jak se mu chce? Uchechtával se a v pomrkávajících opileckých očích se mu blýskaly velkorysé myšlenky, potřeba o všechno se podělit s kloboučníkem, aby byl život hezčí. A právě v takových chvílích bývala Gervaisa nejvíce na pochybách, říká-li to jen z legrace, nebo mluví vážně.

Uprostřed všech těch klepů se Lantier nosil jako páv. Choval se důstojně a otcovsky. Třikrát už zabránil hádce mezi Coupeauovými a Poissonovými. Dobrá shoda mezi oběma rodinami byla základem jeho spokojenosti. Bděl nad Gervaisou i nad Virgínií něžnými, ale pevnými pohledy, a tak se obě pořád tvářily, že se mají velmi rády. S bohorovným klidem tureckého paši vládl jak blondýně, tak brunetě a tloustl z vlastní prohnanosti. Ten ničema ještě trávil z Coupeauových, a přitom už vyjídal Poissonovy. Nic si z toho nedělal, že jeden krám už projedl, teď se pouštěl pomalu do druhého. Zkrátka, jenom mužský jako on může mít takové štěstí.

Toho roku v červnu šla Nana k prvnímu přijímání. Šlo jí na třináctý rok, byla vytáhlá jako chmelová tyčka a ve tváři měla drzý výraz. Předěšlý rok ji z katechismu vyloučili pro špatné chování a letos ji farář pustil k přijímání jen ze strachu, že mu už víckrát na katechismus nepřijde a že by tak pustil na ulici zas o jednu pohanku víc. Při pomyšlení na bílé šaty skákala Nana radostí. Lorilleuxovi jakožto kmotři jí ty šaty slíbili a mluvili o tom daru po celém domě. Paní Leratová měla dát závoj a čepeček, Virgínie kabelku a Lantier modlitební knížku, takže se Coupeauovi mohli těšit na ten obřad bez velkých starostí. Poissonovi, kteří se už dlouho chystali oslavit zařízení nového bytu, využili dokonce této příležitosti, zřejmě na Lantierovu radu, a pozvali Coupeauovy s Bochovyými, jejichž dcerka šla k prvnímu přijímání také. Večer prý budou mít skopovou kýtu a ještě něco k tomu.

Den předtím, zrovna když si Nana okouzleně prohlížela dárky, rozložené na prádelníku, přišel domů Coupeau hrozně zřízený. Pařížské povětrí na něho znovu začínalo působit. Pustil se do ženy i do dcery sprostými nadávkami, které se zrodily v jeho ožralé hlavě a které do této slavnostní nálady vpadly o to víc rušivě. I Nana teď bývala velmi hubatá, když kolem sebe pořád slyšela tak ošklivě mluvit. Když se někdy s matkou hádala, dokázala jí klidně říci, že je káča nebo stará kráva.

„Já chci žrát!“ začal hulákat klempíř. „Dejte mi polívku, mrchy zatracený! Děvky, nemá to v hlavě nic jinýho než ty hadry! Že si vám na to sednu, jestli mi hned nedáte polívku!“

„Ten je ale votravnej, když má nakoupíno!“ zabručela podrážděně Gervaisa.

Pak se otočila k němu: „Už se hřeje a dej nám pokoj!“

Nana byla jako putička, protože dneska se jí to strašně líbilo. Prohlížela si dárky vyložené na prádelníku, klopila oči a dělala, jako by těm otcovým sprostým řečem nerozuměla. Ale klempíř býval strašně hašteřivý a neodbytný, když měl v hlavě. Hučel jí přímo do uší: „Já ti dám bílé šaty! To si zas naceš papírové koule do živůtku, abys měla kozy jako tuhle v neděli, co? Jen počkej! Však já dobře vím, jak kroutíš zadkem! To ti dělá dobře, krásný šatičky, co? Vlezlo ti to do hlavy... Ale koukej už s tím mazat, spratku zatracenej! Dej ty pracky pryč a schovej to do šuplete, nebo ti to všechno omlátím o hubu!“

Nana stála se sklopenou hlavou a pořád nic neříkala. Vzala do ruky malý tylový čepeček a zeptala se matky, kolik asi stál. A když Coupeau natáhl ruku a chtěl jí čepeček vytrhnout, Gervaisa ho sama odstrčila a křikla: „Necháš tu holku! Je hodná, nedělá nic zlého!“

Tu teprve klempíř spustil na celé kolo: „Koukejme se, děvky! Matka i dcera, jedna jako druhá! Jde do kostela jíst pánbicka a přitom to chce hned šilhat po mužských. Jen si troufni říct, že ne, couru usmrkaná! Já tě obleču do pytle místo těch hadříků, a uvidíme, jestli ti to polechtá kůžičku! Ano, do pytle, aby ti zašla chuť a těm flandákům taky. Mám já zapotřebí, aby tě tam učili těm sviňárnám? Krucinálfagot, budete mě obě poslouchat, nebo ne?“

Vtom se Nana vztekle obrátila, zatímco Gervaisa napřaženýma rukama chránila věci, které chtěl Coupeau roztrhat, a podívala se na otce. Najednou zapomněla na veškerou skromnost, k níž ji zpovědník vždycky nabádal, a procedila mezi zuby: „Prase!“

Sotva se klempíř navečeřel, lehl si a začal chrápat. Druhý den se probudil v nejlepší náladě. Měl ještě po včerejšku trochu v hlavě, ale zrovna jen tolik, aby byl roztomilý. Díval se, jak se dcera obléká, a celý se rozněžnil nad bílými šaty. Taková maličkost, a udělá prý to z toho spratka úplnou slečinku. Zkrátka v takovýhle den, jak říkal, musí být každý otec na svou dceru hrdý. A stálo za podívanou, jak to Naně v těch kratinkých šatečkách slušelo; usmívala se rozpačitě jako nevěsta. Když sešli všichni dolů a Nana uviděla u vrátnice Pavlíňku, také už ustrojenou, zůstala stát a nejdřív si ji pozorně prohlédla; potom na ni začala být velmi milá, když viděla, že není tak hezky oblečená jako ona, že to na ní visí jako na holi. Obě rodiny vyrazily společně do kostela. Nana s Pavlíňkou šly napřed, v ruce držely každá modlitební knížku a přidržovaly si závoj, který se jim nadouval větrem. Nemluvily a radostí se div nezbláznily, když viděly, jak z krámů vycházejí lidé; tvářily se nábožně a dělalo jim dobře, když slyšely, že si lidé říkají, jaké jsou to hezké a hodné holčičky. Paní Bochová s paní Lorilleuxovou zůstaly kousek pozadu, protože si musely sdělit své úvahy o té pajdě, která všechno projí a která by ani nemohla poslat dceru k prvnímu přijímání, kdyby se na ni příbuzní nesložili a všechno jí nedali, ano, všechno, i novou košili, jen z úcty ke stolu Páně. Lorilleuxová měla největší starost o šaty, dárek od ní, hlídala Nanu jako četník a volala na ni „Špindíro!“ pokaždé, když holka šla příliš blízko kolem nějakého krámu a vytřela tam sukní všechen prach.

V kostele Coupeau celou dobu plakal. Bylo to hloupé, ale nemohl se udržet. Vzalo ho to u srdce, jak farář rozpínal ruce a děvčátka jako andílkové procházela kolem něho se sepjatýma rukama. Hudba varhan ho lechtala až v břicho a vůně kadidla ho nutila kýchat, jako kdyby mu někdo přistrčil k nosu kytici. Zkrátka, byl z toho celý naměkko, úplně ho to rozdělalo. Zvláště jedna písnička – bylo to takového něco strašně líbezného a děvčata při tom zrovna polykala hostii – mu připadala tak sladká, jako by mu zrovna krkem tekla, a poděl

celé páteře mu při ní probíhalo takové zvláštní mrazení. Ostatně i jiní lidé kolem něho, co byli trochu citlivější, muchlali kapesníky a posmrkávali. Doopravdy je to krásný den, nejkrásnější v životě. Jenomže sotva vyšel z kostela a zapadl na skleničku s Lorilleuxem, který neuronil ani slzičku a teď se mu posmíval, začal se Coupeau rozčilovat, že ti flákači tam si pálí nějaké čertovské bejlí, aby lidé zjihli. Nakonec co by to zapíral, ano, brečel tam, ale to je jen důkaz, že nemá v prsou kamení, ale srdce. A poručil další rundu.

Večer bylo na oslavě u Poissonů náramně veselo. Od začátku až do konce vládla nejlepší pohoda bez jediného mráčku. Jsou sice v životě zlé dny, ale přijdou i takovéhle milé večery, kdy se mají rádi i lidé, kteří se jinak nemohou ani vystát. Lantier měl po levici Gervaisu, po pravici Virginii a byl na obě milý, zahrnoval je něžnými pozornostmi jako kohout, který chce mít ve svém kurníku klid a mír. Naproti seděl mlčky Poisson a díval se zasněně a přísně jako strážník, který je zvyklý při dlouhých pochůzkách na nic nemyslet a chodit po chodníku se zamženými očima. Ale královnami celého večera byly Nana s Pavlínkou, které si směly nechat bílé šaty a seděly celé napřímené, aby si na nich neudělaly skvrnu. Při každém soustu na ně někdo pokřikoval, aby nenakláněly tolik hlavu a jedly slušně. Nanu to nakonec dopálilo a vyprskla si všechno víno na živůtek. Byl z toho velký rozruch, hned ji svlékli a živůtek namočili do sklenice s vodou.

Při zákusku se začalo vážně hovořit o budoucnosti obou děvčat. Paní Bochová prý už je rozhodnuta. Pavlínka půjde do zlatnictví a bude dělat takovou tu prolamovanou práci, dá se přitom vydělat pět až šest franků. Gervaisa ještě nevěděla, Nana zatím k ničemu nejevila žádné zvláštní sklony. Takhle lítat po ulici, na to by byla, ale jinak jí jdou ruce spíš od práce.

„Být vámi, dala bych ji na květinářství,“ nadhodila paní Leratová. „Je to slušné a docela pěkné zaměstnání.“

„Jo, květinářky jsou všechny lehké holky!“ zabručel pohrdavě Lorilleux.

„A co já? No vy nejste zrovna galantní!“ ohradila se nakvašeně vysoká vdova. „Abyste věděl, já nejsem taková čubka, abych roztáhla všechny packy do vzduchu, když na mě někdo zapíská!“

Všichni ji napomínali, aby se mírnila: „Paní Leratová! Ale paní Leratová!“

A upozorňovali ji po očku na obě žabky, které byly dnes u prvního přijímání a které teď strkaly nosy do sklenic, aby nevyprskly smíchy. Z ohledů k nim mluvili dnes i pánové celý večer jen slušně. Ale paní Leratová se nenechala napomenout. Co teď řekla, to prý mohou slyšet kolikrát i v nejlepší společnosti. Ostatně zakládala si na tom, jak se dovede vybraně vyjadřovat, a často jí lidé skládali poklony za to, jak dovede všechno pěkně zaokrouhleně povědět, i před dětmi, a vůbec přitom nevybočí z mezí slušnosti.

„Abyste věděl, mezi květinářkami jsou moc slušné ženské!“ křičela. „Jsou jako všechny ostatní, to se ví, že nejsou ze dřeva. Ale umějí se držet a mají vkus, když už se s někým spustí... Ano, to mají od těch květin. Proto jsem taky já zůstala odjakživa poctivá...“

„Inu, já proti květinám nic nemám, chraň bůh!“ přerušila ji Gervaisa. „Jde jen o to, aby se to líbilo Naně, nic víc; člověk nikdy nesmí děti do povolání nutit... Tak co, Nano? Nedělej hloupou a odpověz! Líbilo by se ti dělat květiny?“

Nana se zatím nakláněla nad talířem, sbírala nasliněným prstem drobečky z koláče a pak si ho olizovala. Nijak s odpovědí nespěchala. Zasmála se uličnický jako zkažená žába.

„Ale ano, maminko, líbilo,“ řekla konečně.

A tím byla věc hned na místě dojednána. Coupeau souhlasil, aby paní Leratová hned zítra odvedla holku s sebou do dílny v Káhirské ulici. A všichni se vážně rozhovořili o životních povinnostech. Boche prohlásil, že Nana s Pavlínkou už jsou ženy, když teď mají po prvním přijímání. Poisson k tomu dodal, že teď už budou muset umět vařit,

spravovat ponožky a vést domácnost. Někdo dokonce nadhodil, že se vdají a jednou také budou mít děti. Holky poslouchaly, potutelně se smály a poštuchovaly se, celé pyšné, že už jsou z nich ženy; byly uzardělé a celé rozpačité v těch bílých šatech. Nejvíc jim zalahodilo, když se jich Lantier žertem zeptal, jestli už nemají nějakého galána. A Nana se musela přiznat, že má ráda Viktora Fauconnierů, syna maminčiny zaměstnavatelky.

„Víte,“ řekla paní Lorilleuxová před Bochovy, když se společnost rozcházela, „je to naše kmotřenka, ale jak z ní udělají květinářku, tak o ní od té chvíle nechceme ani slyšet. Bude jen o jednu couru na bulvárech víc... Uvidíte, že dřív jak za půl roku začne vyvádět a úplně se na ně vykašle.“

Když se vraceli nahoru spát, shodli se Coupeauovi na tom, že se to všechno pěkně vydařilo a že ti Poissonovi nejsou zlí lidé. Gervaisa dokonce usoudila, že je krám hezky zařízený. Čekala, že jí to přijde aspoň trochu líto, až bude večer sedět ve svém bývalém bytě, kde se teď roztahují jiní, a sama se divila, že ji ani na chvíli nepopadl vztek. Když se Nana svlékala, zeptala se matky, jestli ta slečna z druhého patra, která se minulý měsíc vdávala, měla taky šaty z mušelínu jako ona.

Ale byl to také poslední hezký den téhle rodiny. Uplynuly dva roky a Coupeauovi upadali pořád níž a níž. Zvláště v zimě bývalo zle. V létě měli ještě jakžtakž co jíst, ale s deštěm a zimou přicházel hlad, hádky před vymetenou špižírnu a prázdné talíře k večeři v té jejich malé díře, kde to táhlo jak někde na Sibiři. Ten ztracený prosinec se k nim pokaždé přiblížil skulinou pode dveřmi a přinášel jen samé zlé věci; na stavbách nebyla práce, protože se v mrazu nedělalo a v dešti také ne; všude se roztahovala černá bída. První zimu ještě občas zatopili a krčili se kolem kamínek, raději nejedli, jen aby měli teplo. Ale druhý rok se kamna za celou zimu ani neohřála a jen studila v místnosti, kde pochmurně stála jako železný patník. A největší čáru přes rozpočet jim dělalo a nejvíc

je přivádělo k zoufalství, když museli platit nájemné. Ach, ten lednový kvartál, když doma nebyla ani suchá kůrka a Boche přišel se stvrzenkou! Byla tenkrát největší zima, fičelo zrovna od severu. Příští sobotu přišel pan Marescot, měl na sobě teploučký zimník a velké pracky měl navlečené ve vlněných rukavicích, a mluvil pořád o soudní výpovědi, zatímco venku padal sníh, jako by jim už ustýlal v bělostných peřinách na dlažbě. Byli by tenkrát prodali třeba vlastní tělo, aby měli čím zaplatit nájemné. Kvůli té činži byly hrnce prázdné a kamínka studená. Ostatně podobný nářek byl po celém domě. Ve všech patrech lidé plakali a ta truchlivá hudba zněla po všech schodištích a po všech chodbách. Ani kdyby v každém bytě někdo umřel, nebylo by slyšet v domě tak žalostný nářek, bylo to jako kvílení varhan. Opravdový den posledního soudu, konec světa, který nikdo nemůže přežít, pohroma na chudáky. Jedna ženská ze třetího poschodí si týden chodila vydělávat na ulici a postávala na rohu ulice Gelhomme. Jeden dělník, zedník z pátého patra, ukradl peníze u svého zaměstnavatele.

Coupeauovi si to všechno zavinili sami, o tom nebylo pochyb. Život je sice těžký, ale člověk ho vždycky nějak se ctí proklepe, když je spořádaný a šetrný; nejlíp je to vidět na Lorilleuxových, kteří přinesou činži vždycky včas, zabalenou do kousku špinavého papíru. Ale ti žili opravdu jako hubení pavouci, že by člověku i tu práci znechutili. Nana ještě nevydělávala v květinářství nic; naopak teď na sebe hodně spotřebovala. Gervaisa měla u paní Fauconnierové čím dál tím horší pověst. Pracovala čím dál hůř a často i prádlo zpackala, takže jí zaměstnavatelka snížila mzdu na čtyřicet pětníků, to dostávaly nejhorší dělnice. Přitom byla Gervaisa velmi pyšná a nedůtklivá a každému hned odsekla, že měla sama vlastní prádelnu a že ji nebude nikdo nic učit. Vynechávala celé dny v práci, a když ji něco popadlo, dávala hned výpověď. Například jednou, když paní Fauconnierová přijala do práce paní Putoisovou, Gervaisa prohlásila, že nebude dělat vedle své bývalé dělnice, a tak se urazila,

že ji v prádelně čtrnáct dní neviděli. Vždycky ji po takových vrtoších přijali do práce zpátky, ale jen z milosrdenství, a ona pak byla tím zahořklejší. Týdenní výplata, pochopitelně, nebývala nijak skvělá; a Gervaisa trpce říkala, že nakonec bude ještě muset paní Fauconnierové v sobotu doplácet. A pokud šlo o Coupeaua, ten, jestli vůbec dělal, tak určitě dával práci státu zadarmo. Protože od té doby, co se vrátil z Etampes, od něho Gervaisa neviděla ani šesták. Když se po výplatě vracel domů, ani se ho už neptala, co nese. Přicházel s vymetenou kapsou, klátil rukama, někdy ani kapesník neměl. Panebože, musel ten smrkáč někde ztratit, nebo mu ho nějaký mrcha kamarád vyfouknul. První čas se pokoušel to nějak vymluvit, vymýšlel si všelijaké účty, deset franků na nějakou sbírku nebo předplatné, dvacet franků mu muselo vypadnout touhletou dírou v kapse, padesáti fraky zaplácl nějaký vymyšlený dluh. Ale potom už se ani nenamáhal. Peníze se prostě vypařily a dost. Nemá už je v kapse, má je v břiše. Taky způsob, jak je své staré přinést domů. Pradlena chodívala někdy na radu paní Bochové čekat muže, když šel z práce, aby sbalila prachy ještě zatepla. Ale nebylo to moc platné, kumpáni Coupeaua varovali a peníze se přestěhovaly do boty nebo na nějaké ještě horší místo. Paní Bochová v tom byla velmi pálená, protože Boche jí často ulejlval desetifranky, aby mohl hostit pečeným králíčkem všelijaké ty své roztomilé dámičky. Prohlížela mu pečlivě všechny záhyby šatů a našla obyčejně desetifrank, který jí chyběl do počtu, zašitý ve štítku u čepice mezi kůží a látkou. Ale klempíř, ten si nevycpával šaty zlatem. Kdepak, ten si ho schovával rovnou do břicha. A Gervaisa přece nemohla vzít nůžky a rozpárat mu panděro.

Ano, bylo to jenom jejich vinou, jestliže domácnost upadala stále víc a víc. Ale něco takového si nikdo nepřizná, zvláště když je zabředlý v bryndě až po uši. Naříkali si na osud, tvrdili, že mají smůlu a že je pánbůh nemá rád. Doma u nich byl teď denně cirkus. Hádali se od rána do večera. Ale přitom se ještě neprali, jenom sem tam

padla facka, když někomu v ráži uletěla ruka. Nejsmutnější bylo, že od nich už dávno uletěly všechny laskavé city jako kanárci, když se otevře klec. Rodinné teplo, které drží pohromadě otce, matku a děti, od nich vyprchalo a oni se třásli zimou každý sám ve svém koutě. Všichni tři, Coupeau, Gervaisa i Nana, byli na sebe pořád jak psi, pro každou maličkost se hádali, v očích měli nenávist; jako by se tu něco polámalo, jako by prasklo velké pero, které drží rodinu pohromadě, to společné pouto, které u šťastných lidí způsobuje, že všechna srdce bijí stejným rytmem. Gervaisa už nebývala tak rozčilená jako dřív, když teď viděla Coupeaua, jak se houpe na okapové rouře dvanáct nebo patnáct metrů nad chodníkem. Nebyla by ho sama strčila, to ne, ale kdyby sám od sebe sklouznul, namouvěru, svět by o mnoho nepřišel. Ve dnech, kdy se doma hádali, na něho křičela, že už se nemůže dočkat, až jí ho přinesou na márách. Čeká prý na to, bude to pro ni jenom spasení. Nač je ten ožrala na světě? Jen aby ji soužil, aby jí všechno prochlatal a aby ji strhával do bláta. Takové mužské jako on, kteří nejsou k ničemu, je nejlepší co nejrychleji šoupnout do díry a zatančit si nad jejich hrobem polku, že už je od nich zaplat'pánbůh pokoj. A když matka nadávala, dcera jí dvojnásob přizvukovala. Nana čítala v novinách zprávy o neštěstích a nehodách a pronášela nad nimi úvahy jako zkažená holka. Ten táta prý má takovou kliku, že ho povalil omnibus a on se ani neprobral z opice. Kdy už ten neřád jednou chcípne!

Uprostřed toho života, ztrpklého bídou, trpěla Gervaisa ještě také tím, že všude kolem sebe viděla zuřit hlad. Tenhle kout domu byl zákoutím největších chudáků; jako by se tu tři nebo čtyři rodiny smluvily, že nebudou mít každý den co jíst. Dveře mohly být otevřené, ale kuchyňských vůní z nich vycházelo pramálo. Na celé dlouhé chodbě vládlo hřbitovní ticho a zdi tu zněly dutě jako prázdné žaludky. Jen chvílemi se odněkud ozýval cirkus, ženský pláč a nářek hladových dětí, jak se někde v rodině hádali, aby zapomněli na hlad. Jako by se tu v křeči stahoval jediný společný chřtán, zející všemi

těmi hladově otevřenými ústy. Prsa se tu každému propadala jen od vdechování toho vzduchu, kde by ani komáři nevydrželi pro nedostatek potravy. Nejvíc litovala Gervaisa pořád starého Bru, který živořil v té své díře pod schůdky. Zalézal tam jako sysel a choulil se tam do klubíčka, aby mu nebyla taková zima. Celé dny tam bez hnutí lehával na hromadě slámy. Pro hlad už ani nevycházel ven, k čemu by mu to bylo, udělat si na ulici ještě větší chuť k jídlu, když ho na oběd stejně nikdo nepozve. Když se několik dní za sebou neobjevil, sousedé vždycky pootevřeli dveře a dívali se, jestli už není po něm. Ale ne, pořád ještě žil, ne mnoho, ale jen tak trošičku, jedním okem; doklepe to až do té smrti, která si ho pořád nechce vzít. Když měla Gervaisa chleba, házela mu tam kůrky. Jestliže se teď stávala zlou a nenáviděla všechny muže kvůli Coupeauovi, ke zvířatům měla pořád ještě upřímný soucit; a starý Bru, ten chudák děda, kterého tu nechali chcípat, protože už nemohl udržet v ruce žádný nástroj, byl pro ni jako nějaký pes, vysloužilé domácí zvíře, kterého už pohodný nechce ani na kůži a na sádlo. Bylo jí těžko u srdce při tom vědomí, že tu pořád je, na druhé straně chodby, opuštěný bohem i lidmi, že tráví jenom sám ze sebe a je už drobounký jako dítě, scvrklý a vysušený jako pomeranč, když ho necháme sušit na krbu.

Na prادلenu také tíživě doléhalo susedství funebráka Bazougea. Oba pokoje dělila jen tenounká přepážka. Slyšela všechno, jak jen hnul prstem. Pokaždé, když večer přišel domů, poslouchala bezděky, co dělá; černý klobouk odhozený na prádelník zaduněl, jako když padá hrouda do hrobu, černý kabát pověšený na věšák zašustil o stěnu jako křídla nočního ptáka, ošuntělé černé šaty odhazované na zem plnily celý pokoj smutečným šramotem. Poslouchala ho, jak přechází, a lekala se při každém jeho pohybu, trhala sebou strachy, když vrazil do nábytku nebo zarachotil nádobím. Musila na toho zatraceného ochlastu pořád myslet, budil v ní nejasný strach smíšený se zvědavostí. Ustavičně byl veselý, kapsu měl vždycky plnou, v hlavě samé povyražení, kašlal, plival, zpíval

si odrhovačky, říkal si všelijaké sprostárny a potýkal se vždycy se všemi čtyřmi stěnami, než se dostal do postele. Gervaisa z toho bývala celá bledá a říkala si, co tam asi dělá. Představovala si hrozné věci, napadalo ji, že si třeba přinesl domů mrtvolu a teď ji strká pod postel. Panebože, vždyť přece v novinách jednou psali, jak si jeden zřízenec pohřebního ústavu schovával doma dětské rakvičky, aby si ušetřil námahu, a odnesl je pak na hřbitov všechny najednou! Jistá věc, že bylo stěnou cítit mrtvolný zápach, když starý Bazouge přišel domů. Jako kdyby člověk bydlel někde na hřbitově rovnou uprostřed hrobů! Děsila se toho chlapa, jak se tak pořád sám pro sebe směje, jako by ho to řemeslo rozveselovalo. I když už přestal s tím rámusem a převalil se konečně na záda, chrápal tak divně, že se z toho pradleně tajil dech. Celé hodiny nastavovala uši a zdálo se jí, že u souseda procházejí pohřební průvody jeden za druhým.

Ano, nejhorší bylo, že při vší té hrůze to Gervaisu přitahovalo tak, že musela chtěj nechtěj vždycy přitisknout ucho na stěnu, aby lépe slyšela. Bazouge na ni působil tak, jako krasavci působí na počestné ženy; chtěly by si s nimi něco začít, ale neodvažují se, protože je zdržuje dobré vychování. A tak i Gervaisa; kdyby ji nebyl zdržoval strach, byla by si ráda sáhla na smrt, okusila ji, jak to vypadá. Bývala někdy tak divná, když se zatajeným dechem pozorně číhala, zda jí Bazouge nějakým pohybem to tajemství neodhalí, že se jí Coupeau poškleboval, jestli snad není do toho funebráka vedle zamilovaná. Gervaisa se rozčilovala a říkala, že by se nejradši odstěhovala, jak je jí to sousedství odporné; ale sotva se dědek vrátil domů s tou svou hřbitovní vůní, přepadaly ji ty myšlenky chtěj nechtěj znova a začínala se zas tvářit dychtivě a ustrašeně jako počestná manželka, která sní o tom, být manželovi nevěrná. Copak jí už dvakrát nenabídl, že ji zabalí do prostěradla a odnese s sebou na takovou postýlku, kde se tak blaženě spinká, že člověk v tu ránu zapomene na všechny starosti? Možná že je to opravdu to nejpříjemnější, co může být?

Pozvolna se jí zmocňovala čím dál tím palčivější touha to okusit. Byla by to chtěla zkusit tak na čtrnáct dní, na měsíc. Ach, moci tak zaspat celý měsíc, hlavně v zimě, lednový kvartál, kdy samými starostmi div nepojde! Ale nebylo to možné, jak člověk usne na hodinu, potom už musí spát pořád; a to pomyšlení jí vždycky rázem zchladilo, touha po smrti byla tatam, když si uvědomila, jak věčné a nesmlouvavé přátelství ta matička země vyžaduje.

Ale jednou večer v lednu přece jen zabušila oběma pěstmi na stěnu. Prožila hrozný týden, kdekdo se na ni utrhoval, v kapse neměla ani vindru a začínala být dočista zoufalá. Tehdy večer jí ještě ke všemu nebylo dobře, třásla se horečkou a před očima jí tančily ohnivé kruhy. Nejdřív měla jednu chvíli chuť skočit z okna, ale potom začala bušit na stěnu a volala:

„Pane Bazouge! Pane Bazouge!“

Funetrák si zrovna zouval boty a zpíval si k tomu *Byly jednou tři hezké holčičky*. Asi měl dneska pěkný výdělek, protože byl ještě veselejší než jindy.

„Pane Bazouge! Pane Bazouge!“ křikla Gervaisa hlasitěji.

Copak ji neslyší? Může si ji hned vzít, může ji chytit za krk a odnést tam, kam nosí všechny ostatní ženské, chudé i bohaté, všechny je dovede utěšit. Dožíralo ji, že si zpívá o těch třech hezkých holčičkách, protože jí to připadalo jako pohrdání od mužského, který má příliš mnoho milenek.

„Copak se děje?“ zablábolil Bazouge. „Chystá se snad někdo umřít?... Už na to jdu, matičko!“

Ale při tom chraplavém hlasu se Gervaisa probudila jako ze zlého snu. Co to udělala? Vždyť zabouchala na stěnu! A najednou, jako když jí dá ránu do zad, strach jí podlomil nohy a couvala zpátky, jako by už viděla funetrákovy hrubé ruce, jak se protahují stěnou a chytají ji za pačesy. Ne, ne, nechce, není na to ještě připravena. Jestli tūkala, tak to jenom zavadila o zeď loktem, když se obracela, ani si toho nevšimla. Hrůza jí svírala celé tělo od kolen až k ramenům,

když si pomyslela, že by ji starý Bazouge mohl vláčet v náručí celou ztuhlou a v obličejí bílou jako stěna.

„Tak co? Najednou už tam nikdo není?“ ozval se znovu Bazouge do nastalého ticha. „Počkejte chvíli, to já zas dámám vždycky vyhovím!“

„I nic, nic,“ vypravila ze sebe konečně pradelna zadrhnutým hlasem. „Nic už nepotřebuju. Děkuju.“

Zatímco funebrák s bručením usínal, zůstala Gervaisa v úzkostech stát, poslouchala a neodvažovala se ani pohnout ze strachu, aby si nemyslel, že na něho zase klepe. Zadušovala se, že teď už si bude dávat pozor.

I kdyby třeba umírala, nepožádá souseda o pomoc. Říkala si to jen tak, aby si dodala odvahy, protože v některých chvílích přes všechen odpor v sobě pořád cítila tu děsivou touhu.

A přece v tom bědném koutu, uprostřed vlastních i cizích starostí, nacházela Gervaisa krásný příklad statečnosti u Bijardových. Malá Lalie, osmiletá žabka, ten mrňavý cvrček, se starala o celou domácnost a udržovala ji v čistotě jako dospělá ženská. A práce měla víc než dost, měla na starosti dva malé haranty, tříletého bratříčka Julia a pětiletou Jindřišku, na které musela dávat celý den pozor, i když zametala anebo myla nádobí. Od té doby, co Bijard zabil svou starou kopancem do břicha, dělala Lalie oběma sourozencům maminku. Beze slova, sama od sebe nastoupila na její místo, a to tak dokonale, že ten dobytek táta, snad aby podoba byla ještě úplnější, tloukl teď dceru zrovna tak, jako předtím tloukl matku. Když se vrátil domů ožralý, musel mít nějakou ženskou, do které by bil. Ani mu nepřipadlo, že je Lalie ještě dítě, řezal do ní jako do staré. Jedinou fackou jí přikryl celý obličej a děvče mělo ještě tak jemnou pleť, že na ní potom dva dny zůstávalo otisknutých všech pět prstů. Byly to ohavné výprasky, nakopal jí pro nic za nic a vrhal se na ni jako zuřivý vlk, když chce roztrhat ubohou malou ovečku, celou vylekanou a nevinnou, hubenou až k pláči; přijímala

to s odevzdaným pohledem krásných velkých očí a ani jednou si nepostěžovala. Ne, nikdy se Lalie nevzepřela. Choučila jen trochu hlavu, aby si chránila obličej, a zadržovala pláč, aby nevzbouřila dům. Když se otec nabažil toho, honit ji kopanci po všech koutech světnice, chvíli sbírala síly a pak se dávala znovu do práce, myla děti, vařila polévku a uklízela, aby na nábytku nezůstal ani prášek. Patřilo to také k její denní práci, nechat se bít.

Gervaisa měla svou malou sousedku velmi ráda. Mluvila s ní jako se sobě rovnou, jako s dospělou ženou, která už zná život. Je třeba přiznat, že Lalie měla bledý, vážný obličej a v něm výraz stárnoucí ženy. Člověk by jí hádal třicet, když ji slyšel mluvit. Uměla velmi dobře nakupovat, spravovat i uklízet a o dětech mluvila, jako kdyby v životě už dvakrát nebo třikrát porodila. Lidé se usmívali, jak ta osmiletá holka mluví, ale potom se jim sevřelo hrdlo a odcházeli raději pryč, aby se nerozplakali. Gervaisa ji k sobě vždycky zvala, dávala jí, co jen mohla, jídlo, staré šaty. Jednou jí zkoušela starý živůtek po Naně a zůstala celá pryč, když viděla, že ta žabka má záda jednu modřinu, loket odřený a ještě celý zakrvácený, celé to nevinné tělíčko, jen kost a kůže, plné stop po týrání. Vždyť aby starý Bazouge už nachystal rakvičku, tohle ta chuděra už dlouho nevydrží! Ale Lalie ji prosila, aby o tom nikomu neříkala. Nechtěla, aby měl kvůli ní otec nepříjemnosti. Zastávala se ho, on prý by nebyl tak zlý, jen kdyby nepil. Je jako pomínutý, neví ani, co dělá. Vždyť ona mu ráda odpustí, bláznům se přece musí odpouštět.

Od té chvíle dávala Gervaisa pozor a pokoušela se zakročít, jakmile slyšela jít starého Bijarda po schodech nahoru. Ale nejčastěji jen sama utržila také nějakou tu facku. Když někdy mezi dnem přišla k Lalii, našla ji často přivázanou k noze železné postele; to míval zámečník takové nápady, že ji před odchodem uvázal za nohy a přes břicho tlustým provazem, nikdo nevěděl proč; zřejmě jen z vrtochu pitím zatemněného mozku chtěl děvče týrat, i když nebyl doma. Někdy tak zůstávala Lalie přivázaná celý den, celá zdřevě-

nělá, v nohou jí běhali mravenci; jednou dokonce i celou noc, když se Bijard nevrátil domů. Když ji Gervaisa, celá pobouřená, chtěla odvázat, prosila ji Lalie, aby na provazy nesahala, protože by otec zuřil, kdyby všechny uzly nebyly tak, jak je uvázal on. Vždyť prý jí opravdu není nijak zle, aspoň si odpočine. Říkala to s úsměvem a přitom měla, andílek ubohý, malé nožičky celé opuchlé a zdřevěnělé. Jenom prý ji mrzí, že nemůže nic dělat, když je takhle přivázaná, a musí se dívat na ten nepořádek po bytě. To si mohl táta vymyslet radši něco jiného. Přesto dávala pozor na děti, musely ji obě poslouchat, každou chvíli k sobě zavolala Jindřišku nebo Julu a utírala jim nos. Protože měla ruce volné, pletla alespoň, aby tak docela nezahálela, než ji otec odváže. Nejbolestivější to právě bylo, když ji Bijard odvažoval; to se pak dobrou čtvrt hodinu vlekla po zemi a nemohla se udržet na nohou, než se krev rozproudila.

Zámečník si také vymyslel ještě jinou kratochvíli. Dal rozpálit do kamen dva pět níky a položil je na křbovou římsu. Potom zavolal Lalii, aby šla koupit dvě libry chleba. Dítě, nic netušíc, zvalo peníze do ruky, vykřiklo, hodilo je na zem a třepalo popálenou pěstičkou. A Bijard začal zuřit. Viděl jakživ někdo takovouhle ničemnou holku? Rozhazovat peníze po zemi! A hrozil, že ji zkope do modra, jestli ty peníze hned nesebere. Když holčička zaváhala, dostala první varování, takovou facku, že slyšela andělíčky zpívat. Beze slova, s dvěma velkými slzami v koutku očí, sebrala peníze a odcházela, pohazujíc mincemi z ruky do ruky, aby vychladly.

Ne, nikdo si nedovede představit, jaké kruté nápady se mohou zrodit v hlavě ožraly. Tak například jednou odpoledne, když Lalie všechno uklidila, hrála si s dětmi. Okno bylo otevřené, byl průvan a vítr, prohánějící se chodbou, lomcoval trochu dveřmi.

„To je pan Větrovský,“ řekla holčička. „Jen pojd'te dál, pane Větrovský! Jen prosím račte dál!“

A dělala přede dveřmi poklony, jako by se s větrem zdravila. Jindřiška s Julkem stáli za ní a klaněli se také, celí nadšení, a smáli

se na celé kolo, jako by je někdo lechtal. Lalie byla celá uzardělá radostí, že se děti tak dobře baví, a i sama měla z té hry potěšení, což se jí věru nestávalo často.

„Dobrý den, pane Větrovský! Jakkak se máte, pane Větrovský?“

Ale najednou vzala za dveře hrubá ruka a vešel starý Bijard. Rázem se celý výjev změnil; Jindřiška s Julkem padli na zadečky ke zdi, zatímco Lalie uprostřed poklony strnula hrůzou. Zámečník držel v ruce zbrusu nový bič, jaké mívají kočí, dlouhé bílé dřevěné bičičště a kožený řemínek s tenkým provázkem na konci. Postavil bič do rohu postele a neuštedřil ani obvyklý kopanec holčičce, která se už krčila a nastavovala záda. Posměšně cenil černé zuby a byl velmi veselý a velmi nachmelený; zarudlý obličej se mu rozzářil legračním nápadem.

„Tak cos to tu vyváděla za skopičiny, ty spratku, co? Slyšel jsem až zdola, jak tady tancuješ... Tak jen pojď blíž! Ještě blíž, mordyje! A pěkně obličejem, já ti tak zrovna budu čuchat k panímandě! Copak ti něco dělám, že se tak klepeš jako sulc? Zuj mi boty!“

Lalie, celá vyděšená, že ještě nedostala výprask, a v obličejí bledá, že by se v ní krve nedořezal, mu zouvala boty. Posadil se na kraj postele a potom si zas lehl, jak byl, v šatech. Ležel s otevřenýma očima a díval se, co Lalie dělá. Motala se po pokoji, zpitomělá tím jeho pohledem, a všechny údy jí pozvolna zmáhal takový strach, že nakonec rozbila jeden šálek. Tu vzal Bijard bič, ani přitom nevstal, a ukázal jí ho.

„Koukej, ty tele pitomý, podívej se na tohle! To je dárek pro tebe. Ano, zase jsi mě stála dva franky padesát... S touhle hračkou už za tebou nebudu muset nikudy běhat, teď se mi můžeš schovávat po koutech! Chceš to ochutnat? Aha, tak ty budeš rozbíjet nádobí, co? A teď hop, chci vidět tanec! Jen udělej pěknou poklonu panu Větrovskému!“

Ani se nenadzvedl, rozvaloval se na zádech s hlavou zabořenou do polštáře a práskl po pokoji bičem jako kočí dostavníku, když

pohání koně. Pak se rozpráhl a švihl, až se řemínek ovinul Lalii kolem těla; trhl rukou a roztočil Lalii, jako když honí káču. Lalie upadla a chtěla po čtyřech utéci pryč, ale on ji novým šlehnutím postavil na nohy.

„Hop! Hop!“ hulákal. „Takhle se prohání stará herka! To je pohodlíčko, co? Takhle ráno, v zimě, pěkně si ležím, neuženu si nastuzení, a můžu pohánět ten dobytek pěkně zdálky, nemusím si darmo namáhat omrzlé nohy. V tomto koutě? Tumaš, ty neřáde! A v tamtom koutě? Zase jsi ji dostala! A tamhle v tom taky! Jestli zalezeš pod postel, tak tě praštím bičístěm... Hop! Hop! Hopsá, hopsasa!“

Kolem úst měl slabou pěnu a žluté oči mu vystupovaly z tmavých důlků. Lalie, k smrti vyděšená, křičela a běhala z kouta do kouta, choulila se do klubíčka na zem, tiskla se ke zdi; ale tenký řemínek ji zasáhl všude, práskal jí u uší jako vybuchující prskavky, štípal ji po celém těle palčivými ranami, po nichž zůstávala dlouhá jelita. Opravdu, jako když tancuje zvíře v cirkusu při drezuře. Ubohá malá ovečka skákala, že to stálo za podívanou! Vyhazovala paty, jako když děvčata skáčou přes švihadlo a volají pořád rychleji: Hop, hop! Nemohla už ani dýchat, odskakovala od země jako gumový míč, neuhýbala už ani ranám, jak byla celá oslepená a zoufalá marným hledáním nějaké skrýše. A zvlčilý otec slavil triumfy, nadával jí „ty děvko ničemná“ a ptal se jí, jestli už toho má dost a jestli si zapsala za uši, že už to teď nepůjde, schovávat se mu.

Ale najednou tam vtrhla Gervaisa, která už chvíli slyšela holčičku křičet. Když uviděla ten výjev, rozčilila se k nepřítčetnosti.

„Vy chlape mizerná!“ rozkřikla se. „Necháte ji hned být, lotře jeden? Nebo vás půjdu udat na policii!“

Bijard zabručel jako zvíře, které chtějí odehnat od koryta. Zablábolil: „Poslouchejte, vy pajdo jedna, hled'te si svýho, jo? Mám si snad brát rukavičky, když jí chci nařezat? Musím jí jenom dát na pamětnou, však vidíte, aby věděla, že mám dlouhé ruce!“

Ještě jednou se naposledy rozpřáhl a švihl Lalii do obličeje. Natrhl jí horní ret, vytryskla krev. Gervaisa popadla židli a chtěla se na zámečníka vrhnout. Ale Lalie k ní prosebně spínala ruce, že prý to nic není, že už to nebolí. Utírala si krev cípem zástěrky a uti-šovala děti, které hlasitě plakaly a vzlykaly, jako kdyby samy dostaly napráskáno bičem.

Když pomyslela Gervaisa na Lalii, neodvažovala se už naříkat si na osud. Chtěla by být tak statečná jako tahle osmiletá žabka, která toho sama snášela tolik jako všechny ženské v celém domě dohromady. Viděla už, jak byla jednou celé tři měsíce jen o suchém chlebu a ani kůrek se nenajedla dost; nakonec už z toho byla tak vyhublá a zesláblá, že se při chůzi musela přidržovat zdí. A když jí Gervaisa potají přinášela trochu zbytků masa, usedalo jí srdce při pohledu na to dítě, které s tichým pláčem polykalo maličká sousta, protože zúžené hrdlo už ani nepropouštělo potravu. Přitom byla Lalie pořád mírná a odevzdaná, daleko rozumnější než děti jejího věku, a plnila povinnosti malé maminky až do úmoru, div nezemřela z toho mateřství, které se u toho hubeného nevinného tvorečka tak předčasně probudilo. Však si také Gervaisa brala to milé stvoření za příklad, učila se od něho trpět a odpouštět a o svém utrpení mlčet. Lalie měla jen ten němý odevzdaný pohled velkých černých očí, v jejichž hloubi člověk tušil jedinou nepřetržitou temnotu agónie a bídy. Nikdy ani slovo, jen ty velké černé oči, dokořán otevřené.

V domácnosti Coupeauových začínal totiž utrejch z Colombova zapadáku už také vykonávat své zhoubné dílo. Pradlena mívala dojem, že už nebude dlouho trvat, a její muž také vezme bič jako Bijard, aby ji roztancoval. A vlastní neštěstí ji přirozeně mělo k tomu, aby byla ještě citlivější k neštěstí malé sousedky. Ano, s Coupeauem to opravdu šlo nějak z kopce. Dávno už byla pryč ta doba, kdy mu kořalka dodávala zdravou barvu. Teď už se nemohl bouchat do prsou a holedbat se, jak po tom utrejchu pěkně tloustne; protože to nezdravé žluté sádlo z prvních let už zmizelo a z Coupeaua se stával

sušinka, v obličejí dostával popelavou barvu přecházející do zele-
na jako nějaká mrtvola hnijící v bažinách. A chuť k jídlu také jako
když najednou utne. Pomalu už vůbec přestal jíst chleba a někdy se
ošklíbal i nad masem. Gervaisa mu mohla podstrojovat sebelepší
žrádýlko, žaludek se mu prostě vzpouzel a zuby nechtěly kousat.
Aby se udržel při síle, potřeboval denně svůj půllitřík kořalky.
To byla jeho dávka, jeho jídlo i pití, jediná potrava, kterou mohl
strávit. Když vstal ráno z postele, seděl nejdřív dobrou čtvrt hodinu
schoulený a chrchlal, až mu kosti chrastily; držel se za hlavu a plival
samé hleny, měl dojem, že mu jezdí krkem něco strašně hořkého
jako pelyněk. Tak to bylo pravidelně každý den, už předem si mohl
připravit nočník. Dokázal se postavit na nohy, teprve když si dal
první skleničku na posilněnou, to byla pro něho jediná medicína
a její oheň mu vypálil střeva. Přes den se mu síly pomalu vracely.
Zpočátku cítil jen lechtání, takové divné mravenčení po kůži na
rukou i na nohou. Smál se tomu a říkal, že ho někdo schválně šimrá,
že mu stará asi dává do peřin svědicí prášek. Ale potom míval nohy
těžké jako z olova a svědění se nakonec změnilo v ukrutné křeče,
které ho štípaly do masa jako ve svěráku. Tohleto už, krucinál, pře-
stává být legrace. Už se tomu nesmál a někdy zůstával najednou stát
na chodníku jako zpitomělý, v uších mu hučelo a před očima se mu
děly takové mžitky, že vůbec neviděl. Všechno bylo najednou žlu-
té, domy se kolem něho nakláněly, on se hezkou chvíli motal a měl
strach, že se natáhne. Jindy zas ho najednou roztrásla zima, i když
mu na hřbet pražilo slunce, a po zádech mu běhal takový mráz, jako
by ho polévala ledová voda od ramen až k zadnici. Ale nejvíc ho
otravovalo, že se mu pořád třásly ruce; hlavně pravá ruka musela
mít na svědomí nějakou špatnost, protože se klepala jako osika.
Krucinál fagot, copak už není chlap? Stává se z něho stará baba?
Zuřivě napínal svaly, popadl sklenici a sázel se, že ji bude držet
klidně, jako by měl ruce z mramoru; ale ať dělal, co dělal, sklenice
tancovala jako posedlá, cukala sebou napravo i nalevo a třásla se

pravidelným uspěchaným pohybem. Obrátil ji tedy vztekle do sebe a hulákal, že by potřeboval takových aspoň deset a potom by udržel v rukou celý sud, ani by nemrkl. Gervaisa mu naopak říkala, aby nepil, pak že se přestane trást, ale on se jí jen smál a pil natruc celé litry, aby zas přišel do cviku; nadával na kolemjedoucí omnibusy, to kvůli nim prý rozlévá všechno po stole.

Jednou v březnu přišel večer Coupeau promoklý na kůži. Vracel se s Perkem z Montrouge, kde si dávali úhoří polévku, cestou je chytil lijavec a oni v něm museli jít pořádný kus cesty, od akcízu ve Fourneaux až k Poissoniérské bráně. V noci dostal ošklivý kašel, byl celý červený, rozpálený horečkou a dýchal namáhavě jako děravý měch. Když ho ráno prohlédl lékař Bochových a proklepal mu záda, zavrtěl hlavou, pak odvedl Gervaisu stranou a doporučil ji, aby dala muže hned odnést do nemocnice. Coupeau měl zápal plic.

Gervaisa se vůbec nehněvala. Kdysi by se byla radši dala rozsekát, než by svěřila muže těm řezníkům. Tenkrát po tom neštěstí v ulici Nation utratila všechny úspory, aby ho mohla sama opatrovat jako ve vatičce. Ale takové krásné city nemívají trvání, když se mužský tak ohavně spustí. Ne, dneska už si s tím nebude dělat takovou hlavu. Můžou si ho odnést, a ať si ho třeba už nechají, ona jim ještě poděkuje. Ale přece jen, když přišli s nosítky a naložili Coupeaua jako kus nábytku, zbledla jako stěna a zařála zuby; bručela sice dál a říkala, že mu to patří, ale nemyslela to už doopravdy a byla by ve skutečnosti dala nevímco, kdyby měla v prádelníku aspoň deset franků a nemusela ho pouštět z domu. Šla ho doprovodit až k Lariboisièrově nemocnici a dívala se, jak ho ošetřovatelé ukládají do postele na konci dlouhatánského sálu, kde leželi v řadách nemocní, v obličejí zelení jako nebožtíci, nadzvedávali se na loktech a zvědavě se dívali, jak jim nesou dalšího do party. Pěkná chcípárna to byla, jen co je pravda, čpělo to tam horečkou, div se člověk nezadusil, a vyhrávala tam taková souchotinářská muzika, že by člověk vlastní plíce vyplivl; nehledě k tomu, že to v tom sále vypa-

dalo s těmi řadami bílých postelí jako na hřbitově Père-Lachaise, opravdovská alej hrobů. Když Gervaisa viděla, jak Coupeau leží bez hnutí na polštáři, hleděla se honem vytrazit; nevěděla najednou, co by mu řekla, a v kapse neměla bohužel také nic, co by mu nechala na přilepšenou. Venku, když se octla před nemocnicí, se ještě jednou otočila a podívala se na budovu. Vzpomněla si na dávno minulé časy, kdy Coupeau stával tam nahoře až u okapové roury, kladl na střechu zinkované desky a zpíval si na sluníčku. Tehdy ještě nepil a měl pleť jako slečinka. Ona ho vyhlížela z okna hotelu Boncoeur, až ho vždycky uviděla přímo proti nebi, oba pak na sebe mávali kapesníky a posílali si vzduchem hubičky. Ano, když tam tenkrát Coupeau nahoře dělal, netušil, že pracuje pro sebe. Teď se už neprochází po střeše jako veselý uličnický vrabec, teď je tu pod střechou, vystavěl si tu hnízdo a přichází sem chcípnout jako bezvládná mátoha. Panebože, jak už jí připadá dneska vzdálený ten čas, kdy ho mívala ráda!

Když se pozítří přišla zeptat, jak se mu daří, našla postel prázdnou. Jedna z jeptišek jí řekla, že museli jejího muže převést do blázince u Svaté Anny, protože včera začal najednou třeštit. Ano, byl prý úplně beze smyslů, chtěl si rozbít hlavu o zed' a tak řval, že ostatní pacienti nemohli vůbec spát. Prý to má asi od pití. Alkohol mu číhal v těle, až bude ležet bezbranně na zádech se zápalem plic, a teprve teď mu vjel do nervů a zřídil mu je. Pradlena se vrátila domů celá pryč. Tak on ten její je teď blázen! To bude pěkný život, jestli ho pustí domů! Nana křičela, že si ho tam v tom špitále musejí nechat, vždyť by je obě mohl ještě zabít!

Teprve v neděli se Gervaisa mohla vypravit ke Svaté Anně. Bylo to dlouhé cestování. Naštěstí omnibus od Rochechouartského bulváru do Glacière stavěl u špitálu. Vystoupila v ulici Santé a koupila dva pomeranče, aby nepřišla úplně s prázdnýma rukama. Byla to zas taková ohromná budova s šedivými dvory a nekonečnými chodbami, kde to páchlo starými zatuchlými léky a nebudilo to v člověku

zrovna veselost. Ale když ji zavedli do jedné cely, byla překvapena, když viděla Coupeaua velmi čilého. Seděl zrovna na trůně, velmi čisté klozetové židli, která ani trochu nezapáchala. A oba se dali do smíchu, že ho tu vidí zrovna při práci, jak si větrá panímandu. Přece víme, co je to nemocný, ne? Trůnil tam jako papež a huba mu vesele jela jako dřív. To se ví, že už je mu líp, když už má tohle zase v pořádku.

„A co ten zápal?“ zeptala se prادلena.

„V tahu!“ odpověděl. „Vytáhli to ze mě holou rukou. Trochu ještě kašlu, ale to už je jen to poslední svinstvo, jak se to ze mě čistí.“

A když opouštěl trůn a zalézal do postele, začal zase žertovat: „Máš dobrej nos? Nebojíš se, že z toho dostaneš kejchavku?“

A oba se ještě víc rozveselili. V hloubi duše měli radost. Tím, že spolu žertovali o takovýchhle věcech, jen dávali najevo uspokojení po svém způsobu, bez okázalých řečí. Ten, kdo ošetřoval nemocného, ví, jaká je to radost, vidět, že už mu zase všechny životní pochody dobře slouží.

Když byl v posteli, dala mu oba pomeranče; dojalo ho to. Byl zas velmi milý od té doby, co pil jen zdravotní čaj a co nemohl zapomenat srdce na pultech kořalen. Nakonec se odvážila s ním promluvit i o tom jeho pomatení jako za starých dobrých časů.

„To je pravda!“ řekl a měl přitom sám ze sebe legraci. „Dooopravdy jsem blbnul... Přestav si, všude jsem viděl samý krysy a běhal jsem po čtyřech, chtěl jsem jim posolit ocásek. A ty jsi mě při tom volala, nějakí chlapi tě chtěli přeříznout. No zkrátka strašný voloviny. Viděl jsem strašidla za bílýho dne... Však se na to moc dobře pamatuju, palici mám ještě dobrou... Ale teď už je po všem, před spaním mám ještě všelijaký takový můry, ledacos se mi zdá, ale můry má přece každěj.“

Gervaisa u něho zůstala až do večera. Když přišel lékař v šest hodin na vizitu, poručil Coupeauovi, aby natáhl ruce. Skoro vůbec už se mu netřásl, jen takové slabé chvění zůstalo v konečcích prstů.

Ale jak se začínalo stmívat, posedal Coupeaua pozvolna jakýsi neklid. Dvakrát se na posteli posadil a díval se na zem do tmavých koutů místnosti. Pak najednou natáhl ruku, jako by chtěl plácnout na zdi nějaké zvíře.

„Copak se děje?“ zeptala se polekaně Gervaisa.

„Krysy. Krysy!“ zašeptal.

Pak, po chvíli ticha, když už pomalu usínal, začal sebou najednou házet a vyrážet nesouvislá slova: „Hergot! Vždyť mi prokoušou hadry! Potvory jedny svinský...! Nedej se! Přidrž si sukně! Dej si pozor na toho sviňáka za tebou...! Hrom do toho, teď už ji ti hajzlové převalili a přijdou si na svý...! Bando sviňácká! Mrchy jedny! Holoto jedna raubířská!“

Rozdával facky do vzduchu, strhal ze sebe příkrývku a sbalil si ji na prsou, jako by se chtěl tím štítem chránit před útokem vousatých chlapů, které kolem sebe viděl. Přiběhl ošetřovatel a Gervaisa utekla, na smrt vyděšená tím výjevem. Ale když za pár dnů přišla znovu, byl Coupeau docela zdrav. I ty můry už ho přešly, spal pokojně jako dítě a vydržel v posteli i deset hodin bez pohnutí. a tak dovolili, aby si ho manželka odvedla domů. Jenom mu před odchodem lékař dával obvyklé rady a nabádal ho, aby o nich přemýšlel. Jestliže začne zase pít, přijde to na něho zas a potom už bude konec. Ano, záleží teď jedině na něm. Sám viděl, jak byl zas čilý a dobré mysli, když se přestal opíjet. Tak ať pěkně vede doma stejný rozumný život jako tady u Svaté Anny, může si představovat, že je pořád ještě pod dohledem a že žádné kořalny vůbec nejsou.

„Ten pán má pravdu,“ řekla Gervaisa v omnibusu, když se vraceli do Zlatnické ulice.

„Ano, určitě má pravdu,“ odpověděl Coupeau.

Potom chvilku uvažoval a dodal: „Ale víš, sem tam nějaká ta sklenička přece nemůže člověka zabít. Po tom se jenom líp tráví.“

A ještě večer si dal malou skleničku kořalky pro vytrávení. Celý týden však vydržel být dost rozumný. Byl vlastně v hloubi duše

velký strašpytel a neměl zrovna chuť skončit v blázinci. Ale nárůživost v něm přece jen pozvolna vítězila, první sklenička ho volky nevolky vedla ke druhé, třetí, čtvrté, a než uplynulo čtrnáct dní, pil už zase svou obvyklou dávku, půl litru utrejchu denně. Gervaisa měla takový vztek, že by ho byla nejradši ztloukla. Ona, prosím, byla tak hloupá a představovala si, když ho viděla tam v ústavu tak mírného a rozumného, že začne znovu spořádaný život! Zas jedna radost je tatam, a tohle už byla určitě poslední! Ano, teď, když už ho nemůže napravit nic, ani ten strach, že na to brzo pojde, teď se ani ona nebude v ničem omezovat, na to může vzít každý jed. Ať to jde v domácnosti od deseti k pěti, jí už to bude úplně fuk; a bude si taky užívat každého potěšení, které se jí naskytne. A tak začalo znovu peklo, pozvolné upadání stále hloub a hloub do bahna, bez jediné naděje, že už někdy bude líp. Když někdy Nanu táta zpo-
hlavkoval, říkala vztekle, proč si toho dobytka radši nenechali ve špitále. Jen co prý si začne vydělávat peníze, nakoupí mu kořalky, aby dřív chcípnul. Gervaisa se také jednou rozzuřila, když Coupeau začal litovat, že se s ní oženil. Ona že mu přinesla do manželství jen to, co zbylo po jiných? Že ji sebral na chodníku a ona ho nalákala tím, že se tvářila jako nevinná holčička? No tohleto už, krucinál, přestává všechno! To je ale od něho drzost! Co slovo, to lež. Ona ho přece nechtěla, tak je to! Plazil se jí u nohou, aby si ho vzala, kdežto ona mu přece rozmlouvala, aby si to dobře rozmyslel. Kdyby k tomu dneska mělo dojít znovu, to se ví, že by řekla ne! Namouduši by si nechala radši ruku uříznout! Ano, přišla o věnec už předtím, než ho poznala; ale pracovitá ženská bez věnce stojí desetkrát za víc než takový lajdák a ničema, který špiní svou čest a čest celé rodiny po všech možných putykách. Ten den se u Coupaeuů poprvé doopravdy seprali; a řezali se tak důkladně, že na to prasklo jedno staré paraple a koště.

A Gervaisa dostála slovu. Začala se spouštět ještě víc, ještě častěji vynechávala práci, dokázala proklábosit celé dny a v prádelně byla

líná jako valach. Když jí něco vypadlo z ruky, nechala to na zemi, co by se shýbala, však on to někdo sebere. Ručičky jí začínaly jít od práce. Šetřila si to svoje sádlo. Na všechno kašlala a pometlo vzala do ruky jen tehdy, když už o smetí zakopávala. Lorilleuxovi si teď okázale zacpávali nosy, když šli kolem jejího bytu. Smrad jako z hnojiště, říkávali. Sami si žili pěkně schovaní tam na konci chodby a nechtěli nic vědět o vší té bídě, která řádila v tomto koutě domu; zamykali se, aby náhodou nemuseli někomu půjčit pět franků. Ach, ti měli srdíčko jako ze zlata, laskaví sousedé, jen co je pravda! Ano, já nic, já muzikant. Stačilo zaklepat a požádat o sirky, o špetku soli, o trošku vody, a člověk si mohl být jist, že mu přibouchnou dveře před nosem. A přitom měli jazyk jako zmije. Když měli pomoci bližnímu, to se rozkřikovali, že se o druhé nikdy nestarají; ale když šlo o to, někoho pomlouvat, to se o něho starali od rána do večera. Zavřeli se na závoru, na dveře pověsili ještě příkrývku, aby zakryli všechny štěrbinu i klíčovou díрку, a pásli se na klepech; přitom ani na chvíli nespouštěli zlaté drátky z rukou. Nejvíc jim lahodilo, jak se ta pajda spustila, o tom dokázali příst celý den jako kocouři, když je někdo hladí. Ta to dopracovala, taková bída, lidičky, s tou to ale vzalo konec! Číhali, až půjde nakupovat, a pochechtávali se, jaký malý kousek chleba si nese pod zástěrou. Počítali dny, kdy neměla co dát do úst. Věděli přesně, kolik je u ní prachu, kolik zůstalo neumytých talířů, jediný další příznak úpadku, bídy a vzrůstající lenosti jim neušel. A ty její šaty, podívejte na ty odporné cáry, ty už by ani hadráčka na ulici nesebrala! Panebože, pěkně jí teče do bot, té krásné blondýnce, té ctnostné paničce, co tenkrát vrtěla zadkem v tom svém honosném modrém krámě. Vidíte, kam to vede, když si někdo potrpí na mlсотu, má rád likéry a pořádá žranice. Gervaisa tušila, že si na ní asi dávají záležet, a někdy si zula střevíce a šla poslouchat za dveře; ale příkrývka byla příliš tlustá, neslyšela nic. Jen jednou zaslechla, jak jí říkají „ta ceckatá“, zřejmě proto, že měla vpředu trochu příliš vzduť živůtek, i když jinak z té špatné stravy

byla pomalu kost a kůže. Ostatně, říkala si, ať jí někam vlezou; mluvila s nimi sice dál, protože se chtěla vyhnout nepříjemnostem; nečekala od těch špinavců už dávno nic dobrého, ale neměla už ani sílu jim odseknout a usadit je tak, aby na ni zůstali hloupě čučet. A pak, vždyť je to přece fuk! Nechtěla už nic jiného než sem tam nějaký ten požiteček, sedět v klidu a točit si palci, a hnout sebou, jen když šlo o to, dobře se pomět.

Jednou v sobotu jí Coupeau slíbil, že ji zavede do cirkusu. Podívat se na krasavice, jak jezdí tryskem na koních a proskakují papírovými kruhy, to aspoň stojí za trochu té námahy. Coupeau zrovna celých čtrnáct dní pracoval a mohl se praštit přes kapsu; dokonce prý půjdou na večeri někam do restaurace, protože Nana přijde až pozdě večer, mají v dílně nějakou zakázku, která spěchá. Ale v sedm hodin Coupeau nikde; odbilo osm, ještě se neukázal. Gervaisa zuřila. To ten její mazavka určitě prochlastává celou mzdu s kumpány někde v kořalně. Vyprala si čepeček a od rána se namáhala se spravováním dřev ve starých šatech, aby byla aspoň trochu k světu. Konečně kolem deváté, na smrt vyhladovělá a modrá vzteky, se odhodlala seběhnout dolů a vypravila se hledat Coupeaua po okolních hospodách.

„Hledáte muže?“ křikla na ni paní Bochová, když viděla, jak se tváří. „Ten je u starého Colomba. Manžel si tam s ním zrovna před chvilkou dával třešně v rumu.“

Poděkovala. Rozběhla se najisto a už se chystala, jak na Coupeaua vyjede. Drobounce mžilo a to jí při té nedobrovolné procházce na vzteku neubralo. Ale když přišla před putyku, rázem se uklidnila a řekla si, že musí jednat opatrně; dostala strach, že by si to sama odskákala, kdyby muže popudila. Kořalna zářila, všechny plynové lampy hořely bělostným světlem jako slunce, kolem zdí se měňavě leskly barevné láhve a sklenice. Zůstala chvíli stát na chodníku, nakloněna kupředu, s obličejem přitisknutým na výkladní skříň, a mezi vystavenými sklenicemi se dívala dovnitř na Coupeaua. Seděl až v zadu u malého zinkem pobitého stolku s nějakými

kumpány, všichni byli stěží k rozeznání v tom modrém kouři z dýmek, a protože jejich hulákání nebylo slyšet, vypadali velmi směšně, jak rozhazovali rukama, vystrkovali bradu a kulili oči. Jak je to, propánaboha, možné, že mužští opouštějí svoje ženy a svoje domovy kvůli tomu, aby seděli zavření v takovéhle díře k zadušení? Déšť jí stékal za krk; vzchopila se a odešla dál na bulvár, trochu si to rozmyslet, protože najednou ztratila kuráž vejít dovnitř. Ten by ji, panečku, pěkně přivítal, vždyť přece odjakživa nesnáší, aby za ním někdo lezl do hospody. A pak, namouduši, tohle se jí věru nezdá vhodné místo pro počestnou ženskou. Ale když se pod promočenými stromy začínala čím dál tím víc třást zimou, napadlo ji, že si takhle určitě užene pěkné nastuzení; pořád ještě váhala. Dvakrát se vrátila zpátky před kořalnu, znovu přitiskla obličej k výkladní skříni a vztekle se dívala, jak ti zatracení ochlastové pořád ještě sedí pěkně v suchu a nepřestávají hulákat a popíjet. Zářivé světlo z putyky se odráželo na dláždění v kalužích, na nichž vyskakovaly malé bublinky od padajícího deště. Pokaždé, když se dveře otevřely a zase zapadly s klapnutím mosazného kování, Gervaisa honem utekla a brodila se v kalužích. Až si najednou řekla, že je hloupá, otevřela dveře a šla rovnou ke stolu, kde Coupeau seděl. Nakonec co na tom, vždyť sem přece jde za mužem; a má na to plné právo, protože jí slíbil, že ji dnes večer vezme do cirkusu. Ať se děje, co chce, ona se nehodlá rozmočit na chodníku jako kus mýdla.

„A hele, to je moje stará!“ křikl klempíř a rozkuckal se smíchy. „No ne, to se ale povedlo, ta je srandovní, co? No nemám pravdu? Není srandovní?“

Všichni se smáli, Perko, Telecí nožička i Nevymáchaná huba zvaný Duha. Ano, připadalo jim to strašně k smíchu, aniž řekli proč. Gervaisa zůstala trochu zakřiknutě stát. Zdálo se jí, že je Coupeau dobře naložený, a tak se odvážila říci: „Víš, máme přece jít do toho cirkusu. Musíme honem dělat, snad ještě přijdeme včas, abychom něco viděli.“

„Když já nemůžu vstát, jsem tady přilepený! No namouduši!“ odpověděl Coupeau, který se pořád zubil od ucha k uchu. „Jen to zkus, uvidíš; zatáhni mě za ruku, ale pořádně, hergot, ze všech sil! Ještě víc, no tak, hej rup! Vidíš, ten starej rošťák Colombe mě tady k té lavici přišrouboval!“

Gervaisa to přijala jako dobrý žert a tahala ze všech sil; když mu konečně ruku pustila, připadal ten vtip kamarádům tak povedený, že se vrhli jeden na druhého, strkali do sebe rameny a hýkali jako osli, když je hřebelcují. Klempíř měl hubu rozšklebenou takovým smíchem, že mu bylo vidět až do chrtánu.

„Ale jdi, ty moulo!“ řekl nakonec. „Můžeš si k nám přece na chvíli taky přisednout, ne? Je tady člověku líp než čvachtat se venku v tom dešti... No, nepřišel jsem domů, tak jsem nepřišel; co má být. Měl jsem neodkladné jednání. Když budeš dělat dlouhý ksichty, nic tím nespraviš... Seseďte se trochu, mládenci!“

„Kdyby si mně milostpaní chtěla sednout na klín, bylo by to měkčí!“ nabídl se dvorně Perko.

Aby tu tak nápadně nestála, vzala Gervaisa židli a sedla si na tři kroky od stolu. Podívala se, co to mužští pijí, byla to nejsilnější kořalka a svítila ve sklenicích jako zlato. Na stole jí byla rozlitá loužička a Nevymáchaná huba zvaný Duha do ní při řeči namáčel prst a psal po stole velkými písmeny ženské jméno *Eulálie*. Telecí nožička jí připadal hrozně sešlý, byl vyzáblý jako tyčka. Perkovi zas kvetl nos, opravdová burgundská modrá jirina. Všichni čtyři byli strašně špinaví, odporně zaneřádné vousy měli rozježené jako kartáče na vytírání nočníků, nestydatě vystavovali na odív rozedrané kazajky a natahovali umouněné pracky se špínou za nehty. Přitom však, pravda, se s nimi ještě mohl člověk ukázat před lidmi, protože se chovali pořád slušně, i když tu pařili už od šesti hodin; měli v hlavě zrovna tolik, kolik je třeba. Gervaisa si všimla dvou jiných mužských, kteří se nalávali u pultu, ti už byli tak zlinkovaní, že si obraceli skleničky pod bradu a polévali si košile v přesvědčení, že

si proplachují hrdla. Starý tloušťík Colombe natahoval své dlouhé ruce, před nimiž měl každý v podniku respekt, a naléval klidně další rundy. Bylo tu hrozné dusno, kouř z dýmek stoupal do oslepujícího světla plynových hořáků, vířil pod stropem jako prach a zahaloval všechny hosty do neustále houstnoucího mračna. A z toho mračna se ozýval ohlušující kravál, směsice chraplavých hlasů, cinkání skleniček, nadávek, a občas do toho zaduněly jako výbuch rány pěstí do stolu. Však se také Gervaisa tvářila jako kakabus; takováhle podívaná není nic pro ženskou, zvláště pro takovou, která na to není zvyklá. Dusila se, oči ji pálily a hlavu měla těžkou jen od alkoholových výparů, kterých byla místnost plná. Pak měla najednou podivný zneklidňující pocit něčeho ještě horšího za zády. Otočila se a uviděla destilační přístroj, tu mašinu na opíjení pod skleněnou střechou úzkého dvorku a otřásající se s tlumeným hukotem jako pravá ďábelská kuchyně. Večer vypadaly ty její hadice ještě pochmurněji, jak na všech jejich vypouklinách svítily široké červené odlesky. A stín přístroje vykresloval na protější zdi všelijaké nejohavnější tvary, postavy s ocasy anebo obludy otevírající tlamy, jako by chtěly pohltit celý svět.

„Poslouchej, ty káčo hubatá, přestaň už dělat takový ksichty!“ křikl na ni najednou Coupeau. „Víš, že u nás každýho, kdo kazí legraci, posíláme do hajzlíčku! Co si dáš k pití?“

„Kdepak, nic, nic!“ odpověděla prادلena. „Vždyť jsem ještě nevečeřela!“

„Tím spíš si musíš něco dát, takovej lok člověka posilní!“

Ale protože se Gervaisa pořád ještě mračila, vložil se do toho Perko a začal zas dvorně: „Milostivá má asi ráda něco sladkého, ne?“ zablábolil.

„Především mám ráda, když se chlapi neožírají!“ odsekla mu zlostně. „Ano, mám ráda, když muž přinese vejplatu domů, a taky aby dodržel slovo, když něco slíbí.“

„Aha, tak tohleto tě pořád tak žere?“ řekl klempíř, nepřestávaje se zubit. „Ty chceš svůj podíl z vejplaty, co? Tak proč si, ty huso hloupá, taky něco nedáš? Jen si dej, na tom nemůžeš prodělat!“

Upřeně se na něho podívala, zatvářila se naprosto vážně a na čele se jí udělala zlověstná vráska. Odpověděla pomalu a zamyšleně: „Máš vlastně pravdu. To je dobrý nápad. Takhle aspoň ty peníze propijeme spolu.“

Telecí nožička se zvedl a šel jí pro skleničku anýzovky. Přisunula si židli a usadila se u stolu. Když srkala tu anýzovku, přišla jí najednou na mysl vzpomínka, jak tu tenkrát jedla švestku v rumu, ještě když se jí Coupeau dvořil; bylo to tak dávno, seděli tenkrát tamhle u dveří. Tehdy snědla jen švestku a rum nechala. A teď, teď se pouští do likérů. Bože, však ona se zná, nemá vůli, na vařené nudli by ji utáhl. Stačilo by ji jen trochu postrčit a dala by se na pití, spadla by do toho rovnou po hlavě. Dokonce jí ta anýzovka výborně chutná, jenom je trochu moc sladká, až protivně sladká. Usrkávala ze skleničky a poslouchala, jak Nevymáchaná huba zvaný Duha vykládá o své holce, tlusté Eulálii, co prodává na ulici ryby. Zatraceně mazaná ženská je to, vyčmucha ho, potvora, v každé putyce, když jede s tou svou károu kolem. Nic nepomůže, že ho kumpáni varují a schovávají, pokaždé ho načapá, a zrovna včera mu dokonce omlátila platejsa o hubu, že prý ho naučí nechodit do práce. No to je teda namouduši legrace. Telecí nožička a Perko se smáli, až se za břicho popadali, a plácali Gervaisu po ramenou; ta se nakonec také rozesmála, jakoby proti své vůli, jako by ji někdo lechtal. Radili jí, aby to udělala jako ta tlustá Eulálie, aby si přinesla žehličku a na pultu v kořalně vyžehlila Coupeauovi uši.

„Děkuju, nechci!“ křičel Coupeau a držel dnem vzhůru skleničku, kterou Gervaisa mezitím dopila. „Tys to ale vyzunkla! Koukejte, panstvo, ta má tah!“

„Milostivá si dá ještě jednu?“ zeptala se Nevymáchaná huba zvaný Duha.

Ne, už nechce. Ale přece jen váhala. Z té anýzovky se jí dělalo mdlo. Nejraději by si dala něco ostřejšího, aby si spravila žaludek. A dívala se po očku za sebe na tu mašinu na chlast. Ten zatracený hrnec, bachratý jako břicho tlusté kotlářky, s tím protáhlým nosem, který se všelijak kroutil, v ní budil chuť a zároveň strach, až jí z toho šel po zádech mráz. Ano, vypadá to úplně jako kovové vnitřnosti nějaké obludné čarodějnice, která kapku po kapce vypouští ze střev oheň. Pěkný pramen jedu, jen co je pravda, s touhletou výrobou se měli schovat někde ve sklepe, tak je nestydatá a ohavná! Ale přesto přese všechno by byla nejraději strčila nos až dovnitř, načichala se té vůně a okusila ten neřád, i kdyby si po něm měla spálit jazyk, až by se jí sloupal jako pomeranč.

„A co vy to vlastně pijete?“ zeptala se potměšile mužských a oči jí zasvítily při pohledu na tu krásnou zlatou barvu v jejich skleničkách. „Víš, stará,“ odpověděl Coupeau, „tohleto je utrejch strejce Colomba... Jen ze sebe nedělej jelimánka! Však my ti dáme ochutnat.“

Když jí přinesli skleničku ostré kořalky a když se hned po prvním doušku rozkašlala, začal se klempíř plácát do stehen a rozkřikl se:

„Tak co tomu říkáš? Nějak ti to vyrazilo dech! Musíš to do sebe obrátit všechno najednou! Každou skleničkou ušetříš šest franků na doktorovi.“

Po druhé skleničce už Gervaisa přestala cítit hlad, který ji předtím tolik svíral. Teď už se s Coupeauem usmířila, už se na něho nezlobila, že nedodržel slovo. Půjdou do cirkusu někdy jindy, vždyť to nakonec není nic zvláštního, takoví komedianti na koních. Tady u starého Colomba neprší, a i když se v té kořalce rozplývá celá výplata, člověk si ji aspoň vrazí do žaludku a vypije ji průzračnou a krásně lesklou jako tekuté zlato. Ať jí všichni vlezou na záda! Beztak má v životě tak málo radostí, a pak, při tomhle jí aspoň může být útěchou, že roztáčí prachy s Coupeauem napolovic. Když je jí tu dobře, proč by tady nezůstala? Teď by mohli třeba z kanonů střítlet, ona se odtud nehne; nerada se hýbe, když už se jednou uvelebí.

Tetelila se tu pěkně v teplíčku, živůtek se jí lepil na záda a po těle se jí rozléval takový blažený pocit, že se jí ani rukama nechtělo pohnout. Smála se bez důvodu, lokty měla na stole a oči zamžené; nejvíc ji bavili dva hosté, jeden takový hromotluk a druhý skrček, seděli u sousedního stolu a byli tak opilí, že se pořád objímali a líbali. Ano, smála se celé té putyce, smála se kulatému obličejí starého Colomba, vypadajícímu jako kastrol sádla, smála se okolním hostům, kteří kouřili z těch jejich zapékaček, hulákali a plivali, smála se velkým plamenům plynových hořáků, které se blýskavě odrážely v zrcadlech a na lahvích s kořalkou. Zápach už jí tu vůbec nevadil, naopak, šimralo jí to v nose a zdálo se jí, že to tu pěkně voní. Víčka se jí trochu přivírala, dech se jí krátil, ale nedusila se, vychutnávala rozkoš z lenivé dřímoty, která ji pomalu přepadla. Po třetí skleničce jí klesla brada do dlaní a viděla už jen Coupeaua a jeho kumpány. Seděla těsně proti nim, jejich dech jí hřál na tvářích a dívala se jim na špinavé brady, jako by na nich chtěla spočítat všechny chlupy. Teď už byli všichni úplně namol. Perko seděl mlčky s dýmku v zubech, slintal, tvářil se vážně a vypadal jako podřimující vůl, Telecí nožička vykládal něco o tom, jak dovede jedním lokem vytáhnout celou litrovou láhev, najednou prý ji do sebe obrátí, až je vidět na dno. Nevymáchaná huba zvaný Duha došel k pultu pro kolo Štěstěny a hrál teď s Coupeauem o skleničky.

„Dvě stě...! Ty máš ale kliku, pokaždý ti vyjde vysoký číslo!“

Pero kola skřípalo a soška Štěstěny, velká červená žena, přikrytá skleněným poklopem, se točila tak rychle, že bylo uprostřed vidět už jen kulatou červenou skvrnu jako skvrnu od vína.

„Tři sta padesát...! To jsi do toho musel strčit, ty zatracenej lumpe! A vůbec, dej mi pokoj, já už nehraju!“

A Gervaisa se začala zajímat o kolo Štěstěny. Pila teď jako duha a říkala Perkovi „ty můj synátore“. Mašina na chlast za ní pracovala bez ustání dál a hučela jako podzemní potok. Gervaisa byla zoufalá, že ji nemůže zastavit, celou vypít, měla na ni najednou nesmírný

vzteky, popadala ji chuť skočit na destilační přístroj jako na nějaké zvíře, ukopat ho podpatkem a rozdupat mu břicho. Všechno se jí před očima zamotalo, viděla, jak se přístroj hýbe, cítila, jak ji popadá těmi svými měděnými pařáty a potok kořalky jí teď protéká celým tělem.

Potom se s ní celá místnost začala točit a plynové lampy se míhaly jako létavice. Gervaisa byla úplně namol. Slyšela, jak se Nevymáchaná huba zvaný Duha zuřivě hádá s tím starým vydřiduchem Colombem. Zatracený zloděj, ten hospodský, to jim asi dělal čárky vidličkou, že je jich tolik, ne? Ale nejsou jelimáci, aby se dali oškubat. Najednou však byla nějaká strkanice, ozval se křik a rámus poražených stolů. To starý Colombe bez okolků vyhazoval celou společnost ven, jediným mávnutím ruky. Ještě za dveřmi mu nadávali a hulákali na něho, že je starý syčák. Pořád ještě přšelo a fičel ledový vítr. Gervaisa ztratila Coupeaua, pak ho našla a zase znovu ztratila. Chtěla domů a hmatala po krámech, aby našla cestu. Strašně se divila, že je najednou taková tma. Na rohu ulice Poissonière si dřepala do stružky u chodníku a myslela, že je v prádelně. Ze vši té vody, která tu kolem ní tekla, se jí točila hlava a bylo jí nanic. Konečně přišla k domu a proběhla honem kolem dveří vrátnice, ale stačila zřetelně zahlédnout, jak tam seděli u stolu Poissonovi s Lorilleuxovými a jak se znechuceně ušklíbali, když ji viděli takhle zřízenou.

Nikdy nevěděla, jak se dostala do šestého poschodí. Nahoře, když vešla do chodby, jí přiběhla naproti s otevřenou náručí malá Lalie, která ji slyšela jít po schodech; něžně se usmívala a říkala: „Paní Gervaiso, tatínek není doma, pojd'te se podívat, jak mi děti krásně spinkají... Jsou takové roztomilé!“

Ale když uviděla tupý, opilý obličej pradleny, zděšeně ucouvla a začala se celá třást. Zнала už moc dobře ten dech, páchnoucí kořalkou, ten bezvýrazný pohled, ta křečovitě stažená ústa. Gervaisa kolem ní beze slova vrávoravě přešla, zatímco holčička, stojíc ve dveřích, ji mlčky sledovala tím svým vážným pohledem černých očí.

11

Nana rostla a stávala se z ní pěkná mrška. V patnácti se vytáhla jako telátko, měla teď běloučké masíčko, přitom byla kyprá, a dokonce baculatá, že vypadala jako klubíčko. Ano, patnáct let, to je ten věk, kdy už narostou všechny zuby a kdy se ještě nenosí šněrovačka. Měla opravdu obličejíček jako vykutálená dorota, tváře jako mléko, pleť sametovou jako broskev, legrační nosík, růžovou pusinku, a kukadla jí tak svítila, že mužští dostávali chuť si o ně zapálit dýmku. Spousta bujných vlasů, světlých jako dozrávající obilí, jí poletovala kolem spánků jako zlaté chmýří, hrající někdy do rezava, jako by opravdu měla kolem hlavy sluneční korunu. Pěkná panenka, namouduši, říkali Lorilleuxovi, takový usmrkanec, kterému by se měl ještě utírat nos, ale který už má rozkvetlá ramena, plná a kulatá, vydávající zralé vůně jako u dospělé ženy.

Teď už si Nana papírové koule do živůtku nestrkala. Narostly jí pěkné kozičky, dvojice zbrusu nových řadérek bělostných jako hedvábí. Nebylo jí to vůbec nevhod, naopak, byla by jich chtěla mít plnou náruč, toužila po tom, mít prsa jako kojná, tak už bývá mládí chtivé a nerozvážené. Zvlášť vypadala mlsně proto, že měla zlozvyk vystrkovat pořád špičku jazyka mezi bílými zoubky. Zřejmě se jí jednou zdálo, že jí to tak sluší, jak se pořád dívala do zrcadla. A tak celý den od rána do večera vyplazovala jazyk, aby vypadala hezky.

„Schováš ten prolhanej jazyk!“ okřikovala ji matka.

Často musel zasáhnout i Coupeau; tloukl pěstí do stolu, nadával a řval: „Tak zatáhneš ten červenej cucek, nebo ne?“

I jinak byla Nana velká koketa. Nohy si sice moc často nemyla, ale zato nosila tak malé boty, že slyšela andělíčky zpívat, jak ji to tlačilo. A když se jí někdy ptali, co jí je, že tak najednou celá zezelenala, říkala, aby nemusela s pravdou ven, že jí bolí břicho. Bylo ovšem

těžké se parádit, když doma nebylo ani na chleba. Ale Nana dělala učiněné zázraky, nosila si z dílny odstřižky pentlí a upravovala si šaty sama; šaty měla špinavé, ale samé pentličky a střapečky si na ně našít musela. Hlavně v létě slavovala triumfy. Každou neděli oblékala perkálové šaty za šest franků a procházela se v nich jako světlovlásá krasavice po celé čtvrti Goutte-d'Or. Ano, znali už ji tu od okrajových bulvárů až k městským hradbám a od clignancourtské silnice až po ulici Chapelle. Říkalo se jí „kotě“, protože měla opravdu hebkou pleť a svěží vzezření jako nějaké dračí mládě.

Zvlášť jedny šaty jí výborně slušely, takové bílé s růžovými puntíky, velmi jednoduché, úplně bez ozdob. Pod sukní, trochu krátkou, jí v nich vykukovaly nohy; rukávy měly široké a volné, takže jí bylo vidět ruce až k loktům; a výstřih – který si našpendlovala do srdíčka někde v temném koutku na schodech, protože by ji byl doma táta zpohlavkoval – ukazoval bělostný krk a nazlátlý stín ňader. Jinak nic, jen růžová pentlička, kterou si svazovala světlé vlasy, úzká pentlička, jejíž konce jí poletovaly vzadu na krku. Byla v těch šatech svěží jako kytička. Voněla mládím, svítila dětskou a zároveň už ženskou nahotou.

Neděle pro ni v té době bývaly dostaveníčkem s davem, se všemi mužskými, které potkávala a kteří po ní pošilhávali. Celý týden už se nemohla dočkat samou touhou, neměla chvílku stání, těšila se zas na čerstvý vzduch, jak se bude procházet na sluníčku mezi davem a ruchem svátečně vyšňořeného předměstí. Hned od rána se začínala strojit a prostála celé hodiny jen v košilce před kusem zrcadla, pověšeným nad prádelníkem. Matka se zlobívala, protože jí tak oknem mohl vidět celý dům, a ptala se jí, kdy se už přestane špacírovat v košili. Ale Nana si klidně dál přilepovala cukrovou vodou kudrlinky na čelo, přišívala si knoflíky na střevících nebo spravovala něco na šatech a nohy měla přitom nahé, košili svezlou z ramen a vlasy rozčuchané. Ty vypadáš, dobíral si ji Coupeau, který z toho měl legraci. Učiněná Máří Magdaléna! Mohla by dělat

divoženku a ukazovat se za dva šestáky. Křičíval na ni: Schovej si ty svoje šunky, ať se můžu nasnídat! A byla opravdu k pomilování, tak běloučká a jemná pod tou zlatou hřívou; vzteky vždycky celá zrůžověla, ale netroufala si otci odmlouvat a jenom zuřivým cvaknutím zubů rázně překousla nit, až se celá ta její nahota mladé krasavice zatřásla.

Hned po obědě se vždycky vytratila a seběhla dolů na dvůr. Celý dům jako by dřímал ve vlhém nedělním klidu; dole byly dílny zavřené, jen okny dokořán otevřenými bylo vidět do bytů, kde už byly stoly prostřené na večer a čekaly na rodiny, které se někde procházejí po hradbách, aby jim večere chutnala. Jedna žena ze třetího patra užívala volného dne k tomu, aby si vydrhla doma podlahu; odstrkovala postel, přestěhovala nábytek a zpívala celé hodiny stejnou dojemnou a plačtivou písničku. A v tom nedělním klidu, před ztichlými dílnami, na prázdném dvoře, kde se všechno rozléhalo, začínala Nana, Pavlínka a ještě pár dalších velkých děvčat hrát s raketami a korkovým míčkem. Bývalo jich tu vždycky pět nebo šest, vyrostly spolu, teď se stávaly královnami domu a dělily se o zamilované pohledy pánů. Kdykoliv šel přes dvůr nějaký mužský, ozval se pisklavý smích a nažehlené sukýnky šustily a poletovaly, jako kdyby zavál vítr. Nahoře zářila sváteční obloha, horký a těžký vzduch, jakoby zmalátnělý leností a zblelený prachem promenád.

Ale hra s opeřeným míčkem bývala jen záminka, jak se dostat z domu. Najednou se na dvoře rozhostilo hluboké ticho. Dívky se vytratily na ulici a hajdy na bulvár. Držely se za ruce a zabíraly celou šíři chodníku, nesly se všechny ve světlých šatech, prostovlasé, jen se stužkami kolem hlavy. Oči jim jen jezdily, pokukovaly po každém zpod přivřených víček a nic jim neušlo; když se smály, nakláněly hlavy dozadu a ukazovaly kypré bradičky. Někdy je přepadl záchvat řehotu, když šel kolem hrbáč anebo když nějaká stará paní čekala u patníku na pejska, a tu se celá řada rozbila, jedny zůstávaly pozadu a druhé je zas vší silou táhly za sebou. Přitom se kolébaly

v bocích, chvílemi se shlukly do houfu anebo se zas rozbíhaly, jen aby vzbudily pozornost chodců a aby se jim živůtky napínaly na mladých oblých tvarech. Ulice jim patřily; na nich vyrostly, na nich si vyhrnovaly kdysi sukýnky před krámy, a ještě teď si je vyhrnovaly až po stehna, když si připínaly podvazek. A tak se tedy procházely bez dohledu v jednom houfu mezi pobledlým loudajícím se davem a pod neduživými stromy bulvárů od rochechouartského akcízu až k Saintdeniské bráně, vrážely do lidí, proplétaly se mezi stojícími hloučky, otáčely se a pokřikovaly různé poznámky za výbuchů smíchu. Jejich rozevláté šaty za sebou nechávaly vůni mládí. Bezostyšně jako uličnice se vystavovaly na odiv pod širým nebem a v jasném denním světle, a byly přitom něžné a žádoucí jako panny, které se právě vykoupaly a šíjí mají ještě vlhkou.

Nana bývala vždycky uprostřed, v těch svých růžových šatech, které na slunci jen svítily. Vedla se za ruku s Pavlínkou, jejíž šaty, žlutě květované na bílém podkladě, také zářily jako protkané malými plamínky. A protože byly obě největší, nejvyspělejší a nejdržejší, vedly vždycky celou bandu a nejvíc se nafukovaly při pohledech a poklonách kolemjdoucích. Ostatní, ještě uličnice, se jich držely napravo i nalevo a snažily se napařovat, aby je lidé brali vážně. Nana s Pavlínkou kuly potají velice složité plány, jak nejlíp využít různých koketních lstí. Když utíkaly, sotva dechu popadaly, dělaly to jen proto, aby jim bylo vidět bílé punčochy a aby jim stužky ve vlasech vlály. Potom se najednou zastavily, že už jako nemohou dál, ale to mohl člověk na to vzít jed, že je nablízku někdo známý, některý mládenec ze čtvrti; to pak najednou kráčely unyle, šeptaly si a smály se mezi sebou, ale zpod sklopených víček číhavě pokoukávaly. Honily se uprostřed strkajícího se davu hlavně za takovými náhodnými schůzkami. Velcí chlapani, nedělně vystrojení, v kabátech a s kulatými klobouky na hlavě je vždycky na chvílku zastavili na kraji chodníku, špásovali s nimi a chtěli je štípnout do boků. Dvacetiletí dělníci v rozhalených šedivých kazajkách s nimi roz-

vážně hovořili se založenýma rukama a foukali jim do obličeje kouř z krátkých čibuků. Z toho se nijak nestřílelo, vždyť ti chlapi s nimi většinou vyrostli na ulici. Ale mezi tím množstvím už si děvčata přece jen vybírala. Pavlína se vždy scházela s jedním ze synů paní Gaudronové, sedmnáctiletým truhlářem, který jí kupoval jablka. Nana už přes celou délku ulice vyhlížela Viktora Fauconniera, syna pradleny; někdy se s ním v temných koutech hubičkovala. Ale víc nic, byly obě příliš chytré na to, aby nevědomky provedly nějakou hloupost. Jenom v řečech byly hodně pokročilé.

Potom, když už slunce zapadalo, zastavovaly se žáby strašně rády u pouličních kejklířů. To přišel vždycky eskamotér nebo silák a rozprostřel na chodníku olezlý a prošlapaný kobereček. Zevlouni se začali zastavovat a utvořil se hlouček; uprostřed mezi tím komediant ve vybledlém triku ukazoval, jaké má svaly. Nana s Pavlínou tam vydržely stát celé hodiny v největší tlačenci. Jejich sváteční nažehlené šatičky se mačkaly mezi svrchníky a špinavými dělnickými modráky. Holé paže, rozevláté vlasy a obnažené šíje jim jen hořely v tom páchnoucím dechu, v pachu vína a potu. Smály se, vábilo je to a vůbec se jim to neprotivilo, jen ještě víc růžověly, byly v tom doma jako slepice na hnojišti. Kolem nich se ozývaly sprosté řeči, všelijaké šťavnaté poznámky a ožralé šplechy. Ale to byla jejich rodná řeč, tohle přece všechno znaly; otáčely se a klidně, bezostyšně se usmívaly; svěží, hedvábná pleť se jim přitom ani nezačervenala.

Jediná věc jim nebyla po chuti, a to když se měly setkat s otci, zvláště když byli opilí. Před tím se měly ustavičně na pozoru a navzájem se varovaly.

„Hele, Nano,“ vykřikla třeba najednou Pavlína. „Tamhle jde tvůj táta!“

„No tohle, vždyť on vůbec není nadraný, to mám teda pech!“ říkala Nana otráveně. „Já se, holky, radši zdejchnu! Nemám vůbec náladu poslouchat to jeho kázání... A koukejte, jaký dělá ksichty! Heršoft, kdyby si tak jednou chtěl rozbít držku!“

Jindy, když se Coupeau znenadání objevil přímo před nimi a Nana už nemohla utéci, skrčila se honem na bobek a šeptala: „Holky, schovejte mě...! On mě hledá a slíbil, že mi nařeže na holou zadnici, jestli mě ještě nachytá, jak se courám venku.“

Když pak opilec přešel, Nana zase vstala; všechny se za ním dívaly a pochichtávaly se. Najde ji? Nenajde ji? Učinná hra na schovávanou. Ale jednou přece jen Boche odtáhl Pavlíčku domů za uši a Coupeau zas hnal Nanu kopanci do zadku.

Když se začalo stmívat, ještě to naposled trochu obešly a pak se vracely houstnoucím soumrakem uprostřed unaveného davu domů. Prosvícený vzduch jako by potemněl, nebe bylo najednou těžké a kalné. Ve Zlatnické ulici to vypadalo jako někde na vesnici, ženské postávaly před vraty a jejich hlasy se rozléhaly do vlahého ticha vyliďněné čtvrti, kde tou dobou nejezdily žádné povozy. Děvčata se ještě zdržela chvilku na dvoře, všechna se chopila znovu raket a snažila se budít zdání, že se odtud celé odpoledne nehnula. Potom šla teprv domů a na schodech si vymýšlela nějakou výmluvu, kterou často ani nepotřebovala, protože rodiče byli zrovna příliš zaměstnáni tím, že se fackovali kvůli přesolené nebo nedovařené polévce.

Ted' už Nana povýšila na dělnici a vydělávala dva franky denně u firmy Titreville v Káhirské ulici, kde se také vyučila. Coupeauovi ji nechtěli dát jinam, byli rádi, že je pod dohledem paní Leratové, která tu byla už deset let mistrovou. Ráno se matka vždycky podívala na kukačkové hodiny, když Nana odcházela z domu, sama, s nevinnou tváří, upnutá v ramenou ve svých černých šatech, příliš úzkých a příliš krátkých. Paní Leratová měla uloženo pamatovat si, kdy Nana přišla do práce, a říci to potom Gervaise. Počítali, že jí na cestu ze Zlatnické do Káhirské ulice stačí dvacet minut, vždyť taková mladá holka má nohy jako srnka. Někdy přišla přesně, ale celá rudá a tak udýchaná, že sem určitě doběhla od brány za deset minut a předtím se někde courala. Nejčastěji však mívala sedm nebo

osm minut zpoždění; to se pak celý den k tetě lísala, dělala na ni prosebné oči, snažila se ji dojmout a přimět ji k tomu, aby doma nic neříkala. Paní Leratová měla pro mládí pochopení a Coupeauovým lhala, přitom však Naně dělávala nekonečná kázání o tom, jakou na sebe bere odpovědnost, a o všelijakých nebezpečích, kterým je v Paříži mladé děvče na ulici vystaveno. Ach, božínku, vždyť i ji se mužští něco napronásledovali! Zálibně se dívala na neteř očima, v nichž se ustavičně blýskaly všelijaké dvojsmyslné myšlenky, a příjemně ji dráždilo pomyšlení, že může takhle kuplířsky bdít nad nevinností té ubohé malé kočičky.

„Víš,“ říkala jí pořád, „musíš mi vždycky všechno říct. Jsem na tebe až moc shovívavá a musela bych skočit do Seiny, kdyby tě potrefilo něco zlého... Rozumíš mi, kočičko, kdyby ti mužští něco říkali, musela bys mi to všechno opakovat, všechno úplně doslova... Ještě nikdo ti nic neříkal? Ne? Čestné slovo?“

Nana se vždycky smála a legračně špulila pusou. Ne, kdepak, žádný mužský na ni ještě nepromluvil. Vždyť jde po ulici moc rychle. A co jí také měli říkat? Copak s nimi mám nějaké plotky? A svoje zpoždění vysvětlovala s nevinnou a přihlouplou tváří, že prý se někdy zastavila a dívala na obrázky anebo šla kus s Pavlínkou, která jí něco vykládala. Můžou prý chodit za ní, jestli jí nevěří. Dokonce ani nesejde nikdy z levého chodníku a uhání vždycky tak, že předhoní všechny ostatní slečinky, jako když jede kočárem. Popravdě ji však jednou paní Leratová přistihla v ulici Petit-Carreau s nosem vzhůru, jak se ještě se třemi dalšími vykutálenými květinářkami směje do prvního poschodí, protože se tam nějaký pán u okna holil; ale Nana se tenkrát strašně rozkatila a dušovala se, že zrovna chtěla jít do pekařství na rohu koupit si housku.

„Však já na ni dávám pozor, nemusíte mít strach!“ říkávala dlouhá vdova Coupeauovým. „Ručím vám za ni jako sama za sebe. Kdyby se jí chtěl nějaký nestyda jenom prstem dotknout, já bych mu dala co proto!“

Dílna paní Titrevillové byla velická místnost ve zvýšeném přízemí, kde celý prostředek zabíral široký pracovní stůl postavený na kozách. Podél holých zdí, polepených špinavě šedivými papírovými tapetami, místy potrhanými až na omítku, se táhly ze všech stran regály plné starých krabic, balíčků, starých modelů, všelijakého brahu, zapomenutého tu od nepaměti a přikrytého tlustým nánosem prachu. Strop byl od plynového světla začouzený, jako kdyby ho někdo přešel štětkou od sazí. Obě široká okna bývala dokořán, takže dělnice viděly přímo od stolu, jak se na protějším chodníku hrnou proudy chodců.

Paní Leratová chodila ráno první, aby dávala dobrý příklad. Potom se celé čtvrt hodiny dveře netrhly, jak se jedna za druhou trousily všechny ostatní vypečené květinářky, celá upocená a rozčuchaná. Jednou ráno, bylo to v červenci, přišla Nana poslední, což ostatně nebylo nijak neobvyklé.

„Namouduši,“ prohlásila hned ve dveřích, „to bude úleva, až budu mít ten kočár!“

Ani si nesundala klobouk, takovou černou hučku, které říkala „ten můj hrnec“ a kterou už ji omrzelo pořád opravovat, a hned se hrnula k oknu; vykláněla se napravo i nalevo a dívala se do ulice.

„Na copak se to tam díváš?“ zeptala se jí paní Leratová podezřívavě. „To tě sem doprovázel tatínek?“

„Ale ne, kdepak!“ odpověděla Nana klidně. „Na nic se nedívám... Jen tak koukám, jaké je dneska horko. Namouduši, člověk má jazyk na vestě, když musí takhle utíkat.“

Bylo opravdu dusné ráno, k zalknutí. Dělnice spustily žaluzie a mezi prkénky pošilhávaly ven, nic jim z pouličního ruchu neušlo. Konečně se daly do práce, v řadě po obou stranách stolu, jediné paní Leratová seděla v čele. Bylo jich osm a každá měla před sebou hrneček s lepidlem, klíšťky, všelijaké další nářadí a polštářek na vytlačování vzorků. Po stole se povalovala změť drátků, cívek, vaty, zeleného a hnědého papíru, květinových plátek a zelených listů,

vystříhaných z hedvábí, z atlasu nebo ze sametu. Uprostřed stála velká láhev s vodou a jedna květinářka do ní zastrčila kytičku za dva pětníky, která už jí od včerejška vadla na blůzičce.

„Jo, to vy nevíte!“ řekla Leonie, hezká brunetka, naklánějící se nad polštářkem, na němž právě vytlačovala záhyby do růžových lupínků. „Tak si představte, že ta chuděra Karolína se ukrutně trápí kvůli tomu mládenci, co na ni tady večer čekával.“

Nana, která zrovna stříhala tenké pásky zeleného papíru, vykřikla: „Já se nedivím! Ten chlápek jí musí aspoň jednou denně zahejbat!“

Celá dílna se potutelně rozesmála a paní Leratová musela přísně zakročít. Zamračila se a řekla potichu: „No to jsou mi pěkné výrazy, děvenko. Počkej, já to povím tatínkovi, a uvidíme, co tomu bude říkat!“

Nana nafoukla tváře, jako by se přemáhala, aby nevyprskla smíchy. Jó, tatínek! Ten má nejmíň co povídat! Jaké ten někdy vede řeči! Ale najednou Leonie honem potichoučku zašeptala: „Bacha! Jde sem stará!“

A opravdu, ve dveřích se objevila paní Titrevillová, vysoká, hubená žena. Obvykle zůstávala dole v krámě. Dělnice se jí velmi bály, protože s ní nebyly žádné žerty. Pomalu obešla pracovní stůl, nad nímž se teď mlčky skláněly všechny hlavy v horlivé práci. Jedné dělnici vyhubovala, že je nemešlo, a poručila jí tu kopretinu celou předělat. Pak zas odcházela stejně přísně a prkenně, jako přišla.

„Bu! Bu! Bu!“ ozvala se Nana za všeobecného mručení.

„Slečny! Ale slečny!“ napomínala je paní Leratová a snažila se vypadat přísně. „Donutíte mě opravdu, že budu muset být zlá...“

Ale nikdo ji neposlouchal, té se moc nebály. Byla příliš shovívavá, dělalo jí dobře, že může být mezi takovými mladými děvčaty, která neměla myšlenky na nic jiného než na legraci; brávala je stranou a tahala z nich rozumy o jejich galánech, a někdy jim dokonce vykládala karty, když bylo na stole místo. Celá ta její hromotlucká postava

a tvrdá kostra se natřásala blahem, jaké cítí všechny drbny, sotva se začne mluvit o milostných pletkách. Jen hrubé výrazy nesnášela; pokud se nemluvílo sprostě, mohlo se před ní říci všechno.

Všechna čest, Nana tu v dílně dostávala pěknou výchovu. Samozřejmě, měla už předtím různé přirozené sklony, ale tady dostalo její chování korunu, mezi všemi těmi děvčaty, už zkaženými neřestí a bídou. Byly tu namačkané na sebe a kazily se jedna od druhé, jako začnou hnít v košíku jablka, když je mezi nimi pár zkažených. Před lidmi se ovšem držely, dávaly si pozor na řeč, aby neřikaly příliš velké necudnosti a nevypadaly příliš prohnaně. Zkrátka, dělaly ze sebe slušné vychované slečinky. Jenomže z ouška do ouška někde v koutku, to se v nestydatostech předháněly. Sotva se octly dvě pohromadě, už se řehtaly a říkaly si prasečinky. A pak, večer se chodilo spolu domů, a to byly samé důvěrnosti a všelijaké historky, až vstávaly vlasy na hlavě; holky pak ještě dlouho postávaly po dvojicích, celé rozpálené, na chodníku mezi strkajícím se davem. A navíc mělo na děvčata, která byla ještě nevinná jako Nana, zhoubný vliv i celé ovzduší dílny; některé dělnice, které byly rajdy, jako by sem přímo zanášely pach dupáren a proflámovaných nocí ve svých rozčuchaných drdolech a sukních, tak pomačkaných, jako by v nich spaly. Lenivá malátnost po flámu, nevyspalé oči a pod nimi kruhy, kterým paní Leratová počestně říkala modřiny lásky, rozkývané boky a ochraptělé hlasy, z toho všeho dýchala zkaženost nad pracovním stolem mezi křehkou krásou umělých květin. Nana to dychtivě vdechovala, opájela se tím a byla šťastná, když mohla sedět vedle děvčete, které už mělo něco za sebou. Dlouho sedávala vedle dlouhé Lízy, o které se říkalo, že je v jiném stavu. Pokukovala po sousedce zvědavými pohledy a oči jí jen svítily, jako by čekala, že ji uvidí bobtnat, až najednou praskne. Těžko se už mohla dovědět něco, co by ještě neznala; vždyť ta uličnice už znala všechno, všechno se dověděla na ulici doma ve čtvrti. Tady v dílně jen zblízka viděla, jak se to dělá, a dostávala poznenáhlu chuť i kuráž zkusit to také.

„Je tu strašné dusno!“ prohodila a poodešla k oknu, jako by chtěla stáhnout ještě víc žaluzii.

Ale vyklonila se ven a zas se rozhlížela napravo i nalevo. Leonie už chvíli pozorovala pána, stojícího naproti na chodníku, a teď se rozkřikla: „Co tu ten dědek pořád dělá? Už sem čumí dobré čtvrt hodiny.“

„Asi nějaký starý kocour,“ řekla paní Leratová. „Nano, jdeš si hned sednout! Říkala jsem ti přece, že nesmíš stát u okna.“

Nana zas vzala do ruky fialkové stopky, které právě kroutila, a celá dílna se začala zajímat o toho mužského. Byl to slušně oblečený pán, ve svrchníku, asi padesátiletý; měl bledý, velmi vážný a důstojný obličej s bezvadně zastřiženými šedivými licousy. Celou hodinu tam zůstal stát před zelinářským krámem a díval se ustavičně na žaluzie dílny. Květinářky se pochichtávaly, ale pouliční ruch to přehlušoval. Nakláněly se horlivě nad prací a přitom pořád pokukovaly stranou, aby toho pána ani na chvílku neztratily z očí.

„Hele, on má cvikr!“ podotkla Leonie. „To bude nějaký nóbl pán... To určitě čeká na Augustinu!“

Ale Augustina, velká šeredná blondýna, jí kysele odsekla, že si na dědky nepotrpí. Paní Leratová na to pokývala hlavou, našpulila obličej do dvojsmyslného úsměvu a řekla potichu: „To děláte chybu, má milá; staří jsou v lásce nejlepší.“

V té chvíli zašeptala Leonii něco do ucha její souseďka, malá tlustá osůbka. Leonie se zničehonic zvrátila na židli a rozesmála se jako blázen; popadala se za břicho, podívala se na pána a musela se smát ještě víc. Prerývaně ze sebe vypravila: „To se povedlo! Jéje, to se povedlo...! No ne, tahle Žofka je ale čuně!“

„Co povídala? Co povídala?“ ptala se celá dílna a všechny hořely zvědavostí.

Leonie si utírala slzy, ale neodpověděla. Když se trochu utišila, začala znovu vytlačovat lístečky a prohlásila: „To se nedá opakovat.“

Naléhaly na ni, ale ona jen vrtěla hlavou a přitom chvílemi vyprskla smíchy. Augustina, která vedle ní seděla z levé strany, ji tedy poprosila, aby jí to aspoň pošeptala. Leonie si nakonec dala říci a svěřila jí to rovnou do ucha. Ted' se zas Augustina zvrátila na židli a mohla se potřhat smíchy. Pak to opakovala dál, a tak putoval ten výrok od ucha k uchu kolem celého stolu za pískotu a tlumeného smíchu. Když konečně všechny věděly, co sprostého Žofka řekla, podívaly se na sebe a rozřehtaly se společně, trošičku zarudlé a rozpačité. Jedině paní Leratová se to nedověděla. Byla hrozně uražena.

„Tohleto je velmi nezdvorné chování, dámy!“ prohlásila. „Ve společnosti se nikdy nešeptá... Zas něco neslušného, vidíte? Co jiného by se také dalo čekat!“

Ale přece jen se neodvážila říci, aby jí ten Žofiin sprostý výrok opakovaly, i když se užírala touhou dovědět se to. A tak jen důstojně sklopila hlavu a chvíli mlčky vychutnávala další hovor dělnic. Žádná z nich nemohla říci jediné slovo, třeba nejnevinnější poznámku o práci, aby si to hned všechny ostatní nevykládaly po svém; všechno překroutily, každému slovu přikládaly nestydatý význam a hledaly podivné narážky pod zcela nevinnými výroky, jako třeba: „Mám ty kleště nějak roztažené,“ anebo „Kdopak se mi to zas hrabal v hrníčku?“ A ted' vztahovaly všechno na toho pána, který stál jako kolík tam naproti; každá narážka platila jemu. Tomu asi muselo znít v uších! Nakonec už říkaly strašné pitomosti, jak chtěly být mermomocí vtipné. Ale vůbec jim to nevadilo, náramně se při tom bavily, byly celé rozdrážděné, oči měly vykulené a říkaly čím dál peprnější věci. Paní Leratová se přitom nemohla zlobit, protože žádná neřekla nic naplno. Dokonce sama je všechny rozesmála k potrhání, když požádala Lízu: „Slečno Lízo, mně vyhasnul plamen, potřebovala bych si od vás připálit.“

„Hele, paní Leratové vyhasnul plamen!“ rozesmály se jedna přes druhou.

Paní Leratová to chtěla vysvětlit: „Až budete, slečny, tak staré jako já...“ začala.

Ale nikdo ji neposlouchal a všechny mluvily o tom, že by měly zavolat toho pána, aby paní Leratové zase zapálil oheň.

Při těch všeobecných záchvatech smíchu se Nana řehnula, až se hory zelenaly. Jediná dvojsmyslná narážka jí neušla, a sama dokonce také občas dala k dobru pěkně peprné výroky, které pronášela s drze vystrčenou bradou, a napařovala se při nich, div nepraskla blahem. Necudnosti byly jejím živlem, byla v nich jako ryba ve vodě. A přitom kroutila ty své fialkové stonky znamenitě, i když na židli ustavičně nadsakovala smíchy. Čertovsky šikovná, než bys řekl švec, vzala tenký proužek zeleného papíru a šup, už papír ujžděl a ovíjel se kolem mosazného drátku. Potom navrch kapičku arabské gumy na zalepení a bylo to hotovo, svěží a jemný zelený stonek, jen jej připíchnout na dámské vnady. Měla šikovnost v prstech, v těch tenkých uličnických prstech, tak jemných a ohebných, jako by v nich ani kosti nebyly. Z celého řemesla se zatím naučila jen tohle, ale uměla to tak dobře, že jí dávali kroutit stonky pro celou dílnu.

Pán z protějšího chodníku už zatím odešel. Dílna pomalu ztichla nad prací ve vzrušujícím dusnu. Když tlouklo poledne, hodina oběda, všechny vstaly. Nana se zas rozběhla k oknu a potom křikla, že jim seaběhne dolů nakoupit, jestli něco chtějí. Leonie si objednala za dva pětníky krevet, Augustina kornout smažených bramborů, Líza svazek ředkviček a Žofka buřta. Když už byla Nana na odchodu, dohonila ji dlouhými kroky paní Leratová, které se vůbec nelíbil dnešní Nanin zájem o okno, a řekla: „Počkej, půjdu s tebou, taky si musím něco koupit.“

A co neviděla, v průjezdu stojí jako solný sloup zas ten pán a hází očkem po Naně! Ta zrudla až po uši, teta ji popadla za ruku a vlekla ji za sebou na ulici; vážený pán v patách za nimi. Aha, tak ten starý kocour přišel za Nanou! No to je mi pěkná věc, je tomu patnáct a půl a už se za tím táhnou chlapi! Paní Leratová ji hned začala

přísně zpovídat. Ale kdepak Nana, božínku, ona prostě neví; chodí za ní teprve pět dní, jak vytáhne paty, už ho má za sebou. Je to prý nějaký obchodník, ano, má továrnu na kostěné knoflíky. To udělalo na paní Leratovou mohutný dojem. Otočila se a po očku si toho pána přeměřila.

„Prachatý je, to je vidět!“ zašeptala. „Poslouchej, děvenko, musíš mi pěkně všechno říci. Ted' už se přede mnou nemusíš bát.“

A tak při tom povídání chodily z krámu do krámu, k uzenáři, k zelinářce, k lahůdkáři. V náručí se jim pomalu kupily balíčky v zamaštěném papíru. Ale přitom byly obě pořád roztomilé, nakrucovaly se, potichu se smály a vrhaly za sebe vyzývavé pohledy. A paní Leratová si půvabně vykračovala a hrála si na mladou holčičku kvůli tomu továrníkovi na knoflíky, který šel pořád za nimi.

„Vypadá moc nóbl,“ prohlásila, když se vracely průjezdem. „Jen jestli má ale počestné úmysly...“

A když už šly po schodech nahoru, najednou jako by si na něco vzpomněla: „A vůbec, copak si to slečny šeptaly do ucha? Víš, co to řekla Žofka tak sprostého?“

Nana nedělala žádné okolky. Vzala paní Leratovou kolem krku a přitáhla si ji o dva schody dolů k sobě, protože nahlas se to prý doopravdy nedá říci, ani na schodech ne. A pošeptala jí ten výrok. Bylo to tak sprosté, že teta jen zakývala hlavou, vyvalila oči a usklíb-la se. Tak ted' už to tedy konečně ví a už ji to nemusí trápit.

Květinářky obědvaly na klíně, aby neumazaly pracovní stůl. Polykaly to v chvatu, jakoby nerady, bylo jim milejší využít polední přestávky k tomu, aby se dosyta vynadávaly z okna na lidi anebo si někde v koutku šeptaly všelijaké tajnosti. Dnes se nejvíc zajímaly o to, kam se asi poděl ten pán od rána. Ale ten už opravdu nadobro zmizel. Paní Leratová s Nanou po sobě spiklenecky pokukovaly, ale ani nemukly. Byla už jedna hodina deset a dělnice se pořád ještě nehrnuly do práce ke svým klíšťkám, když najednou Leonie vyloudila na rty typický hvízdavý zvuk, jakým na sebe volají malíři pokojů;

znamanalo to, že šéfová jde. V tom okamžiku seděly všechny na židlích a skláněly nosy nad prací. Vešla paní Titrevillová a přísně obešla stůl.

Od toho dne se paní Leratová jaksepatří pásala na prvním milostném dobrodružství své neteře. Ani na chvilku ji nespustila z dohledu, ráno i večer chodila s ní a pořád zdůrazňovala, jakou má odpovědnost. Nanu to samozřejmě trochu otravovalo, ale přitom jí zas dělalo moc dobře, že ji takhle hlídají jako nějaký poklad. A hovory, které spolu vedly na ulici, s panem továrníkem v patách, Nanu příjemně dráždily a spíš jí ještě dodávaly chuti, aby už do toho jednou skočila. Tetička, ach, ta měla pro city pochopení! I ten továrník na knoflíky, takový už postarší a tak slušný pán, jí dokázal pohnout srdcem, protože u zralejších lidí má prý láska vždycky hlubší kořeny. Přitom však bděla. Ano, dostal by se k holce jen přes její mrtvolu. Jednou večer pána zastavila a řekla mu rovnou do očí, že tohleto se nedělá. Zdvořile se jí uklonil, ale ani nemukl, jako starý zkušený proutník, který už častěji dostal od rodičů vynadáno. Nemohla se na něho doopravdy zlobit, má takové pěkné způsoby! A zaučovala Nanu dál různými praktickými radami o lásce, hýřila nárážkami na ty nemravníky mužské a vykládala jí všelijaké historky o lehkomyšlných holkách, jak přišly o věnec a potom toho strašně litovaly, a Nana po tom bývala ještě roztouženější; neřestně oči jí v bledém obličejí jen svítily.

Ale jednou v ulici Faubourg-Poissonnière továrník na knoflíky strčil nos mezi tetu a neteř a troufl si říci něco, co neměl. Paní Leratová se vyděsila, říkala, že už má strach i o sebe, a vyklopila všechno bratrovi. A teď to začalo jinak. U Coupeauů byla mela. Především vysázel Coupeau Naně pořádný výprask. Co se to dovídá? Tak ona ta potvora letí na dědky? Ať si dá pozor, jestli ji někdy nachytá, jak se nechává očuchávat, tak bude po ní, roztrhne ji jako slanečka. Kdopak to jakživ viděl, takový smrkáč, a už by chtěla zneuctít rodinu! Div z ní duši nevytřepal; teď prý bude muset,

mordsethadry, sekat dobrotu, protože odted'ka na ni bude dohlížet on sám. Sotva přišla domů, prohlížel si ji vždycky ze všech stran a díval se jí do obličeje, jestli jí na očích nezůstala nějaká stopa po hubičce, která se tam tichounce vmáčkne jakoby nic. Jednou večer dostala zase mazec, protože jí našel na krku tmavou skvrnu. Ta drzá holka si ještě troufla zapírat, že to není žádný cucflek! Ano, říkala tomu modřina, prý je to obyčejná modřina a udělala jí to Leonie, když se spolu kočkovaly. Já ti dám modřiny, já ti dám zapírat, i kdybych ti měl hnáty zpřerážet! Jindy zas, když byl v năladičce, si ji dobíral a posmíval se jí. Namouduši, pěkná kůstka pro mužské, hubená jako lunt a klíční kosti má tak vysedlé, že bys do nich mohl pěsti strčit! A jak tak byla Nana bita za ošklivé věci, jichž se nedopustila, a ustavičně od otce hrubě obviňována z nejhorších ohavností, zatvrzovala se ještě víc a navenek projevovala potměšilou povolnost jako štvané zvíře.

„Dej jí pokoj!“ říkávala Gervaisa, která byla rozumnější. „Nakonec jí ještě naděláš chutě, když o tom před ní budeš pořád mluvit!“

Copak o chutě, ty už Nana dávno měla, a jaké! Celé tělo ji svrbělo samou chutí zdejchnout se z domova a nechat se přerříznout, jak říkával starý Coupeau. Příliš často jí ty představy vštěpoval, takže by se tím i ta nejpočestnější holka byla rozpálila. Dokonce ji, jak na ni pořád křičel, poučil i o věcech, které ještě neznala, a to už bylo co říci. A tak se pozvolna učila pěkné zlozvyky. Jednou ráno ji například přistihl, jak něco štrachá v papíře a rozmazává si to po obličeji. Byl to rýžový pudr a holka si jej ze zkažených choutek plácala po té své jemňoučké hedvábné pleti. Rozmazal jí papír o obličej, div jí kůži nesedřel, a nadával jí, že vypadá jako děvka ze mlýna. Jindy si zas přinesla pár červených stužek, aby si trochu poopravila ten svůj hrnec, starý černý klobouk, za který se už tolik styděla. Uhodil na ni vztekle, odkud ty stužky má. To si je vydělala na zádech, co? Nebo to někde koupila za pět prstů? Buďto je svině, anebo zlodějka, a možná že obojí dohromady. Několikrát u ní takhle

zahlédl všelijaké ženské ozdůbky, prstýnek s karneolem, krajkové manžety, pozlacené srdíčko, takové „vábítko“, jaká děvčata ráda nosí na krku mezi ňadry. Coupeau jí to chtěl vždycky rozšlapat, ale ona ty své věcičky zuřivě hájila; patří přece jí, daly jí je dámy anebo si je vyhandlovala za něco v dílně. Tohle srdíčko například našla v Aboukirske ulici. A když jí to srdíčko otec rozdupal podpatkem, zůstala stát jako solný sloup, celá zbledla, zatínala pěsti a uvnitř se v ní všechno bouřilo, měla chuť skočit na něho a vyškrábat mu oči. Dva roky už toužila po tom, mít takové srdíčko, a on jí ho teď rozšlapal! Ne, co je moc, to je moc, tohle už si dlouho líbit nenechá.

Coupeau chtěl dceru držet zkrátka, ale přitom ji spíš dráždil, než aby ji vedl k počestnosti. Často jí křivdil a taková nespravedlnost ji přiváděla k zuřivosti. Nakonec začala i vynechávat v práci; a když jí za to klempíř jako obvykle nařezal, nic si z toho nedělala a odsekla mu, že už k Titrevillové nepůjde, protože tam musí sedět vedle Augustiny a té smrdí z huby jako z kanálu. Coupeau ji tedy sám odvedl do Káhirske ulice a požádal zaměstnavatelku, aby ji z trestu nechala sedět pořád vedle Augustiny. Celých čtrnáct dní pak každé ráno nelenil a chodil s Nanou dolů kolem brány Poissonnière až ke dveřím dílny. Čekával potom ještě pět minut na chodníku, aby měl jistotu, že šla doopravdy dovnitř. Ale jednou ráno, když se potom stavil s kamarádem ještě na skleničku v ulici Saint-Denis, najednou ji uviděl, jak, uličnice, peláší ulicí dolů, jen se jí zadeček natřásá. Celých čtrnáct dní už ho takhle vodila za nos; vyběhla vždycky do druhého poschodí, místo aby šla k Trevillové, tam si sedla na schody a čekala, až táta odejde. Když se chtěl Coupeau pustit do paní Leratové, řekla mu teta pěkně od plic, co prý je jí po tom; řekla neteři všechno, co měla, varovala ji před mužskými dost, a jestli holka přesto běhá za těmi nestydy dál, její vinou už to není. Ona si prý myje ruce, teď už se nebude do ničeho plést, ani kdyby jí dávali nevímcu, protože ví taky své, ví, co se po příbuzenstvu povídá, že se jí jisté osoby opovažují obviňovat z toho, že Nanu sama

kazí a že má potěšení z toho, jak se jí holka před očima spouští. Ostatně Coupeau se dověděl od paní Titrevillové, že Nanu zkazila jedna dělnice, ta rajdička Leonie, která už úplně nechala květin a dala se na nezřízený život. Nana asi zatím netouží ještě po ničem jiném než po dobrém bydlu a po toulání po ulicích, a určitě by ji ještě mohli vdát s věnečkem na hlavě. Ale to prý by si, namouduši, museli pořádně pospíšit, jestli ji chtějí dát budoucímu manželovi v pořádku a neporušenou, bez nějaké vážnější úhony, zkrátka jak se sluší na řádnou mladou dámu, která dbá o svou čest.

Po domě ve Zlatnické ulici se mluvilo o Nanině starém pánovi jako o něčem, koho každý zná. Jinak byl pořád velmi zdvořilý, dokonce trochu nesmělý, ale přitom zatraceně umíněný a vytrvalý, chodil za ní pořád na deset kroků jako poslušný pejsek. Někdy vešel dokonce až do dvora. Paní Gaudronová ho potkala jednou večer na schodech ve druhém poschodí, jak se plíží podél zábradlí se sklopenou hlavou, celý rozpálený a ustrašený. Lorilleuxovi hrozili, že se odstěhují jinam, jestli ta ucouraná neteř bude za sebou pořád vodit chlapy, protože tohle už začíná být nechutné, je prý jich plně schodiště a člověk už nemůže sejít dolů, aby na každém schodu na nějakého nenarazil, jak tam čenichá a čeká; namouduši, jako by v tomhle koutě domu byla nějaká růjná samice. Bochovi zas litovali toho chudáka pána, jaký ho potkal osud; takový slušný člověk, a zblázní se do takové rajdičky. Je to opravdu obchodník, viděli prý tu jeho továrnu na knoflíky na bulváru de la Vilette, ten by mohl udělat ženskou šťastnou, kdyby padl na počestnou holku. Díky těmto podrobnostem, které domovníkovi štědře rozšiřovali, prokazovali všichni lidé z ulice, dokonce i Lorilleuxovi, tomu dědkovi největší úctu, když ho potkávali, jak jde Naně v patách se svislým spodním rtem a bledou tváří, vroubenou šedivým, pečlivě přistřiženým vousem.

První měsíc měla Nana z dědka náramnou legraci. Stál za podívanou, pořád za ní jako ocásek. Opravdový tichošlápek, v tlačnici

jí zezadu ohmatával sukně a tvářil se jakoby nic. A ty jeho nohy! Hůlky u plotu hadr, namouduši, jako sirky! Na palici nic, ani vlásek, jen takových pár chlupů se mu kroutilo vzadu na krku, takže byla Nana pořád v pokušení se ho zeptat na adresu toho parukáře, který mu češe pěšinku. Páprda jeden, s tím si člověk užije psiny!

Ale potom, jak ho tak měla pořád v patách, už jí nebylo tolik do smíchu. Měla z něho takový divný strach a byla by se snad dala do křiku, kdyby se k ní přiblížil. Často, když se zastavila před nějakým klenotnickým krámem, slyšela najednou, jak jí zezadu něco nesměle koktá. A byla to pravda, co říkal, opravdu by chtěla mít na krku ten křížek se sametkou anebo tyhle malé korálové náušničky, tak malinké, že vypadají jako kapky krve. A i kdyby netoužila po špercích, nemůže přece pořád chodit v těch hadrech, už toho má dost, opravovat si šaty z ušetřených zbytků z dílny, a především už jí leze krkem ten její hrnec, vždyť ty květiny, nakradené u Titrevillové, vypadají na té staré hušce, jako když žebrákovi navěsí rolničky. Když tak chodila blátem, kočáry na ni stříkaly a před očima se jí míhala oslňující nádhera výkladů, posedaly jí všelijaké choutky, až se jí svíral žaludek, měla dravou chuť být pěkně ustrojená, jíst v drahých restauracích, chodit do divadla a mít svůj vlastní pokoj s krásným nábytkem. Zastavovala se, celá bledá touhou, cítila, jak jí z pařížské dlažby stoupá horkost po stehnech nahoru, a dostávala zběsilou chuť zakousnout se do požiteků, které na ni dorážely v husté tlačeni- ci na chodníku. A právě v takových okamžicích se vždycky objevil ten její dědek a šeptal jí do ucha své lákavé návrhy. Ach, tak ráda by si s ním byla plácla, jen kdyby z něho neměla takový strach, kdyby se v ní všechno nebourilo, neboť při vši své zkaženosti cítila zběsilý odpor ke všemu tomu neznámému mužství.

Ale když přišla zima, stal se už život u Coupeauových nesnesitelný. Každý večer dostávala Nana nařezáno. Když už otce třískání omrzelo, pohlavkovala ji matka, aby ji naučila slušnému chování. Často byla všeobecná mela, když jeden řezal a druhý ji bránil, takže

se pak všichni tři váleli po podlaze mezi rozbitým nádobím. K tomu ještě se jakživi dosyta nenajedli a zimu tam měli jako v psinci. Když si holka koupila něco hezkého na sebe, hedvábnou mašli nebo knoflíčky do manžet, rodiče jí to hned zabavili a šli to střelit. Neměla svého vůbec nic, jen těch pár facek, než se šla zavrtat do hadrů na postel, kde drkotala zuby pod krátkou černou spodničkou, protože nic jiného na přikrytí neměla. Ne, tenhle prašivý život už nemůže jít dál, vždyť by v tom tady nakonec zdechla! Táta, ten už pro ni dávno nic neznamenal; když se něčí otec opíjí tak jako ten její, to už potom není otec, ale špinavý dobytek, kterého se člověk rád zbaví. A teď už i ta máma v jejích očích čím dál víc ztrácela. I ona už se dala na pití. Chodí schválně pro tátu ke starému Colombovi, aby ji tam někdo pozval na frtana; usadí se vždycky ochotně za stůl, nedělá už takové okolky jako tenkrát poprvé, vycucne to jedním tahem, pak tam vydrží vysedávat s lokty na stole celé hodiny a nakonec jde ven celá vykulená. Když Nana někdy šla kolem Colombovy putyky a viděla uvnitř mámu, jak tam sedí s nosem v chlastu a tupě poslouchá ty hulákající chlapy, popadl ji šílený vztek, protože mladí lidé nakonec pokukují po jiných laskominách a pijáckou vášeň nechápou. V takové večery pak mívala doma pěknou podívanou, táta ochlasta a máma ochlasta v té zatracené díře, kde není ani co do huby a kde to smrdí kořalkou na sto honů. Namouduši, v tomhle by ani světice nevydržela. Vzal to čert, jestli se jednoho krásného dne odtud zdejchne, můžou si to rodiče přičíst k dobru a bít se potom v prsa, protože ji sami vyhnali ven.

Jednou v sobotu přišla Nana domů a našla tátu i mámu ve strašlivě zřízeném stavu. Coupeau ležel napříč přes postel a chrápal. Gervaisa seděla zhroucená na židli, hlava se jí kývala ze strany na stranu, a dívala se do prázdna dokořán otevřenýma očima, z nichž šel strach. Zapomněla dát ohřát večeři, zbytky nějakého guláše. Čadící svíčka, které nepřistříhla knot, svítila na tu ostudnou bídu jejich pelechu.

„To už jdeš, ty fuchtle?“ zablekotala Gervaisa. „No počkej, táta si tě podá!“

Nana neodpovídala, stála bledá jako stěna, a dívala se na studená kamna, na neprostřený stůl a na celý ten ponurý pokoj, do něhož ta dvojice ochlastů jako by vnášela sinalou hrůzu vlastní otupělosti. Nesundala si ani klobouk a prošla světnicí, potom se zařátými zuby mlčky otevřela dveře a odcházela zase pryč.

„Ty jdeš ještě dolů?“ zeptala se matka, neschopná ani otočit hlavu.

„Ano, na něco jsem zapomněla. Přijdu hned... Sbohem.“

A už se nevrátila. Druhý den, když se Coupeauovi vyspali z opice, poprali se navzájem a jeden na druhého svalovali vinu za to, že Nana vzala roha. Ach, ta už je asi hezky daleko, jestli pořád ještě utíká! Jak se říká dětem, když chtějí chytit vrabce, můžou jí zkusit posolit ocásek! Pro Gervaisu to byla drtivá rána; to jí už dodalo úplně. I při své mravní bídě si totiž zcela jasně uvědomovala, že pád její dcery, která se právě teď někde nenávratně spouští, strhává i ji ještě hlouběji, že teď už bude úplně sama, že už ani na dceru nebude muset brát ohled a že jí nic nebude bránit, aby klesla tak hluboko, jak to půjde. Ano, ta zvrhlá děvka jí odnesla v těch svých ucouraných sukních poslední zbytek její vlastní počestnosti. A tři dny se bez ustání opíjela, zatínala pěsti a chrlila opuchlými ústy nejhorší nadávky na tu svou zludračenou dceru. Coupeau proběhl všechny okrajové bulváry a díval se do obličeje kdejaké ženské, kterou potkal, ale pak si zas klidně sedl a zapálil si dýmku, jako by ho ani tohle nemohlo rozházet. Jenom občas u večeře vyskočil s nožem v pěsti, mával rukama a křičel, že je zneuctěný; ale pak si zas sedl a dojedl polévku.

V domě, kde každý měsíc někomu ulétla dcera jako kanárek, když se nechá klec otevřená, se nad příhodou u Coupeauových nikdo zvlášť nepodivil. Jenom Lorilleuxovi slavili triumfy. Oni to přece vždycky říkali, že jim ta holka jednou uteče z domu a něco vyvede!

Mají nakonec, co chtěli, všechny květinářky vždycky špatně skončí. Bochovi a Poissonovi se také po straně pochechtávali a navenek se okázale oháněli svou vlastní ctností. Jedině Lantier se Nany potměšile zastával. To se ví, že je to prohřešek proti všem zákonům, když taková slečinka vezme roha, vykládal a tvářil se jako svatoušek. Potom však se mu vždycky zablýsklo v očích a dodával, že ta holky byla, mordyje, až moc hezká na to, aby se v tom jejím věku utloukala v takovéhle bídě.

„Vy to nevíte?“ rozkřikla se jednou paní Lorilleuxová u Bochových ve vrátnici, kde celá ta povedená společnost pila kávu. „Je to namouduši pravda pravdoucí, pajda tu svou dceru prodala! Ano, prodala ji, mám na to důkazy...! Ten dědek totiž, jak jsme ho potkávali od rána do večera na schodišti, už chodil předem splácet zálohu! To je přece nad slunce jasné. A včera, včera je viděli spolu v divadle Ambigu, slečinku i toho jejího kocoura... Namouduši, žijou spolu na hromádce, tak vidíte, že je to pravda pravdoucí!“

A přetřásali to dál, než dopili kávu. Koneckonců je to docela možné, vždyť se dějí ještě horší věci. A nakonec pak po čtvrti i ti nejrozumnější lidé tvrdili, že Gervaisa dceru prodala.

Ted' bylo často vidět Gervaisu, jak se plouží po chodníku a kašle na lidi. Kdyby na ni někdo na ulici křikl, že je zlodějka, nebyla by se snad ani otočila. Už měsíc nepracovala u paní Fauconnierové, ta ji musela vyhodit, aby se vyhnula samým hádkám se zákazníky. V několika týdnech vystřídala osm prádelen; všude pracovala dva tři dny a pak dostala vyhazov, protože zasvinila, na co sáhla, byla nedbalá, nečistá a chátrala tak, že už i svoje řemeslo zapomínala. Nakonec sama poznala, že všechno kazí, a tak nechala vůbec žehlení a prala nádenicky v ulici Neuve. Ráchat se ve vodě a rvát se se špinou, klesnout k nejhrubší a nejméně náročné práci, to jí docela vyhovovalo, protože tím klesla zas o stupeň níž v tom svém pozvolném úpadku. Prádelna jí také, namouvěru, krásy nepřidala. Když odtud vylezla, vypadala vždycky jako urousaný pes, naskrz

promočená a s promodralými rukama. Přitom tloustla pořád víc, přestože kolikrát neměla ani co do huby, a noha už se jí vykroutila tak, že nemohla ani na ulici vedle někoho jít, protože by ho byla málem porazila, jak se kývala ze strany na stranu.

Pochopitelně, když někdo takhle sejde, zmizí i všechna ženská pýcha. Gervaisa už dávno hodila přes hlavu všechnu svou někdejší hrdost, koketnost, potřebu citu, nároky na slušnost a na ohledy. Mohlo se do ní kopat ze všech stran, zepředu i zezadu, ani to necítila, byla už příliš ochablá a zplihlá. Lantier už ji také nadobro nechal být, ani ji už tu a tam nepoplácal jen tak, aby se neřeklo, a Gervaisa jako by ani nezpozorovala, že skončil ten jejich dlouhý poměr, který se tak pomalu vlekl k naprosté oboustranné omrzlosti. Měla aspoň o jednu nepříjemnou povinnost míň. Dokonce i poměr mezi Lantierem a Virgínií ji nechával úplně chladnou, tak už byla úplně netečná ke všem těm hloupostem, které jí kdysi tolik dovedly pobláznit hlavu. Byla by jim třeba sama dělala křena, kdyby o to stáli. Teď už to věděl kdekdo, že kloboučník s kupcovou si spolu pěkně žijí. Však to měli také pohodlné, protože ten paroháč Poisson měl každý druhý den noční službu a drkotal zuby na pustých ulicích, zatímco manželka se sousedem si doma pěkně hřáli nohy v teplíčku. Ani nemuseli spěchat; když slyšeli, jak jeho boty pomalu cvakají kolem krámu temnou a liduprázdnou ulicí, klidně si leželi dál a nevystrčili ani nos zpod pokrývek. Vždyť takový strážník nezná nic jiného než povinnost, že? A klidně mu až do rána pytláčili ve vlastním revíru, zatímco ten přísný muž zákona bděl nad vlastnictvím druhých. Celá čtvrť Goutte-d'Or se tomu povedenému žertu smála. Mít parohy a k tomu být úřední osoba, z toho měl kdekdo náramnou legraci. Ostatně Lantier už měl v tomhle teplém hnízdečku domovské právo. Krám a kupcová, to přece patří k sobě. Projedl už pradelnu, teď si tedy pochutnával na kupcové, a kdyby se tu po ní zařídily třeba niťářky, papírnice nebo modistky, měl dost zdravé zuby na to, aby je všechny slupl.

Namouduši, nikdo ještě neviděl, aby se mužský tak topil v sladkostech jako teď on. Lantier si to uměl pěkně vybrat, když tentokrát radil Virgínii, aby si zařídila obchod s lahůdkami a cukrovinkami. Jakkak by Provensálec neměl rád sladkosti! Dovedl by doopravdy být živ jen z cukrátek, gumových kuliček, obalovaných dražé a z čokolády. Zvláště po dražé, kterým říkal „cukrové mandle“, se jen olizoval, jak ho příjemně lechtaly na patře. Už rok se živil jen bonbony. Otvíral šuplíky a cpal se sám, když ho někdy Virgínie poprosila, aby jí pohlídal krám. Často i při řeči, když bylo v krámě pět nebo šest lidí, sundal víko z nějaké sklenice na pultě, vstrčil dovnitř ruku a klidně si chroustal; sklenice pak už zůstala otevřená a pomalu se prázdnila. Nikdo už si toho ani nevšímal a on vždycky jen prohodil, že je to taková jeho mánie. Pak si zas vyvzpomněl, že má chronický chrapot, nějaké škrábání v krku, a že na to musí něco cucat. Pořád ještě nepracoval a měl v plánu stále větší a výnosnější obchody. Teď zrovna přemítal v hlavě ohromný vynález, klobouk-deštník, takový klobouk, který se na hlavě, jak spadne pár kapek, promění v paraple. Poissonovi sliboval polovinu zisku, a dokonce si od něho tu a tam vypůjčil dvacetifrank na pokusy. Zatím však se mu na jazyku rozplýval pomalu celý krám; všechno zboží musel ochutnat, dokonce i čokoládové doutníky a dýmky z červeného karamelu. Když už měl cukroví dost a nakonec si v návalu něžnosti smlsl někde v koutku i na cukrárce, zdál se jí sladký a připadalo jí, že má pusku jako pralinku. To bylo, panečku, líbáníčko s takovým mužským! Byl, namouduši, jako z medu. Bochovi říkali, že potřebuje jenom strčit do kávy prst, a má z ní hned sirup.

Lantier byl uprostřed těch ustavičných sladkostí celý naměkko a k Gervaise se choval otcovsky blahosklonně. Udílel jí rady a huboval ji, že už není tak pracovitá jako dřív. Taková ženská v jejím věku se musí panečku umět otáčet! A vyčítal jí, že byla odjakživa příliš mlsná. Ale protože prý se musí lidem vždycky podat pomocná ruka, i když si to třeba nezasluhují, hleděl jí najít sem tam nějakou drobnější práci.

A tak přiměl Virgínii, aby si zjedнала Gevaisu jednou týdně na drhnutí podlahy v krámě a v pokojích. Ráchat se v louhové vodě, v tom se ona vyzná, a pokaždé si vydělá třicet pětáků. Gervaisa přicházela každou sobotu ráno se džberem a rejžákem a ani se nezdálo, že by jí připadalo příliš zatěžko chodit na špinavou a ponižující práci s hadrem a utěrákem do bytu, kde kdysi trůnivala jako krásná plavovlasá majitelka. Tohle bylo poslední pokoření, úplný konec její pýchy.

Jednou v sobotu měla pořádnou dřinu. Tři dny přšlo a zákazníci jako by nosili na botách do krámu všechno bláto z celé čtvrti. Virgínie seděla za pultem, načesaná, s krajkovým límečkem a manžetami, a hrála si na dámu. Vedle ní na úzké lavičce z červeného moleskinu⁷ se rozvaloval Lantier jako doma, jako by skutečným pánem krámu byl on, a nedbale sahal rukou do sklenice s větrovými bonbony, jen tak ze zvyku, aby něco sladkého chroustal.

„Poslouchejte, paní Coupeauová!“ křikla najednou Virgínie, která už ji chvíli povýšeně pozorovala při práci. „Necháváte tamhle v koutě špínu. Vydrhňte to ještě jednou a pořádně!“

Gervaisa uposlechla. Vrátila se do kouta a začala drhnout znovu. Klečela na zemi ve špinavé vodě, sehnutá, s vysedlými rameny, ruce měla fialové a celé ztuhlé. Promáčená stará sukně se jí lepila na zadek. Vypadala tam na zemi jako hromádka něčeho ne zrovna voňavého; byla rozcuchaná, děrami v kazajce bylo vidět otlilé tělo, překypující měkké maso, které se převalovalo, natrásalo a poskakovalo sem a tam při každém prudším pohybu; a potila se tak, že se jí z obličeje, celého mokrého, řinuly velké kapky.

„Čím víc se to zalévá potem, tím víc se to pak blýská!“ prohlásil mravoučně Lantier s ústy plnými bonbonů.

Virgínie seděla jako princezna, zvrácená dozadu, s přivřenýma očima sledovala, jak Gervaisa drhne, a tu a tam pronesla nějakou připomínku.

7 Silná, hustá a pevná bavlněná látka. Pozn. red.

„Ještě trochu tamhle vpravo. A teď dejte pozor na to dřevěné obložení... Víte, minulou sobotu jsem s vámi nebyla moc spokojená. Ty šmouhy tam zůstaly.“

A oba, kloboučník i kupcová, se uvelebili ještě pohodlněji, jako na trůně, zatímco Gervaisa se jim ploužila u nohou v černé špíně. Virgínie byla zřejmě na vrcholu blaha, protože jí v kočičích očích jednu chvíli zasvítily žluté plamínky a s vychytralým úsměvem se podívala na Lantiera. Konečně se může pokochat pomstou za ten výprask v prádelně, na který nikdy nezapomněla!

Mezitím bylo z místnosti za krámem slyšet tiché skřípání pilky, když Gervaisa přestávala drhnout. Otevřenými dveřmi bylo vidět Poissonův profil, odrážející se na zsinalém pozadí světla ze dvora. Neměl dnes službu, a tak využíval volného času a oddával se svému koníčku. Seděl u stolu a s nesmírnou pečlivostí vyřezával arabesky do mahagonového víka krabičky od doutníků.

„Poslouchejte, Badinguete,“ křikl Lantier, který už ho zas z přátelství obšťastňoval touhle přezdívkou, „tu krabičku si zamlouvám jako dárek pro jednu slečnu!“

Virgínie ho štípla, ale Lantier, nepřestáváje se usmívat, jí galantně oplatil zlé dobrým a pod pultem ji polechtal na koleně; potom vytáhl ruku jakoby nic, když manžel zvedl hlavu a ukázal zrzavou bradku a naježený knír v popelavé tváři.

„Však jsem ji také dělal pro vás,“ řekl strážník, „daruji vám ji z přátelství na památku.“

„Tak to si ji tedy mordyje musím nechat!“ zasmál se Lantier. „Pověším si ji na krk na mašličku, abyste věděl.“

Pak, jako by v něm ta představa vybavila zároveň jinou, najednou řekl: „Abych nezapomněl, včera večer jsem potkal Nanu.“

Gervaisa se pod dojmem té noviny rázem posadila doprostřed kaluže špíny, rozlévající se po krámě. Zůstala sedět upocená, udýchaná, s kartáčem v ruce.

„Ach!“ zašeptala jenom.

„Ano, šel jsem dolů ulicí Martyrs a viděl jsem před sebou nějakou holku, jak se nakrucuje a jde zavěšená do takového dědka; povídám si: hele, tenhle zadek bych měl znát... Tak jsem přidal do kroku, a koho nevidím jako Nanu... Inu, nemusíte ji litovat, špatně si nežije, měla na sobě hezké vlněné šaty, na krku zlatý křížek a vypadala náramně veselá.“

„Ach!“ řekla znovu Gervaisa ještě bezvýraznějším hlasem.

Lantier mezitím dojezdil všechny větrové bonbony a začal si brát z vedlejší sklenice cukrkandl.

„Je to sakramentsky prohnaná holka!“ pokračoval. „Představte si, že vám mi s takovou drzostí dala znamení, abych šel za ní. Potom toho dědka odstavila někde v kavárně... No to vám je číslo, ten dědek, úplně vylízanej prdola... a vrátila se ke mně do jednoho průjezdu. Hádě jedno! Roztomilá, lísala se ke mně a div mě neolizovala jako štěně. Ano, dala mi pusku a na všechny se vyptávala, co kdo dělá... No, zkrátka byl jsem moc rád, že jsem se s ní potkal.“

„Ach!“ řekla potřetí Gervaisa.

Choulila se, pořád ještě čekala. Tak dcera jí opravdu ani slovo nevkázala? Do ticha bylo znovu slyšet jen Poissonovu pilku. Rozjařený Lantier cucal rychle cukrkandl, až přitom mlaskal.

„Kdybych já ji měla potkat, to bych radši přešla na druhou stranu!“ vložila se do toho Virginie a znovu Lantiera vztekle štípla. „Ano, musela bych se hanbou rdít, kdyby mě taková holka měla veřejně na ulici pozdravit... Neříkám to proto, že jste tady, paní Coupeauová, ale ta vaše dcera je pěkně zkažená potvora. Poisson takových každý den sebere, a nejsou ani tak špatné jako ona.“

Gervaisa neříkala nic, nehýbala se, oči upírala do prázdna. Nakonec pomalu zavrtěla hlavou, jako by odpovídala svým vlastním myšlenkám, zatímco kloboučník s namlsaným výrazem potichu říkal: „Jo, takovouhle zkaženou potvůrkou by si člověk docela rád přecpal žaludek. Je to měkoučké jako kuřátko...“

Ale kupcová na něho vrhla tak hrozivý pohled, že se v půli věty zarazil a honem ji hleděl ukonejšit milou pozorností. Ohlédl se nenápadně po strážníkovi, a když viděl, že je noseem celý zabořený do té své krabičky, nacpal Virginii do úst hrst cukrkandlu. Virginie se milostivě pousmála a obrátila svůj vztek proti pradleně.

„Pospěšte si trochu, co je to! Takhle moc práce neuděláte, když tu budete dřepět jako kus dřeva... No tak hněte sebou, nemám chuť brouzdat se tu ve vodě až do večera!“

A tišeji dodala zlobným hlasem: „Copak já za to můžu, že se jí dcera spustila?“

Gervaisa to zřejmě ani neslyšela. Znovu se dala do drhnutí podlahy, s ohnutým hřbetem, přimáčklá k zemi, plazila se malátnými pohyby jako ropucha. Oběma rukama svírala dřevěnou rukojeť rejžáku a hnala před sebou černý proud, z něhož jí stříkalo bláto až do vlasů. Vymetla špinavou vodu do stružky a teď už to potřebovalo jenom setřít.

Lantier, který se mezitím nudil, po chvílce mlčení křikl na strážníka.

„Jo, abyste věděl, Badinguete, včera jsem viděl vašeho pána, v ulici Rivoli. Ten ale vypadá sešlý, víc bych mu nehádal než půl roku života... Bodeť by taky ne, když vede takový život!“

Mluvil o císaři. Strážník ani nezvedl oči a odpověděl stroze: „Kdybyste vy byl u vlády, taky byste nebyl tak tlustý.“

„Jo, kamarádíčku, kdybych já byl u vlády,“ odpověděl kloboučník a nasadil najednou vážný obličej, „to by to vypadalo trochu líp, na to můžete vzít jed... Tak například ta jejich zahraniční politika, no namouduši, z toho by člověk už delší dobu vyletěl z kůže. Já, jak tady stojím před vámi, kdybych jen znal nějakého novináře, abych ho trochu inspiroval těmi mými myšlenkami...“

Začínal se rozpalovat, a protože už schroustal všechn cukrkandl, otevřel si zásuvku a tahal z ní ibiškové kostičky; polykal je jednu za druhou a přitom rozkládal dál: „To je přece náramně

jednoduché... Především bych obnovil Polsko a zřídil bych velký skandinávský stát, který by udržoval v patřičné úctě toho severního obra... Potom bych udělal republiku ze všech těch mrňavých německých království... Anglie, té se nemusíme moc bát; jak by se hnula, poslal bych sto tisíc vojáků do Indie... A pak bych taky zahnal Turka pažbami zpátky do Mekky a papeže do Jeruzaléma... A co myslíte? V Evropě by byl hned pořádek. Koukejte, Badinguete, podívejte se..."

Přestal mluvit a nabral do hrsti pět nebo šest ibiškových kostek.

„Povídám, že by to netrvalo ani tak dlouho jako spolknout tohleto.“

A naházel si do otevřených úst všechny kostky jednu po druhé.

„Císař má jiný plán,“ řekl strážník po několika dlouhých minutách přemýšlení.

„Ale jděte!“ odsekl mu zprudka kloboučník. „Známe ten jeho plán! Evropa si z nás dělá blázny... Každý den tahají lokajové v Tuileriích svého pána zpod stolu s nějakou plundrou z vysoké společnosti.“

Ale Poisson vstal, přišel blíž, položil si ruku na srdce a řekl:

„Tohle mě uráží, Auguste. Může se diskutovat, ale člověk nesmí být osobní.“

Tu zakročila Virgínie a okřikla je, aby jí s tím dali pokoj. Ať jí s celou Evropou vlezou na záda. Jak se můžou dva chlapi, kteří se jinak ve všem snášejí, pořád takhle hádat o politiku? Chvíli si ještě každý něco pro sebe brumlali. A potom strážník, aby ukázal, že se vůbec nezlobí, přinesl víčko od krabičky, kterou právě dodělal. Stálo na něm vykládanými písmeny: *Augustovi na památku*. Lantier byl nesmírně polichocen, zvrátil se dozadu a rozvalil se, div neležel na Virgínii. Manžel se na to díval a kalné oči v jeho popelavém obličejí, šedivém jako zašlá zeď, nevyjadřovaly vůbec nic; jen zrzavé chlupy na kníru se mu chvílemi samy od sebe roztodivně naježily, což by bylo znepokojovalo každého jiného, ale ne Lantiera, který si byl naprosto jist svou věcí.

Ten zatracený kloboučník v sobě měl tu klidnou drzost, jaká se líbí ženám. Když se Poisson otočil zády, posedl ho strašně legrační nápad políbit paní Poissonovou na levé oko. Obyčejně býval až potměšile opatrný, ale když se pohádal o politiku, byl schopný se odvážit všeho, aby měl vrch aspoň nad ženou. Těmi hltavými něžnostmi, které tak nestydatě kradl přímo za strážníkovými zády, se mstil za císařství, které udělalo z Francie jediný veliký hampejz. Jenomže tentokrát zapomněl, že je tu Gervaisa. Spláchla a vytrřela už celý krám a teď stála u pultu, čekala na svůj frank padesát. Hubička na oko ji nechala úplně chladnou, jako by to bylo něco docela přirozeného, do čeho jí nic není. Virgínie vypadala trochu rozpačitě. Hodila jeden a půl franku před Gervaisu na pult. Ale Gervaisa se nehýbala, jako by pořád na něco čekala, celá ještě roztřesená od drhnutí, zmáčená a ohyzdná jako pes, kterého právě vytáhli z kanálu.

„Tak nic vám neříkala?“ zeptala se konečně kloboučníka.

„Kdo jako?“ křikl. „Aha, jo, Nana! Ne, kdepak, nic jiného. Ta holka vám má pusu! Jako malinu!“

A Gervaisa s frankem padesát v hrsti odcházela. Ze sešmajdaných střevíců jí crčela voda, čvachtavé zvuky vyhrávaly hotovou árii a na chodníku za ní zůstávaly mokré otisky širokých podrážek.

Po čtvrti si teď ožralé ženské jejího ražení vykládaly, že pije proto, aby zapomněla, že se jí dcera spustila. A sama Gervaisa, když stála nad frťanem u pultu, se tvářila tragicky a obracela to do sebe s toužebným přáním, aby po tom zdechla. Když se vracívala domů zlinkovaná pod obraz, blábolila, že je to ze zármutku. Ale počestní lidé jen krčili rameny; však to známe, dávat si v kořalně do nosu a vymlouvat to na zármutek; když zármutek, tak leda kořalečný. Je pravda, že v prvních dobách ten Nanin útěk těžce nesla. Bouřilo se v ní všechno, co v ní zbylo počestného; a pak, žádná matka se jen tak nesmíří s pomyšlením, že možná právě v téhle chvíli si její dcera tyká s kdejakým mužským. Ale byla už příliš otupělá, měla

už příliš zatemnělou mysl a ztrápené srdce na to, aby se v ní takový pocit studu déle udržel. Šlo to u ní jedním uchem tam a druhým ven. Dokázala si třeba celý týden na tu svou couru nevzpomenout, a pak najednou ji popadla prudká láska nebo zlost, podle toho, jestli byla střízlivá, nebo jestli měla nakoupeno, ukrutná touha přistihnout Nanu někde v koutě a podle okamžité nálady ji buďto zlíbat, nebo zmlátit do modra. Nakonec už ztrácela jasnou představu o počestnosti. Ale Nana je přece její, ne? A když má člověk nějaký majetek, nechce, aby se mu rozběhl.

A když na ni takovéhle myšlenky přišly, chodila Gervaise po ulicích a rozhlížela se jako četník. Ach, kdyby tak někde to své kvítko zahlédla, to by ji pěkně doprovodila domů! Toho roku se celá čtvrt' začala bourat a přestavovat. Proráželi bulvár Magenta a bulvár Ornano, které měly oba přetínat okrajový bulvár; přitom vzala za své bývalá Poissonnièrská brána. Člověk už se tu málem nevyznal. Celou jednu stranu ulice Poissonnière zbourali. Ze Zlatnické ulice bylo teď vidět na obrovské volné prostranství, zaplavené sluncem a volným vzduchem; a na místě starých baráků, které až dosud bránily na téhle straně ve výhledu, se tyčila na bulváru Ornano nádherná budova, šestipatrový dům, zdobený sochami jako nějaký kostel; světlá okna s krajkovými záclonami v něm zaváněla bohatstvím. Dům byl celý bílý, stál zrovna proti Zlatnické ulici a jako by ji ozařoval pruhem světla. Co se kvůli němu Lantier s Poissonem každý den nahádali! Kloboučník nebyl k zaražení, ustavičně nadával na ty pařížské bouračky a obviňoval císaře, že staví všude samé paláce a dělníky vyhazuje na venkov. A strážník, celý bledý bezmocným vztekem, mu zas odpovídal, že císař myslí na dělníky především a že by třeba srovnal celou Paříž se zemí, kdyby to bylo nutné, jen aby jim dal práci. Gervaise také to okrašlování města nebylo příliš vhod, vždyť jí tu brali ten černý předměstský kout, na který už byla zvyklá. Nejvíc ovšem pramenila její rozmrzelost z toho, že se čtvrt' zvelebuje, zatímco s ní to jde čím dál tím víc

z kopce. Když člověk zabředá do bláta, nemá rád, když mu rovnou na hlavu svítí slunce. A tak ve dnech, kdy hledala Nanu, nadávala vztekle, že musí přelézat hromady stavebního materiálu, brodit se blátem podél rozestavěných chodníků a všude, kam přijde, narazí na prkennou ohradu. Při pohledu na nádhernou budovu na bulváru Ornano mohla pokaždé vyletět z kůže. Tyhle baráky, to je jen pro takové běhny, jako je Nana.

Mezitím se přece jen o děvčeti tu a tam něco doslechla. Vždycky se najdou takoví lidumilové, kteří si honem pospíší udělat vám zlomyslnou poklonu. Ano, vykládali jí, že Nana se na toho svého dědka vykašlala, to víte, hloupý kousek nezkušené holky. Vždyť co jí u něho chybělo, hýčkal ji, zbožňoval, mohla si dokonce dělat, co chtěla, kdyby v tom uměla trochu chytře chodit. Ale ne, mládí nemá rozum, prý od něho odešla s nějakým hejskem nebo něco takového. Nikdo přesně neví. Jisté jenom je, že jednou odpoledne si řekla tomu svému dědkovi o tři pětáky, že chce jít na malou stranu, a že tam děda na ni čeká dodnes. V nejlepší společnosti se tomu říká vyčurat se po anglicku. Jiní lidé se zas dušovali, že ji od té doby viděli vyvádět ve *Velkotančírně u rozdováděné tanečnice* v ulici Chapelle. A tehdy si Gervaisa usmyslila, že bude chodit po všech dupárnách v okolí. Jak někde viděla, že se tančí, šla dovnitř; Coupeau pořád s ní. Zpočátku vždycky jen prošli sálem a prohlédli si každou z holek, které se tu natřásaly. Potom jednou večer, když měli náhodou peníze, si sedli ke stolu a dali si džbáněk horkého vína, jen tak pro zahřátí; řekli si, že chvíli počkají, jestli náhodou Nana nepřijde. Za měsíc už na Nanu zapomněli a chodili do dupáren jen pro své vlastní potěšení, rádi se totiž dívali, jak se tančí. Celé hodiny vydrželi beze slova tupě sedět s jedním loktem na stole uprostřed otrásajícího se sálu a zřejmě se přitom v hloubi duše bavili, když tak zírali bezvýraznými očima na předměstské holky, poskakující v dusné, červeně osvětlené místnosti.

Jednou v listopadu se večer zašli takhle ohřát náhodou zrovna do Velkotančírny u rozdováděné tanečnice. Venku přituhovalo a zatračeně to štívalo do tváří. Ale uvnitř v sále bylo nabito. Hemžilo se to tam jak v úle, u stolů plno, uprostřed na parketu plno, divže lidi neviseli ve vzduchu, opravdu jako slanečci; ten, kdo měl rád tlačenu, mohl si tu přijít na své. Když obešli dvakrát celý sál a nenašli jediné místo u stolu, rozhodli se, že chvilku postojí, než někdo vypadne. Coupeau se švihácky pohupoval ve špinavé kazajce a staré soukenné čepici bez štítku, připlácnuté v týle, a jak tak zatarasoval cestu, najednou si všiml, že si jeden malý hubený mladík, který do něho vrazil loktem, čistí rukáv svrchníku.

„Poslouchejte!“ rozkřikl se vztekle, když si vytáhl krátký čibuk z černých špinavých úst. „To se nemůžete omluvit, co? A ještě se to tváří znechuceně, že má člověk na sobě dělnickou halenu!“

Mladík se otočil a přeměřil si klempíře, který mluvil dál: „To si pamatuj, ty pasáku, že dělnická halena je nejkrásnější oděv! Tak! Je to oděv pracovní! Však já tě opráším, jestli chceš, dám ti pár polhavlků. Takovej smrkáč, a bude to urážet dělníka!“

Gervaisa se marně snažila ho utiшит. Naparoval se v těch svých hadrech, tloukl se do špinavé kazajky na prsou a hulákal: „Jsou pod tím, panečku, mužská prsa!“

Mladík jen zabručel: „To je ale nějaký syčák a otrapa!“ A zmizel v tlačeni.

Coupeau ho chtěl dohonit. To by tak hrálo, nechat si nadávat od nějakého panáčka ve svrchníku. Beztak ho asi nemá zaplacený, koupil ho u vetešníka, aby v tom ulovil nějakou ženskou a aby ho to moc nestálo. Jestli ho najde, přinutí ho kleknout a poklonit se dělnické haleně. Ale tlačeni byla příliš velká, nedalo se ani jít. Obcházeli s Gervaisou pomalu kolem tanečního parketu; mačkala se tu trojitá řada zevlounů a všechny obličeje se rozzářily, když se nějaký mužský natáhl anebo když nějaká slečna zvedla nohu, takže jí bylo všechno vidět. Protože byli oba malí, natahovali se na špičky,

aby také viděli trochu víc než jen poskakující drdoly a klobouky. Nakřáplé zvuky dechové kapely vyhrávaly zuřivě čtverylku a celý sál se otřásal jako v bouři; tanečníci dupali a zvedali mračna prachu, že nebylo skoro ani vidět plápolající plynové hořáky. Dusno tu bylo k zalknutí.

„Podívej se!“ řekla najednou Gervaisa.

„Na co?“

„Tamhle na tu sametovou hučku!“

Vystoupili na špičky. Viděli tam vlevo starý černý sametový klobouk a nad ním se houpala dvě opelichaná pera, hotový funebrácký chochol. Ale neviděli pořád nic jiného než ten klobouk, jak poskakuje v ďábelském tanci, jak se nadhazuje, točí, mizí a zas se vynořuje. Chvillemi se jim v tom zběsilém víru natřásajících se hlav ztrácel z očí a pak ho zas našli, jak se pohupuje nad ostatními tak vyzývavě a tak směšně, že se lidé kolem nich smáli jen tomu tančícímu klobouku, nevědouce ani, co je pod ním.

„No a co má být?“ zeptal se Coupeau.

„Copak nepoznáš ten drdol?“ zašeptala Gervaisa přiškrceným hlasem. „Krk na to dám, že je to ona!“

Klempíř si jediným rozmachem udělal před sebou v tlačnici místo. Hrome, to se ví, že je to Nana! A v jakém náramném ustrojení! Měla na sobě staré hedvábné šaty, celé usmolené, jak jimi vytřela všechny stoly v kdejakých pajzlech, a ze všech stran jí z nich visely utržené volány. Přitom byla jen tak, přes rameno neměla ani kousek šály a bylo jí vidět holý živůtek s povážlivě natrženými knoflíkovými dírkami. A to prosím ta uličnice měla dědka, který ji nosil na rukou, a musela skončit takhle jen proto, že od něho odešla kvůli nějakému pasákovi, který ji určitě bije! Ale stejně byla pořád pěkně svěží a k nakousnutí, takhle zježená jako pudlák, když pod tím obrovským legračním kloboukem ukazovala ten svůj růžový kukuč.

„Počkej, však já ti zahraju muziku, to bude tanec!“ řekl Coupeau.

Nana pochopitelně nic netušila. Nakrucovala se, to stálo za po-
dívanou! Házela zadkem napravo, nalevo, ukláněla se až k zemi,
dupala a vyhazovala nohy tanečníkovi až do obličeje, div se přitom
neroztrhla. Diváci kolem ní udělali kruh a tleskali jí. Nana, celá roz-
pálená, si sebrala sukně, vyhrnovala si je až ke kolenům a přitom se
pořád natřásala v divokém tanci, jako by ji někdo bičem poháněl,
točila se jako káča, najednou mírně a způsobně, jen se přitom s ob-
divuhodnou elegancí kroutila v bocích a v prsou. Člověk by ji byl
nejradši zatáhl někam do kouta a tam ji samou láskou snědl.

Mezitím však doprostřed toho pastýřského tanečku vpadl Cou-
peau a vyrušil tanečnický z další figury; ze všech stran se ozvalo
nadávání.

„Povídám vám, že je to moje dcera!“ křičel. „Pustte mě k ní!“

Nana zrovna tančila pozpátku, ukláněla se, až zametala klobou-
kem podlahu, vystrkovala zadek a trochu jím vrtěla, aby to ještě
líp vypadalo. A dostala dobře mířený kopanec právě na ono místo;
napřímila se a zbledla jako stěna, když poznala tátu s mámou. To
má teda, namouduši, pech!

„Ven! Ven!“ křičeli tanečníci.

Ale Coupeau, který v dceřině kavalírovi poznal zrovna toho hu-
beného mladíka ve svrchníku, si z lidí houby dělal.

„Ano, jsme to my!“ hulákal. „To jsi nečekala, co? Tak tady jsme tě
načapali, a ještě k tomu s tím frackem, co se ke mně před chvílí tak
neuctivě zachoval!“

Gervaisa ho vztekle odstrčila a řekla: „Mlč...! Nač tolik řečí!“

Vykročila kupředu a vlepila Naně dvě pořádné facky. Po první se
jí klobouček s péry svezl na stranu a po druhé jí zůstal na tváři, bílé
jako prostěradlo, červený otisk. Ohromená Nana držela, neplakala
ani se nevzpouzela. Kapela vyhrávala dál, namačkaní lidé se začínali
dopalovat a křičeli pořád: „Ven! Ven!“

„Tak, a teď táhni!“ řekla zas Gervaisa. „Pěkně napřed, a ať tě ani
nenapadne chtít utéct, to bych tě hned dala sebrat!“

Hubený mladík zatím obezřetně zmizel. A tak Nana vykročila napřed, jako bez ducha, ještě celá zkoprnělá z té nenadálé pohromy. Když se zatvářila, jako by chtěla něco namítnout, dostala zezadu pohlavek, který ji otočil zas přímo ke dveřím. A všichni tři vyšli ven uprostřed smíchu a zlostných výkřiků celého sálu, zatímco kapela dohrávala pastorelu za takového kraválu, jako by trombony chrly dělové koule.

A všechno bylo zas jako dřív. Nana si pospala dvanáct hodin ve své bývalé komůrce a celý týden pak byla moc hodná. Pospravila si jedny staré skromné šaty a nosila čepeček, uvázaný stuhami vzadu pod drdolem. Dokonce v zápalu ušlechtilé horlivosti prohlásila, že chce pracovat doma; doma si prý člověk vydělá, kolik chce, a nemusí k tomu poslouchat ty sprosté řeči v dílně. Sehnala si tedy domácí práci a usadila se s veškerým náradím u stolku; první dny vstávala v pět a od rána kroutila stonky k fiolkám. Ale když už jich pár veletuctů odvedla, začala si nad prací protahovat ruce, chytaly ji do nich křeče, protože už si na stonky odvykla, a kromě toho nemohla vydržet zavřená doma, když teď půl roku běhala po všech čertech. A tak hrníček s lepidlem pomalu zase zasychal, květinové plátky a zelený papír byly flekaté od mastnoty a třikrát za sebou přišel sám zaměstnavatel udělat kravál a chtěl nazpátek zničený materiál. Nana se doma válela, dostávala každou chvíli od táty nařezáno a od rána do večera se chytala s mámou, byly to ukrutné hádky, při nichž si obě vyčítaly ty nejohavnější věci. Takhle to nemohlo jít dál. Dvanáctý den se holka zas vypařila, jen v tom, co měla na sobě; odnesla si s sebou jen ty skromňoučké šaty a ten čepeček za uchem. Lorilleuxovi, kteří se na návrat ztracené dcery k spořádanému životu tvářili dost kysele, byli teď zas na koni a mohli se potřhat smíchy. Další číslo programu, zmizení číslo dvě, slečny do saintlazarské polepšovny nastupovat! No ne, tohle je ale junda! Umí se to Nana šikovně zdejchnout! Nu, jestli ji teď chtějí Coupeauovi ještě udržet doma, to leda by jí to zašili a zavřeli ji do klece!

Před lidmi se Coupeauovi tvářili, jako by byli rádi, že od ní mají pokoj. Ve skutečnosti byli bez sebe vzteky. Ale ani vztek netrvá věčně. Za nějaký čas se dověděli, že se Nana potlouká po čtvrti jako obyčejná coura, a ani nehnuli brvou. Gervaisa tvrdila, že to holka dělá jen proto, aby je zostudila, a bylo jí úplně jedno, co se povídá. Až prý tu děvku potká někde na ulici, nebude si ani špinit ruce tím, že by jí vlepila pár pohlavků; ano, s tou už nadobro skoncovala, a i kdyby ji našla chcípat někde na ulici, jak leží nahá na dlažbě, přešla by kolem a ani by jí nepřišlo, že tu couru nosila pod srdcem. Nana zatím vyváděla po všech dupárnách v okolí. Znali ji všude, od Bílé královny až po *Velkotančírnu u roz dováděné tanečnice*. Když se objevila v *Elysée-Montmartre*, vylézali lidé na stoly, aby ji viděli, jak při pastorele dělá čmuchajícího ráčka. Protože z *Červeného zámku* ji dvakrát vyhodili, bloumala tam jen před vchodem a čekávala, až půjde někdo známý. *Černá koule* na bulváru a *U Velkého Turka* v ulici Poissonière byly slušné podniky, tam chodila, jen když měla na sobě prádlo. Ale ze všech putyk v celé čtvrti měla nejradši taneční kavárnu *Poustevna* ve vlhkém tmavém dvoře a *Robertovu tančírnu* v uličce Cadran; byly to dvě malé zaplivané dupárny, kde se svítilo půl tuctem olejových lamp a kde nikdo nedohlížel na pořádek, každý si tam dělal, co chtěl, takže byla spokojenost všeobecná a kavalíři se mohli se svými tanečnicemi v koutku líbat, nikdo je při tom nevyrušoval. A Nana střídala údobí, kdy byla nahoře, a pak zas dole, proměňovala se, jako když mávne kouzelnou hůlkou, někdy bývala ustrojená jako elegantní dáma a jindy zas vytírala bláto jako nejhorší cuchta. Pěkný život vedla, jen co je pravda!

Několikrát se Coupeauovým zdálo, že ji zahlédli na všelijakých nechvalně vyhlášených místech. Otočili se pokaždé zády a raději vypadli jinam, aby se k ní nemuseli znát. Neměli už náladu být pro smích celému sálu jen proto, aby si přivedli domů takovou roztoulanou běhnu. Ale jednou večer kolem desáté, když se už chystali jít spát, zabouchal někdo na dveře. Byla to Nana; klidně

přišla s prosíkem, jestli se tu může vyspat. A v jakém stavu, můj ty bože! Bez klobouku, šaty visely rozedrané, boty úplně sešmajdané, zkrátka vystrojená, že by ji mohla rovnou sebrat patrola a zavřít za katr. Nejdřív dostala samozřejmě nařezáno, pak se hltavě vrhla na kus tvrdého chleba a usnula únavou ještě s posledním soustem v zubech. A tak to šlo potom dál. Když jí trochu otrnulo a cítila se líp, jednoho krásného rána se zas vypařila. Mlha přede mnou, mlha za mnou, ptáček byl v tahu. Uplynuly týdny a měsíce, zdálo se, že už nadobro zmizela, ale najednou se objevila znovu, nikdy neřekla odkud, někdy špinavá, že by se jí člověk i dřívkem štítit dotknout, poškrábaná po celém těle odshora až dolů, jindy zas pěkně oblečená, ale tak malátná a vyčerpaná flámováním, že sotva stála na nohou. Rodiče si museli zvyknout. Mohli ji řezat, jak chtěli, stejně si dělala z jejich domácnosti hospodu, kam se chodila jednou začas vyspat. Věděla, že za to vyspání musí zaplatit výpraskem, a tak si to vždycky předem rozvážila a přišla si pro výprask, když jí z toho kynul užitek. Ostatně i to mlácení člověka nakonec omrzí a Coupeauovi se s tím Naniným flámováním pomalu smířili. Přišla, nepřišla, hlavně když nenechala dveře dokořán. Můj ty bože, vždyť se poctivost zvykem opotřebuje zrovna tak jako co jiného.

Jen jediná věc přiváděla ještě Gervaisu k zuřivosti; když jí dcera chodila domů v šatech s vlečkou a v kloboucích s pery. Ne, s takovýmhle přepychem se nedovedla smířit. Ať už si Nana třeba flámuje, ale když přijde domů k mámě, tak ať je aspoň oblečená, jak se na dělnici sluší. Šaty s vlečkou budily v domě pohoršení; Lorilleuxovi se pošklebovali, Lantier, celý rozjařený, se točil kolem holky a očuchával ji, jak pěkně voní, a Bochovi zakázali Pavlínce stýkat se s tou necudou, která chodí takhle ověšená. I Gervaisa se zlobívala, když Nana po nějakém takovém nočním výletu vyspávala jako zabitá až do poledne, celá rozhalená, s rozpuštěným drdolem ještě plným vlásniček, tak bledá a tak tiše dýchající, že vypadala jako mrtvá. Několikrát za dopoledne jí obyčejně Gervaisa cloumala

a hrozila jí, že jí vyleje na břicho hrnec vody. Ta ničemná hezká holka ji dopalovala, když tu tak polonahá a celá ještě čpící neřestí vyspávala to svoje milování, od něhož měla ještě celé tělo rozlámané a po němž jako by se nemohla ani probrat. Nana vždycky otevřela jedno oko, vzápětí ho zase zavřela a rozvalila se ještě víc.

Gervaisa, která jí obyčejně nevybíravými slovy vyčítala, jaký vede život, a ptávala se jí, jestli chodí s pěšáky, nebo s kanonýry, že se vrací takhle rozlámaná, jednou konečně svou hrozbu uskutečnila a přetáhla ji mokrou rukou po těle. Holka se rozzuřila, zmítala se na lůžku a vykřikovala: „Tak už toho mám dost! Víš, mámo, lepší bude o mužských nemluvit, ne? Ty sis dělala, cos chtěla, a já si taky dělám, co chci.“

„Cože? Cože?“ koktala Gervaisa.

„Ano, nikdy jsem ti o tom nic neříkala, protože mi do toho nic nebylo; ale užívala sis taky svý, kolikrát jsem tě viděla chodit dole v košili, když táta chrápal... Ted' už tě to nebaví, ale baví to zas jiný. Tak vidíš. Vlez mi na záda, nemělas mi dávat příklad!“

Gervaisa zůstala stát bledá jako stěna, ruce se jí roztráslly, točila se dokola a ani nevěděla, co dělá, zatímco Nana se převalila na břicho, stiskla polštář do náručí a zase usnula jak kus dřeva.

Coupeau něco zabručel, ale ani ho nenapadlo vrazit jí pár facek. Začínal už to mít v palici úplně vylízané. A vlastně už by mu nikdo ani nemohl vyčítat, že je krkavčí otec, zanedbávající morálku, protože pití už ho úplně připravilo o jakýkoliv pojem, co je dobré a co špatné.

Ted' to s ním chodilo pravidelně jako hodiny; půl roku z opice nevyšel, potom zůstal někde ležet a dopravili ho k Svaté Anně. Bylo to už pro něho jako výlet na venkov. Lorilleuxovi říkali, že se pan vévoda z Kořalova zas odebral na své statky. Po několika týdnech ho z ústavu vždycky propustili spraveného a slepeného, ale on se hned začal ničit znovu až do dne, kdy ho to zase porazilo a bylo zas zapotřebí ho spravit. Za tři roky byl takhle u Svaté Anny sedmkrát.

V ulici se říkalo, že už tam má pro sebe vyhrazenou celu. Ale nejhorší na celé věci bylo, že to toho nenapravitelného opilce pokaždé víc zdrblo, takže se od recidivy k recidivě už dalo pomalu čekat, že jednou udělá poslední kotrmelec, že se už úplně rozsype jako starý sud, když mu jedna za druhou popraskaly všechny obruče.

Přitom mu to na kráse nepřidávalo, vypadal jako strašidlo. Ten utřejch už ho jaksepatří zřídil. Celé tělo, prosáklé alkoholem, se mu scvrkalo jako ta embrya u lékárníka, naložená ve sklenicích. Když se postavil k oknu, prosvítalo mu slunce žebry, jak byl hubený. Tváře měl propadlé, oči rozteklé, ustavičně mu z nich kapalo, a kdyby to byl vosk, stačilo by to už na svíčky pro celou katedrálu. Jenom ten nos na něm kvetl jak červený karafiát, krásný a velký jako okurka uprostřed toho jeho zpusťšeného ciferníku. Každému, kdo znal jeho věk – rovná čtyřicítka –, přeběhl mráz po zádech, když ho viděl jít shrbeného, potácivým krokem, starého jako pařížská dlažba. A ruce se mu třásly čím dál víc, hlavně pravá mu tancovala takový čardáš, že musel někdy vzít sklenici do obou rukou, aby ji vůbec dostal k ústům. Ach, tohle zatracené třesení, to byla jediná věc, která ho při jeho celkové otupělosti ještě dopalovala. Bylo někdy slyšet, jak bručí zuřivé nadávky na ty svoje ruce. Jindy zas nad nimi celé hodiny zamyšleně vysedával a díval se beze slova, jak mu ruce skáčou jako žáby; nerozčiloval se už a spíš hledal, co mu tam uvnitř těma rukama pořád tak hází. A jednou večer ho Gervaisa přistihla, jak se mu přitom po fialových pijanských tvářích koulejí dvě velké slzy.

Poslední léto, kdy Nana proválela u rodičů zbytky proflámovaných nocí, bylo pro Coupeaua zvlášť špatné. Úplně se mu změnil hlas, jako kdyby mu kořalka vsadila do krku jiný zvuk. Na jedno ucho ohluchl. Potom mu v několika dnech najednou zeslábl zrak a musel se na schodech držet zábradlí, aby nesletěl. Se zdravím už byl úplně na hromádce, jak se říká. Míval závratě a přitom tak ukrutné bolení hlavy, že slyšel andělíčky zpívat. Najednou ho popa-

daly prudké bolesti do rukou a do nohou; to vždycky zbledl, musel se posadit a zůstal po celé hodiny dřepět na židli jako zpitomělý. Po jednom takovém záchvatu mu dokonce zůstala celý den jedna ruka ochrnutá. Několikrát musel zůstat v posteli; to se schoulil do klubíčka, ležel schovaný pod pokrývkou a těžce, pravidelně oddechoval jako nemocné zvíře. Tehdy ho zas přepadaly ty zvláštní stavy, kterými trpíval u Svaté Anny. Býval vystrašený, neklidný, dostával vysokou horečku, válel se v záchvatech zuřivého vzteku, trhal na sobě šaty a křečovitě kousal do nábytku; nebo zas dostával záchvaty dojetí, naříkal jako děvka, vzlykal a bědoval, že ho nikdo nemá rád. Když se jednou večer Gervaisa s Nanou vrátily spolu domů, nenašly ho v posteli. Položil do ní místo sebe podhlavník. Našly ho potom schovaného za postelí u zdi, drkotal tam zuby a vykládal, že ho nějací chlapi mají přijít zavraždit. Gervaisa s Nanou ho musely uložit a konejšit jako dítě.

Coupeau znal na všechno jen jediný lék, vrazit do sebe půllitr kořalky, aby ho to vzalo za osrdí a postavilo na nohy. Každé ráno léčil ten svůj zahleněný krk. Paměť už se mu dávno vypařila, v hlavě měl úplně prázdnou; a sotva stál na nohou, dělal si ze své nemoci legraci. Nikdy mu přece nic nebylo a není. Ano, byl už v takovém stavu, kdy člověk tvrdí, že se mu daří znamenitě, a přitom už má smrt na jazyku. Ostatně i jinak už to neměl v hlavě v pořádku. Když se Nana po šesti nedělích toulání vrátila domů, myslel, že si jen tak doběhla nakoupit. Často ho potkala, když šla zavěšena do nějakého pána, a vyzývavě se na něho zubila, ale on ji ani nepoznal. Zkrátka, byla pro něho jako vzduch, byla by na něm mohla i dříví štípat.

Když přišly první mrazy, zmizela Nana zas; řekla, že se jde jenom podívat k zelinářce, jestli nemá sušené hrušky. Cítila zimu a nechtělo se jí drkotat zuby u vyhaslých kamen. Coupeauovi nadávali, že je mrcha, ale jen proto, že čekali na ty hrušky. Určitě se vrátí, minulou zimu přece taky takhle odběhla pro tabák za dva pětáky a vrátila se za tři neděle. Ale měsíce plynuly a holka pořád nikde. Tentokrát asi

musela uhánět, jako když jí hoří koudel. Přišel červen a ani sluníčko ji nepřítáhlo domů. Teď už je s ní tedy asi nadobro ámen, asi si někde našla lepší živobytí. Jednou, když měli dales⁸, prodali Coupeauovi Naninu železnou postel za rovných šest franků a probendili je v Saint-Ouenu. Beztak jim ta postel jen překážela.

Jednou ráno v červenci zavolala Virgínie Gervaisu, která šla zrovna kolem, aby jí přišla umýt nádobí, protože Lantier včera přivedl dva známé na večeři. A když Gervaisa myla nádobí, jak se patří mastné po kloboučnickově žranici, zavolal najednou Lantier, který v krámě ještě od včerejška zažíval: „Jo, vy nevíte, matko, že jsem se tuhle viděl s Nanou!“

Virgínie seděla za pultem, tvářila se ustaraně nad prázdníci se sklenicemi a zásuvkami a vztekle zavrtěla hlavou. Musela se držet, aby toho neřekla víc; protože tohle už se jí celé přestávalo líbit. Lantier se potkával s Nanou nějak příliš často. Však by za to nedala krk, ten chlap je schopný všeho, i toho nejhoršího, když mu vleze do hlavy nějaká sukně. Do krámu zrovna vešla paní Leratová, která byla s Virgínií právě moc zadobře, protože se jí Virgínie se vším svěřovala; rozpustile se ušklíbala a zeptala se mnohovýznamně: „Viděl... Jak to myslíte?“

„No, jak to myslím? Ve vší počestnosti, samozřejmě!“ odpověděl polichoceně kloboučník, usmál se a nakrucoval si kníry. „Jela v kočáře, já si to šlapal pěšky... Namouduši, přísahám vám. A není se taky co divit, však si ti bohatí synáčkové, co si s ní tykají, přijdou zatraceně na svý a můžou být ještě rádi!“

Oči mu jen svítily a otočil se k Gervaise, která vzadu v krámě vstoje utírala mísu.

„Ano, jela v kočáře a měla vám takovou elegantní toaletu! Ani jsem ji nemohl poznat, protože vypadala úplně jako nóbl dáma, usmívala se, ukazovala bílé zoubky a měla takový svěží kukuč jako

8 Peněžní tíseň. *Pozn. red.*

květinka. To ona se na mě usmála a zamávala mi rukavičkou... Mám ten dojem, že ulovila nějakého vikomta. Jo, ta se má, panečku! Může se na vás na všechny vykašlat, má víc štěstí než rozumu, uličnice jedna! Roztomilé kotě! No ne, vy si ani nedovedete představit, jaké je z ní rozkošné kotě!“

Gervaisa utírala mísu pořád dál, třebaže už byla dávno čistá, jen se leskla. Virgínie ustaraně přemýšlela, jak zítra zaplatí dvě směnky, zatímco Lantier, tlustý a vypasený, potící se cukrem, kterým se ustavičně krmil, zaplňoval svým halasným obdivem pro hezky ohozené kůstky celý lahůdkářský krám, ze tří čtvrtin už vyjedený a začínající smrdět bankrotem. Ano, jen pár pralinek ještě schroustat a několik cukrkandlů vycucat a celý obchod Poissonových už bude vymetený. Najednou uviděl na protějším chodníku strážníka, jak kráčí upnutý až ke krku, byl zrovna ve službě, a šavle mu bije do steh. To ho rozjařilo ještě víc. Přinutil Virgínii, aby se na manžela podívala.

„No ne,“ zašeptal, „koukej, jak se dneska nese, ten Badinguet! Dej pozor, nějak moc stahuje zadek, možná že si tam dal zasadit skleněné oko, aby viděl i dozadu!“

Když se Gervaisa vrátila domů, našla Coupeaua, jak sedí na posteli, přišel na něho záchvat. Bezvýraznýma očima civěl na zem. Posadila se také na židli jako rozlámaná, ruce jí klesly podél sukně. A čtvrt hodiny zůstala sedět beze slova proti němu.

„Dověděla jsem se novinu,“ vypravila ze sebe konečně potichu. „Viděli prý tvou dceru... Ano, tvoje dcera je moc nóbl oblečená a už tě nepotřebuje. Náramně dobře se jí daří... Ach, bože, co bych dala za to, být na jejím místě!“

Coupeau pořád civěl na podlahu. Pak zvedl zpustošený obličej, přiblížil se zasmál a zablábolil: „Poslouchej, miláčku, vždyť já tě nedržím... Když se umeješ, tak seš eště docela k světu. Víš, jak se říká, žádněj hrnec není tak starej, aby se na něj nenašla poklička... Namouduši, kdyby se tím dalo trochu přivydělat...“

12

Bylo to v sobotu po čínži, zřejmě asi tak dvanáctého nebo třináctého ledna, Gervaisa už ani přesně nevěděla. V hlavě se jí všechno motalo, protože už celou věčnost neměla nic teplého v žaludku. Byl to zatraceně pekelný týden, úplný dales, dvě čtyřliberní šišky chleba od úterka jim vydržely do čtvrtka, potom našla den předtím ještě jednu suchou kůrku a od té doby už šestatřicet hodin nic, ani mizerný drobeček, jen tanec před vymetenou špižírnou. Věděla jenom – a to zatraceně cítila v zádech –, že je psí počasí, černá lezavá zima, nebe jako z olova a sníh na spadnutí, ale pořád ne a ne se protrhnout. Když má někdo prázdné břicho a k tomu ještě je mu zima, může si utahovat řemen, jak chce, mnoho si tím neuleví.

Možná že třeba večer přinese Coupeau peníze. Říká, že pracuje. Všechno je nakonec možné, ne? A Gervaisa, přestože už tolikrát naletěla, nakonec začala na ty peníze spoléhat. Sama už po tolika nepříjemnostech nesehnala po celé čtvrti ani hadřík na vyprání; a přednedávnm ji vyhodila i jedna stará paní, u které ještě posluhovala, protože prý jí chodila na likéry. Dopracovala to tak daleko, že už ji vůbec nikde nechtěli. Bylo jí to nakonec docela vhod, protože už klesla do takového stavu otupělosti, že by radši poslala hladu, než by hnula prstem. Aspoň kdyby ten Coupeau přišel s výplatou, najedli by se něčeho teplého. A protože ještě netlouklo ani poledne, natáhla se zatím na slamníku a čekala, protože vleže není člověku taková zima a necítí tolik hlad.

Gervaisa tomu říkala slamník, ale ve skutečnosti to byla jen hromada slámy v koutě. Celá postel už se poznenáhlu odstěhovala k okolním vetešníkům. Napřed rozpárala matraci, jednou když měla dales, a po hrstích nosila vlnu pod zástěrou do ulice Belhomme, kde dostávala za libru padesát centimů. Potom, když byla matra-

ce prázdná, střelila jednou ráno obal za frank padesát a koupila si za to kávu. Pak se stěhovaly polštáře a nakonec podhlavník. Zbylo už jenom dřev; to nemohla jen tak v podpaží odnést, kvůli Bochovým, protože by byli vzbouřili celý dům, kdyby viděli, jak poslední záruka pro pana domácího putuje pryč. Ale přesto se jí jednou večer s Coupeauovou pomocí podařilo vyčítat Bochovy, když si zrovna dávali do nosu, a klidně odstěhovala celou postel kus po kuse, napřed postranice, potom pelesti a nakonec i spodek. Dostali za ni deset franků a měli pak tři dny co jíst. Vždyť stačí jenom slavník! Dokonce i plátno nakonec putovalo stejnou cestou jako obal z matrace a za to se jednou přejedli chlebem, když se předtím čtyřicet hodin postili. Sláma se prostě jenom smetla koštětem na hromádku, slavník tím byl zároveň vyvětraný a nebylo to o nic špinavější než co jiného.

A na té hromadě slámy teď Gervaisa ležela úplně oblečená, schoulená do klubíčka, s rukama schovanými pod rozedranou spodničkou, aby ji tolik nezábly. Ležela skrčená s očima dokořán otevřenými a přemýšlela v hlavě myšlenky, ne zrovna veselé. Heršoftnomol, takhle už to přece nemůže jít dál, žít bez jídla! Hlad už ani necítila, jen takovou olověnou tíhu v žaludku a hlavu měla jako prázdnou. Tady v téhle díře ovšem nenajde, čím se potěšit. Teď už je to učiněná psí bouda; chrti, co se procházejí po ulici s dečkami na zádech, by tu nezůstali ani po smrti. Bezvýrazným pohledem se rozhlížela po holých zdech. Všechno už se dávno odstěhovalo do frcu. Zbýval tu jen prádelník, stůl a jedna židle; a to ještě mramorová deska a zásuvky z prádelníku se vytratily stejnou cestou jako postel. Ani po vyhoření to tu nemohlo být holejší, všechny ozdobné drobnosti už dávno vzaly za své, nejdřív hodiny za dvanáct franků a nakonec i rodinné fotografie, z nichž jí rámečky odkoupila jedna obchodnice, byla to moc ochotná obchodnice a Gervaisa k ní postupně nosila kastrol, žehličku, hřeben, a pokaždé dostala vysázeno pět pěťáků anebo tři, anebo dva, podle toho, co to bylo, takže se

aspoň mohla vrátit domů s kusem chleba. Teď už tu zbýval jen starý rozbitý kratiknot, za který jí obchodnice nechtěla dát ani krejcar. Ach, kdyby tak věděla, komu prodat to smetí, prach a špínu, hned by si mohla otevřít krám, protože svinstva bylo v pokoji požehnaně. Viděla v koutech samé pavučiny, a pavučiny prý jsou dobré na rány, ale žádný obchodník je zatím ještě nekupuje. A tak zanechala naděje, že by mohla ještě něco střílet, otočila hlavu, skrčila se na slámě ještě víc a raději se dívala oknem na nebe obtěžkané sněhem, na to bezútešné počasí, které ji mrazilo až do morku kostí.

Svinský život! K čemu na to pořád myslet a lámat si tím hlavu? Kdyby aspoň mohla chrápat a všechno to zaspát! Ale ta jejich zatracená pitomá díra jí pořád nelezla z hlavy. Včera přišel sám domácí, pan Marescot, a říkal, že je vyhodí, jestli do týdne nebudou mít zaplacené poslední dva kvartály. No bože, tak ať je vyhodí, na dlažbě se jim určitě nebude dařit hůř! Takový sviňák jeden ve svrchníku a vlněných rukavicích a přijde si jim vykládat o činži, jako kdyby měli někde schované prachy! Hrom do toho, to by si přece neutahovala břicho, ale nejdřív by si vrazila něco pořádného do žaludku! Namouduši, tenhle vykutálený bařtipán jí může vlézt někam, však víte kam, a hodně hluboko! Zrovna jako ten starý dobytek Coupeau, který ji řeže, sotva přijde domů; ten jí taky může vlézt zrovna tam co domácí. V téhle chvíli tam asi musela mít zatracené místa, protože tam posílala kdekoho, nejradši by se tak byla zbavila všech lidí i celého života. Byla už jako fackovací panák. Coupeau měl takový klacek, říkal mu vějíř; a dovedl jím tu svou ženskou ovívat jedna radost! Až se potila, jen se z ní lilo. Gervaisa se samozřejmě také nedala, kousala a škrábala, a tak se rvali v prázdné světnici tak dlouho, až je hlad úplně přešel. Ale z těchhle výprasků si nakonec dělala zrovna tak málo jako ze všeho ostatního. Ať si Coupeau drží modré pondělky třeba celý týden, ať třeba celý měsíc nevyjde z opice, ať se vrací domů zřízený pod obraz a chce ji mlátit, ona si už na všechno zvykla, připadal jí jenom otravný, nic víc. Tehdy si říkávala,

ať jí vleze do zadku. Ano, do zadku ať jí vleze to staré prase, a s ním Loril-leuxovi, Bochovi i Poissonovi! Do zadku ať jí vleze celá čtvrť, která jí opovrhuje! Celá Paříž jí tam může vlézt, ještě jí tam pomůže; plácala se tam, aby dala najevo, jak je jí všechno fuk, a mívala blažený pocit pomsty, že si ji tam celou nacpala.

Jenomže i když si člověk na všechno zvykne, nemůže se bohužel odnaučit jíst. To jediné dělalo Gervaise čáru přes rozpočet. Bylo jí úplně fuk, že je poslední z posledních, že by o ni ani pes nezakopl, že se lidé oprašují, když kolem nich přejde. Špatné zacházení už jí vůbec nevadilo, ale hlad, ten jí svíral střeva pořád. Ach, dávno už se rozloučila s dobrotami a klesla tak hluboko, že zhltnala všechno, nač přišla. Když se teď chtěla dobře pomět, nakoupila u řezníka odřezky masa, které se tam bůhvíjak dlouho válely a černaly na talíři; dala to vařit dohromady s plným hrncem brambor, které vyštourala někde schované odposledka. Anebo si ukmočila hovězí srdce, a to bývalo, pane, žrádýlko, jen se olizovala. Jindy, když měla víno, nalámala si do něho chleba a jedla to jako polévku. Za dva pětáky italského sýra, brambory na loupáčku nebo hrst fazolí dušených ve vlastní šťávě to pro ni byly hody, jakých si nemohla často dopřát. Došlo to s ní už tak daleko, že dojídala zbytky v pokoutních putykách; za pěták tam dostala hromadu rybích kostí k obírání nebo odřezky připálené pečeně. Klesla dokonce ještě níž a u jednoho hostinského, který měl dobré srdce, si vyžebřala kůrky chleba po hostech; dělávala si z nich chlebovou polévku a nechávala ji vařit tak dlouho, dokud jí u sousedů nechali hrnec na kamnech. Někdy dokonce, když ji trápil velký hlad, se ráno potulovala spolu se psy kolem dveří krámů, než přišli metaři; a občas tam našla královskou kořist, nahnilý meloun, zkažené makrely nebo kotlety, které ovšem musela dobře prohlédnout u kosti, jestli tam nejsou červi. Ano, tak hluboko klesla. Jemnocitným lidem se taková představa asi hnusí; ale kdyby ti jemnocitní lidé neměli tři dny co do huby, to bychom teprve viděli, jestli by se dál ošklíbili nad svým břichem, anebo

jestli by taky lezli po čtyřech a vybírali odpadky jako jejich méně šťastní spolubližní. Ach, to chcípání chudých, když prázdné břicho kručí hlady a zuby cvakají živočišnou potřebou nacpat se třeba těmi nejodpornějšími odpadky, v té velké pozlacené Paříži, tak zářící přepychem! Kde jsou ty časy, kdy se Gervaisa mohla nacpat pečenou husou, co chtěla! Ted' si tou vzpomínkou může nanejvýš utřít hubu. Jednou jí Coupeau ukradl dvě poukázky na chleba, prodal je a propil, a Gervaisa by ho málem byla zabila lopatkou na uhlí, jak byla vyhladovělá a jak ji krádež toho kousku žvance rozzuřila.

Mezitím, jak se tak pořád dívala na to olověné nebe, nakonec usnula lehkým, mráкотným spánkem. Zdálo se jí, že se nebe obtěžkané sněhem protrhlo a sesypalo na ni, tak ji štípala zima. Najednou vyskočila, rázem ji probudila strašlivá úzkost. Bože můj, snad neumírá? Byla celá roztřesená, oči měla vytřeštěné, a teprve po chvíli si všimla, že je ještě světlo. Copak nikdy nebude večer? Jak ten čas pomalu utíká, když má člověk prázdné břicho! Žaludek už se jí mezitím probouzel také a začínal ji znovu svírat. Se svěšenou hlavou klesla na židli, ruce schovala do klína mezi stehna, aby si je trochu zahřála, a počítala už, co koupí k večeři, až Coupeau přinese peníze. Šišku chleba, láhev vína a dvě porce zadělávaných dršťek. Na kukačkových hodinách u starého Bazougea odtloukly tři hodiny. Jsou teprve tři! Tu se Gervaisa rozplakala. Do sedmi to přece nemůže vydržet, nikdy nebude mít tolik síly! Začala se kývat celým tělem sem a tam jako malá holčička, když ji něco bolí, choulila se a mačkala si žaludek, aby ho tolik necítila. Ach, to radši porodní bolesti než mít takovýhle hlad! A když jí ani to neulevilo, popadl ji vztek, vstala a začala chodit po pokoji; doufala, že ten svůj hlad uspí jako dítě, když se s ním chvíli chodí. Půl hodiny se tak potácela prázdným pokojem z rohu do rohu. Pak najednou zůstala stát a vytřeštila oči. To je jedno, ať si říkají, co chtějí, třeba nohy jim bude líbat, ale půjde si vypůjčit padesátník od Lorilleuxových.

V zimě si na této chodbě domu, v koutě pro holotu, ustavičně někdo půjčoval padesát centimů nebo frank a vždycky se mezi těmi chudáky někdo našel, kdo druhému prokázal službu. Ale než jít k Lorilleuxovým, to by byl každý radši chcípnul, protože se všeobecně vědělo, jak neradi pouštějí chlupek. Od Gervaisy to byla velká odvaha, když k nim šla zaklepat. Cestou po chodbě měla takový strach, že v té chvíli pocítila náhlou úlevu, jako když se někdo konečně odhodlá zazvonit u zubaře.

„Dále!“ křikl zlatníkův pronikavý hlas.

Jak tam bylo uvnitř příjemně! Výheň plápolala, celá úzká dílna byla ozářena jejím bílým plamenem a paní Lorilleuxová tam zrovna dávala vypálit klubko zlatého drátku. Lorilleux svařoval na hořáku očka a u pracovního stolku se potil, takové mu bylo horko. A jak to tu vonělo! Na kamnech bublala kapustová polévka a z je jích výparů se Gervaise udělalo mdlo, divže neodmlela.

„Jo, to jste vy!“ zabručela Lorilleuxová a neřekla jí ani, aby si sedla. „Co chcete?“

Gervaise neodpověděla. Žila zrovna tento týden s Lorilleuxovými celkem v dobré shodě. Ale prosba o padesátník jí uvízla v hrdle, protože v té chvíli uviděla Boche, jak sedí rozvalený u kamen; zřejmě zrovna vykládal nějaké klepy. Tvářil se, jako kdyby měl z člověka psinu, dobytek jeden! Smál se jako holá zadnice, hubu měl do kulata našpulenou a tváře tak nařvané, že mu nebylo vidět nos; doopravdy jako vystrčená zadnice, namouduši.

„Co chcete?“ zeptal se ještě jednou Lorilleux.

„Neviděli jste Coupeaua?“ vykoktala ze sebe nakonec Gervaise. „Já jsem myslela, že je tady.“

Lorilleuxovi s domovníkem se ušklíbli. Kdepak, Coupeaua neviděli. Kořalka se u nich nenalévá, tak co by tady Coupeau dělal. Gervaise se přemohla, vykoktala ještě: „Totiž on mi slíbil, že se vrátí... Ano, má mi přinést peníze... A protože si zrovna nutně potřebuji něco koupit...“

Nastalo hluboké ticho. Paní Lorilleuxová horlivě rozdmýchávala výheň, Lorilleux měl nos skloněný nad kouskem řetízku, který mu v prstech pozvolna rostl, a Boche se dál smál jako měsíc úplňku; hubu měl přitom tak našpulenou, že měl člověk chuť strčit mu do ní jen tak na zkoušku prst.

„Kdybych měla aspoň padesátník,“ zašeptala Gervaisa potichu. Všichni mlčeli dál.

„Nemohli byste mi půjčit padesátník? Večer bych vám ho vrátila!“ Lorilleuxová se otočila a upřeně se na ni podívala.

Ženská jedna úlisná, přichází z nich tahat peníze! Dneska si řekne o padesátník, zítra o celý frank a pak už nebude vědět, kdy přestat. Kdepak, nic takového! Až naprší a uschne.

„Ale milá drahá,“ křikla na ni, „vždyť přece víte, že my žádné peníze nemáme! Podívejte, tady mám kapsu. Můžete si nás oba prošacovat... To víte, že bysme vám jinak rádi půjčili.“

„To se rozumí, že rádi,“ zabrumlal Lorilleux, „ale když to nejde, tak to nejde.“

Gervaisa jim pokorně příkyvovala. Ale přitom se pořád neměla k odchodu a pošilhávala úkosem po všem tom zlatě, po celých svazcích zlata visících na zdi, po celém drátku, který žena táhla z protahovačky vši silou svých krátkých paží, po zlatých kroužcích, hromadících se pod manželovými uzlovitými prsty. A myslela na to, že by jediný kousek toho šeredného začernalého kovu stačil na dobrou večeři. Co jí dnes záleželo na tom, že je dílna špinavá, že se tu povalují staré železné nástroje, že je tu plno uhelného prachu a špíny po rozlitych olejích, ona ji viděla zářící bohatstvím jako nějakou směnářenskou kancelář. A tak se odhodlala ještě jednou tichounce nadhodit:

„Vrátila bych vám to, samozřejmě že bych vám to vrátila... Jenom padesát centimů, to by vám přece nic neudělalo.“

Bylo jí do pláce a nechtěla přiznat, že už od včerejška neměla nic v žaludku. Potom ucítila, že jí nohy vypovídají službu, a dostala

strach, aby se tu nerozplakala; zakoktala ještě: „Bylo by to od vás tak hezké... Nemůžete ani vědět... Ano, tam až jsem to dopracovala, panebože, takhle jsem to dopracovala!“

Tu se Lorilleuxovi ušklíbli a mrkli na sebe. Vida, pajda, už žebrá. Inu, to už je tedy úplně na dně. Ale oni tohle nemají rádi! Kdyby to byli věděli, byli by radši zabeznili dveře, protože před žebráky se musí mít člověk na pozoru, takoví všelijací lidé se vetřou k člověku do bytu pod nějakou záminkou a potom zmizí s nějakou cennou věcí v kapse. A zvlášť tady u nich by se toho dalo nakrást! Ať člověk sáhne, kam chce, hned drží v ruce třicet nebo čtyřicet franků, stačí jen zavřít dlaň. Několikrát už měli podezření, když si všimli, jak divně se Gervaisa tváří a jak se chodí postavit rovnou tam, kde je zlato. Ale tentokrát si na ni dají dobrý pozor. A když přistoupila ještě blíž, takže už stála nohama na dřevěné rohožce, okřikl ji Lorilleux hrubě, nevšímaje si její prosby: „Poslouchejte, dávejte trochu pozor! Vždyť nám na podrážkách zase odnesete zlaté odštěpky... Namouduši, jako kdybyste je měla namazané, aby se to na ně lepilo!“

Gervaisa pomalu couvala. Na chvílku se opřela o poličku, a když viděla, jak se jí Lorilleuxová dívá po rukou, rozevřela prsty, ukázala prázdné dlaně, ani se neurazila, jen řekla mdlým hlasem jako padlá žena, která si musí nechat všechno líbit: „Nic jsem nevzala, můžete se podívat.“

A šla pryč, protože z té pronikavé vůně kapustové polévky a z toho příjemného tepla v dílně jí bylo příliš mdlo.

Lorilleuxovi ji namouvěru nezdržovali. Máucta, jen ať si jde, a to se uvidí, jestli jí ještě někdy otevrou! Dost už se tady nadívali na ten její obličej a nechtějí, aby k nim lezla až do bytu bída druhých, když je to bída zasloužená. A pocítili nesmírnou sobeckou rozkoš nad tím, jak si tu pěkně sami sedí v teplíčku s vyhlídkou na výbornou polívčičku. Boche se také požitkářsky rozvaloval – a nafukoval tváře ještě víc, takže bylo v jeho smíchu až něco nečistého. Všichni slavili náramnou pomstu za to, jak se nad ně ta pajda dřív povyšovala, za

ten její modrý krám, za ty žranice a za všechno ostatní. No tohleto se ale povedlo, to je nejlepší důkaz, kam vede záliba v mlsoť. Čert vezmi všechny mlsné huby, lenivé ženské a prostopášnice!

„To jsou mi ale způsoby! Přijde si to žebrat o padesátník!“ rozkřikla se Lorilleuxová, sotva Gervaisa ukázala záda. „Já vím, člověk jí půjčí deset pětáků a ona je půjde hned propít!“

Gervaisa se zatím malátně vlekla chodbou, celá sehnutá. Když došla k vlastním dveřím, nevešla dovnitř, její pokoj ji děsil. Radši bude chodit, aspoň se trochu zahřeje a líp jí to uběhne. Cestou nakoukla do brlohu starého Bru pod schody; tenhleten taky asi musí být jaksepatří při chuti, protože už tři dny píská kudlu v poledne i večer. Ale nebyl doma, byla tu jen ta prázdná díra, a tak pocítila Gervaisa závist při pomyšlení, že ho třeba možná někdy pozvali. Potom, když přicházela k Bijardovým, zaslechla náрек a vešla dovnitř, protože klíč byl v zámku.

„Copak se tu děje?“ zeptala se.

V pokoji bylo velmi čisto. Bylo vidět, že tu ještě ráno Lalie zametla a uklidila. Marně sem dotírala bída, odnášela všechno k vetešníkovi a roznášela tu spoustu svinstva a neřádu, Lalie chodila v patách za ní, všechno zas napravovala a dokázala, aby to tu vypadalo hezky. I když to tu nebylo bohaté, vonělo to alespoň dobrou hospodyní. Obě děti, Jindřiška s Juliem, dnes někde našly staré obrázky a klidně si je vystříhovaly v koutě. Gervaisa byla celá udivená, když našla Lalii v posteli, na jejím úzkém popruhovém lůžku, velmi bledou a s příkrývkou až u brady. Ona v posteli? To jí určitě musí být moc zle!

„Copak je vám?“ zeptala se znovu polekaně.

Lalie už teď nenaříkala. Otevřela pomalu bílá víčka a chtěla se pousmát, ale rty se jí jen křečovitě stáhly.

„Nic mi není,“ zašeptala tichounce, „namouduši, vůbec nic!“

Potom zas oči zavřela a řekla s námahou: „Nějak na mě tyhle dni dolehla únava, tak se teď povaluju, vidíte, jen tak si hovím.“

Ale její dětský obličej, plný sinalých skvrn, dostal takový bolestivý výraz, že Gervaisa zapomněla na svou vlastní smrtelnou úzkost, sepjala ruce a klesla k ní na kolena. Vzpomněla si, že už ji měsíc vídala, jak se při chůzi musí opírat o zeď a jak jí celým tělíčkem cloumá kašel, který už duněl hrobem. Teď už děvčátko nemohlo ani zakašlat. Škytla a z koutků úst se jí vyřinuly pramínky krve.

„Já za to nemůžu, ale necítím se moc silná,“ zašeptala, jako by se jí ulevilo. „Ještě ráno jsem se jakžtakž vlekla, trochu jsem tu aspoň uklidila... Je tu dost čisto, vidíte? Chtěla jsem ještě umýt okna, ale nohy už mi vypověděly službu. Je to ale hloupé! Inu, když je člověk hotov, tak si lehne.“

Zarazila se: „Podívejte se, prosím vás, aby se mi děti o ty nůžky nepořezaly!“

Pak se odmlčela, začala se třást a poslouchala těžký krok, stou-pající po schodech. Starý Bijard zprudka strčil do dveří. Byl jako obyčejně ožralý a oči mu planuly zuřivým šílenstvím, jaké dovede vyvolat jen kořalka. Když uviděl Lalii v posteli, zachechtal se, plácl se do stehna, sundal se zdi velký bič a zachrochtal: „Hergot, sak-ra, to už přestává všechno! Tohle bude tanec! Odkdypak se krávy válejí na slámě v boží poledne? Copak si budeš dělat legraci z lidí i z pánaboha, ty mrcho jedna líná? Tak hop, sypej z tý postele ven!“

Začal už práskat bičem nad postelí. Ale děvčátko opakovalo prosebně: „Ne, tatínku, prosím tě, nebij mě... Uvidíš, že by tě to moc mrzelo... Nebij mě.“

„Budeš skákat,“ zařval hlasitěji, „nebo tě polechtám po žebrech! Tak budeš skákat, nebo ne, potvoro jedna zatracená?!“

Tu řekla Lalie potichu: „Víš, já nemůžu... Já asi umřu.“

Gervaisa se vrhla na Bijarda a vytrhla mu bič. Bijard zůstal vá-havě stát u popruhové postele. Co mu to tady ta usmrkaná holka vykládá? Copak někdo umírá takhle mladý, když předtím ani neza-tonal? To zas na něho něco šije, aby dostala cukroví! Ale on se jí podívá na zoubek, a jestli mu lže...!

„Je to pravda, uvidíš!“ mluvila dál. „Dokud to šlo, nechtěla jsem vám dělat starosti... Buď teďko hodný, tatínku, a dej mi sbohem.“

Bijard se kroutil; měl pořád ještě strach, aby na něco nenaletěl. Ale vždyť ona opravdu tak divně vypadá, obličej má takový protažený jako dospělý člověk. Dech smrti zavanul světnicí a rázem ho probral z opice. Rozhlédl se pomalu kolem sebe jako člověk, který se probudil z dlouhého spánku, viděl, že je všechno uklizené, děti umyté, hrají si a smějí se. Zhroutil se na židli a zakoktal: „Ty naše malá maminko, ach, ty naše malá maminko...“

Nedokázal říci nic jiného, ale pro Lalii to znělo jako nejněžnější slova, jaká kdy slyšela. Začala otce utěšovat. Nejvíc prý ji mrzí, že musí takhle odejít, dřív než úplně odchovala obě děti. Ale on se teď o ně bude starat, že? Zmírajícím hlasem mu dávala podrobné rady, jak s nimi zacházet a jak je udržovat v čistotě. On jen otupěle převaloval hlavu, znovu zamlženou alkoholem, a vyvalenýma očima se díval, jak holčička umírá. Leccos se v něm přitom hnulo, ale neuměl vůbec nic říci a na to, aby plakal, už měl příliš tvrdou kůži.

„Poslouchej ještě!“ promluvila Lalie po chvilce mlčení. „Pekaři jsme dlužni čtyři franky pětatřicet, musí se to zaplatit... Paní Gaudronová od nás má vypůjčenou žehličku, řekni si jí o ni... Dneska už jsem nemohla uvařit večeři, ale zůstalo trochu chleba a dáš ohřát brambory...“

Až do posledního dechu zůstala ta malá chuděra maminkou celé rodiny. Za tuhle už Bijard náhradu nenajde, na to může vzít jed! Umírá proto, že ve svém věku měla rozum dospělé matky a hrud' ještě příliš útlou a příliš slabou na to, aby unesla tak těžký mateřský úděl. A ten zhovadilý zvířecí táta ztrácí takovýhle poklad jen svou vlastní vinou. Napřed ukopal mámu k smrti, a teď utloukl i dceru. Oba ti dobří andělé budou v hrobě a jemu nezbude než chcípnout někde u zdi jako pes.

Gervaisa se jen stěží držela, aby se nahlas nerozplakala. Natáhla ruce a chtěla holčičce nějak pomoci, nějak ulevit; protože roztrhaná

pokrývka klouzala dolů, chtěla ji stáhnout a znovu urovnat postel. A tu se jí před očima ukázalo ubohé tělíčko umírající. Ach, Kriste Ježíši, jaká strast a jaká bída! I kámen by nad tím zaplakal. Lalie byla úplně nahá, jen kolem ramen jí visel místo košile rozedraný zbytek kazajky; ano, úplně nahá zkrvavenou a bolestnou mučednickou nahotou. Nebyl už na ní ani lot masa, kosti div nelezly kůží ven. Po žebrech se jí táhly přes boky až dolů ke stehnům tenké fialové pruhy, ještě čerstvé šlehance od biče. Kolem levé paže se vinula popelavě šedivá skvrna, jako by byla tu něžnou ruku, tenkou jako sirka, drtila čelist svěráku. Na pravé noze bylo vidět ještě nezajizvenou tržnou ránu, zřejmě od nějakého ošklivého kopance, která se každé ráno znovu otvírala, jak Lalie při uklízení běhala po světnici. Od hlavy až k patě byla samá modřina. Ach, to zavražděné dětství, ty těžké mužské tlapy drtící ten roztomilý dětský krček, jaký hrozný pohled na tolik slabosti, zmírající pod tíhou tak těžkého kříže. V kostelích lidé poklekají před zbičovanými světicemi, jejichž nahota zdaleka není tak čistá jako nahota tohoto dětského tělíčka. Gervaisa znovu klesla na kolena; pohled na to žalostné nic, ležící na postýlce, ji tak hluboce rozrušil, že rozechvělými rty hledala slova modlitby.

„Paní Coupeauová,“ zašeptalo děvčátko, „prosím vás...“

Příliš krátkými ručkami se snažila na sebe cudně přetáhnout pokrývku, protože se před otcem styděla. Bijard pořád ještě pitomě civěl na tu mrtvolku, která byla jeho dílem, a kýval pomalu hlavou sem a tam jako dobytče, před nímž se najednou vynořila nečekaná překážka.

Když Lalii zase přikryla, nemohla tu Gervaisa déle zůstat. Umírající děvčátko sláblo, nemluvilo už, jen ten svůj pohled, svůj někdejší hluboký pohled odevzdané a zamyšlené holčičky upíralo na obě děti, které si dál vystřihovaly obrázky. V pokoji se začínalo šerit a Bijard podřimoval po opici ve stavu naprosté otupělosti, do něhož ho přivedla blízkost umírání. Ne, ten život je příliš ohavný a hrozný! Takové svinstvo, ach bože, takové svinstvo! A Gervaisa vyběhla ven,

seběhla po schodech, ani nevěděla jak, v hlavě měla zmatek a tak se v ní všechno bouřilo hnusem a vztekem na celý svět, že by si byla nejraději lehla pod kola omnibusu, aby už se vším skoncovala.

Jak tak utíkala a hudovala na ten zatracený osud, octla se najednou u vrat dílny, kde Coupeau tvrdil, že pracuje. Nohy ji sem dovedly samy od sebe a žaludek jí začal zase zpívat starou známou písničku, žalostnou dumku o hladu v devadesáti slokách, kterou už znala nazpaměť. Takhle aspoň může chytit Coupeaua hned u vrat, sebere mu peníze a koupí za ně do zásoby jídlo. Hodinku čekat, to snad ještě vydrží, když už píská kudlu od včerejška.

Bylo to na rohu Chartreské ulice a ulice Charbonnière, zrovna taková protivná křižovatka, kde se vítr honil ze všech stran. Hrom do škopku, na to tu zrovna teplo nebylo, stát na chodníku! Ještě tak kdyby měl člověk na sobě kožich! Nebe mělo pořád ošklivou olovenou barvu a sníh, nahromaděný tam nahoře, jako by rozkládal nad celou čtvrtí ledovou čepici. Nic nepadalo, ale ve vzduchu viselo tíživé ticho, chystající Paříží přestrojení do hezkých, zbrusu nových bělostných plesových šatů. Gervaisa se dívala nahoru a prosila pánaboha, aby ten mušelín ještě teď nepouštěl na zem. Podupávala a dívala se naproti do hokynářského krámu, ale pak se raději otočila zády, protože bylo lepší nedělat si moc velké laskominy předem. Nároží neskýtalo žádnou zábavnou podívanou. Těch pár chodců, co tu přeběhlo zabalených do šály, hledělo honem zas zmizet; kdo by se také loudal, když je taková zima, že by jednomu ani štětinu zadkem neprotáhnul. Ale přesto Gervaisa zahlédla asi čtyři nebo pět ženských, jak stály na stráži stejně jako ona u vrat klempířské dílny. Podle všeho taky takové nešťastnice, manželky číhající na výplatu, aby se nerozkutálela někde ve vinárně. Stála tam jedna taková vysoká s obličejem jako četník, vypadala jako vyzáblá herka a tiskla se ke zdi, připravena skočit na toho svého, sotva se objeví. Jiná zas, malá, celá v černém, vypadající slaboučká a pokorná, se procházela na druhé straně ulice. Další, tlustá a ne-

ohrabaná, si s sebou přivedla dva caparty brečící zimou a tahala je za sebou sem a tam. A všechny – Gervaisa, stejně jako její družky na stráží – přecházely kolem sebe beze slova a dívaly se na sebe úkosem. Příjemné setkání, namouduši, jen co je pravda! Neměly zapotřebí se dávat do řeči, aby věděly, co jsou zač. Bydlely všechny u stejné firmy, u paní Bídy a spol. Šla z toho ještě větší zima, dívat se na ně, jak tu přešlapují a jak se tu mlčky křížují v tom nelítostném lednovém mrazu.

Ale z dílny pořád nevycházela ani myš. Konečně se objevil jeden dělník, za ním dva, potom tři; ale tihle byli zřejmě všichni řádní chlapi, kteří poctivě nosili výplatu domů, protože jen zavrtěli hlavou, když uviděli stíny potulující se kolem dílny. Velká vyzáblá herka se přitiskla ještě víc ke zdi hned vedle vrat a najednou se vrhla na malého pobledlého mužíčka, který opatrně povystrčil hlavu. Než jsi řekl švec, bylo po všem, prošacovala ho a všechny peníze mu sebrala. Ted' se může jít klouzat, prachy jsou v tahu, nemá už ani na frtana. Mužíček vykročil vztekle a zoufale za tou svou vojandou a z očí se mu koulely velikánské slzy jako děcku. Dělníci vycházeli mezitím dál, a když se přišla k vratům postavit ta tlustá ženská se dvěma caparty, jeden takový vysoký brunet s prohnaným obličejem, sotva ji uviděl, zmizel zase zpátky a běžel manžela zavolat. Ten, když se konečně přiklátil jakoby nic, měl už dva kulaté ptáčky pěkně v suchu, dva krásné nové pětifranky, každý v jedné botě. Posadil si jednoho caparta na ruku a odcházel po boku své polovice; když se do něho pustila, začal jí vykládat nějaké povídačky. Byli tam veselí chlapíci, kteří vyrazili na ulici, jako když je vystřelí, a nemohli se už dočkat, až celou čtrnáctidenní výplatu probendí s kumpány; a byly tam také žalostné postavy se zbídačeným obličejem, svírající v zaťaté pěsti mzdu za čtyři šichty, které za celých čtrnáct dní odpracovali, nadávali si, že jsou flákači, a hýřili všelijakými dobrými předsevzetími opilců. Ale nejsmutnější byl pohled na zármutek té drobné, pokorné a něžné ženy v černém; její muž, urostlý švihák,

jí utekl přímo před nosem tak surově, že ji div nepovalil na zem; a tak se vracela domů zas sama potácivým krokem kolem krámů a plakala, až srdce usedalo.

Konečně přestali vycházet. Gervaisa stála jako solný sloup uprostřed ulice a pořád se dívala na vrata. Začínalo se jí to nějak nelíbit. Objevili se ještě dva opozdilí dělníci, ale Coupeau pořád nikde. A když se těch dělníků zeptala, co je s Coupeauem, odpověděli jí žertem – byli už zřejmě trochu namazaní –, že zrovna před chvilkou zmizel zadními vrátky se starým Mamlasem a šli si koupit slepičí kvoč. Gervaisa pochopila. Zas jednou ji Coupeau přelhal, teď se může jít pást. A tak se pomalu, vláčejíc za sebou sešmajdané škrpály, pustila dolů ulicí Charbonnière. Vyhlídka na večeri byla v tahu, Gervaisa se dívala, jak mizí v nažloutlém soumraku, a po těle jí přeběhl mráz. Tentokrát je konec. Ani mizerný groš v kapse, žádná naděje, už jenom černá noc a hlad. Namouduši, krásná noc k chcípání, tahleta černá noc, která jí padá na záda!

Šla ztěžka nahoru ulicí Poissonnière, když tu najednou uslyšela Coupeauův hlas. Ano, seděl tady, *U Šnytlíku*, a nechával si zrovna platit rundu od Perka. Ten starý filuta Perko udělal ke konci léta šikovný tah, oženil se docela vážně s jednou dámou, značně už opotřebovanou, která však vlastnila dost slušné peníze. Ano, opravdová dáma z ulice Martyrs, žádná taková flundra z hradeb. A stála za to podívaná na toho šťastného smrtelníka, jak si žije jako buržoust s rukama v kapsách, hezky oblečený, dobře živý. Ani ho nepoznávali, jak byl vypasený. Kamarádi říkali, že jeho žena má u známých pánů práce, co chce. Takováhle manželka a k tomu domek na venkově, panečku; může si člověk přát krásnější život? Proto také Coupeau po Perkovi obdivně pošilhával. Vždyť ten starý rošťák nosí dokonce na malíčku zlatý prsten!

Gervaisa položila Coupeauovi ruku na rameno zrovna ve chvíli, kdy vycházel od *Šnytlíku*.

„Poslouchej, já čekám... Mám hlad. Nic mi nedáš?“

Ale on ji rázně usadil.

„Máš hlad, tak si sežer pracku! A druhou si nech na zejtra.“

To prý už přestává všechno, hrát mu takovýhle tyjátr před lidmi. Nebyl v práci; no a, co má být? I tak přece pekaři pečou, ne? Copak si myslí, že je spadlý z višně, že ho chodí strašit takovými povídačkami?

„Tak mám snad chodit krást?“ řekla temným, přidušeným hlasem.

Perko se drbal na bradě a tvářil se smířlivě.

„To ne, to se nesmí!“ řekl. „Ale když se ženská dovede otáčet...“

Coupeau mu nadšeně skočil do řeči. Ano, to je ono, ženská se musí umět otáčet. Ale ta jeho byla odjakživa trumbera, jenom hromada neštěstí. Bude to její vina, jestli chcípnu na kupce slámy. Potom zas začal obdivovat Perka. Je ale našlehnutý, rošťák jeden! Opravdu jak domácí pán, bílé prádlo a ty střevíčky, to je elegance! Hrome, to není něco jen tak ledajakého! Aspoň jeden mužský, o kterého se ženská dovede postarat!

Oba šli pomalu dolů k okrajovému bulváru. Gervaisa za nimi. Po chvílce mlčení se znovu ozvala Coupeauovi za zády: „Já mám hlad, víš... Spoléhal jsem na tebe. Musíš mi sehnat něco do huby.“

Neodpověděl jí, a tak ještě jednou řekla smrtelně úzkostným hlasem, až to dralo srdce: „Tak doopravdy mi nic nedáš?“

„Ale mordyje, vždyť já sám nic nemám!“ zařval a vztekle se otočil. „Dej mi pokoj, jo? Nebo ti jednu vrazím!“

A už zvedal pěst. Gervaisa ucouvla a zdálo se, jako by se najednou rozhodla.

„Dobře, tak si jdu, však já nějakého mužského najdu.“

Klempír se dal v tu ránu do smíchu. Dělal, jako by to všechno bral jen v legraci, a nenápadněji ponoukal. No vida, tohleto je nápad. Večer při umělém osvětlení se na ni může ještě někdo nachytat. Jestli nějakého mužského uloví, má prý nejlepší ho zatáhnout do restaurace *U Kapučína*, mají tam takové malé pokojíčky a výborně

se tam jí. A když Gervaisa odcházela z bulváru, celá bledá a k smrti dopálená, křikl za ní ještě: „Poslouchej, a přines mi taky výslužku, víš, jak mám rád koláče... A jestli ten tvůj galán bude dobře ohozený, řekni si mu o nějaký starý svrchník, ať z toho taky něco mám!“

Gervaisu ta ďábelská slova hnala kupředu. Potom, když se octla sama uprostřed davu, zvolnila krok. Byla pevně odhodlána. Jestli má krást, nebo dělat tohle, to je jí přece jen milejší dělat tohle, protože tím aspoň nikomu neublíží. Se svým vlastním tělem může naložit, jak chce, to je přece její majetek. Příliš správné to určitě není, ale co je správně a co ne, to měla teď v palici stejně všechno pomíchané. Když člověk chcípá hlady, nezabývá se příliš filozofováním a zakousne se do prvního krajíce, který se mu namane. Došla nahoru až ke Clignancourtské ulici. Tma pořád ne a ne přijít. A zatím tedy, než se úplně setmí, se pustila po bulvárech jako panička, která si před večerí vyšla trochu na vzduch.

Zdejší čtvrt' se teď otevírala na všechny strany do volného prostoru a Gervaisa se tu cítila nesmělá, až zahanbená, jak se tu všechno zvelebovalo. Bulvár Magenta, táhnoucí se až ze středu Paříže, a bulvár Ornano, ústící do polí, se protínaly v místech, kde dřív stával akcíz; pěknou hromadu zbouraných domů představovaly ty dvě široké třídy, kde na novostavbách ještě ani neoschla omítka a po jejichž stranách se táhly ulice Fauborg-Poissonnière a ulice Poissonnière s utátnými a roztřepenými konci, které se rozbíhaly a klikatily jako tmavé podzemní chodbičky. Okrajové bulváry už se před lety rozšířily o zbouranou zeď akcízu, takže teď měly po stranách dvě vozovky a uprostřed vyvýšenou promenádu pro chodce, osázenou čtyřmi řadami malých platanů. Byla to obrovská křižovatka nekonečně dlouhých ulic, ztrácejících se v dálce na obzoru, hemžících se davem lidí a mizících v nepřehledné zvěti staveníšť. Ale mezi vysokými novými domy stálo ještě mnoho zchátralých baráků na spadnutí, mezi ozdobnými fasádami zely černé proluky a ohydné barabizny, ostudně vystavující na odiv cáry v oknech.

Pod vzrůstajícím přepychem Paříže se místy provalila hnisající předměstská bída a zamořovala špínou to staveniště nového města, budovaného v takovém spěchu.

Gervaisa, ztracená v davu na širokém chodníku pod nízkými platany, si připadala samotinká a opuštěná. Při pohledu na ty široké třídy, táhnoucí se do nedohledné dálky, cítila v žaludku ještě větší prázdno; když si člověk pomyslí, že mezi tou záplavou lidí – mezi nimiž jsou určitě takoví, kteří mají peněz nazbyt – se nenajde ani jeden šlechtný člověk, který by se dovtípl, v jaké je situaci, a vstrčil jí do ruky padesátník! Ano, bylo to tu příliš velké a příliš krásné, hlava se jí točila a nohy jí vypovídaly službu pod tím obrovským výřezem šedivého nebe, rozklenutým nad tak nesmírnou prostorou. Soumrak měl špinavě nažloutlou barvu pařížských soumraků, barvu, z níž člověk dostává chuť na místě umřít, tak v ní připadá život na ulicích šeredný. Denní světlo bylo čím dál tím kalnější a dálky se začínaly ztrácet v blátivé mlze. Gervaisa už byla velmi zemdlená a dostala se zrovna doprostřed proudu dělníků vracejících se z práce. V tuto denní dobu bývají dámy v kloboucích a slušně oblečení pánové, bydlící v nových domech, pohlceni davem a ztrácejí se v procesí mužů a žen, ještě pobledlých od zkaženého vzduchu dílen. Z bulváru Magenta a z ulice Faubourg-Poissonnière se jich vychrlily celé tlupy a všichni byli udýchaní od chůze do kopce. Hrčení omnibusů a fiakrů znělo tlumeněji a vozovku zaplňovalo stále vzrůstající hemžení modráků a kazajek mezi valníky, nábytkovými vozy a nízkými nákladními kárami, které se prázdné vracely klusem domů. Vraceli se i nosiči s krosnami na zádech. Dva dělníci rázovali bok po boku dlouhými kroky, mluvili nahlas a rozkládali, nedívajíce se na sebe; jiní, ve svrchníku a s čepicemi na hlavě, šli každý zvlášť po kraji chodníku se sklopenou hlavou; jiní zase šli za sebou beze slova ve skupinách po pěti nebo po šesti, s rukama v kapsách, a dívali se do neurčita. Někteří drželi v zubech vyhaslé dýmky. Kolem projela drožka se čtyřmi zedníky, kteří se složili na zaplacení; z okýnek

vyhlížely jejich zabílené obličejy a na střeše poskakovaly kbelíky na vápno. Malíři pokojů mávali v ruce hrnci a barvami; jeden klempíř nesl dlouhý žebřík a div lidem nevypíchl oči. A opožděný pumpař se skříňkou na zádech si vyhrával na trumpetku píseň o dobrém králi Dagobertovi, smutnou melodii, znějící jako doprovod k tomu truchlivému smrákání. Ach, ta přesmutná hudba, která jako by doprovázela dupot stáda utahaných a sotva se vlekcoucích tažných zvířat! Zas jedna šichta za námi! Opravdu, ty šichty jsou příliš dlouhé a jdou příliš rychle za sebou. Sotva má člověk čas do sebe něco naházet a trochu si poležet, už je zas ráno a zas musí na sebe navléknout ten chomout bídy. Přesto si chlapi hvízdali, dupali a ve-sele si vykračovali, protože už cítili ve vzduchu večeri. Gervaisa nechávala plynout ten dav kolem sebe, nevšímalá si, že do ní vrážejí a že dostává rány zprava i zleva jako oblázek unášený proudem; protože muži nemají čas být dvorní, když jsou k smrti unavení a když je žene hlad.

Najednou se podívala nahoru a uviděla před sebou bývalý hotel Boncoeur. V tom malém domě zřídili jeden čas podezřelou hospodu, potom ji policie zavřela a teď tu stál opuštěný, okenice byly polepené plakáty, svítlna rozbitá a celý barák se v dešti drolil a rozpadal odshora dolů pod opadávající ohyzdnou omítkou vínově červené barvy. Ale kolem jako by se nic nezměnilo. Papírnictví a trafika tu byly pořád. Vzadu za nízkými stavbami bylo pořád ještě vidět olezlé fasády pětipatrových činžáků, jejichž sešlé obrysy se mohutně tyčily do výše. Jenom tančírna *U Velkého balkonu* už tu nebyla; v sále s deseti rozzářenými okny se nedávno usídlila řezárna cukru a bylo odtud ustavičně slyšet svištění. Ano, tady v té ohyzdné díře, v hotelu Boncoeur, začala vlastně celá ta její životní mizérie. Zůstala stát, dívala se do okna v prvním poschodí, kde visela utržená žaluzie, a vzpomínala na svoje mládí s Lantierem, jak se prvně začali hádat a jak ohavně ji potom pustil k vodě. Vzal to čert, tenkrát byla mladá a teď s odstupem let jí to všechno připadalo ještě veselé. Jenom

dvacet let, proboha! A teď je z ní pouliční ženská, která postává na rohu! Najednou ji při pohledu na hotel začalo strašně bolet u srdce a pustila se zpátky po bulváru směrem k Montmartru.

Tma houstla, ale na hromádkách písku mezi lavičkami si pořád ještě hráli kluci. Stále se vraceli lidé z práce, teď chodily dělnice a spěšně cupitaly, aby dohonily to, co zameškaly zevlováním u výkladů. Jedno velké děvče zůstalo stát s chlapcem, který je doprovodil skoro až k domu a držel je teď za ruku; jiné se loučily a dávaly si sraz večer ve *Velkotančírně u rozdováděné tanečnice* anebo *U Černé koule*. Mezi hloučky se vracel také tu a tam krejčovský dělník, nesoucí v podpaží složené šaty. Jednoho kamnáře, zapřaženého za popruhy do vozíku naloženého rumem ze zbouraných kamen, málem přešel omnibus. Dav začal pozvolna řídnout a mezi ním teď pobíhaly prostovlasé ženy; zatopily doma a odběhly sehnat honem něco k večeři. Vrážely do lidí, vtrhly k pekaři nebo k uzenáři a s nákupem v ruce hned zas běžely zpátky. Kolem krámů chodily také osmileté holčičky, které doma poslali nakoupit, podobaly se krásným plavovlasým panenkám, tiskly na prsa velké čtyřliberní šišky chleba, pomalu větší než ony, a zůstávaly stát třeba pět minut v okouzlení před obrázky, s tváří přitisknutou na velký chléb. Potom už proud lidí stále slábl, hloučky byly čím dál řidší, všechno už bylo z práce doma; a v plápolavém světle plynových luceren nastávala tichá odplata za ukončený pracovní den, nadešla hodina lenivění a hýření.

Ach ano, Gervaisa ten svůj den také ukončila! Byla utahanější než celý ten přívál pracujících lidu, který jí ještě před chvílí pohazoval sem a tam. Může si tedy lehnout a chcípnout, protože o její práci už nikdo nestojí a dost už se v životě nadřela, aby teď mohla říci: „Kdo to vezme po mně? Já už toho mám dost!“ Všichni touhle dobou jedí. Ano, teď už je doopravdy po všem, slunce už sfouklo svíčku a noc bude dlouhá. Ach bože, moci se tak pohodlně natáhnout a už nevstat, oddat se pomyšlení, že jsme už navždycky odložili pracovní

náčíní a že už navěky budeme jenom ležet! Jak je to příjemné po té dvacetileté dřině! A Gervaisa, jak se jí žaludek křečovitě svíral hladu, chtěj nechtěj vzpomínala na svátky, na hostiny a všechny příjemné věci, které v životě zažila. Zvláště jednu, o masopustním čtvrtku – byla tenkrát psí zima – si pěkně zařadila. Byla tenkrát moc hezká, plavovlasá a svěží. V prádelně v Nové ulici ji zvolili za královnu, přestože kulhala. A tak se projížděli po bulvárech na voze ozdobeném chvojím, kolem samá lepší společnost, a jak po ní, pane, pokukovali! Pánové si nasazovali monokly, jako kdyby jela opravdová královna. Večer to potom jaksepatří oslavili, jedlo se, pilo a tancovalo až do bílého rána. Královna, ano, byla královna! Měla korunku a šerpu, celých čtyřadvacet hodin byla královnou, než ručičky dvakrát oběhly ciferník. A skleslá, zmučená hladem se teď dívala na zem, jako by hledala odpadní stružku, do níž tenkrát zahodila ten svůj královský majestát.

Pak se zas podívala nahoru. Octla se naproti jatkám, které se zrovna bouraly; strženým průčelím vyhrězaly tmavé dvorky a páchnoucí zdi, ještě vlhké od krve. A když sešla po bulváru kus dolů, uviděla také Lariboisièrovu nemocnici s vysokou šedivou zdí, nad níž se vějířovitě rozvírala zasmušilá křídla budov s pravidelnými řadami oken; jedna vrátka ve zdi tam byla postrachem celé čtvrti, vrátka, kudy se vynášeli mrtví; pevné dubové dřevo bez jediné trhlinky bylo přísné a mlčenlivé jako náhrobní kámen. Aby utekla té představě, pustila se ještě dál a sešla až dolů k železničnímu mostu. Přes vysoké zábradlí ze silného nýtovaného plechu na trať neviděla, rozeznávala jen na obzoru mezi světly Paříže velký tmavý čtverhran nádraží, střechu obrovské haly, černou od uhelného prachu, a slyšela pískání lokomotiv, nesoucí se tím nesmírným osvětleným prostorem, slyšela pravidelné otřesy železných točen, všechnu tu obrovskou a skrytou činnost. Pak pod ní projel vlak vyjíždějící z Paříže; nejdřív se dýchavičně blížil a jeho hukot a supání pomalu sílilo; a když projel, viděla z něho Gervaisa jen bílý chochol, jak za

zábradlím vyrazil najednou chuchvalec kouře a potom se rozplynul. Ale celý most se zatřásl a Gervaisa chvíli stála v tom lomozu, jako by sama odjížděla plnou parou z Paříže. Otočila se, jako by se chtěla ještě podívat za neviditelnou lokomotivou, jejíž rachot dozníval v dálce. Tím směrem tušila venkov, přírodu a širou oblohu, někde na konci té dlouhé úzké mezery mezi vysokými domy napravo i nalevo, osamoceně stojícími bez ladu a skladu, z nichž bylo vidět holé fasády nebo neomítnuté zdi, zdi pomalované obrovitými reklamami a začouzené všechny stejnou špinavě žlutou barvou od sazí a popela z lokomotiv. Ach, kdyby také mohla takhle odjet někam pryč, daleko od těch domů, kde je jen bída a utrpení! Možná že by začala zase žít. Pak se obrátila a bezmyšlenkovitě četla plakáty vylepené na plechovém zábradlí. Byly tam ve všech barvách. Jeden takový malý, krásně modrý sliboval padesát franků odměny za zaběhlou fenku. Vida, aspoň to zvíře měl někdo rád!

Gervaisa vykročila pomalu zas dál. V začouzené temné mlze, která padala k zemi, se začaly rozsvěcovat plynové svítílny. A dlouhé široké ulice, pozvolna mizící v černé tmě, se najednou vynořovaly znovu jako světélkující šňůry, ještě delší než prve, a protínaly noc až někam k vzdáleným temnotám obzoru. Jako by nějaký obrovský dech rozdmýchal řady žhavých uhlíků po celé široké čtvrti pod nesmírnou oblohou, na níž nesvítil měsíc. Byla hodina, kdy se po celé délce bulváru vesele rozzářily řady vináren, kořalen a putyk a zazněly řinčením prvních vypitých sklenic a bujarým rykem prvních pijáků. Čtrnáctidenní výplata zaplnila chodníky tlačenicí flamendrů, kteří vyrazili na tah. Ve vzduchu bylo cítit flám, ukrutný flám, ale zatím ještě docela slušný, jen takovou začínající malou opičku. V hospodách a jídelnách se všichni cpali, všemi rozzářenými okny bylo vidět, jak lidé jedí, smějí se plnými ústy a ani si nedávají práci s polykáním. Ve vinárnách už se usazovali hulákající a zuřivě rozkládající ochmelkové. Odevšad se rozléhal kravál ječivých a chraplavých hlasů a mísil se do nepřetržitého dupotu nohou na

chodníku. „Hele, půjdeš se taky nadlábnout...! Tak pojď, kde se couráš? Já platím frťana rovnou z flašky... Koukej, tamhle je Pavla. No ne, to bude psina!“ Dveře bouchaly, pokaždé to zevnitř zavanulo vínem a rozlehly se tóny křídlovky. Před kořalnou starého Colomba, rozzářenou jako katedrála na slavnostní mši, stála fronta; a namouduši, doopravdy to tam uvnitř vypadalo jako slavnostní obřad, veselí kumpáni tam zpívali za nálevním pultem a tvářili se jako zpěváci na kůru, nafukovali tváře a nadouvali břicha. Oslavovalo se prostě svaté Výplaty, a to je, mordyje, moc hodná svatá, ta v ráji sedí jistě u kasy! Jenomže když viděli počestní důchodci, vedoucí se s manželkami na procházku, jakým tempem to začíná, pokyvovali jen hlavami a říkali, že dneska v noci bude v Paříži pěkná spousta ožralých. A dnešní noc byla tmavá, ledová a visela jako oblak mrtvého ticha nad tím božím dopuštěním; jen ohnivé čáry bulvárů ji prorážely na čtyřech světových stranách.

Gervaisa stála před kořalnou a přemýšlela. Kdyby měla aspoň dva pětáky, zašla by si na skleničku. Možná že by jí kapka alkoholu zahнала hlad. Však už těch kapek něco vypila! A je to přece jen dobrota! Pozorovala zpovzdálí tu mašinu na chlast, uvědomovala si, že všechno její neštěstí pramení především z ní, a přitom snila o tom, že se jednou upije k smrti, až na to bude mít; dorazí se kořalkou a bude mít pokoj. Ale vlasy jí ovanul studený vítr a najednou viděla, že už je úplně černá noc. Tak teď tedy nadchází vhodná chvíle. Teď musí sebrat všechnu kuráž a musí se udělat roztomilá, jestli nechce uprostřed toho vše-obecného veselí pojit. Jenom díváním, jak se druzí cpou, si břicho nenaplní. Zvolnila krok ještě víc a rozhlédla se kolem sebe. Pod stromy ve stínu byla ještě větší tma. Chodilo teď málo lidí, jen tu a tam nějaký chodec přešel spěšně přes bulvár. A na tom širokém, temném a vylidněném chodníku, kam slabě doléhalo bujné veselí ze sousedních ulic, stály ženy a čekaly. Zůstávaly dlouhou chvíli nehybně a trpělivě stát, ztuhlé jako ty malé nezuživé platany; potom se pomalu pohnuly, odšouraly se po umrzlé půdě o deset

kroků dál a tam se znovu zastavily jako přibité k zemi. Byla tam jedna taková neforemně tlustá, s nohama a rukama jako brouk, všechno na ní přetévalo. Valila se v rozedraných černých hedvábných šatech a na hlavě měla žlutý šátek. Jiná zas, vysoká, hubená, byla jen prostovlasá a měla na sobě zástěrku jako služka. A další a další, našminkované staré baby, všelijaké mladé šmudly, tak špinavé a tak žalostné, že by je ani hadrář nesebral. Ale Gervaisa nevěděla, jak do toho, snažila se něco pochytit a dělat to jako ony. Hrdlo měla stažené rozčilením jako malá holčička; nevěděla ani, jestli se stydí, jednala jako ve zlém snu.

Čtvrt hodiny stála bez hnutí. Mužští procházeli kolem, ani se neohlédli. A tak se také pohnula a zkusila oslovit jednoho muže, který si hvízdal a měl ruce v kapsách; přiškrceným hlasem zašeptala:

„Poslouchejte, pane...“

Mužský se na ni úkosem podíval a šel dál, hvízdaje si ještě hlasitěji.

Gervaisa se pomalu osmělovala. A nakonec při tom urputném lovu – jak se tak s prázdným břichem divoce honila za večerí, která jí pořád unikala – úplně zapomněla na prvotní rozpaky. Dlouho tam pobíhala sem a tam a ztratila úplně pojem času a místa. Kolem ní pod stromy tak přecházely černé a mlčenlivé ženy pravidelně sem a tam jako zvířata v kleci. Vynořily se pomalu ze tmy jako mlžná zjevení, prošly pod plynovou lucernou kruhem jasného světla, v němž se zřetelně objevil jejich bledý napudrovaný obličej, a zase zmizely, znovu je pohltila do svého chvějivého půvabu tma na chodníku, v níž bylo vidět jen bílý lem pohupující se spodničky. Mužští se nechávali zastavovat, chvílku pohovořili, pošpásovali a pak šli zas vesele dál. Anebo jiní nenápadně, jakoby nic, šli deset kroků za ženou, která si je odváděla. Každou chvíli se do hlubokého ticha najednou ozval hlasitý šepot, přidušené hádání, vzteklé smlouvání. A kamkoli se Gervaisa pustila, všude viděla, jak se v pravidelných vzdálenostech do dálky táhnou ty ženské stráže, jako by po celé délce okrajových bulvárů byly rozestavené samé ženy. Sotva došla

k jedné, už zas viděla dvacet kroků odtud další. Řada mizela v dálce, celá Paříž byla těmi strážemi obsazena. Dostala vztek, protože tady o ni nikdo ani nezavádil, a rozhodla se změnit stanoviště; pustila se z Clignancourtské třídy do ulice Chapelle.

„Poslouchejte, pane...“

Ale mužští se ani nezastavili. Šli pryč od jatek, jejichž zbourané trosky páchly krví. Podívala se na bývalý hotel Boncoeur, zavřený a zlověstně vypadající. Šla kolem Lariboisièrovy nemocnice a bezmyšlenkovitě počítala na fasádách budovy osvětlená okna, blikající do tmy bledými světélky jako noční lampičky u lože umírajícího. Přešla přes železniční most, otřásající se duněním vlaků, jejichž píšťaly drásaly uši srdcervoucím hvizdem. Ach, jak to všechno v noci vypadá smutně! Potom se otočila na podpatku a před očima se jí objevila zas stejná řada domů, které jsou na tomto konci ulice jeden jako druhý. A přešla sem a tam desetkrát, dvacetkrát, bez zastavení, ani na chvíli si neodpočinula na lavičce. Ne, nikdo ji nechce. Cítila ještě větší hanbu, ještě větší o to, že jí všichni pohrdají. Pustila se znovu dolů k nemocnici a pak nahoru k jatcům. Jedině tam mohla ještě jít, k těm zkrvaveným dvorkům, kde se porážel dobytek, a k těm mrtvolně bledým sálům, kde smrt měří každému stejně a nebožtíci tuhnou v ústavních prostěradlech. Tady v těch místech prožila celý svůj život.

„Poslouchejte, pane...“

A najednou uviděla na zemi svůj vlastní stín. Když se blížila k plynové lampě, mlhavý stín se zmenšoval a dostával jasnější obrysy, neforemný, tlustý, až komický, jak byl kulatý. Břicho, prsa, boky, všechno se to rozvalovalo, houpalo a splývalo dohromady. Napadala na nohu tak silně, že stín na zemi dělal při každém kroku kotrmelec jako kašpárek. A když se zas vzdalovala, ten kašpar rostl do obřích rozměrů, až zaplnil celý bulvár a ukláněl se, jako by si chtěl rozbít nos o stromy a domy. Bože můj, jak je směšná a přitom příšerná! Teprve teď si dokonale uvědomila, jak hluboko klesla. Najednou

se nemohla ubránit a musela se na to pořád dívat, čekala až na další lucernu a nespouštěla oči ze svého poskakujícího stínu. Ach, pěkná plundra to tady jde vedle ní! Ta má ale ránu! Na tu se určitě každý mužský nachytá! A troufala si už jen potichu, nesměle koktat chodcům za zády:

„Poslouchejte, pane...“

Mezitím se už hodně připozdilo. Po ulicích to začínalo být ošklivé. Hospody už byly zavřené a narudlé plynové světlo svítilo jen z vináren, odkud se ozývaly opile blábolající chraplavé hlasy. Veselí se zvrhlo v hádky a rvačky. Nějaký zchátralý hromotluk hulákal: „Udělám z tebe fašírku, spočítej si kosti!“ U dveří jedné dupárny se nějaká holka hádala se svým galánem, nadávala mu, že je pitomé hovado a prašivá svině, kdežto galán se nezmohl na nic jiného, než že pořád do omrzení opakoval: „Vlez mi někam!“ Ozřalost řádila v ulicích a šířila potřebu rvát se, mlátit, ve vzduchu bylo něco zdivočelého, co vyvolávalo řidnoucím chodcům křečovitě stažené rysy v bledých obličejích. Strhla se rvačka a jeden ochlasta se svalil naznak jak dlouhý, tak široký, zatímco jeho kumpán, v domnění, že ho zabil, utíkal pryč, dupaje těžkými botami. Bandy ožralých hulákaly necudné písničky a po nich se rozhostovalo zas hluboké ticho, rušené jen škytáním a tlumenými pády ochlastů. Flámování po čtrnáctidenní výplatě končovalo vždycky takhle, víno teklo od šesti hodin tak hojně, že se nakonec vždycky vylévalo na dlažbu. Krásné vodotrysky, jen co je pravda, žluté kaluže roztékající se rovnou uprostřed chodníku; pozdní chodci, kdo byli poněkud útlocitnější, je museli překračovat, aby do toho nešlápli. Namouduši, celá čtvrt' vypadala pěkně! Kdyby se sem nějaký cizinec přišel podívat před ranním metením, ten by si odnesl pěknou představu! A teď, v tuhle hodinu, tu byli ochlastové pány a kašlali na celou Evropu. Krucinálfagot, nože vyskakovaly z kapes a flámeček někdy skončil v krvi. Ženy kráčely rychle, muži se cíhavě plížili s vlčíma svítícíma očima a noc, plná skrytých hrůz a ohavností, byla čím dál temnější.

Gervaisa šla klátivě pořád dál, z kopce a zas do kopce, a měla už jen jedinou myšlenku, nesmí přestat chodit. Padala na ni dřímota a chvílemi usínala, ukolébána kulháním; pak sebou vždycky trhla, rozhlédla se kolem a zjistila, že ušla třeba sto kroků, aniž o tom věděla, jako bez ducha. Ploché nohy jí v děravých stěvících napuchaly. Ale ona už byla tak zemdlená a vysílená, že ani tělo necítila. Její poslední jasná myšlenka byla, že ta její neřád dcera možná právě teď jí někde ústřice. Potom se jí už všechno pomíchalo, oči měla pořád otevřené, ale myslet mohla jen s velikou námahou. Jediný pocit vnímala zřetelně v tom zániku a zničení celé své bytosti, pocit psí zimy, pronikavé smrtelné zimy, jakou ještě nikdy nezažila. Mrtvým, těm v zemi určitě taková zima není! Zvedla namáhavě hlavu a do obličeje ji šlehlo něco ledového. To se konečně z olověné šedivé oblohy odhodlal padat sníh, drobné a tvrdé vločky sněhu, vířící v lehkém větříku. Tři dny už byl na spadnutí. A teď přišel věru v pravou chvíli.

To první šlehnutí probudilo Gervaisu k vědomí, takže přidala do kroku. Muži se dávali do běhu a utíkali domů, na ramenou už od sněhu celí bílí. A tu uviděla jednoho, jak se pomalu blíží pod stromy; popošla k němu a zase:

„Poslouchejte, pane...“

Muž zůstal stát. Ale zdálo se, že ji neslyšel. Napřahoval ruku a bručel potichu:

„Smilujte se, malou almužničku...“

Oba se na sebe podívali. Ah, panebože, takhle to dopracovali! Tatík Bru žebrá a paní Coupeauová dělá pouliční holku! Zůstali proti sobě stát s otevřenými ústy. Teď si tedy mohli doopravdy podat ruku. Starý dělník se celý večer potloukal ulicemi a neodvažoval se nikoho oslovit; a první osoba, kterou zastavil, je stejný hladový chudák jako on. Kriste Ježíši, to je ale bída! Padesát let se dřít, a nakonec muset žebrat! Být jednou z nejzámožnějších pradlen ve Zlatnické ulici a pak skončit na dlažbě! Dlouho se na sebe dívali.

A potom bez jediného slova šli zas každý dál svou cestou v chumelenici, která je bičovala do tváře.

Byla to hotová sněhová bouře. Tady v těch širokých prostranstvích na návrší, kde se mohl vítr po bulvárech rozběhnout, se drobný sních točil a vířil, jako by ho sem přivála vichřice ze všech světových stran najednou. Nebylo vidět na deset kroků, všechno tonulo v tom vířícím prachu. Čtvrť zmizela a bulvár vypadal jako mrtvý, jako kdyby chumelenice chtěla bílou rouškou ticha přikrýt škytání posledních opilců. Gervaisa šla s námahou dál, sních ji oslepoval, nevěděla ani, kde je. Musela hmatat po stromech, aby nezabloudila. Před ní se z bledého příkrovu postupně vynořovaly plynové lampy, blikající jen slabounce jako uhasínající pochodně. Pak najednou, když přecházela jakousi křižovatkou, i tato chabá světýlka zmizela; obklopil ji jen šedobílý neprůhledný vír sněhových vloček, nerozeznávala už vůbec nic, co by jí ukázalo cestu. Vítr jí cloumal a neurčitě bílá zem jí ubíhala pod nohama. Ze všech stran ji obklopovala šedivá zeď. A když se bezradně zastavila a rozhlédla dokola, vytušila za tím ledovým závojem obrovské řady plynových svítlen, celou tu nekonečnou rozlohu temné a liduprázdné spící Paříže.

Byla zrovna v místech, kde se křížuje okrajový bulvár s bulvárem Magenta a bulvárem Ornano, a představovala si už, jak by bylo příjemné si tady lehnout a umřít, když tu najednou zaslechla kroky. Rozběhla se za nimi, ale sních jí zalepoval oči a kroky se vzdalovaly, aniž mohla postihnout, jdou-li napravo, nebo nalevo. Konečně uviděla široká mužská ramena, temnou pohybující se skvrnu, mizící napůl v mlze. Ach, tohohle musí mít, tohohle jen tak nepustí! Rozeběhla se rychleji, dohonila ho a chytila ho za rukáv.

„Poslouchejte, pane, poslouchejte...“

Muž se otočil. Byl to Goujet.

Tak vida, teď padla na Goujeta! Co jen to pánubohu udělala, že ji takhle mučí až do konce? Tohle už byla poslední rána, padnout přímo do cesty kovářovi, aby ji tu viděl jako nejhorší předměstskou

děvku, bledou a žadonící! A musí se to stát zrovna pod plynovou svítilnou, viděla svůj vlastní neforemný stín, jako by se jí pitvořil na sněhu, učiněná karikatura! Jako stín opilé ženské. Ach bože, nemít v sobě ani žvanec chleba a ani kapku vína a být považována za opilou! Je to její vina; proč se opíjela. Určitě si teď Goujet myslí, že je namazaná a že zrovna někam táhne v tom nechutném flámu pokračovat.

Goujet se na ni chvíli díval, zatímco sníl se mu usazoval v krásném plavém plnovousu jako lístečky opadané sedmikrásky. Potom, když Gervaise se sklopenou hlavou chtěla utéci pryč, ji zadržel a řekl: „Pojďte se mnou.“

Šel napřed a ona za ním. Kráčeli mlčky těsně u domů a prošli celou ztichlou čtvrtí. Paní Goujetová zemřela, chuděra, v říjnu na prudký revmatismus. Goujet pořád ještě bydlel v malém domě v Nové ulici, žil tam nevesele a sám. Toho dne se zdržel na návštěvě u zraněného kamaráda. Když otevřel dveře a rozsvítil lampu, obrátil se k Gervaise, která zůstala poníženež stát na chodbě. Zašeptal potichu, jako by měl ještě strach, aby ho matka neslyšela: „Pojďte dál.“

První pokoj, pokoj paní Goujetové, zůstal pietně zachován tak, jak ho opustila. Krajkářský bubínek ležel na židli u okna vedle velikého křesla, které vypadalo, jako by čekalo, že se tam stará paní přijde zase posadit. Postel byla ustlaná a maminka si do ní mohla kdykoliv lehnout, kdyby někdy přišla ze hřbitova strávit večer se synem. Pokoj dýchal zbožností, počestností a dobrotou.

„Pojďte dál!“ řekl kovář ještě jednou, hlasitěji.

Vešla bázně dovnitř, jako když se pouliční holka náhodou ve-tře do počestné domácnosti. Goujet byl bledý a celý se třásl, že si takhle přivádí ženskou do bytu zemřelé matky. Prošli pokojem po špičkách, jako by se styděli, že je někdo uslyší. Když kovář zavedl Gervaisu do pokojíku, zavřel dveře. Tady byl doma. Dobře znala ten těsný pokojík, studentskou světničku se železnou postelí a s bílými záclonkami. Jen obrázků na zdi bylo ještě víc a sahaly teď až ke

stropu. Gervaisa se v tom prostředí dýchajícím čistotou bála vykročit a držela se v koutě, co nejdál od lampy. Najednou ji beze slova, jakoby v záchvatu zuřivosti, chtěl popadnout a sevřít v náručí. Ale Gervaisa na pokraji mdlob, zašeptala: „Ach, proboha...! Proboha...“

Kamna ještě hrála, doutnal v nich pod popelem koks. Kouřilo se na nich z guláše, který si kovář nechal na malém ohni, protože si myslel, že se vrátí k večeři. Gervaisa, která se v teple už trochu probrala z otupělosti, měla chuť lézt třeba po čtyřech a hltat jídlo přímo z rendlíku. Nemohla se vůbec ovládnout, v žaludku cítila drásavou bolest, vzdychla a naklonila se nad kamny. Ale Goujet už pochopil. Postavil guláš na stůl, nakrájel chleba a nalil jí vína.

„Děkuju! Děkuju!“ říkala jen. „Ach, vy jste na mě tak hodný. Děkuju!“

Zakoktávala se a nemohla už pronést ani souvislé slovo. Vzala vidličku, ale tak se jí trásla ruka, že ji zas upustila. Z hladu, který ji dusil, se jí klepala hlava jako stařeně. Musela se do toho pustit rukama. Když si nacpala do úst první bramboru, rozplakala se. Veliké slzy jí stékaly po tvářích a padaly jí na chleba. Jedla pořád dál, hltavě polykala chléb smáčený slzami a hekala, ústa jí stahoval pláč. Goujet ji nutil, aby se napila, protože by se mohla zadávit; sklenice jí cvakala o zuby.

„Chcete ještě chleba?“ zeptal se jí potichu.

Plakala, říkala, že ne, že ano, sama nevěděla. Ach, panebože, jak je to krásné a jak je to smutné, najíst se, když člověk padá hlady!

Goujet stál proti ní a prohlížel si ji. Ted' na ni dobře viděl v jasném světle zpod lampy. Jak je zestárlá a sešlá! V teple jí roztál sníh ve vlasech i na šatech, voda z ní jen crčela, ubohá třesoucí se hlava byla už celá prokvetlá, šedivé prameny vlasů měla větrem rozčuchané, krk zapadlý mezi rameny, byla celá shrbená, tlustá a ošklivá, že z ní bylo k pláči. A vzpomněl si, jak se měli rádi, když ještě byla celá růžová, oháněla se žehličkou a na krku mívala jako obojek ten roztomilý miminkovský faldíček. Chodíval se na ni tehdy dívat, vydržel tam

sedět celé hodiny a stačilo mu, že ji jen vidí. Potom za ním chodila do kovárny a tam prožívali šťastné chvíle, když bušil do kovadliny a ona se okouzleně dívala, jak mu perlík tančí v ruce. Kolikrát tehdy v noci kousal do polštáře v mučivé touze mít ji takhle u sebe v pokoji. Ach, byl by ji rozdrtil, kdyby ji byl držel v náručí, tak po ní toužil! A teď, teď je jeho, může si ji vzít. Dojídala chléb a vytírala jím ze dna kastrolu své slzy, veliké slzy, které jí pořád tiše padaly do jídla.

Gervaisa vstala. Dojedly. Zůstala chvíli rozpačitě stát se sklopenou hlavou; nevěděla, zda ji teď ještě chce. Pak se jí zdálo, že uviděla v jeho očích záblesk, zvedla ruku k živůtku a rozepjala první knoflík. Ale Goujet padl na kolena, vzal ji za ruce a zašeptal: „Mám vás rád, paní Coupeauová, ano, pořád ještě a přese všechno vás mám rád, věřte mi!“

„Ne, to neříkejte, pane Goujete!“ vykřikla zděšeně, když ho takhle viděla, jak jí klečí u nohou. „Ne, tohle neříkejte, děláte mi tím příliš velkou bolest!“

A když jí znovu opakoval, že je schopný mít v celém životě jen jednu jedinou lásku, padlo na ni ještě větší zoufalství.

„Ne, ne, teď už nechci, příliš bych se musela stydět... Proboha vstaňte! To já bych měla klečet na zemi!“

Vstal; na celém těle se třásl a koktavě ze sebe vypravil: „Dovolíte mi aspoň, abych vás políbil?“

Gervaisa, celá zmatená překvapením a dojetím, se nezmohla ani na odpověď. Přikývla jen hlavou. Ach bože, vždyť mu patří, může si s ní dělat, co se mu zlíbí! Ale on se k ní přiblížil jen ústy.

„To mezi námi stačí, vidíte, paní Gervaiso!“ zašeptal. „To je celé naše přátelství.“

Políbil ji na čelo, na pramínek šedivých vlasů. Od té doby, co mu matka zemřela, nikoho nepolíbil. V životě už měl jen Gervaisu, přítelkyni. A když ji teď tak uctivě a ohleduplně políbil, ucouvl pozpátku až k posteli, vrhl se na pokrývku a hlasitě se rozvzlykal. Gervaisa

už tu nemohla déle zůstat; bylo to příliš žalostné a příliš ošklivé, shledat se za takových okolností s někým, koho máme rádi. Křikla mu na rozloučenou: „Já vás mám ráda, pane Goujete, já vás mám taky strašně ráda... Ale není to možné, chápu... Sbohem, sbohem, to by nás oba zabilo!“

Spěšně proběhla pokojem paní Goujetové a octla se zas na ulici. Vzpamatovala se, teprve když zazvonila před domem ve Zlatnické ulici a otevřel jí Boche. Dům byl úplně temný. Vešla do něho, jako by se oblékla zas do smutku. V tuto noční hodinu vypadal zející otlučený průjezd jako otevřená tlama. Když si pomyslí, že v těchhle zatracených kasárnách kdysi tolik toužila bydlet! Copak měla tenkrát zacpané uši, že neslyšela ten zoufalý nárek, který tu v těch zdech ustavičně vyhrává jako muzika? Od toho dne, kdy sem poprvé vkročila, začalo to s ní jít z kopce. Ano, zřejmě to přináší neštěstí, být takhle namačkaní na sebe v těch mizerných dělnických činžácích; jeden se tu od druhého nakazí bídou jako cholerou. Dnes večer se zdálo, jako by všichni už pochípali. Slyšela jen, jak napravo chrápou Bochovi; a nalevo jak Lantier s Virgínií tiše předou jako kočky, které nespí, ale se zavřenýma očima si hoví pěkně v teploučku. Na dvoře si připadala úplně jak na hřbitově. Sníh utvořil na zemi bledý čtverec a kolem něho se tyčily do výše špinavé šedivé fasády bez jediného světla jako trčící zdi rozvalin. A nikde ani hlásku, jako by tu ležela pohřbená celá vesnice, strnulá zimou a hladu. Musela překročit černou stružku, kaluž vody vypuštěnou z barvírny; teplá voda, z níž se ještě kouřilo, si razila blátivé koryto bílým sněhem. Ta voda má stejnou barvu jako její myšlenky. Kam asi uplynuly všechny ty krásné, bleděmodré a světlerůžové potůčky!

Když stoupala potmě do šestého patra, nemohla se ubránit smíchu, zlému, bolestnému smíchu. Vzpomněla si, jaký měla kdysi ideál; moci v klidu pracovat, mít vždycky co do úst a aspoň trochu čistý koutek na vyspání, vychovat dobře děti, nebýt bita a umřít doma v posteli. No namouduši, to je legrace, jak se jí to všechno

vyplnilo! Nepracuje už, nejí už, spí na hromadě špíny, dcera se jí válí po hampejzech, muž ji mlátí jako žito; zbývá už jen pojit někde na dlažbě, a mohlo by to být třeba hned, kdyby měla dost odvahy skočit z okna, jak přijde domů. Jako kdyby byla chtěla od pánaboha hodinky s vodotryskem! Namouduši, v tom životě může být člověk sebespokojenější, stejně si musí nechat zajít chuť. Ani to žrádlo, ani teplý kutloch, takový je společný úděl většiny lidí. A ještě víc se musela smát, když si vzpomněla na ty své krásné sny o tom, jak se po dvaceti letech žehlení přestěhují na venkov. No, teď půjde na venkov, jen co je pravda! Bude mít svůj vlastní zelený trávníček na hřbitově Père-Lachaise.

Když vešla do chodby, byla jako beze smyslů. V nebohé hlavě jí všechno vířilo. Ta její nesmírná bolest pramenila vlastně z toho, že se navždy rozloučila s kovářem. Už je mezi nimi nadobro konec, teď už se víckrát neuvidí. Spolu s tím se pak hrnuly další nešťastné myšlenky, div se jí hlava nerozskočila. Cestou nahlédla dovnitř k Bijardovům a uviděla Lalii, jak leží mrtvá a vypadá spokojeně, že se konečně může pochuti vyležet a navěky si pohovět. Ty děti mají, ksakru, větší štěstí než dospělí! A protože u starého Bazougea prosvítal pod dveřmi proužek světla, vešla rovnou k němu; popadla ji zběsilá touha odejít stejnou cestou jako to děvčátko.

Starý šprýmař Bazouge přišel dneska domů ve zvlášť pěkné náladičce. Byl tak namazaný, že chrápal na zemi a vůbec mu nevařilo, jaká je zima; měl zřejmě moc příjemné sny, protože se mu ze spaní břicho natřásalo smíchy. Ve světle svíčky, kterou zapomněl zhasnout, bylo vidět jeho ošuntělý funebrácký úbor, klobouk se válel promáčknutý v koutě a černý kabát mu ležel přes nohy jako přetažený cíp příkrývky.

Když ho Gervaisa uviděla, přepadlo ji tak silné zavzlykání, že se probudil.

„Sakramente, zavřete ty dveře! Táhne sem zima! Co? To jste vy? Co se děje? Co chcete?“

Gervaisa ani nevěděla, co říká, vztáhla k němu ruce a začala ho úpěnlivě prosit: „Vemte si mě, já už nemůžu, já chci umřít... Nezlobte se na mě, já jsem tenkrát nevěděla, proboha, člověk nikdy neví, dokud není úplně připraven... Ale jednou je ještě rád, že už se veze... Vemte si mě a odneste mě, ještě vám za to poděkuju!“

A padla na kolena, celá bledá touhou zemřít, která jí přímo lomcovala. Nikdy se ještě takhle neplazila žádnému muži u nohou. Zarudlý obličej starého Bazougea s křivou hubou a pletí umazanou od hlíny při kopání hrobů jí připadal krásný a zářící jako slunce. Ale dědek, ještě celý rozespálý, si zřejmě myslel, že je to nějaký špatný žert.

„Poslouchejte,“ zabručel, „nedělejte si tady ze mě srandu!“

„Odneste mě!“ opakovala Gervaisa ještě úpěnlivěji. „Pamatujete se, jednou večer jsem tloukla na stěnu; potom jsem to zapřela, protože jsem byla tenkrát ještě moc hloupá... Ale tumáte, vemte mě za ruce, teď už se nebojím! Odneste mě spát a uvidíte, že se ani nehnu... Ach, mám už jen tu jedinou touhu! Budu vás za to mít moc ráda!“

Bazouge, vždycky galantní, si pomyslel, že by nebylo vhodné nějak zhurta odbýt ženskou, která je do něho, jak se zdá, takhle zblázněná. Mluví sice z cesty, ale přitom je ještě dost pohledná, když se takhle rozčiluje.

„To máte teda pravdu!“ řekl a tvářil se, jako by s ní souhlasil. „Dneska jsem odlifroval už tři takový a byly by mi všechny daly náramnou diškreci, kdyby si mohly sáhnout do kapsy... Jenomže, matičko, ono to jen tak nejde...“

„Odneste mě, odneste mě!“ křičela Gervaisa. „Já odtud chci pryč!“

„Heršoft, ale předtím se ještě musí něco takovýho malýho stát... Víte, šmik!“

A významně si přejel prstem po krku. Potom se uchechtl, protože mu to připadlo jako dobrý vtip.

Gervaisa pomalu vstala. Tak ani on pro ni nemůže nic udělat? Vrátila se jako beze smyslů do svého pokoje a vrhla se na hromádku slámy; litovala, že se najedla. Ach, namouduši, ta bída zabíjí příliš pomalu!

13

Coupeau se tenkrát v noci zřídil, jak zákon káže. Druhý den dostala Gervaisa deset franků od syna Štěpána, který byl strojníkem u dráhy; posílal jí občas pár franků, protože věděl, že doma není dvakrát hej. Uvařila si hovězí polévku a snědla ji sama, protože to hovado Coupeau se ani druhý den nevrátil. Ani v pondělí, ani v úterý. Uplynul celý týden. Sakra, jestli jí ho tak přebrala nějaká ženská, tomu by se dalo říct štěstí! Ale zrovna v neděli přinesli Gervaise tiskopis, který ji napřed polekal, protože vypadal úplně jako přípis od policie. Ale potom se uklidnila, to jí jenom oznamovali, že to její prase zase chcípá u Svaté Anny. V dopise to sice stálo o něco zdvořileji, ale v zásadě to bylo totéž. Ano, Coupeaua jí opravdu přebrala ženská, a ta ženská se jmenuje paní Zubatá, poslední přítelkyně ochlastů.

Gervaisu to nijak nevyvedlo z míry. Však on cestu domů zná, trefí z nemocnice sám; vykurýrovali ho tam tolikrát, že mu jistě vyvedou zase ten hloupý vtip a postaví ho na nohy. Vždyť se zrovna dnes ráno dověděla, že viděli Coupeaua celý týden zlitého jako žok, jak se potlouká po vinárnách v Belleville s Perkem. Samozřejmě, Perko to všechno platil; ten musel asi důkladně sáhnout své paničce do úspor na to jměníčko, které vydělala, však víte jak. To chlastali věru za čisté peníze, bodejť by jim z toho nebylo zle, co může dobrého vzejít z takového neřádstva! Jen ať z toho ten Coupeau dostane pořádné bolení břicha! A Gervaisa zuřila především proto, že ty dva všiváky sobecké ani nenapadlo přijít ji pozvat taky na skleničku. Viděl to jakživ někdo, flámuje si to od neděle a ani trochu galantnosti k dámě to neprojeví! Když někdo dokáže chlastat sám, tak ať si taky sám chcípne.

Ale v pondělí, protože měla doma dobrou večeři, fazole od včerejška a půllitr vína, vzala si Gervaisa za záminku, že jí procházka do nemocnice dodá chuti k jídlu. Ten dopis na prádelníku jí přece jen nedával spát. Sníh už roztál a bylo počasí jak pro slečinku, podmračené a vlahé, ve vzduchu bylo přitom něco svěžího a rozveselujícího. Vyšla už v poledne, protože měla před sebou dlouhou cestu, přes celou Paříž, a ta kulhavá hnáta ji vždycky zdržovala. K tomu ještě byla na ulicích spousta lidí, ale lidé ji bavili, takže tam došla docela příjemně. Když v nemocnici řekla, kdo je, dověděla se pěkné věci. Coupeaua prý vylovili z vody pod Novým mostem; skočil přes zábradlí, protože se mu zdálo, že se mu do cesty postavil nějaký vousatý chlap. Ten musel asi žbluňknout. A jak se dostal až na Nový most, to nedovedl ani sám Coupeau vysvětlit.

Mezitím už odváděl dozorce Gervaisu dovnitř. Když šla nahoru po schodech, uslyšela řev, až ji v kostech zamrazilo.

„Ten ale vyvádí, co?“ prohodil dozorce.

„Kdopak?“ zeptala se.

„No přece ten váš! Takhle řve už od předvčerejška. A jak přitom tancuje, to uvidíte!“

Ach, Kriste na nebi, to byla podívaná! Gervaisa z toho zůstala celá pryč. Kobka byla odshora až dolů vycpaná; na zemi byly na sobě položené dvě slaměné rohože a v koutě ležela zíněná matrace a polštář; víc tam nebylo nic. A v té cele Coupeau poskakoval a řval. Vypadal jako maškara, jak tak házel rukama i nohama; kazajku měl roztrhanou na cáry. Ale ta maškara vůbec nebyla legrační, namouduši, tahle maškara tančila příšerný tanec, při kterém člověku vstávaly vlasy na hlavě. Maškara přestrojená za chlapa v posledním tažení. Hrom do škopku, tohle bylo ale taneční sólo! Vrážel do okna, ustupoval před ním pozpátku, mával pažemi do taktu a házel rukama, jako by si je chtěl vylomit a hodit je někomu do obličeje. Někdy potkáte v putyce lidi, kteří tohle napodobují; jenomže to napodobují špatně; to se musí vidět, jak tenhle dupák ochlastů teprve dostane

říz, když se tancuje doopravdy. A ta písnička se taky nedá napodobit, nepřetržitě hulákání jak o karnevalu, kdy dokořán otevřená huba vytrubuje celé hodiny pořád stejné tóny jako ochraptělý trombon. Coupeau, ten řval jako zvíře, kterému přejeli tlapu. A, muziko, spust', jen do toho, a, pánové, roztácejte dámy!

„Prokrista, co mu je? Co mu to jenom je?“ opakovala Gervaisa; dostala najednou strach.

Asistent, velký světlovlasý růžolíci mladík v bílém plášti, klidně seděl a dělal si poznámky. Byl to zajímavý případ a mladý praktikant z pacienta nespouštěl oči.

„Můžete tu chvilku zůstat,“ řekl pradeně, „ale musíte se chovat klidně... Zkuste na něho promluvit, nepozná vás.“

Zdalo se opravdu, že Coupeau svou ženu nevnímá. Když prve vešla, nemohla si ho pořádně prohlédnout, protože se pořád hýbal. Ale teď se mu podívala zblízka do obličeje a ruce jí leknutím klesly. Je to možné, prokristapána, že má takovýhle obličej, oči podlité krví a rty celé zkornatělé? Určitě by ho zblízka ani nepoznala. Především se strašlivě šklebil, bůhvíproč, hubu měl celou nakřivo, sraštěný nos a protáhlé tváře, úplně jako čumák nějakého zvířete. Kůži měl tak horkou, že se kolem něho tetelil vzduch, a byl celý jako nalakovaný, zalitý potem, který po něm těžce stékal dolů. I při tom vzteklém masopustním tanci bylo vidět, že mu příliš dobře není, hlavu měl těžkou a v ústech mu cukala bolest.

Gervaisa přistoupila k asistentovi, který si na opěradle židle vytukával prsty nějakou písničku.

„Řekněte mi, pane doktore, tentokrát je to teda vážný?“

Asistent jen pokýval hlavou a neodpověděl.

„Poslouchejte, vždyť on si teďko něco pro sebe drmolí? Slyšíte? Copak to je?“

„To asi něco vidí,“ zašeptal mladík. „Buďte zticha, ať můžu poslouchat.“

Coupeau něco přerývaně říkal. Přitom mu v očích svítil šibalský plamínek. Díval se po zemi, napravo i nalevo, chodil dokola, jako by se procházel po Vincenneském lesíku, a mluvil sám pro sebe.

„No tohle, to je hezký, to se povedlo... Jsou tady boudy jako na jarmarku. A ta muzika, jak pěkně hraje! To je aspoň pořádná hostina! Tamhle už rozbíjejí sklenice... Moc nóbl je to! To se to všechno rozsvítilo, červený balónky ve vzduchu, letí nahoru, a jak pěkně poskakují...! A co je tady na stromech lampiónů...! No náramně pěkně je tu. Odevšad to šplouchá, samý vodotrysky, fontány, voda jen šumí; tak hezky to šplouchá, jako když zpívají děti na kůru... Nádherná věc, tyhle vodotrysky!“

A napřimil se, jako by chtěl lépe slyšet, jak ta voda rozkošně bublá. Vdechoval do sebe plnými plicemi vzduch a myslel, že pije svěží spršku, odstříkující z fontán. Ale poznenáhlu dostával jeho obličej zase úzkostný výraz. Tu se nahrbil, začal běhat rychleji podél zdí cely a přidušeně vyhrožovat.

„To na mě zas ušili nějakou boudu... Však já už jsem si dával pozor... Bud'te zticha, bando všiváků! Ano, děláte si ze mě srandu. Chcete si ze mě střílet, proto tady chlastáte a hulákáte s těma děvka-ma... Ale já vás i s tou vaší boudou rozflákám na cucky...! Krucifix, dáte už mi jednou pokoj!“

Svíral pěsti; potom vyrazil chraplavý výkřik a v běhu se najednou celý přikrčil k zemi. Zuby mu cvakaly hrůzou a blábolil: „To chtějí, abych se zabil. Ale já tam neskočím...! Tolik vody, to znamená, že nemám kuráž. Ne, já tam neskočím!“

Vodopády před ním utíkaly, když se k nim blížil, a postupovaly za ním, když couval. Najednou se podíval pitomě kolem sebe a sotva slyšitelným hlasem zašeptal: „To není možný, už i doktory proti mně navedli!“

„Tak já už jdu, pane doktore, na shledanou!“ řekla Gervaisa asistentovi. „Je to na mě moc rozčilující podívaná. Já přijdu zase jindy.“

Byla bledá jako křída. Coupeau dál tančil ten svůj sólový výstup od okna k slavníku a od slavníku k oknu, potil se, celý uřícený, a pořád si stejně podupoval do taktu. Gervaisa utekla. Ale přestože běžela po schodech jako posedlá, až dolů slyšela ukrutný rámus, jak ten její vyvádí. Ach, božítku, jak bylo venku krásně! Jak se tam dýchalo!

Večer se po celém domě ve Zlatnické ulici mluvilo jen o té divné nemoci starého Coupeaua. Bochovi, kteří teď mluvili s Gervaisou hezky z vysoka, ji najednou pozvali do vrátnice na skleničku rybízovky, jen aby se dověděli podrobnosti. Přišla paní Lorilleuxová a paní Poissonová. A začaly nekonečné dohady a komentáře. Boche znal jednoho truhláře a ten se v ulici Saint-Martin svlékl úplně do naha a tančil polku, až z toho umřel; ale ten zase pil absint. Dámy se mohly potřhat smíchy, protože jim to přišlo straně legrační, i když to byla taková smutná věc. A protože pořád nemohli pochopit, jak to asi vypadá, Gervaisa všechny odstrčila a křikla, ať jí udělají místo. A zatímco ostatní se dívali, předváděla uprostřed vrátnice Coupeaua, jak tam řval, poskakoval, mával rukama a příšerně se šklebil. Ano, čestné slovo, úplně tak prý to bylo. Všichni se strašně divili; to není možné! Takhle vyvádět, to přece nemůže nikdo vydržet ani tři hodiny! A Gervaisa přísahala při všem, co je jí svaté, že to Coupeau vydržel už od předvčerejška, šestatřicet hodin v jednom kuse. Ostatně můžou se tam jít podívat, jestli jí nevěří. Ale paní Lorilleuxová prohlásila, že pěkně děkuje, že u Svaté Anny jednou byla a nedovolila by ani manželovi, aby tam kdy vkročil. Virgínie, která se tvářila jako o pohřbu, protože to s jejím krámem šlo čím dál tím víc z kopce, jenom zašeptala, že ten život není vřdycky veselý, ach, namouduši, není! Dopili bezinkový likér a Gervaisa popřála všem dobrou noc. Jak přestala mluvit, dostala hned vyděšený výraz a vytřeštila oči jako blázen. Zřejmě viděla pořád toho svého, jak tančuje. Druhý den, když ráno vstávala, umínla si, že už tam nepůjde. K čemu také? Ještě by se jí samotné z toho pomátla palice. Ale přece jen jí to nedávalo pokoje a každých deset minut ji přepadaly stále

stejně myšlenky. Byla z toho prostě tumpachová, jak se říká. Je to stejně divné, jestli tam pořád ještě tak mrská nohama. Když odbilo poledne, nemohla to už vydržet a vypravila se tam; nevnímala ani, jak dlouho jde, natolik jí zaměstnávala mozek jediná touha vidět ho a zároveň strach z toho, co ji tam čeká.

Namouvěru se ani nepotřebovala ptát, jak se mu daří. Už dole na schodech slyšela tu Coupeauovu písničku. Pořád nahlas stejná muzika a stejný tanec. Mohla si dočista myslet, že si jen na chvilku odskočila a teď že se vrací zase zpátky. Dozorce, stejný jako včera, zrovna roznášel po chodbě hrnky s bylinkovým čajem a přátelsky na ni mrkl, chtěje být přívětivý.

„Tak pořád...“ zeptala se.

„Inu, pořád, pořád!“ odpověděl a ani se nezastavil.

Vešla do cely, ale zůstala stát v koutě u dveří, protože tam s Coupeauem byli nějakí lidé. Světlovlasý růžolící asistent stál a na jeho židli seděl nějaký starý pan s řádovou stužkou, plešatý obličej měl špičatý jako kuna. Byl to určitě primář, protože měl takový pichlavý a pronikavý pohled, jako by člověka provrtával nebozezy. Všichni handlíři se smrtí mají takovéhle pohledy.

Ale za tím pánem sem Gervaisa nakonec nepřišla; vystoupila na špičky za jeho holou lebku a hltala očima Coupeaua. Ten tancoval a řval jako posedlý, ještě víc než včera. Kdysi o masopustních plesech vídala posluhy z prádelny, statné chlapy, jak tahle dokázali řídit celou noc; ale nikdy, za živého boha by ji nenapadlo, že by se mužský dovedl vyrazet takhle dlouho; říkala „vyrazet se“, ale jaképak je to vlastně povyražení, když sebou někdo proti své vůli mrská jako kapr a skáče, jako kdyby spolkl celou prachárnu! Coupeau byl zalitý potem a kouřilo se z něho ještě víc, ale jinak to bylo pořád stejné. Huba jako by se mu od toho řvaní roztáhla. Ó, tohle nebyla žádná podívaná pro slečinky nebo pro těhotné ženské! Na zemi už byla od jeho bot vyšlapaná cestička, jak pořád chodil od matrace k oknu, a slamník byl celý rozdupaný.

Ne, tohle doopravdy nebyla žádná hezká podívaná a Gervaisa se divila, proč sem vlastně přišla; celá se z toho roztřásla. A to, prosím, jí včera u Bochů říkali, že to přehání! Jo, přehání! Ani zpolovičky jim to nepředvedla! Ted' si líp všímala, jak to Coupeau dělá; co živa bude, nezapomene na ty jeho oči vytřeštěné do prázdna. Mezitím tu a tam pochytila nějakou větu z toho, co si říkali asistent a primář. Asistent vykládal podrobnosti o dnešní noci a užíval slov, kterým nerozuměla. Znamenalo to zřejmě, že ten její mluvil a běhal dokola celou noc. Potom jako by si ten starý plešatý pán, ostatně nijak zvlášť zdvořilý, konečně všiml její přítomnosti. A když mu asistent řekl, že je to žena toho pacienta, začal se jí vyptávat, zlostně jako nějaký policejní komisař: „Pil jeho otec také?“

„Ano, pane doktore, trošínku, jako každěj... Jednou spadl namazanej ze střechy a zabil se.“

„A jeho matka pila?“

„Inu to víte, pane doktore, jako každěj, sem tam kapku... Jináč je to moc spořádaná rodina...! Měl bratra, ten umřel úplně mladej na nějaký křeče.“

Lékař se na ni pronikavě díval. Pak řekl drsně: „A co vy? Vy také pijete?“

Gervaisa něco zakoktala, bránila se, že ne, a položila si ruku na srdce, jako by se chtěla dušovat.

„Vy pijete! Tak si dejte pozor, tady vidíte, kam pití vede... Dřív nebo později také takhle umřete.“

Gervaisa zůstala stát přitisknutá ke zdi. Lékař se k ní zatím obrátil zády. Sedl si na bobek a vůbec mu nevadilo, že vymetá šosy kabátu všechno smetí ze slamníku; dlouho pozoroval, jak se Coupeau třese, číhal vždycky, až k němu doběhne, a potom ho sledoval. Dnes mu tu cukalo už i v nohách, třesavka se mu z rukou vrazila i do nohou. Opravdu jako paňáca, kterého někdo tahá za provázek; vyhazoval nohy i ruce, jen trup měl přitom nehybný jako ze dřeva. Nemoc se mu pomalu šířila do celého těla. Vypadalo to, jako kdyby mu pod

kůží vyhrávala kapela; ozývalo se to každé tři nebo čtyři vteřiny, chvíli to vířilo, pak se to zarazilo a začínalo potichu znovu, jen jako taková malá třesavka, jaká lomcuje zaběhlými psy, když se tetelí zimou někde v průjezdu. Už se mu začínalo třást i břicho a ramena, jako když pomalu přichází voda do varu. Přece jen je to divný konec, zajít takhle v ustavičném svíjení, jako když se kroutí lechtivá holka.

Coupeau zatím začal potichu naříkat. Zdálo se, že trpí mnohem víc než včera. Podle jeho přerývaného sténání se dalo soudit na všechny možné bolesti. Píchal ho tisíce špendlíků. Po celé kůži jako by měl něco tíživého a nepříjemného; po stehnech mu lezlo studené umáčené zvíře a zatínalo mu tesáky do masa. Pak se mu zas jiná zvířata lepila na ramena a rvala mu drápy kůži ze zad.

„Já mám žízeň! Ach, já mám žízeň!“ drmolil pořád.

Asistent vzal z podnosu hrníček limonády a podal mu jej. Popadl hrníček oběma rukama, vytáhl hltavě doušek a polovinu nápoje rozlil po sobě; ale vzápětí celý doušek zuřivě vyplivl jako něco strašně odporného a křičel: „Fuj! To je kořalka!“

Tu mu asistent na primářův pokyn dal napít vody, ale nepustil přitom láhev z ruky. Tentokrát Coupeau celý doušek spolkl, ale řval, jako kdyby spolkl oheň: „Fuj, to je kořalka! Mordyje! Vždyť je to kořalka!“

Od včerejška všechno, co pil, byla pro něho kořalka. Měl jenom o to větší žízeň a nemohl už pít, protože všechno ho pálilo. Přinesli mu polévku, ale to ho určitě chtěli otrávit, protože polévka byla cítit alkoholem. Chléb byl nakyslý a plesnivý. Všude kolem něho byl jen samý jed. Cela páchla sírou. Vyčítal dokonce lidem, že mu škrtají sirky pod nosem, aby ho otráвили.

Lékař znovu vstal a poslouchal Coupeaua, který teď za bílého dne viděl zase přízraky. Zdálo se mu, že vidí na stěnách pavučiny velké jako lodní plachty. Potom se z těch pavučin udělaly sítě a oka se na nich stahovala a zas natahovala, divná hračka! Oky se provlékaly černé koule, opravdové eskamotérské koule, napřed malé jako

kuličky na hraní a potom veliké jako dělové koule. Rostly a zase se smršťovaly, to všechno jen proto, aby ho dopalovaly. Najednou vykřikl: „Fuj, krysy! Koukejte, teď jsou tady krysy!“

To z koulí se najednou udělaly krysy. Ohavná zvířata rostla, provlékala se sítí, skákala na matraci a tam mizela. Objevila se také opice, vyskočila ze zdi, skočila zas zpátky a pokaždé se k němu přiblížila tak blízko, že couval strachy, aby mu neukousla nos. Najednou se všechno změnilo, zdi asi začaly dělat kotrmelce, protože Coupeau pořád křičel, zajíkáje se hrůzou a vzteky: „Tak vy takhle! Au! Jen si se mnou házejte, mně je to fuk...! Au! Barák! Au! Dolů s ním...! Ano, jen si vyzvánějte, vy flandáci zatracený! Jen si hrajte na varhany, abych nemohl zavolat strážníka...! A teď dali za zed' pekelný stroj, lumpové! Však já dobře slyším, jak to hučí, vyhodí nás to všechny do povětří... Hoří! Ksakra, pomoc, hoří! Volají, že hoří! Koukejte, jak to plápolá! A ta záře! Ta záře! Celý nebe je v jednom plameni, červený plameny, zelený plameny, žlutý plameny... Pomoc! Pomoc! Hoří!“

Výkřiky zanikly v chroptění. Drmolil už jen naprosto nesouvislá slova, kolem úst měl pěnu, bradu celou poslintanou. Lékař se drbal prstem na nose, zřejmě to u něho byl navyklý pohyb, když stál před nějakým vážným případem. Otočil se k asistentovi a zeptal se ho polohlasně: „A co teplota? Pořád čtyřicet?“

„Ano, pane primáři!“

Primář se ušklíbl, jako by nad ním dělal kříž. Zůstal tu ještě asi dvě minuty a nespustil z Coupeaua oči. Potom pokrčil rameny a řekl: „Dávat pořád stejně. Masový vývar, mléko, citronovou limonádu, slabý chininový roztok po lžičkách... Neodcházejte od něho ani na chvíli a dejte mě pak zavolat.“

Vyšel ven a Gervaisa za ním; chtěla se ho zeptat, jestli už opravdu není žádná naděje. Ale kráčel po chodbě tak upjatě, že si ho netroufala oslovit. Zůstala chvíli nerozhodně stát a váhala, má-li se jít ještě podívat dovnitř na muže. Už tak to byla zatraceně neveselá podívaná. A když ho zase slyšela křičet, že je limonáda cítit kořalkou,

tak vzala nohy na ramena; měla už toho jednoho představení dost. Na ulici se jí při klapotu kopyt a hrčení vozů zdálo, že celá Svata Anna je jí v patách. A tak jí ten doktor pohrozil! Namouduši, už myslela, že je sama také nemocná.

Ve Zlatnické ulici už na ni Bochovi a všichni ostatní pochopitelně čekali. Sotva vkročila do průjezdu, hned ji zavolali do vrátnice. Tak co, starý Coupeau je pořád ještě naživu? Božítku, ano, ještě je naživu. Boche se zatvářil ohromeně a zdrčeně; vsadil se včera o flašku vína, že to Coupeau nedoklepe ani do večera. Jak je to možné, že se ještě pořád drží! Všichni se tomu divili a plácali se do stehien. To je ale chlapík, ten má výdrž! Paní Lorilleuxová počítala, kolik už je to hodin; šestatřicet a čtyřiaadvacet, to máme šedesát hodin. Zatracený chlap jeden! Šedesát hodin už hází nohama a řve! Takový výkon ještě jakživ nikdo neviděl. Ale Boche, který se tvářil kysele kvůli té flašce vína, se Gervaisy pochybovačně vyptával, jestli může s jistotou říci, že nenatáhl bačkory, sotva se za ní zavřely dveře. Kdepak, na to prý vůbec nevypadal, na to až moc dobře skákal! Ale Boche naléhal dál a prosil ji, aby tedy aspoň ukázala, jak to dělal. Ano, ano, ještě jednou, na všeobecné přání! Všichni ji prosili, aby byla tak hodná, protože prý jsou tady dvě sousedky, které to včera neviděly a které sem přišly schválně jen kvůli té podívané. Domovník křičel, aby se postavili ke zdi, a všichni vyklidili střed místnosti; poštuchovali se lokty a hořeli zvědavostí. Ale Gervaisa stála se sklopenou hlavou. Doopravdy se bála, aby z toho tu nemoc také nedostala. Aby se však neřeklo, že se nechá prosit, udělala dva nebo tři malé poskoky; potom se jí z toho udělalo málem nanic a honem zas ucouvla. Čestné slovo, opravdu nemůže. Kolem proběhlo zklamané mručení; to je ale škoda, tak dokonale to napodobuje! Ale když nemůže, tak se nedá nic dělat. A protože Virginie odešla zpátky do krámu, zapomnělo se na starého Coupeaua a začalo se vzrušeně hovořit o domácnosti Poissonových, kde prý je teď boží dopuštění. Včera už tam přišli fendovat a strážník přijde co nevidět

o místo. Lantier, ten se teď točí kolem holky z hospody odvedle, prý je to báječná ženská a chce si zařídit obchod s drůbeží. Mordyje, to je legrace, všichni už viděli, jak se drůbežárka zařizuje v krámě. Po bonbonech musí přijít zas něco hutnějšího. Nejlepší pohled je přitom na toho paroháče Poissona; jak může jenom člověk, jehož řemeslem je nenechat se napálit, být doma takový moula! Ale najednou všichni zmlkli, když uviděli Gervaisu, jak si zkouší sama pro sebe v koutě vrátnice klepat rukama a nohama a napodobit Coupeaua. Výborně, to je ono! Tohle chtěli vidět! Gervaisa se zarazila jako zpitomělá, jako by se probírala z nějakého snu. Potom zničehonic utekla. Všem dej pánbůh dobrou noc, ona prý jde nahoru a zkusí si trochu zdřímnout.

Druhý den ji Bochovi viděli, jak v poledne vychází z domu, stejně jako včera a předevcírem. Popřáli jí hodně potěšení. Toho dne se u Svaté Anny Coupeauovým řevem a dupáním otřásala celá chodba. Ještě se držela zábradlí na schodech a už ho slyšela vřeštět: „Ježíšmarjá, to je štěnic...! Jen pojd'te blíž, ať vás zmandluju...! Chtěj mě úplně voddělat! Zatracený štěnice...! Ale já jsem mazanější než vy všichni dohromady! Táhněte pryč, krucinál!“

Chvíli za dveřmi nabírala dech. Copak se tam Coupeau pere s celým regimentem? Když vešla dovnitř, dělal ještě větší rámus; čím dál tím líp. Coupeau teď vyváděl jako zuřivý blázen, jako kdyby utekl rovnou z Charentonu. Házel sebou uprostřed cely, mlátil kolem sebe, plácal se rukama do těla, bouchal do zdí, do země, padal, tloukl do prázdna. Chtěl pořád otevřít okno, schovával se, jako by se bránil, volal, odpovídal si, úplně sám dělal takový pekelný kravál a tvářil se přitom jako člověk, na kterého ve zlém snu doráží dav lidí. Potom Gervaisa pochopila, že se mu zdá, že stojí na střeše a pokládá zinkové desky. Foukal ústy jako měchem, obracel pájky ve výhni, klekl si a jezdil palcem po okraji slaměné rohože, jako by ji spájel. Ano, ve chvíli, kdy měl umřít, se mu vracelo na mysl řemeslo. A řval tak silně a chytal se střechy jen proto, že mu ti darebáci bránili

dělat pořádnou práci. Na sousedních střeách byla samá holota a všichni ho otravovali. K tomu mu ti lumpové pouštěli ještě pod nohy celá hejna krys. Viděl ta ohavná zvířata všude, nemohl se jich zbavit, marně je rozdupával a jezdil nohou vši silou po zemi, přibíhaly jich další houfy a celá střecha se jimi černala. A pak tam byli také pavouci! Mačkal si zběsile kalhoty, aby zabil na stehnech ty obrovské pavouky, kteří mu tam našli. Heršoftnomol, takhle tu práci jakživ nedodělá, chtějí ho zničit, vždyť ho zaměstnavatel dá zavřít! Začal šíleně spěchat a myslel, že má v břiše parní stroj; z dokořán otevřených úst vyfukoval kouř, hustý kouř, který zaplňoval celu a valil se oknem ven. Vykláněl se, vyfukoval pořád dál a díval se, jak venku chuchvalce dýmu stoupají k nebi a zakrývají slunce.

„A hele!“ křičel. „Tamhle jde zas ta banda z Clignancourtské ulice, přestrojili se za medvědy a nesou se jako bůhvíco...“

Seděl na bobku u okna, jako by se díval ze střechy na nějaký průvod na ulici.

„Vida, tak už jdou, samí lvi a pardálové, a jak se šklebí... A haranti jsou přestrojeni za psy a kočky... Tamhle jde taky dlouhá Klementa a ve vlasech má samý peří. Krucinál, teď udělala kotrmelec a ukazuje všechno svý zbožíčko...! Poslouchej, miláčku, měli bysme se zdejchnout... Co, vy fízlové zatracený, vy ji chcete sebrat? Necháte ji bejt...! Nestřílejte, mordyje, nestřílejte!“

Křičel čím dál tím víc, chraplavým a vyděšeným hlasem, každou chvíli se spěšně přikrčil a opakoval pořád, že dole jsou policajti a vojáci a že na něho míří puškami. Ve zdi viděl hlavně pistole, jak mu míří na prsa. Chtějí mu tu holku vzít.

„Nestřílejte, proboha, nestřílejte!“

Potom se řítily domy a Coupeau napodoboval rachot celé čtvrti, která se hroučí v sutinách; a všechno zmizelo, všechno bylo najednou pryč. Ale nestačil ani vydechnout a už tu byly další obrazy, míhající se s neobyčejnou rychlostí. V zuřivé potřebě mluvit se mu slova

drala na jazyk, brebentil všechno, páte přes deváté, až se zajíkal. Křičel čím dál tím hlasitěji.

„Hele, to jsi ty! Nazdar! No neblbni, nestrkej mi vlasy do huby!“

Přejížděl si rukou po obličejí a odfukoval, jako by se chtěl těch vlasů zbavit. Asistent se ho zeptal: „Kohopak to vidíte?“

„No moji starou přece!“

Díval se do zdi a k Gervaise stál zády.

Gervaise se náramně polekala a prohlížela si stěnu, jestli se tam snad náhodou také neuvidí. Coupeau mluvil dál.

„Víš, nepokoušej se mi všet něco na nos. Já nemám rád, když ze mě někdo dělá vola... Hergot, ty ses ale vyparádila, ty máš pěkný šaty! Kdepak jsi k nim přišla, ty couro? Tos jistě uhnala nějakého kořena, děvko jedna! Počkej, já ti dám...! Co? Schováváš si toho kavalíra za sukněmi? Kdopak je to zase? Jen se pěkně pokloň, ať ho trochu vidím... Heršoftnomol! Vždyť je to zase on!“

Skočil proti zdi a strašlivě do ní udeřil hlavou; ale vycpávané obložení ránu ztlumilo. Bylo slyšet jen žuchnutí jeho těla o slaměnou rohožku, jak ho náraz odhodil na zem.

„Koho to vidíte?“ ptal se zas asistent.

„Kloboučníka! Kloboučníka!“ řval Coupeau.

Asistent se zeptal Gervaise, co to může znamenat, ale ta jen něco zakoktala a nebyla schopna odpovědět, protože v ní tahle scéna rozjitřila palčivé vzpomínky na všechny její dřívější strasti. Klempír napřahoval pěsti: „A ted' si to rozdám s tebou, kamarádíčku! Konečně se vypořádáme! Vida, přijdeš si sem jakoby nic, zavěšenej do tý fuchtle, aby ses mi posmíval! Ale já ti zakroutím krkem, ano, já, jakože tady stojím. A nebudu si na to brát rukavičky, to si piš...! Ono tě to přejde, dělat hrdinu... Tumáš! A ještě! A ještě jednu! Tumáš!“

Rozháněl se pěstmi do prázdna. Zmocnila se ho zuřivost. Jak při couvání narazil na zeď, myslel, že ho někdo napadl zezadu. Otočil se a začal zběsile bušit do vycpávané stěny. Vyrážel kupředu, skákal z kouta do kouta, narážel břichem, zadnicí, ramenem, válel se po

zemi a zase vstával. Kostí měl jako z gumy a maso mu pleskalo jako mokrá koudel. A doprovázel to divadlo strašnými výhrůzkami a divokými hrdelními skřeky. Zdálo se, že rvačka pro něho dopadá špatně, dech se mu krátil a oči mu vylézaly z důlků; poznenáhlu začínal být zbabělý jako malý kluk.

„Pomoc, vrazi! Pomoc! Koukejte odtud oba zmizet! Ničemové, ještě se smějou! A teď leží holka na zádech! Musí si to nechat líbit, nedá se nic dělat... Ztracenej lotr, vždyť on ji chce zabít! Uřezává jí hnátu nožem! Druhá hnata už leží na zemi, břicho je vejpůl, všude samá krev... Ježíšmarjá! Ježíšmarjá! Ježíšmarjá!“

Vlasy se mu nad čelem ježily, byl zalitý potem, hrozný napohled; couval pozpátku a rozhazoval divoce rukama, jako by chtěl zahnat tu strašlivou vidinu. Dvakrát za sebou vyrazil srdcervoucí výkřik, zakopl o matraci a naznak se na ni svalil.

„Pane doktore, pane doktore, on je mrtvý!“ řekla Gervaisa a sepjala ruce.

Asistent popošel blíž a odtáhl Coupeaua na prostředek slamníku. Ne. Nebyl mrtvý. Zuli ho; bosé nohy mu čouhaly přes okraj slamníku a tančily samy od sebe dál, jedna vedle druhé, pěkně v taktu, rychlý a pravidelný taneček.

Vtom vešel primář. Vedl s sebou dva kolegy, jednoho hubeného a druhého tlustého, oba měli řádovou stužku jako on. Všichni tři se beze slova sklonili a prohlíželi si pacienta ze všech stran. Potom spolu polohlasně a spěšně něco hovořili. Svlékli ležícího Coupeaua od stehů až k ramenům a Gervaisa viděla, když vystoupila na špičky, celý jeho obnažený trup. Namouduši, teď už ho to drželo celého; třesavka se rozlezla z rukou a nohou do celého trupu a ani ten už se teď nemohl udržet smíchy; doopravdy, ten tahací panák se teď smál i břichem! Jako kdyby ho někdo lechtal po žebrech, panděro se dýchavičně natřásalo a vypadalo, jako by mělo puknout smíchy. A všechno bylo pěkně v pohybu, jen co je pravda! Svaly jen hrály, jako do taktu, kůže se napínala a třásla jako buben, chlupy

tancovaly valčík a dělaly si navzájem poklony. Zkrátka byl to zřejmě velký všeobecný kalup, něco jako poslední kvapík na rozloučenou, když už začíná svítat a všichni tanečníci se drží za ruce a dupají.

„Spí,“ zašeptal primář.

A upozornil oba kolegy na pacientův obličej. Coupeau měl zavřené oči a celým obličejem mu pocukávaly křečovitě nervózní záchvěvy. Vypadal ještě hrozněji, když tu tak vyčerpaně ležel s vystouplou čelistí a zkroucenou tváří jako mrtvola, kdyby ji trápily zlé sny. Ale jak lékaři uviděli nohy, sklonili se nad nimi a začali si je s hlubokým zájmem prohlížet, div se jich nosy nedotýkali. Nohy tancovaly dál. Coupeau spal, ale nohy tancovaly pořád dál! Jejich majitel mohl chrápat, jak chtěl, jim to bylo jedno, klepaly se pořád stejně, ani se nezrychlily, ani se nezpomalily. Jako nějaké mechanické nohy, samy si dělaly, co chtěly.

Když Gervaisa viděla, jak lékaři hmatají jejímu muži po prsou, chtěla si na něho sáhnout také. Popošla tiše blíž a položila mu ruku na rameno. Nechala ji tam chvíli ležet. Božítku, co se mu tam uvnitř dělo? Všechno maso se třáslo až do hloubky, snad i kosti mu tancovaly! Vlny chvění přicházely zdálky a valily se pod kůži jako řeka. Když trochu přimáčkla ruku, cítila, jak morek v kostech sténá bolestí. Pouhým okem bylo na kůži vidět jen drobné vlnky, přebíhající po povrchu a vytvářející brázdy jako na hladině nad hlubokým vírem; zato uvnitř, tam to muselo zle řídit. Pěkná práce! Jako by to všechno krtek podhrabal. To mu tak uvnitř podkopal tělo ten utrejš ze zapadáku starého Colomba. Celé tělo jím bylo prosáknuté a jednou už, ksakru, muselo být dílo dokonáno, nahlodaný Coupeau se musel tím ustavičným třesením celého těla nakonec sesypat a úplně rozpadnout.

Lékaři odešli. Gervaisa tu zůstala sama s asistentem; asi za hodinu řekla zase tiše: „Pane doktore, už je mrtvý...“

Ale asistent se podíval na nohy a zavrtěl hlavou. Bosé nohy, vyčuhující z lůžka, tancovaly pořád. Nebyly zrovna nejčistší a nehty na

nich byly ukrutně dlouhé. Tak minulo ještě několik hodin. Najednou nohy ztuhly a znehybněly. Tu se asistent otočil k Gervaise a řekl: „Tak je po všem.“

Až teprve smrt dokázala ty nohy zastavit.

Když se Gervaisa vrátila do Zlatnické ulice, zastihla u Bochových celé hejno klepen a všechny něco vzrušeně přetřásaly. Myslela, že čekají na ni jako předešlé dny, protože se chtějí dovědět, co je nového.

„Je po něm,“ řekla hned ve dveřích klidně, s vyčerpanou a naprosto otupělou tváří.

Ale nikdo ji neposlouchal. Celý dům byl vzhůru nohama. No ne, to je přece k nezaplacení! Poisson načapal ženu s Lantierem. Nikdo přesně nevěděl, jak to bylo, protože každý to vykládal jinak. Zkrátka padl na ně zrovna ve chvíli, kdy to nejméně čekali. Vypravovaly se dokonce podrobnosti, které si dámy potichu svěřovaly a pochichtávaly se. Takový pohled pochopitelně dokázal Poissona vyvést z jeho obvyklého klidu. Učiněný tygr! Ten zamklý a málomluvný člověk, který vždycky chodil, jako by měl v zádech pravítko, prý začal řvát a skákal jako divý. Potom najednou už nebylo nic slyšet. To asi Lantier manželovi všechno po dobrém vyložil. Ale stejně to takhle nemůže jít dál. Boche ohlásil novinu, že prý ta holka z hospody od vedle už najisto krám najme a zařídí si v něm drůbežnictví. Ten prohnaný rošťák Lantier prý má k smrti rád drůbky.

Ale Gervaisa, když viděla paní Lorilleuxovou s paní Leratovou, opakovala sklesle: „Tak už je po něm... Kristepane, čtyři dny se takhle klepat a řvát...“

A tak oběma sestrám nezbylo nic jiného než vytáhnout kapesníky. Bratr měl sice hodně chyb, ale nakonec to přece jen byl jejich bratr. Boche pokrčil rameny a řekl dost nahlas, že ho všichni slyšeli: „I co, o jednoho ožralu míš!“

Od toho dne se Gervaisa chovala často jako pomínutá a v domě teď měli o jednu zajímavost víc, dívat se, jak napodobuje Coupeaua.

Ukazovala to už úplně bez prošení, dávala tu podívanou zadarmo, klepala nohama i rukama a vyrážela mimovolně krátké výkřiky. Chytila ten neurotický tik zřejmě u Svaté Anny, když se tam moc dlouho dívala na manžela. Ale ona neměla tolik štěstí, aby na to umřela jako on. U ní to byly jen takové trhavé posuňky, škubala sebou jako opice, když uteče z klece, a uličníci po ní kvůli tomu házívali na ulici košťály od zelí.

Tak živořila Gervaisa dlouhé měsíce. Upadala ještě níž, nechávala si líbit nejhorší ústrky a den ze dne umírala pomalu hlady. Jak někde schrastila dvacetník, šla se hned napít a potom se potácela podél zdi. Ve čtvrti ji najímali tu a tam na nejspinavější práce. Jednou večer se nějací lidé vsadili, že nesní něco strašlivě odporného; ona to snědla a vydělala si padesátník. Pan Marescot se rozhodl, že ji z pokoje v šestém poschodí vystěhuje. Ale protože nedávno předtím našli v díře pod schody starého Bru mrtvého, uvolil se domácí, že jí ten kutloch přenechá. Ted' tedy bydlela v pelechu po starém Bru. Tam, na shnilé slámě, cvakala zuby s prázdným břichem, promrzlá na kost. Na hřbitově ji zřejmě nechtěli. Rozum už měla úplně zatemněný a nepomyslela už ani na to, že by mohla skočit ze šestého patra na dlážděný dvůr a skoncovat všechno najednou. Smrt si ji odnášela pomaloučku, kousek po kousku, a Gervaisa to musela doklepat až do konce v tom bídném životě, který si sama zavinila. Dokonce nikdo potom ani přesně nevěděl, nač vlastně zemřela. Říkalo se, že ji sklátila horečka. Ale po pravdě ji sklátila bída, špína a vyčerpání z toho jejího pokaňkaného života. Zašla na špínu, jak se vyjádřili Lorilleuxovi. Jednou ráno byl na chodbě nějaký zápach, a tu si sousedé vzpomněli, že už ji dva dny neviděli; našli ji v pelechu už celou zelenou.

A starý Bazouge si pro ni přišel s truhlou na chudáky v podpaží. Byl toho dne zas jaksepatří nadraný, ale přitom v dobromyslné náladě a veselý jako rybička. Když poznal, s jakou partají má tu čest, utrousil pár filozofických úvah, zatímco si připravoval nádobíčko:

„Inu, každej tam musí... Není zapotřebí se tlačit, je tam dost místa pro všechny... A trouba, kdo pospíchá, protože se tam stejně rychleji nedostane... Já chci jenom každému vyhovět. Jedněm se chce, druhým zas ne. Jak se v tom má potom jeden vyznat? Tahleta napřed nechtěla a potom zas najednou chtěla. A tak musela čekat... Ale už je tam, a o co, že se má lepší! Tak se do toho dáme!“

A když vzal Gervaisu do těch svých velkých černých pracek, popadla ho něžnost; neobvykle jemně a opatrně zvedal tu ženskou, která po něm tak dlouho toužila. A když ji s otcovskou péčí ukládal do rakve, zablábolil mezi dvojím zaškytáním: „Víš... poslouchej... to jsem já, veselej Bibi, co mi říkají Utěšitel dam... Vidiš, teď už jsi šťastná. Tak pěkně spinkej, ty moje krasavice.“